

36

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

3. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

36.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT

07-11 MAYIS 2018
ÇANAKKALE

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Ana Yayın No: 3628/3

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları
Yayın No: 184/3

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Candaş KESKİN

07-11 Mayıs 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen
40. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin katkılarıyla
gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Arel Görsel Tanıtım San. Tic. Ltd. Şti.

e-ISSN: 2667-8837

Kapak Fotoğrafı: *Bülent İŞLER, Nesrin AYDOĞAN İŞLER*
Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri
2017 Yılı Yüzey Araştırması

Not :Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından
denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2019

40. ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 40th INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOLOGY

Prof. Dr. Nurettin ARSLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Başkanı-Assos Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Rüstem ASLAN	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Troia Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Andreas SCHACHNER	(Boğazköy-Hattuşaş Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Protohistorya ve Önyasa Arkeolojisi Anabilim Dalı Başkanı)
Doç. Dr. Olivier Can HENRY	(Labraunda Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Onur ÖZBEK	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı)
Prof. Dr. Timothy HARRISON	(Tell Tayinat Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Göksel SAZCI	(Maydos-Kilisetepe Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	(Aslantepe Kazı Başkanı)
Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN	(Çayönü Kazı Başkanı)
Prof. Dr. Michael HOFF	(Antiocheia Ad Cragum Kazı Başkanı)
Dr. Masako OMURA	(Yassıhöyük Kazı Başkanı)

ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Bildiri sahiplerinin isimleri başlığın altında, sağ üstte yer almalı, alt alta sıralanmalı ve unvan kullanılmamalı,
- * Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin “*in-situ*” italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışlagelmiş kısaltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotlar metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/ inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç **1 Ağustos tarihine kadar, yayinlar@ktb.gov.tr** e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing: .....), photos (Photo: .....) and maps (Map: .....). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to *yayinlar@ktb.gov.tr* until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Gizem KARTAL, Eşref ERBİL, Metin KARTAL Eskişehir İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (I), 2017	1
Michele MASSA, Christoph BACHHUBER, Fatma ŞAHİN, Yusuf TUNA, Neyir BOSTANCI-KOLANKAYA Konya İli, Karatay ve Çumra İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017 Yılı.....	17
F. Mine TEMİZ, Servet ÇAYAN, Müge ÇİFTYÜREK Hatay İli, Türk ve İslam Dönemi Yönelik Yüzey Araştırması 2017.....	35
Murat AKAR, Müge BULU Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları	59
Murat ARSLAN, Nihal TÜNER ÖNEN 2017 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması.....	71
Murat ÇEKİLMEZ 2017 Yılı Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları-Mygar (3. Sezon).....	83
Hüseyin Murat ÖZGEN Balıkesir İli Burhaniye, Gömeç ve Ayvalık İlçeleri "Adramytteion Egemenlik Alanı" 2017 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	103
Şengül Dilek FUL, Murat TEKİN, Akın TEMÜR, Tekin SUSAM, Emine Saka AKIN Tokat-Zile İlçesi 2017 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması	119
Mustafa Kemal ŞAHİN Orta Karadenizde Anadolu Selçuklu Dönemi Yapıları: Çorum-İ Bölgesi Yüzey Araştırması	135
Münteha DİNÇ, Emre TAŞTEMÜR 2017 Yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan-Roma (Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma Dönemi) Yerleşimleri Sonuç Raporu	151
Nilgün COŞKUN, İsmail AYMAN, Şeref YUMRUK İbrahim Tayfur AŞKAR 2017 Yılı Şırnak İli Merkez, Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması.....	175

Nurcan KAYACAN, Nigel GORING–MORRIS, Güneş DURU Zehra F. TAŞKIRAN, Başar YÜCEL Aksaray Yüzey Araştırması 2016 ve 2017 Yılı Çalışmaları: İlk Yerleşik Topluluklar	195
Oktay DUMANKAYA, Evren AÇAR, Serkan GÜNDÜZ, Ahmet BİLİR, Çağlar AKDAĞ Balıkesir İli Marmara Kıyıları Antik Liman Yerleşim ve Batık Potansiyelinin Tespiti Yüzey Araştırması–2017	207
Osman DOĞANAY, Mehmet ALKAN, Mehmet KURT, İsmail İNCE Zengibar Kalesi (Konya Bozkır) 2017 Yılı Yüzey Araştırmaları	221
Özdemir KOÇAK, Ömür ESEN, Rahim KIZGUT, Musa KAYA Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2017 Yılı Yüzey Araştırmaları.....	239
Rahşan TAMSÜ POLAT, Yusuf POLAT, Hacer SANCAKTAR, M. Baran YÜRÜK Eskişehir İli Yazılıkaya/Midas Vadisi Yüzey Araştırması 2017	261
Ralf BECKS, B. Ayça POLAT BECKS 2017 Yılı Şeref Höyük/Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması	279
Reyhan KÖRPE 2017 Yılı Gelibolu Yarımadası Sestos Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması	295
Salih KAYMAKÇI Giresun İli Alucra İlçesi 2016–2017 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	315
Serdar AYBEK, Onur GÜLBAY, Umut CANSEVEN 2017 Yılı Metropolis Çevresi Yüzey Araştırması.....	333
Serkan ERDOĞAN Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli Yüzey Araştırması – 2017	349
Sevgi DÖNMEZ 2017 Malatya Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	371

Süleyman ÇİÇDEM, Haldun ÖZKAN, Hüseyin İLHAN, Hüseyin YURTTAŞ, Nurettin ÖZTÜRK Bayburt İli 2017 Yüzey Araştırması.....	391
Tahsin KORKUT, Yalçın KARACA 2017 Yılı Mardin ve Batman İllerinde (Turabdin Bölgesi) Hıristiyan Mimarisi Konusunda Yüzey Araştırması.....	407
Tayfun CAYMAZ, Muammer İREÇ, Şahin MENTEŞE, Sedef ERİNCİK, M. Servet AKPOLAT, Mehmet EMEÇ Urfa Yarımadası Güney Kesimi 2017 Yılı Yüzey Araştırması	427
Tevfik Emre ŞERİFOĞLU Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2017 Sezonu ve Çevre Bölgelerdeki İncelemelerin Sonuçları	449
Ufuk ÇÖRTÜK, Şahin GÜMÜŞ Muğla Menteşe İlçesi Pisye – Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması – 2017I	467
Ümit AYDINOĞLU, Ahmet MÖREL, Sinan MİMAROĞLU Dağlık Kılıkia’da Antik Dönemde Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2017	493
Yalçın KAMIŞ Eminler Höyük 2016 ve 2017 Yılları Yüzey Araştırmaları.....	503
Yaşar Serkal YILDIRIM 2017 Yılı Karabük İli ve İlçeleri Roma ve Bizans Dönemi Yüzey Araştırması	513
Yoko TANIGUCHI, Chiemi IBA, Keigo KOIZUMI, Hatice TEMUR, Uğur YALÇINKAYA, Fazıl AÇIKGÖZ, Murat GULYAZ Scientific Research For Conservation Of Rock Hewn Church, Üzümlü (Cappadocia) In 2016: Chapel Of Niketas The Stylitis In Red Valley.....	529
Zeynep KOÇEL ERDEM Tekirdağ İli Merkez ve Şarköy İlçeleri İle Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos’u) Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları.....	551

ESKİŞEHİR İLİ TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (I), 2017

Gizem KARTAL*

Eşref ERBİL

Metin KARTAL

GİRİŞ

2017 Yılı Eskişehir İli yüzey araştırması 05.09.2017 tarihinde başlamış ve 15.09.2017 tarihinde sona ermiştir. Çalışmalarımıza Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü elemanı Arkeolog Cemal Baykal Aydın bek Bakanlık Temsilcisi olarak katılmıştır. Heyet üyelerimiz Araştırma Başkanı Prof. Dr. Metin Kartal, Dr. Öğr. Üyesi Gizem Kartal, Arş. Gör. Eşref Erbil ile Arkeologlar İsmet Berkan Erdem, Göknur Karahan ve Pınar Perçin'den oluşmuştur¹. Tüm çalışma boyunca Odunpazarı İlçesi'nde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Konuk Evi'nde konaklanmıştır². Çalışmalarımızın maddi gereksinimlerinin büyük bir bölümü Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmiştir³.

* Dr. Öğretim Üyesi Gizem KARTAL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Eşref ERBİL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Metin KARTAL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

1 Heyet üyelerimiz ile Bakanlık Temsilcisi Arkeolog C.Baykal Aydın bek'e özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

2 Ekibin konaklama ve ulaşım ihtiyaçlarını karşılayarak araştırmamıza destek olan Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sn. Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen'e ve Özel Kalem Müdürü Sn. Deniz Kaplan ile Sn. Burhan Değirmencioğlu'na ilgi ve alakalarından dolayı teşekkürlerimizi sunuyoruz.

3 Yazarlar olarak araştırmamıza verdiği maddi destekten ötürü Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na teşekkürlerimizi sunarız. Türk Tarih Kurumu'nun araştırmacılara yaptığı böylesi maddi destekler Türk Arkeolojisinin gelişmesinde önemli bir girişimdir. Bu güzide Kurumun bilime katkıları Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze değin devam etmiş ve Türk Literatürüne damgasını vurmuştur.

Son yıllarda artan bir ivmeyle devam eden tarih öncesi arkeolojisi çalışmaları yüzey araştırmalarının da eklenmesiyle Anadolu'nun tarih öncesini aydınlatmada oldukça önemli bir noktada yer almaktadır. Özellikle zor şartlar altında devam ettirilen yüzey araştırmaları Anadolu'da saklı kalmış potansiyellerin fark edilmesini sağlayan ve Tarih Öncesi Arkeolojisi uzmanlarının sıklıkla başvurdukları bir yöntemdir. Bu doğrultuda son yıllarda çeşitli illerde yapılan yüzey araştırmalarından elde edilen veriler bölgesel bazda etkileşimlerin olasılıklarını gündeme getirmektedir. Projesi Prof. Dr. Metin Kartal ve ekibi tarafından tamamlanmış olan Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması'nın⁴ ardından daha güneyde bulunan Bursa⁵, Kütahya⁶, Uşak⁷, Denizli⁸ ve Afyonkarahisar⁹ gibi illerden son yıllarda ele geçen Paleolitik Çağ bulguları, Eskişehir'de bir yüzey araştırması yapılması fikrini gündeme getirmiştir. Eskişehir'in, İç Anadolu Bölgesi'nden ilerleyen Paleolitik kültürlerin batıya ve kuzeybatıya ilerleme rotaları üzerinde yer aldığı da göz önünde bulundurularak alanda yüzey araştırması yapılabilmesi için gerekli girişimlerde bulunularak araştırmanın ilk sezonu gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM ve ALAN

İlk sezonunu gerçekleştirdiğimiz Eskişehir İli Tarih Öncesi Arkeolojisi yüzey araştırması, Tarih Öncesi Arkeolojisi ve özellikle de Anadolu Paleolitik Çağ kronolojisi açısından oldukça tatmin edici buluntular ve sonuçlar ortaya koymuştur. Araştırma kapsamında Eskişehir il sınırları içindeki İnönü, Mihalgazi, Sarıcakaya ve Seyitgazi ilçelerinde yer alan köyler ile Alpu İlçesi'nin kuzeyinde yer alan sadece 2 mağara araştırılmıştır. Yürünerek taranan bu alanlardan toplam 25 adet buluntu alanı tespit edilmiştir.

Coğrafi açıdan Eskişehir'in bir kısmı arazi arızası çok fazla olmayan bir yapıya sahiptir. Buna karşın oldukça engebeli olabilen ve kuzeyinde Sakarya

4 Kartal ve diğ., 2015; Kartal ve diğ., 2016; Kartal ve Erbil, 2017; Kartal ve diğ., 2018.

5 Dinçer, 2010.

6 Efe, 1990; Efe, 1997; Sivas, 2003; Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2006.

7 Söyler ve diğ., 2018.

8 Özçelik ve diğ., 2016; Özçelik ve diğ., 2017; Özçelik ve Bulut, 2018.

9 Taşkıran ve Taşkıran, 2011.

Nehri ile sınırlanan Sündiken Dağları bölgesi çok dağlık ve arızalı bir araziyle karşımıza çıkar. Diğer taraftan il topraklarının doğusundaki Sivrihisar Dağları da engebeli olan diğer bir bölgedir. Söz konusu bu iki yüksek bölge bir kenara bırakılacak olursa genel olarak 900 ile 1000 metre kotlarında yer alır. Eskişehir araştırmalarımızda konaklama alanı olarak şehir merkezi kullanıldığından ötürü çalışmalara öncelikle en batıdaki ilçelerle başlamak daha uygun olmuştur. Araştırma alanları, yürüyerek ve köy-köy azaltma yöntemleri kullanılarak taranmıştır. Arkeolojik verilerin bulunduğu alanların GPS ile koordinatları alınmış, uydu görüntülerine işlenmiş ve alan detaylandırılarak fotoğraflanmıştır. Ayrıca ele geçen materyaller fotoğraflanmış, gerekli olanların çizimleri ile gerekli bilgi ve belgeleme işlemleri yapılmıştır. Bununla birlikte alanda gelecek yıllarda dağınık ya da tekil buluntular dışında eğer gerçek bir yerleşim yeri saptanacak olursa araştırmamız karelej sistemli bir araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilecektir.

BULGULAR

Buluntu alanlarından genellikle Alt ve Orta Paleolitik Dönem tanımlaması yapılmasına olanak veren karakteristik buluntular ele geçmiştir. Özellikle Alt Paleolitik Dönem'i karakterize eden; kıyıcı, kıyıcı alet ve iki yüzeyli aletler Eskişehir tarihinin en erken buluntuları olmaları dolayısıyla araştırmamızın en heyecan verici buluntularından olmuştur. Orta Paleolitik açısından da teknolojik anlamda önemli veriler sunan *levallois* çekirdekler öne çıkmaktadır. Bu yıl gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması, ileriki yıllarda planladığımız söz konusu ilçelerin tekrar taranması ve diğer ilçelerinin de araştırılmasıyla Eskişehir'in tarih öncesi dönemlerine ait daha nice önemli buluntu ele geçeceğine dair önemli ipuçları vermiştir.

1 NUMARALI ALAN: İnönü İlçesi-Yukarıkuzfındık Köyü

Koordinatlar: N: 39°40'.391" E: 030°05'.111" Δ: 1107 m.

İnönü İlçesi Yukarıkuzfındık Köyü'nde tespit edilen bu alanda hammadde-leri çıkarmaktaşı olan, düzenli bir yongalama göstermeyen şekilsiz çekirdek,

düzeltili dilgi, düzeltilsiz bir yonga ve yongalama artıkları bulunmaktadır. Bu alanda kalsedon ve çakmaktaşının çok yoğun olmadığı gözlemlenmiştir.

2 NUMARALI ALAN: İnönü İlçesi Yukarıkuzfındık Köyü Akyokuş Mevkii

Koordinatlar: N:39°40'.036'' E: 030°03'.833'' Δ: 1134 m.

İnönü İlçesi Yukarıkuzfındık Köyü Akyokuş Mevkii'nde yoğun çakmaktaşı ile karşılaşmıştır (Resim: 1). Bu mevkinin bir kısmı Kütahya'ya girdiğinden ötürü, karayolunun Kütahya'ya giren kısmı araştırılmamıştır. Eskişehir'e bağlı olan kısımda; çekirdekler, düzeltili parçalar, yongalar, kazıyıcılar ve dişlemeli aletler tespit edilmiştir. Çekirdekler arasında klasik *levallois*, *recurrént levallois*, disk biçimli, tükenmiş *levallois* çekirdek ile geç Paleolitik teknoloji gösteren bir çekirdek bulunmaktadır. Kenar kazıyıcılar arasında yöneşen, yatık yöneşen, yatay ve tek düz kenar kazıyıcılar tespit edilmiştir. Buluntuların Alt ve Orta Paleolitik teknoloji ile üretilmiş oldukları belirlenmiştir. Tespit edilen bu çakmaktaşı buluntular ile bol miktarda gözlemlenen hammadde bu alanın işlik yeri olma ihtimalini düşündürmüştür.

3 NUMARALI ALAN: İnönü İlçesi Aşağıkuzfındık Köyü'nde Baraj Üstü Mevkii

Koordinatlar: N: 39°41'.844'' E: 030°02'.835'' Δ: 986 m.

İnönü İlçesi Aşağıkuzfındık Köyü Baraj Üstü Mevkii'nde Alt Paleolitik teknoloji gösteren kıyıcı ve kıyıcı aletler tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra kırık bir disk biçimli çekirdek ile Alt/Orta Paleolitik'e ait düzeltili bir yonga bu alanın diğer buluntularıdır. Buluntular üzerinde gözlemlenen patina, bunların Alt Paleolitik'in oldukça erken evrelerine ait olduğunu göstermektedir.

4 NUMARALI ALAN: İnönü İlçesi Yörükyayla Köyü

Koordinatlar: N: 39°47'.959'' E: 030°05'.703'' Δ: 1046 m.

İnönü İlçesi Yörükyayla Köyü'nde oldukça arkaik özellikler gösteren yongalar tespit edilmiştir. *Clactonian* tarzda olan bu yongalar çakmaktaşındandır. Ayrıca aynı alanda iri çakmaktaşı bloklar da gözlemlenmiştir.

5 NUMARALI ALAN: Tepebaşı İlçesi Hekimdağ Köyü Hekimdağ Geçidi Mevkii

Koordinatlar: N: 39°54'.223'' E: 030°33'.769'' Δ: 1300 m.

Tepebaşı İlçesi Hekimdağ Köyü Hekimdağ Geçidi Mevkii'nde kuvarsit hammaddeler gözlemlenmiş ve aynı alanda kuvarsit buluntular tespit edilmiştir. Bu yılki çalışma planımız dâhilinde Tepebaşı İlçesi olmadığından bu ilçe ayrıntılı bir şekilde taranmamış ancak tespit ettiğimiz bu buluntu alanı görmezden gelinmeyerek işaretlenmiştir. Alandan Alt Paleolitik'e ait bir iki yüzeyli alet ile Orta Paleolitik'e ait düzeltili bir yonga ele geçmiştir. Olasılıkla mika katkılı kuvarsit¹⁰ bir hammaddeden üretilmiş bu iki yüzeyli üçgen form-ludur ve *micoquian* tarzdadır (Resim: 2). Düzeltili yonga ise çakmaktaşıdan üretilmiştir. Bu alandan sonra gidilen Mihalgazi İlçesi'nin tamamı taranmış ancak tarih öncesi dönemlere ait herhangi bir buluntu ile karşılaşılmamıştır.

6 NUMARALI ALAN: Sarıcakaya İlçesi Güney Köyü Beyyayla Yolu

Koordinatlar: N: 40°06'.996'' E: 030°40'.896'' Δ: 1194 m.

Sarıcakaya İlçesi Güney Köyü Beyyayla yolu üzerinde yer alan tarlalarda kuvarsit hammaddeler tespit edilmiştir. Alanda Orta Paleolitik teknoloji ile üretilmiş çakmaktaşı düzeltili yonga ile çekirdek ve yongalar tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra kuvarsit kıyıcı alet, bir adet tek dış bükey kenar kazıyıcı ile gaga biçimli bir alet diğer buluntulardandır. Aynı zamanda alanda çakmak-taşından üretilmiş bol miktarda döven taşı ile karşılaşılmıştır.

7 NUMARALI ALAN: Sarıcakaya İlçesi Düzköy-Laçın Köyü Arası

Koordinatlar: N: 40°04'.967'' E: 030°50'.030'' Δ: 260 m.

Sarıcakaya İlçesi Düzköy-Laçın Köyü arasında yol kenarında yer alan tar-lada Alt Paleolitik bir adet kıyıcı ve çeşitli yongalar tespit edilmiştir. Çakmak-

10 Söz konusu materyal üzerinde edindiğimiz gözlemlere dayanarak mika katkılı kuvarsit ham-maddenin oldukça ağır olması belki de bu hammaddenin içeriğinde çeşitli metal unsurların da bulunabileceği fikrini güçlendirmektedir. Böylesi bir materyal ile ilk kez karşılaşmamızdan ötürü daha detaylı bir bilgi veremiyoruz. Alanda yapılacak jeolojik araştırmalar bu konuya ışık tutacaktır inancındayız.

taşı olan bu buluntuların yanı sıra koyu kahve renkli çakmaktaşı yumruları da gözlemlenmiştir.

8 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Cevizli Köyü

Koordinatlar: N: 39°23. 384'' E: 030°42.765 Δ: 1197 m.

Seyitgazi İlçesi Cevizli Köyü'ne yaklaşık 1 km. mesafede yer alan tarlalarda yoğun bir şekilde Alt ve Orta Paleolitik karakterli buluntular ile oldukça kaliteli çakmaktaşı hammadde ile karşılaşmıştır. Orta Paleolitik teknoloji açısından en verimli buluntu alanı 8 numaralı alan olmuştur. Bu alandan Orta Paleolitik teknolojik özellikler gösteren çok sayıda *levallois* çekirdek ele geçmiştir (Resim: 3). Bunlar arasında klasik *levallois*, iki kutuplu *recurrént levallois* ve merkezci *recurrént levallois* çekirdekler bulunmaktadır. *Levallois* teknolojinin bütün özelliklerini gösteren bu parçalardan alınmış son yongalara ya da o yongalar üzerine yapılmış aletlerin az olması sebebiyle bu alanın olasılıkla işlik yeri olarak kullanıldığını düşünmekteyiz. Bunların yanı sıra birer adet rende, kenar kazıyıcı ve kıyıcı da tespit edilmiştir. Buluntuların hammadde-leri çakmaktaşıdır.

9 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Bardakçı Köyü

Koordinatlar: N: 39°17' 814'' E: 030°45.626 Δ:1059 m.

Seyitgazi İlçesi Bardakçı Köyü'nde yer alan Keçiçayırı yerleşiminin güneyindeki tarlalarda Orta Paleolitik'e ait çakmaktaşıdan *recurrént levallois* çekirdek ile *moustérien* bir yonga tespit edilmiştir. Ayrıca daha geç dönemlere ait olabilecek buluntular da gözlemlenmiş ancak çalışmamız dâhilinde olmadığından değerlendirilmemiştir.

10 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Bardakçı Köyü ile Çukurca Köyü

Koordinatlar: N: 39°17'.120'' E: 030°44'.962'' Δ: 1078 m.

Seyitgazi İlçesi Bardakçı Köyü ile Çukurca Köyü arasında yer alan tarlalarda Orta Paleolitik'e ait bir adet çakmaktaşı *levallois* çekirdek tespit edilmiştir. Bu alanda başka bir buluntu ile karşılaşılmamıştır.

11 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Çatören Köyü

Koordinatlar: N: 39°19'.620'' E: 030°36.130 Δ: 1146 m.

Seyitgazi İlçesi Çatören Köyü'ndeki tarlalarda bir adet iki yüzeyli alet (Resim: 4) ile *levallois* ve *moustérien* teknoloji gösteren buluntular tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra Alt ve Orta Paleolitik karakterli düzeltili ve düzeltilsiz yongalar da alanda tespit edilen diğer buluntulardandır. Buluntuların hammadde-leri çakmaktaşıdır.

12 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Yazıdere Köyü Üryan Kırсалı

Koordinatlar: N: 39°30'.298'' E: 030°43'.109'' Δ: 990 m.

Seyitgazi İlçesi Yazıdere Köyü Üryan kırsalında yer alan tarlalarda Orta Paleolitik teknoloji gösteren parçalar tespit edilmiştir. Bunlar arasında çakmaktaşıdan kenar kazıyıcılar ve düzeltili yongalar bulunmaktadır.

13 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Sarıcailyas Köyü

Koordinatlar: N: 39°21'.713'' E: 030°40'.677'' Δ: 1160 m.

Seyitgazi İlçesi Sarıcailyas Köyü'nde yer alan arazide Alt ve Orta Paleolitik teknoloji gösteren buluntular tespit edilmiştir. Bunlar arasında klasik *levallois* çekirdekler, merkezci ve iki kutuplu *recurrént* çekirdek ile kısmi düzeltili yonga ve bir adet kıyıcı alet (Resim: 5) bulunmaktadır. Çakmaktaşıdan olan bu buluntulardan çekirdekler Orta Paleolitik'e, kıyıcı alet Alt Paleolitik'e ve kısmi düzeltili yonga ise Alt/Orta Paleolitik'e aittir.

14 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Şükranlı Köyü

Koordinatlar: N: 39°18'.023'' E: 030°40'.523'' Δ: 1248 m.

Seyitgazi İlçesi Şükranlı Köyü'nde yer alan tarlalarda klasik *levallois* çekirdek ve 1 adet düzeltili yonga tespit edilmiştir. Orta Paleolitik teknolojik özellikler gösteren bu buluntular da çakmaktaşıdandır.

15 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Çukurca Köyü

Koordinatlar: N: 39°14'.125'' E: 030°41'.852'' Δ: 1252 m.

Seyitgazi İlçesi Çukurca Köyü'nde yer alan arazide merkezî *recurrent levallois* çekirdek ile Alt Paleolitik'e ait tek düz kenar kazıyıcı ve Orta Paleolitik'e ait tek düz kenar kazıyıcı ile tek dışbükey kenar kazıyıcı tespit edilmiştir. Bu alanda tespit edilen buluntulardan kalsedondan üretilmiş tek dışbükey kenar kazıyıcı dışındakilerin hammaddesi çakmaktaşıdır.

16 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Karaören Köyü ile Kırka Köyü Arası

Koordinatlar: N: 39°14'.708'' E: 030°33'.756'' Δ: 1068 m.

Seyitgazi İlçesi Karaören Köyü ile Kırka Köyü arasında yer alan tarlalarda Alt Paleolitik teknoloji gösteren çakmaktaşıdan şekilsiz bir çekirdek tespit edilmiştir.

17 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Aşağısöğüt Mevkii-I

Koordinatlar: N: 39°26'.101'' E: 030°33'.314'' Δ: 1101 m.

Seyitgazi İlçesi Aşağısöğüt Mevkii'nde yer alan tarlalarda bir adet klasik *levallois* çekirdek tespit edilmiştir. Orta Paleolitik'e ait olan bu çekirdek çakmaktaşındandır.

18 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Aşağısöğüt Mevkii-II

Koordinatlar: N: 39°26'.407'' E: 030°34'.154'' Δ: 1084 m.

Seyitgazi İlçesi Aşağısöğüt Mevkii'nde yer alan tarlalarda çakmaktaşıdan bir kısmi iki yüzeyli alet ile kuvarsitten bir kenar kazıyıcı tespit edilmiştir. Kısmi iki yüzeyli Alt Paleolitik'e ait iken kenar kazıyıcı Orta Paleolitik'e aittir.

19 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Yukarısöğüt Köyü

Koordinatlar: N: 39°27'.196'' E: 030°35'.972'' Δ: 1121 m.

Seyitgazi İlçesi Yukarısöğüt Köyü'nün köye göre daha üst kotlarında yer alan tarlalarda Alt Paleolitik'e ait bir adet kısmi iki yüzeyli alet, bir adet kıyıcı alet ve Orta Paleolitik karakterli bir yonga tespit edilmiştir. Buluntular çakmaktaşındandır.

20 NUMARALI ALAN: Seyizgazi İlçesi Kesenler Köyü ile Kırka Köyü Yolu

Koordinatlar: N: 39°20'.456'' E: 030°34'.678'' Δ: 1007 m.

Seyizgazi İlçesi Kesenler Köyü ile Kırka Köyü yolunun kenarında yer alan tarlalarda Alt Paleolitik'e ait bir kıyıcı ve Orta Paleolitik'e ait bir klasik *levallois* çekirdek ile yongalar ve bir dişlemeli alet tespit edilmiştir. Ayrıca alanda yoğun devasa çakmaktaşı bloklar bulunmaktadır. Buluntulardan mika karışımı ve tanımlanamamış bir hammaddeden üretilmiş bir kıyıcı dışındakilerin hammaddesi çakmaktaşıdır. Yontmataş buluntuların yanı sıra bol miktarda seramik buluntu da gözlemlenmiştir.

21 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Kırka çıkışı

Koordinatlar: N: 39°16'.474'' E: 030°30'.003'' Δ: 1062 m.

Seyitgazi İlçesi Kırka çıkışı bor maden yatağı kenarında yer alan tarlalarda çakmaktaşıdan Alt Paleolitik bir kıyıcı alet, Orta Paleolitik'e ait klasik *levallois* çekirdekler ile bir yonga ve iki adet kenar kazıyıcı tespit edilmiştir. Kenar kazıyıcılardan biri yatay diğer ise *quina* tip kenar kazıyıcıdır.

22 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Çukurağıl Köyü

Koordinatlar: N: 39°30'.427'' E: 030°45'.578'' Δ: 938 m.

Seyitgazi İlçesi Çukurağıl Köyü'nün batısında yer alan sürülmemiş arazide Orta Paleolitik'e ait küçük boyutlu çakmaktaşı yongalar ile sola yatık yöneşen kenar kazıyıcı ve klasik *levallois*, iki kutuplu *recurrént levallois* ve merkezci *recurrent levallois* çekirdekler tespit edilmiştir.

23 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Yazıdere Köyü'nün Gümüşbel çıkışı

Koordinatlar: N: 39°29'.396'' E: 030°44'.507'' Δ: 937 m.

Seyitgazi İlçesi Yazıdere Köyü'nün Gümüşbel çıkışında yer alan tarlalarda Alt Paleolitik teknolojinin varlığını gösteren çok sayıda iki yüzeyli alet (Resim: 6-8), kıyıcılar ve kıyıcı aletler (Resim: 9) tespit edilmiştir. Alt Paleolitik

teknoloji açısından en verimli buluntu alanı 23 numaralı alan olmuştur. Yine aynı alandan Alt ve Orta Paleolitik karakterli çekirdekler (Resim: 10-11) de tespit edilmiştir. Alt Paleolitik buluntular çok sayıda kıyıcı, kıyıcı alet, kısmi ve kısmi olmayan iki yüzeyli aletler, tek yüzeyli aletler, kazıyıcılar ile şekilsiz çekirdeklerden oluşmaktadır. Hammaddeleri çakmaktaşı olan bu buluntular Alt Paleolitik'in çeşitli evrelerine yerleştirilebilecek tekno-tipolojik özellikler sergilemektedir. Orta Paleolitik'e ait buluntular arasında merkezci *recurrént levallois* çekirdekler ile disk biçimli çekirdekler bulunmaktadır. Bunların da hammaddesi çakmaktaşıdır.

24 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Beykışla Köyü girişi

Koordinatlar: N: 39°25'.449'' E: 030°48'.914'' Δ: 941 m.

Seyitgazi İlçesi Beykışla Köyü'nün girişinde yer alan tarlada iki adet kıyıcı alet tespit edilmiştir. Alt Paleolitik'e ait olan bu parçalar çakmaktaşındandır.

25 NUMARALI ALAN: Seyitgazi İlçesi Yazıdere Köyü kırsalı

Koordinatlar: N: 39°28'.767'' E: 030°45'.218'' Δ: 946 m.

Seyitgazi İlçesi Yazıdere Köyü kırsalında yer alan tarlalarda kıyıcılar, *levallois* çekirdekler (Resim: 12) ve bir adet ön kazıyıcı tespit edilmiştir. Çakmaktaşıdan üretilmiş kıyıcılar Alt Paleolitik karakterler göstermektedir. Çekirdekler Orta Paleolitik teknoloji gösteren iki kutuplu *recurrént levallois* çekirdek ve klasik *levallois* çekirdek ile Orta *Achéulean*'in en eski evrelerine ait olabilecek çok iyi hazırlanmamış bir *levallois* çekirdekten oluşmaktadır. Düzelteli yonga üzerine dipte ön kazıyıcı için ise dönem tanımlaması yapmak zor görünmektedir.

SONUÇ

İlk sezonunu gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması incelediğimiz dönemler açısından oldukça önemli veriler sunmuştur. Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ait buluntular veren Eskişehir İli araştırma yapmak için doğru bir

girişimde bulunmuş olduğumuzu ortaya koymuştur. İnönü, Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinin tamamının, Seyitgazi ve Alpu İlçesi'nin bir kısmının araştırıldığı bu ilk sezon daha sonraki yapacağımız çalışmalar için de planlama yapılmasına olanak sağlamıştır. Eskişehir İli'nde taranması gereken oldukça fazla alan bulunmakta ve bu yıl taranan alanlara yeniden bakılması da gerekmektedir.

Yüzey araştırmasının ilk sezonundan ele geçen buluntular arasında gösterdikleri tekno-tipolojik özellikler dolayısıyla Alt ve Orta Paleolitik dönem tanımlaması yapılmasına olanak veren parçalar bulunmaktadır. Kıyıcı, kıyıcı alet ve iki yüzeyli aletler ile yongaların bir kısmı hem tipolojik hem teknolojik özellikleri hem de patinaları açısından Alt Paleolitik Dönem tanımlaması yapılmasına olanak sağlamaktadır. *Levallois* çekirdekler ve kenar kazıyıcılar ile bazı yongalar ise Orta Paleolitik tekno-tipolojik özellikler göstermektedir. Böylesi özel buluntuların yoğun bir şekilde ele geçiyor olması prehistorik insanların özellikle de Paleolitik Çağ içinde bu bölgede yaşadıklarını ortaya koyması açısından önemlidir. Önceki yıllarda kısıtlı bir alanda da olsa yapılan araştırmalar sonucunda¹¹ Alt Paleolitik'e ait kıyıcı ve kıyıcı aletler ile Orta Paleolitik'e ait çekirdekler ve kenar kazıyıcılar ele geçtiği belirtilmektedir¹². Alt Paleolitik'e ait buluntular arasında iki yüzeyli aletlerin olmadığına dikkat çekilerek bölgede bulunan hammaddenin iki yüzeyli alet yapımına uygun olduğu söylenmiştir¹³. Aynı zamanda araştırmanın temel amacının Paleolitik Çağ arkeolojisi ile ilgili olmadığından ele geçen buluntuların az olduğunun da altı çizilmiştir¹⁴. Tarafımızdan gerçekleştirilen yüzey araştırması Eskişehir'in Paleolitik açısından araştırılması sonucunda oldukça önemli buluntulara ev sahipliği yaptığını ortaya koymuştur. Özellikle bölgede tespit edilen iki yüzeyli aletler ile teknolojik açıdan *levallois* yöntemlerinin hemen hepsinin kullanılmış olduğunu gösteren çok sayıdaki *levallois* çekirdek bu durumun en önemli ve en somut kanıtıdır. Ayrıca kıyıcı ve kıyıcı aletler de nitelik ve nicelik açısından kayda değer diğer önemli buluntular arsında yer almaktadır.

---

11 Türkcan, 2009: 303-328.

12 Dinçer-Türkcan, 2011: 5.

13 Dinçer-Türkcan, 2011: 5.

14 Dinçer-Türkcan, 2011: 5.

Son olarak Alpu İlçesi'nde daha önceden bilinen ve MTA raporlarında önünde tarih öncesi çakmaktaşı buluntuların olduğu belirtilen; biri 1270 metre rakımlı Ulubük Mağarası, diğeri 1236 metre rakımlı Kara Mağara isimli mağaralara gidilerek çevresinde ve içinde araştırmalar yapılmıştır. Ne yazık ki bu her iki mağaranın da hem içinde hem de çevresinde çakmaktaşıdan herhangi bir tarih öncesi bulguya rastlanmamıştır. Daha önceden belirtilen bu bilgilerin bütünüyle hatalı olduğu görülmüştür. Ulubük Mağarası düz sa-
tılı altı mağarasıdır ve içinde dolgu yoktur. Öte yandan Kara Mağara birden fazla girişi olan daha büyük bir mağara olup içinde dolgu yer almaktadır. Mağara içindeki dolgu üstünde kırık seramik parçaları yer alır. Bunlar da ta-
rihi dönemlere aittirler. Bu mağaranın dolgusunun ne kadar derin olduğunu bilemiyoruz. Ancak çevresinde daha eskilere tarihleyebileceğimiz herhangi bir buluntuya da rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

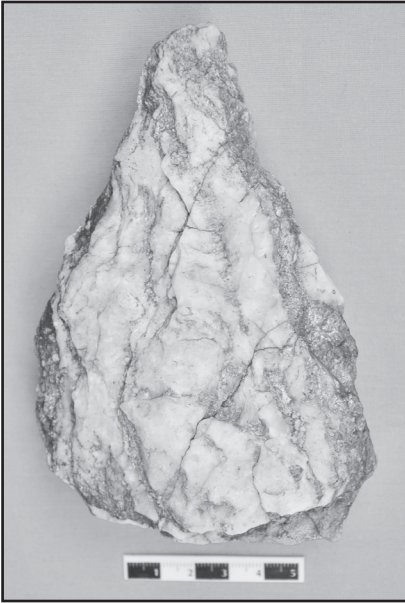
- DİNÇER, B., 2010, "Bursa ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2008-2009 Tarihön-
cesi Buluntuları", *Arkeoloji ve Sanat*, 134: 1-16.
- DİNÇER, B., TÜRKCAN, A. U., 2011, "Frigya'da İlk İnsanın İzleri: Kuzfındık
Vadisi Paleolitik Dönem Bulguları (Eskişehir)", *Arkeoloji ve Sanat*, 137:1-8.
- EFE, T., 1990, "1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan
Yüzey Araştırmaları", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 405-424.
- EFE, T., 1997, "1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan
Yüzey Araştırmaları", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 215-232.
- KARTAL, M., KARAKOÇ, M., ERBİL, E., 2015, "Sakarya İli Tarih Öncesi Ar-
keolojisi Yüzey Araştırması (I), 2013", *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1.
Cilt: 9-26.
- KARTAL, M., KARAKOÇ, M., ERBİL, E., 2016, "Sakarya İli Tarih Öncesi Ar-
keolojisi Yüzey Araştırması (II), 2014", *33. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2.
Cilt, Ankara: 387-408.
- KARTAL, M., ERBİL, E., 2017, "Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey
Araştırması (III), 2015", *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 87-100.

- KARTAL, M., ERBİL, E., ÖZTURAN, M., 2018, "Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (IV), 2016", 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 161-180.
- ÖZÇELİK, K., KARTAL, G., FINDIK, B., 2016, "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2014", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 337-396.
- ÖZÇELİK, K., VİALET, A., BULUT, H., 2017, "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2015", 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 505-523.
- ÖZÇELİK, K., BULUT, H., 2018, "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2016", 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 85-98.
- SİVAS, T., 2003, "Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırması", 20. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 285-298.
- SÖYLER, Ş., TAŞKIRAN, H., CZİCHON, R. M., ÖZÇELİK, K., POLAT, S., YILMAZ, M. A., ERBİL, E., TÜRKER, M., DAĞCI, D., 2018, "Uşak Banaz Sürmecik Paleolitik Kazısı-2016", 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 381-391.
- TAŞKIRAN, H., TAŞKIRAN, Z. F., 2011, "İki Yüzeyli Aletlerin Dağılımında Yeni Bir Nokta: Afyonkarahisar", Harun Taşkıran, Metin Kartal, Kadriye Özçelik, Makbule Beray Kösem, Gizem Kartal (eds) *Işın Yalçınkaya'ya Armağan / Studies in Honour of Işın Yalçınkaya*: 235-244.
- TÜFEKÇİ SİVAS, T., SİVAS, H., 2006, "2004 Yılı Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması", 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 163-174.
- TÜRKCAN, A. U., 2009, "Karlıtaş Höyük ve Civarı (İnönü, Eskişehir) Yüzey Araştırması", 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 303-328.

Resim 1: 2 No.lu alan, yoğun çakmaktaşı buluntu

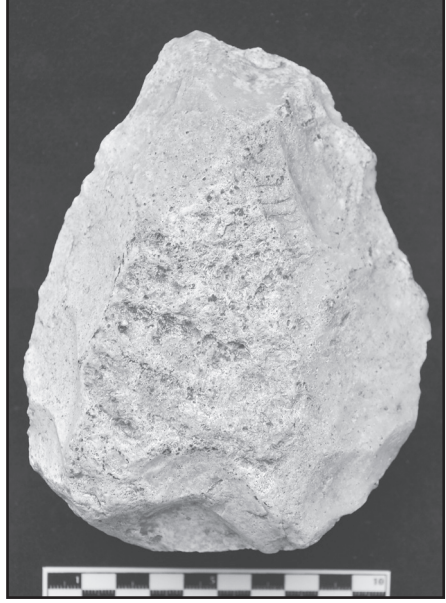
Resim 2: 5 No.lu alan, iki yüzeyli alet

Resim 3: 8 No.lu alan, Levallois çekirdekler

Resim 4: 11 No.lu alan, iki yüzeyli alet

Resim 6: 23 No.lu alan, iki yüzeyli alet

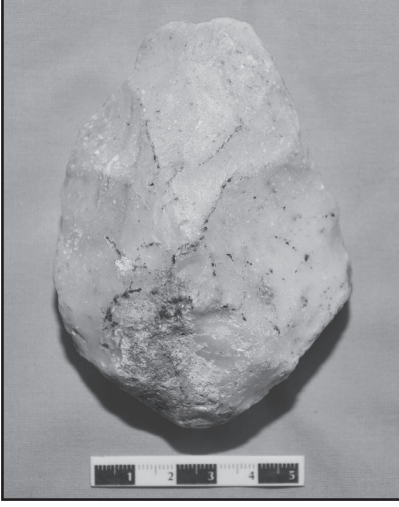

Resim 5: 13 No.lu alan, kıyıcı alet

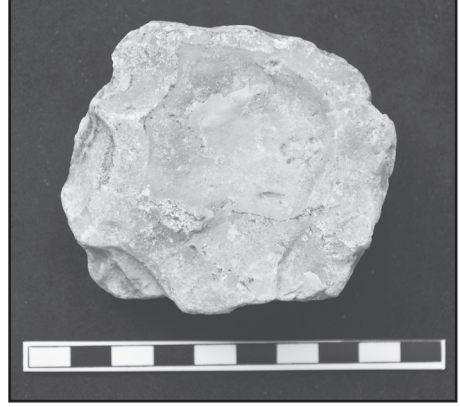

Resim 7: 23 No.lu alan, iki yüzeyli alet

Resim 8: 23 No.lu alan, iki yüzeyli alet

Resim 11: 23 No.lu alan, Levallois çekirdek

Resim 9: 23 No.lu alan, kıyıcı alet

Resim 10: 23 No.lu alan, Levallois çekirdek

Resim 12: 25 No.lu alan, Levallois çekirdek

KONYA İLİ, KARATAY VE ÇUMRA İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017 YILI

Michele MASSA*
Christoph BACHHUBER
Fatma ŞAHİN
Yusuf TUNA
Neyir BOSTANCI-KOLANKAYA

GİRİŞ

Konya İli, Karatay ve Çumra İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması (Konya Regional Archaeological Survey Project -KRASP-) Konya Ovası'nın Paleolitik'ten Demir Çağı'na kadar olan sürecinin anlaşılmasını amaçlayan disiplinler arası bir projedir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile ilk arazi çalışması (proje no. YA024202), 16 Haziran - 14 Temmuz 2017 tarihleri arasında yürütülmüştür. İlk yıl çalışmalarında Karatay ve Çumra ilçelerinin doğu kesimlerinde yoğunlaşmıştır (Harita: 1).¹

* Dr. Öğr.Üyesi Michele MASSA, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gülümbe Kampüsü, 11230 Bilecik/TÜRKİYE.

Dr. Öğr.Üyesi Christoph BACHHUBER, Oxford University, St. John's College, St Giles, Oxford OX1 3JP, İNGİLTERE.

Dr. Öğr.Üyesi Fatma ŞAHİN, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Balcalı, Sarıçam-Adana/TÜRKİYE

Yusuf TUNA, Hacettepe Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, Ankara/TÜRKİYE.

Dr. Öğr.Üyesi Neyir BOSTANCI-KOLANKAYA, Hacettepe Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara-TÜRKİYE.

- 1 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi Muzaffer Saçkesen'e 2017 sezonunda bize göstermiş olduğu nezaket, yetkinlik ve destek için teşekkürlerimizi sunarız. Proje Ekip Üyeleri; Çağlayan Bal, Tuna Çapar, Osman Dengiz, Fatih Karadağ, Hannah Lefteris Ringheim, Gareth Roberts, Deniz Sarı, Nihal Uzun ve Aubrey Young'a gayretleri, ve Konya Ovası'nın kavurucu sıcaklığı altında uzun tırmanışlarda yorulmak bilmeyen dayanıklılıkları için minnettarız. KRASP, Ankara İngiliz Enstitüsü, Oxford Üniversitesi Wainwright Kuruluşu ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi tarafından desteklenmektedir.

AMAÇLAR

KRASP, Akdeniz (Bevan ve Conolly 2013) ve Yakın Doğu çevresel arkeolojisi (Ur vd. 2013; Wilkinson 2003) kapsamında geliştirilen yaklaşımları kullanarak uzun vadeli birçok araştırma hedeflemektedir. Bu, erken toplumların oluşumu, gelişimini ve çöküşünü, bölgesel ve uzak bölgeler arası ticaret ağı ve kapsamının yanı sıra göçebe ve yerleşik toplumlar arasındaki dinamiğin anlaşılmasını içermektedir. Ayrıca, farklı ekolojik yapı ve zaman içinde gelişim, ekonomi ve su yönetimi stratejileri de dahil olmak üzere insan ve çevre etkileşimindeki değişikliğe ışık tutmayı da amaçlamaktadır. KRASP çalışma alanı Konya Ovası'nda daha önce yapılan araştırmalarda göz ardı edilen Boz Dağların bozkır ve dağlık alanlarını kapsamaktadır.

ARAŞTIRMA ALANI

Konya Ovası kapalı havza niteliğinde olup (a) Toros Dağlarından gelen akarsu (Çarşamba ve May Çayları) deltaları ve pek çok bataklığı (Hotamış ve Yarma gölleri içeren) birleştiren alüvyon alan (b) batıda Toroslar, kuzeyde Boz Dağlar ve güneyde Karadağ ile çevrilidir. Konya dağlık alanları (c) alüvyon ve yükseltiler arasında bulunan sulama kanallarının olmadığı durumda yağmura dayalı tarımı sürdürüremeyen bozkırlar olarak üç ana ekolojik yapıya sahiptir (Harita: 2). Alüvyon yelpazesi, Neolitik zamanlardan beri kullanılmakta olup, bölgede ilk yürütülen çalışmalardan bu yana en çok araştırılan ekosistem olmuştur. Çatalhöyük (Neolitik ve Erken Kalkolitik), Boncuklu Höyük (Akeramik Neolitik) ve Konya-Karahöyük'te (Erken ve Orta Tunç Çağları) uzun süreli kazılar yürütülmüştür. Ayrıca, Pınarbaşı'nda yapılan kurtarma kazısı, Hotamış gölünün güney kıyısında alüvyon ve bozkır sınırında kalan Epipaleolitik, Geç Neolitik ve Erken Tunç Çağı kaya barınağı ve düz yerleşmesi hakkında bilgi vermektedir. Konya Ovası'nda Erken Kalkolitik dönem sonrası yerleşim yerleri hakkında için çok az araştırma yapılmıştır. 35 yıldan fazla süredir kazılan Konya- Karahöyük hakkında da çok az yayın yapılmıştır.

Alüvyonlu alan 60 yıldan fazla süredir birçok bilim insanının ilgi odağı olmuştur. Douglas Baird (1996, 2002, 2006), Hasan Bahar (Bahar 1999; Bahar ve

Koçak 2004), Sachihiro Omura (2000, 2001), Semih Güneri (1987, 1988), Ian Todd (1966), David French (1970) ve James Mellaart (1955, 1958, 1961, 1963) söz konusu alanda bölgesel çalışmalar yürütmüştür. Bu araştırmaların bir çoğu özellikle belirgin höyüklerde ve çoğunlukla prehistorik ve erken historik alanlarda yapılmıştır. Buna karşılık, bozkır araştırması göreceli olarak daha az ilgi çekmiştir. Günümüzde, Çumra'ya düşen yıllık ortalama yağış miktarı 320 mm/yıl civarındadır. Ancak düzenli aralıklarla yağmur suyuyla yapılan tarımın en alt limiti olan 250 mm./yıl eşiğinin altına da düşmektedir (Türkeş 1996). Geç Holosen'den itibaren bozkırda geniş yerleşim olasılığı ancak (a) Toros ve Boz Dağları'nın eteklerinde uzun süreli su kaynaklarının olması durumunda, (b) göllere yakın bölgelerde, (c) geniş alanlı sulama sistemlerinin gelişmesi ile mümkün olmuştur. Dağlık arazide yapılan daha önceki çalışmalar, çoğunlukla Kızıldağ'da yer alan Geç Hitit Dönemi yazıtlı kaya kabartması (arkeolojik araştırma için Bahar 1999; Karauğuz vd. 2002; epigrafi ve filolojik araştırma için Hawkins 2000) ve çok az da kaleler (Bahar ve Koçak 2004; Karauğuz ve Kunt 2004) üzerine yapılmıştır. KRASP'tan önce özellikle gözetleme ve savunma için yapılmış garnizon niteliğindeki anıtsal kaleler göz ardı edilmiştir. Konya Ovası'nda daha geniş yerleşim ve arazi kullanımı ile ilgili hiçbir çalışma yapılmamıştır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

KRASP arazi çalışma yöntemlerinin bir çoğunda Douglas Baird (1996) başkanlığında yürütülen Konya Araştırma Projesi örnek alınmıştır. Böylece mümkün olan en fazla yerleşim modelini tanımlamak amaçlanmıştır. Bunlar arasında höyükleri, tümülüsleri, kaleleri, eski yolları ve antik çevre (eski göller, su kanalları ve plaj kalıntıları) özelliklerinin uydu görüntüleri (Google Earth, CORONA and GAMBIT) ve yüksek çözünürlüklü Sayısal Arazi Modelleri analizleri ile tanımlamak bulunmaktadır. Ayrıca, höyükler, kaleler ve kervansaraylar gibi en çok öne çıkan kalıntıları tanımlayabilmek için topografik haritalar da kullanılmıştır. Höyükleri, tümülüsleri, devşirme malzemeleri, mağaraları, tepeüstü yerleşmeleri, oda mezarları, taş ocaklarını tanımlayabilmek için kapsamlı araştırmalar yapılmaktadır. Alüvyon altında kalmış yerleşmelerin tespiti için özellikle sulama kanallarının açılması sırasında kenar-

lara atılmış olan toprakta yapılan araştırmalar da önem taşımaktadır (Baird 1996: 44). Daha önce tespit edilmiş mevcut yerleşimlerde daha detaylı çalışma yapmak için sistemli ve yoğun bir araştırma (50x50 m. gridlerle) yöntemi uygulanmıştır. Son olarak, yukarda bahsedilen metodlar ile belirlenemeyen arkeolojik yerleşmeler için bölge halkından alınan sözlü bilgiler de kullanılmıştır. Verilerimizin kaydı, yönetimi, analizi ve görüntülenmesi için dijital veritabanı ile birlikte CBS platformu kullanmıştır.

2017 YILI ÇALIŞMALARININ İLK SONUÇLARI

2017 yılında 29'u yeni tespit edilmiş 50 arkeolojik yerleşmede çalışılmıştır (Harita: 3, Tablo: 1-2). Ovada yer alan höyüklere ek olarak, bozkır ve dağlık arazi sınırlarında düz yerleşim alanları, nekropoller (çoğunlukla tümülüs ve oda mezarları), kaleler, taş ocakları, kayaaltı sığınakları olmak üzere geniş bir arkeolojik yerleşme türü saptanmıştır.

Erken prehistorya (M.Ö. 10000-8000)

KRASP kapsamında rastlanan en erken buluntular, yaklaşık olarak Boncuklu Höyük ve Çatalhöyük yerleşmelerinin en erken tabakaları (pre-XII) ile çağdaş olup (Baird vd. 2012; Carter vd. 2005), Akeramik Neolitik döneme (M.Ö. 10.-9. binyıl) tarihlendirilmektedir. Boz Dağları ve Yarma Gölü arasında bulunan Akarca kayaltı barınakları daha erken dönem yerleşme özelliği göstermesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Hotamış gölünün güney tarafında bulunan Pınarbaşı Epipaleolitik dönem yerleşimi ile (Baird vd. 2013) oldukça benzerlik göstermektedir. Akarca'dan obsidiyen dilgi ve dilgiciklerden oluşan geniş bir yontma taş buluntu grubu ele geçmiştir (Çizim 1: 1-9). Ayrıca Boncuklu Höyük (Baird vd. 2018: fig.2), Sancak (Baird 2010: fig. 24.6), Aşıklı Höyük (Balkan-Atlı 1994: fig.2, no: 20, 23; Yıldırım Balcı 2011: fig. 5, no. 2), Yellibelen (Balkan-Atlı et al. 2001: fig.9, no: 4), Can Hasan III (Ataman 1988) ve Suberde (Bordaz 1970) yerleşmeleri ile benzerlik gösteren çok sayıda ok ucu ele geçmiştir. Göktömek Höyük, Ali Höyük ve Büyük Aşlama Höyük gibi Tunç ve Demir Çağı yerleşmelerinden ele geçen obsidyen aletler (özellikle ok uçları) ise diğer Akeramik Neolitik dönem yerleşmelerin varlığına işaret

etmektedir (Çizim 1:10-13). Bu durum daha detaylı araştırma yapılmasını gerektirmekle birlikte Boncuklu Höyük kazılarında da açıkça ortaya konduğu gibi (Baird vd. 2018) Neolitik yaşam şekli ve höyükleşme süreci için iyi birer örnek teşkil etmektedir.

Çanak Çömlekli Neolitik ve Kalkolitik (M.Ö. 8000-3200)

Bozkır, dağlar ve alüvyonun doğu eteklerinde, Çanak Çömlekli Neolitik döneme ait hiçbir veri bulunamamıştır. Bu durum oldukça ilginç olup, Çatalhöyük ile aynı zaman dilimine ait yerleşim yerlerinin azlığına dikkat çeken Baird'in araştırma projesinde elde ettiği sonuçları doğrular niteliktedir. (Baird 2010: 209). Benzer olarak Erken Kalkolitik topluluklarda ve sonrasında genel olarak Çarşamba Çayı deltasının doğu sınırlarından, Samuh Höyük ve Emirler Höyük'ten gelen Orta ve Geç Kalkolitik dönemleri iskanı için veriler eksiktir (Çizim 2: 1-6).

İlk Tunç Çağı (M.Ö. 3200-1950)

M.Ö. 3.binyıl yerleşimleri çoğunlukla Samuh Höyük, Emirler Höyük, Eşek-tepesi Höyük, Ali Höyük ve Türkmenkarahöyük gibi verimli alüvyon alanlarda bulunan höyüklerle sınırlı gibi görünmektedir (Çizim 2:7-11). Ancak bozkırda Karatepe ve Boz Dağların düzlüklerinde yer alan Savatra Höyük bu konuda istisnai bir durum oluşturmaktadır. Türkmenkarahöyük, M.Ö. 1.binyılda (aşağıya bakınız) maksimum büyüklük düzeyine ulaşmış gibi görünmekle birlikte, İTÇ içinde Emirler Höyük (yaklaşık 5ha, 16m yükseklik) ve Samuh Höyük (18ha, 16m yükseklik) gibi büyük boyutlara sahip olmalıdır. Emirler Höyük ve Samuh Höyük'te yüzeyden izlenebilen küllü toprak, yanmış kerpiç ve yoğun çanak çömlek parçalarının yanı sıra pek çok sayıda defineci çukurundan saptanabilen yanmış tabakaların varlığı ve özellikle seviyeleri oldukça ilginçtir. Söz konusu bu yerleşmeler de çanak çömlek verilerine göre İTÇ II dönemi belirgin olarak varlığını gösterirken sonrası İTÇ III dönemi süresince yerleşimin devamı ile ilgili hiç bir veri bulunmamaktadır. Konya Ovası boyunca (Samuh Höyük ve Emirler Höyük'ü de içeren) İTÇ II yerleşmelerinde geniş bir yıkım ve sonrasında terkedilmiş oldukları şeklin-

deki görüşü bilinmektedir. Mellaart bu durumu Hint-Avrupalıların (Luviler) bölgeyi istilasının kanıtı olarak yorumlamıştır (Mellaart 1963: 210, 236, fig.5). Bu hipoteze şüpheyle bakmak için birkaç neden vardır (Bachhuber 2013), fakat araştırma alanımızdaki İTÇ II yerleşimlerinin yıkımı ve terk edilmesinin, politik olarak erken devletlerin oluşum süreçleri veya iç sosyal çatışmalar ile ilgili olup olmadığı kesinlikle araştırmaya değer görülmektedir. Pek çok araştırmacı (Mellaart 1963) Konya Ovası'nda M.Ö. 3.binyıl sonlarında yerleşimlerde azalma olduğunu belirtmektedir. KRASP çalışma alanının tamamında ise Çarşamba deltasında bulunan Türkmenkarahöyük ve bozkırda bulunan Karatepe'de olmak üzere sadece iki yerleşmeden ele geçen İTÇ III (?) malzemesi bu görüşü doğrular niteliktedir.

Orta ve Geç Tunç Çağları (M.Ö. 1950-1200)

Çarşamba deltasının doğu kesiminde M.Ö. erken 2.binyıl döneminde çok sayıda höyük tespit edilmiştir. 26 metre yükseklik 15 hektarlık ölçüleri ve geniş aşağı yerleşmesi ile (yaklaşık 15 hektar) Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı boyunca iskan gördüğü anlaşılan Büyük Aşlama Höyük bunlardan biridir (Çizim 3: 5-8). Boyutuyla, bu höyük Türkmenkarahöyük ile birlikte Konya Ovası'nın doğu sınırı boyunca uzanan bölgesel yerleşme hiyerarşisi içerisinde bir önemli konuma sahip yerleşmedir.

Bozkırın yerleşik gruplarınca iskanı Geç Tunç Çağ döneminde gerçekleşir ve Demir Çağı'nda daha belirgin hale gelir. Diğerlerinin arasında Kilisetepe Höyük (Çizim 3: 1-2; Çizim 5: 2-3), Höyükli Yaylası Höyük, Gıyan Höyük ve Sütçehöyüğü su temini için tamamen sulama kanallarına bağımlı bir bölgede yer almaktadır ve günümüz yıllık yağış oranının yağmur suyuyla beslenen tarım sınırının hemen üzerinde olduğu (yukarıya bakınız) bölgelerdir. Her ne kadar jeoarkeolojik analizler ile teyit edilmesi gerekse de, Konya Ovası'nın kuzeyinde oluşan yerleşimin oluşmasının merkezi sulama stratejileri ile aynı zamanda olduğundan kuşku duyulmaktadır. M.Ö. 2.binyılın erken dönemlerinde Boz Dağlar'da büyük ihtimalle savunma amaçlı olarak Kane Kalesi ve Kınık Kalesi gibi pek çok kale yerleşmesi iskanı başlamıştır. Demir Çağı ya da Helenistik Dönemde bu kalelerin tahkimatı olsa da çanak çömleğin ve diğer materyallerin dağılımı OTÇ ve GTÇ süresince iskanlaşmayı teyit etmektedir

(Çizim 3: 3-4; Çizim 4: 2-3, 6; Çizim 5: 6-8). Hasan Bahar'ın yayınlarına bakarak, Tekkeli Dağ, Çaltı Kuzey Eski Demiryol, Hatıp Kalesi, Balkayalar Kalesi, Seçme Kalesi ve Sikkeli Kalesi gibi bölgelerin olduğu Batı Toros Dağları'nda Tunç Çağları boyunca tepeüstü iskanları olduğu ve bu tahkimatların bazı-
larının İTÇ'de başladığının gözlemlendiği sonucuna ulaşmak mümkündür (Harita 4, Bahar ve Koçak 2004: 49, 50, 54; Karauğuz ve Kunt 2004: 23-26). Daha fazla analiz yapılması gerekse de bu alanlar Konya Ovası'na ana giriş noktalarının kontrolü için koordine bir çabanın olması ve bunun erken devlet oluşumu ile bağlanabileceğinin ipuçları olabilir.

Demir Çağı (M.Ö. 1200-300)

Erken Demir Çağı dönemlerinde, Türkmenkarahöyük Çarşamba deltasının doğusunda ana kentsel merkez olarak ortaya çıkmıştır. Baird tarafından araştırılmış olan bu arazide İTÇ süresince yerleşim olmuş ve M.Ö. geç 2. binyıl ve erken 1. binyıl süresince en geniş sınırlara ulaşılmıştır. Yerleşme Geç Demir Çağı yada Helenistik Dönem ortalarında bu özelliğini kaybetmiştir. (Baird 1999: 14). Ana höyüğe ek olarak (yaklaşık 35 hektar, 35m yükseklik) aşağı şehir modern köyün altında devam etmektedir. Uydu görüntüleri ile görülebilen surların, höyüğün tepesini (akropol) çevrelemekte olması, yerleşmenin daha sonraki dönemlerde stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Dağlık arazi bölgelerinde Tunç Çağı döneminde oluşturulan bölgesel savunma sistemi Demir Çağı boyunca da sürdürülmüştür. Bu durumu Hotamış Gölü'nün güney tarafında yer alan Kızıldağ (Harita 4, Karauğuz et al. 2002) ve Akbaş kalesi gibi yerleşmelerin de dahil olduğu bir çok yerleşmede görmek mümkündür (Çizim 5: 5). M.Ö. 1. binyılın geç dönemlerinde, sulama sistemlerine bağlanan küçük tarım yerleşmelerinin varlığının kanıtı olması muhtemel olan çay deltaları ve bozkır boyunca çok sayıda küçük (1-3ha) ve alçak (en çok 3-4 m) höyüklerin meydana çıkışını görmekteyiz (Çizim 5: 1, 4).

SONUÇ

KRASP 2017 sezonunda tarım alanı, bozkır ve dağlık arazi olmak üzere üç ayrı ekolojik bölgede yapılan çalışmalarda yerleşme modelleri ve saha

kullanımı hakkında önemli sonuçlar vermiştir. Şimdiye kadar en belirgin sonucumuz; yetersiz araştırmanın olduğu kırsal (bozkır ve dağlık alan gibi) bölgelerde höyük olmayan yerleşim modellerinin saptanması olmuştur. Bunlar arasında kale yerleşmesi, taş ocakları, mağara barınakları, geçici /pas-toral kamplar ve mezar anıtları yer almaktadır. Ayrıca bu araştırma Konya Ovası'nda en erken yerleşimlerin alüvyon sedimenti altında kalmış olduğuna da işaret etmektedir.

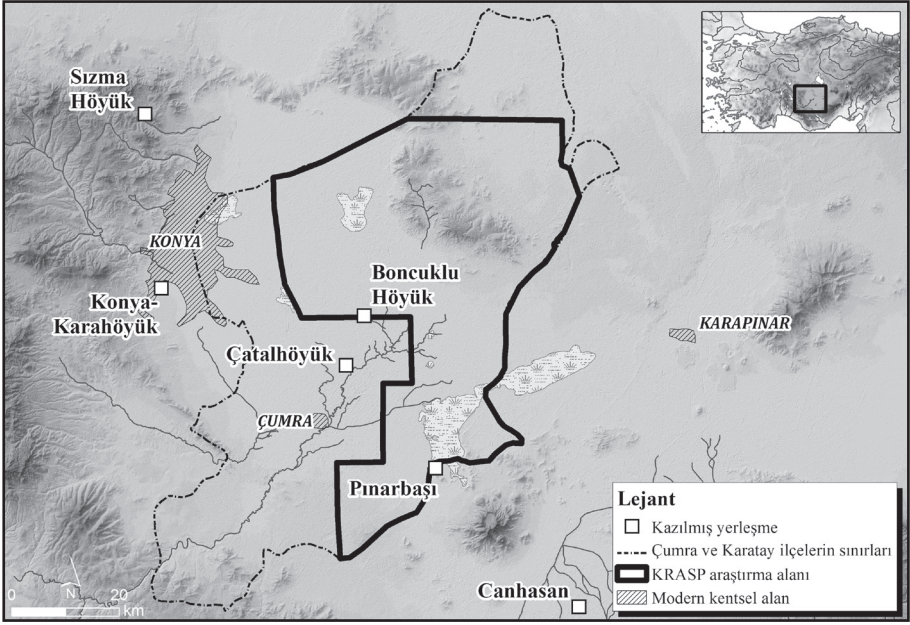
KAYNAKÇA

- ATAMAN, C. 1988. *The Chipped Stone Assemblage from Can Hasan III: A Study in Typology, Technology and Function*. Unpublished PhD dissertation, University College London.
- BACHHUBER, C. 2013. James Mellaart and the Luwians: a Culture-(Pre)history. In: MOUTON, A., RUTHERFORD, I. & YAKUBOVICH, I. (eds.) *Luwian identities: culture, language and religion between Anatolia and the Aegean*. Leiden: Brill.
- BAHAR, H. 1999. *Demir Çağı'nda Konya ve Çevresi*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- BAHAR, H. & KOÇAK, Ö. 2004. *Eskiçağ Konya araştırmaları 2 (Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi sonuna kadar)*, Konya, Kömen.
- BAIRD, D. 1996. The Konya Plain Survey: aims and methodology. In: HODDER, I. (ed.) *On the Surface: Çatalhöyük 1993-1995*. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.
- BAIRD, D. 1999. Konya Plain Survey, Central Anatolia. *Anatolian Archaeology*, 5, 13-14.
- BAIRD, D. 2002. Early Holocene settlement in central Anatolia: Problems and prospects as seen from the Konya Plain. In: GERARD, F. & THISSEN, L. (eds.) *The Neolithic of Central Anatolia*. İstanbul: Ege Yayınları.
- BAIRD, D. 2006. The history of settlement and social landscapes in the Early Holocene in the Çatalhöyük area. In: HODDER, I. (ed.) *Çatalhöyük perspectives*. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.

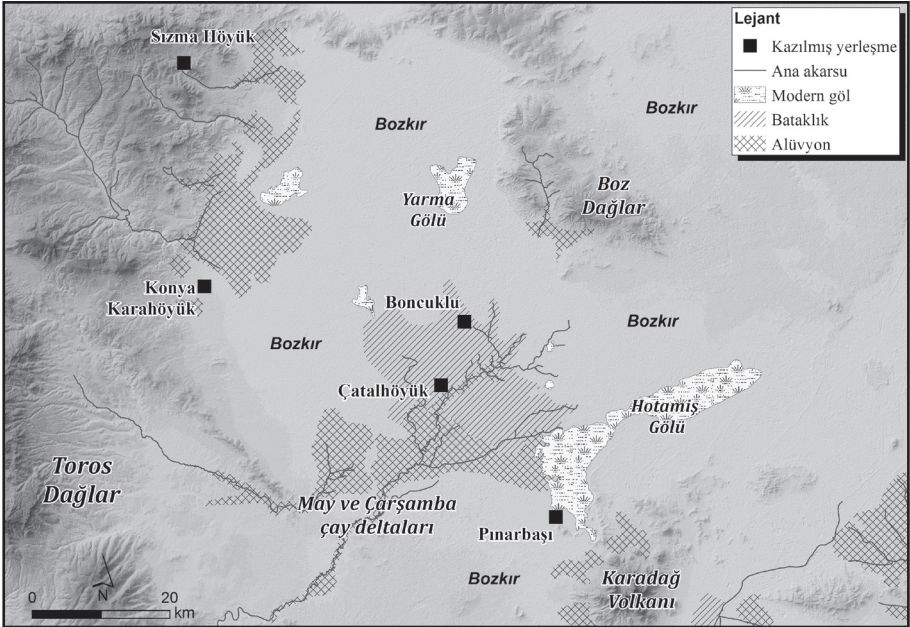
- BAIRD, D. 2010. Was Çatalhöyük a centre? The implications of a Late Ceramic Neolithic assemblage from the neighbourhood of Çatalhöyük. *In: BOLGER, D. & MAGUIRE, L. C. (eds.) Development of pre-state communities in the ancient Near East*. Oxford: Oxbow Books.
- BAIRD, D., ASOUTI, E., ASTRUC, L., BAYSAL, A., BAYSAL, E., CARRUTHERS, D., FAIRBAIRN, A., KABUKÇU, C., JENKINS, E., LORENTZ, K., MIDDLETON, C., PEARSON, J. & PIRIE, A. 2013. Juniper smoke, skulls and wolves' tails. The Epipalaeolithic of the Anatolian plateau in its SW Asian context; insights from Pınarbaşı. *Levant*, 45, 175-209.
- BAIRD, D., FAIRBAIRN, A., JENKINS, E., MARTIN, L., MIDDLETON, C., PEARSON, J., ASOUTI, E., EDWARDS, Y., KABUKÇU, C., MUSTAFAOĞLU, G., RUSSELL, N., BAR-YOSEF, O., JACOBSEN, G., WU, X., BAKER, A. & ELLIOTT, S. 2018. Agricultural origins on the Anatolian plateau. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115, 3077-3086.
- BAIRD, D., FAIRBAIRN, A., MARTIN, L. & MIDDLETON, C. 2012. The Boncuklu Project; the origins of sedentism, cultivation and herding in central Anatolia. *In: ÖZDOĞAN, M. & BAŞGELEN, N. (eds.) The Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat
- BALKAN-ATLI, N. 1994. The Typological Characteristics of Aşıklı Höyük Chipped Stone Industry. *In: GEBEL, H. G. & KOZLOWSKI, S. K. (eds.) Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence and Environment I*. Berlin: Ex Oriente.
- BALKAN-ATLI, N., KAYACAN, N., ÖZBAŞARAN, M. & YILDIRIM-BALCI, S. 2001. Variability in the Neolithic Arrowheads of Central Anatolia (typological, technological and chronological aspect). *In: CANEVA, I., LEMORINI, C., ZAMPETTI, D. & BIAGI, P. (eds.) Beyond Tools: Redefining the PPN Lithic Assemblage of the Levant. Proceedings of the Third Workshop on PPN Chipped Lithic Industries. Department of Classical and Near Eastern Studies, Ca'Foscari University of Venice, 1-4 November 1998*. Berlin: Ex Oriente.
- BEVAN, A. & CONOLLY, J. 2013. *Mediterranean Islands, Fragile Communities and Persistent Landscapes: Antikythera in Long-term Perspective*, Cambridge, Cambridge University Press.

- BORDAZ, J. 1970. The Suberde Excavations, Southwestern Turkey. An Interim Report. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 17, 43-70.
- FRENCH, D. H. 1970. Notes on Site Distribution in the Çumra Area. *Anatolian Studies*, 20, 139-148.
- GÜNERİ, S. 1987. Orta Anadolu Höyükleri. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, IV, 207-225.
- GÜNERİ, S. 1988. Orta Anadolu Höyükleri 1986. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, V, 77-103.
- HAWKINS, J. D. 2000. *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Vol. 1*, Berlin, Walter de Gruyter.
- KARAUĞUZ, G., BAHAR, H. & KUNT, H. İ. 2002. Kızıldağ Üzerine Yeni Bazı Gözlemler. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 5, 7-34.
- KARAUĞUZ, G. & KUNT, H. İ. 2004. *Eskiçağ Kaleleri (Orta Anadolu'nun Güney Kesimi)*, Konya, Çizgi Kitabevi.
- MELLAART, J. 1955. Iron Age pottery from Southern Anatolia. *Belleten*, XIX, 115-137.
- MELLAART, J. 1958. Second millennium pottery from the Konya Plain and neighbourhood. *Belleten*, XXII.
- MELLAART, J. 1961. Early Cultures of the South Anatolian Plateau. *Anatolian Studies*, 11, 159-184.
- MELLAART, J. 1963. Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain. *Anatolian Studies*, 13, 199-236.
- OMURA, S. 2000. Preliminary report of the general survey in central Anatolia (1999). *Anatolian Archaeological Studies*, IX, 37-76.
- OMURA, S. 2001. Preliminary report of the general survey in central Anatolia (2000). *Anatolian Archaeological Studies*, X, 37-78.
- TODD, I. A. 1966. Surface finds from various sites: central Anatolia. *Anatolian Studies*, 16, 139-163.
- TÜRKES, M. 1996. Spatial and temporal analysis of annual rainfall regimes in Turkey. *International Journal of Climatology*, 16, 1057-76.

- UR, J., DE JONG, L., GIRAUD, J., OSBORNE, J. F. & MACGINNIS, J. 2013. Ancient cities and landscapes in the Kurdistan region of Iraq: The Erbil Plain Archaeological Survey 2012 season. *Iraq*, 75, 89-118.
- WILKINSON, T. J. 2003. *Archaeological Landscapes of the Near East*, Tucson, University of Arizona
- YİLDİRİM-BALCI, S. 2011. The Typological Analysis of Aşıklı Arrowheads and Problems. In: HEALEY, E., CAMPBELL, S. & MAEDA, O. (eds.) *The State of the Stone Terminologies in Near Eastern Lithics. Proceedings of the Sixth PPN Conference on Chipped and Ground Stone Artefacts in the Near East, Manchester, 3rd-5th March 2008*. Berlin: Ex Orient.

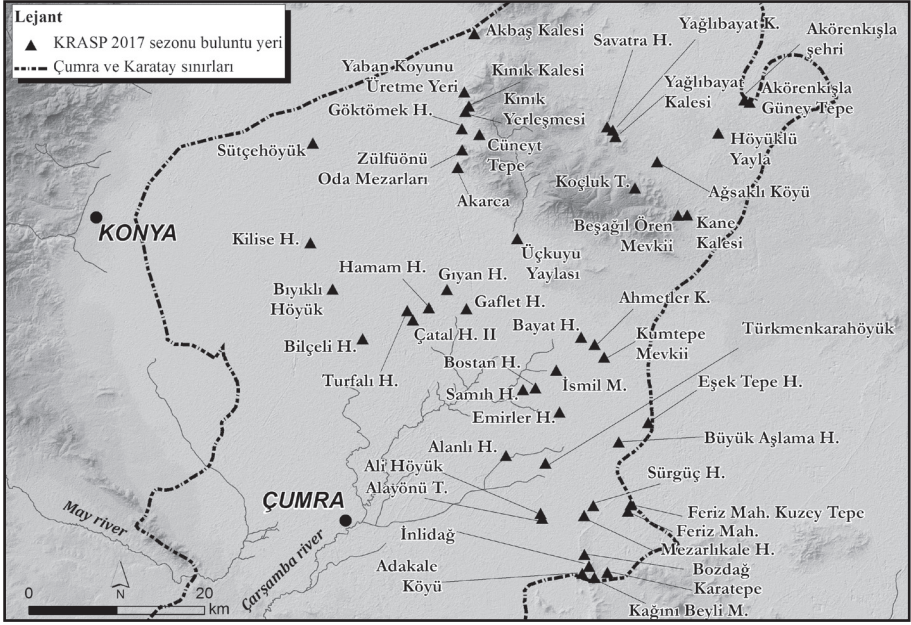

Harita 1: KRASP araştırma alanı. Harita: Michele Massa.

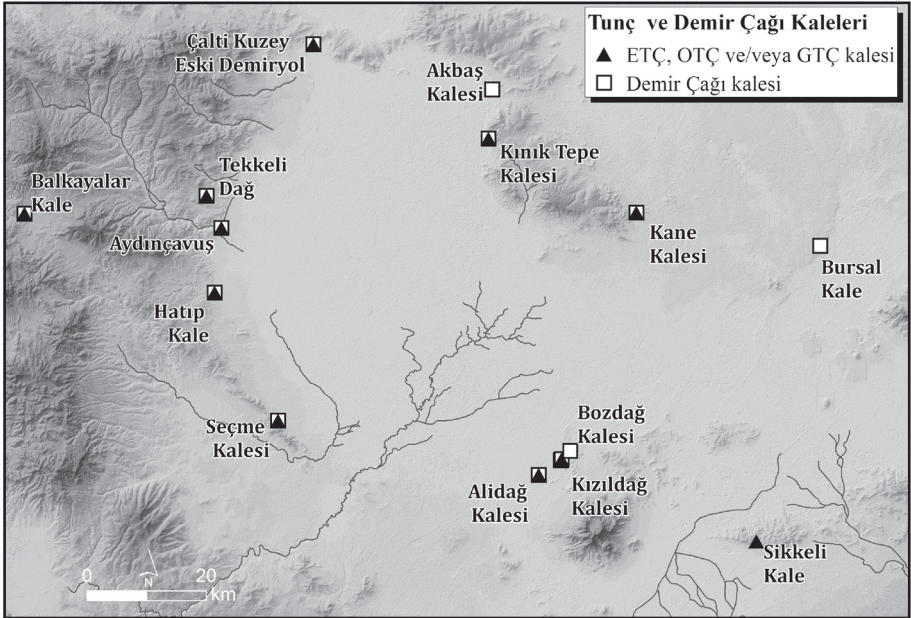

Harita 2: Konya Ovası'nın ekolojik yapısı. Harita: Michele Massa.

Harita 3: 2017 sezonunda tespit edilmiş KRASP yerleşim yerleri. Harita: Michele Massa.

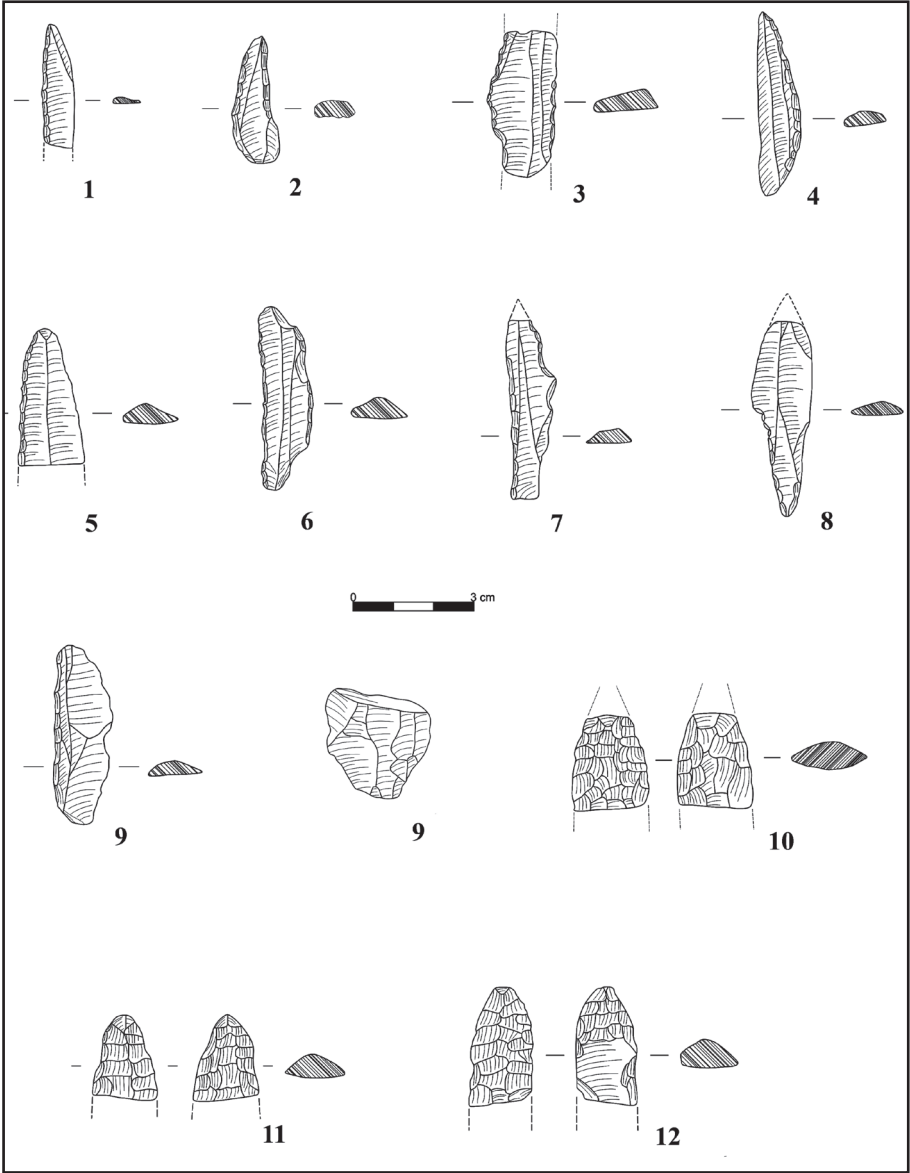
Harita 4: Konya Ovası etrafındaki bilinen Tunç ve Demir Çağı kaleleri. Harita: Michele Massa.

Sit numarası	Sit ismi	Sit tipi	Epipaleolitik	Akramik Neolitik	Neolitik	Erken Kalkolitik	Orta/Geç Kalkolitik	III.bın	İTÇ I-II	İTÇ III	OTÇ	GTÇ	Demir Çağı	Hellenistik	Roma
17/01	Alanlı Höyük	Höyük					?	x	x				x		
17/02	Türkmenkarahöyük	Höyük						x	x	x	x	x	x	x	
17/03	Feriz Mahallesi	Spolia												?	x
17/04	Adakale	Spolia													?
17/07	Karatepe	Etek yerleşme		?				x		x					
17/08	Kağın Beyli Mevkii	Nekropol													x
17/11	Sürgüç Höyük	Höyük, spolia									x	?	x	x	(x)
17/12	Kilisetepe Höyük	Höyük, nekropol										x	x	x	x
17/13	Bilçeli Höyük	Höyük										?	?	x	x
17/14	Bıyıklıhöyüğü	Höyük													
17/15	Kane Kalesi	kale, etek yerleşme									x	x	x	x	?
17/16	Beşagil Ören Mevkii	düz yerleşme											x	x	x
17/17	Ağsaklı Köyü	Spolia													
17/18	Soatra Höyük	Höyük						x				x	x	x	x
17/19	Koçluk Tepe	Dini bina, tekil buluntu		x											
17/20	Bostan Höyük	Höyük									x	x	x		
17/21	Samih Höyük	Höyük					x	x	x				x		
17/22	Akarca rock shelters	Kayaaltı sığınak		x			x	x	x						
17/23	Zülfüünü rock-cut graves	nekropol									x				x
17/24	Yaban Koyunu üretme yeri	nekropol													x
17/25	Akbaş Kalesi	kale											x		x
17/26	Sütçehöyüğü	Höyük, nekropol, dini bina			x								x	x	
17/27	Cüneyt Tepe quarry	Taş ocağı			x								?	?	
17/28	Üçkuyu Yaylası Höyük	Höyük									?	x	x	x	x

Tablo 1: 2017 sezonunda tespit edilmiş KRASP yerleşim yerleri.

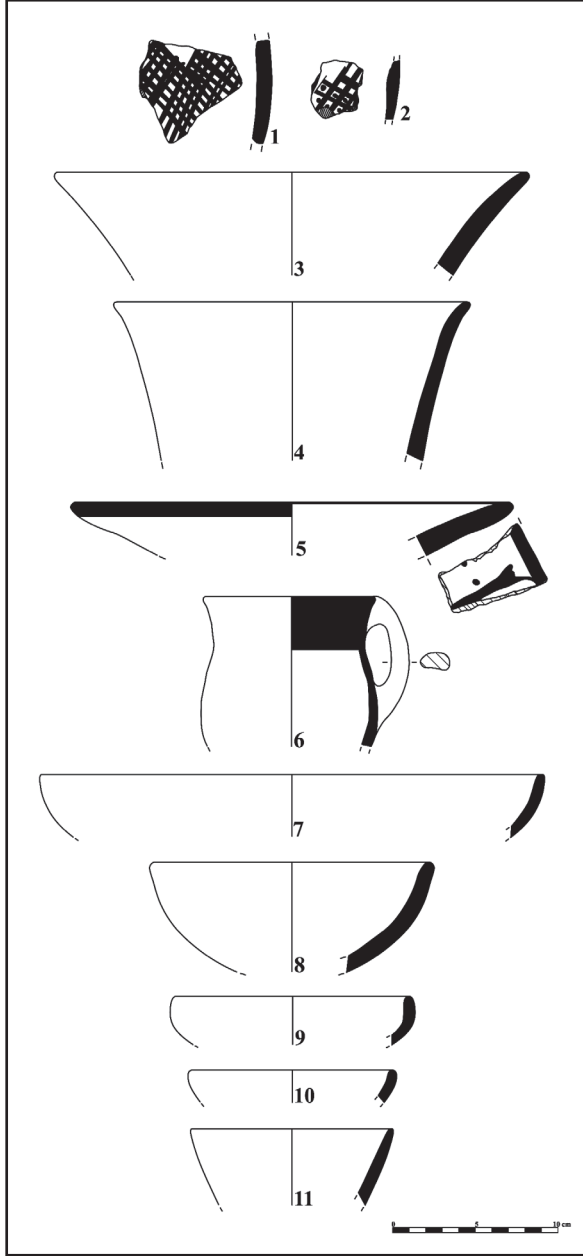
Sit numarası	Sit ismi	Sit tipi	Epipaleolitik	Akramik Neolitik	Neolitik	Erken Kalkolitik	Orta/Geç Kalkolitik	III.bın	İTÇ I-II	İTÇ III	OTÇ	GTÇ	Demir Çağı	Hellenistik	Roma
17/29	Gıyan Höyük	Höyük										?	x	x	x
17/30	Hamam Höyük	Höyük										x		x	x
17/31	Turfalı Höyük	Höyük											x	x	x
17/32	Çatal Höyük II	Höyük										x	x	x	x
17/33	Gaflet Höyük	Höyük									x	x	x	x	x
17/34	Emirler Höyük	Höyük					x	x	x		x				
17/35	Höyükü Yayla Höyüğü	Höyük, nekropol										?	x	?	
17/36	Mezarlıkale Höyük	Höyük, nekropol													
17/37	İnliadağ Yerleşme	düz yerleşme, taş ocağı (?)											x	x	x
17/40	Akörenkişla	düz yerleşme											?		
17/41	Akörenkişla Güney tepe	nekropol												?	?
17/42	Yağlıbayat Kalesi	kale												x	x
17/43	İsmil mezarlığı	nekropol, spolia													
17/44	Ahmetler Köyü	Höyük													x
17/45	Bayat Höyük	Höyük											x	x	
17/48	Büyük Aşlama Höyük	Höyük		x				x			x	x			
17/49	Eşek Tepesi Höyüğü	Höyük						x	x		x				
17/50	Feriz Mahallesi Kuzey-Batı Tepe	düz yerleşme, nekropol, spolia												x	x
17/51	Alayönütepesi Mevkii	düz yerleşme													
17/52	Ali Höyük	Höyük		x			x	x	x		x				
17/53	Yağlıbayat Köyü	Spolia													x
17/54	Bozdağ Watchtower	Gözetleme kulesi													
17/55	Kınık Tepe Kalesi	kale									x		x		
17/56	Kınık Yerleşmesi	düz yerleşme, nekropol											x		x
17/57	Göktömek Höyük	Höyük		x							x	x	x		
17/GS003	Kumtepe Mevkii	tekil buluntu	?												

Tablo 2: 2017 sezonunda tespit edilmiş KRASP yerleşim yerleri (devamı).

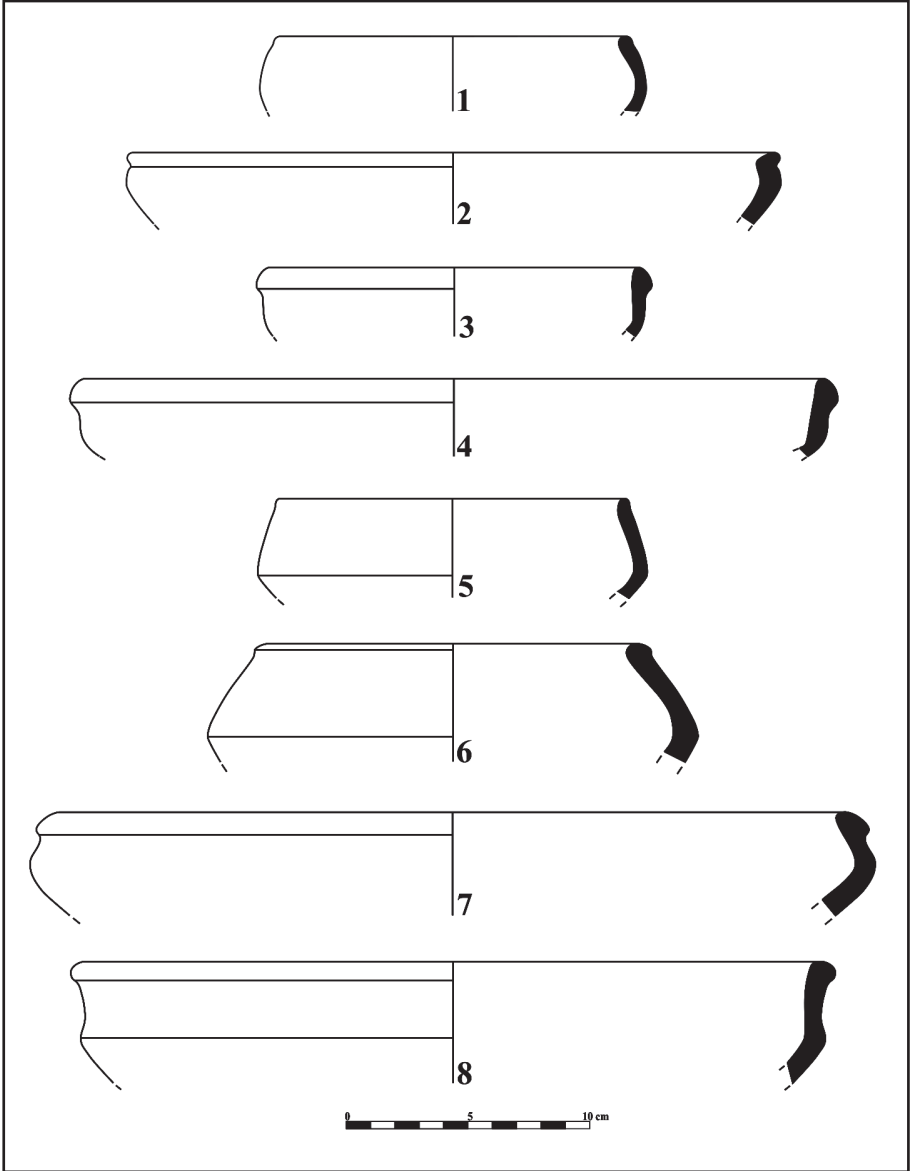

Çizim 1: Akeramik Neolitik dönem yontmataş örnekleri: Akarca (1-9); Ali Höyük (10); Büyük Aşlama (11); Göktömek Höyük (12); Koçluk Tepe (13). Çizim: Neyir Bostancı-Kolankaya.

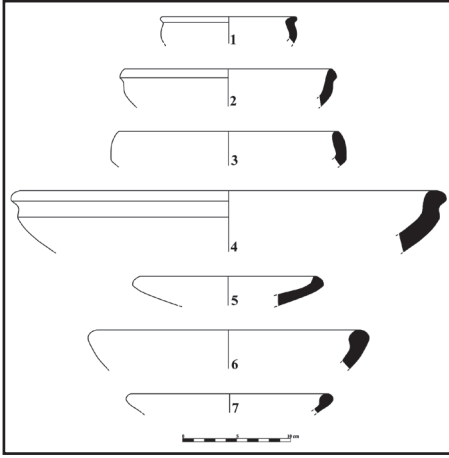

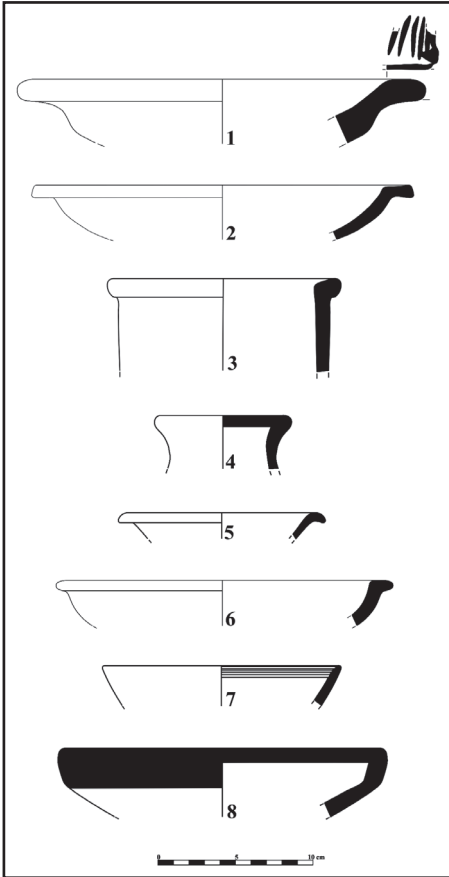
Çizim 2: Orta/Geç Kalkolitik Çağı çanak çömlek örnekleri: Samıh Höyük (1-4); Emirler Höyük (5-6). İlk Tunç Çağı çanak çömlek örnekleri: Ali Höyük (7-8); Eşektepesi Höyük (9-11). Çizim: Yusuf Tuna.

Çizim 3: Orta Tunç Çağı çanak çömlek örnekleri: Kilisetepe Höyük (1-2); Kane Kalesi (3-4); Büyüyük Aşlama Höyük (5-8). Çizim: Yusuf Tuna.

Çizim 4. Orta Tunç Çağı çanak çömlek örnekleri: Eşektepesi Höyük (1); Kınık Kalesi (2-3); Göktömek Höyük (4). Geç Tunç Çağı çanak çömlek örnekleri: Sürgüç Höyük (5); Kane Kalesi (6); Göktömek Höyük (7). Çizim: Yusuf Tuna.

Çizim 5: Demir Çağı çanak çömlek örnekleri: Alanlı Höyük (1); Kilisetepe Höyük (2-3); Göktömek Höyük (4); Akbaş Kalesi (5); Kane Kalesi (6-8). Çizim: Yusuf Tuna.

HATAY İLİ, TÜRK VE İSLAM DÖNEMİ YÖNELİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017

F. Mine TEMİZ*
Servet ÇAYAN
Müge ÇİFTYÜREK

Araştırma, 08.09. 2017-21.09. 2017 tarihleri arasında yürütülmüştür. Çalışmada, Yrd. Doç. Dr. F. Mine Temiz araştırma başkanı, Uzman Serkan Kanarık Bakanlık Temsilcisi, Arş. Gör. Servet Çayan ve Arş. Gör. Müge (Satı) Çiftyürek araştırmacı olarak görev almışlardır¹.

Araştırma, Hatay'ın Altınözü İlçesi'ne bağlı Altınkaya, Toprakhisar, Keskinçik, Yolağzı, Türkmenmezrası, Yunushanı ve Ziyaret mahalleleri ile Altınözü İlçe merkezinde yürütülmüştür. Toplam; 4 cami, 1 minare, 2 türbe, 89 konut, 3 çeşme, 2 köprü, 8 mezarlık ve çeşitli etnografik nitelikte kültür varlığı incelenerek belgelenmiştir.

ALTINKAYA MAHALLESİ: Hatay İli Altınözü İlçesi'ne 32 km. uzaklıktaki mahalle eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Eski adı Baslıkaya (Paslıkaya) olan mahallenin bulunduğu alan halkın geçim kaynağı olan zeytinliklerle çevrelenmiştir. Mahallede eski ve yeni yerleşim dokusu iç içedir.

Altınkaya Camii: Altınkaya Mahallesi'nin merkezinde yer alır. Doğu-batı doğrultusunda, 14.31x9.06 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlı, kible duvarına

- * Dr. Öğretim Üyesi, F. Mine TEMİZ, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen -Ed. Fak. Sanat Tarihi Böl. Tayfur Sökmen Kampüsü. Seinyol-Antakya-Hatay/TÜRKİYE.
Arş. Gör., Servet ÇAYAN, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen -Ed. Fak. Sanat Tarihi Böl. Tayfur Sökmen Kampüsü. Seinyol-Antakya-Hatay/TÜRKİYE.
Arş. Gör., Müge ÇİFTYÜREK, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen -Ed. Fak. Sanat Tarihi Böl. Tayfur Sökmen Kampüsü. Seinyol-Antakya-Hatay/TÜRKİYE.
- 1 Bu çalışma, Mustafa Kemal Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından, 14520 no'lu "Hatay İli'nde Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması" projesi kapsamında desteklenmiştir.

paralel iki sahnalı bir camidir. Harime, kuzey ve batı cephedeki basık kemerli kapılardan girilmektedir. Sahnılar sivri kemerlerle birbirine bağlanan iki sütunla ayrılmıştır. Döşeme haç tonozlarla oluşturulmuştur. Kapı ve pencere açıklıkları basık kemerlidir. Kâgir yapının giriş (kuzey) cephesi kesme taş kaplıdır. Son cemaat yeri (kuzey) cephesinde, üç adet üstlük pencere vardır. Bunlar içten düz, dıştan üstten teğet sivri kemerlidir. Biri kapı ekseninde, diğer ikisi altlık pencerelerin orta eksenindedir. Diğer cephelerde kapı ve pencere söveleri de kesme taştandır. Bu cephelerde de altlık pencerelerin ekseninde, içten düz, dıştan basık kemerli birer üstlük pencere bulunmaktadır. Yarım daire planlı yalın mihrap nişi sivri kemerli kavsarayla sonlanır. Mihrap yakın dönemin çinileri ile kaplanarak yenilenmiştir. Mihrap nişinin duvarında yer alan özgün küçük pencere açıklığı sonradan kapatılmıştır. Kesme taştan yapılan minberin kapı açıklığı kaş kemerli, tepeliği ise silmelerle çevrilmiş üçgen alınlık biçimindedir. Köşk altı yuvarlak kemerle geçilmiştir. Aynalık altında üç adet kademeli kaş kemerli açıklık sıralanmıştır. Korkulukların kenarları boyunca silmelerle çevrelenmiş dikdörtgen sığ nişler açılmış, başlangıç ve bitiş noktalarında, hafif çıkıntı oluşturur biçimde, bezemesiz, dairesel madalyonlar işlenmiştir. Köşk kısmı, ikisi mihrap duvarına bitişik dört adet sütunla taşınır. Sütunlar, kaş kemerlerle birbirine bağlanmış ve sivri kemerli kubbe ile örtülmüştür. Sütun başlıklarında kabartma olarak koçbaşı motifleri işlenmiştir. Kuzeydeki ana giriş kapısı sövelerinin üzengi seviyeleri üzerinde silmeler arasında üçer adet çiçek motifi ve daha yukarda birer adet ay-yıldız motifi kabartma olarak işlenmiştir. Harimin dışında, ona kuzeybatı köşeden teğet olan minare daha geç bir tarihte yenilenmiştir. Tabanda, merdiven çekirdeğinde ve yer yer duvar örgüsünde özgün minareye ait olduğu düşünülen taşlar gözlenmektedir. Özgün minarenin Habib Neccar Camii'ne öykünerek ahşap külahla sonlanır tarzda yapıldığı köy halkı tarafından sözlü olarak ifade edilmiştir. Duvar ve tonozların başarı ile uygulanmasına karşılık kapı ve pencere açıklıklarındaki kemerlerin biçimleri bozulmuş, aynı teknik başarı burada gösterilememiştir. Geç bir tarihte inşa edilmesine rağmen yörenin geleneksel cami biçimlenişi, malzeme ve tekniğine uygun olarak yapılması, bu geleneğin bu tarihte sürdürüldüğünü ve uygulanabilir olduğunu göstermesi açısından, taşınmaz kültür varlığı olarak korunmasının uygun olduğu kanaati oluşmuştur. Bu caminin yerinde, daha önceleri, yörede "basma" denen teknikte ahşap

kirişleme üzerine toprak örtülü bir caminin bulunduğu da köy halkı tarafından belirtilmiştir. Son cemaat yeri yakın dönemde modern malzeme ile kapılmıştır. Güney cephe dışında, çevresine modern eklemeler yapılmıştır.

Mezarlık: İskân alanının merkezinde yer alan mezarlık yakın döneme kadar kullanılmıştır. Mezarlıkta tabakalaşma mevcuttur. Eski mezartaşlarının büyük kısmı mevcut toprak seviyesinin altında kalmıştır. Birçoğunun sadece tepelikleri görünmektedir. Çoğu kireçtaşından yapılmış şahideler arasında, dikdörtgen prizmatik gövdenin dilimli kaş kemer ve gövdeden üzengi seviyesi altında eğrinin alt kısmında içe doğru devam ettirildiği sivri kemer biçiminde sonlanan şahideler dikkat çekmektedir. Bunların bazılarında kartuşlar içinde yazıya yer verilmiş, dış konturları izleyen çerçeve içinde aksi yönde yivlerle bezeme oluşturulmuştur. Tepe kısmında baklava biçimi ve alt uçlarının devam ettirilerek içe dönen kıvrımlar halinde işlendiği bir bezeme örneği bulunur. Gömülü taşlar arasında benzer nitelikte yazı ve bezeme ögesi taşıyan şahideler olması muhtemeldir. Mezarlıkta, devşirme sütun gövdesi ve kaideleri de mevcuttur.

Konutların Genel Özellikleri: Genellikle avlulu olarak inşa edilen konutlar tek ya da iki katlıdır. Bitişik düzende sıralı odalardan ya da eyvan ve iki yanında birer odadan oluşan plan tipindedir. Hem alt hem de üst katlar oturma odası şeklinde düzenlenmiştir. Bazen avlunun bir köşesinde tek katlı küçük bir odaya yer verilmiştir. Odaların duvarları yüklük, niş ve dolaplarla hareketlendirilmiştir. Kimi zaman bunların üst hizalarında toprak ya da ahşap raflar dolanmaktadır. Toprak raflar düz ve sadeyken ahşap rafların alt uçları hızar dişi biçiminde şekillendirilmiştir. Bazı konutlarda odalardaki pencere ve nişlerin etrafında yine topraktan yapılmış süslemeler dolanmaktadır. Bazen odalarda iki duvarın kesiştiği köşelerde ocağa yer verilmiştir. Bu ocaklar duvara gömülü niş şeklinde değildir, üst kısımları yarım daire biçiminde odanın içine taşınmış yapıdır.

Konutların alt katları doğrudan avluya açılmaktadır. Kimi zaman arazi eğiminden dolayı alt kattaki mekânların sokağa açıldığı görülmektedir. Üst katlardaki odaların avluya ya da sokağa bakan cephelerinde “gezinti” denilen ahşap balkonlar yer alır. Kapı ve pencere açıklıkları düzdür. Pencereleer kimi zaman demir parmaklıklarla korunmuştur.

Konutlar genellikle taş ve kerpiçten inşa edilmiştir. Bu konutlarda alt katlarda belli bir seviyeye kadar taş, devamında 22x50 m. ölçülerinde kerpiç malzeme kullanılmıştır. Sadece taş malzeme ile inşa edilen örneklere de rastlanmıştır. Bağlayıcı malzeme ve sıva olarak saman katkılı çamur kullanılmış, üzeri havara ile sıvanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

TOPRAKHİSAR MAHALLESİ: Hatay İli Altınözü İlçesi'ne 9 km. uzaklıktaki mahalle düzlük bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Mahallenin bulunduğu alan halkın geçim kaynağı olan zeytinliklerle çevrelenmiştir. Eski ve yeni yerleşim dokusu iç içedir.

Konutların Genel Özellikleri: Mahallede konutlar avlu içerisinde tek ya da iki katlı olarak, bitişik düzende, sıralı odalardan meydana gelmiştir. Hem alt hem de üst katlar yaşama odası şeklinde düzenlenmiştir. Odaların duvarlarında dolap, niş, yüklük ve ocağa yer verilmiştir. Ocaklar odanın bir duvarında, duvar kalınlığı içinde kalan, aşağıdan yukarı doğru daralarak uzanan bir baca şeklindedir. Günümüzde bazıları kapatılarak niş şeklinde değerlendirilmiştir. Odalarda duvarların üst hizalarında uçları dalgalı, üçgen ya da hızar dişi şeklinde sonlanan ahşap raflara yer verilmiştir. Bazı konutların odalarındaki dolap kapaklarına geometrik ve bitkisel motifler işlenmiştir. Bir evin üst kat odasının duvarında ise topraktan yapılmış çarkifelek ve bitkisel motifler içeren süslemeler yer alır. Günümüzde bu süslemeler evlerin dış cephelerinde bazen boya ile bazen de çimento esaslı malzeme ile yapılarak devam ettirilmiştir. Yapılarda kapı ve pencere açıklıkları düzdür. Pencereelerde demir parmaklıklar kullanılmıştır.

Konutlar, taş temel üzerine kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir. Duvarlarda bağlayıcı malzeme ve sıva olarak saman katkılı çamur kullanılmış, üzeri havara ile sıvanmıştır. Alt katlarda tavan döşemesi ahşap konstrüksiyon üzerine kamışlar ve üzerinde bitki sap ve yapraklarının döşenmesi ile oluşturulmuştur. Çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

KESKİNCİK MAHALLESİ: Hatay İli Altınözü İlçesi'ne 16 km. uzaklıktaki mahalle eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Mahalle, halkın geçim kaynağı olan zeytinliklerle çevrelenmiştir. Eski ve yeni yerleşim dokusu iç içedir. Evlerin avlularında nar ağaçları bulunur.

Konutların Genel Özellikler: Sokaklar konutların beden duvarları ya da avlu duvarlarıyla sınırlanmıştır. Girilebilen ev örneklerinin hepsi avluludur. Sokakla avlu ilişkisi iki şekilde sağlanmıştır. Birincisi; sokakla ilişki avlu duvarında açılan bir kapıyla sağlanmıştır. İkincisi; sokaktan avluya giriş konut kütlelerinin alt katında bir bölüm geçit niteliğinde bir giriş mekânı olarak ayrılmıştır. Bunun avluya bakan cephesi çoğunlukla sivri kemerlidir. İkinci kattaki mekânlardan biri bunun üzerinde yer alır. Her iki katta da iki yanda mekânlar sıralıdır. Avlular içinde çoğu zaman birden fazla kütle sırlanmıştır. İşlevsel dağılım kütleler arasında değildir. Her bir kütlede depo niteliğinde ve oda olarak kullanılan mekânlar yer alır. Bazı evlerde avluda dikdörtgen küçük bir havuza yer verilmiştir.

Seyrek de olsa bazı evlere doğrudan sokaktan girildiği, üst kata, sokak cephesine yaslanan bir merdivenle çıkıldığı görülmüştür. Bu evlere girilemediğinden avlulu olup olmadıkları, bu uygulamanın daha sonraki bir değişimle ilgili olup olmadığı anlaşılamamıştır.

İki katlı kütlelerde üst katlar odalara ayrılmıştır. Bitişik düzende odaların sıralandığı tip ile eyvanlı tip bir arada görülür. Bazı konutlarda sokak cephesinde halk arasında “berende” olarak adlandırılan balkonlar bulunur. Balkonlara odadan çıkış için kapı niteliğinde düzenlenmiş ayrı bir açıklık bulunmaz. Parapet yüksekliği kısa tutulmuş, pencere niteliğindeki açıklıklardan çıkış sağlanmıştır. Odalarda yüklükler çoğunlukla bulunduğu duvarın diğer duvarla bittiği kenara yapılmış ve niş açıklığı zeminden itibaren yüksek bırakılmıştır. Ocaklar duvar kalınlığı içinde biçimlendirilmiş, belli bir yükseklikten sonra yukarıya doğru iki yandan daralarak yükselen bacaları iç mekâna taşıntı yapacak şekilde düzenlenmiştir. Bacaların mekâna taşıntı yapan bölümlerinin (ön duvarları) çoğu zaman yıkılmış olduğu, ocak ve bacaların işlevsiz hale geldiği, ocağın örülerek kapatılıp niş gibi kullanıldığı gözlemlenmiştir. İç mekânda kapı ve pencere doğramaları dışında da ahşap bolca kullanılmıştır. Bazen pencere kapakları bazen de dolap kapakları kemerli yapılmış, bunların üst kısımlarında pencere ya da dolap açıklığı boyunca belli bir yükseklikte ahşap ile kaplanmış, doğramanın bittiği yerden itibaren odanın en az iki duvarını boylu boyunca dolanan ahşap raflara yer verilmiştir. Raflar sıklıkla iki katlı yapılmıştır.

Bazı evlerde ise odaların iç düzenlemeleri daha yalın ele alınmıştır. Nişler sıva ve havaranın sürekli yenilenmesinden dolayı köşeleri yuvarlak hale gelmiş basit açıklıklar halindedir. Kimi zaman sadece ahşap kimi zaman da ahşabın üzerine çamur harç ve havara ile kaplanan raflarla bölümlendirilmişlerdir. Uzun dikdörtgen planlı odalar bir dar kenarlarına yakın mesafede insan boyundan daha yüksek bir kotta adeta bir yarım kat döşemesi ile bölünerek oda içinde mutfak işlevi gören bir bölüm elde edilmiştir. Keskincik Mahallesi'nde bir evde böyle bir odada raflar çamur harç ve havara ile kaplanmıştır. Uçları dalgalı sarkıtlar halinde düzenlenmiş kademeli silmeler üzerinde kenarları dalgalarla hareketlendirilmiş kemerli nişler üzerine etekleri yine dalgalı sarkıtlarla zenginleştirilmiş raflar aynı zamanda bir bezeme ögesi haline gelmiştir.

Duvarlar en az pencere alt sövesine kadar taştan, daha yukarda ise 25x50 cm. ölçülerinde kerpiçten yığma olarak örülmüştür. Döşemelerde ahşap konstrüksiyon üzerine sıklıkla moloz taş dolgu bazen kamış döşenmiştir. Kimi yerde ana kirişlerin tek yönlü ve daha sık yapılarak üzerlerine kamış uygulandığı nadiren de ahşap kaplama yapıldığı görülmüştür. Ahşap kirışlemlerde sıklıkla ağaç gövdelerinin doğal halde kullanıldığı görülür. Benzeri ahşap konstrüksiyon eğime uygun açı verilerek ve kamışla kaplanarak beşik çatılarda da kullanılmıştır. Mevcut çatılar Marsilya tipi kiremitle kapatılmıştır.

Yerleşimde düz açıklık daha fazla olmasına rağmen basık kemerli kapı ve pencere açıklıklarına da sıklıkla rastlanır. Kerpiç duvarlarda basık kemerli kapı ve pencere söveleri düzgün kesme taşlarla oluşturulmuştur. Bazı evlerde kapı ve pencerelerin ahşap doğramaları kaş kemerle sonlanmaktadır. Avlu kapıları basık kemerlidir ve çoğunlukla üzerlerinde yazı ve taş bezemeye yer verilmiştir. Bazen kademeli silmeler uygulanmıştır. Taş kabartma bezemeler çoğunlukla kilit taşlarında yer alır. Odalardaki ahşap kapaklar ve kaplamalarda da bazı evlerde zengin bezeme çeşitleri görülür. Bunlarda zigzaglar ve birbirine paralel çizgilerin yanı sıra palmetler, lotuslar, dairesel madalyonlar içinde bir merkezden dışa doğru uzanan ışınal çizgiler veya çiçek motifleri gibi Türk sanatında sıklıkla görülen bezeme örneklerine rastlanır. Taş kabartmalarda da hayat ağacı motiflerinin yanı sıra vazodan sarkan yapraklar gibi

geç dönem bezemeleri de görülür. Geç dönem örnekleri dışındakiler bölgenin geleneksel taş ve ahşap işçiliğinde rastlanan bezeme öğeleri değildir.

YOLAĞZI MAHALLESİ: Hatay İli Altınözü İlçesi'ne 11 km. uzaklıktaki mahalle eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Mahallenin yerleşim alanı zeytinliklerle çevrelenmiştir. Eski konutların çoğunlukla cami ve çevresinde konumlandığı görülmüştür.

Yolağzı Camii: Kible duvarına paralel enine dikdörtgen planlı cami, 2163 cm. x 997 cm. ölçülerindedir. Güney duvarı 65 cm. kalınlığında, yığma moloz taştandır. Kuzey duvarı 80 cm. kalınlığındadır. Köy halkı tarafından caminin güney yönde genişletildiği belirtilmiştir. 11 m. enindeki avlunun güneyinde günümüzde mevcut olmayan özgün minarenin üzerinde yükseldiği anlaşılan ve köy halkı tarafından da bu şekilde olduğu doğrulanan, aynı zamanda minare kaidesini oluşturan ve avlu giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı, kuzeyde sivri kemerli derin bir niş içinde yer alır. Kapı açıklığı basık kemerlidir. Sivri kemer kademeli silmelerle hareketlendirilmiştir. Kemerin oturduğu duvarlar, üzengi seviyesinde, dışta ve niş içinde yatayda silmelerle kuşatılmıştır. Kapı aksının üzerinde, sivri kemer alınlığı içinde yer alan kare çerçeve içindeki kitabenin üst bölümünde Sultan 5. Mehmet Reşad'ın tuğrası ve alt kısmında iki satırlık kitabe mevcuttur. Kitabede H. 1332/M. 1913-14 tarihi okunmaktadır. Kapı düzenlemesinin avluya bakan cephesi de diğerine benzer şekilde biçimlenmiş ancak burada, sivri kemerli açıklık daha yalın ele alınmış, tek bir kaval silmeyle vurgulanmıştır.

Kuzey cephesinde, giriş nişinin iki yanında silmelerle hareketlendirilmiş birer taş seki yer alır. Doğu sekinin önünde iki, batı sekinin önünde bir adet olmak üzere sonradan buraya yerleştirilmiş sütun başlıkları bulunmaktadır. Bunlar, özgün caminin iki sahnalı olduğunu ve bu başlıkların sahnaları ayıran sütunlara ait olduğunu düşündürmektedir. Mevcut minare sonradan yapılmıştır. Mimari biçimlenişi, tekniği ve üslubuyla döneminin özelliklerini yansıtan avlu taçkapısı, bölgesel bir özellik olarak minare kaidesinden avlu-ya girişin verildiği uygulamanın bir örneğini oluşturmaktadır. Yapı taş temel üzerine kerpiçten yığma sistemde inşa edilmiştir.

Ayn Hammam Çeşmesi: Doğu-batı doğrultusunda 153x62 cm. ölçülerinde dikdörtgen yatay kesit üzerinde 212 cm. yükselen, dikdörtgen prizmatik göv-

deli, kesme taştan örülmüş çeşme yapısıdır. Alt kısmında iki adet lüle deliğinin korunduğu güney cephesinde, üst ve iki yanda, dış sıradaki taşlar içe doğru 45 derece açı ile pahlanarak iç kısmı geniş bir niş şeklini almıştır. İki yan sıradaki taşlarının güneye doğru uzatıldığı yalak kısmı daha eski bir tarihe işaret ederken mevcut çeşme gövdesindeki taşların yontulma biçimi en erken 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonrayı gösterir. Bu çeşme yapısının 3 m. güneyinde, doğu batı doğrultusunda 452 cm., aksi yönde 159 cm. ölçülerinde, dikdörtgen planlı, kesme taşlarla örülmüş bir havuz ile buna doğusundan bağlanan ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan, 128x404cm. ölçülerinde ve daha yüksek kotta benzer nitelikte ikinci bir havuz yer alır.

Çeşmenin bulunduğu yerden suyun önce yüksek kottaki havuza oradan da alçak kottaki diğer havuza aktarıldığı anlaşılmaktadır. Alçak kottaki havuzun kuzey duvarının doğu kenarında, 37x43 cm. ölçülerinde, çerçeve içine alınmış yedi satırlı mermer kitabe yer alır. Bu duvarın üst batı kenarı ile batı duvarının aynı hizada, kuzey üst kenarındaki taşlar üzerinde, çizgi kazıma dairesel çerçeve içinde oyma-kabartma olarak işlenmiş geometrik bezeme yer alır. Köy halkı tarafından, çeşmenin taşlarının kendileri tarafından 1940'larda yeniden örüldüğü, havuzların da bu sırada yapıldığı, çeşmeye ait olan kitabe ve bezemelerin de bu esnada havuz kısmına yerleştirildiği belirtilmiştir. Havuzları oluşturan taşların daha eski olması bunların devşirme olarak kullanıldığını göstermektedir. Havuzların hayvanların su içmesi için yapıldığı, daha sonraları kadınların burayı çamaşır ve yün yıkamak için kullandıkları ifade edilmiştir. Kitabe "*H.993 zilkade; M. 1585 Ekim-Kasım*" tarihini vermektedir. Kitabenin çeşmeye ait olduğu oldukça şüphelidir. Burada kullanılan el-mekân ifadesi bir yapıya belki de köyün eski camisine ait olduğunu düşündürmektedir. Kitabe ve bezemeli taşların koruma altına alınması önerilir.

Konutların Genel Özellikleri: Yolağzı Köyü'nde, yukarda tanımlanan Mehmet Yasin Akyol evi gibi geç yakın dönemde inşa edilmiş evlerin yanı sıra geleneksel özgün mimariyi yansıtan evler de bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi (Mehmet Molla Şeyh Kadur Evi) caminin güney tarafında yer alır. Avlusu caminin bu cephesini sınırlar. Avlunun doğusundaki tek katlı kütle iki odadan ibarettir. Taş kaplı avluda bir de tahrip olmuş kuyunun bulunduğu görülmüştür. Avluda bulunan sütun başlığının caminin eski yapısından kal-

miş olması muhtemeldir. Köy halkından bu konuda bilgi alınamamıştır Köy halkı, caminin arkasındaki evin satın alındığını ve camiye genişlettiklerini ifade etmiştir. Burada var olduğunu düşündüğümüz ikinci bir kütle muhtemelen caminin genişletilmesi sırasında yıkılmış veya zaten yıkıldığı için cami bu yönde genişletilebilmiştir. Nitekim başka bir avlulu evde (Mustafa Seyidoğlu Evi) avluyu iki yandan sınırlayan ve birbirine dik olarak bitişen iki adet tek katlı kütleden oluşan bir ev bulunmaktadır. Bu evde, avluya açılan odaların kapıları basık kemerli, pencereler düz açıklıklıdır. Bu evin bir odasında, Kes-kincik Köyü'nde gördüğümüz ve yukarda tanımladığımız tarzda bir ocak ve başka bir odasında ise yine uzun mekân içinde, dar kenarda küçük bir alan oluşturacak şekilde, asıl döşemenin alt kotunda bir yarım döşeme yapılmış ve mutfak olarak kullanılan bölüm elde edilmiştir. Bu döşeme üzerinde çeşitli mutfak eşyası ve erzak konduğu belirtilmiştir. Burada da Kes-kincik de olduğu gibi çamur sıva ve havara ile kaplanmış raflar odanın üç duvarını dolandır. Bu evdeki raflar daha yalındır. Bu evin avlusunda da kuyu bulunur. Girilemeyen bazı evlerde de dış cephedeki basık kemerli kapıların avlulu düzende evlere açıldığı düşünülmektedir.

Yakın dönem evlerinde, taş söveler üzerinde kitabelerin yanı sıra taş kabartma olarak işlenmiş simetrik aslan figürleri, geometrik ve bitkisel bezemeler dikkat çekmektedir.

TÜRKMENMEZRAASI MAHALLESİ: Hatay İli Altınözü İlçesi'ne 6 km. uzaklıktaki mahalle düzlük bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Mahallede yerleşim alanının etrafı zeytinliklerle çevrelenmiştir. Eski ve yeni yerleşim dokusu iç içedir. Konutların avlularında asmalara ve nar ağaçlarına yer verilmiştir.

Köprü: Altınözü-Karbeyaz yolu üzerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda konumlanmış kargir köprünün tespit edilebilen uzunluğu 1966 cm., eni 670 cm.dir. Tek gözlü köprünün kemer açıklığı 799 cm.dir ve basık kemerle geçilmiştir. Kemer yüksekliği 163 cm.dir. Köprü rüstik taşlarla kaplanmış, kemer yatağı, hafif dışa taşkın kesme taşlardan oluşmuştur. Kilit taşı her yönden hafif taşırılarak vurgulanmıştır. Korkuluklar kesme taştandır. Korkulukların altında, döşeme başlangıcında, köprü duvarında, üst kısmı dışa doğru eğimli bir harpuşta yer alır. Korkulukların üstünde de bir sıra, üst kısmı iki

yöne eğimli yontulmuş taşlardan harpuştaya yer verilmiştir. Mevcut durumda asfalt ile kaplıdır ve araç trafiğine açıktır.

Mezarlık: Köyün eski mezarlığı mevcut durumda, içinden geçirilen bir yol ile ikiye bölünmüş durumdadır. Türkmen Mezraası iskân alanının kuzeybatısında yer alan mezarlık alanı günümüzde halen kullanılmaktadır. Altınözü-Karbeyaz yolu ile ikiye bölünmüş olan özgün mezarlığın doğuda kalan bu bölümünde daha yoğun olarak nitelikli mezartaşlarına rastlanmaktadır. Mezarlıkta katmanlaşma olduğu, eski mezartaşlarının toprak dolgusu altında, büyük ölçüde gömülmüş olduğu gözlenmektedir. Türk mezartaşı geleneğine uygun olarak çeşitli kemer biçimlerinde sonlanan kireçtaşından şahideler ve il sınırlarında yer alan Türkmen mezarlıklarında rastlanan soyut insan biçimli şahidelere rastlanmıştır. Bazalttan yapılmış, üst kısmı yuvarlak kemer biçiminde yuvarlatılmış, yüzeyleri düzgün işlenmiş bir taşın tepe noktasına yakın kısmında yaklaşık 5 cm. çapında açılmış oyuk bulunan taş örneğine az rastlanan bir bulgudur. İskân alanına göre mezarlık alanının büyüklüğü dikkat çekicidir. Bu durum mezarlığın, yörede yerleşik düzene geçilmeden önce de kullanılmış olmasını akla getirmektedir. Mezarlık, ilerde yapılacak arkeolojik ve antropolojik bilimsel çalışmalar için potansiyel değer taşımaktadır.

Türkmen Mezraası iskân alanının kuzeybatısında yer alan mezarlık alanı günümüzde halen kullanılmaktadır. Mezarlıkta katmanlaşma olduğu, eski mezartaşlarının toprak dolgusu altında, büyük ölçüde gömülmüş olduğu gözlenmektedir. Altınözü-Karbeyaz yolu ile ikiye bölünmüş olan özgün mezarlığın batıda kalan bu bölümünde doğudaki kadar yoğun, nitelikli şahidelere rastlanmamakla beraber ilerde yapılacak arkeolojik ve antropolojik bilimsel çalışmalar için potansiyel değer taşımaktadır.

Konutların Genel Özellikleri: Türkmenmezrası'nda girilebilen evler ve dış yapılarına göre yapılan gözlemlerden evlerin avluyu çevreleyen bir ya da daha fazla, tek veya iki katlı kütlelerden oluştuğunu göstermektedir. Burada sadece bir evde doğrudan avluya girildiği, diğerlerinde üst kattaki kütlelerin altında bulunan bir mekânın sokak ile avlu arasında bağlantıyı sağladığı gözlenmiştir. Hüsamettin Bozalan evinde her iki türlü giriş vardır. Odalarda nişler, açık ve kapaklı dolaplar bulunur. Duvarlarda ağırlıklı olarak kapı ve pencere üst seviyesinde, çamur harç ve havara ile kaplanmış raflar duvarları dolandır. Raflar çoğunlukla iki katlıdır.

Duvarlar çoğunlukla yığma taştandır, taş temel üzerine kerpiçle inşa edilmiş bir örnek tespit edilmiştir. Yer yer taşıyıcı olmayan bölme duvarları, ahşap direkler ve kamışlarla, üzerleri saman katkılı çamur harç ve havara ile sıvanarak oluşturulmuşlardır. Döşeme, ahşap kirişlemeler üzerine moloz taş dolgu ile yapılmıştır. Kapı açıklıkları ağırlıklı olarak basık kemerlidir. Kemer kilit taşları üzerinde geometrik kabartmalar ve bazen kitabeler işlenmiştir. Ocaklar duvar kalınlığı içinde yer almış, yaşımları basıkça yuvarlak kemerli ve yalın yapılmıştır. Baca duvarı mekâna taşıntı yapmaz.

Kapılarda ve dolap kapakları üzerinde geometrik ve bitkisel kazıma desenler ve motifler dikkati çeker.

YUNUSHANI MAHALLESİ: Hatay İli Altınözü İlçesi'ne 9 km. uzaklıktaki mahalle eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Mahalle iskân alanı zeytinliklerle çevrelenmiştir. Eski yerleşim dokusunun cami çevresinde konumlandığı gözlemlenmiştir.

Cami: 1147x1506 cm. ölçülerinde, kible duvarına paralel, enine dikdörtgen planlı cami hariminin özgün dış duvarları güneybatı köşesindeki bir bölümü dışında korunagelmış ancak kuzey duvarı dışında, pencere açıklıkları büyütülmüş, dışta çıkıntılı, içte yarım daire planlı, sivri kemer kavsaralı özgün mihrap nişi sonradan mermerle kaplanmıştır. Cami içindeki kemerli ayakların söküldüğü ve mevcut betonarme döşeme ile üst katın yakın dönemde eklendiği köy halkı tarafından ifade edilmiştir. Kuzey duvarında, biri mihrap ekseninde, diğeri ona göre doğuda kalan basık kemerli iki giriş kapısı bulunmaktadır. Mihrap eksenindeki ana kapı, cepheden hafif taşıntı yapan dikdörtgen çerçeve içine alınmış, çerçevenin dış kenarları dış kesme motifleri ile bezenmiştir. Caminin Antakya ile civarındaki kırsal yerleşimlerinde yaygın olarak karşımıza çıkan, enine dikdörtgen planlı, orta kısımda bağımsız ayaklara oturan sivri kemerlerle sahnalara ayrılmış geleneksel cami mimarisi-ne uygun olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey cephe boyunca uzanan son cemaat yeri iki sütuna oturan üç adet sivri kemerle avluya açılır. Batıda kalan üçüncü kemer gözü muhdes duvarla örülerek burada pencere yapılmıştır. Minare, son cemaat yerine batı kenardan bitişik konumda yer alır. Harim kuzey duvarının son cemaat yerine bakan duvarında, mihrap eksenindeki ana giriş kapısının batısında kalan iki pencere açıklığı arasında, basık kemer kavsaralı yalın

bir mihrabiye bulunur. Minarenin son cemaat yerine bitiştiği kısımda, ite bir dolap nişi yer alır.

Harim ana giriş kapısı üzerindeki kitabe okunamamaktadır. Son cemaat yeri kemerleri üzerindeki kitabede H. 1380 (M.1960) tarihli onarım kitabesi bulunmaktadır. Minare giriş kapısı üzerindeki kitabe H. 1341 (M. 1922) tarihi okunmaktadır.

Caminin harim duvarları büyük ölçüde korunmuş olmakla birlikte kuzey cephe dışında, üç duvardaki pencere açıklıklarının genişletilmiş olması, sahnınları belirleyen taşıyıcılar ve döşemenin bozularak kat eklenmiş olması caminin özgünlüğünü önemli ölçüde bozmuş olmasına rağmen kuzey duvarı ile birlikte son cemaat yeri, yörenin geleneksel mimarisini yansıtan özgün yapısını koruması nedeniyle tescile değerdir.

eşme: Yol kenarında, kuzeydeki bir yamaca yaslanır konumda doğu-batı doğrultusunda uzanan, doğudaki kuzeye doğru daha geride bulunan, iki ayrı kütleden oluşur. Batıdaki kütle 468 cm. uzunluğunda, 258 cm. derinliğinde, 305 cm. yüksekliğindedir. Güney cephesinde 338 cm.lik sivri kemerli niş bulunur. Kesme taştan inşa edilmiş yalın bir yapısı vardır. Güney cephe üstte, silmeli saçak ile sonlanır. Saağı oluşturan taşlar büyük ölçüde tahrip olmuştur. Yalağın niş açıklığı içinde boydan boya uzandığı anlaşılır. Niş içinde, sol kenarda, kemer üzenđi hizasının biraz üzerinde, ilki tam kenarda, diğeri ona göre yarım taş sırası doğuya kaymış konumda iki ayrı kitabe yer alır. Kare biçimli birinci kitabe, her biri ikişer satırdan oluşun, düşeyde sıralanmış üç kartuş halinde düzenlenmiştir. Dikdörtgen biçimli ikinci kitabe, yatay ve düşeyde ikişerden toplam dört adet kartuş halinde düzenlenmiştir. Birinci kitabenin alt satırındaki “fi Muharrem 1364” ibaresi Miladi 1944 yılına karşılık gelmektedir. İkinci kitabedeki tahribat yoğun olduğundan alt satırda gözlenen sene ibaresinin üzerinde rakamları istif edildiği kanaatine varılmış ancak okunamamıştır. İkinci kitabenin daha eski olduğu düşünölmektedir.

Üslup olarak Osmanlı dönemini yansıtan çeşmenin 19. yüzyıl sonu veya 20. Yüzyıl başında inşa edildiği, 20. Yüzyılın ikinci çeyreğinde yenilendiği düşünölmektedir. Alt kısımda iki adet lüle deliği oluğu anlaşılmaktadır. Bu bölüm imento esaslı harçla kaplanmış durumdadır. Nişin orta kısmında, muhtemel tas nişi yeri sac kapakla kapatılmıştır. Doğuda, imento esaslı

harçla sıvanmış ikinci kütlede dökülen harç tabakası altında, kaba yonu taşlar izlenebilmektedir. Bu kütlede de çeşme ya da ilk kütleyle bağlanan su deposu olduğu düşünülmektedir.

Mezarlık: İskân alanının kuzeydoğusunda konumlanan ve halen gömü yapılan mezarlık, toprak yol ile ikiye bölünmüştür. Nitelikli bazı eski mezartaşları yol kenarında kalmıştır. Yolun kotu mezarlık kotundan düşüktür. Mezarlığın, yolun doğu kısmında kalan bölümünde, soyut insan biçimli şahideler ile dörtgen prizmatik gövdeden silindirik bir boyunla yükselen çeşitli tipte başlıklarla sonlanan şahideler ve yan yana, düzgün sıralar halinde düzenlenmiş mezarlar bulunmaktadır. Şahideler ağırlıklı olarak kireçtaşındandır. Üzerinde yazı bulunan şahidelerin en eski tarihlileri 1894 ve 1903'e aittir. Mezartaşları, büyük ölçüde toprağa gömülü durumdadır. Tespit edilebilen nitelikli şahideler mezarlığın kuzey ve kuzeybatı kesiminde toplanmıştır.

Konutların Genel Özellikleri: Mahallede mevcut yapıların büyük ölçüde yakın dönemde inşa edildikleri görülmektedir. Buna rağmen bölgenin geleneksel mimarisini sürdürürler.

Evler genellikle avlu çevresinde düzenlenmiş bir ya da daha fazla kütlede oluşur ve bunlar çoğunlukla iki katlıdır. Avluya doğrudan ya da iki katlı kütlelerin zemin katında, geçit gibi düzenlenmiş bir mekândan girilir. Bazen bir evin altından diğer bir evin avlusuna girilir. Özellikle cami çevresinde bu şekilde girift bir doku görülür. Tek ya da iki göz sivri kemerli eyvanlar ve geçitlerin yanı sıra sundurma cephelerinin üç göz kemerle biçimlendirildiği bir örneğe de rastlanmıştır. Kapı ve pencere açıklıkları ağırlıklı olarak kesme taş söveli ve basık kemerlidir. Geniş avlu kapılarının söve ve kemerleri bezemelidir.

Duvarlar taştan inşa edilmiştir. Döşemelerde ahşap kirişlemeler üzerine moloz taş dolgu uygulanmıştır. İç mekân düzeni de diğer köylerle aynıdır. Yalnız burada daha fazla korunarak günümüze ulaşan ocakların alınlıklarında yoğun bezemeler dikkat çeker. Uzun dikdörtgen odaların kısa kenarlarından biri boyunca, çok iri boyutta yapılan ve bu köyde "zahrelık" diye anılan ambarlarla bölündüğü, arkalarında kalan dar alanda ayrı bir bölüm elde edildiği görülmüştür.

Kesme taştan yapılmış kapı ve pencere sövelerinde kabartma bezemeler dikkati çeker. 04.09.2015 tarihinde, cami yakınındaki bir evin özel çekim fotoğraflarında, pencere sövelerinde görülen kabartma bezemeli taşların yeni bir inşaatın temelinde kullanıldığı araştırmamız sırasında tespit edilmiştir. Yine aynı tarihli bir özel çekimde, araştırmamız sırasındaki tespitlerimizde üzeri çimentoyla kaplanmış olduğu görülen bir kapı sövesi üzerinde, Türk ikonografisinde yer alan “kün-ay” motifinin işlenmiş olduğu dikkat çekmektedir.

ZİYARET MAHALLESİ: Hatay İli Altınözü İlçesi’ne 16 km. uzaklıktaki mahalle eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Mahalle iskân alanının etrafı zeytinliklerle çevrilidir. Eski yerleşim dokusu mahallenin kuzey yönünde, bir tepe üzerinde yer alan ziyaret (türbe) ve cami etrafında konumlanmıştır. Yeni yerleşim güneyde, özgün dokudan bağımsız gelişmektedir.

Ziyaret (Türbe): Bir tepe üzerinde konumlanan yapı küçük ölçüde yamuk bir kare plana sahiptir. Batı yönden camiye bitişiktir. Cami ile aynı avluyu paylaşan türbeye giriş, kuzey duvarında açılmış basık kemerli bir kapı ile sağlanır. Giriş, avlu kotundan yüksek olduğu için burada tek basamaklı merdiven ile çıkılan muhdes bir platforma yer verilmiştir. Türbenin zemin kotu da yüksektir. Doğu duvarında bir pencere, batı duvarında bir niş açıklığına yer verilmiştir. Kuzey ve batı duvarların birleştiği köşede ise küçük bir oturma yeri bulunur. Türbe içinde dikdörtgen bir sanduka bulunmaktadır. Sandukanın baş şahidesi dairesel formda bir sarık ile sonlanmıştır. Ayak şahidesi ise dairesel kesitlidir ve iç orta kısmında küçük bir oyuk bulunur.

Moloz taş malzemeyle inşa edilen yapının duvarlarında yer yer briketlerle yenilemeler yapılmıştır. Bazı cepheler kireç esaslı malzemeyle sıvanmış ve boyanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatısı Marsilya tipi kiremitle kaplıdır.

Türbeye batısından bitişik olan cami yenilenmiş, batı duvarının özgün yapıdan kaldığı anlaşılmıştır. Bu cephede, kesme taş söveli, kaş kemerli iki adet pencere bulunmaktadır. Caminin türbeye hürmeten muhafaza edildiği, günümüzde cemaatin ağırlıklı olarak yeni güneyde, yeni gelişen mahalle dokusu içindeki camiye kullandığı gözlenmiştir.

Konutların Genel Özellikleri: Bir avlu içerisinde tek ya da iki katlı olarak inşa edilen konutların mekânları yaşama birimleri olarak değerlendirilmiştir.

Tek katlı olan konutlarda yaşama birimleri avluyu üç yönden kuşatmaktadır. Mekânların iç duvarlarında nişler, dolaplar, ocaklar yer almaktadır. Ocaklar duvar kalınlığı içinde biçimlendirilmiş, belli bir yükseklikten sonra yukarıya doğru iki yandan daralarak yükselen bacalar şeklinde olup, mekâna taşıntı yapan bölümlerinin (ön duvarları) bazen yıkılmış olduğu, işlevsiz hale geldiği ve niş gibi kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Duvarlardaki dolapların ahşap kapakları bazen düz bazen de basık kemer biçiminde sonlanmaktadır. Kapaklar üzerinde baklava ve hilal motifleri işlenmiştir. Pencerelerin basık kemerli ahşap doğramalarında (odaya bakan yönde) yıldız ve çiçek motifli süslemelere yer verilmiştir. Odalardaki dolap ve nişler üzerinde ahşap raflar bulunur. Bunlar kimi zaman düz ve sadeysen, kimi zaman uçları dalgalı olarak sonlanmıştır. Odaların pencerelerinde demir ya da ahşap kafes parmaklıklara yer verilmiştir. Bazı yapıların basık kemerli avlu giriş kapısı kesme taş sövelidir. Kemer kilit taşı dışa taşkındır.

Konutlar ağırlıklı olarak yığma moloz taştan inşa edilmiş, yer yer kerpiç malzeme kullanılmıştır. Duvarlarda bağlayıcı malzeme olarak saman katkılı çamur kullanılmış üzeri havara ile sıvanmıştır. Odaların zeminleri çimento esaslı malzeme ile yenilenmiştir. Çatılar ahşap kirişlemeler üzerine kamış ile bitki yaprak ve saplarının kapatılmasıyla oluşturulmuş, Marsilya tipi kiremitle kapatılmıştır.

ETNOGRAFİK ESERLER

Çalışmalarda 2011 yılından beri araştırma yapılan yerleşim yerlerinde tespit edilen etnografik malzemelerin benzer örnekleriyle karşılaşılmıştır. Bunun yanı sıra Altınkaya Mahallesi'nde cimem yapımı ustası Niyazi Köleoğlu atölyesinde ziyaret edilmiş ve hasır örgü yapımı uygulamalı olarak yerinde izlenmiştir. Doğal boyalarla renklendirilmiş bitki saplarından genelde kadınlara mahsus olan cimem, tabak gibi eşyaların yapımını büyük bir şevk ile sürdüren Niyazi Usta, uluslararası platformda, Altınözü'nün ve Hatay'ın bu kültürel değerini tanıtmaktadır.

Yunushanı Mahallesi'nde bir evin avlusunda topraktan yapılmış, yaklaşık 100 senelik olduğu belirtilen arı kovanları tespit edilmiştir. Yerden yüksekçe bir konumda, yan yana sıralı duran dairesel kesitli arı kovanlarının kapakları

ve arka kısmında arıların giriş ve çıkışı için yapılmış küçük delikleri bulunmaktadır.

Tespit edilen diğer eserler malzemesine göre şu şekildedir:

Seramik Eserler: Zeytinyağı Saklama Kabı, Küp, Yoğurma Kabı, Çömlek (Yunushanı Mahallesi'nde Makle olarak adlandırılıyor).

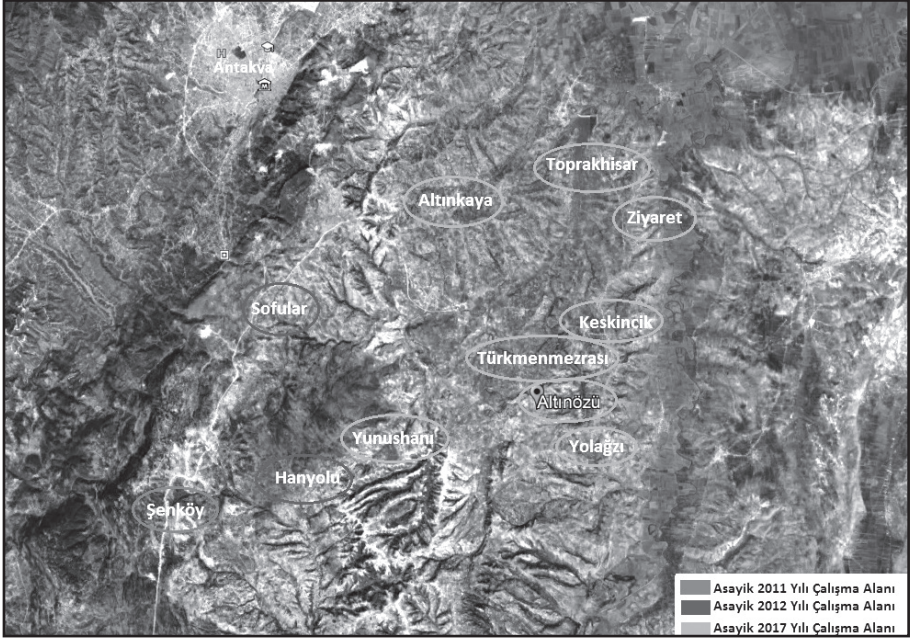
Taş Eserler: El Değirmeni, Et Dövme Taşı, Batoz, Curun.

Cam Eserler: Cam Kavanoz.

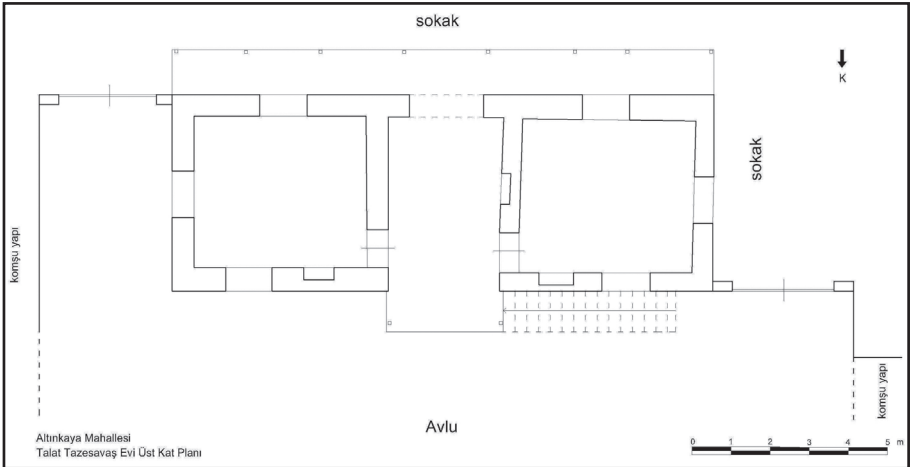
Madeni Eserler: Gaz Lambası, Arı Tütsüsü, Çanak, Kama, Kepçe (Türkmenmezrası'nda Killei olarak adlandırılıyor), Kömür Tutacağı, Terazî, Orak.

Ahşap Eserler: Sandık, Cimem, Sepet, Ambar, Ayna, Çıkırık, Çömlek Altlığı, Et Dövme Tokmağı.

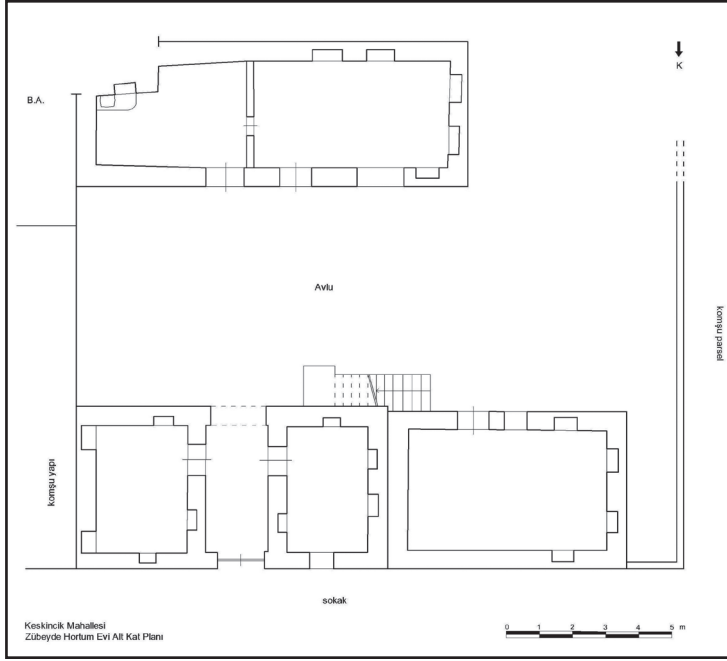
Kumaş Eserler: Cepken.

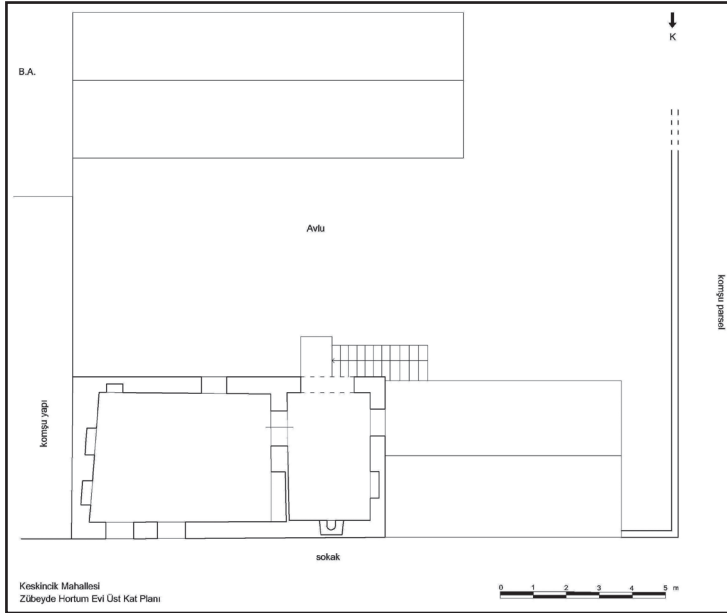
Harita 1: 2017'de çalışma yürütülen mahalleler.

Çizim 1: Altınkaya'da Talat Tazesavaş Evi Üst Kat Planı.

Çizim 2: Keskincik'te Zübeyde Hortum Evi Alt Kat Planı.

Çizim 3: Keskincik'te Zübeyde Hortum Evi Üst Kat Planı.

Resim 1: Altınkaya Camii Harimden görünüm.

Resim 2: Altınkaya'da Talat Tazesavaş Evi Sokak Cephesi.

Resim 3: Altunkaya Sokak Dokusu ve Konut Örneği.

Resim 4: Keskindik'te Bir Konutun Odasında Mutfak Bölümü Olarak Ayrılan Kısmi Ara Kat Döşemesi.

Resim 5: Keskincik'te Zübeyte Hortum Evi Kuzey Kütlede Avluya Geçiş Sağlayan Kemerli Me-
kan

Resim 6: Keskincik'te Kerpiç Duvar Örgüsü.

Resim 7: Yolağzı Camii Minare ve Avlu Giriş Kapısı

Resim 8: Yunushanı Camii Son Cemaat Yeri ve Minare

Resim 9: Yunushanı'nda Bir Konuttan Ocak Örneği.

Resim 10: Altınkaya'da Niyazi Köleoğlu Cimem Atölyesi.

Resim 11: Yunushani'nda Toprak Esaslı Malzemedен Arı Kovanları.

AMİK OVASI BÖLGESEL YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017 YILI ÇALIŞMALARI

Murat AKAR*
Müge BULU

1995 yılından beri Prof. Dr. Kutlu Aslıhan Yener başkanlığında yürütülen Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması çalışmaları bu yıl tarafımıza verilen izinler doğrultusunda 5-15 Eylül tarihleri arasında birbiriyle bağımlı üç farklı proje gerçekleştirilerek tamamlanmıştır. Bu bağlamda *Amik Ovası Höyükleri Üç Boyutlu Haritalama-Belgeleme Çalışmaları*, *Aççana ve Tayinat Höyükleri* arası Jeofizik Çalışması ve *Amik Ovası M.Ö. 2. Binyıl Höyükleri Seramik Çalışmaları* başlıkları atında 2017 yılı çalışmaları bu raporda sunulmuştur.

Giriş

1930'lu yıllarda Braidwood tarafından tespit edilen 178 yerleşim; Kurdu, Çatal Höyük, Judaidah, Tulail al-Sharqi, Tayinat el-Saghir, Kurcoğlu, Dhahab ve Tayinat höyüklerinde gerçekleştirilen ilk kazılar (Braidwood ve Braidwood 1960) ve İngiliz ekiplerin gerçekleştirdiği Aççana (Woolley 1955), Tabal el-Akrad ve Tel el-Sheikh höyükleri kazılarıyla (Woolley 1953), bölge ve komşu coğrafyalar için son derece önemli olan ve geçerliliğini koruyan Amik kronolojisi oluşturularak zengin bir arkeolojik envanter ortaya çıkarılmıştır.

K. Aslıhan Yener başkanlığında 1995 yılından beri devam eden Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması kapsamında ise ovada tespit edilen yerleşim sayısı 400'e ulaşmış (Yener 2005; Dodd v.d. 2012; Yener v.d. 2017), Tell Kur-

* Dr. Öğr. Üyesi Murat AKAR, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Antakya, Hatay/TÜRKİYE.
Doktorant Müge BULU, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sarıyer, İstanbul/TÜRKİYE.
Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması Çalışmaları (Pr. No. 18.M.018) kodlu Mustafa Kemal Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında desteklenmektedir.

du (Özbal 2012), Açıana Höyük (Yener 2010) ve Tayinat Höyük (Harrison 2010; Welton v.d. 2011) gibi başkent nitelikli ova merkezlerinde gerçekleştirilen yeni dönem arkeolojik kazılarla, Amik Ovası'nın Kalkolitik'ten Demir Çağı'nın sonuna kadar olan zaman dilimi sistematik araştırmaların odak noktası olmuştur (Akar ve Bulu 2018: 4).

Yener dönemi yüzey araştırması projesinde yerleşim ve coğrafya arasındaki bağımlı ilişkiyi anlamaya yönelik jeo-arkeolojik araştırmalar başlatılmış ve özellikle ovada Asi ve kollarının yarattığı şiddetli taşkınlar sonucu birçok yerleşim yerinin alüvyon dolguları altında kaldığı tespit edilirken, aynı zamanda halihazırda kurutulmuş olan eski Amik gölünün bin yıllara göre gelişim süreci incelenerek iklim ve paleo-coğrafya konusunda öncü ve yenilikçi projeler yürütülmüştür (Casana ve Wilkinson 2005). 1995-2003 yılları arasında gerçekleştirilen bu çalışmalar *The Amuq Valley Regional Projects. Vol.1, Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002* (Yener 2005) monografıyla bilim dünyasına sunulmuştur.

Paleo-coğrafya ve iklim konularına da değinen Yener dönemi yüzey araştırmaları, 2003 yılında başlatılan ve hala devam etmekte olan Açıana Höyük (Alalah) kazılarıyla yeni bir boyuta taşınmıştır. Braidwood ve Yener dönemi yüzey araştırmalarında tespit edilen yerleşim yerlerinin iskân edildikleri dönemler, tanımlanabilir seramik ve küçük buluntular üzerinden değerlendirilmiş ancak özellikle M.Ö. 2. binyılı tanımlayan stratigrafik kazılara bağımlı bir seramik tipolojinin eksikliği beraberinde yüzey araştırması verisinin değerlendirilmesinde de hataların oluşmasına sebep olmuştur. Açıana Höyük'te 15 yıldır devam eden kazılarla birlikte bu sorunun giderilmesine olanak sağlayacak C¹⁴ tarihlendirmesiyle desteklenmiş yeni seramik tipolojisi oluşturulmuştur. Oluşturulan bu tipolojiye bağlı kalarak Amik Ovası Höyükleri seramik koleksiyonları yeni baştan değerlendirilmeye alınmıştır.

Kaldığı bu noktadan sürdürülen Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması projesi kapsamında, ovanın M.Ö. 2. binyıl yerleşim sistemleri ve dağılımını anlamak araştırma programının bir parçası olmuş ve önceki çalışmalar sırasında eksik kalan konular üzerine odaklanılması planlanmıştır.

Braidwood ve Yener dönemi yüzey araştırmalarında tespit edilen yerleşim yerlerinin kapsamlı görsel ve metrik belgeleme çalışmaları dönemin imkanlarıyla gerçekleştirilmiş olması nedeniyle eksiktir. Ovada yaşanan jeo-

morfolojik değişimler ve sistematik insan tahribatı nedeniyle de yerleşimlerin boyutları ve peyzajla olan ilişkisi de yeterince incelenememiştir. Bu nedenle elde edilen veri toplulukları üzerinden geliştirilen yerleşim dağılım modelleri de yeterince gerçeği yansıtmamaktadır. Örneğin, Açıana Höyük IV. Tabaka Sarayı'nda bulunan tabletlerde bahsi geçen kent isimleri yüzey araştırmalarında tespit edilen Tunç Çağı yerleşimlerinden daha fazladır. Bu nedenle Muş Krallığı'nın coğrafi sınırlarının Amik Ovası sınırları dışında çok daha geniş bir alana yayıldığı görüşü ortaya atılmıştır (Casana 2009: 31). Ancak yüzey araştırması verisinden elde edilen seramiklerin ön değerlendirilmesinde var olan problemler ve birçok Amik yerleşiminin alüvyon dolguları altında kalmış ya da tahrip olmuş olması, Amik yerleşim dağılım modellerine şüpheyle bakılması gerektiğini göstermiştir (Bulu 2017; Yener v.d. 2017).

Braidwood ve Yener dönemi yüzey araştırmalarında tespit edilen yerleşim yerlerinin kapsamlı görsel ve metrik belgeleme çalışmaları eksiktir. Yeni gelişen teknolojilerle birlikte yerleşim ve coğrafya arasındaki bağımlı ilişkiyi tanımlayabilecek üç boyutlu haritalama, belgeleme *projesi*, 2017 yılında bir pilot proje olarak beş höyükte test edilmiş (AS 84, AS 104, AS 120, AS 124, AS 129: bkz. Akar ve Bulu 2018) projenin sürdürülebilirliği ve yapılabirliği ispatlanarak sistematik olarak devam edilmesine karar verilmiştir (Resim: 1).

Yerleşim, coğrafya ve iklim arasındaki ilişkiyi irdeleyen yeni bir jeo-arkoloji projesi, ovanın Tunç ve Demir Çağı başkentleri çevresinde yürütülmeye başlanmıştır. Jeofizik özdirenç kesitleri ve örselenmemiş sediman karotlarıyla başkentlerin yer aldığı bölgenin paleo-iklimi ve paleo-coğrafyasını tanımlamak hedeflenmiştir. Bu çalışmanın jeofizik etabı 2017 yılı çalışmaları içerisinde tamamlanmış, sediman karotu etabı ise 2018 yılı programı içerisine alınmıştır.

Karbon tarihlendirmesiyle desteklenmiş M.Ö. 2. binyıl seramik tipolojisi Açıana Höyük kazılarında elde edilmiş ve bu veriyle yüzey araştırması seramikleri yeni baştan değerlendirmeye alınmıştır.

Amik Ovası Höyükleri Üç Boyutlu Haritalama-Belgeleme Çalışmaları

Yüzey araştırması projelerinde karşılaşılan en temel zorluklardan biri arkeolojik alanın sınırlarının doğru tespiti ve belgelenmesidir. Çoğu araştırma-

da fotoğrafla belgeleme yöntemleri kullanılırken, maliyeti yüksek ve uzun zaman gerektiren metrik çalışmalar gerçekleştirilememektedir. Höyük ya da yerleşimin boyutlarının bu nedenlere bağlı kalarak doğru tanımlanamaması, olası alt şehirlerin veya sit yayılımının tespitinde sorun teşkil etmekte ve yerleşim boyutlarına bağlı tahmini dağılım modellerinin hatalı yorumlamalara yol açtığı bilinmektedir. Bu problemler yüzey araştırma verisinin doğru kullanılamamasına yol açmaktadır.

Bir diğer önemli konu ise kültür mirasının sistematik kaydının zaman ve bütçe kriterlerine bağlı kalarak değişiklik göstermesidir. Yapılaşmanın hızla arttığı Türkiye koşullarında kırsal ve kent arasındaki çizgi kaybolmakta ve gelişen şehirlerle birlikte kırsalda yer alan arkeolojik yerleşimler de tahribata maruz kalmaktadır. Bu hızlı sanayileşme disiplininin de hızlanmasını, gelişen teknolojik yöntemleri takip etmesini ve uygulamasını gerektirmektedir.

1995 yılında Amerikan Hükümeti tarafından askeri gizlilik derecesi kaldırılmış Corona ve Lanyard gibi soğuk savaş dönemi uydularının görüntülerinin de akademik kullanıma açılmasıyla birlikte özellikle yakın geçmişte tahribata uğramış arkeolojik peyzajın tanımlanmasına dair önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak temeli uydu görüntülerine bağlı bu veri toplulukları çoğu zaman çözünürlük olarak yetersiz kalmakta ve noktasal dağılım haritaları dışında coğrafya ve zaman ilişkisine yönelik mekânsal analizlerin gerçekleştirilmesine olanak vermemektedir. Bu bağlamda halihazırda arkeolojik projelerde sınırlı ölçeklere sahip kazı alanlarının belgelenmesinde kullanılan üç boyutlu fotogrametrik yöntemlerin geniş ölekte uygulanabilirliğini kanıtlamak için bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir.

GPS alıcısına sahip fotoğraf makinelerinden elde edilen kareler yüksek işletim gücüne sahip bilgisayarlarda çalıştırılan fotogrametri programlarında işlenerek ölçekli/koordinatlı (X&Y) hale getirilmekte ve CBS tabanlı yazılımlar içinde kullanılabilir. Yükseklik verisinin (Z) de kayıt altına alınması ile birlikte üçüncü boyutun oluşturulmasına imkân sağlayan bu yöntem hava araçları kullanılarak geniş alanlarda da uygulanabilmektedir.

Bu yöntem 2017 yılı yüzey araştırması kapsamında beş höyükte pilot proje olarak uygulanmıştır. Bu höyüklerin seçiminde M.Ö. 2. binyıl tabakaları olmasına dikkat edilerek seramik çalışmaları projesiyle ortak noktada bulu-

şulmuştur. Pilot proje olması nedeniyle seçim kriterlerimiz içine *boyut, aşağı şehir, modern yapılaşma* ve *büyük ölçekli tahribat* parametreleri de eklenerek yöntemin farklı koşullarda ne tür sonuçlar verebileceği vurgulanmak istenmiştir. Bu çalışmanın kapsamlı sonuçları yayınlanmıştır (Akar ve Bulu 2018). Burada ise çalışma sonuçlarına örnek olarak Salihyyah höyüğüne ait ortofoto ve sayısal arazi modeli sunulmuştur (Resim: 2, 3).

Açcana-Tayinat Höyük Höyükleri Jeofizik Çalışması¹

Tayinat Höyüğü M.Ö. 3. binyıl ve 1. binyıl tabakalarına sahipken, M.Ö. 2. binyıl tabakalarının Açcana Höyük'te yer aldığı ve binyıllara ayrılan dönemler içerisinde yerleşimin bu iki höyük arasında yer değiştirdiği görüşü hakimdir. Ancak yakın zamanda yürütülen araştırmalar sınırlı bir yayılımı olsa dahi Tayinat'ta Geç Tunç, Açcana Höyük'te ise Demir Çağı tabakalarının varlığını ortaya koymuştur (Harrison 2010; Yener 2013). Ancak özellikle bu iki höyüğün tespit edilen aşağı şehirleri de dikkate alındığında, farklı bölgeleri farklı dönemlerde iskan edilmiş bir *Mega Kent* olabilme olasılığı Prof. Yener tarafından vurgulanmış, bu hipotezden yola çıkarak bu iki höyük arasında kalan tarlalarda yer alabileceğini düşündüğümüz aşağı şehirlerin uzantısını tanımlamak hedeflenmiştir (Resim: 4).

Bu doğrultuda Açcana, Küçük Tayinat ve Tayinat Höyükleri çevresine yayılan alanda Jeofizik yöntemlerden Çoklu Elektrotlu Elektrik Rezistivite Tomografi ölçüm yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan jeofizik çalışmalar sonucunda iki boyutlu (2D) yeraltı öz direnç ters çözüm kesitleri elde edilmiştir. Araştırma sahasında, 7 profilde, her bir profilde 57 elektrotlu (1 elektrot son-suzda), 2 m. elektrot aralıklı, her biri 110 m. uzunluğunda, takribi 27.70 m. araştırma derinliğinde, ERT 2D (iki boyutlu) Elektrik Rezistivite Tomografi ölçümleri yapılmıştır. Ölçüm hatlarının Yapılan jeofizik çalışmalar sonucunda iki boyutlu (2D) ters çözüm öz direnç yeraltı kesitleri elde edilmiş ve 2018 yılında gerçekleştirilen örselenmemiş sediman karotu etabı için sondaj noktaları tespit edilmiştir.

---

1 Jeofizik çalışmalar İstanbul Üniversitesi, Jeofizik Mühendisliği Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Fethi Yüksel'in katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Amik Ovası M.Ö. 2. Binyıl Höyükleri Seramik Çalışması

Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması Projesi 2017 yılı çalışma programı kapsamında, Hatay İli Reyhanlı ilçesi Tayfur Sökmen Köyü'ndeki Aççana Höyük, Alalah kazı evinde bulunan depoda seramik çalışması yapılmıştır. Gerçekleştirilen çalışmanın temel amacı, Prof. Dr. K. Aslıhan Yener başkanlığında 1995-2010 yılları arasında yapılan yüzey araştırması sırasında sistematik olarak toplanıp kayıt altına alınan seramik repertuarı içerisindeki M.Ö. 2. binyıl dönemi malzemesinin yeniden değerlendirilmesidir. Projenin ilk monografında (Yener 2005), Orta Tunç ve Geç Tunç Çağlarına ait seramikleri ayırt etmenin zorluğu ifade edilmiş ve bölgede bu dönemleri aydınlatacak sistematik bir kazıya ihtiyaç olduğu önemle vurgulanmıştır. Bölgede karşılaştırmalı malzeme sunabilecek bir projenin eksikliğinin bir sonucu olarak ise söz konusu dönemlere ait seramikler “M.Ö. 2. Binyıl” ya da “Orta/Geç Tunç Çağı” gibi geniş bir tarih altında değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda 2000 yılından itibaren Prof. Dr. K. Aslıhan Yener başkanlığında yürütülen Aççana Höyük, Alalah kazılarında elde edilen seramik seriasyonu ise Orta Tunç ve Geç Tunç Çağı yerel seramiklerinde görülen değişimlere dair önemli veriler sağlamaktadır. Bu nedenle, Aççana Höyük'te elde edilen veriler referans alınarak, bölgedeki diğer höyüklerle ait malzemenin yeniden değerlendirilip, Orta Tunç ve/veya Geç Tunç olarak ayırt edilmesi gerekmiştir. Bu amaçla geçtiğimiz yıllarda yürütülen depo çalışması kapsamında, daha önce geniş bir tanımlama altında M.Ö. 2. binyıla tarihlenen höyüklerin seramikleri incelenip, Orta Tunç ve Geç Tunç Çağı malzemesi ayrı ayrı sınıflandırılmıştır (Yener v.d. 2017). Zaman kısıtlamasından ötürü yalnızca fotoğraflanan seramiklerin detaylı belgeleme çalışmalarına ise 2017 yılında başlanmıştır.

2017 sezonuyla birlikte önceki çalışmalarda M.Ö. 2. binyıla tarihlenmemiş yerleşimlerin malzemesi üzerine de yeniden değerlendirme çalışmaları başlamıştır. Böylelikle hem önceden tespit edilen hem de yeni elde edilen seramikler ayrılarak bir Amik Ovası M.Ö. 2. binyıl seramik koleksiyonu oluşturulmaya başlanmıştır. 2017 sezonunda toplamda 41 adet yerleşimin seramik koleksiyonu incelenmiş ve 21 tanesinde Orta Tunç ve Geç Tunç Çağı seramikleri tespit edilerek ayrılmıştır. Zaman kısıtlamasından ötürü, saha çalışması

yapılan beş yerleşimin seramiklerine öncelik verilmiş ve detaylı belgeleme çalışması yapılmıştır. Öncelikle formu, hamuru, yüzey işlemi, teknolojisi, rengi vb. özelliklerine göre detaylı olarak kayıt edilen seramiklerin, sonrasında çizimi yapılmıştır (Resim: 5).

Genel Değerlendirme

Bu yeni çalışmada, yüzey araştırma projelerinde dijital belgeleme yöntemlerinin kullanılmasıyla elde edilecek veri topluluklarının önemi üzerinde durulmuş, özellikle alan tespiti, yayılım ve tahribat konularında hızlı metrik belgeleme imkanı sağlayan fotogrametri yöntemi ve üç boyutlu sayısal arazi modelleme çalışmalarının dijital peyzajın oluşturulmasına olanak sağladığı vurgulanmış ve bir araştırma sorusuna yönelik kullanımı üzerinde durulmuştur. Bu belgeleme yöntemi özellikle plan-kare sistemine bağlı sistematik yoğun saha taramasıyla birlikte uygulandığında arkeolojik alan tespiti ve yorumlanmasında daha sağlıklı sonuçlar elde edileceği kanısındayız.

Amik Ovası'nda M.Ö. 2. binyıla tarihlenen ve stratigrafik bağlamlardan elde edilen seramik verisinin varlığı, yüzey araştırması verisinin de kronolojik olarak yeniden değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Böylelikle yüzey araştırması verisi hem coğrafi hem de maddi kalıntılar üzerinden yeniden değerlendirilmiş, yerleşim boyutları ve materyale bağlı dağılım modellerinin oluşturulmasında dikkatli olunması gerektiği vurgulanmıştır. İlk aşaması tamamlanan bu çalışmanın sistematik olarak yürütülmesiyle birlikte Amik Ovası yerleşimlerinin tamamı bu yöntemle belgelenebilecek ve böylelikle ovadaki yerleşim dağılım modelleri daha sağlıklı biçimde kurgulanabilecektir.

Teşekkürler

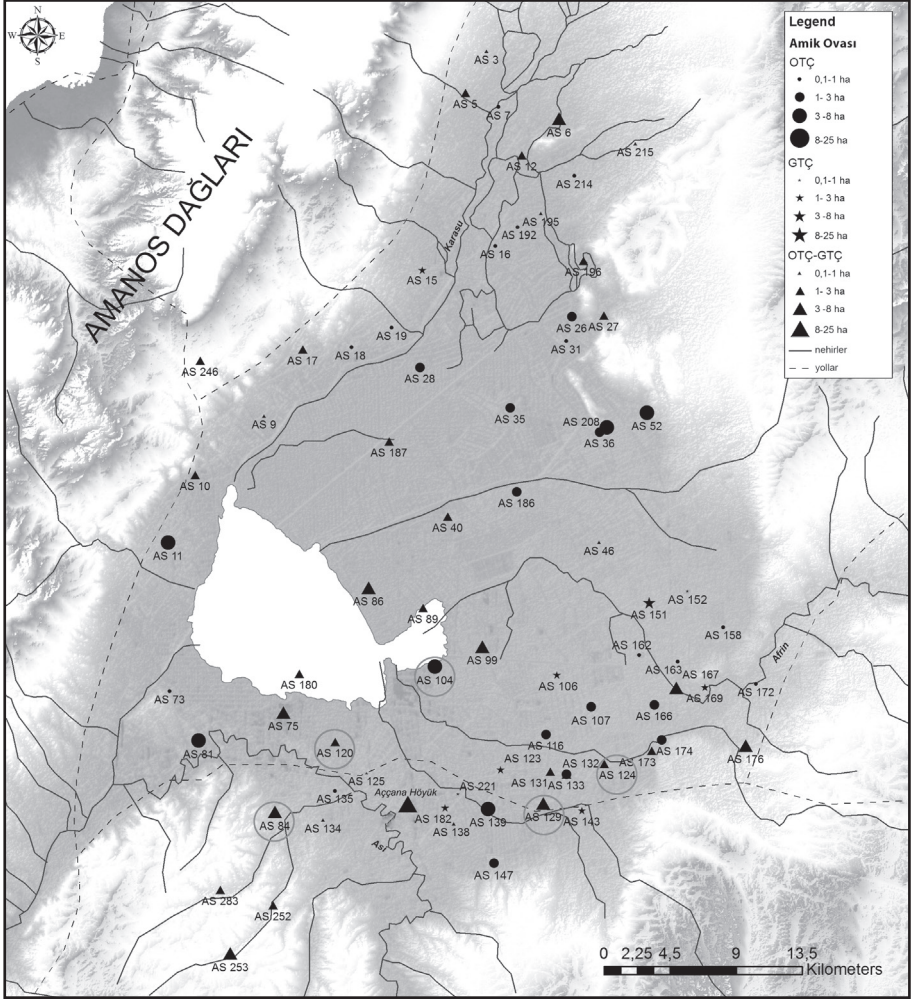
Başta Prof. Dr. K. Aslıhan Yener olmak üzere, 2017 çalışmalarının işleyişi ve idari sürecinde her türlü yardımı sağlayan bakanlık temsilcimiz Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden sayın Sinan Durmuş'a, proje bünyesinde görev alan Dr. Öğr. Üyesi. Ahmet Fethi Yüksel, Kerim Avcı ve Mustafa Ke-

mal Üniversitesi lisans öğrencileri Oğuz Omuzubozlu ve Güler Temizkan’a teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

- AKAR, M – M. BULU 2018 “Amik Ovası Dijital Peyzajı: M.Ö. 2. Binyıl Yerleşim Modelini Tanımlamada Yeni Metodolojik Yaklaşımlar”, *Amisos* 3(4): 2-28.
- BRAIDWOOD, R. J. – L. S. Braidwood 1960 *Excavations in the Plain of Antioch I. The Earlier Assemblages Phases A-J*, Chicago.
- BULU, M. 2017 “A New Look at the Periphery of the Hittite Empire: Re-evaluating Middle and Late Bronze Age Settlements of the Amuq Valley in the Light of Ceramics”, M. Alparslan (ed.), *Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East*. Proceedings of an International Workshop on Hittite Historical Geography in Istanbul, 25th-26th October 2013, Istanbul: 185-208.
- CASANA, J. 2009 “Alalakh and the Archaeological Landscape of Mukish: The Political Geography and Population of a Late Bronze Age Kingdom”, *Bulletin of the American School of Oriental Research* 352: 7-37.
- CASANA, J. – T. J. WILKINSON 2005 “Settlement and Landscapes in the Amuq Region”, K. A. Yener (ed.), *The Amuq Valley Regional Projects, Vol. 1: Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, Chicago: 25-65.
- DODD, L. S. – A. GREEN – N. HIGHCOCK – L. CADWELL – K. A. YENER 2012 “The 2010 Amuq Valley Regional Projects Survey”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 29: 205-223.
- HARRISON, T. P. 2010 “Late Bronze Age/Early Iron Age Transition in North Orontes Valley”, F. Venturi (ed.), *Societies in Transition. Evolutionary Processes in Northern Levant Between Late Bronze Age II and Early Iron Age*, Papers Presented on the Occasion of the 20th Anniversary of the New Excavation in Tell Afis, Bologna, 15th November 2007, Bologna: 83-102.

- ÖZBAL, R. 2012 "The Challenge of Identifying Households at Tell Kurdu Turkey", B. J. Parker – C. P. Foster (eds.), *New Perspectives on Household Archaeology*, Winona Lake, Indiana: 321-346.
- WELTON, L. – S. BATIUK – T. P. HARRISON – D. R. LIPOVITCH – M. CAPPER 2011 "Tell Tayinat in the Late Third Millennium. Recent Investigations of the Tayinat Archaeological Project 2008-2010", *Anatolica* 37: 147-185.
- WOOLLEY, C. L. 1953 *A Forgotten Kingdom: A record of the Results Obtained from the Recent Important Excavations of Two Mounds, Atchana and Al Mina, in the Turkish Hatay*, Baltimore.
- WOOLLEY, C. L. 1955 *Alalakh: An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949*, London.
- YENER, K. A. (ed.) 2005 *The Amuq Valley Regional Projects. Vol.1, Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, Chicago.
- YENER, K. A. (ed.) 2010 *Tell Atchana, Ancient Alalakh. Vol. 1: 2003-2004 Excavation Seasons*, Istanbul.
- YENER, K. A. 2013 "New Excavations at Alalakh: The 14th-12th Centuries BC", K. A. Yener (ed.), *Across the Border: Late Bronze-Iron Age Relations between Syria and Anatolia*. Proceedings of a Symposium held at the Research Center of Anatolian Studies, Koç University, Istanbul May 31-June 1, 2010, Leuven: 11-36.
- YENER, K. A. – M. BULU – M. AKAR 2017 "Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması Projesi 2015 Çalışmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 34: 551-568.

Resim 1: Amik Ovasi Bölgesel Yüzey Araştırması 2017 yılı çalışma alanları (Harita: M.Akar)

Resim 2: AS 129 Tell Salihhiyyah (Beşaraslan 1) ve aşağı şehrini gösteren ortofoto (M. Akar).

Resim 3: AS 129 Tell Salihhiyyah (Beşaraslan 1) sayısal arazi modeli (M. Akar).

2017 YILI PHASELIS ANTİK KENTİ VE TERİTORYUMU YÜZEY ARAŞTIRMASI

Murat ARSLAN*
Nihal TÜNER ÖNEN

Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu YüzeY Araştırması 2017 yılında Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanı Elif Büyükgençoğlu'nun bakanlık temsilciliğinde 24 Temmuz – 20 Ağustos 2017 tarihleri arasında disiplinlerarası bir yaklaşımla, tarihsel coğrafya, arkeoloji, su altı arkeolojisi, epigrafi, eskiçağ tarihi, mimari, ekoloji, botani ve zooloji (flora-fauna) uzmanlarından oluşan bir ekiple gerçekleştirilmiştir.¹ Söz konusu ekiplerin katılımıyla sürdürülen 2017 yılı araştırmaları teritoryumda büyük ölçüde Kemer, Tekirova ve Çamyuva beldelelerinin sınırları içerisinde ve kent içinde gerçekleştirilmiştir.

Kenti merkez noktası alan core-periphery anlayışı içerisinde kentin tarihsel coğrafi birikimi, toprak üstü materyal kültür kalıntıları, hidrografik ve demografik yapısıyla antik yerleşimin temellendiği topografyanın sunduğu beşeri ve fiziki koşulları alan arkeolojisi perspektifinde dedüksiyon metoduyla belgelemeye çalıştığımız teritoryum çalışmaları kapsamında ilk olarak Phaselis-Olbia (Kemer) istikametinde konumlanan Alacasu/Cennet Koyu Mevkii'nde çalışmalar yürütülmüştür (Resim: 1). Phaselis Antik Kentinin kuzeydoğusunda, kuş uçuşu yaklaşık 1.5 km. uzaklıkta yer alan bölgede devam ettirilen çalışmalarda, İnce Burun'un batısında, İnce Burun ile Cennet

* Prof. Dr. Murat ARSLAN, Akdeniz Üniversitesi, Tarih Bölümü, /TÜRKİYE.

Doç. Dr. Nihal TÜNER ÖNEN, Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, /TÜRKİYE.

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi adına başkanlığımızda sürdürülen yüzey araştırmamıza katılan tüm araştırmacılarla birlikte öğrencilerimize ve Bakanlık Temsilcimize değerli katımları için teşekkür ederiz.

Koyu'nu fiziki olarak ayıran bir vadinin güney yamacında bir şapel ve "mindis" (minti) kuruluna ait olduğu önerilebilecek bir yapı belgelenmiştir. Nekropolis Şapeli olarak adlandırılan söz konusu şapel, doğu-batı doğrultusundaki suni bir teras üzerinde üç nefli bazilikal planda inşa edilmiştir (Resim: 2). Doğu-batı ve kuzey-güney akslarında 17.18 x 10.66 m. ölçülerindeki yapı muhtemelen mezar şapeli olarak hizmet görmüştür. Nekropolis Şapeli'nin bulunduğu vadinin kuzeydoğusunda konumlanan diğer yapı (mindis?) ise yamaçtan çıkıntı yapan kademeli bir kayalık üzerine 7.80 x 8,80 metre ölçülerinde inşa edilmiştir (Resim: 3). Bir ön mekan ile daha küçük boyutlu iki mekandan oluşan yapıda malzeme teknik açıdan kaynaklı olarak iki farklı dönem -Geç Roma ve Doğu Roma - izlenmektedir.

Phaselis'in 8 km. kadar güneyinde yer alan Tekirova Bükü'nde yürütülen çalışmalarda Doğu Roma Dönemi'ne tarihlenebilecek iki adet yapı tespit edilmiştir (Resim: 4). Sahilde kıyı kenar çizgisine çok yakın konumda, ağaçlık ve çalılık bir alanda yer alan ilk yapı grubu yan yana ve farklı dönemlerde inşa edildiğini düşündüğümüz iki adet şapel ve çevresindeki kalıntılardan oluşmaktadır (Resim: 5). Dizilim durumuna göre Kuzey Şapel ve Güney Şapel olarak tanımlanan söz konusu yapı grubu Çifte Şapel olarak adlandırılmıştır. Çifte Şapel'in yaklaşık 150 m. kuzeybatısında, Tekirova'ya ulaşımı sağlayan orman yolunun deniz seviyesine indiği noktadan yaklaşık 95 m. içeride batıda yer alan diğer yapı kalıntısı ise yol yapım çalışmaları sırasında oldukça tahrip edildiğinden işlevsel olarak tanımlanamasa da, yüzeyde tespit edilen üç mekan ve onları sınırlayan duvarların ötesinde daha geniş bir alanı kapladığı anlaşılmaktadır (Resim: 6).

Phaselis ile Olympos arasındaki sınırı belirlemeye yönelik olarak güney istikametinde devam ettirilen çalışmalar kapsamında, kent merkezinden yaklaşık 7 km. güneybatıda, Tahtalı Dağ'ın güney-güneydoğu yamacında konumlanan Beycik ve yakın çevresi araştırılmıştır. İlk olarak Antalya - Kumluca karayolundan Beycik'e ayrılan sapağın hemen üstünde 356 m. yükseklikteki anakaya kütesinin üzerinde 4 x 8 m. ölçülerinde inşa edilmiş bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Gerek konumu gerekse mimari planlaması dolayısıyla Phaselis - Olympos arasındaki yolu gözetlemek üzere inşa edildiği düşünülen söz konusu yapı, var olan modern yolun genişletilmesine yönelik sürdürülen çalışmalar sırasında büyük oranda -olasılıkla bilinçli olarak- tahrip edilmiş

olsa da gözetleme kulesi olarak tanımlanabilir (Resim: 7). Beycik Mahallesi'ne çıkarken 536 m. yükseklikte anakaya üzerinde iyi derecede tahkim edilmiş, yak. 0.70 m. genişliğinde duvar enine ve yer yer 2.5 m.'yi aşan duvar yüksekliğine ulaşan tek ve çok odalı, kireçtaşıdan orta ölçekte şekilsiz taşlardan inşa edilen evlere sahip, teraslanmış bir yerleşim tespit edilmiştir. Yapı kompleksinin çevresinde topografyaya uygun olarak çok sayıda teras yer almaktadır. Beycik köyünün içinde ve yakın çevresinde devam ettirilen araştırmalarda da çok sayıda arkeolojik materyal kültür kalıntısı yanında biri fragman ikisi tam olmak üzere üç adet mezar yazıtı tespit edilmiştir.²

Teritoryum çalışmaları kapsamında 2013 yılından itibaren Tahtalı Dağ'ın Phaselis Kenti'ne bakan doğu eteklerinde sürdürülen araştırmalar sırasında tespit edilen ve kayda geçirilmiş olan antik teras alanlarına yönelik uzaktan algılama ve fotogrametri teknikleri kullanılarak haritalama çalışmaları yürütülmüştür (Resim: 8). Zira Phaselis'e en yakın üretim alanı olarak kullanılmış olan söz konusu terasların kentin ekonomi tarihine ve ihracatına ışık tutacak nitelikte kültür kalıntıları olduğu düşünülmektedir.³

2017 yılı araştırma sezonunda yine önceki yıllarda Tahtalı Dağ'ın kuzey-kuzeybatı eteğinde konumlanan Beşiktaş, Üçoluk Yaylası ve Kırtepe Mevkii'lerinde sürdürülen çalışmalar sırasında tespit edilip kayıt altına alınmış olan dört lahit mezar üzerinde RTI çalışması gerçekleştirilmiştir (Resim: 9-10).⁴

Teritoryum çalışmaları kapsamında son olarak daha önceden bölgede yürütülen epigrafi temelli yüzey araştırmalarında tespit edilen ve Tanrı Ares'le ilişkili açık hava kült alanı olarak kayda geçirilen⁵, Üçoluk Yaylası'nın 7 km.

2 Söz konusu kalıntılar ve yazıtlar için bk. M. Arslan – N. Tüner Önen, “Phaselis Antik Kentinde 2017 Yılında Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmaları ve Kazı Çalışmaları”. *Phaselis IV* (2018) baskıda.

3 Bu konuda bk. B. D. Atila, *Akdeniz'de Roma Devlet Arazilerinin (Ager Publicus) Dağıtım ve Organizasyon Sistemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü. Antalya 2018.

4 Söz konusu lahithler ve taşıdıkları mezar yazıtları hakkında bk. N. Tüner Önen, B. Gürel, A. Akçay, “Phaselis Teritoryumunda Tespit Edilen Lahitlerin RTI Metodu Işığında Arkeolojik ve Epigrafik İncelemeleri”. *Phaselis III* (2017) 343-369. Phaselis'te yürütülen RTI ve fotogrametri çalışmaları için ayrıca bk. A. Akçay, *Kültürel Miras Araştırmalarında Kullanılan Yeni Teknolojik Yaklaşımlar: Phaselis Yazıtları Örneği*, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2016.

5 AST 19/2 (2002) 129; AST 20/2 (2003) 73.

güney batısında yer alan Ekizce/Sedir Yaylası Tahtacı Mezarlığı olarak bilinen bölgede araştırmalar gerçekleştirilmiş ve 28 adet yazıt kayda geçirilmiştir (Resim: 11). Söz konusu alanda 2018 yılı araştırma sezonunda da çalışmalara devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Kent içinde sürdürülen araştırmalar ise akropolis, polis ve kent limanlarında gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda akropoliste daha önceki yıllarda belirli bir program dahilinde yürütülen çalışmalar koordinat sistemine dayalı olarak üretilmiş olan 100 x 100 m. ölçülerine sahip sektörler çerçevesinde F-E XII, G-F-E XIII, F-E XIV ve G XVI sektörlerinde devam ettirilmiştir (Resim: 12). Bu bağlamda GXVI sektöründe yapı ada no. 10 olarak adlandırılan alanda 5 farklı birime sahip bir mekân kompleksi tespit edilmiş ve belgelenmiştir. E XIII sektöründe ise 11 numaralı yapı adasında yer alan kalıntıların çizimleri yapılmıştır. F-E XIII sektöründe 12 numaralı yapı adasında 8 adet mekâna sahip bir yapı kayda alınıp belgelenmiştir. F-E XIII sektöründe 13 numaralı yapı adasında birbirinden farklı 6 adet mekânsal birim belgelenebilmiştir. FXIV sektöründe 15 ve 16 numaralı yapı adalarında yükseklikleri 5 ila 6 metre arasında korunmuş olan oldukça sağlam duvarlara sahip çok birimli mekanlar tespit edilmiş, belgelenmiş ve topoğrafik kent planına eklenmiştir. 17 numaralı yapı adasında Phaselis'in Hristiyanlık dönemi mimarisine katkıda bulunan yeni bir şapel belgelenip kayda geçirilmiştir.⁶

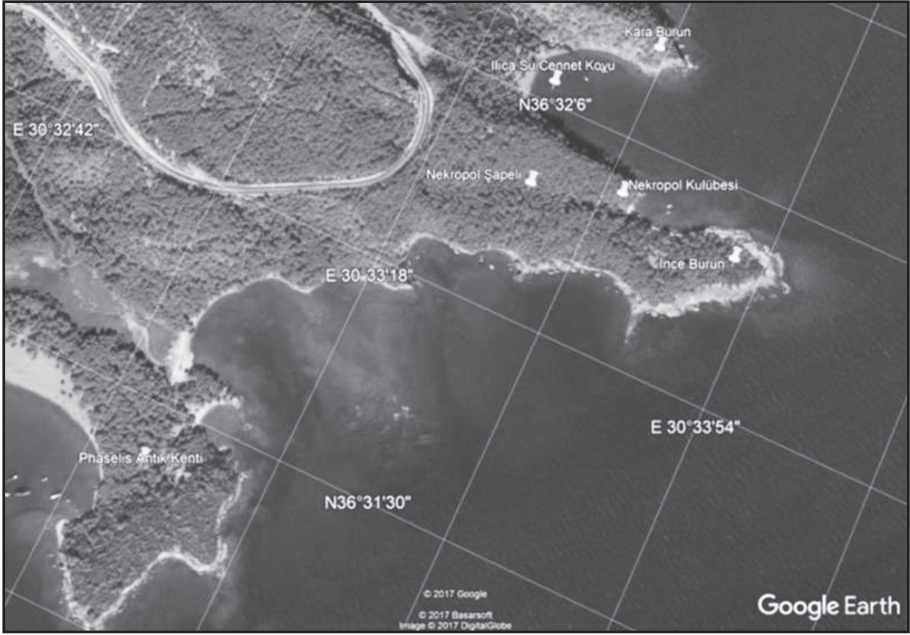
2017 yılı araştırma sezonu su altı çalışmaları kapsamında Yan Taramalı Sonar (Side Scan Sonar) ile Üç Adalar ve İnce Burun arasında kalan deniz tabanı ile Güney Liman içi taranmıştır. Sonrasında Side Scan Sonar ile tespit edilen alanlar deniz altı Robotu (ROV) gönderilerek ayrıntılı olarak incelenmiştir. Elde edilen görüntüler kayıt altına alınmış ve kontrol edilmiştir (Resim: 13). Side Scan Sonar ile tespit edilip Rov ile kontrol edilmesinin ardından çok sayıda buluntu belirlenmiş ve buluntuların yoğunluğuna göre alanlar tespit edilerek dalış planı çıkartılmıştır. Bu bağlamda Güney Liman'da bulunan mendirek temel alınarak, limanın iç kısmı birinci alan, mendireğin üzeri ikinci alan, akropolisin doğu yamaçlarının altı ise üçüncü alan olarak belirlenmiş ve bu alanlara 7 ile 25 metre arası değişen derinliklerde dalışlar gerçekleştirilmiş (Resim: 14). Alan tespiti ve belgelenen esrelerin alandaki yerlerinin tam ola-

6 Söz konusu birimler ve planları hakkında bk. M. Arslan – N. Tüner Önen 2018.

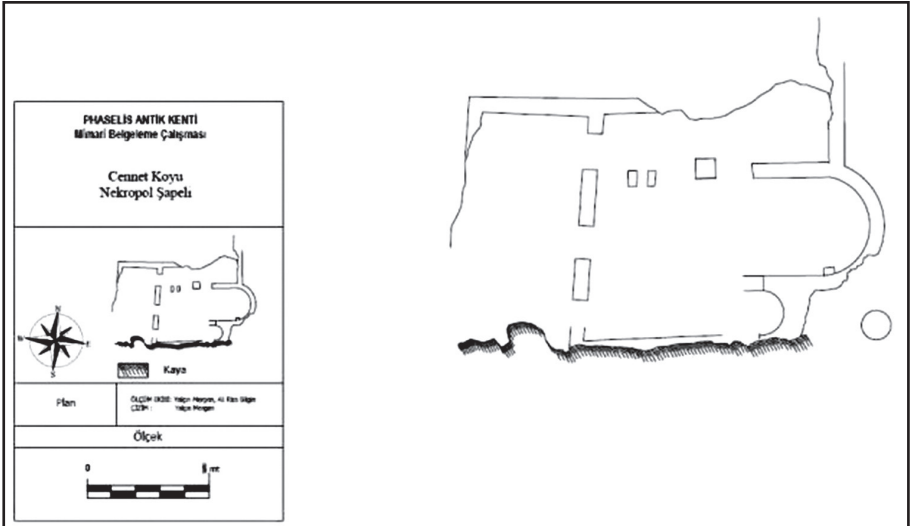
rak belirlenebilmesi için Drone (İHA) ile hava fotoğrafları çekilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda birinci alanda (Güney liman içi) form vermeyen çeşitli kap ve pişmiş toprak seramik eserler, çatı kiremitleri, metal objeler, mimari bloklar, çeşitli dip parçaları ve amphora parçalarının yanında, 2 adet Marmara kökenli Günsenin Ganos tip 1 ve Günsenin Ganos tip 4 amphoraları, ağız, kulp ve boyun parçaları ile Afrika ve Kilikya Bölgesi kökenli amphoralar tespit edilirken; ikinci alanda da (Güney liman mendireği dolgusu) yine form vermeyen çeşitli kap ve pişmiş toprak seramik eserler, pitoslar, çatı kiremitleri, künk parçaları ve amphora parçalarının yanında bir adet Kilikya Bölgesi kökenli Agora M 239 tipi amphora, ayrıca Ege Bölgesi kökenli LR 2-C tipi amphora ile 2 adet Mısır kökenli LR 4 tipi amphora belgelenmiştir. Üçüncü alan olan akropolis altında ise Kilikia Bölgesi kökenli bir adet LR 1-B ve kökeni belirlenemeyen 2 adet amphora yanında bir adet kaplama çatı kiremidi, düz çatı kiremit parçaları, Thasos amphorasına ait kulp ve boyun (Resim: 15), 35 cm. uzunluğunda pitos tarzı bir kaba ait olabileceği düşünülen bir adet kulp ve pişmiş toprak tabak buluntuları belirlenmiştir (Resim: 16-18).

Kent ve hinterlandında sürdürülen çevresel ekolojik, arkeo-botanik ve flora-fauna çalışmaları kapsamında bölgedeki endemik bitki ve hayvan çeşitliliğini belirleme; kentin antikçağ kozmetik üretimi ve endüstriyel tarım hacmini tespit etme, mimari doku ve sikkeler üzerindeki floral-faunal betimlemele-ri günümüzdekilerle karşılaştırmaya yönelik çalışmalara devam edilmiştir. Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırmasına ilişkin 2017 yılı araştırma sonuçları Uluslararası indekslerce taranan *PHASELIS* Dergisi'nin (<http://journal.phaselis.org/>) III ve IV. sayılarında yayınlanmıştır.

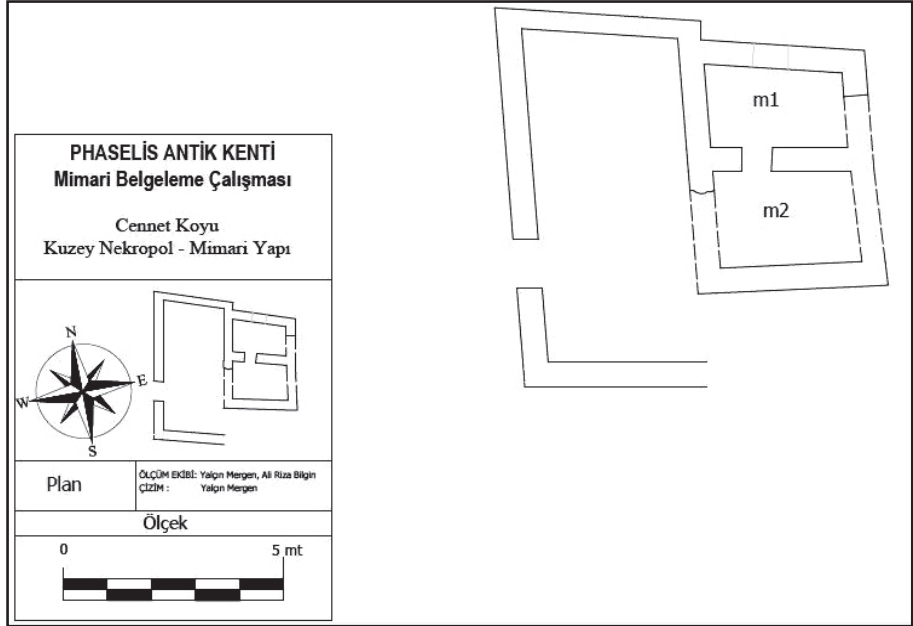
-
- 7 2017 yılı Phaselis araştırmalarına ilişkin makaleler için bk. M. R. Tunç, "Phaselis Antik Kenti ve Beydağları (Olympos) Sahil Milli Parkının Kuşları". *Phaselis* III (2017) 297-314; M. R. Tunç, M. Yavuz, "Phaselis Antik Kenti ve Beydağları'nın Herpetofaunası". *Phaselis* III (2017) 315-327; E. Aslan, Y. Kılıç, U. Orhan, "Phaselis Güney Limanı". *Phaselis* IV (2018) 1-13; M. Arslan, "Phaselis ve Teritoryumunun Yol ve Savunma Sistemleri: Tekirova-Çamyuva Arası". *Phaselis* IV (2018) 15-46; H. Bakır Sert, F. Akdeniz, "Phaselis'teki Bazı Biyositlerin Tarihi Eserlerden İzole Edilen Siyah Mikrokolonyal Mantarlara Etkileri". *Phaselis* IV (2018) 47-56; Gökoğlu, S. Teker, "Phaselis Antik Kenti Kuzey Limanı'nda Bir Boz Camgöz (*Hexanchus griseus* Bonnaterre, 1788)". *Phaselis* IV (2018) 79-83; F. Akdeniz, İlker Çinlibilgel - H. Bakır Sert "Phaselis' New Endemic Host: (*Alyssum macropodium* Boiss. & Balansa) (Antalya, Turkey)". *Phaselis* IV (2018) 85-88; Y. Mergen, "Phaselis Antik Kentinin Dönüşüm Sürecine Dair Yeni Bulgular". *Phaselis* IV (2018) 147-159.

Resim 1: Ilicasu / Cennet Koyu Mevkii Çalışma Alanları

Resim 2: Cennet Koyu Nekropolis Şapeli (Y. Mergen)

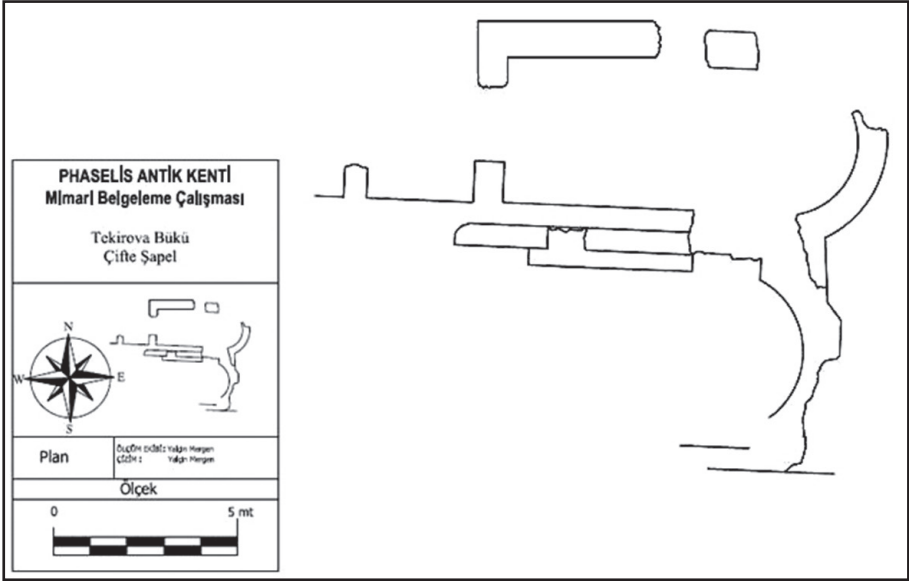

Resim 3: Cennet Koyu Mimari Yapı (Y. Mergen)

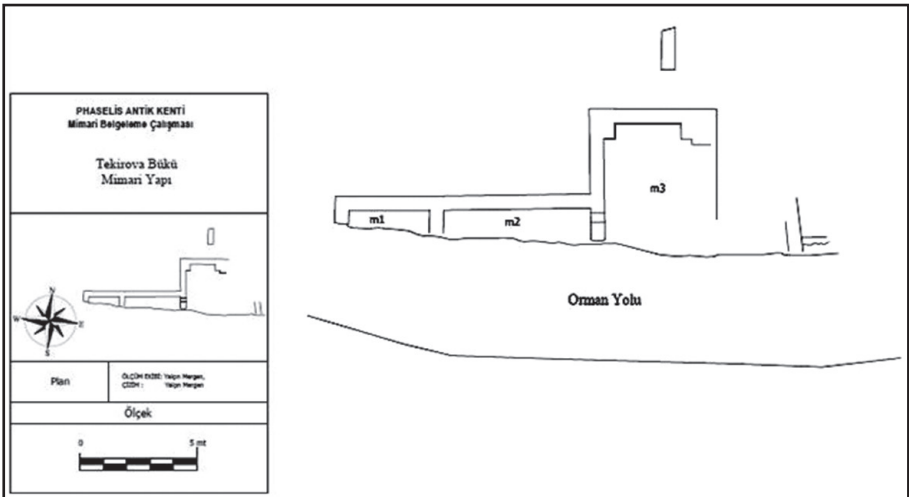

Resim 4: Tekirova Bükü Mevkii

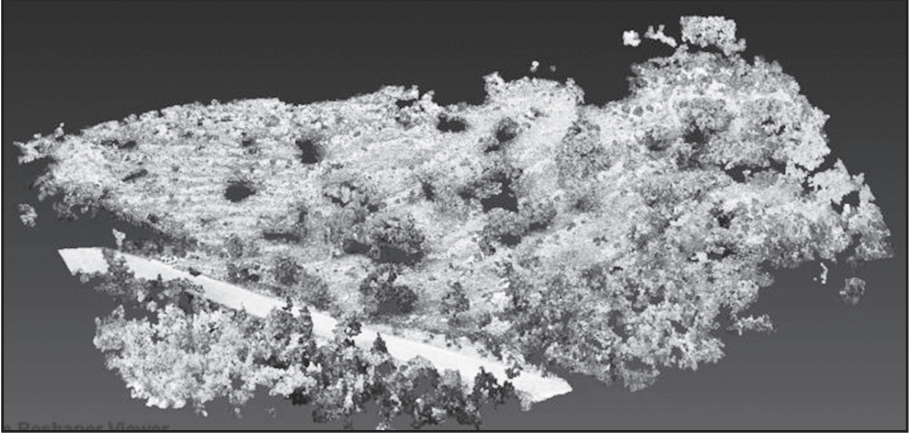
Resim 5: Tekirova Bükü Çifte Şapel (Y. Mergen)

Resim 6: Tekirova Bükü Mimari Yapı (Y. Mergen)

Resim 7: Beycik-Phaselis Arasında Gözetleme İstasyonu (?)

Resim 8: Üç Boyutlu Sayısal Haritaların Ekran Görüntülerinden Bir Örnek

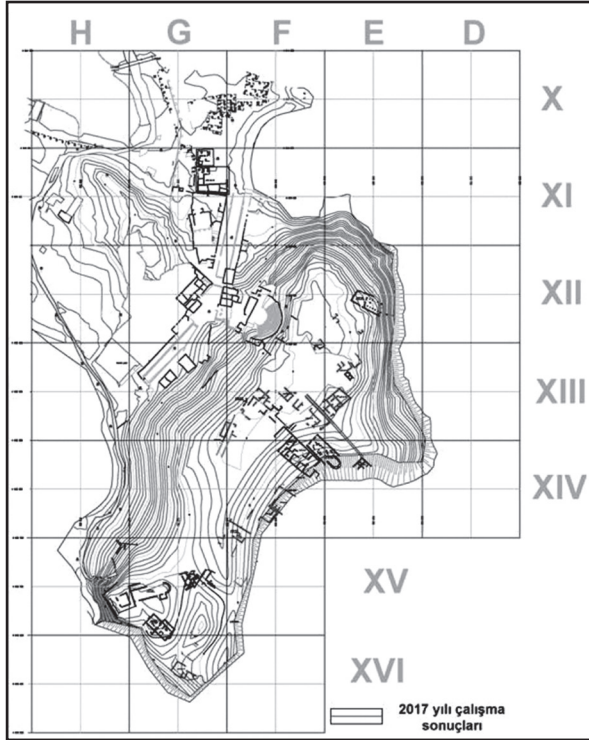

Resim 9-10: Lahitler Üzerinde Yürütülen RTI Çalışması ve RTI Görüntüsü

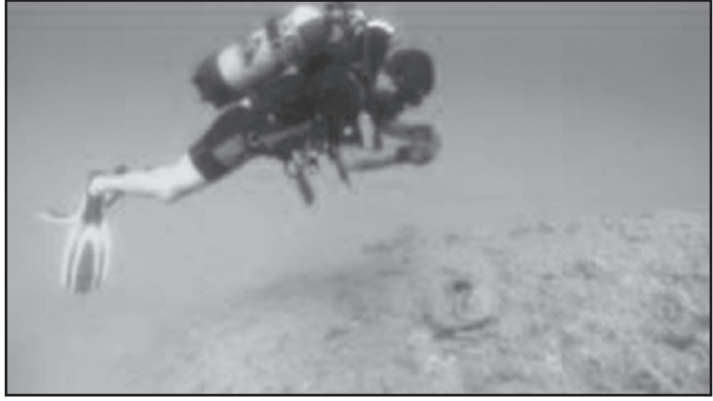
Resim 11: Ekizce Mevkii

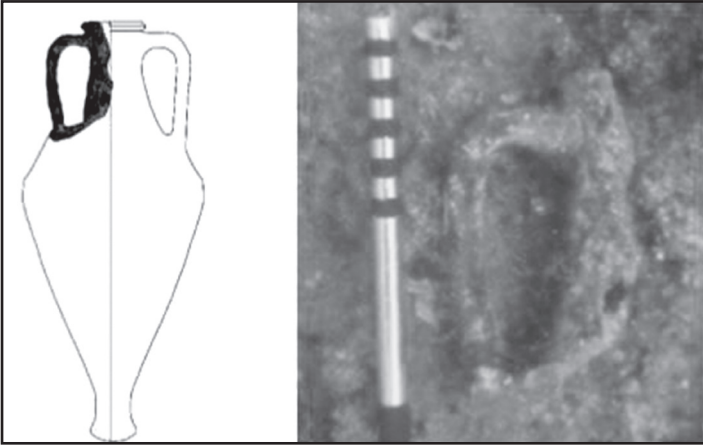
Resim 12: Akropolis Kent Planı

Resim 13: ROV ile Görüntü Alma

Resim 14: Dalış Ayrıntı

Resim 15: Thasos Amphorası

Resim 16: 16: LR 2-C tipi Amphora

Resim 17 Mimari Blok

Resim 18: Düz Çatı Kremidi Parçası

2017 YILI MYRINA VE GRYNEION ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI - MYGAR (3. SEZON)

Murat ÇEKİLMEZ*

2017 yılı Myrina ve Gryneion arkeolojik yüzey araştırmaları (MYGAR) 3. sezonu, Doç. Dr. Murat Çekilmez başkanlığındaki bilim ekibi tarafından 14 – 25 Ağustos 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 23 Haziran 2017 tarih ve 161.01/129620 sayılı izni ve YA013505(2017) proje numarasıyla araştırmalar yürütülmüştür. Çalışmalara Bakanlık temsilcisi olarak İstanbul III Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Gülnur Çekmeceli katılmıştır. 2017 yılı çalışmaları, Myrina ve Gryneion antik kentleri ile birlikte yerleşimlerin territoriumlarında gerçekleştirilmiştir.

* Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, 09100, Aydın/TÜRKİYE.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, Adnan Menderes Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cavit BİRCAN, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Recai TUNCA, Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sabri KILINÇ, Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Engin AKDENİZ’e, Aliğa Belediyesi Başkanı Serkan ACAR, koordinatör Şenol GÖK ve Aliğa Belediyesi Sosyal ve Kültürel İşler Müdürü Ali Osman KARATEKİN’e, Aliğa Belediyesi Personellerine, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’ne, İzmir Müzesi Müdürlüğü’ne, İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’ne, yüzey araştırmasını destekleyen tüm kurum ve kuruluşlara, yardımlarını esirgemeyen Çaltılıdere, Hacıömerli ve Yenişakran Beldesi halkına içtenlikle teşekkür ederiz. Myrina ve Gryneion Antik Kenti yüzey araştırmaları Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından FEF-16001 kodlu “Myrina ve Gryneion Antik Kenti Araştırmaları” adlı bilimsel araştırma projesiyle desteklenmektedir. Yüzey Araştırmaları, 2017 yılından itibaren T.C. Başbakanlık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından desteklenmektedir. Destekleri nedeniyle Türk Tarih Kurumu Başkanlığı’na, Prof. Dr. Refik TURAN’a ve Türk Tarih Kurumu yetkililerine teşekkür ederiz. 2017 yılı çalışmalarımızda Arkeoloji Bölümü Lisans Programı öğrencileri Elif Nur COŞKUN, Zeynep ÖZBEK, Zeynep HAZAR, Fehmi KESKİN, Yüksel YILDIZ ve Hilal KIVANÇ, Yüksek Lisans Programından Hacer TOPUZ, Aslıhan GÜÇLÜ, Funda BİLGİ ve Gökmen ELMALI görev almışlardır. Özverili çalışmaları nedeniyle kendilerine teşekkür ederiz.

1. Myrina ve Gryneion'daki arkeolojik araştırmalar,
2. Mezar Tepe ve altılıdere Höyüğü Araştırmaları,
3. 2017 Yılı Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırması Seramik Buluntuları,
4. 2017 Yılı Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmalarında Bulunan Ağırlık ve Ağırsaklar,
5. Gryneion Antik Kentinde Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Tapınak Temellerinin Araştırılmasında Arkeojeofizik alışmalar,
6. Güzelhisar ayı Kıyı Ovasında Alüvyal Jeomorfoloji Araştırmaları ve Myrina Jeoarkeolojisi,
7. Gryneion Antik Kenti Bitkileri Üzerine: 2017 alışmaları,
8. Gryneion Antik Kenti (Aliğa -İzmir) Tapınak Alanındaki Taşların Mineralojik ve Petrografik Özellikleri,
9. Yayın ve Değerlendirme alışmaları olmak üzere gerçekleştirilmiştir.

1. Myrina ve Gryneion'daki Arkeolojik Araştırmalar

Murat EKİLMEZ¹

Aydın ERÖN²

Emrah ÖZDEMİR³

Umut KAPUCI⁴

Kemal ERSAVAř⁵

Hacer TOPUZ⁶

2017 yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmalarında, Myrina ve Gryneion antik kentleri (Resim: 1-2), Mezar Tepe, altılıdere Höyüğü, Burunucu Mevkii,

- 1 Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, 09100, Aydın/TÜRKİYE.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi Aydın ERÖN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.
- 3 Arş. Gör. Emrah ÖZDEMİR, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Gaziantep/TÜRKİYE.
- 4 Arkeolog Umut KAPUCI, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Programı, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.
- 5 Arkeolog Kemal ERSAVAş, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.
- 6 Arkeolog Hacer TOPUZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

Karşıyaka ve Pınarcık Mahallesi, Ebru Sitesi, Köstem Koy, Gryneion Tapınak Alanı, Temaşalık Burnu ve Hacıömerli Mahallesi incelenmiştir.

Myrina antik kentinin kuzeyinde, Çandarlı Körfezi'ne ulaşan Burunucu Mevkii, Hacıahmet Ağa Koyu ile Uzun Burun arasında yer alır (Resim: 3). Yapılan yüzey araştırmaları sırasında seramik parçaları, çatı kiremiti parçaları ve pişmiş toprak plakalara rastlanmıştır. Ele geçen Bizans Dönemi seramiklerinin tümü fragmandır. Çoğunluğunun kaide ve ağız kenarları profil vermeyecek kadar tahrip olmuştur. Ancak nicelik olarak göreceli bir kronoloji ve tipoloji sunmaları ve Aiolis'teki çevre sitlerle bağlantılar açısından önemlidir. Buluntu yoğunluğu sırlı seramiklerdir. Az sayıdaki beyaz hamurlu üretilere karşılık, çoğunluk kırmızı hamurludur. Kırmızı hamurlu seramikler içerisinde Orta Bizans Mal grubu, kalın ve ince kazımalı kaplar, geniş oyma kaplar, yeşil ve kahverengi boyalı kaplar, Geç Bizans Dönemi sırlı mal grupları, Zeuksippus Ailesi I mal grubu, Zeuksippus Ailesi II mal grubu, Zeuksippus Ailesi astar boyalı kaplar yer almaktadır. Göreceli olarak 12. - 14. yüzyıl aralığında beliren seramik buluntular, eş zamanlı olarak Karşıyaka Evleri Mevkii'nden ele geçen sırsız günlük kap parçaları, amphora, pithos parçaları, kiremit parçası, cam ipi bezemeli bileziklerle de uyumludur (Resim: 4).⁷

Gryneion'daki tapınak alanı ve doğusunda yer alan zeytinlikte yüzeyde yoğun olarak seramik parçalarına rastlanmıştır. Yoğunluk amphora, kulp, gövde, dip ve ağız parçalarında görülmektedir. Bunlar arasında Khios ve Mende amphoralarına ait ağız ve dip parçaları dikkat çekmektedir. Ayrıca çok sayıda pithos ve farklı formlarda depolama kapları tespit edilmiştir. Bu alanda ticari bir sirkilasyonun var olduğunu ya da tapınakla ilişkili bir rezervin bulunduğunu göstermektedir.

Çalışma yürütülen diğer alan Gryneion'daki seramik üretim alanları, fırınlar ve atölyelerdir (Resim: 5). Prof. Dr. Jean Yves Empereur ile birlikte Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümünden Prof. Dr. Kaan Şenol ve Prof. Dr. Gonca Şenol tarafından çalışmalar yürütülmüştür.

7 Seramiklerin tarihlenmesiyle ilgili bilgiler için Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Lale Doğer'e teşekkür ederiz.

Gryneion antik kenti sınırları içindeki Hacıömerli Mahallesi'nde devam eden araştırmalar sırasında devşirme olarak kullanılmış mimari parçalara rastlanmıştır.

2. Mezar Tepe ve Çaltıldere Höyüğü Araştırmaları

Emre ERDAN⁸

İzmir - Çanakkale karayolunun kenarında yer alan Mezar Tepe ve Çaltıldere Höyüğü'nde araştırmalara devam edilmiştir. Höyük, İzmir İli, Aliaga İlçesi'nin kuzeyinde, Çaltıdere Mahallesi sınırları içerisinde (Resim: 6). Güneyinden, höyüğe ismini veren ve yaz aylarında kuruyan Çaltıdere geçmekte, yaklaşık olarak 200 metre batısında ise Çandarlı Körfezi sınırları içerisindeki Mersinli Koyu yer almaktadır. Höyük, Güzelhisar Çayı (Pythikos) Deltası ile deltayı kuzeyden sınırlandıran yaklaşık 100 metrelik tepe arasında kalır. Korunan yüksekliği yaklaşık olarak 2-3 metre olan höyük, İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 09.02.2005 tarihli ve 444 sayılı karar ile tescil edilmiştir. Çaltıdere Höyüğü günümüzde tarım arazisi ve depo olarak kullanılmaktadır. Höyük üzerinde tahribat yoğun miktardadır. Ne zaman gerçekleştiğini bilinmeyen tahribat, en çok höyüğün tepe noktasında gözlemlenmekte, burada yer yer 1 metreye kadar kültür toprağının kazıldığı ve konut inşa faaliyetleri için yer açıldığı görülmektedir. 2017 yılında yapılan çalışmalarda Erken Kalkolitik, yoğun miktarda Son Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı II - III dönemi seramik parçaları tespit edilmiştir. Höyük üzerinde az da olsa Bizans Dönemi'ne ait seramik parçalarına rastlanmıştır.

3. 2017 Yılı Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırması Seramik Buluntuları

Emel DEREBOYLU POULAIN⁹

Pınar TAŞPINAR

Merve ARİNCİ

Myrina ve Gryneion yüzey araştırmalarının 2017 yılı programında araştırmalar daha çok Gryneion antik kenti ve çevresinde sürdürülmüştür. Yüzey-

8 Dr. Öğr. Üyesi Emre ERDAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

9 Dr. Emel DEREBOYLU POULAIN, Chemin des Allinges 8, 1006 Lausanne/İSVİÇRE.

deki buluntu yoğunluğunu tespit etmek amacıyla incelenen araştırma alanlarını Çaltılıdere Höyüğü, Temeşalık Burnu/Tapınak Alanı, Burunucu olarak adlandırdığımız Karşıyaka Mevkii ve Hacıömerli Köyü ve çevresi oluşturmaktadır. Temeşalık Burnu'nun güney batısındaki koyda yer alan yapı kalıntılarının olduğu alanda seramik buluntu gözlemlenmemiştir. Hacıömerli Köyü ve çevresinde ise tek tük yüzey seramiği tespit edilebilmiştir. Bunun dışında bahsi geçen diğer alanlardan oldukça yoğun seramik buluntular ele geçmiştir. Bu seramiklerin bir bölümü etüt için toplanmış, günlük kullanım kaplarına ait çok sayıdaki buluntu ise fotoğraflanıp, gerekli notları alındıktan sonra yerinde bırakılmışlardır (Resim: 7-8-9).

2017 yılı yüzey araştırmaları kapsamında, 2016 yılında incelediğimiz höyük alanı, tarım faaliyetleri için kullanıldığı için tekrar gözden geçirilmiş ve yüzeye çıkan seramik buluntular gözlemlenmiştir. 2016 yılındaki seramik buluntu türü 2017 yılı araştırmalarımızda karşılaşılan seramik buluntular ile aynıdır. Höyük Neolitik, Geç Kalkolitik, Erken Tunç ve Bizans Dönemlerine ait seramik buluntuları sunmakta, söz konusu buluntular yerleşimde ara kesintilerle de olsa sürekli bir iskânın izlerini yansıtmaktadır.

Gryneion'da, tapınak alanında gerçekleştirilen jeofizik çalışmaları sırasında arazide ot temizliği gerçekleştirilmiştir. Bu temizlik sonrasında yarımadanın bu kısmında, seramik yüzey buluntuları daha iyi gözlemlenebilir duruma gelmiştir. Yüzey buluntularının takibine ait çalışmalar daha sonra tapınak alanının güney doğusuna doğru genişletilerek sürdürülmüştür. Tarım alanı olarak kullanılan bu kısımda seramik buluntuların yine yoğun bir şekilde yüzeye taşındığı gözlenmiştir. Özellikle amphora ve pithos gibi büyük depolama kaplarına ait çok sayıda ağız, kaide, gövde ve kulp parçalarının geçiyor olması, burada ticari bir hareketliliği ve tapınak alanına ait depolama alanlarının varlığını gösteriyor olmalıdır. Aynı alanda çok sayıda çatı kiremidi, mermer mimari yapı elemanları, büyük boyutlu kaplara ait kapaklar, çeşitli büyüklüklerdeki kapalı kaplara ait tıplar ve bir adet büyük boyutlu ağırlık ya da ezgi (?) taş da yüzeyde gözlemlenen seramik eserlerdir. Bu alanlardan ele geçen seramikler geçen senelerdeki yüzey araştırmalarımızda karşılaştığımız seramik gruplarıyla benzer özelliklerde olup, tapınak alanının İ.Ö. 8.

yüzyıl sonlarından İ.S. 12 - 13.yüzyıllara kadar iskân gördüğünü kanıtlayan unsurlardır. Etüt için ayırdığımız bir grup seramik, kentin seramik repertuarına ait ek bilgiler verecek niteliktedir.

Temaşalık Burnu üzerindeki yüzey araştırmaları sürdürülürken, yarımadanın güney-batı ucunda, deniz kenarında yoğunluk gösteren Geç Roma Dönemi Seramiklerine ait olası atölye ve ticari liman alanlarının tespitine yönelik eş zamanlı bir araştırma daha yürütülmüştür. Bu alanlarda gözlemlenen seramikler içinde hatalı üretimler ve cüruf parçalar da yoğun şekilde görülmektedir. Aynı araştırma ekibi Temaşalık Burnu'nun güneybatısındaki koyda yer alan yapı kalıntılarının olduğu kısımda da incelemeler yapmıştır. Yapı kalıntılarının görüldüğü bu kısımda ise herhangi bir seramik buluntu gözlenmemiştir. Yüzey araştırmaları sırasında Burunucu olarak da adlandırılan Karşıyaka Mevkii'nde, yüzeyde oldukça yoğun bir şekilde Bizans Dönemi sırlı seramiklerinin varlığı gözlenmiştir.¹⁰ Bu seramikler 12. yüzyıl ila 14. yüzyıl başına tarihlenen örneklerle temsil edilmektedir.

Hacıömerli Köyü ve etrafında seramik buluntu gözlenmemiştir. Ancak Temaşalık Burnu ile karşı karşıya bir konumda yer alan ve köylülerin tarım alanı olarak kullandığı küçük bir arazinin yüzeyinde çok az sayıda seramik ele geçmiştir. Bu seramikler içinde metalik kahve firnisli, gövdesinde kabartma noktalarla çevrelenmiş uzun taç yapraklarının ve boyun bandında rozetlerin yer aldığı kalıp yapımı bir kâse gövde parçası ve merkezde bir hayvan figürünün arka bölümünün yer aldığı Geç Roma tabağına ait tondo parçası dikkate değer özellikte eserlerdir. Yukarıda ele alınan dönem özellikleriyle birlikte çalışmalarda ele geçen seramikler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Gelecek yıllarda yapılacak kazı çalışmaları sonucunda ele geçecek olan seramiklerle birlikte Myrina ve Gryneion'un seramik geleneği konusunda daha çok bilgi sahibi olabileceğiz.

---

10 Söz konusu seramikler Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç.Dr. Lale Doğer tarafından sınıflandırılarak detaylı şekilde incelenmiş ve bu yayının içinde ayrı bir makale olarak hazırlanmış olduğu için burada resim ve ek bilgi verme gereği duyulmamıştır.

4. 2017 Yılı Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmalarında Bulunan Ağırılık ve Ağırşaklar

Fevzi ÖZCAN¹¹

Merve ARİNCİ¹²

Pınar TAŞPINAR¹³

Buluntular, Gryneion'daki kutsal alan ve çevresinden ele geçmiştir. Gryneion antik kenti, Myrina'nın kuzeyindeki Hacıömerli Mahallesi sınırları içerisinde Temaşalık Burnu ve çevresinde konumlanmıştır. 84 x 68 metre ölçülerindeki kare forma yakın kutsal alan ise Temaşalık Burnu olarak adlandırılan alanın kuzeybatı ucunda yer alır. 2017 yılı yüzey araştırmaları kapsamında, iki adet dokuma tezgâh ağırlığı bulunmuştur. 2015 ve 2016 yıllarında, arkeolojik yüzey araştırmaları kapsamında bulunan toplam altı adet piramidal formlu dokuma tezgâh ağırlıklarının tamamı tek asma deliğine sahip iken 2017 yılında ele geçen piramidal formlu ağırlıklardan, birinin tek diğerrinin çift asma deliğine sahip olduğu tespit edilmiştir.

5. Gryneion Antik Kentinde Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Tapınak Temellerinin Araştırılmasında Arkeojeofizik Çalışmalar

Fethi Ahmet YÜKSEL¹⁴

Kerim AVCI¹⁵

Murat ÇEKİLMEZ¹⁶

Gryneion antik kentinde Apollon Tapınağı'nın varlığı antik kaynaklarda geçtiği ve yüzey araştırmasında bölgede sütunların varlığının belirlenmesi tapınak yerinin belirlenmesini gerektirmiştir. İstanbul Üniversitesi, Jeofizik Mühendisliği bölümü öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet Yüksel, Dr.

11 Arkeolog Fevzi Özcan, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, 09100, Aydın/TÜRKİYE.

12 Arkeolog Merve Arıncı, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, 09100, Aydın/TÜRKİYE.

13 Arkeolog Pınar Taşpınar, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, 09100, Aydın/TÜRKİYE.

14 Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet Yüksel, İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeofizik Mühendisliği Bölümü, Avclar-İstanbul/TÜRKİYE.

15 Jeofizik Mühendisi Kerim Avcı, Geometrik Mühendislik, Müşavirlik, Yeraltı Araştırmaları, İstanbul/TÜRKİYE.

16 Doç. Dr. Murat Çekilmez, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Öğr. Üyesi Atilla Karataş, Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ziya Görgülü ve Yüksek Jeofizik Mühendisi Kerim Avcı tarafından Gryneion antik kentindeki Temaşalık Burnu üzerinde jeofizik araştırmaları yapılmıştır. Ölçü konumlandırmasına bağlı olarak 8 bölgede Jeoradar (GPR) ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanında, tapınağın toprak altında kalan temellerini ve yapı elemanlarını görüntülemek, vaziyet planında da gösterilen 8 Bölgede, kendi içerisinde saha kotundan 5 m. derinliğe kadar Jeoradar ölçümleri yapılmıştır. Elde edilen GPR verilerinden, veri işlem aşamalarından sonra, iki boyutlu (2D) ve üç boyutlu (3D) yer altı görüntüleri elde edilmiştir. Gryneion antik kenti sahasında gerçekleştirilen GPR Ölçüm çalışmalarının sonucunda elde edilen yeraltı görüntüleri incelendiğinde Anomali dağılımı kat haritalarında yüksek genlikli anomaliler gözlenmiştir. 1., 2. ve 8. bölgelerde geniş doğrusal gidişli, 3. ve 4. bölgelerde dikdörtgen formlu yaygın yüksek genlikli anomaliler, 7. bölgede belirli aralıklarla sıralı dizili, hemen hemen eşit boylu ve kalınlıklı (tapınağın sütunları olabilecek) yüksek genlikli anomaliler, lineer uzanımlı, paralel gidişli, kare, dikdörtgen şekilli geometrik formda görüntülenmiştir (Resim: 10-11-12).

6. *Güzelhisar Çayı Kıyı Ovasında Alüvyal Jeomorfoloji Araştırmaları ve Myrina Jeoarkeolojisi*

Serdar VARDAR¹⁷

Güzelhisar Çayı kıyı ovası Batı Anadolu grabenlerinden biri içinde şekillenmiştir. Akarsu, Yunt dağı etekleri ve çevresindeki genişçe bir alandan topladığı suyu ve sedimanları, Güzelhisar köyü kuzeyinde kalan doğu-doğrultulu tektonik çukurluğa taşımaktadır. Bu tektonik çukurluğun en doğusundaki Güzelhisar baraj gövdesi-Çıtak mahallesi hatının hemen batısında başlayan alüvyal düzlük batıda Myrina antik kenti güney kenarında denize ulaşmaktadır. Güzelhisar yada Antik adıyla Titnaios-Pythikos Çayı, Dumanlı Dağ kuzey eteklerinden doğan ve Tisna batısından kuzeybatıya doğru akan Sirçe çayı ile Sarıkale sırtının batı kenarı önlerinde birleşmektedir. Bu mekânen batıya doğru akan akarsu Myrina güneyine ulaştığında Güzelhisar

17 Yrd. Doç. Dr. Serdar Vardar, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İzmir/TÜRKİYE.

depresyonundan çıkarak güneye yönelen bir delta meydana getirmektedir. Myrina yada diğer adıyla Sebastopolis antik kenti Güzelhisar çayı deltasının ve kıyı ovasının kuzey kenarında yer alır. Sulak kıyı-delta düzlüğü kenarında verimli bir ovanın tüm zenginliklerinden yararlanacak konumdadır. Güzelhisar çayının kıyı düzlüğünün gelişimi antik kentin doğal çevresinde önemli ortam değişimlerini meydana getirmiştir. Bu nedenlerle Güzelhisar çayının kıyı düzlüğündeki doğal çevre değişimleri Güzelhisar depresyonunun doğusundaki Tisna ve batısındaki Myrina kentleri üzerinde etkili olmuştur.

7. Gryneion Antik Kenti Bitkileri Üzerine: 2017 Çalışmaları

Mesut KIRMACI¹⁸

Bilindiği üzere Türkiye Akdeniz, Karasal ve Okyanus olmak üzere 3 farklı iklim tipinin görüldüğü, bu nedenle de kıta özelliği gösteren ender ülkelerden biridir. Bu 3 iklim tipine bağlı olarak 3 bitki coğrafyası bölgesine ayrılmıştır; Akdeniz, İran-Turan ve Avrupa – Sibiry. Çalışma alanımızda Akdeniz iklimi egemendir. Bu ilkimin en belirgin özelliği uzun bir yaz kuraklığının yaşanmasıdır. Bu nedenle Akdeniz iklim bölgesinde yetişen geniş, sert ve iğne yapraklı, sürekli yeşil kalan, kuraklığa dayanıklı ağaç ve çalılar, yaygın doğal bitki örtüsünü oluşturur. Çalışılan alan floristik anlamda küçük olmasına rağmen farklı vejetasyon tiplerinin kalıntılarına ev sahipliği yapmaktadır. Anılan vejetasyon tipleri Maki, Frigana, Sulak Alan veya suyu seven taksonların oluşturduğu formasyon, Tuzlu bataklık ve Ruderal (yol kenarı) formasyonlardır. Bu formasyonların kalıntı temsilcileri burada bir yorum yapmamıza olanak verecek düzeydedir.

Gerçekleştirilen çalışma floristik bir çalışma olmayıp alanın genel bitki örtüsü anlamaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar farklı vejetasyonlar altında bitkiler ele alınmış olsa da burada verilen taksonların bazıları birkaç vejetasyon tipinde görülmektedir. 1970'lerden sonra hızlı sanayileşmenin paralelinde artan hava kirliliği üst seviyelere ulaşmıştır. Bugün yapılan çalışmalar, Aliağa İlçesi'ni hâlihazırda İzmir'in en kirli ilçesi olarak

18 Doç. Dr. Mesut KIRMACI, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE

göstermektedir (il çevre durum raporu, 2015). Bu kirliliğin bitkiler üzerine etkisi incelendiğinde, ilçede bulunan demir çelik fabrikalarının kurulu olduğu alanda meşe yaprakları ve çam ibrelerinde Pb, Cd, Zn, Cu, Mn ve Fe düzeylerinin önemli farklılıklar gösterdiği ve fabrikalardan uzaklaştıkça azaldığı tespit edilmiştir. Bu elementlerin yanında Kükürtdioksit ve Florürlerin etkisi de araştırılmış olup, bu etkilerin genel vejetasyon tahribinden öte bitkilerin doku ve organlarındaki zararlara yol açtığı belirtilmiştir.

8. Gryneion Antik Kenti (Aliğa -İzmir) Tapınak Alanındaki Taşların Mineralojik ve Petrografik Özellikleri

Barış SEMİZ¹⁹

Gryneion Antik Kenti (Aliğa-İzmir), Batı Anadolu volkanik provensinin en batı ucunda ve Yuntdağı volkanik kompleksinin batı kesiminde yer almaktadır. Çalışmada, Gryneion (Aliğa) Antik Kenti ve yakın çevresinin jeolojik özelliklerinin ortaya koyulması ve kent mimarisinde kullanılan yapı taşlarının mineralojik ve petrografik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Gryneion (Aliğa) Antik Kenti çevresindeki volkanik birimler Yuntdağı volkanitleri, Foça volkanitleri ve Foça alkali kayaçlarından oluşmaktadır. Tüm mineralojik-petrografik ve kimyasal verilerin değerlendirilmesi sonucunda sütun tamburlarında kullanılan kayaçların Yuntdağı volkanitlerine ait andezitlerle, sur duvarlarında kullanılan kayaçların ise Foça alkali kayaçlarına ait olivinli bazaltlarla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Resim: 13). Antik kent üzerinde yapılan incelemeler sonucunda yakın bölgeden geldiği düşünülen andezit, olivinli bazalt, riolitik tüf ve mermer türü kayaçlarda tanımlanmıştır.

9. Yayın ve Değerlendirme Çalışmaları

2015 yılından itibaren başlayan yüzey araştırmalarında yayın ve eserlerin değerlendirilmesi konusuna ağırlık verilmektedir. Araştırmaların başlamasıyla birlikte Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri

---

19 Dr. Öğr. Üyesi Barış SEMİZ, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Müh. Bölümü, 20070, Denizli/TÜRKİYE.

Birimi'ne (ADÜ-BAP) yüzey araştırması hakkında proje başvurusu gerçekleştirilmiştir. 2016 yılından geçerli olmak üzere FEF-16001 kodlu "Myrina ve Gryneion Antik Kenti Araştırmaları" adlı proje kabul edilmiştir.

2015 yılında yapılan araştırmalarda bulunan arkeolojik envanter konusunda Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma başkanının danışmanlığında bir yüksek lisans tezi tamamlanmıştır.²⁰

Dumlupınar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü tarafından 10-13 Ekim 2016 tarihleri arasında Kütahya'da düzenlenen 5. Arkeoloji Sempozyumu'nda araştırma başkanı tarafından "Yüzey Araştırmaları Işığında Myrina Nekropolü" başlıklı bildiri sunulmuş ve bildiri özeti 2016 yılında yayınlanmıştır.²¹

Araştırma başkanı tarafından sunulan "The archaeological survey project of Myrina and Gryneion in Aiolis Region (Turkey)" adlı bildirinin özeti, bildiri özetleri kitabında 2016 yılında yayınlanmıştır.

Araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilen diğer yayın ise "Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt" adlı araştırmanın ilk bant çalışmasıdır. Bu çalışmadaki amacımız, şimdiye kadar elde edilen veriler ve bulguların toplu bir şekilde bilim dünyasına sunulmasıdır. 1. cilt olarak 2017 yılında Aliğa Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi'nin 3. eseri olarak yayınlanan çalışmada Myrina ve Gryneion' la ilgili 20 yazara ait 27 adet makale yer almaktadır. Bu çalışmada, Myrina ve Gryneion' da başlangıcından itibaren yapılan kazı, araştırmalar, belgeler ve son dönem (2011 - 2016 yılları) yüzey araştırmalarında bulunan veriler değerlendirilmiştir. Buna yapılan kazılar ve elde edilen buluntularla birlikte disiplinler arası araştırmalar da dâhil edilmiştir (Resim: 14). Araştırma bantlarının yayınlanması çalışmalarına yeni araştırmalarda elde edilen verilerle birlikte devam edilmesi düşünülmektedir.

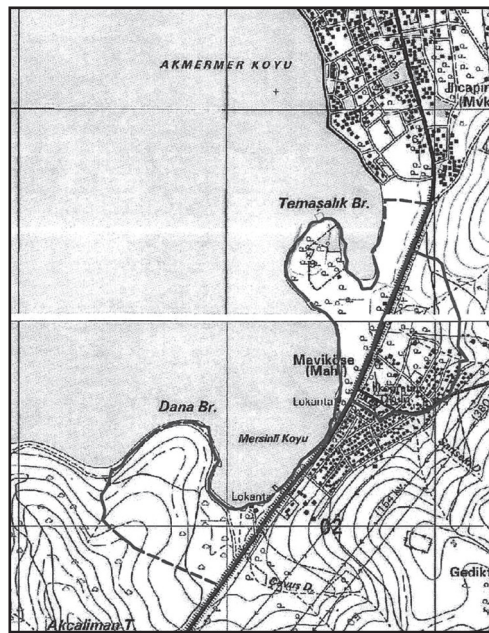
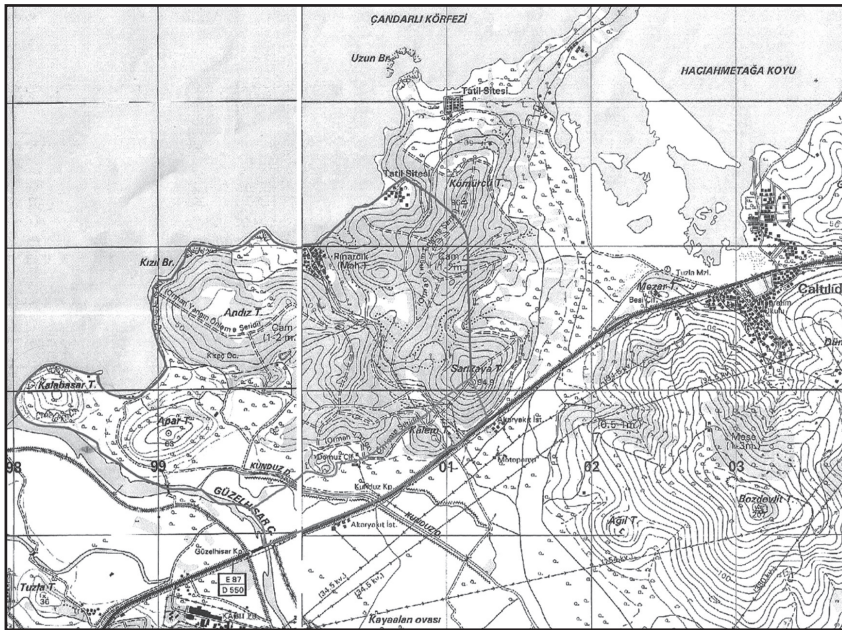

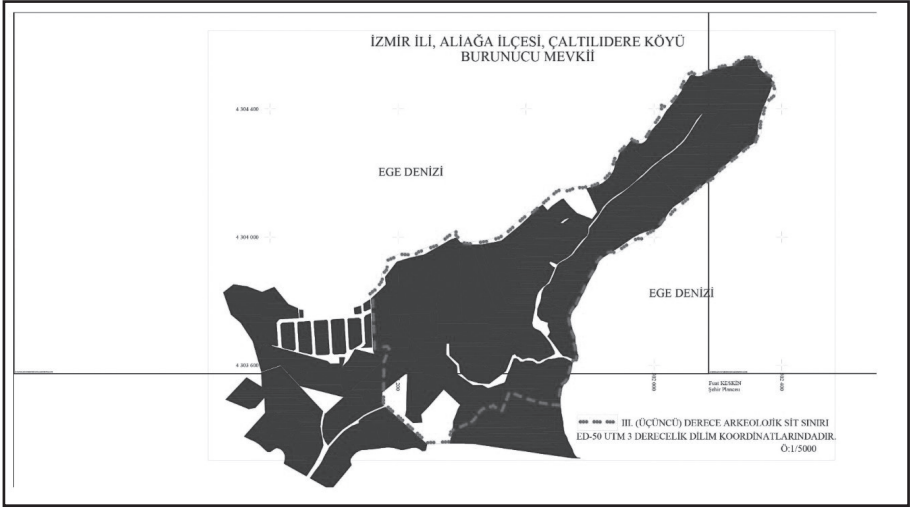
20 Şahin, R. T., 2015 Yılı Myrina ve Gryneion Yüzey Araştırması Arkeolojik Envanterinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

21 Çekilmez, M., Yüzey Araştırmaları Işığında Myrina Nekropolü, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, V. Arkeoloji Sempozyumu, Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekan, Bildiri Özetleri Kitapçığı, 2016.

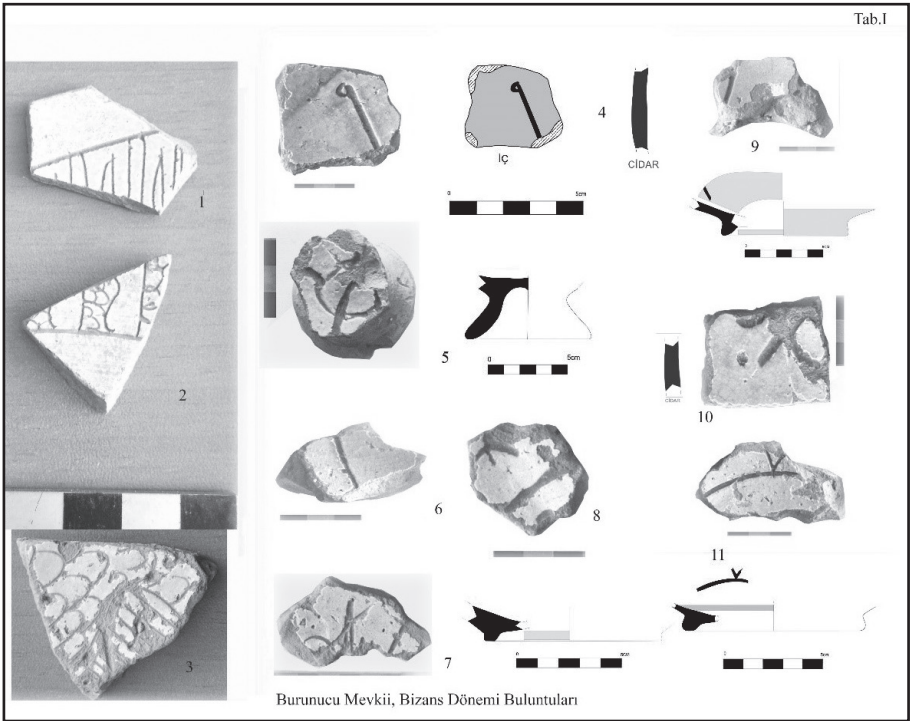
22 Çekilmez, M., The archaeological survey project of Myrina and Gryneion in Aiolis Region (Turkey), World Multidisciplinary Earth Sciences Symposium" in the city of romance Prague (Czech Republic) during 5-9 September 2016.

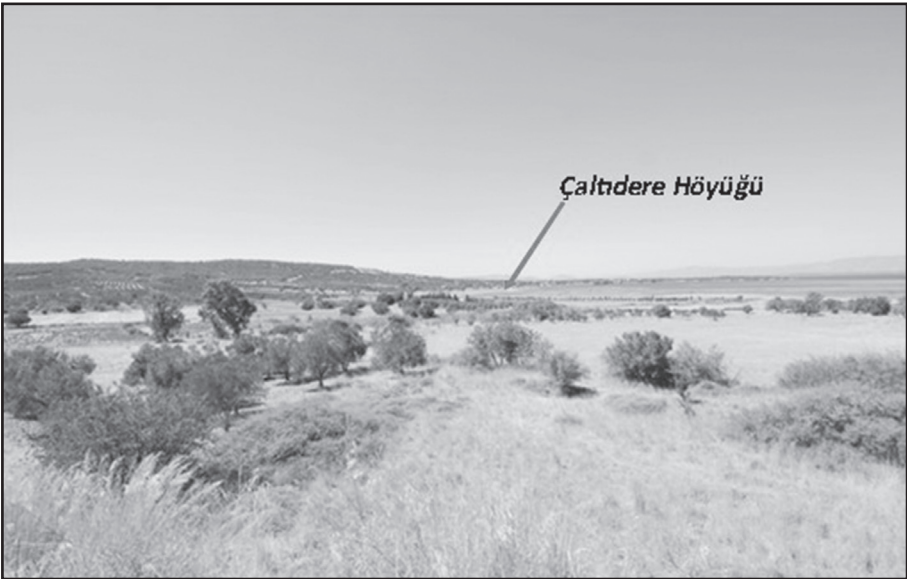
Resim 3: Burunucu Mevkii ve çevresini gösteren koordinatlı halihazır harita.

Resim 4: Burunucu Mevkii, Bizans Dönemi Buluntuları

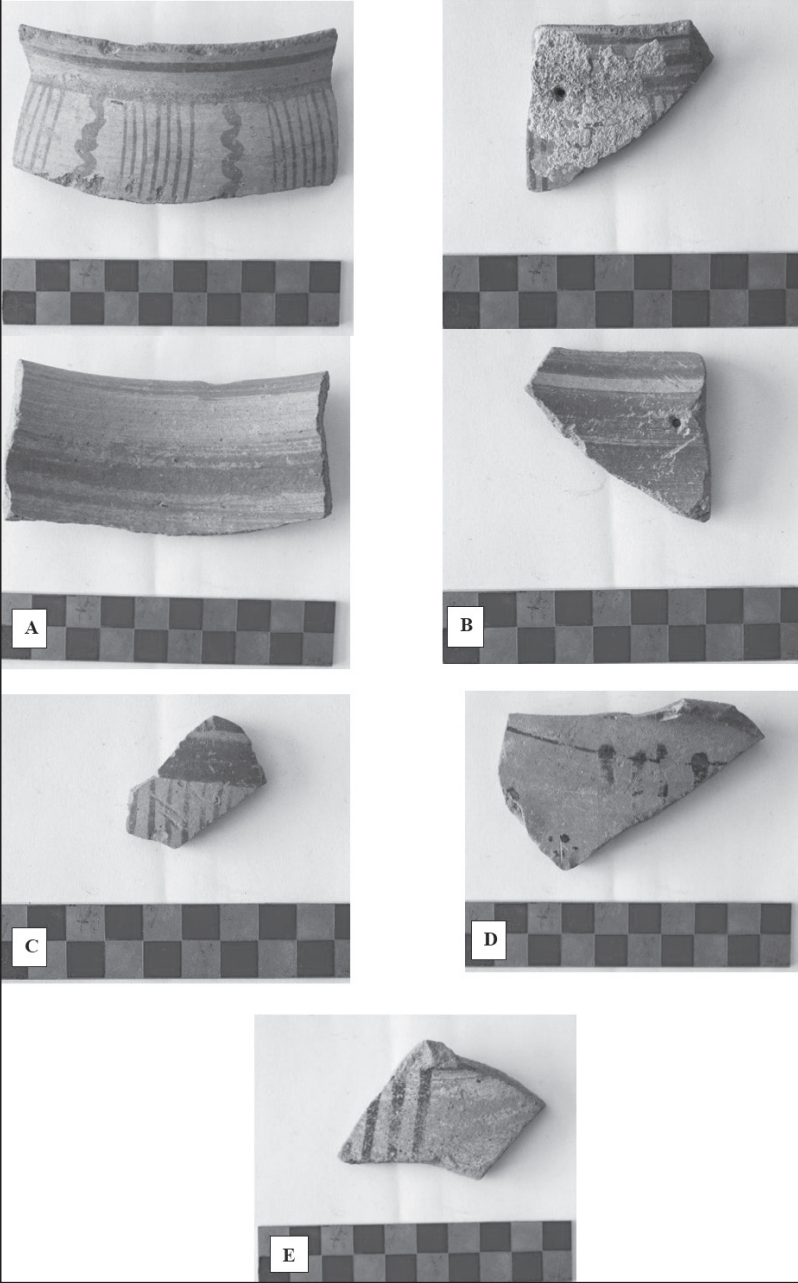

Resim 5: Gryneion'da çalışma yürütülen deniz kenarındaki alan.

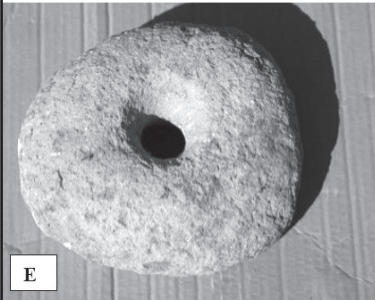
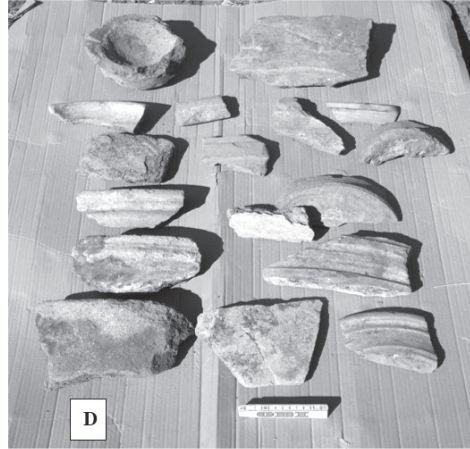

Resim 6: Çaltıdere Höyüğü'nün görünümü.

Resim 7: Seramik Buluntular

Resim 8: Seramik Buluntular

A

B

C

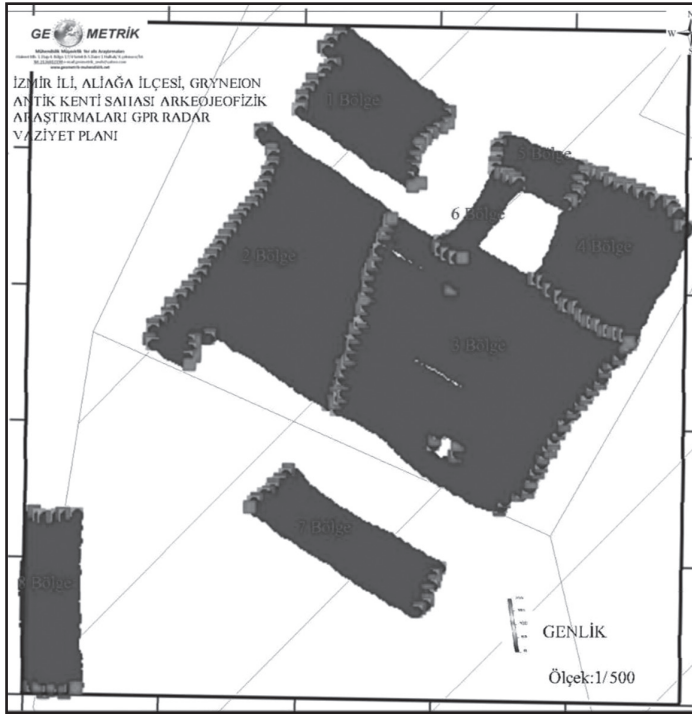

D

Resim 9: Seramik Buluntular

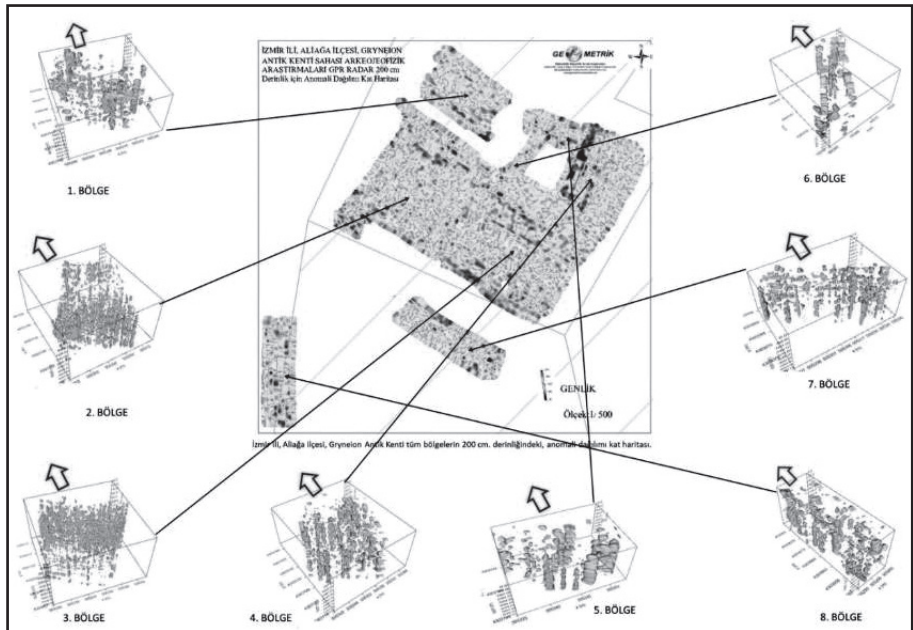

Resim 10: İzmir İli, Aliaga İlçesi, Temaşalık Burnu, Gryneion Antik Kenti Sahası Jeofizik çalışma bölgesi Yer Bulduru Hava Resmi (google earth).

Resim 11: İzmir İli, Aliaga İlçesi, Gryneion Antik Kenti Sahası arkeojeofizik araştırmalarının vaziyet planındaki yeri.

Resim 12: İzmir İli, Aliaga İlçesi, Gryneion Antik Kenti Sahası iki boyutlu (2D) anormali dağılımı kat haritaları ve çalışma bölgelerine ait üç boyutlu (3D) küp modelleri.

	G1	G2	G3	G7		G1	G2	G3	G7
SiO ₂	65.40	66.65	65.89	64.36	Ba	896.7	858.0	692.1	684.5
TiO ₂	0.47	0.42	0.43	0.68	Rb	75.0	76.3	89.0	90.8
Al ₂ O ₃	24.07	23.44	23.88	24.59	Sr	393.1	333.3	308.9	325.1
Fe ₂ O ₃	1.77	1.95	2.06	2.82	Y	8.6	8.3	10.3	20.0
MnO	0.03	0.02	0.04	0.02	Zr	165.6	175.9	173.5	217.3
MgO	0.63	0.29	0.67	0.29	Nb	11.5	11.4	11.1	15.8
CaO	2.43	2.02	2.32	2.40	Ni	23.2	41.0	35.6	39.6
Na ₂ O	1.47	1.56	1.82	1.33	Pb	28.6	40.8	30.9	22.5
K ₂ O	3.28	3.35	2.61	3.33	Cu	12.7	11.6	9.0	15.8
P ₂ O ₅		0.25	0.23	0.26	Zn	25.5	19.9	28.0	28.8
					La	28.7	32.2	33.2	32.2
Toplam	99.54	99.94	99.95	100.07	Ce	47.4	49.6	52.7	50.2

Resim 13: Kimyasal analiz sonuçları

Editörler
Murat Çekilmez
Emel Dereboyu Poulain

Myrina ve Gryneion

Arkeolojik Yüzey
Araştırmaları

Belgeler ve
Yeni Araştırmalar

1. Cilt

Aliaga Kent Kütüphanesi

Resim 14: "Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt.

BALIKESİR İLİ BURHANIYE, GÖMEÇ VE AYVALIK İLÇELERİ “ADRAMYTEION EGEMENLİK ALANI” 2017 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Hüseyin Murat ÖZGEN*

Kazı ve onarım çalışmalarını 2012 yılından bu yana sürdürdüğümüz Adramytteion Kenti’nin tanımlanan egemenlik alanının sistemlice araştırılıp değerlendirilmesi, 2015’ten bu yana gerçekleştirmekte olduğumuz yüzey araştırmaları projemizin ana hedefi olmuştur.

Körfezin doğu kıyısında konumlanıp, antik yazında da körfez egemenlik sınırları, *Adramyttene* olarak çizilen Adramytteion’un karasal hinterlandını, kuzeyde Kaz (İda), güneyde Madra (Pindasos) Dağları ve bu dağların doğuda birbirlerine kavuştuğu bir topoğrafya ile sınırlanan, iç kesimlerle bağlantısı sınırlı olan ve yine antik yazında Thebe Ovası olarak adlandırılan, düzlük teşkil etmektedir (Bkz. Harita 1). Coğrafi bütünlükte, yüzey araştırması projemiz, Edremit’ten Ayvalık’a kadar uzanan bir sahayı odağına almakta olup, bu saha “Adramytteion Egemenlik Alanı” başlığı altında tanımlanmaktadır.

Geçtiğimiz yılların sunumlarında değindiğim üzere, D.S.İ. tarafından Balıkesir İli, Burhaniye, Gömeç İlçeleri sınırlarında planlanmış olan, “Reşitköy Barajı Bahadınlı Regülatörü ve Şahinler Pompaj Sulaması Projesi” alanında kalan, barajdan etkilenecek taşınmaz kültür varlıklarının korunması amacıyla yapılacak tespit işleri ekibimize dolaylı olarak öncelikler yüklemişti. Bu yüzden, ilk iki yıl araştırmamızın ana odağı baraj projesi kapsamında, özellikle de baraj rezerv ve sulama alanları ile pompaj hattı çevresindeki kültür var-

* Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat ÖZGEN, Mimar Sinan G.S. Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No: 71 Şişli-İstanbul/TÜRKİYE.

lıklarının tespiti özelinde olmuştur. Bu yıl da çalışmamızın büyük odağını bu kapsamdaki öncelik belirlemiştir¹.

Bu araştırmalarla belgelenen tespitlerin bir bölümü barajdan etkilenen saha içerisinde kalmaktadır. Barajın sulama alanında kalan diğer tespit edilmiş alanları ise sürdürülmekte olan rölöve ve tescil çalışmaları, kanal güzergahının güncellenmesi ve sulama alanından çıkarılması sayesinde projeden etkilenmez bir halde korunulabilecektir. (Etkilenen saha ve çevresindeki tespitlerimiz için Bkz. Harita 2-3). Rezerv alanında kalan tespitlerimiz için ise, ilgili bölge koruma kurulu tarafından bilim komisyonunca hazırlanılması istenen Acil Eylem Planı tamamlanarak Balıkesir Kuvayı Milliye Müzesi Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Acil Eylem Planı dahilinde öngörülen çalışmalar müze müdürlüğü yönetiminde önümüzdeki iki yıllık süreçte gerçekleştirilecektir.

Bahsi geçen bu ilgi ile yüzey araştırmamızın ilk üç kampanyasında sürdürülen çalışmalar Burhaniye ve Gömeç İlçeleri içerisinde yoğunlaşmıştır. Öte yandan yüzey araştırmamız kapsamında Ayvalık İlçesi dahilinde de önemli tespit ve belgelemelerde bulunulmuştur. Başlıca yapılan tespitler arasında prehistorik buluntu veren yerleşimler, Klasik-Helenistik Dönem'lere tarihlenen ve bölge kontrolü için birbirleriyle ilişki içerisinde önem arz eden kale yerleşimleri, kırsal yerleşimler, antik taş ocakları, kaya oygu mezarları, gözetleme kuleleri ve su kemeri gibi bölge antikitesine dair korunmuş kültür varlıkları bulunmaktadır. Bununla birlikte ilk Türk yerleşimlerine ait tamgalar

---

1 “Adramytteion Egemenlik Alanı” Yüzey Araştırması ekibinin özünü, bölgede 2012’den bu yana Adramytteion’da Kazı Çalışmalarını gerçekleştiren ekip oluşturmakta olup 2017 yılı çalışmalarını için başta Mimar Sinan G. S. Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Araş. Gör. Burak Bünyat AYKANAT (M.A.), Öğr. Gör. Nilay Ediz OKUR, Araş. Gör. Ali ÖZTÜRK ve Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Rıfat AKBULUT olmak üzere, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Özgü ÇÖMEZOĞLU UZBEK, Balıkesir Üniversitesi Ayvalık Meslek Yüksekokulu Dr Öğretim Üyesi Figen Furtuna ERDOĞDU, Dr. Sercan SAĞLAM ve tüm özverileriyle bir ekip ruhunu hissettiren ülkemizin farklı üniversitelerinin ilgili branşlarından kampanyamıza dahil olan lisansüstü öğrencileri Bahar EMİN, Furkan ODABAŞI, Yeşim TANRIVERDİ, Zuhâl Eylül İÇLİ, Deniz ERGÜN, Mustafa AKÇAÖZ, Sinem MUTLU ve lisans öğrencilerine, çalışmada tüm ihtiyaçlarımızda yanımda olan Burhaniye Belediyesi ve Arkeolog Esin ÇİMEN’e, çalışmamıza lojistik destek sağlayan D.S.İ. 25. Bölge Müdürlüğü ve Yüksek Mühendis Mustafa AYAZ’a teşekkürleri borç bilirim. Yüzey araştırmamız süresince heyetimizle uyum içinde çalışmalarını sürdüren bakanlık temsilcimiz Sibel DÜNDAR’a ekibimiz adına ayrıca teşekkürlerimizi sunarım.

ve bölgenin Osmanlı Dönemi tarihsel topoğrafyasına da ışık tutacak nitelikte, hemen hepsi unutulmaya yüz tutmuş köprüler, kiliseler ve şapellerin yanı sıra sivil mimari örnekleriyle muhtelif somut kültür izleri olarak kısmen korunmuş kültür varlıkları da bulunmaktadır.

Çalışmalarına acil eylem planı kapsamında rölövesini tamamlamak üzere 2017 dahilinde hız verdiğimiz ve ayrıca topoğrafik inceleme olarak Araştırma Görevlimiz Ali Öztürk tarafından bir yüksek lisans tezi olarak tamamlanmak üzere olan önemli bir örnekle başlayalım. Ele alacağımız bu örnek Adramyttene düzlüğünün doğu ve güneydoğusunda, düzlüğün bitip dağlık alanın başladığı topoğrafyanın sınırında, birbirleriyle ilişki içerisinde düzlüğü ve Adramyttene'ye ulaşan vadileri kontrol altında tutar vaziyette konumlanan, kuzeyden güneye olan sırayla Kocafuğlutepe, Asarkaya, Dedekaya, Hisarteppe, Ballıktaş, Kaplansivrisi Tepe ve daha güneydeki kıyı hattı ardındaki düzlüklere hakim Dışkaya Tepe (Atatürk Kayaları), Asar Tepe belgeleriyle birlikte örtüşür dönemlerde kullanım gören kaleler siteminin bir parçasıdır.

Karadere Köyü'nde Karıncadere'nin kuzeyinde, vadiye hâkim, kayaç bir tepe üzerinde konumlanan ve yukarıda bahsi geçen ilgidaki Dedekaya, en üst kot itibarıyla iki ana kaya öbeğinden oluşmaktadır. Dedekaya, literatürde yanlış algıda "Dedekaya Kült Kompleksi" adı altında refere edilmiştir².

Kaya kütleleri üzerindeki uygulamalar yanlış bir algıyla değerlendirilmiş ve böylelikle bu izler kaya sunakları, taht, arınma havuzu, alev çukurları gibi külte dair kavramlarla ilişkilendirilerek, yerleşimin bir kült kompleksi olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte yalnızca bu yorumlardan hareketle, yerleşime M.Ö. 10 yy.'a, Demirçağı'na uzanan bir ön tarih verilmiştir. Yerleşim, belirsizlik ifade eden bir kültür harmanlamasıyla da "Trak-Frigya" tipi sunağa sahip, Edremit Körfezi'nin merkezinde, en önemli kült alanı olarak nitelendirilmiştir.

Ancak tespitlerimizin ortaya koyduğu duruma bakıldığında sistemli belgelemeye dayanmayan önceki yorumlarda farklı algıda taht, sunak, alev çu-

---

2 Beksaç, E. - Beksaç, Ş. N., *Tarihin Işığında Burhaniye*, s. 29-30; "Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçeleri'nde Pre ve Protohistorik Yerleşimler Yüzey Araştırması", 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2001, s. 117.

kuru ve bunlarla ilişkili kanallar, oyuklar olarak değerlendirilen kaya düzenlemelerinin kaya kütleleri etrafındaki tahkimatın izleri olduğu ve bunların günümüze ulaşmayan duvar örgüsünün alt sıralarını oturtmak için kaya üzerine tıraşlanan temel basamak sıraları halinde takip edilebildiği görülmüştür (Bkz. Resim 1).

Ayrıca bu tahkimat dâhilinde yer alan kaya kütlesi üzerine, işlevsel kullanımı oldukça rasyonel ana kaya zemine dörtgen formda ve ağız kısmı profilendirilmiş bir sarnıç oyulmuştur. Bu sarnıç da literatürde yanlış algıda, kare formlu törensel havuz olarak değerlendirilmiştir. Bu kaya öbeklerinin güney yamacı da yine ana kaya üzerindeki temel basamak sıralarından anlaşıldığı üzere tahkim edilmiştir.

Tahkimli bu yerleşkeye kaya kütlelerinin güneydoğusundan geçişi sağlayan ana kayaya uygun kuzeybatı yönünde yükselen merdiven basamaklarına sahip bir giriş de tespit edilmiştir (Bkz. Resim 2). Gerek keramik buluntular gerekse kayanın mimarideki kullanım durumundan da anlaşılabacağı üzere, vadiye hakim noktadaki Dedekaya, Geç Klasik - Helenistik Dönem'den itibaren kullanım görmüş tipik bir gözetleme mevkisidir. 2017 yılı yüzey araştırmaları kapsamında Dedekaya yerleşiminde aletli ölçüm ve rölöve çalışmaları tamamlanmış, drone çekimleri gerçekleştirilmiştir.

Benzer nitelikte, kayaya uygun temel basamaklarıyla plan sunan diğer bir yerleşim Kırtık Köyü sınırlarında oldukça dar ve derin bir vadiye hâkim, yerelde Ballıktaş Mevkii olarak adlandırılan, vadi tabanına yakın bir yerde yükselen dik ve sarp bir kayalığın zirvesinde yer almaktadır. Çevre topografyası da göz önüne alındığında, batı ve güneydoğu yönünde kısmi bir görüş alanına hâkimdir. Zirve düz iki platformdan oluşmaktadır. Alt platform daha dar ve hafif eğimli bir yapıdayken, üst platform daha geniş ve düzdür. Ballıktaş'ta da yürüttüğümüz çalışmalar geçtiğimiz senenin tamamlayıcı belgeleme çalışmaları için programda yer verdiğimiz önceki tespitlerimizden oluşmuştur (Bkz. Resim 3).

İncelemelerimiz kapsamında bir diğer benzer nitelikli yerleşim, rölöve amaçlı aletli ölçüm çalışmalarını 2017 yılında da devam ettirdiğimiz Hisarköy'de yer alan Hisar Tepe Kalesi'dir (Bkz. Resim 4). Alan, tamamen düzlük bir topografyada konumlanan modern köy yerleşkesinin giriş yolu

güzergâhı üzerindeki dik, oldukça yüksek, geniş bir tepelik ve zirvesine yerleştirilmiş tahkimli bir mimari düzenlemeden oluşmaktadır.

Zirve kısmen düz, kayalık bir alan etrafında tahkimli bir yerleşim sunmaktadır. Her yöne bakış açısına sahip tepeliğin kuzeyde Edremit Körfezi ve doğuya doğru devam eden Karınca deresi ile Thebe ovasına hâkim panoramik bir görüş açısı sunması, alanın doğal konumuyla gözetleme mevkiisi potansiyelini ortaya koymakta olup alan üzerindeki kalıntılar da bu durumu doğrular niteliktedir. Zira en yüksek kotta konumlanan kayalık alan üzerinde yapılan belgelenmeler, bu konumda yer almış kare planlı bir kulenin temel izlerini açıkça sunmuştur. Kaya üzerindeki bu düzenlemeler, Dedekaya ve benzer nitelikli bazı diğer yerleşimlerde olduğu üzere önceki literatürde yanlış algıyla kült alanları olarak yorumlanmıştır.

Tepedeki düzlüğün etrafını daha geniş çapta çevreleyen ve kısmen korunagelen harçlı sur duvarları ise, Bizans Dönemi'nde tepenin benzer fonksiyona sahip bir kale olarak kullanım gördüğünü ortaya koymaktadır. Kısmen korunmuş bu dış tahkimat hattı üzerinde yer yer gözlemlenen rektagonal bloklardan tekil sıralar halinde korunagelen duvar örgüsü ise, bu dış tahkimat doğrultusunun Bizans evresi öncesinde Klasik - Helenistik evre tahkimatının da konumlandığı bir hat olabileceği fikrini vermektedir. Tahkim sırası ile kulenin konumlandığı alan arasında korunagelen sarnıç yapısı da bölgedeki diğer örneklerde olduğu üzere, yüksek konumu çevreleyen karakolun su ihtiyacını karşılamış olmalıdır. Keramik malzemeler, Helenistik Dönem örnekleri ile M.S. 12 ile 14 yy. arasına tarihlenen *sgraffito* tekniğinde örneklerdir. Bu örnekler Hisar Tepe Kale yerleşiminin mimari kalıntılarla tespit edilen evrelerini doğrulamaktadır.

2015 yılındaki yüzey araştırmamızın en erken buluntu veren tespiti Şahinler Mahallesi Kuyu Mevkii'nde yer alan ve yerelde Boyalık olarak isimlendirilen alanda gerçekleştirilmişti. Geçen yıl yaptığımız sunumda İlk Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne dek sürekli yerleşim buluntularına yer verilen Boyalık Höyük tescil önerimiz üzerine önceki yıl ilgili Bölge Koruma Kurulu kararıyla tescil edilmiştir.

Bölgede devam eden tespitlerimiz, kayda geçen prehistorik yerleşim sayısını arttırmıştır. Tespitlerimizin bir kısmı önceki literatüre değinmelerle yan-

sımış olup, yeni tespit noktalarımızla birlikte tümü araştırmamız kapsamında kültür ürünleri ile birlikte belgelenmiştir.

Bunlar arasında, Thebe Ovası'nda, denizden yaklaşık 5 km. içerde konumlanan, 25 m. rakıma sahip Höyücek, yüzey buluntularının bir ön değerlendirilmesiyle bizim için oldukça önemli ilişki ağlarını ortaya koymuştu. İTÇ'den Demir Çağı sonlarına kadar olan buluntularının paralellerini, bilinen en yakın merkez konumunda, Adramytteion Antik Kenti dâhilindeki Bergaz Tepe'de bulmak mümkündür. Bergaz Tepe'de tarafımızdan 2012-2015 yılları arasında yapılan sondaj çalışmaları neticesinde yoğun olmamakla birlikte Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen keramik parçalarına da rastlanılmıştı. Bergaz Tepe'nin 2014-2017 yılları arasında sürdürdüğümüz Paleocoğrafya çalışmalarının sonuçlarına göre, Prehistorik çağlarda denize uzanan bir burun halinde, güney yönden anakaraya bağlı bir yarım adanın en uç kısmını oluşturduğu gerçekleştirdiğimiz çalışmalarla somutluk kazanmıştır.

Thebe Ovası içerisinde, özellikle Bergaz Tepe ilgisinde önem arz eden diğer bir 2017 bel-geleme alanımız; Balıkesir İli, Edremit İlçesi, Eroğlan Mahallesi'nin yaklaşık 800 m. güneybatısında, Edremit Altınoluk ana yolunun yaklaşık 500 m. güneyinde, alüvyal düzlüğün üzerindeki kayaç bir tepe üstünde konumlanan Mandıra Tepe olmuştur (Bkz. Resim 5). Tepenin güney ve kuzeybatı yamaçları üzerinde, kuzey-güney doğrultulu yer yer harç kullanımlı moloz örgüde duvar sırası tespit edilmiştir. Mimari kalıntıların yanı sıra, özellikle yamaçlarda yoğunluk gösteren çok sayıda seramik saptanmıştır. Tespit edilen buluntular Prehistorik çağlardan, Bizans Devri'ne kadar süreklilik arz etmektedir.

Alandaki en erken buluntular, gövde ve ağız parçalarından oluşan, kırmızı ve kahverengi tonlarda, yüzeyleri perdahlanmış, kalın ve orta-kalın cidarlı Tunç Dönemi seramikleridir. Adramytteion'dan da ilimiz dâhilinde olan literatüre Kuzey Batı Anadolu Gri Seramiği olarak geçmiş gri hamurlu, çok yönlü yüzey perdahları belirgin çömlek parçaları da rastlanan diğer bir gruptur. Siyah firnisli Klasik/Helenistik Dönem seramikleri ve Roma Dönemi ESA ve ESB grubu sigillatlar (M.Ö. 1. yy. - M.S. 2. yy.), LRC grubu *red slip ware*'ler (M.S. 3-5. yy.) ve gri hamurlu parçalar tespit edilen buluntular arasındadır. LRC grubu seramiklerden anladığımız kadarıyla Foça ve Çandarlı üretimi ör-

neklerin Ören (Adramytteion) özelinde olduğu gibi bu alanda da yoğunluk gösterdiği gözlemlenmiştir. Bizans Dönemi seramikleri ise sarı, beyaz, turuncu ve yeşil tonlarda sırlı, *sgraffito* tekniğiyle yüzeyleri üzerinde bitkisel ve geometrik bezemelerle süslenmiş olup Orta ve Geç Bizans Dönemi'nin belirgin örneklerini teşkil etmektedir. Form veren unsurlardan anlaşıldığı kadarıyla çoğunluğu tabak ve kâse formlarına aittir.

Prehistorik tespitlerimiz arasında önceki literatüre yansımayan Sülüklüçeşme'de tespit ettiğimiz bir diğer yerleşime geçtiğimiz yıl değinmiştim. Tescil önerimizin ardından, ilgili koruma kurulunun belli hususlardaki görüşü doğrultusunda, tescil önerimizi revize etmek üzere 2017 yılında da bu alanda çalışmalar gerçekleştirdik. Burhaniye İlçesi, Kızıklı Mahallesi'nin yaklaşık 600 m. güneydoğusunda Sülüklüçeşme'nin güneyinde konumlanan alan, Köydere ve Damlarca Deresi arasında nispeten düzlük bir topografyaya sahiptir.

Yüzeyden tanımlanabilir mimarinin saptanamadığı yerleşimde yapılan incelemelerde, oldukça fazla sayıda çay taşı ve *sileks* malzeme tespit edilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu alet endüstrisinden arda kalan atık malzeme niteliğinde olup 10 adet çekirdek ve bunun yanı sıra 2 adet mikrolit parçasından oluşmaktadır. Bu prehistorik saptamaların arasında baltalar, parçalı olarak ele geçen öğütme tablası ile 3 adet silindirik ezgi taşı, taş buluntular arasındadır. Bunun yanı sıra tespit edilen ve bölge prehistoryası için yeni saptamalar niteliğinde neolitik döneme tarihlenen keramik buluntular arasında ip kulplu çömlek parçası tekil örnek niteliğindedir (Bkz. Resim 6). Alanda tespit edilen diğer keramik buluntuların çoğunluğu profil vermeyen yalın günlük kullanım kaplarından oluşmakla birlikte, tarihlenebilir keramikler Roma Dönemi tabak, kase formu *sigillata* ve *red slip ware* parçaları, Bizans Dönemi'ne tarihlenen sırlı keramik parçalarıdır.

Prehistorik tespitlere değinmişken, 2016 tespitlerimiz arasında, Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim sürekliliği arz eden bir diğer belgelememizin Gömeç İlçesi dahilinde Kız Çiftliği olarak bilinen ve literatürde antik yazın referans gösterilerek "Kisthene" olarak yorumlanan ve Bergaz Tepe'nin konumuna benzer şekilde, günümüz kıyı hattının hemen yanı başındaki yerleşimde olduğu geçtiğimiz yılın bildirilerinde sunulmuştur.

Böylelikle bölgedeki araştırmalarımız kapsamında belgelediğimiz, biri Neolitik, biri Kalkolitik diğerleri Tunç Dönemleri'nden itibaren prehistorik dönem kültür ürünleri sunan yerleşim sayısı 6 olmaktadır (Bkz. Resim 7).

2015 ve 2016 yılları tespitlerimiz arasında, farklı mevkilerde antik dönem malzeme ve teknik araştırmaları kapsamında belgelediğimiz, üzerinde ayrıca çalışma yapmaya değer nitelikte gördüğümüz antik taş ocakları da bulunmaktadır. Başta değindiğimiz hususlarla, bunların bilinen bir kısmına da, önceki yorumlarda kaya üzerindeki çalışmadan kalan izlerin yanlış algısı ile kültürel anlam yüklenmiştir.

2015 ve 2016 yılı tespitlerinde, Kızılcabayır Sırtı (Yıkıklar), Dutluca Merdivenli Kaya, Taylıeli ve Ören'in doğusunda kalan Yılanlı Tepe bu örneklerden günümüze en somut izlerini bırakan yerlerdendi. 2017 yılında yaptığımız çalışmalarda da bu bağlamda yeni tespitlerimiz oldu. Burhaniye İlçesi, Pelitköy Mahallesi'nin 2.5 km. kuzeyinde yer alan Boşnak Tepe olarak adlandırılan tepenin kuzey yamaçlarında, Ağıkayası Tepe'nin yaklaşık 700 m. batısında, kıyı hattından 800 m. içeride, diğerlerine oranla büyük ve nitelikli bir taş ocağı tespit edilerek, yakın Mevkii'deki ilk tespitimizden sonra Boşnak Tepe II olarak adlandırılmıştır. Konumlandığı tepenin denize bakan kuzey yamaçlarında yer alan ana kaya kütlelerinde, genel plan olarak kuzey-güney doğrultusunda adeta küçük bir kanyon yaratır nitelikte, dörtgen form veren bir yarma - cep - biçimindedir (Bkz. Resim 8). Yan cepheleri ortalama 15 m. yüksekliğe sahip olan taş ocağında, taş çıkarma işlemlerinden kalan kanalları, murç ve kama izlerini görmek mümkündür. Üst üste binen dörtgen geometrilili basamak formu kademeli ana kaya kütleleri, taş ocağından arda kalan durumu gözler önüne sermektedir. Alanın topoğrafik konumu ve üretim kapasitesi düşünüldüğünde çıkarılan materyalin naklinin deniz yolu ile sağlanmış olması daha uygun görünmektedir.

2017 yılı yüzey araştırmalarımız kapsamında bir başka belgelememiz ise Adramyttene düzlüğünü kontrol eden kaleler sisteminin güneydeki uzantısı niteliğinde, Balıkesir İli, Gömeç İlçesi, Çamoba Mahallesi'ne bağlı Asartepe'de gerçekleştirilmiştir (Bkz. Resim 9). Tepe yerleşiminin üst düzlüğü bir üst teras niteliğinde, çevre panoramaya hâkim, Thebe düzlüğü ve Ayvalık Adaları'na bakan bir görüş açısına sahiptir. Alibey Adası, Kız Çifliği (Kisthene?) ve daha

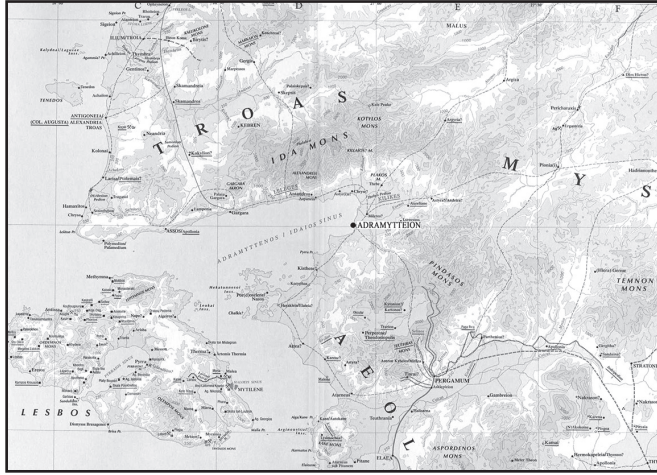
önceki bulgularımız arasında benzer şekilde araziye hâkim bir konumda tespit ettiğimiz Dışkayası Tepe, Asartepe'nin görüşü içerisinde kalmaktadır. Tepe, bu hâkim konumda, başta değinilen örneklerle benzer nitelik ve işlevde -bölge kontrolü sağlamak amacıyla- bir kale yerleşimidir. Tepe düzlüğü ve tepeyi tüm yönlerden çevreleyen yamaçlarda gerçekleştirilen yüzey taraması neticesinde yoğun miktarda seramik buluntu saptanmıştır. Klasik / Helenistik Dönem siyah firnislileri, Roma Dönemi *sigillat*aları ve Bizans Dönemi sırlıları tespit edilen örneklerdendir. Bunların haricinde, üst terasın güneybatı yamacında, yüzeyde aynı noktadan tespit edilenleri birleşebilir durumda toplam 17 adet pişmiş toprak figürin parçası etüdlük olarak belgelenerek kayıt altına alınmıştır.

Birleşebilen söz konusu pişmiş toprak figürin parçaları, kolayca ayırt edilebildiği üzere oturur vaziyette; her iki yanında aslan betimleriyle birlikte, korunagelen sağ kolunun devamında elinde *phiale* tutar vaziyette betimlenmiş ve paralel örneklerinden net bir şekilde anlaşıldığı üzere Kybele tasvirine ait parçalar niteliğindedir (Bkz. Resim 10). Pişmiş toprak diğer figürin parçası yalnızca baş kısmı korunagelen bir figüre aittir.

Alanda, aletli ölçümle birlikte basit rölöve çalışması yapılmış, fotoğraflama, seramik çizimleri, drone çekimleri gibi, belgeleme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu belgelemelerle birlikte mahalin tescili için tescil formu doldurulmuş olup, ilgili koruma bölge kuruluna iletilmiştir.

2017 yılı çalışmalarımızı, Ayvalık Belediyesi'nin UNESCO Endüstriyel Miras Listesine adaylık hazırlıkları ilgisindeki talebi üzerine, 2016 yılında olduğu üzere, Ayvalık İlçesi dâhilindeki bazı tespitlerimizle sonlandırdık. Bu anlamda adalar üzerinde yoğunlaşan tespit-lerimizin çoğunluğu, geçen yılın sunumunda değinildiği üzere, manastırlar, kiliseler gibi bilinen Osmanlı Dönemi Rum Sivil Mimari örnekleri olup, değinilen amaçta belgeleme çalışmalarına devam edilmiştir. Bunların yanı sıra, yine geçtiğimiz yıllar belgelemelerimizi sunduğum Alibeyköy Adası Duba Mevkisi Altında Por(d)oselene/ Nesos adıyla tartışmalı olarak lokalize edilen antik yerleşim (Bkz. Resim 11), Maden Adasının en yüksek ikinci konumunda Helenistik temeller üzerinde yükselen Ceneviz Kulesi ve Çıplak Ada'da konumlanan Bizans Kilisesi anti-kite ilgisinde ayrı önem taşımaktadır.

Harita 1: Adramyttion Kenti ve Edremit Körfezi'nin harita üzerindeki konumu

Harita 2: Yüzey Araştırması kapsamında barajdan etkilenir saha içerisindeki tespitleri gösterir pafta (Reşitköy Baraj Rezerv Alanı, Şahinler Pompaj ve Burhaniye Cazibe Sulama Alanları)

Harita 3: Yüzey Araştırması kapsamında barajdan etkilenir saha içerisindeki tespitleri gösterir pafta (Gömeç Sulama Alanı)

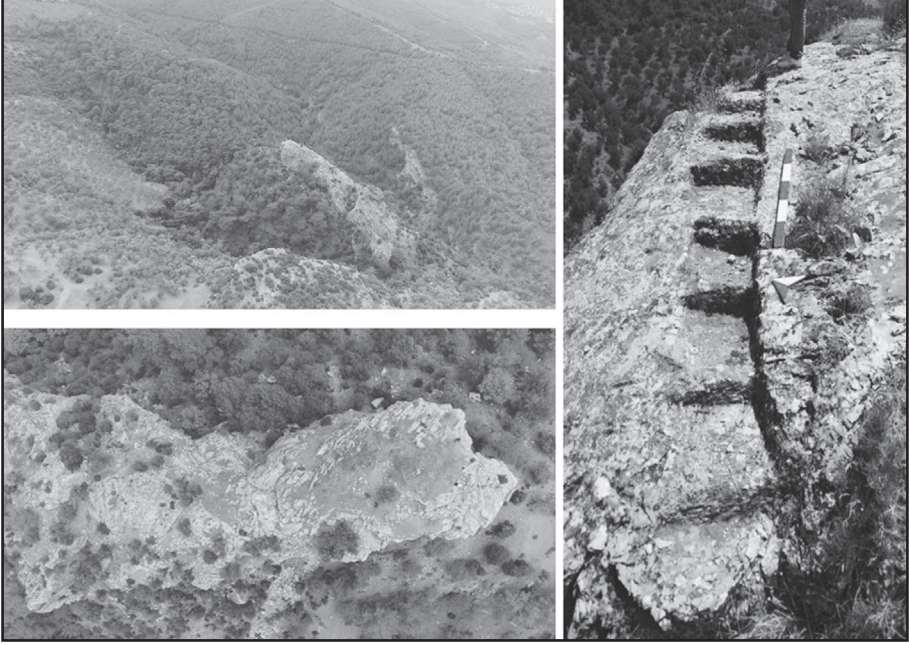

Resim 1: Dedekaya zemin ön rölövesi ve hava görünümü

Resim 2: Dedekaya'nın doğusunda yer alan ve yukarı yerleşime giriş sağlayan kaya oygu basamaklar

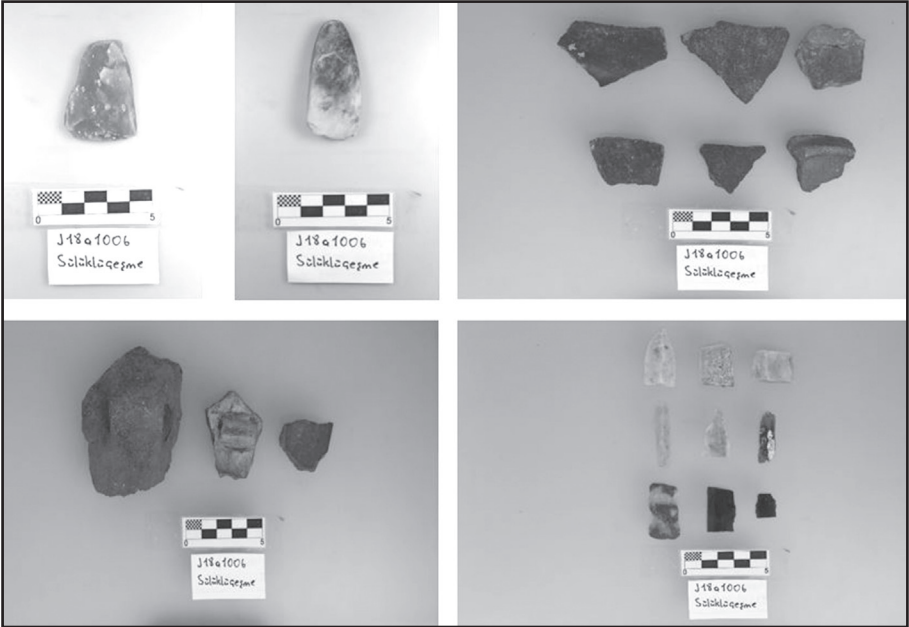
Resim 3: Ballıtaş genel – hava görünümü ve temel basamakları

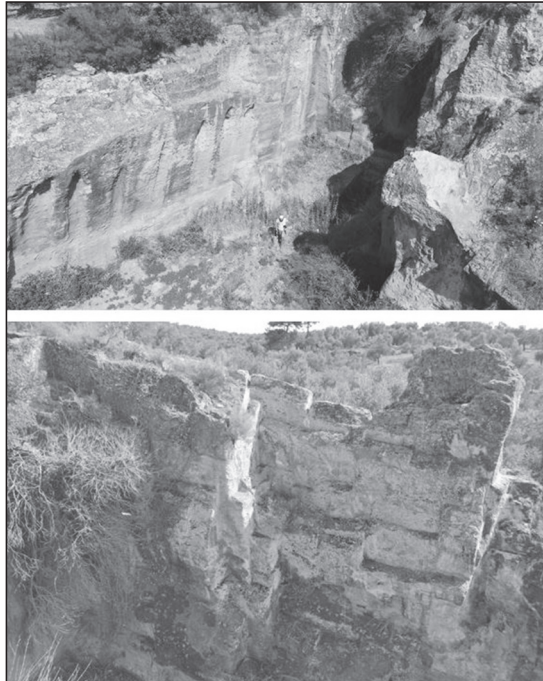
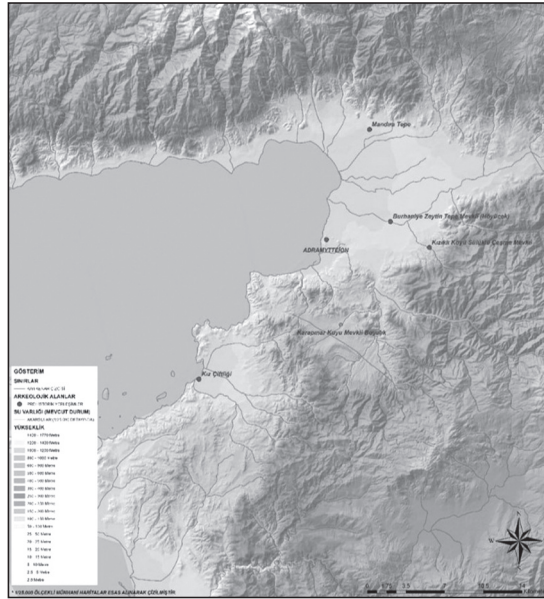
Resim 4: Hisarkale genel görünüm

Resim 5: Mandıra Tepe hava fotoğrafı

Resim 6: Sülüklüçeşme buluntularından örnekler

Resim 9: Asartepe hava fotoğrafı

Resim 10: Asartepe pişmiş toprak figürin buluntuları ve paralel örnek

Resim 11: Pordoselene/Nesos ? hava fotoğrafı

TOKAT-ZİLE İLÇESİ

2017 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Şengül Dilek FUL *

Murat TEKİN

Akın TEMÜR

Tekin SUSAM

Emine Saka AKIN

Sebastopolis Antik Kenti ve çevresi 2017 yılı arkeolojik yüzey araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 07.07.2017 tarih ve 137664 sayılı izin belgesine istinaden, 10-25 Ağustos 2017 tarihleri arasındaki 16 gün boyunca Tokat İli'ne bağlı Zile İlçesi ile köylerinde gerçekleştirilmiştir¹ (Harita: 1). Yüzey araştırmamıza Trabzon Müzesi'nden Ethem AYDIN, Bakanlık Temsilcisi olarak katılmıştır. Araştırmamız Dr. Öğr. Üyesi Şengül Dilek FUL, Dr. Öğr. Üyesi Murat TEKİN, Dr. Öğr. Üyesi Akın TEMÜR, Ayşe ÖZGAN ve İsmail ARAZ'dan oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür².

* Dr. Öğr. Üyesi Şengül Dilek FUL, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Tokat/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Murat TEKİN, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Akın TEMÜR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Samsun/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Tekin SUSAM, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, Tokat/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Emine Saka AKIN, Bozok Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE.

1 Yüzey araştırmamıza izni veren başta Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Zile İlçesi'ndeki konaklama, yemek ve ulaşım gibi çok önemli ihtiyaçlarımızı cömertçe karşılayarak çalışmamıza büyük katkılar sağlayan Zile İlçe Belediye Başkanı Sayın Lütfi VİDİNEL'e teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca çalışmamız sırasında misafirperverliklerini bizden esirgemeyen yöre halkına da minnettarız.

2 Bakanlık Temsilcisi Sayın Ethem AYDIN'a ve ekip üyesi arkadaşlarımıza çalışmamıza yapmış oldukları değerli katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Araştırmalara Zile ilçe merkeziyle başlanmış, daha sonra merkezden çevreye doğru çalışmalar genişletilmiştir.

Zile İlçe Merkezi: Zile, Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alan Tokat İli'ne bağlı bir ilçe olup, adı geçen ilin 70 km. batısında bulunmaktadır. Hititler döneminde Anziliya, Roma döneminde Zela olarak adlandırılan Zile, Yeşilirmak ve kolları tarafından sulanan Zile Ovası'nın kuzeybatı bölümünde yer almaktadır.

Zile Kalesi: İlçe merkezinin ortasında, 30-40 m. kadar yükselen bu kale, aslında kalker kayalar üzerine oturan bir höyüktür ve Geç Kalkolitik Çağ'dan günümüze kadar çok sayıda yerleşime sahne olmuştur³. Bu kalede, Roma dönemine ait sütun, lahit, mezar steli, mil taşı ve çeşitli mimari elemanlar gibi değişik türde ve çok sayıda kültür varlığı belli bir düzen içerisinde kalenin içerisine yerleştirilmiş ve bu alan bir piknik alanı haline getirilmiştir. Kalede gördüğümüz basamaklı yer altı tüneli, Helenistik dönem Pontus kalelerinin karakteristik bir özelliğidir.

Kalenin çevresinde ise, tescilli bir tiyatro ile bir kaya mezarı bulunmaktadır. Kalenin kuzeydoğu tarafında ve surların aşağısında bulunan, ana kayaya oyulmuş olan basamaklı alanın Roma dönemine ait bir tiyatro olduğu ifade edilmektedir⁴. Bununla birlikte, üst kısmı düzgün basamaklar şeklinde olan bu kayalık alanın aşağı kısımlarında düzgün basamaklar devam etmemektedir (Resim: 1). Dolayısı ile bu aşağı kısım düzeltilmemiş, doğal bir görünümündedir. Bu özelliklerden hareketle, bu alanın bir tiyatro değil, hemen yakınında bulunan kaya mezarıyla bağlantılı ve Roma dönemine ait basamaklı bir altar olabileceğini düşünmekteyiz. Bahsi geçen kaya mezarı, kale surlarının aşağısında ve kuzeydoğusundadır. Sarp kayalıkta yer alan ve yerden yüksekliği 10 m. olan bu kaya mezarının giriş kapısı önünde, 1,20 m. genişliğinde ve 6,20 m. uzunluğunda bir platform bulunmaktadır (Resim: 2). 1,09x0,80 m. ölçülerindeki dikdörtgen şekildedeki, silmeli bir kapıdan mezar odasına giriş sağlanmaktadır. Bu kapının sağa doğru açıldığı söve izlerinden anlaşılmaktadır. Girişe yatay konumdaki dikdörtgen mezar odasının uzunluğu 3,35 m.,

3 Özsait, M., "2005 Yılı Tokat İli, Zile ve Turhal İlçeleri Yüzey Araştırması", 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, 2007, 452 vd., Özçağlar A., "Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler", Coğrafya Araştırmaları, 3. Sayı, 1991, 70 vd.

4 Özsait, 2007: 452.

genişliği 1,70 m.'dir. 1,90 m. yüksekliğindeki oda, tonozlu bir tavana ve özenli bir işçiliğe sahiptir. Mezar odasında l yatağı yoktur.

Kapının önündeki platformun zemininde ve giriş kapısının sol tarafında, 0,36 m. apında dar ve sığ vaziyette kanallı bir sunu çukuru bulunmaktadır. Kanal, giriş kapısının sağına doğru 1,40 m. kadar devam ettikten sonra, mezar odasının hemen aşağısındaki sarp kayalığa doğru dönmekte ve sarp kayalıkta yukarıdan aşağıya doğru genişleyen bir şekilde oluşturulmuş daha derin ve geniş bir kanalla birleşmektedir. Bu kanallı çukurun yanı sıra, yine giriş kapısının sol tarafında platformun sonlandığı kısma yakın vaziyette, 0,88x0,70 m. boyutlarında ve 0,45 m. derinliğinde daha büyük ve derin dikdörtgen bir sunu çukuru daha yer almaktadır.

Zile ilçe merkezinde, belediye sarayının giriş kapısının her iki tarafına yerleştirilmiş, bir kısmı toprağa gömülü vaziyette 2 tane sütün vardır. Girişe göre sağda yer alan ve 1,48 m. uzunluğa, 0,49 m. apa sahip sütün üzerinde, 17 satırdan oluşan Latince bir yazıt bulunmaktadır. Soldaki sütün ise, 1,45 m. uzunluğunda ve 0,41 m. apındadır.

Boztepe-Artova yolunun 6. km'sinde ve yolun sağ tarafındaki küçük tepelik alandaki kayaların düzeltilmesiyle oluşturulmuş 4 basamak, yoldan geçerken bile rahatlıkla görülebilmektedir. Merdivenli Kaya olarak adlandırdığımız bu yerde, özellikle basamaklara yakın kayalık kesimler düzeltilmiştir. Bu veriler, buranın kültle ilgili bir işleve sahip olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte, tarihlendirmeye yarayabilecek veriler olmadığı için bu yerin hangi döneme ait olduğu hakkında yorum yapmak maalesef mümkün değildir. Ayrıca, Boztepe-Artova yolunun 600 m. güneydoğusunda, güneyi tümüyle kayalık bir alanın ve doğal bir tepenin üzerinde Gmgm Tepesi olarak bilinen bir höyük ile buranın yaklaşık 150 m. yakınında, Zile İstasyon Mahallesi'nin 600 m. güneydoğusundaki Hamam Tepesi'nde küçük bir tümülüs vardır. Özellikle st kısmında yapılan kaçak kazılar nedeniyle tahribata uğrayan bu tümülüsün aşağı tarafında ve yola yakın bir yerdeki kayalık alanın üst tarafında kültle ilgili bir işleve sahip olduğu izlenimini veren, yatay şekilde devam eden sığ ve dar bir kanal bulunmaktadır, Bu kanal aşağıya doğru uzanarak aşağı kısımdaki diğerine göre, daha geniş ve derin bir kanalla birleşmektedir.

İğdir Köyü: Zile'nin 30 km. güneybatısında yer almaktadır. Kırıkkale-To-
kat karayolundan İğdir Köyü istikametine döndükten sonra, Emirdolu köy
yol ayrımına gelindiğinde sağ taraftaki doğal bir tepe üzerinde Acca höyüğü
bulunmaktadır. Kaçak kazılar nedeniyle, harçsız ve moloz taşlarla örülmüş
duvar sıralarının yer yer açığa çıkartıldığı höyükte, ciddi anlamda tahribat
sözkonusudur. Çeşitli formlara sahip yüzeydeki çanak-çömlek parçaları, Er-
ken Tunç Çağı'na tarihlenmektedir.

Köy içinde, Aydın DOĞANAY'ın evinin önünde 2,03 m. uzunluğa, 0,93 m.
genişliğe ve 0,60 m. yüksekliğe sahip, kaba bir işçilik sergileyen bir lahit tek-
nesi bulunmaktadır. Köyün dışında ise, Göz ve Ağılönü mevkilerinde Roma
dönemine ait, içlerinde yükseltilmiş kemerli niş şeklinde tekli ya da çoklu
ölü yatakları ile khamosorion formunda çoklu taş sandık mezarlara sahip, 10
adet⁵ kaya mezarından oluşan nekropol dikkat çekicidir. Hepsi tek odadan
ibaret olan bu kaya mezarları, birbirlerine yakın konumda bulunmaları ve
çok sayıda olmaları ile araştırma bölgemizdeki tek örnekler şeklinde karşımı-
za çıkan diğer kaya mezarlarından farklıdır (Resim: 3). Genel olarak kaba işçi-
liğin gözlendiği bu kaya mezarlarının bazıları tonozlu bir tavana sahip olup,
yine bazı mezar odalarının ön cephelerinde giriş üstünde veya yanında adak
nişleri bulunmaktadır. Ayrıca, Göz Mevkii'nde bulunan kaya mezarlarının
karşısındaki 1053 m. rakımlı tepedeki kısmen kayalık alandaki bazı kayaların
işlenerek kültle ilgili sunu çukurlarının oluşturulmuş olması, bu alanın kaya
mezarlarıyla bağlantılı bir açık hava kutsal alanı olduğunu düşündürmekte-
dir.

Gala (Kale) Tepesi: Dar bir vadiyi kontrol eden küçük ölçekli bir kale yer-
leşimidir. Kaçak kazılar nedeniyle horasan harçlı moloz taşlardan örülmüş
duvar sıraları yer yer ortaya çıkartılmıştır. Yüzeyde ise, Bizans dönemi çatı
kiremidi parçaları dikkat çekicidir.

Üçköy: Zile'nin 15 km. güneybatısında yer almaktadır. Köy içinde, köy ca-
misinin hemen önünde bir kısmı toprağa gömülü vaziyette 1,80 m. uzunlu-
ğunda bir sütun vardır. Ayrıca, caminin dış duvar örgüsünde de mimari bir

5 Aslında 12 tane kaya mezarı tespit edilmiş olmakla birlikte, 2 tanesi tamamı ile toprak altında kaldığı için araştırılamamıştır. Özsait ise, burada 16 tane kaya mezarı tespit ettiğini ifade etmekte-
dir (Özsait, 2007: 455).

parça devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Köyün dışında, yöre sakinleri tarafından eski camii olarak adlandırılan bir türbe ya da tekke bulunmaktadır. Bu yapının kubbesi tamamıyla yıkılmış bir durumdadır. Yapı hem doğal hem de insani tahribat nedeniyle oldukça zarar görmüştür.

Köyün oldukça dışında, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği ovalık bir alanda yöre sakinleri tarafından Hanyeri olarak adlandırılan mevkide, Dökmetepe olarak bilinen bir höyük bulunmaktadır. Doğal bir tepe üzerinde bulunan bu höyük (Resim: 4a) kaçak kazılar nedeniyle tahribata uğramıştır. Erken Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na kadar uzanan bir döneme ait olan çanak-çömlek parçaları (Resim: 4b), buranın geniş bir zaman diliminde yerleşilmiş olduğuna tanıklık etmektedir.

Büyük Karayün Köyü: Zile'nin 8 km. güneybatısında yer almaktadır. Köyün oldukça dışında, Zile-Reşadiye yolunun 200 m. güneyinde, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği verimli bir ovada Üyük Höyük bulunmaktadır (Resim: 5a). Höyük, Geç Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı'na kadar uzanan bir yerleşim dokusunu yansıtan çanak-çömlek parçalarının yoğunluğu ve (Resim: 5b) höyüğün tepesindeki bir kısmı gün yüzüne çıkmış vaziyette, moloz taş duvar sırası ile dikkat çekicidir.

Eskidağıcı Köyü: Zile'nin 18 km. güneybatısında yer almaktadır. Pazar Beeni Mevkii olarak adlandırılan yerde, çevresindeki ovaya hakim bir konumda küçük bir tümülüs bulunmaktadır. Tümülüs, tepe kısmında yapılan kaçak kazılar nedeniyle tahribata uğramıştır.

Koçaş Köyü: Zile'nin 23 km. güneybatısındadır. Köyün içinde, metruk durumdaki eski caminin güney dış köşe duvarına neredeyse bitişik şekilde ve toprağa gömülü vaziyette, nerden getirildiği bilinmeyen 1,89 m. uzunluğunda ve 0,49 m. çapında, üst kısmı kısmen tahrip olmuş durumda bir sütun mevcuttur. Bu sütunun batıya bakan tarafında ve en alt kısmında üst üste vaziyette, daire içerisine alınmış ve kazıma tekniğiyle oluşturulmuş 2 tane Malta haçı, motif olarak işlenmiştir.

Küçükaköz Köyü: Zile'nin 38 km. güneybatısında yer almaktadır. Bu köyün sınırları içerisinde Çekerek Irmağı üzerinde 17. yüzyıla ait bir Osmanlı köprüsü bulunmaktadır. Hacıboz (Hanboz) Köprüsü olarak bilinen tek gözlü ya-

pının yürüme zemini, kemer kilit noktasından iki yana meyillidir. Sivri kemer gözlü köprünün uzunluğu 70 m., genişliği 4 m.'dir. Kemer açıklığı yaklaşık 17 m. olan köprünün yüksekliği 10 m.'dir. Moloz taştan inşa edilen köprünün kemerinde düzgün kesme taşlar kullanılmıştır⁶. Ayrıca bu köprünün yakınında ve kuzeyinde yer alan günümüz köprüsüne çok yakın bir mevkide, Karayolu inşaat çalışmaları sırasında Çekerek Irmağı'ndan kum alınırken Roma dönemine ait arşitrav, sütun, İon sütun başlığı ve blok taşlar gibi çeşitli mimari unsurlar açığa çıkartılmıştır (Resim: 6). Bu mimari elemanlardan özellikle arşitrav dikkat çekici olup, sözkonusu arşitravin uzunluğu 1,96 m., genişliği 0,53 m., kalınlığı ise 0,28 m.'dir. Arşitrav, oldukça aşınmış durumda olan bukranionlara bağlanmış girland motiflerine sahiptir. Kum alınan bu alanda suyun içerisinde de mimari elemanların olması oldukça dikkat çekicidir. Bu mimari unsurların tapınakla ya da kamusal bir yapıyla ilgili olabileceğini ve bu kalıntıların ırmağın kenarından ortaya çıkmasının ise, ırmağın zamanla yatağını değiştirmesiyle ilgili olabileceğini düşünmekteyiz. Burada yapılacak bir kurtarma kazısı ile bu kalıntıların mahiyeti daha iyi anlaşılabacaktır.

Çeltek Köyü: Zile'nin 15 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Köy içinde, Seyh Mahmut Emirci Doğan Çilehanesi'nin giriş kapısının her iki tarafında Roma dönemine ait sütunlar ile bu sütunların üzerine yerleştirilmiş sütun kaideleri bulunmaktadır. Türbenin avlusunda üst balkon taşıyan ahşap sütunların altına yerleştirilmiş Korinth sütun başlıkları dikkat çekicidir. Türbenin içerisinde ise, bir sütun ile üzerinde duran Korinth sütun başlığı üstündeki ahşap hatılı dolayısı ile üst yapıyı destekleyen mimari bir eleman olarak kullanılmıştır. Köy camisinin bahçesinin doğu ve kuzey giriş kapılarının her iki tarafında belli bir kısmı toprağa gömülü vaziyette sütunlar vardır. Ayrıca, bahçe duvar örgüsünde de çok sayıda blok taş devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Caminin depo olarak kullanılan alt katında ise, yatay şekilde ve atıl durumda olan, üzerinde oldukça uzun bir Latince yazıtın yer aldığı bir sütun oldukça dikkat çekicidir.

Çeltek Köyü'nün yaklaşık 1,5 km. kuzeydoğusundaki Eski Bağlar Mevkii'nde, dere kenarında ve ağaçlık alan içerisinde bulunan bağımsız bir

6 Tokat ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010, 435.

kaya bloğunda merdiven basamakları vardır. Yan tarafı uçurum olan ve günümüze 12 basamağın kaldığı bu merdivenin alt tarafı kazılarak tahrip edildiği için, basamakları kullanarak yukarıya çıkmak pek mümkün değildir (Resim: 7). Bu yüzden başka bir yoldan tırmanmak suretiyle oldukça zor bir şekilde üst kısma ulaşılmaktadır. Buradaki kayalık alanın bir kısmı, kare şeklinde düzeltilerek bir alan oluşturulmuştur.

Evrenköy: Zile'nin 21 km. güneyindedir. Köye ulaşan yolun sol tarafında günümüzde bayrak direğinin dikilmiş olduğu Büyük Güzlük Tepesi'ndeki bir tümülüs, çevreye hakim bir konumdadır. Bayrak direği, bu tümülüsün üstünde yer almaktadır. Büyük Güzlük Tümülüsü olarak adlandırdığımız bu küçük çaplı tümülüs, tepe noktasında açılan genişçe bir kaçak kazı çukuruyla tahrip edilmiştir.

Köyün dışında derin bir vadinin hemen kenarındaki sarp bir kaya kütle-sinin güney yüzünde ve ulaşılması son derece güç olan bir noktada Kapı-kaya Kaya Mezarı bulunmaktadır (Resim: 8). 4,50 m. genişliğinde, 3 m. uzunluğunda bir ön cephe açılarak ve 2,50 m. derinliğe girilerek kayaya oyulan mezar odasının önünde bir platform oluşturulmuştur. Ana cephenin hemen hemen ortasına denk gelecek şekilde açılmış dikdörtgen giriş kapısı, 1,50 m. uzunluğa ve 1,20 m. genişliğe sahiptir. Giriş kapısının hemen önünde 0,30 m. yüksekliğinde ve 0,90 m. genişliğinde tahrip olmuş durumda bir basamak bulunmaktadır. 3 m. uzunluğa, 2,70 m. genişliğe sahip kare şeklindeki tonozlu mezar odasının yüksekliği 2,20 m.'dir. Oldukça düzgün bir işçiliğin gözlemlendiği mezar odasında ölü yatağı yoktur. Odanın zemini kaçak kazılarla tahribata uğramıştır.

Üyük Köyü: Zile'nin 27 km. güneyindedir. Köyün içinde bir höyük bulunmaktadır. Köy adını, höyük kelimesinin yerel söylenişi olan Üyük'ten almıştır. Köy evlerinin bir bölümü höyük eteklerindedir. 15 m. yüksekliğe sahip olan höyük, bölgenin en büyük höyüklerindendir. Eskiden mezarlık alanı olarak kullanılan ve üst kısmı düzleştirilen höyükte, zemin seviyesinde korunmuş sur duvarlarına ait izler dikkat çekicidir.

Binbaşioğlu Köyü: Zile'nin 23 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Köyün 3 km. güneydoğusunda, Belpınar Göleti'nin 400 m. güneyinde yer alan Çoraklık Mevkii'nde, Zile -Artova demiryolunun yukarı tarafındaki tepelik alanın

üstündeki Badallı Kaya⁷ olarak adlandırılan kayalık alanın tepe noktasında 0,80x0,85 m. ölçülerinde kare şeklinde bir sarnıç bulunmaktadır. Mevcut derinliği 3,50 m. olan bu sarnıcın üstü güvenlik nedeniyle kapatılmıştır. Bununla birlikte, bu kayalık alanın bazı kesimlerinde de düzeltme izleri mevcuttur. Bu kısma ulaşan basamaklardan 4 tanesi sağlam olarak günümüze kalmıştır. Merdiven basamaklarının en alt kısmında ise bir tünel bulunmaktadır.

Emirören Köyü: Zile'nin 8 km. doğusundadır. Köyün içinde bir Ortaçağ Kalesi bulunmaktadır. Kale surlarının ve kulelerinin önemli bir bölümü belli oranda korunmuştur. Köydeki Abdal Musa Türbesi'nin hemen karşısında, Kösele Tepe ya da Emirören Kalesi olarak adlandırılan doğal bir tepe üzerinde⁸ sur duvarlarına ait kalıntılar, bazı kısımlarda izlenebilmektedir.

Reşadiye Köyü: Zile'nin 22 km. güneybatısındadır. Çekerek-Zile yolunun 100 m. batısında, Medrese Tepe olarak bilinen 8 m. yüksekliğinde bir höyük bulunmaktadır. Höyük, eteklerde ve tepe kısmında gerçekleştirilen kaçak kazı çukurlarıyla tahrip edilmiştir. Yüzeyde tespit ettiğimiz çanak-çömlek parçaları, Erken Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na kadar uzanan bir yerleşim sürekliliğine işaret etmektedir.

Köy mezarlığında musalla taşı olarak kullanılan yazıtlı bir stel olmakla birlikte, üzerindeki yazılar çok silik olduğu için yazıtın içeriği hakkında bilgi sahibi olunamamıştır.

Ağcakeçili Köyü: Zile'nin 32 km. güneybatısında yer almaktadır. Köyün dışındaki Salur Boğazına yakın bir konumdaki Karaçal Mevkii'nde, Bildirciğin olarak adlandırılan doğal bir tepe üzerinde ve ağaçlarla kaplı bir yerde, kaçak kazılarla tahrip edilmiş küçük çaplı bir tümülüs vardır. Hacıköy Mevkii'nde de, tarımsal faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir ovanın kenarındaki tepenin eteklerinde, kaçak kazılar nedeniyle ortasında büyük bir boşluğun açıldığı başka bir tümülüs daha bulunmaktadır.

Çekerek Irmağı kenarında bulunan Gavur Curhalığı Mevkii'ndeki büyük bir kaya kütesinin doğu yüzüne ve günümüzde ulaşılması zor olan üst kısmına yakın bir noktada, ana kayaya derinlemesine oyulmuş 3,30 m. uzunluğun-

7 Özsait, bu yerden Toplutepe olarak bahsetmektedir ve yerleşmeyle birlikte yöreye Hırsızın Pınarı Mevkii denildiğini ifade etmektedir: Özsait, M., "1997 ve 1998 Yılı Tokat-Zile ve Çevresi Yüzey Araştırmaları", 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, 2000, 79.

8 Özsait, 2000: 79.

da, 3,70 m. genişliğinde ve 3 m. yüksekliğinde bir ön cephenin soluna düşecek şekilde oluşturulmuş, tek odalı ve kaba bir işçilik sergileyen bir kaya mezarı vardır. Bu mezar, kare görünümlü 1,02 m. yüksekliğinde, 0,95 m. genişliğinde ve 0,40 m. kalınlığında olan bir kapı girişine sahiptir. Tonoğlu bir tavana sahip bu mezar odası, 0,50 m. genişliğinde ve 0,25 m. derinliğindeki bir boşlukla ikiye ayrılmış vaziyette, girişe göre sağda ve solda olmak üzere 2 tane taş yatağa sahiptir. Özellikle solda yer alan taş yatak tahrip edilmiştir. Sağdaki taş yatak 0,80 m. genişliğinde iken, soldaki 0,70 m. genişliğindedir. 2,30 m. uzunluğunda ve 2 m. genişliğindeki mezar odasının yüksekliği 1,55 m.'dir.

Acısu Köyü: Zile'nin 32 km. güneybatısındadır. Köyün dışında, doğal bir tepedeki kayalık alanda merdiven basamaklarının ve platform şeklinde düleştirilmiş alanların dikkat çektiği, Çerçi Kayası olarak adlandırılan bir açık hava kutsal alanı bulunmaktadır.

Küplüce Köyü: Zile'nin 27 km. güneybatısında yer almaktadır. Garga Tepesi Mevkii'nde, kaçak kazılarla ortasında büyük bir çukurun açıldığı ve açılan bu çukurun kesitlerinde taş sıralarının görüldüğü, mevcut yüksekliği 5 m. olan bir tümülüs, çevreye hakim bir konumdadır (Resim: 9).

Akkılıç Köyü: Zile'nin 29 km. güneybatısındadır. Köyün dışında, Kale Deresi ile Çekerek Irmağı arasındaki Kale Mevkii olarak adlandırılan 892 m. rakımlı yerde, Demir Çağına tarihlenen çanak-çömlek parçalarının yüzeyde görüldüğü bir kale vardır.

Gümüşkaş Köyü: Zile'nin 43 km. güneybatısındadır. Çekerek Irmağı kenarındaki Kale boğazı Mevkii'nde, yöre sakinleri tarafından Gavur kalesi olarak adlandırılan 926 m. rakıma sahip, çevresindeki ovaya hakim bir kale yerleşiminde kulelerin ve sur duvarlarının bir bölümünün yer yer iyi korunmuş olması dikkat çekicidir (Resim: 10). Bu kalenin sur duvarlarının temelleri blok taşlarla, üst kısımları ise harçlı moloz taşlarla örülmüştür. Kale mevcut durumuyla bir Ortaçağ kalesi izlenimi vermekteyse de, kalenin mimari özellikleri stratejik konumundan dolayı farklı dönemlerde kullanılmış olduğunu göstermektedir.

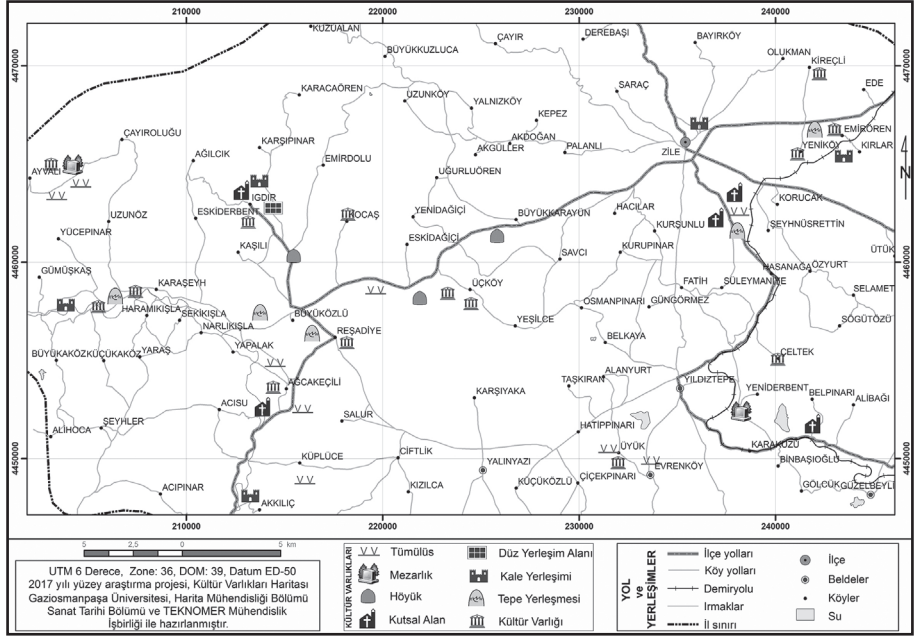
Uzunözköyü: Zile'nin 38 km. batısında yer almaktadır. Tokat-Kırıkkale Yolu üzerinde ve Uzunöz Köyü yol ayrımına yakın bir konumdaki Ali Temiz Petrol İstasyonu'nun hemen arkasında bulunan Pazar Tepesi olarak adlandırılan doğal bir tepenin üzerinde bir höyük bulunmaktadır. Höyük, hem önündeki

petrol istasyonu hem de arkasından geçen stabilize yol yapım çalışmalarıyla tahribata uğramıştır. Yüzeyden toplanan çanak-çömlek parçalarının önemli bir kısmı, M.Ö. II. binyıla ve Demir Çağı'na tarihlenmektedir.

Ayvalı Köyü: Zile'nin 57 km. batısındadır. Köyün dışında, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir konumda bulunan Kova Mevkii'ndeki doğal bir tepenin yamacında, kaçak kazılarla mezar odasına girilmiş bir tümülüs vardır (Resim: 11). Bu tümülüsün güneye bakan dromosu kaçak kazılarla günyüzüne çıkartılmıştır. Dromos, 2,50 m. uzunluğunda, 0,72 m. genişliğinde ve 0,85 m. yüksekliğindedir. Bu tümülüse yakın bir noktada yer alan Kasımın Seki Mevkii'nde de, çevresindeki ovoid hafif yüksek bir tepe üzerinde kaçak kazılarla mezar odasına girilerek tamamen tahrip edilmiş bir tümülüs daha bulunmaktadır. Kaçak kazılarla açığa çıkartılan mezar odasına ve dromosa ait blok taşlar, tümülüsün bulunduğu alanda dağınık haldedir. Sözkonusu mevkilere yakın bir yerdeki üçüncü bir tümülüs, Beşiktepe Mevkii'ndedir.

Sonuç

2017 yılı yüzey araştırmamız, Zile ilçe merkezi ile bu ilçeye bağlı köylerde gerçekleştirilmiştir. Araştırdığımız kaya mezarlarından, Zile ilçe merkezindeki kalede bulunan Koca Kayzer Kaya Mezarı ile Evrenköy'deki Kapıkaya Kaya Mezarı anıtsal sayılabilecek görünümleri ile dikkat çekerken, İğdir Köyü-Göz ve Ağlönü mevkilerinde bulunan kaya mezarları birbirlerine olan yakın konumları ve yoğunlukları ile dikkat çekmektedirler. Roma dönemine tarihlenen bu kaya mezarlarında dış cephe ve iç mekân düzenlemesi oldukça sadedir. Çok büyük olmayan tümülüsler tepe ya da yamaçta yer almaktadır. Yamaçta yer alan tümülüs geleneğine, bu ilçenin batısındaki Ayvalı Köyü'nde rastlanmıştır. Bu tümülüsleri tarihlendirmemize yardımcı olabilecek veriler mevcut değildir. Bu durum, kutsal alanlar için de geçerlidir. Büyük veya küçük ölçekli olan kaleler, vadileri ve tarım arazilerini denetim altına bulundurma amacıyla, stratejik noktalarda inşa edilmişlerdir. Günümüze kalan kalıntıları, bunların Ortaçağ kaleleri olduğu izlenimini vermektedir. Zile Kalesi ise, Helenistik Çağ kadar erken bir döneme uzandığını ortaya koyan basamaklı yer altı tüneli gibi bulgulara sahiptir. Höyüklerden elde edilen veriler ise, Zile İlçesi'nin yerleşim tarihinin Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren başladığını yansıtmaktadır.

Harita: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

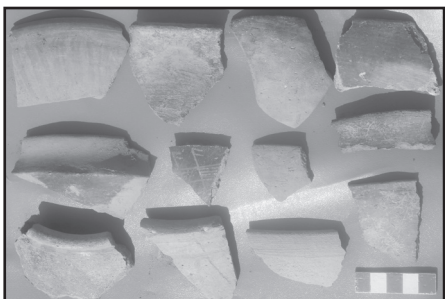
Resim: 4a

Resim: 4b

Resim: 5a

Resim: 5b

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

ORTA KARADENİZDE ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ YAPILARI: ÇORUM-I BÖLGESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Mustafa Kemal ŞAHİN*

“Orta Karadenizde Anadolu Selçuklu Dönemi Yapıları: Çorum-I Bölgesi” (Alaca-Mecitözü-Sungurlu ve Merkez ilçelerinde) başlıklı yüzey araştırması 14.08.2017-23.08.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹ (Harita: 1).

Orta Karadeniz Bölgesi (Çorum-Amasya-Tokat-Samsun-Sinop-Kastamonu) liman kentleri yanı sıra, bir anlamda Anadolu’ya girişin ve yayılım sağlandığı yer olmasıyla da önemli alanlardandır. Bu nedenle söz konusu bölge de yapıların sayısal oranın ve tipolojik çeşitliliğinin belirlenmesi bölge de düşünsel, toplumsal ve mimari alanında Selçuklu varlığının ortaya konulması önemlidir ve araştırmamızın asıl amacını oluşturmaktadır. Söz konusu bölgede döneme ait eserler çoğu araştırmalara konu edilmiş olmasına karşın genelinde bölgeye yönelik bir araştırmamın yapılmadığı, Anadolu Selçuklularının mimari verilerinin diğer bir deyimle Selçuklu varlığının, dokusunun nasıl bir gelişim gösterdiği incelenmemiştir.

* Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Kemal ŞAHİN, Adnan Menderes Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü/ Öğretim Üyesi-Adnan Menderes Üniversitesi Sanat Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü-Aydın/TÜRKİYE.

1 Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 29.06.2017 tarih ve 94949537-161.01 (161.01.18) E. 131879 sayılı yazılarına bağlı olarak Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal Şahin’in Başkanlığında, Bakanlık Temsilcisi Sanat Tarihçi Rafet Karaçal, Sanat Tarihçi Yusuf Bakıcı ve 19.08.2017 tarihinde ekimize katılan Arkeolog Hüseyin Özkan’ın katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Yapıların ölçüleri alınmış, planları çizilmektedir. Burada çizim ve resim alanlarının sınırlı tutulması zorunluluğu nedeniyle daha sonraki çalışmalarda ayrıntılı verilmesi gerekmektedir.

Bölge bulunan Anadolu Selçuklu dönemine ait eserler üzerine yaptığımız çalışmalarda² konu çeşitli yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak bu verilerin genelinde ele alınması gerekmektedir. Yazıtlardan ve yayınlardan top-

- 2 Mustafa Kemal Şahin, "Samsun- Çarşamba Yayıncılar Köyü Camii", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4,Sayı-2, 2004, 15-36.; Mustafa Kemal Şahin, "Anadolu Selçuklu Döneminin Önemli Yapıtlarından Çakallı Han Üzerine Bazı Düşünceler", Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu, 4-6 Mayıs 2006, Geçmişten Geleceğe Samsun-2006, Bildiriler, 1. Kitap, Yayına Haz. Doç. Dr. Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Samsun, 2006, 427-447.; Mustafa Kemal Şahin, "Pervane Muineddin Süleyman ve Oğullarının Yaptırdığı Yapılar Üzerine Bazı Gözlemler", Uluslar arası Türk Sanatı ve Arkeolojisi Sempozyumu, 25-27 Nisan 2007, Prof. Dr. Oluş Arık ve Prof. Dr. Rüçhan Arık'a Armağan, Konya Kitabı X, Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi Özel sayı, Aralık 2007, Ed. Prof. Dr. Haşım Karpuz- Doç. Dr. Osman Eravşar, Konya, 2007, 543-578.; Mustafa Kemal Şahin, "Merzifon'da Günümüze Gelemeyen Üç Yapı: Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, Dedeoğlu Camisi ve Çeşmesi", Uluçam Armağanı, Ed. Doç. Dr. Ali Boran- Yrd. Doç. Dr. Osman Aytekin- Yrd. Doç. Dr. Mehmet Top, Van Çevre ve Kültür Dergisi, Mayıs 2008, 275- 290.; Mustafa Kemal Şahin, "Çorum- Merkez Cemilbey Köyü'nde Bir Selçuklu Camisi", Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007, II. C., Çorum Belediyesi Yayınları, Çorum, 2008, 641-655.; Mustafa Kemal Şahin, "Amasya-Hamamözü- Çay Köyü ve Gümüşhacıköy- Köseler Köyü'nde Bilinmeyen İki Cami", XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008, Çanakkale, Bildiriler, Ed. Prof. Dr. A. Osman Uysal, Yrd. Doç. Dr. A. Yavaş, Dr. M. Dündar, Arş. Gör. O. Koçyiğit, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yay., İzmir, 2010, 73- 92.; Mustafa Kemal Şahin, "Merzifon'da Kara Mustafa Paşa'nın Yaptırdığı Çeşmeler", Geçmişten Günümüze Merzifon, Ed. Doç. Dr. Hasan Babacan, Merzifon Belediyesi Yay., Ankara, 2010, 409-444.; Mustafa Kemal Şahin, "Amasya Müzesi'nde Bulunan Anadolu'da Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler", Çorum Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi- The Journal of Çorum for Historical and Cultural Studies, Yıl:2010, C.1, S.2, Ankara, 53-70.; Mustafa Kemal Şahin, "Selçuklular Zamanında Türkiye' Kitabında Geçen Yapılar Üzerine Sayısal Saptamalar", Uluslar arası Katılımlı XV. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Anadolu Üniversitesi Eskişehir 19-21 Ekim 2011, Cilt 2, (Proceedings of The XVth International Symposium of Medieval and Turkish Era Excavations and Art History Researchs- Anadolu University Eskişehir 19-21 October 2011, Volume 2, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü- Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (ASTAM), Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, 701-715.; Mustafa Kemal Şahin, "Samsun Müzesi'nde Bulunan Anadolu'da Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler", Samsun Sempozyumu, 13-16 Ekim 2011, C.III, Ed. M. Aydın- B. Şişman- S. Özyurt- H. Atsız, Samsun Valiliği Yay., Samsun, 2012, 603-633.; Mustafa Kemal Şahin, Anadolu'da Selçuklu Dönemi Camileri-I Boyuna (Derinlemesine/Dikine) Düzenlemeli Camiler (Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışına Kadar), Merdiven Yayınları, Ankara, 2014. (ISBN NO: 978-975-8991-22-8); Mustafa Kemal Şahin, "Orta Karadeniz Bölgesinde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Yapıların Çözümlemeli Plan İrdelenmesi", I. Uluslar arası Selçuklu Sempozyum Selçuklu Tarihi Kültür ve Medeniyet (Bildiriler II), 27-30 Eylül 2010- Kayseri, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, 369-419.; Mustafa Kemal Şahin, "Merzifon'da Az Bilinen ve Bilinmeyen Bir Grup Çeşme Üzerine Gözlemler", III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu, 08-10 Ekim 2015 Merzifon, Bildiri Kitabı, Ed. Doç. Dr. Asım Çoban- Prof. Dr. Hasan Babacan- Prof. Dr. Mustafa Çolak- Dr. İbrahim Serbestoğlu- Öğr. Gör. Ahmet Sağlam, Edge Akademi Yayıncılık, Ankara, 2015, 467-515.

lam 180 (Yüz Seksen) yapı belirlenmiş³, söz konusu yapılar; Çorum-Amasya-Samsun-Sinop-Kastamonu ve Tokat (Harita: 1) sıralamasına göre, önümüzdeki yıllarda tipolojik-mimari ve süslemeleri yönüyle incelenerek, kültürel özellikleri ortaya konulmaya çalışılarak Selçuklu potansiyeli belirlenecektir.

ALACA/HÜSEYİN GAZİ MEDRESESİ

Alaca İlçesi'nin yaklaşık 3. Km. güneyinde bulunan Söğütlü beldesinde bulunan Hüseyin Gazi Medresesi⁴ 14.08.2017 incelenmiştir⁵ (Resim: 1). Kesin yapım yılı bilinmeyen yapı için XIII. Yüzyılın ortaları⁶ öneriliyor. Açık avlulu, bir/iki (?) eyvanlı ve tek katlı medrese plan⁷ özelliğindedir. Medresenin kuzey yanına bitişik ikinci yapı imaret (aşhane) olarak değerlendiriyor⁸. Bu yönüyle Anadolu'da ve bölge de medrese grubu içerisinde ayrıcalık kazanıyor. İlk yapım özelliğini koruyan taçkapı ise mukarnas kavsaralı taçkapılar içerisinde değerlendirilmekle birlikte iki renkli taş işçiliği ve sivri kemerli girişi ile dikkati çekiyor. Taçkapı da mukarnas kavsara kısmındaki insan yüzü mask uygulaması dönem sanatının özelliklerinden birisi olarak yansıyor⁹. İç mekan özelliklerinin çoğunu yitirmiş durumdadır.

- 3 Mustafa Kemal Şahin, "Orta Karadeniz Bölgesinde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Yapıların Çözümlemeli Plan İrdelenmesi", I. Uluslararası Selçuklu Sempozyum Selçuklu Tarihi Kültür ve Medeniyet (Bildiriler II), 27-30 Eylül 2010- Kayseri, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, 369-419.
- 4 Hüseyin Gazi Medresesi-17.11.1978/A-1401 kararla tescil edilmiştir. Çorum Kültür Envantari-313
- 5 Koordinat: 36T0655357D 4445283K/WP 9 655327E 4445241N. Koordinat Bilgileri ED50 6 derece dilime esas Türkiye Koordinatları sistemine uygun olarak alınmıştır. Alımda Magellan Explorist 110 GPS Navigation aleti kullanılmıştır. Ayrıca noktalar GPS haritaları dışında Google Earth'den alınan haritalar ile de desteklenmiştir. Siyah renkli olanlar yerinde alınan koordinatları, kırmızı renkli olanlar ise daha sonradan GSP'in bilgisayara Vantage Point programı aktarımı sonucunda alınanları belirtmektedir.
- 6 Aptullah Kuran, Anadolu Medreseleri-I, Ankara, 1969, 77-79.
- 7 İncelenen yapıların en son ölçüleri alınmış, çalışmalar tamamlandıktan sonra ilerideki çalışmalarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.
- 8 Kuran, 1969, 77-79.
- 9 Mustafa Kemal Şahin, "Anadolu'da Selçuklu Döneminde Niğde ve Kayseri Çevresinde Bulunan Taçkapılar Üzerine Bazı Düşünceler/ Some Ideas on Portals Located in Surroundings of Niğde and Kayseri in The Anatolian Seljuk Period", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research, Cilt: 6, Sayı: 25, Volume:6, Issue: 25, - Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armağanı-, www.sosyalarastirmalar.com Issn:1307-9581, 473-498.

Ayrıca Alaca Merkezinde yer alan Eski Cami aynı gün incelendi¹⁰. Dik-dörtgen planlı, düz ahşap çatılı caminin yapımında taş ve tuğla dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Girişi üzerinde bulunan ve sonradan konulduğu anlaşılan yazıtında 1306 yılı geçmektedir. Olasılıkla bölgedeki eski camilerden birisi olmalıdır.

KALEHİSAR ÖREN YERİ¹¹

Alaca İlçesi'nin Mahmudiye Köyü yakınlarında Kalehisar Köyü'nün yaklaşık 3 km. doğusunda Kale Mevkii'nde yer alan medrese ve diğer yapılar Anadolu Selçuklu kent mimarisi özelliklerini oluşturduğu için özelinde bölgede, genelinde de Anadolu mimarisinde önem taşıyor. Söz konusu yapılar 15-16. Ağustos. 2107 tarihleri arasında incelendi. Medrese, han yapısı günümüze gelebilmesine karşın, cami, hamam, çini fırınları ve mezarlık alanlarının yerleri belirlenebiliyor. Yüzeyde halen tarımsal çalışmaların yapıldığı buna bağlı olarak çeşitli özelliklerde seramik parçalarına rastlanıldı .

ALACA/ KALEHİSAR MEDRESESİ

Kesin yapım yılı bilinmeyen medrese XIII. Yüzyılın ilk yarısına verilmekle birlikte açık avlulu, iki eyvanlı ve tek katlı medreseler arasında sınıflandırılıyor¹² (Resim:2). Kaliteli bir işçilik yansıtmamakla birlikte, yapının bazı sorunları da bulunuyor. Güney yönüne doğru daralması, batı yönünde ki bölümlerin uzantı yapması ve bazı mekanların büyük tutulmasının nedenleri üzerinde düşünmek gerekiyor. Buna karşın Çorum bölgesinde az rastlanan Selçuklu medreselerinden birisi olması yönüyle de özelleşiyor.

10 Koordinat:36T0656814D 4448323K/WP12 656769E 444854N

11 Kalehisar (Behramşah) Külliyesi- 10.5.1975/8440 kararla tescil edilmiştir. Çorum Kültür Envanteri-257.

12 Metin Sözen, Anadolu Medreseleri (Açık Medreseler), C.1, İstanbul, 1970, 114-117.; A. Kuran, XIII. Yüzyılın sonlarını öneriyor. Kuran, 1969, 63-65.; O. Aslanapa, "Kalehisar'da Bulunan Mi-mari Eserler", Sanat Tarihi Yıllığı-II, 1966-1968, 1-5. Koordinat Medrese:36 T0645708 D 4459089 K/WP19 645811E 4459126N.

ALACA/ KALEHİSAR KERVANSARAYI

Kalehisar Kervansarayının¹³ varlığı yine 1965-1966 yılı kazılarında belirlenmiştir. Yapım yılı/ dönemi ve plan özelliği sorunlu görünüyor. Kuzey- güney yönleri doğrultusunda, üç bölümlü uzun bir dikdörtgen halindedir (Resim: 3). Kapalı (ahır) bölüm (?) kare biçimli ve iki sıra halindeki altı paye ile üç sahına ayrılmış durumdadır. Açık (avlu) bölümün girişi yandan olmakla birlikte avlunun iki yanında altı sıra halinde iki yönlü üzeri beşik tonozlu alanlar bulunuyor. Yapısal taş işçiliği yönünden yine yakınındaki yapılarla benzerlik gösteriyor.

ALACA/ KALEHİSAR HAMAMI

Kalehisar'da 1965-1966 Temmuz aylarında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve hamam olduğu belirtilen yapı kalıntısının sadece dört eyvanlı sıcaklık kısmı belirlenebilmiş, yapının üst örtüsü hakkında da fazla bilgimiz bulunmuyor. Diğer yandan düzgün taş işçiliği göstermemesi bakımından yakınında bulunan yapılarla benzerlik göstermesi aynı yıllarda tasarlandığı yorumu veriliyor¹⁴ (Resim: 4).

KALE

Doğal bir alan üzerine kurulu olan kalenin¹⁵ yerleşim izlerinin Hitit dönemine kadar gittiğini kale deki kalıntılar kanıtlıyor. Olasılıkla Anadolu Selçuklu dönemi içerisinde bir mescit yapılmıştır. Bölgeye egemen durumda olan kalenin konumu da önemli. Diğer yandan yapılar topluluğu kalenin güneyinde yer alırken, kuzeyinde yerleşim izlerine rastlanmaması ilginç görünüyor.

Kalehisar (Karahisar) önemli bir Selçuklu kenti olması yanı sıra aynı zamanda bir çini merkezi. Cami, medrese, han gibi çeşitli yapıların görüldüğü kent üzerinde, farklı yapı tiplerinin belirlenmesi için kent üzerindeki çalış-

13 Koordinat Han:36T0645780 D 458977 K/WP20 645782E 4458953N

14 Aslanapa, 1968, 12-14. Günümüzde hamamın yeri kesin belli değildir.

15 Koordinat 36T 06454410 D 4459024 K/WP19 645811E 4459126N

maların sürmesi gerekli. Ayrıca Kalehisar darplı sikkeler de belki çalışmalar sonucunda ortaya çıkabilir. Bu çalışmalar Cemilbey Köyü ve çevresi içinde sürdürüldüğünde olasılıkla ikinci bir Selçuklu kentini belirleyebilme olanağı olabilir. Yapıların kaliteli işçilik yansıtmaması ayrı bir konu olmakla birlikte hiç birisinde çini görülmemesi üzerinde düşünülmesi, diğer deyimle nedenlerinin ortaya konulması gerekli. Amasya'da Burmalı Minare Camii'sinin mihrabı ve Amasya Gök Medrese Camii'sinin türbesinde çini kullanılması Kalehisar bağlantısını akla getiriyor. Medrese açık avlulu, iki eyvanlı ve tek katlı olması yönü ile Sinop Pervane Medresesi ile benzerlikler gösteriyor. Dolayısıyla Çorum/Kalehisar- Sinop ilintilerini de sağlayabilmek mümkün görünüyor.

Alaca- Hüseyin Gazi Medresesi medrese-imaret bitişikliği ile bölge de tek örnek olma durumunda. İşlevi farklın olsa da medresenin önünde bitişik ikinci bir alana yer verilmesiyle Mazgirt Elti Hatun Camii'sini¹⁶ anımsatıyor. Taçkapı ise gerek form özelliği ve kırmızı- beyaz (?) iki renkli taş işçiliği ile Eski Malatya Ulu Camii'sinin batı taçkapısını¹⁷ anımsatıyor. 645/1247 yılı ile birlikte "Amel-i Üstad Hüsrev el Benna"¹⁸ adında sanatçı adı geçiyor. Bu durumda Mazgirt-Malatya-Amasya arasındaki kültürel ilintilerin benzerlikleri aynı zamanda ayrılıkları gündeme geliyor.

Burada bir hanın varlığının belirlenmesi çok önemli. Yapı, kentin Samsun-Amasya yolu üzerinde bulunması yanı sıra Kastamonu/Sinop-Gümüşhacıköy-Alıcık-Çorum/Merkez Kalehisar (Karahisar)-Alaca/Kalehisar (Karahisar)-Ankara/Delice¹⁹ bağlantısı sağlanabilir. Diğer yandan Sinop/Durağan Hanının kapalı bölümü sekiz paye ile üç bölüme ayrılmış ve avlu kısmının taçkapısı yana alınmıştır. Burada ise kapalı bölüm yine üç sahınlı ve daha da vurgulanması gereken nokta avlu taçkapısının yana alınmasıdır. Dolayısıyla bu geleneğin Sinop ve Çorum'da görülmesi bölgesel anlayışı yansıtan özelliklerden birisi olarak tanımlanabilir. Yine burada salt anımsatma

16 Ayrıntılı olarak bkz. Şahin, "Mazgirt Elti Hatun...2006, 345-364.

17 Şahin, 1995, 306-324.

18 Bayburtluoğlu, 1993, 286-288.

19 Hüseyin Karaduman, "Delice Selçuklu Köşkü Kurtarma Kazısı", V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 25-28 Nisan 1994 Didim, Ankara, 190-219.

olarak Kalehisar Medresesi ile Sinop Pervane Medresesi arasındaki benzerlik yine Sinop-Çorum ilintisini güçlendiriyor.

Kalehisar Ören Yeri ile ilintisini sağlama Eski Çorum-Merzifon-Samsun-Sinop kervan yolu bağlantısını Merkeze bağlı Karasar (Karahisar) Köyü'nde köyün yaklaşık 500 m. kuzeybatısında Çeç Kalesi 17.08.2017 tarihinde incelenen alanda höyük olabilecek yerşeim yerinde özellikle Roma ve geç dönem seramiklerine rastlanıldı. Her hangi bir kalıntı bulunmamasına karşın Kervan yolunun da buradan geçtiğini yörede yaşayanlar belirttiler. Köyün kuzey doğusunda günümüz Merzifon- Çorum karayoluna egemen durumda Karahisar Kalesi diğer önemli yerleşim alanı özelliğinde²⁰. Höyük olduğu anlaşılan alanda Roma ve Geç dönem Osmanlı seramiklerine rastlanıldı.

Mecitözü İlçesi'ne bağlı Elvan Çelebi yerleşimde bulunan Elvan Çelebi Külliyesinin Camii'si, Zaviyesi²¹ ve Hamamı 18-19.Ağustos 2017 tarihlerinde incelendi²² (Resim:5). Caminin, girişi üzerinde bulunan yazıtına göre 681/1282-1283 yılında yaptırıldığı anlaşılmakla birlikte Türbe de 707/1307 yılı geçiyor²³. Kare planlı alanın üzeri kubbeye örtülü olan caminin dışında, zaviye ve türbe bitişik yapı özelliğinde düzenlenmiştir. Yapımda kesme taş, tuğla yanı sıra devşirme malzeme de kullanılmıştır.

Elvan Çelebi Külliyesinin hamamı 18.08.2017 tarihinde incelendi²⁴. Günümüzde oldukça kötü durumda ve yıkık durumda bulunan hamamın soğukluk bölümü ile kısmen ılıklik bölümleri belirnebilmektedir. Sıcaklık ve külhan kısımlarının varlığı yıkılan izlerine göre belirlenebiliyor. Soğukluk bölümü kare planlı olup, tromplarla geçilen kubbe ile örtülüdür (Resim:6). Caminin kuzeydoğu köşesine yakın yerde Roma (?) dönemine ait lahit, yazıt mimari parçalar ve Osmanlı dönemine ait mezar taşları belgelendi.

20 Koordinat:36T0689608 D 4506223 K/WP30 689435E 4506734N

21 Mecitözü-Elvan Çelebi Cami ve Türbesinin 17.1.1979/152 kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-304

22 Koordinatları: 36T0683256 D 4493039 K/WP32 683253E 4493067N

23 Semavi Eyice, "Elvan Çelebi Zaviyesi", İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul, 1995, 65-67.; Semavi Eyice, "Çorum'un Mecitözü'nde Âşık Paşa-Oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi", dergipark.ulakbim.gov.tr/iuturkiyat/article/viewfile/1023001302/pdf

24 Koordinat: 36T0682844 D 4492842 K/WP35 682843E 4492845N

Merkeze bağlı Cemilbey (Çorak) Köyü'nün dışında yer alan²⁵ Camii ve Köprü 18 Ağustos 2107 tarihinde incelendi.

CEMİLBEY (ÇORAK-CEHRALİK) KÖYÜ CAMİİ'Sİ

Cemil Bey (Çorak-Cehralik) yerleşiminden, Şanlı Osman (Kanlı Osman) Köyü'ne giderken, Alaca Irmağı Köprüsünü geçmeden önce yolun sağında bir cami kalıntısı bulunmaktadır (Resim: 7)²⁶. Yapı, 15.30x 17.40 m. boyutlarındadır. Duvar kalınlığı 1.10-1.20 m. arasındadır. Yapımında moloz taşın ağırlıklı olarak kullanıldığı yapı oldukça bakımsız olmakla birlikte kaplama taşlarının çoğu dökülmüş durumdadır. Kemer izleri ve köşe taşları günümüzde de belirgindir. Köşe taşları büyük iri taşların kullanılmasıyla yapılmıştır ve ahşap hatılların duvarda kullanılması yine yapım tekniğini gösteren yönlerdendir. Bu cephede de bir açıklık bulunmaktadır, olasılıkla iki pencere açıklığından söz edebilmek mümkün görünüyor. Mihrap izi belirlenebiliyor. Yüzeyde çeşitli özellikte çok sayıda seramik parçaları bulunuyor.

Günümüzde Çorum Müzesinde bulunan ve 124868 numara ile envantere kayıtlı olan yazıt 0.97x 0.43x 0.20 m. boyutlarındadır. Müze kayıtlarında Kalehisar tarafından 19.8.1968 tarihinde Alacahöyük Müzesine getirildiği belirtiliyor. Çorumlu Dergisinde "Çorumun cenubu şarkisinde Cemilbey Nahiyesine yarım saat mesafede bir tepe üzerinde bulunan harap olmuş bir caminin çok kıymetli bir kitabesi" şeklindeki anlatım²⁷ bizim için çok önemli bilgiler veriyor ve bu anlatımdan yazıtın incelediğimiz camiye ait olduğu sonucu ortaya çıkıyor.

616/1219-20 yılı ile I. Alaeddin Keykubat dönemi bilgileri yanı sıra Ayaz-ı Atık el Melik Mesut adının belirlenmesi. Diğer bir anlatımla 616/1219-20 yılında I. Alaeddin Keykubat döneminde Eski Ayaz yerleşiminde Melik Mesut tarafından yaptırılan bir caminin varlığını öğrenmiş bulunuyoruz.

Camii boyuna (derinlemesine) düzenlemelidir. İç mekanında 8.00x 8.40x 8.00 m. ölçülerinde olan üç sahna ayrılabilir. Boyuna düzenlemeli ve mihrap

25 Cami; Koordinat: 36T0674398 D 4466965 K/WP42 674430E 4466987N, Köprü; Koordinat: 36T0674580 D 4466790 K/WP45 674579E 4466798N

26 Yapı konusunda ayrıntılı olarak bkz. Mustafa Kemal Şahin, "Çorum- Merkez Cemilbey Köyü'nde Bir Selçuklu Camisi», Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu, 23-25 Kasım 2007, II. C., Çorum Belediyesi Yayınları, Çorum, 2008, 641-655.

27 "Çorumun Tarih Belgeleri", Çorumlu Dergisi, Yıl:1, S.3, 15 Haziran 938 (1938), 105.

duvarına dik üç sahnalı planı ile Anadolu'da Selçuklu döneminde; Ani Menüçehr Camii'si 1072-1092, Divriği Kale Camii'si 576/1180-81, Bayburt Ulu Camii'si XIII.yüzyılın başları/1200-1225, Kayseri Kölük Camii'si 607/1210-11, Niğde Alaeddin Camii'si 620/1223, Amasya Burmalı Minare Camii'si 640/1242-43, Mazgirt Elti Hatun Camii'si 650/1252-53²⁸, Bünyan Ulu Camii'si 654/1256-?, Amasya Gökmedrese Camii'si 665/1266-67, Gülşehir- Kızılkaya Köyü Camii'si XIII-yüzyılın sonları 1293-? ve Ayaş Ulu Camii'si XIII.yüzyılın sonları-XIV.yüzyılın başları ile benzerlikler göstermektedir²⁹.

Kalehisar ören yerine yakın olması iki yerleşim yeri arasında ilintilerin kurulmasını sağlıyor. İleride yapılacak olan araştırmalarda daha fazla veri sağlanabilir.

Köprünün ayakları sağlam durumdadır. Kalıntılardan üç gözlü olduğu anlaşılan yapı hakkında fazla bilgi bulunmuyor (Resim: 8).

Çevrede yaşayanların Çıkrık ve Üç Köy de Eski Camii³⁰ bulunduğunu belirtmeleri nedeniyle burada yapılan inceleme de camilerin Geç Dönem Osmanlı mimari ve süsleme özellikleri gösterdikleri anlaşılmıştır camilerde incelendi Geç Dönem Osmanlı camileri olduğu anlaşıldı.

Kalehisar- Sungurlu kervan yolu bağlantısını sağlama düşüncesiyle Sungurlu İlçesi'ne bağlı Türk Hacılar Hanı Köyü'nde bulunan Han 19.08.2107 tarihinde incelendi³¹. Günümüzde bir evin altında kalmış durumda olan hanın

28 Mustafa Kemal Şahin, "Mazgirt Elti Hatun Camisi, Türbesi ve Çoban Baba (Dede) Türbesi Üzerine Gözlemler", Anadolu Arkeolojisine Katkılar: 65. Yaşında Abdullah Yayıllı'ya Sunulan Yazılar, Ed. Turan Takaoglu, İstanbul, 2006, 345-364.

29 Bu konuda bkz. Şahin, 2004.

30 Merkez-Üç Köy Camisinin 9.4.1983/A-4245 kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Emlakları-277. Koordinat: 36 T0674289 D 4475659 K/WP49 674217E 4468236N.

31 Koordinat: 36T0634511 K 4461109 K/WP63 634509E 446110N. Yapıyla ilgili olarak; Çorum-Ankara- Kayseri kervanyolu üzerinde bulunduğu ve var olan kalıntılarına göre XIII. yüzyılın başları önerilmektedir. Katharina Branning, "Hacılar Han", The Seljuk Han Of Anatolia, www.turkishhan.org/history.htm; Orhan Cezmi Tuncer, Ankara- Çorum kervanyolu üzerinde Hacılar, Han Kozlusu'nu belirtiyor. Bununla birlikte Han (Önü Ek Alanlar) Bölümünde de Han Kozlusu ve Türk Hacılar Hanından söz ediyor. Orhan Cezmi Tuncer, Anadolu Kervan Yolları, Ankara, 2007, 101, 109. Ayrıca; Mislerovası hanının batısında Hacılar hanı olarak bilindiği, yapı altında kaldığı, temel izlerinin görüldüğü, büyükçe bir yapı olduğu, kapalı ve açık bölümden oluşan bir plana sahip olduğunun düşünüldüğü ifade edilmektedir. Osman Eravşar- A. Tükel Yavuz- G. Muhammed Vedat Toprak, Ortaçağ'da Kuzey Anadolu Yolları ve Yol Üstü Kuruluşları, TÜBİTAK, PROJENO:109K369, Konya, 2013, s.95(http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ&ano=182280_29bc80bb742a1d0b3bb2db2059172110).

kısmen ölçüleri alınabildi. Var olan durumuna göre Kapalı ve Açık (Avlu) bölümlerinden oluşan hanın varlığı, Kalehisar-Yozgat, Çorum-Samsun/Amasya ile ilintilerin sağlanması yönünden çok önemli görünüyor. Yapımda ağırlıklı olarak moloz taş kullanılmış olup, sahnınların üzerinin beşik tonozlarla örtülü olduğu anlaşıyor³² (Çizim: 1, Resim: 9).

Köyün yaklaşık 300 m. güneyinde yer alan Çır Çır Mevkii'nde yer alan höyük³³ incelendi. Yüzeyde İlk Çağ ve Roma dönemlerine ait olabilecek seramiklere rastlanıldı.

Kesin bulgular olmasa da yer isimlerinden hareketle Anadolu Selçuklu dönemine air yapı olabileceği düşüncesiyle bölgeye yönelik yapılan çalışma da Sungurlu İlçesi Demirşeyh Köyü'nde bulunan türbe³⁴ 19.08.2107 tarihinde incelendi. Kesin yapım yılı/dönemi bilinmiyor. Kare planlı üzeri içten kubbe, dıştan külahla örtülü, yapımda moloz taş ve devşirme malzeme kullanılmıştır.

Han olabileceği düşüncesiyle Hankozlusu Köyü'ne gidildi, her hangi bir kalıntıya rastlanılmadı, fakat Roma daha sonrasında Bizans döneminde işlendiği anlaşılan devşirme mimari parçalara rastlanıldı. Buradan yine isminden yola çıkılarak Yörüklü beldesine gidildi. Anadolu Selçuklu dönemine ait eser belirlemedi, ama Ergülü Baba Camii'si³⁵ ve Türbesi incelendi³⁶, Osmanlı eseri olan yapıların ölçüleri alındı, fotoğrafları çekildi.

Sungurlu Karakaya Köyü yakınında bulunan Vahit Efendi Türbesi 20.08.2107 tarihinde³⁷. İlk yapımına ait özelliklerini kaybeden türbe daha sonrasında yeni baştan yapılmıştır.

---

32 Han ile ilgili olarak çalışmalarımız sürmektedir.

33 Sungurlu- Hacılar Hanı- Höyük 05.11.1999/6470 kararla tescil edilmiştir. Çorum Kültür Envanteri-83

34 Sungurlu-Demirşeyh- Türbesinin 13.07.1979/A-1761 kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-315. Koordinat:36T0628500 D 4458877 K/WP72 628566E 4458845N.

35 Sungurlu-Yörüklü Camisinin 25.02.1990/678 kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-311.

36 Cami Koordinat: 36T0606381 K 4463665 K/WP73 606605E 4463467N, Türbe Koordinat: 36T0606318 D 4463729 K.

37 Koordinat: 36T0638139 D 4457570 K/WP87 638101E 4457627N

Çorum merkezinde, Kale Mahallesi'nde, Anadolu Selçuklu dönemine ait önemli yapılardan birisi olan Kale³⁸, 21-22.08.2017 tarihinde incelendi³⁹. Yaklaşık olarak kare planlı olan kalenin yapımında moloz, kesme taş, tuğla ve devşirme malzeme kullanılmıştır (Çizim: 2, Resim: 10). Eyvan türü taçkapıyla girilen iç mekanda, caminin dışında daha sonrasında olasılıkla 1950'li yıllarda yapılan yapılar yer aldığından iç mimarisi hakkında bilgi ednebilmek mümkün görünmüyor. Kalenin yapımına ilişkin öneriler Bizans dönemine kadar gittiği yolunda ve sonrasında Danişmentliler tarafından olasılıkla 1075 yılında ele geçirilmesinin ardından yapıldığı yönündeki öneriler güçlü görünüyor⁴⁰. Kalenin içerisinde son dönem yerleşimleri buluyor.

Kale Camii'sinin⁴¹ ilk yapımının I. Alaeddin Keykubad dönemine kadar indiği daha sonrasında 1732 ve 1802 yıllarında onarım geçirmiştir⁴². Kökeninde Anadolu Selçuklu dönemine ait olan ama daha sonra baştan yeniden yapılan Ulu Camii'nin⁴³ minberi ilk yapıya ait olanlardan⁴⁴ (Resim: 11). Kalehisar'dan getirildiği belirtilen Davut oğlu Ahmet tarafından Ankaralı Neccar Abdullah oğlu Davut'a (Amel-i Davud bin Abdullah en- Neccar el- Ankaravi'ye yaptırılan minberi⁴⁵ sanatçı adı yönüyle özelleşiyor.

Anadolu Selçuklu dönemine ait olduğu kesin belli olmayan camilerden birisi olan merkezde, Gülabi Bey Mahallesi'nde Gülabi Bey Camii'si⁴⁶, 22.08.2017 tarihinde incelenmiştir⁴⁷. Kare planlı asıl ibadet alanının üzeri trompla geçilen tek kubbeli kuzey yanında üç bölümlü son cemaat yeri olan cami 987/1579 yılında yaptırıldığı belirtilmektedir⁴⁸.

38 Merkez-Kalenin 8.12.1978/A-1481 kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-229

39 Koordinat: 36T0665751 D 4490357 K/WP96 665855E 4490269N

40 Bakırer, 2015, 51-78.; Ali Boran, Anadolu'da İç Kale Cami ve Mescitleri, Ankara, 2001, 65-69.; Çorum Kültür Envanteri, 229.

41 Kale Camisinin 8.6.1979/A-1727 kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-264.

42 Abdülkadir Dünder, Çorum Cami ve Mescitleri, Ankara, 2004, 35, 36. Koordinat: 36T0665332 D 4490947 K /WP103 665749E 4490374N.

43 Sabuncuoğlu, 1971, 27- 30.; Dünder, 2004, 84-101.; Ulu Caminin 21.1.1983/A-4063 sayılı kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-272-273

44 Koordinat: 36T0667127 D 4487748 K/WP117 667116E 4487748N

45 Karamağaralı, 1965, 120-142.; Bayburtluoğlu, 1993, 36-41.

46 Merkez/Gülabi Bey Camisinin 11.11.1977/A-882 sayılı kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-267

47 Koordinat: 36T0665595 D 4490529 K/WP123 665588E 4490518N

48 Dünder, 2004, 20-26.

Günümüze kadar değişik onarımlar geçirmiş olmasına karşın, Anadolu Selçuklu dönemine ait olabilecek yapılardan birisi de Mevlevihane Mescidi⁴⁹ Karakeçili Mahallesi'nde Karakeçili 1. Sokak ve Karakeçili 2. Sokağın birleştiği yerde bulunuyor⁵⁰, 1283 yılı dolaylarında varlığını bildiğimiz Mevlevihane 1795, 1878 yıllarında onarım görmüştür. Mescit ve Mevlevihâne olarak kullanılan yapı, dikdörtgen planlıdır. Orta alanda sekizgen biçimli Semâ Meydanı ile Kuzey yönünde mescit kısmından ayrı olarak düzenlenen türbe ve mıtrıb yeri bulunmaktadır. Yapının üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür. Günümüzde sıvanmış olmasına karşın, taş temel üzerine kerpiçten ahşap hatıllı olduğu belirtilmektedir⁵¹ (Resim: 12).

Kalehisar; Uluborlu, Kalehisar, Niksar, Antalya, Kayseri, Konya... kent örneklerinde olduğu gibi genellikle önemli Selçuklu yerleşimlerindendir⁵². Söz konusu kentlerde camiler kentin çekirdeğini oluşturmaktadır. Cemilbey (Çoraklı) Köyü Camii'si bu yönüyle ikinci bir Selçuklu kentinin bulgularına gösterebilir. Burada caminin yanı sıra olasılıkla diğer yapıların olabileceğini düşünebiliriz. Bu konuda bir şey diye bilmek için kuşkusuz daha geniş araştırmalar ve kazı yapmak gerekiyor. Camii gerek yapımda kullanılan taşlar gerekse yapım teknikleri yönüyle Kalehisar'da bulunan yapılarla benzerlik göstermesi bunu kanıtlayıcı diğer bir etmen olabilir. Bu nedenlerle Kalehisar'ın dışında ikinci bir Selçuklu yerleşimi veya kenti olasılığını da gözden uzak tutmamak gerekiyor. Türk Hacılar Hanı Köyü'nde bulunan han Ankara/Çankırı, Çorum/Amasya-Samsun/Çorum-Yozgat kervanyolunun varlığına işaret ediyor.

49 Abdülkadir Dündar, "...Çorum Mevlevihanesi'nin Mevlana Celeddin Rûmî'nin torunu Arif Çelebi ile Kirâ Hatun'dan doğma kızı Melike Hatun tarafından 13. Yüzyıl sonlarında semâhâne, türbe, çilehâne, mescid, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak, kiler ve meşkhâne gibi bölümleriyle kurulduğunu..." / ...1283 yılında vefat eden Melike Hatun Arif Çelebi ile birlikte, Demirli Karahisar ve Osmancık bölgelerinde Çorum Mevlevihânesine çok miktarda vakıflar tahsis ettiğini.", Kamil Şahin'e dayanarak açıklamaktadır. Dündar, Ankara, 2004, 65. Merkez/Mevlevihânenin 07.02.1994/3396 sayılı kararla tescili yapılmıştır. Çorum Kültür Envanteri-316.

50 36T0665665 D 4491032 K/WP124 665620E 4491035N

51 Dündar, 2004, 63.

52 Tuncer Baykara, "Ulu Camii- Selçuklu Şehrinde İskanı Belirleyen Bir Kaynak Olarak", Belleten, C.LX, S.227, Ankara, 1996, 33-59.; Tuncer Baykara, "Selçuklu Devri Türk Şehrinin Temel Özellikleri", I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler-I, Konya, 2001, 149-153.

Çorum merkezinde; Kale⁵³, Ulu Cami (onarım geçirmiş)⁵⁴ ve Kalehisar'dan getirildiği belirtilen Davut oğlu Ahmet tarafından Ankaralı Neccar Abdullah oğlu Davut'a (Amel-i Davud bin Abdullah en- Neccar el- Ankaravi'ye yaptırılan minberi⁵⁵, Alaca yakınlarında Kalehisar'da günümüze gelemeyen camii, medrese, han, çini fırınları⁵⁶, Alaca'da Hüseyin Gazi Medresesi (XIII. yüzyılın ortaları)⁵⁷, İskilip Kalesi⁵⁸ Selçuklu dönemine ait önemli yapıtlar olarak sıralanabilir. Günümüze ulaşabilen veya varlığını belirleyebildiğimiz yapıtlar Çorum ve çevresinde Anadolu Selçuklularının yoğun imar etkinliklerinde bulunduklarının kanıtlayıcıları durumundadır.

---

53 Bakırer, 2015, 64.

54 İhsan Sabuncuoğlu, "Çorumda Ulu Cami", Çorum Tarihine Ait Derlemelerim-I, Çorum, 1971, 27- 30.; Dündar, 2004, 84-101.; Ali Ilıca, Çorum Ulu Camii ve Vakıfları, Ankara, 2006, s.37-44.

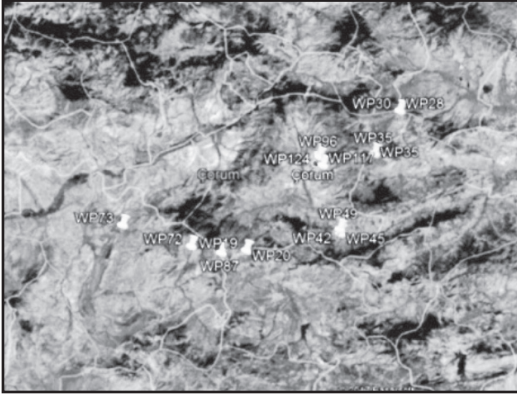
55 Karamağaralı, 1965, 120-142.; Bayburtluoğlu, 1993, 36-41.

56 Aslanapa, 1968, 1-4.; Michael Meinecke, Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien, Teil:II, Beiheft:13, Tübingen, 1976, 157-158.; Gönül Öney, "Bir Grup Selçuklu Seramiginde İnsan Tasviri", Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi-III, İzmir, 1983, 91-92.

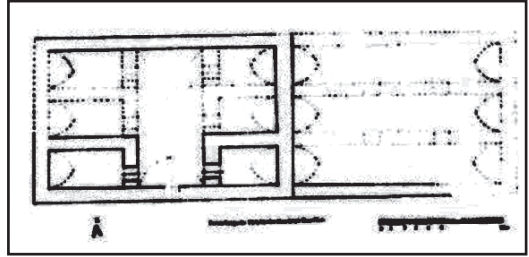
57 Kuran, 1969, 77-79.

58 Selçuklulardan Sultan Alaüddin tarafından fethedildiği belirtiliyor. Fügen İlter, Bir Anadolu Kenti İskilip, Ankara, 1992, 6. Caca Oğlu Nureddin'in Vakfiyesi'nde Mescid (Ürürkiye Mescidi, İğdişbaşı Hanı, Emir Kızıl Hamamı (Eski Hamam), Yeni Hamam, Cami, Amire Medresesi, Medrese, İskilip Kalesi olmak üzere toplam dokuz yapıdan söz edilmesi Anadolu Selçuklularının yoğun imar etkinliklerinde bulunduklarını gösteriyor. Zafer Bayburtluoğlu, "Caca Oğlu Nureddin'in Vakfiyesi'nde Adı Geçen Yapılar ", Vakıflar Dergisi, S.XXV, Ankara, 1995, 5-8.; Ahmet Temir, Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Ankara, 1989, 56, 123, 124.

Harita 1: Araştırmanın Yapıldığı Alan "ÇORUM-I BÖLGESİ" (Alaca-Mecitözü-Sungurlu ve Merkez İlçeleri) Genel Koordinatlar

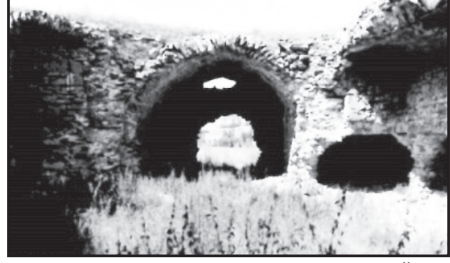
Çizim 1: Çorum/Sungurlu - Türk Hacılar Hanı Köyü Hanı Planı (19.08.2017)

Çizim 2: Çorum/Merkez - Kalesi Planı (Çorum Belediyesi Arşivinden)

Resim 1: Alaca/Hüseyin Gazi Medresesi. Taç-
kapı.

Resim 2: Alaca/Mahmudiye-Kalehisar Ören
Yeri. Medresenin Avlusundan Görü-
nüm.

Resim 3: Alaca/Mahmudiye-Kalehisar Ören Yeri.
Hanım Genel Görünümü.

Resim 4: Alaca/Mahmudiye-Kalehisar Ören Yeri.
Hamamın Yeri (?)

Resim 5: Çorum/Mecitözü-Elvan Çelebi-El-
van Çelebi Camii ve Zaviyesinin Ge-
nel Görünümü.

Resim 6: Çorum/Mecitözü-Elvan Çelebi-El-
van Çelebi Hamamının İçeriden Görü-
nümü.

Resim 7: Çorum/Merkez-Cemilbey (Çorak) Köyü. Ören Yerinde Camii'nin Görünümü.

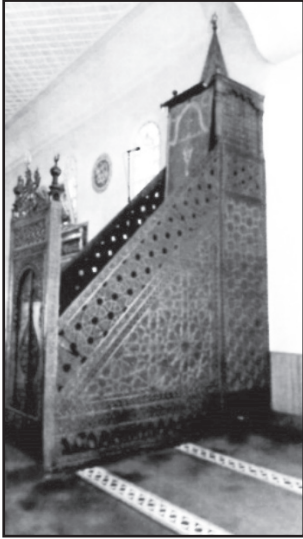
Resim 8: Çorum/Merkez-Cemilbey (Çorak) Köyü. Ören Yerinde Köprü'nün Görünümü.

Resim 9: Çorum/Sungurlu-Türk Hacılar Hanı Köyü'nde Bulunan Hanın Kalıntıları.

Resim 10: Çorum/Merkez-Kalenin Görünümü.

Resim 11: Çorum/Mekez-Ulu Camii Minberden Diğer Görünüm.

Resim 12: Çorum/Mekez-Mevlevihane Genel Görünüm.

2017 YILI UŞAK İLİ VE İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI: ESKİ YUNAN-ROMA (ARKAİK, KLASİK, HELENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ) YERLEŞİMLERİ SONUÇ RAPORU

Münteha DİNÇ*
Emre TAŞTEMÜR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 21.06.2017 tarih ve 127287 sayılı izni ile dördüncü sezon çalışmaları tarafımızdan başlatılan Uşak İli arkeolojik yüzey araştırması, 01 Ağustos-18 Ağustos 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince '2014/MF009 numaralı "Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması" konulu bilimsel araştırma projesi kapsamında desteklenmektedir².

Uşak İli ve ilçelerinde sürdürülen yüzey araştırması çalışmalarımız, 2017 yılında ağırlıklı olarak Uşak merkeze bağlı köylerde, Banaz İlçesi'nde ise kıs-

* Dr. Öğr. Üyesi Münteha DİNÇ, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Emre TAŞTEMÜR, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE.

- 1 Araştırmamızın yürütülebilmesi için gerekli izinleri sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına, çalışmamızın başlangıç aşamasından itibaren her türlü yardımı gösteren, arazi incelemelerinde dahi bizzat destekleyen Uşak Müze Müdür Vekili Şerif Söyler ve müze uzmanlarına teşekkürlerimi sunarım. Araştırma ekibinde Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Emre Taştëmür, Arkeolog Muradiye Küçükcan, Ayşenur Akçay, Uşak üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri, Emine Sürücü, Kadir Şener, Mustafa Durmuş, Ece Uslu, M. İrem Öztürk, Cihan Meuz ekip üyesi olarak görev almışlardır. Araştırmamıza Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Onur Kamiloğlu Bakanlık temsilcimiz olarak görevlendirilmiştir. Özverili çalışmalarından dolayı ekip arkadaşlarıma ve bakanlık temsilcimize teşekkürlerimi sunarım.
- 2 Yüzey Araştırması projemize katkılarından dolayı Uşak Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Sayın Dalkıran'a, Genel Sekreter Kenan Gökçe'ye, Banaz Belediyesi'ne, Kremon Otel'e, Anadolu Ulaşım A.Ş.'ye teşekkürlerimizi sunarız.

men devam etmiştir (Bkz. Harita 1). Yerleşimlerin tespitinde öncelikle Uşak Müzesi Müdürlüğünce hazırlanan tespit raporları ve 19. yüzyıl gezginlerinin notları doğrultusunda elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca yöre halkının verdiği yerel bilgilerin de arkeolojik alanların ve yoğun tahribatın belgelendirilmesinde faydalı olduğu görülmüştür. Uşak'ın yerleşim tarihinin tespit edilip, arkeolojik haritasının hazırlanması amacıyla 2017 yılında da antik kent merkezlerine, küçük kasaba ve köy yerleşimlerine ait arkeolojik kalıntı ve buluntuların, yamaç yerleşimlerinin, tepe yerleşimlerinin, kaya yerleşimlerinin, höyüklerin, mezarlık alanlarının, tümülüslerin, taş ocaklarının, antik yolların, su yollarının envanterinin oluşturulmasına devam edilmiştir. Böylelikle öncelikli araştırma alanlarımız olarak 2014 yılında tamamlanamayan alanların bulunduğu Uşak merkeze bağlı köyler ve Banaz İlçesi'nde yer alan Akmonia antik kentinin yayılım alanı içinde yer alan bölge ziyaret edilmiştir.

Yöntem

Uşak merkez ve merkeze bağlı birimler ile Banaz İlçesi'nde höyükler, yamaç yerleşimleri, tepe yerleşmeleri, mezarlık alanları, tümülüsler, taş ocakları ve diğer antik yerleşimlere ait kalıntıların günümüzdeki durumuna ilişkin yeni bulgular tespit edilip belgeleme çalışması yapılarak Uşak İli arkeolojik veri tabanına aktarılmıştır. Bu çalışma ile Uşak İli'nin Sivasslı, Karahallı, Ulubey İlçeleri'nde daha önceki yıllarda yapılmış olan arkeolojik çalışmalara ek olarak Banaz İlçesi'ndeki araştırma ile ilerleyen yıllarda çalışmaların bir bütün olarak il geneline de yayılması sağlanacaktır. Belirlenen arkeolojik yerleşimlerin yüzeyinde bulunan seramik, mimari, cam ve metaller, epigrafik buluntular vb. sistemli olarak toplanmış, çizim ve fotoğraflanarak bilimsel çalışma yapmak üzere etütlük eser olarak kayıt altına alınmıştır. Bu doğrultuda yerleşimlerin dönemsel gelişimi, yoğunluğu ve büyüklüğünü belirlemek mümkün olmaktadır. Derlenen buluntular ışığında bölgesel geniş alanlı yüzey araştırması çalışmalarında, merkezi yerleşimlerin çevresinde gelişen kırsaldaki küçük kasaba ve köylerin, yerleşim modelleri ve sistemleri tarihsel süreç içinde çoğunlukla açıklanabilmektedir. Uşak arkeolojik yüzey araştırmasında uygulanan envanter çalışmaları sonucunda belirlenen arkeolojik alanların işlev-

lerinin anlaşılması açısından yoğun yüzey araştırması yöntemlerinin uygulanması büyük bir gereklilik olarak görülmektedir. 2014-2017 yılları arasında Uşak il merkezi, Banaz ve Sivaslı ilçelerindeki yüzey araştırmaları, merkezi antik kentlerin kırsalında bulunan yerleşimlerin lokalizasyonları, anıtsal mimariye ait kalıntılardan küçük boyutlu buluntulara kadar çok sayıda eserin tespit edilmesini sağlamıştır.

Beklenen Faydalar

Uşak İli ve ilçeleri arkeolojik yüzey araştırmasının başlangıç safhasında, ilk sezon belirlenen merkezlere yenilerinin eklenerek buluntu merkezlerinin sayısının artacağı öngörülmekteydi. Nitekim 2014-2016 yılı Uşak il sınırları içinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda az zamanda çok sayıda arkeolojik alanın tespit edildiği anlaşılmaktadır. Yukarı Hermos ve Yukarı Maiandros vadisi arasındaki geniş coğrafyada sürdürülen çalışmalarımızda üç yıl gibi kısa vadede 71 (yetmiş bir) adet arkeolojik alan tespit edilmiş ve Uşak İli arkeolojik haritasındaki yerini almıştır. Ortaya çıkan sayısal veriler önümüzdeki yıllarda gerçekleştirilecek olan yüzey araştırmalarında belirlenecek arkeolojik alan sayısının iki katına ulaşacağını göstermektedir.

2014-2017 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda yapılan tespit ve tescil çalışmaları Uşak'ın kültür envanterinin güncellenmesi aşamasında Bakanlığımıza önemli katkılar sunmaktadır. Uşak il sınırları içinde geniş alanlı yapılan tarama çalışmaları yeni yerleşim yerleri ve arkeolojik alanların belirlenmesinde önemli veriler sağlamakta bu doğrultuda beklenen faydaların önümüzdeki yıllarda yapılacak arkeolojik çalışmalarda da devam edeceği öngörülmektedir.

A. İL MERKEZİ VE MERKEZE BAĞLI YERLEŞİMLER

2014-2016 yılı araştırma sezonlarında merkez ve bağlı birimlerinde 30'a yakın arkeolojik alan tespit edilmiştir. İnceleme alanımız da 2017 yılı araştırma sezonunda doğudan batıya doğru, Traianopolis antik kentinin bulunduğu Ortaköy ve yayılım alanı içinde kalan Çarık Köy, Kabaklar ve Kırka Köy

(Dioskome) yer almaktadır. Dioskome olasılıkla Traianopolis ve Akmonia arasındaki yol güzergahı üzerinde bulunan bir antik kasaba olmalıdır. Bu antik köy yerleşimine dair yüzeyde bulunan arkeolojik kalıntıların incelenerek kayıt altına alınması hedeflenmiştir (Harita: 1).

2017 yılı Uşak İli ve ilçeleri Arkeolojik yüzey araştırmasının ilk günlerinde Trainopolis antik kenti nekropol alanı ziyaret edilmiştir. Uşak'ın doğusunda olup merkeze 10 km. mesafededir. Daha önceki yıllarda tespit edilen mezarlara ek olarak 2017 yılında ise ayrıca ana kaya içersine oyulmuş basit mezarlara ve tuğla mezarlara rastlanılmıştır. Ayrıca yüzeyde az sayıda seramik parçası, unguentarium parçası ve kemik parçaları(çene kemiği, kafatası kemikleri ve diş parçaları) etrafa dağılmış bir şekilde gözlenmiştir (Resim: 1). Bu seramikler M.S. 1. yüzyıla ait olmalıdır. Söz konusu alanın 2017 yılı çalışmalarımız sırasında da sürekli kaçak kazılara maruz kalarak tahrip edilmeye devam edildiği anlaşılmıştır. Defineciler tarafından Traianopolis antik kentinin yerleşim tarihine ve ölü gömme geleneklerine ışık tutacak olan kültürel kalıntılar gün geçtikçe yok edilmektedir. Bu sebeple Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uşak Müzesi ve Uşak Üniversitesi'nin katılımıyla yapılacak kurtarma kazılarının acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir.

A. 1. *Mesudiye*: Ortaköy'ün kuzeybatısında Uşak merkeze 11 km. doğuda yer alan Mesudiye eski adıyla Gavurören Köyü Grimenouthyrai antik kentinin lokalize edildiği merkez olması açısından araştırmamızda ayrıca bir öneme sahiptir. Helenistik ve Roma Dönemi'ne ait sikkelerin bulunduğu kentin konumu ve günümüzdeki arkeolojik kalıntıları değerlendirilmek üzere inceleme yapılmıştır. Mesudiye Köyü halk arasında Cafer-i Viran olarak adlandırılmaktadır. Köy merkezinde yapılan inceleme sırasında Mesudiye camii çevresinde kırık ve eksik halde 4 adet mermer postament tespit edilmiştir.

A.2. *Bozkuş Köyü*: Bozkuş Köyü Uşak il merkezine 9 km. uzaklıktadır. Bozkuş mezarlığı 717595-4285415 koordinatlarında bir höyüktür. Çevrede yüzeyde form veren seramik parçaları, taş alet ve tezgah ağırlığı tespit edilmiştir (Resim: 2). Bunlar Erken Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar tarihlendirilmektedir. Höyük tescilli olup günümüzde köy mezarlığı içinde kalmaktadır.

A.3. *Çarıkköy*: Uşak il merkezine 14 km. uzaklıktadır. Köy girişinde bulunan Demirli Çeşme'de mezar steline rastlanılmış ve belgelendirilmiştir

(Resim: 3). Çarikköy merkezinde 103 No.lu evin yanındaki çeşmede mezar steline rastlanılmıştır. Genişliği 82 cm., uzunluk 100 cm.'dir. Trainopolis antik kenti nekropol alanından olasılıkla taşınarak günümüz çeşmelerinde yapı malzemesi olarak kullanılmış olan kapı tipli mezar stelleri M.S. 2 ve 3. yüzyıla aittir (Bkz. Waelkens 1986, Taf. 52 386, Taf. 57 392, MAMA XI 92 (Traianopolis 3: 1956-32)).

A.4. Elmacık: Uşak merkeze 10 km. güneyde bulunan Elmacık Köyü'nde yerleşim tarihine dair izler Tunç çağına kadar uzanmaktadır. Elmacık höyükte yapılan incelemeler yerleşim dokusunun şimdilik protohistorik döneme kadar geri gittiğini göstermektedir (Resim: 4). Burada epigraflarca yapılan değerlendirmeler sonucunda Kauvalena antik yerleşiminin bulunduğu bilgisinden yola çıkarak günümüz köy merkezi ve çevresinde inceleme gezilerinin yapılması 2017 yılı programına dahil edilmiştir.

Elmacık Köyü geçim kaynağı çiftçilik ve hayvancılık olup 70 hane sayısına sahiptir ve bu köy gittikçe büyümüştür. Elmacık höyük 708726-4272801 koordinatında olup 1. derece arkeolojik sit ilan edilmiş bir höyüktür. Helenistik ve Roma seramik parçalarıyla birlikte Erken Tunç ve Demir Çağı'na ait seramik parçaları tespit edilmiştir. Nacır çeşmesinde bir adet tahrip olmuş kapı tipli mezar steli ile karşılaşmıştır. Yerel halkın verdiği bilgilere göre Hebipler çeşmesinden gelen bu mezar steli kırık ve panel kısmının ortası delinerek çeşme olarak kullanılmıştır. Üzerinde bir delik bulunmaktadır. Hebipler Köyü, Elmacık Köyü'nün 3 km. kuzey doğusunda yer almakta olup şu anda yerleşim terk edilmiş durumdadır.

Antik kaynaklar ve epigrafik bilgilerden Elmacık'a lokalize edilen Kauvalena antik kentine dair kalıntılar kalıntılar köy merkezinde açığa çıkmıştır. Bölme-Karakuyu mevkinde kapı tipli mezar steli bulunduğu bilgisi köylülerden öğrenilmiştir. Köyün güneydoğusunda 708183-4273543 koordinatında yüzeyde duvar kalıntısıyla karşılaşmıştır. Fotoğraflandırılarak belgelendirilmiştir. Günümüzde köy yolu duvar kalıntısının üzerinden geçmektedir.

A.5. Kırka Köy: Uşak'a 18 km. mesafededir. Kırka Köyü 65 hane olup, arpa, buğday tarımı yaygın olmakla birlikte önceleri şeker pancarı da yetiştirilmiştir. Kırka, Türkmen cemaatinin bir kolu olarak kurulmuş olup Türkmenler'in Halep tarafından geldikleri söylenmektedir. Kırka Köyü'nde, halkın toplan-

dığı köy odaları mevcut olup bunlar köyde bulunan büyük sülalelere aittir. Köy yerleşimi 200-300 yıl önce Ören yeri olarak adlandırılan alanda yer almakta olup köyde bulunan Didiler Çeşmesinin Kurtuluş Savaşı yıllarında yapıldığı söylenmiştir. Nohut arası denilen mevkide oda mezar açılmış daha sonra tahrip edilerek kapatılmıştır. Günümüzde bu alanda yapılan incelemelerde her hangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır.

Kırka sağlık ocağı yanı çeşme üzerinde mezar steli tespit edilmiştir. Stel oldukça tahrip olmuştur. Genişlik: 104 cm., uzunluk 115 cm.'dir. Kırka'nın 1 km. batısı Kapaklar yolu üzerinde çeşmede mezar steli tespit edilmiştir (Resim 5). 19. yüzyıl gezginleri ve MAMA editörleri tarafından okunmuş ve yayınlanmıştır.

Yukarı Mahalle Ümmetler çeşmesinde üçgen alınlıklı yazıtlı kapı tipli mezar steli tespit edilmiştir. Kırka köyde bulunan Didiler çeşmesinde iki adet kapı tipli mezar steli yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Roma Döneminde Nohut ovasından gelen kaynak su burada bulunan çeşmeleri beslemektedir. Kırka Köy'ünde köy merkezindeki çalışmaların dışında yerel halkın İğdeüstü Mekii olarak adlandırdığı alanda höyük tespit edilmiştir. Yüzeyinde Geç Antik çağa tarihlenen seramik parçaları bulunmuştur.

Şükraniye köy muhtarı Mahmut Çoban ekibe eşlik etmiştir. Şükraniye Köyü 60 hane olup, arpa, buğday tarımı ve çiftçilik yapılmaktadır. Köyün su kaynağı Hocalar Köyü'nden gelmektedir. Ayrıca Hocalarda su deposu vardı.

A.6. *Şükraniye*: Uşak kent merkezinin yaklaşık 22 km. güneyinde bulunan Susuzören ve Şükraniye köyleri Tymion antik kentinin lokalizasyonu konusunda var olan belirsizlikler nedeniyle incelenmesi gereken merkezler arasında yer almaktadır. 2014 yılında Yoncalı Köyü'nde yapılan incelemelerde antik su kuyuları ve geç antik çağa ait mimari buluntular ile seramik buluntuları belgelenmiş ancak yerleşime ait kesin arkeolojik yada epigrafik bulgulara rastlanılmamıştır. Bu sebeple Şükraniye ve Susuzören köylerinde inceleme gezilerinin düzenlenmesi planlanmıştır. 2017 yılında yapılan incelemelerde Şükraniye Köyü İlkokulu bahçesinde antik döneme ait su kuyusu görülmüştür. Okulun güney doğusunda yer altı tünellerinin bulunduğu ve bunların içerisinde heykel başı? bulunduğu köy halkı arasında dolaşan rivayetlerden biridir. Bahçede bulunan bloklar eski okulda yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Köyde günümüzde hala kullanılan kuyular vardır.

Şükraniye Köyü Yele Höyük sit alanı olarak tescillidir (Resim: 6). Köy halkı tarafından altında mezar odalarının olduğu diğer bir rivayet arasındadır. 400 yıllık palamut ağacı altında yağmur duası hala yapılmaktadır. Bu alanın koordinatı 711973-4262759 olup köyün 50 m. kuzeybatısında yer almaktadır (bkz. Oy 2014; 216). Höyük yüzeyinde kırmızı astarlı İlk Tunç Çağı'na tarihlenen amorf, kulp, ağız, kaide parçalarına rastlanılmıştır. Aynı zamanda Roma Dönemi'ne ait seramik parçaları da gözlenmiştir.

Uşak merkez köylerinin çoğunda olduğu gibi Şükraniye Köyü'nde de evler genellikle taş temelli kerpiç tuğla, pencere ve kapılar ahşap olup evin altı ahır olarak kullanılmaktadır. Geleneksel mimarinin izleri hala korunmaktadır. Köy merkezinde yapılan incelemelerde köy konağı bahçesinde 2 kaide, 1 adet kapı tipli mezar steli, 1 adet sütun ve 1 adet pithos tespit edilmiştir. *Pithos* oldukça iyi korunmuş olmasına rağmen diğer mimari parçalar kırık ve eksiktir.

Şükraniye Darboğaz Mevkii 714268-4259718 koordinatlarındadır. Halk tarafından yel değirmeni olduğu söylenilen alanda mimari bloklara rastlanılmıştır. Söz konusu bloklar üzerinde kenet yuvaları mevcuttur. Dar boğaz Mevkii'nde dairesel planlı yapı hava fotoğrafları sayesinde belgelendirilmiş ve bir anıt mezara ait kalıntılar olabileceği düşünüülerek sit fişi hazırlanmış olup Genel Müdürlüğümüze rapor edilmiştir. Son olarak Şükraniye Köyü köy merkezinde yapılan incelemelerde Aşağı çeşme üzerinde pres ağırlığı, kiliseye ait olduğu söylenilen mimari parçalar ile çeşmenin inşa edildiği anlaşılmıştır.

A.7.Kayağıl: Uşak kent merkezinin 11 km. batısında bulunan Kayağıl Köyü'nde 2014 yılı ilk araştırma sezonunda incelemelerde bulunulmuş ve Asar tepe Mevkii'nde bulunan kaya mezarları ve höyük yerleşimi, antik yol kalıntısı, kaya mekanları kayıt altına alınmıştır. Uşak-Ankara çevre yolu inşaatı çalışmaları sırasında Kayağıl Köyü'nde oda mezarların açığa çıkması burada bir kurtarma kazısının acilen yapılmasını gerekli kılmıştır. Uşak Müzesi, Karayolları şubesi ve Kültür Varlıkları Genel Müdürlüğü'nün karşılıklı protokolleriyle hazırlanan kurtarma kazı projesi tamamlanmış olup bu alanda açığa çıkan mezarların günümüz koşullarındaki son durumları kayıt altına alınmıştır (Resim: 7). Kayaya açılan basit mezarların dışında kompleks me-

zarlar da bulunmaktadır. Kırsal bir yerleşime ait nekropol alanında oda mezarlar oldukça iyi korunmuş durumdadır. Buluntu açısından verimsiz olan alanda ele geçen unguentariumlar M.S. 1-3. yüzyıla işaret etmektedir. Söz konusu mezarlar 2014 yılında tespit edilen Asar Tepe kaya mezarları ile tipolojik olarak benzerlik göstermektedir.

A.8.Aktaş: Aktaş Köyü, Uşak İli'nin batısında olup merkeze yaklaşık olarak 15 km. mesafededir. 2014 yılı arazi incelemelerinde Aktaş Köyü'nün girişinde Kilise yeri Mevkii'nde kaçak kazılar sonucu açılan kazı çukurundan çıkan büyük mimari bloklar tespit edilmiştir. Ayrıca köy merkezi ve çevresinde antik mimariye ait çok sayıda kaide, alınlık, lahit kapağı gibi mimari parçalar gözlenmiş ve kayıt altına alınmıştır (Resim: 8). Epigrafik kaynaklara göre Lyendos adında Helenistik bir katoikia olarak kurulan antik yerleşimin Roma Dönemi'nde de iskan gördüğü bulunan seramik parçalarından anlaşılmaktadır. Kentin gelişimi ve günümüz kalıntılarının ve yayılım alanının tespiti için Aktaş köy merkezi ile kuzeyindeki Selviler Köyü ile güneyindeki Beylerhan köylerinde inceleme yapılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda; Selviler köy merkezindeki evler fotoğraflanıp bu merkez içersinde herhangi bir yapı kalıntısına rastlanılmamıştır.

A.9. Emirfakı Köyü: Emirfakı Köyü'nün batısındaki Arafat Mahallesi'nde hamam kalıntısı ziyaret edilerek belgelendirilmiştir. Gediz Nehri'nin (Hermos) güneyinde Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde kullanılmış olmalıdır. Bu alanda termal su kaynağı bulunmaktadır. Çok şifalı bir su olduğu söylenmektedir. Sağlık turizm açısından değerlendirilmesi Uşak için önemli bir kültürel yapı kalıntısı olması açısından acil koruma önlemlerinin alınması gerekmektedir. Hamam kalıntısı yakın zamana kadar 10 yıl öncesine kadar kullanılmaktadır.

Emirfakı köy merkezinde yapılan incelemelerde köy camisinde yapı taşı olarak kullanılmış daha sonra onarım çalışmaları sırasında açığa çıkarılmış mimari yapılar mevcuttur. Bunların Aktaş köy merkezinden getirildiği söylenmektedir. 2 adet mimari blok, 1 adet ön ve arka yüzleri üzerinde haç bulunan kaide?, 1 adet ön yüzü yazıtlı arka yüzde ise çelenk, rozet, yanlarda ise işlenmemiş çerçeve bulunan bomos tespit edilmiştir (Resim: 9). Söz konusu eserin Uşak Müzesi'ne taşınarak koruma altına alınması hususunda müdürlüğe bilgi verilmiştir.

A.10. *Çamyazı Köyü*: Uşak merkeze bağlı Çamyazı Köyü, Gerdekkaya Höyüğü 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescilli olup 681320-4281212 koordinatlarındadır. Höyük, 300 m. çapında ve 30 m.yüksekliğinde büyük bir yerleşmedir (bkz. Oy 2014; 224). Söz konusu alan İç Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan önemli merkezlerden olmasına rağmen günümüz kara yolu ile yüzde elli oranında tahrip edilmiştir. Höyük yüzeyinde insan eliyle açılan derin kaçak kazı çukurları ile söz konusu alanda tahribat artarak devam etmektedir (Resim: 10). Yüzeyinde özellikle batı eteklerinde az sayıda amorf ve form veren seramik parçası tespit edilmiştir

Höyüğün dogu-batı yönünde 681414-4281219 koordinatlarında kaçak kazı ile ortaya çıkan uzunluk 369 cm., genişliği 79 cm. ölçülerinde duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Höyüğün güney ve doğu eteklerinde çok sayıda amorf ve form veren seramik parçalarıyla karşılaşmıştır. Bu seramik parçaları İlk Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar uzanan zaman dilimine işaret etmektedir.

Höyüğün doğu kısmında 681507/4281223 koordinatlarında 1.46 cm. uzunluğunda, kapı yüksekliği: 80 cm., kapı genişliği: 77 cm., kapı kalınlığı: 46 cm., iç derinlik: 2.35 m. olan bir kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezar içinde her hangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

A.11.*Beylerhan*: Uşak merkeze 19 km. mesafede olan Beylerhan Köyü'nde yapılan incelemelerde, Beylerhan-Güre köy yolunun kuzeyindeki Koca Çeşme üzerinde Bizans Dönemine ait templon arşitravı tespit edilmiştir. Bu yol Beylerhan ile Güre'yi birbirine bağlayan yol olup antik dönemde Bagis ve Lyendos antik kentlerini birbirine bağlamış olmalıdır. Yol iki vadi arasındaki oviden kıvrılarak batıya doğru uzanmaktadır. Koca çeşmenin doğusunda bir çeşme daha bulunmakta olup Küçük Çeşme olarak adlandırılmaktadır. Küçük Çeşme'nin kuzeyinden Beylerhan köy merkezine uzanan günümüz karayolu Emirfakı-Derbent üzerinden Gediz'e uzanmaktadır. Bu rota antik çağda Bagis-Lyendos-Kadoi şeklinde olmalıdır.

Beylerhan'dan batıya giden karayolu günümüz Ankara-İzmir karayolu ile paralel gider ve köy yolu Mıdıklıya ulaşır. Bu yol güzergahı üzerinde bulunan Sarıkız Köprüsü (tarihte Beylerhan Köprüsü olarak geçer) yer almaktadır. Yapılışı tam olarak bilinmemekle birlikte Osmanlı Dönemine tarihlenen 2.10

m. Yüksekliğinde ve 3.3 m. genişliğindedir. Çeşme, 2012 yılında Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Günümüzde hala köy halkı tarafından kullanılmaktadır.

Beylerhan köy merkezinde kanal kazısı sırasında açığa çıkan 3 adet lahit kapağı belgelenerek kayıt altına alınmıştır. Gerek köy merkezindeki kalıntılar, gerekse çeşmelerdeki mimari yapı taşları antik dönemde köyde yada yakınlarında önemli bir yerleşimin bulunduğuna dair izleri taşımaktadır.

B. BANAZ İLÇESİ

B. 1. Akmonia Antik Kenti ve Territoriumu: Akmonia, günümüzde Uşak İli'nin Banaz İlçesi Ahat ile Ulupınar köy yolunun 1.5 km. batı yönünde, Asar Mevkii denilen tepe üzerinde yer almaktadır (Bkz. Banaz İlçesi haritası). Kent, Doiantos Pedion'un (Banaz) ovasının kuzey doğusunda, Burgaz Dağı'nın kuzey eteklerinde kurulmuştur. Eski çağ tarih kaynaklarında şehrin adının Manes'in oğlu Akmon'dan geldiği iddia edilse de bu varsayımlar henüz netlik kazanmamıştır.

Batı Anadolu'nun pek çok merkezinde olduğu gibi Uşak ve yakın çevresindeki antik kentlere dair ilk belirlemeler de bu yüzyılda bölgeyi ziyaret eden gezginler tarafından aktarılmıştır. Uşak'ın Banaz İlçesi'ndeki Akmonia antik kenti ile ilgili bilinen ilk çalışmalar Johann Franz tarafından başlatılmıştır (Buckler, Calder 1939: 41). Aynı dönemde bölgeyi ziyaret eden Hamilton tarafından kentin tiyatrosu, tiyatrodan daha küçük boyutlu seyirci sıraları ve sahne binasına ait kalıntıları tanımladığı Odeon benzeri yapı, tapınak kalıntısı, sur duvarları ve kulelere ait kalıntılar tanımlanmıştır (Hamilton 2013: 100). Hamilton'un ardından bölgede araştırma yapmış olan Cramer ve Ramsay gibi bir çok gezgin kent hakkında epigrafik kalıntılardan yola çıkarak kentin tarihsel gelişiminin aydınlatılmasında katkıda bulunmuşlardır (Cramer 1832: 18; Ramsay 1883: 389). 20. yüzyılın ortalarından itibaren günümüze kadar kentin neredeyse tüm yazıtlı mimari parçaları ve diğer epigrafik kalıntıları çözümlenip kaydedilmiştir.

Akmonia’da günümüze kadar süregelen incelemeler değerlendirildiğinde bilimsel araştırma ve kazıların hiçbir zaman başlatılamadığı görülmektedir. 2000 yılında kentte kaçak kazılar neticesinde tespit edilen gymnasium yapısının taban döşemesindeki mozaiklerin koruma altına alınması için Uşak Arkeoloji Müzesi tarafından bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir (Başgelen 2000: 24). Fakat bu kazı sırasında mozaiklerin kaçırılması ve büyük ölçüde tahrip edilmesi sebebiyle kazı sonlandırılmış ve apsisli salon dışında başka bir alanda her hangi bir kazı çalışması yapılamamıştır. Son yıllarda ‘Akmonia Antik Kentinden Heykeltıraşlık Eserleri’ başlıklı çalışmasıyla Sezer, Akmonia’dan bulunarak Afyon Müzesi’nde koruma altına alınan heykellerin kataloğunu hazırlayarak, kentin heykeltıraşlık sanatı açısından nitelikli eserlere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Sezer 2014: 71-84). 2014 yılına gelindiğinde ise Uşak ve çevresinde tarafımızdan başlatılan yüzey araştırmasıyla kent yeniden gündeme gelmiştir. Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan ve Roma Yerleşimleri’ adlı yüzey araştırması kapsamında kentin var olan buluntuları gözlenmiş, ören yerindeki incelemelerde gymnasiuma ait apsisli salona, tiyatrosuna, tapınak benzeri yapı kalıntılarına, sur duvarlarına, nekropollerine ve kentin su sistemine ait bilgiler yeniden oluşturularak güncellenmiştir (Dinç v.d. 2016: 521-538).

Akmonia kent merkezinde 2014-2015 yıllarında tarafımızdan belgeleme çalışmaları yürütülmüştür (bkz. Dinç 2017a; 91-103, Dinç 2017b;213-229). Özellikle apsisli mozaik salon ve çevresinde yüzeyde bulunan anıtsal mimariye ait kalıntılar ve seramik parçaları belgelenerek kayıt altına alınmış ve mevcut durumları Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bildirilmiştir. Ahat köy merkezine ve yakın çevresine dağılmış vaziyette bulunan mimari kalıntılar yok olma tehlikesine karşı ören yerine taşınmıştır. 2016 yılında Akmonia kenti ile ilgili yapılan yüzey araştırmaları, antik çağda önemli yolların kavşak noktasında bulunan kent ve yakın çevresindeki arkeolojik kalıntıları tespit etmeyi, ileride yapılacak olan sistemli kazılara zemin hazırlamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda Akmonia kentinin yayılım alanını belirlemeye yönelik inceleme gezileri düzenlenmiştir. Bunlar arasında İslam Köy, Hasan Köy, Susuz Köy, Kaylı Köyü, Ulupınar Köyü, Şaban Köy önemli merkezler arasında yer almaktadır. Şimdiye kadar yapılan incelemelerde sayılan köy merkezlerinde ve çevresinde Akmonia’dan getirilen mimari parça-

lar belgelenerek günümüz ev yapılarında ve camilerde yapı malzemesi olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca söz konusu köylerde çok sayıda kaçak kazı çukuru belirlenmiş ve çoğunlukla nekropol alanlarıyla karşılaşmıştır. Basit gömü tarzında yapılan mezarlarda seramik parçaları ve dağılmış kemikler dışında herhangi bir bulguya rastlanılmamış ancak bu mezarların kırsal yerleşim dokusuna işaret ettiği anlaşılmıştır.

2017 yılı Akmonia antik kenti yüzey araştırması çalışmaları 1. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen alanın içinde apsisli salonun kuzey ve güneyine doğru genişleyen bir alanda, GPS alan hesabı, parsel sınırları takip edilerek gerçekleştirilmiştir (Resim: 11-12). Söz konusu alanlar şahıs arazileri olup henüz kamulaştırılması tamamlanamamıştır. Bu sebeple tarımsal faaliyetlere açık olup, bu alanda her yıl ağır tarım makineleri ile çalışılmakta bu durum toprağın altında bulunan yapılara büyük zarar vermektedir. 2017 yılı yüzey incelemeleri sonucunda toplanan amorf seramik, cam, metal ve sikke buluntuları ile mermer mimari parçalar, plaster parçaları kentte bin yıllık kesintisiz yerleşimin bulunduğunu kanıtlamaktadır (Resim: 16).

Kentin hava fotoğrafları ile ilk kez belgelendirilmesi sağlanmış (Resim 11), topografik planın hazırlanması yönünde alt yapı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Doğudan batıya ve kuzeyden güneye şehrin etrafını çeviren sur duvarlarına ait kalıntılar (Resim: 15) hava fotoğrafları ve çizim çalışmaları ile belgelendirilmiştir. Kentin yüzeyde görülen yapı kalıntıları; apsisli salon, tapınak 1 (Resim: 13) ve tapınak 2 ?, tiyatro, sur duvarlarının dışında Geç Antik Çağ'da inşa edilmiş olan hipoje mezalar (Resim: 14), kaya mezarları, sur kalıntıları, kente su taşınması için kullanılmış olan taş borulardır.

Akmonia tiyatrosu 741179/4281956 koordinatlarındadır. Sahne binası tamamen yıkılmıştır. Yerinde sabit sadece iki blok görünmektedir. Bu blokların ölçüleri 140 ve 118 cm. uzunluklarında 20 cm. kalınlığında, 176 ve 118 cm. uzunluğunda 20 cm. genişliğindedir.

Akmonia Nekropolleri ve Tümülüsler

Çeştepe Tümülüsü 1 742387-4283687 koordinatında olup tescillidir. 30 yıl önce kaçak kazıcılar tarafından kazılmıştır. Tepe noktasında 170x120 cm. boyutlarında, derinliği 120 cm. olan kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Diğer

bir kaçak kazı çukuru ise 82x64 cm. olup 70 cm. derinliğindedir. Mezar odası ya da herhangi bir gömü izine rastlanılmamıştır.

Çeştepe Tümülüsü 2 742165-4283786 koordinatlarında olup eteğinde kaçak kazıcılar tarafından kepçeyle kazılmış bir yarma oluşturulmuştur.

Akmonia kuzey nekropolü Çağılar Mevkii'nde bir erkek ve bir kadına ait olan lahitler müze denetiminde kurtarma kazısı ile açılarak ören yerine taşınmış ve günümüzde bu alanda korunmaktadır. Ayrıca bu alanda basit taş örgüden sandık tipinde 8 mezar daha görülmüştür.

Erenler tepesi Sarabat mevkiinin batısında, Akmonia'nın kuzeyinde 740162-428439 koordinatlarında, kaçak kazı sonucunda açığa çıkan mezarlar da Uşak Müzesi'nce kurtarma çalışması yapılmış, ancak korumasız alanda tekrar kaçak kazı yapılarak tahribatın arttığı gözlenmiştir. Açılan mezarlardan biri 111 cm. genişliğinde, 240 cm. uzunluğunda, 130 cm. derinliktedir. Kapaklar dikdörtgen kayrak taşındandır. Mezarlar kuzey güney yönlüdür. Hemen güneyinde açılmamış bir mezar daha bulunmaktadır. Mezar 1'in güneydoğusunda mezar 2 ve mezar 3 olarak adlandırılmıştır. Çevresinde dağılmış seramik parçaları tespit edilmiştir.

Önümüzdeki yıllarda gerekli finansal kaynakların karşılanması koşuluyla kent merkezinin topografik planının hazırlanması hedeflenmektedir. Günümüzde kazı çalışmaları öncesinde kent yüzeyinde jeofizik araştırmaların önemi oldukça büyüktür. Bu doğrultuda Akmonia ve yakın çevresinde sistemli kazı çalışmaları öncesinde toprak altındaki mevcut yapıların durumunun anlaşılması ve bunların kent planına işlenmesi amacıyla jeomanyetik ve jeoradar çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli alt yapının oluşturulması oldukça elzemdir. Bu yıl ki çalışmalarımız arasında ilerleyen yıllarda yapılması planlanan jeofizik araştırmalar için ilgili kurumlar ile iletişime geçerek Üniversite ve yerel yönetimler ortaklı bölgesel kalkınmaya yönelik projelerin üretilmesi planlanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uşak İli ve ilçeleri arkeolojik yüzey araştırması konulu araştırma projemiz, yukarıda sıralanan programda belirtildiği üzere konu kapsamında, merkeze bağlı birimler ile Banaz İlçesi Akmonia antik kentinde sürdürülmüştür. İlgili-

li merkezlerde daha önce tescil edilmemiş bulunan arkeolojik kalıntılar ve nekropol alanları ilk kez tarafımızdan tespit edilmiş olup arkeoloji bilimine sunulmaktadır.

Proje süresince yerleşimlerin tespitinde öncelikle yerel halkın bilgisine başvurulmuş sürdürülen araştırmaların, Uşak'ın yerleşim tarihinin tespit edilip, arkeolojik haritasının hazırlanmasında oldukça yararlı olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda antik kent merkezlerinin, küçük kasaba ve köy yerleşimlerinin envanteri oluşturulmuş ve sonrasında yoğun yüzey incelemesi ile detaylı çalışmaların gerçekleştirilmesi için uygun bir zemin hazırlanmıştır.

2014-2017 yıllarında Uşak ilinde sürdürülen arkeolojik yüzey araştırmaları sonucunda 80'nin üstünde arkeolojik alanda belgeleme çalışması gerçekleştirilmiştir.

Uşak merkeze bağlı Ortaköy'de yer alan ve 2014 yılında ilk kez tarafımızdan keşfedilerek bilim dünyasına sunulan Traianopolis antik kentinin nekropolü ve yerleşim dokusuna dair izler 2016 ve 2017 yılında da tespit edilmeye devam edilmiştir³. Kentin nekropol alanında kaçak kazılar sonucunda yüzden fazla mezar tahrip edilerek kaçakçılar tarafından açığa çıkarılmaya devam edilmiştir. Buradaki belgeleme çalışmaları, kentin yapılarına ait önemli kalıntıların var olduğunu ve bir an önce bilimsel kazıların başlatılarak acil koruma önlemlerinin alınması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi 2014-2017 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte belirlenen arkeolojik yerleşimlerin yüzeyinde bulunan (seramik, mimari parçalar, cam ve metaller, epigrafi) buluntuların sistemli olarak toplanması, çizim ve fotoğraflarının çekilmesi amacıyla bilimsel çalışma yapmak üzere etütlük eser olarak toplanıp kayıt altına alınması sağlanmıştır (Dinç-Taştemür 2017). Bu doğrultuda yerleşimlerin dönemsel gelişimi, yoğunluğu ve büyüklüğünü belirlemek mümkün olmaktadır. Derlenen buluntular ışığında bölgesel geniş alanlı yüzey araştırması çalışmalarında, merkezi yerleşimlerin çevresinde gelişen kırsaldaki küçük kasaba

3 Nekropol alanı ile ilgili 2014-2015 yılı tespitlerimiz ve tahribat durumunu gösteren belgeleme çalışmaları 2015 ve 2016 yılı Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları toplantısında arkeoloji bilim dünyasına sunulmuş ve özellikle tahribata dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

ve köylerin, yerleşim modelleri ve sistemleri tarihsel süreç içinde çoğunlukla açıklanabilmektedir. Uşak arkeolojik yüzey araştırmasında uygulanan envanter çalışmaları sonucunda belirlenen arkeolojik alanların işlevlerinin anlaşılması açısından yoğun yüzey araştırması yöntemlerinin uygulanması büyük bir gereklilik olarak görülmektedir. 2014-2017 yılları arasında sürdürülen Uşak il merkezi, Banaz ve Sivaslı ilçelerindeki yüzey araştırmaları, merkezi antik kentlerin kırsalında bulunan yerleşimlerin lokalizasyonları, anıtsal mimariye ait kalıntılardan küçük boyutlu buluntulara kadar çok sayıda eserin tespit edilmesini sağlamıştır.

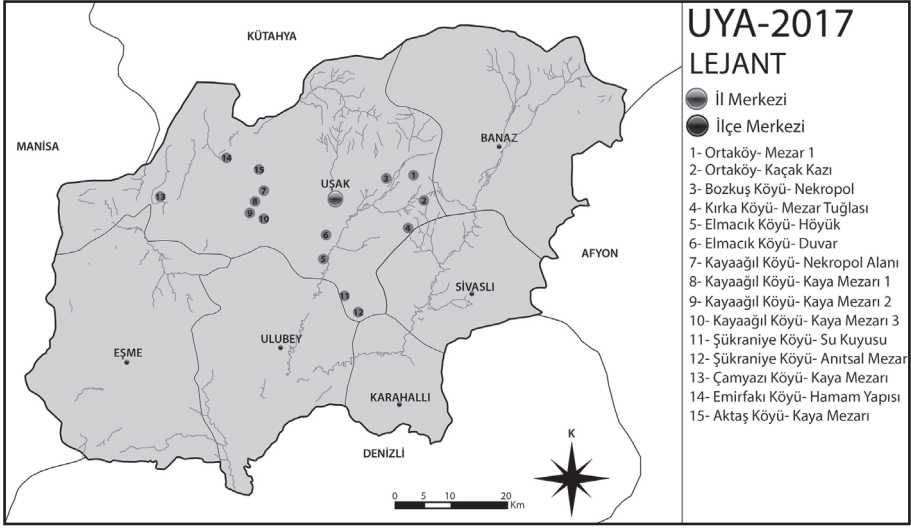
Uşak İli Banaz İlçesi Ahat Köy’de yer alan Akmonia antik kenti ise önemle üzerinde durulması gereken kentlerden birisidir. Antik çağda Phrygia’nın merkezinde önemli yol ağlarının kavşağında konumlanan kent, verimli tarım arazileri sayesinde geniş bir yayılım alanına sahip olduğunu gösteren yüzey buluntularına da sahiptir. Akmonia ve hinterlandında gerçekleştirilecek yoğun yüzey araştırması ve bilimsel kazı çalışmaları, kentin görkemli yapılarının ortaya çıkmasını sağlayacağı gibi tarihsel süreçteki gelişimini de aydınlatıcı bilimsel verilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- BAŞGELEN 2000, Başgelen, N., “Çalınan Geçmiş, Yitirilen Miras: Akmonia (Ahatköy) Mozaikleri”, *Arkeoloji ve Sanat* 22, 97/23-25.
- BELKE, MERSCİH 1990, Belke, K., Merscih, N., *Tabula Imperii Byzantini 7: Phrygien und Pisidien*, Wien.
- BUCKLER, CALDER 1939, Buckler, W. H., Calder, W., *Monuments and Documents from Phrygia and Caria, Monumenta Asiae Minoris Antiqua* Vol. VI, Manchester.
- CRAMER 1832, Cramer, J. A., *A Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Vol. II, Oxford.
- DİNÇ v.d. 2016 Dinç, M., Kaplan, D., Taştımur, E., Yılmaz, B., “2014 yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması Eski Yunan-Roma (Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma) Yerleşimleri”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt II, 521-538.

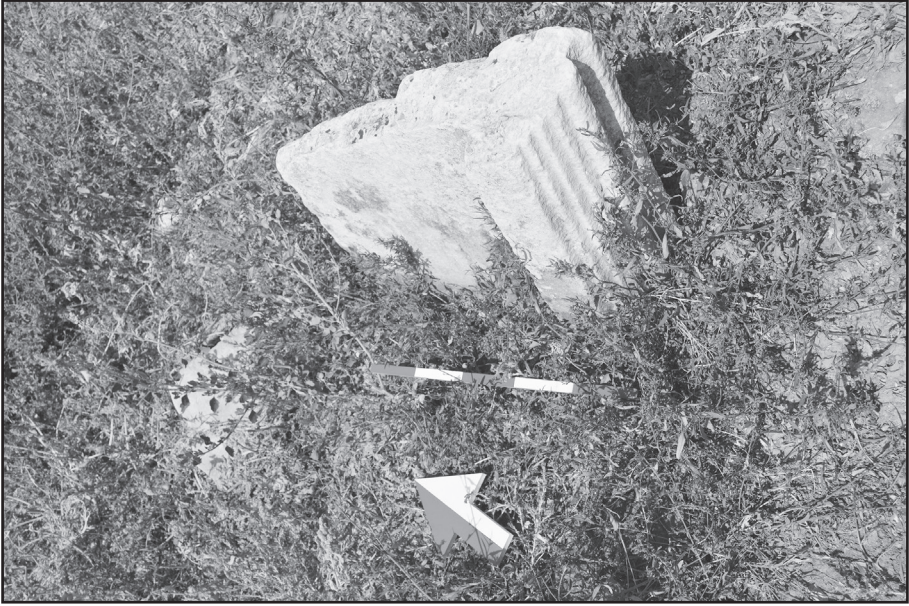
- DİNÇ-TAŞTEMÜR 2017, Dinç, M.-Taştemür E. ., “2016 yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması Eski Yunan-Roma (Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma) Yerleşimleri”, 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt II, 243-272.
- DİNÇ 2017a, Dinç M. ‘Akmonia Antik Kenti’ *Yüzey Araştırmaları ve Kazılar Işığında Uşak*, Ed. R. M. Czichon vd., İstanbul , 91-103.
- DİNÇ 2017b, Dinç, M. ‘Uşak’ ta Bir Antik Kent: Akmonia’ Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekan Dumlupınar Üniversitesi V. Arkeoloji Sempozyumu, Kütahya 10-12 Ekim 2016, Ed. Gökhan Coşkun, Ankara 2017, 213-229.
- HAMILTON 2013, Hamilton, W. J., *Küçük Asya*, (Çev. Kasım Toraman), Ankara.
- OY 2014, Oy, H. ‘Uşak İli ve İlçelerinde İlk Tunç Çağı Coğrafya Araştırmaları’ 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* Cilt I, Ankara 2014, 215-230.
- RAMSAY 1883, Ramsay, W. M., “The Cities and Bishoprics of Phrygia”, *The Journal of Hellenic Studies* Vol. 4, 370-436.
- SEZER 2014, Sezer, S. S., “ Akmonia Antik Kentinden Heykeltıraşlık Eserleri”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17, 71-84.
- WAELEKENS 1986, Waelkens, M., *Die Kleinasiatischen Türsteine: Typologische und Epigraphische Untersuchungen der Kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheirtür*, Mainz.

Harita 1: 2017 yılı Uşak ili genel harita ve buluntu merkezleri.

Resim 1: Orta Köy(Traianopolis) Nekropol Kaçak Kazı

Resim 2: Bozkuş Köyü mezarlık

Resim 3: Çarık Köy Demirli Çeşme.

Resim 4: Elmacık Höyük kuzeybatıdan görünüm.

Resim 5: Kırka Köy- Kapaklar yolu üzeri Çeşmede mezar steli.

Resim 6: Şükranîye Yele Höyük ve seramik parçaları.

Resim 7: Kayağıl Müze Kurtarma Kazısı Kaya Mezarı.

Resim 8: Aktaş Köyü Tamamlanmamış Girlandlı Lahit

Resim 9: Emirfakı Köyü Bizans Dönemi'ne ait Kaide ve Bomos.

Resim 10: Çamyazı Köyü Gerdekkayası Höyük Kaya Mezarı

Resim 11: Akmonia kuzeybatı-güneydoğu havadan görünüm

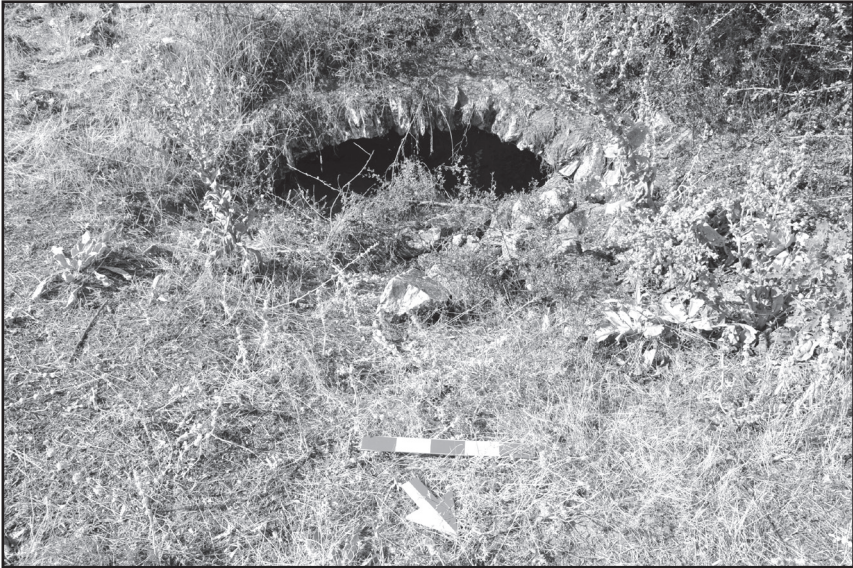

Resim 12: Akmonia Apsisli mozaikli Salon

Resim 13: Tapınak 1 temel kalıntıları.

Resim 14: Kuzey Hipoje mezar.

Resim 15: Güney Sur duvarından kalıntılar.

Resim 16: Akmonia Yüzey Seramik buluntuları ve Seramik çalışmaları

2017 YILI ŞIRNAK İLİ MERKEZ, GÜÇLÜKONAK, ULUDERE VE BEYTÜŞŞEBAP İLÇELERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Nilgün COŞKUN*
İsmail AYMAN
Şeref YUMRUK
İbrahim Tayfur AŞKAR

Şırnak İli Merkez, Güçlükonak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile ilk kez 05 Eylül-19 Eylül 2017 tarihleri arasında 15 gün süreyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmamız, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün 16642 numaralı projesi ile desteklenmektedir. Destekleri için Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'ne, Şırnak İl Kültür Müdürü Ramazan Açar'a, ekibimizin konaklamasını üstlenen Şırnak Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Rektör Mehmet Emin Erkan ile Genel Sekreter Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Baz'a, değerli katkıları nedeniyle Dr. Öğr. Üyesi Murat Akar'a ve en başından itibaren kıymetli fikirlerini esirgemeyen Prof. Dr. Veli Sevin'e teşekkürü borç biliriz.

Şırnak coğrafi olarak birbirinden tamamen farklı iki alt birimden oluşur. Şehrin güneyi ve batısında alçak rakımlı İdil, Cizre ve Silopi İlçeleri vardır.

---

* Dr. Öğr. Üy. Nilgün COŞKUN, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Alahan-Antakya, Hatay/TÜRKİYE.
Arş. Gör. Dr. İsmail AYMAN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Kürsüsü Fatih, İstanbul/TÜRKİYE.
Şeref YUMRUK, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Cami Nebi Mahallesi, Ziya Gökalp Sk. Sur, Diyarbakır/TÜRKİYE.
İbrahim Tayfur AŞKAR, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Alahan-Antakya, Hatay/TÜRKİYE.

Buna karşın Güneydoğu Toros Sistemi'ne bağlı kütleler olan Namaz, Cudi ve Gabar Dağları ile çevrelenmiş Merkez İlçe'den doğuya doğru yükseklik git-tikçe artar. "Dağlık Şırnak" da denilebilecek bu yüksek rakımlı bölge, çalışma sahamızı oluşturmaktadır. Orta Demir Çağ'da Van Gölü Havzası merkezli Urartu Krallığı ile Yakınoğu'nun en önemli siyasi figürü olan Yeni Assur İmparatorluğu arasında sınır oluşturan bu alanın arkeolojik dokusuna dair veriler elde etmek araştırmamızın ana amacıdır.

Bölgede 19. yüzyıl başlarından itibaren yapılan ilk bilimsel gezi ve araştırmalar büyük ölçüde Cizre-Silopi ovalarında yoğunlaşır.¹ Bu ovalık alanda Guillermo Algaze başkanlığında 1988-1990 arasında², Prof. Dr. Gülriz Kozbe başkanlığında ise 2004-2006 arasında yüzey araştırmaları yapılmıştır.³ Cizre-Silopi ovaları, M. Ö. 8. yüzyıl Yeni Assur kayıtlarında⁴ *Ulluba* olarak adlandırılır.⁵

Dağlık Şırnak'ta ise çalışmalar sadece Cudi Dağı vadisindeki Yeni Assur dönemi kaya kabartmalarını araştırmaya yöneliktir. Bu kabartmalar üzerinde, Hormuzd Rassam tarafından 1897'de⁶ daha sonra ise kapsamlı bir biçimde Prof. Dr. Hayat Erkanal başkanlığındaki ekip tarafından 1986'da⁷ çalışmalar yapılmıştır.

-
- 1 Layard, A. H., *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon; with Travels in Armenia, Kurdistan and the Desert: Being the Result of the Second Expedition undertaken for the Trustees of the British Museum*, 1853: 42-65
  - 2 Algaze, G., M. Rosenberg, "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1989", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, VIII, Ankara, 1991: 144.
  - 3 Kozbe, G., "Şırnak İli, Silopi Ovası Yüzey Araştırması, 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI-II-1, Ankara, 2005: 299.
  - 4 Luckenbill, D. D., *Ancient Records of Assyria and Babylonia. Vol I. Historical Records of Assyria from Earliest Times to Sargon*, The University of Chicago Press, 1926: 770, 785, 796, 814.
  - 5 Algaze, G., E. Hammer and B. Parker, "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project. Final Report of the Cizre Dam and Cizre-Silopi Plain Survey Areas", *Anatolica*, XXXVIII, 2012: 35; Kozbe, G., "Şırnak İli, Silopi Ovası Yüzey Araştırması, 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII-1, Ankara, 2005: 300; Kozbe, G., "Şırnak İli, Silopi Ovası Yüzey Araştırması, 2005", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV-1, Ankara, 2006: 315.
  - 6 Rassam, H. 1987. *Asshur and Land of Nimrod*, 1987: 389.
  - 7 Erkanal, H., "1986 Cudi Dağı Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, V-2, Ankara, 1987: 111-119.

2017 Yılı Şırnak İli Merkez, Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması, iki farklı alanda, Şırnak Merkez İlçe ile Güçlükönak'ta gerçekleştirilmiştir (Harita: 1).

ŞIRNAK MERKEZ İLÇE

1. Doğantepe (Se Grik 1) Höyüğü

Şırnak Merkez İlçe Merkezi'nin 7 km. güneybatısında, Şırnak-Cizre karayolunun 100 m. kuzeyinde höyük. Yaklaşık 150-110 m. ölçülerindedir. Batısındaki doğal yükselti ile beraber 20 m. yüksekliğindedir. Teraslar halinde yapılmıştır. Yarı işlenmiş taşlardan oluşan mimari izler güney ve doğu yamaçta yoğundur (Resim: 1).

Eski Şırnak-Cizre yolu, höyüğün hemen güney yamacından geçmekte olup bu yolla bağlantılı olarak tepenin üzerine yapılmış eski güvenlik noktası hâlihazırda yıkılmıştır; ancak kontrol noktası inşaatı ve ona bağlanan asfalt yol höyüğün üstünde çökmelere yol açmıştır. Bugün höyüğün içinde bulunduğu alanı da kapsayan bir sahada Orman Bakanlığı'nca yürütülmüş ağaçlandırma çalışmaları vardır. Ayrıca höyüğün batısında aktif olan bir kömür ocağı bulunmaktadır ve bu çalışmalar höyüğün batısında toprak kaymalarına neden olmuştur. Höyüğün güneydoğu eteklerinde ise tarımsal faaliyet yürütülmektedir.

Höyükte Kalkolitik ve Orta Demir Çağ'a tarihlenen çanak çömleklerle birlikte 1 adet envanterlik ağ ağırlığı ile etütlük bir minyatür taş kap bulunmuştur.

2. Se Grik 2 Höyüğü

Şırnak merkezin 6 km. batısında, Doğantepe Höyüğü'nün 1 km. kadar kuzeydoğusunda höyük. Yaklaşık olarak 120-100 m. ölçülerindedir. Höyüğün doğusunda bir konut bulunmaktadır ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde tel örgü ile ikiye ayrılmıştır (Resim: 2). Bu alanda aynı zamanda ağaçlandırma yapılmıştır. Höyüğün kuzey ve batı eteklerinde tarımsal faaliyet yürütülmektedir. Höyük üzerinden alınan taşlarla eteklere set çekilmiştir. Tüm bu sebeplerle höyük ağır tahribata uğramıştır.

Höyükte Demir Çağ'a ait az sayıda çanak çömlek parçası bulunmuştur.

3. Kasrik Höyüğü (Hazine Tepe)

Şırnak'ın yaklaşık 30 km. güneybatısındaki Kasrik Beldesi'nin 1 km. kadar güneyinde, Kızılsu'nun hemen batı kenarında, Kızılsu ve Dicle'nin birleştiği alanın 3 km. kuzeydoğusunda, Kasrik boğazının güneybatı ucunda yer alır (Resim: 3). Doğal kayalık üzerinde yükselen höyük yaklaşık 100-80 m. ölçülerindedir. Höyüğün kuzeyinden başlayan ve Kızılsu'ya inen ana kayaya oyulmuş yaklaşık 100 m. su yolu bulunmaktadır. Bu su yolunun üzerinde, Kızılsu'nun hemen batısındaki kayalıkta daha önceki gezi ve araştırmalar esnasında tespit edilmiş⁸ ve Diyarbakır Kültür Varlıklarını Bölge Koruma Kurulu tarafından tescil edilen Part Dönemi'ne ait Kasrik Kabartması vardır (Resim: 3).

Höyüğün üzerinde bugün aktif olarak kullanılan bir korucu mevziisi bulunmaktadır. Üzerinde kaçak kazı çukurları vardır ve kuzeyi yol açma çalışmaları sırasında iş makinelerince tahrip edilmiştir.

Höyükte Kalkolitik, Erken ve Orta Demir Çağ'a tarihlenen çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

4. Merigya Yerleşimi

Şırnak merkezin 10 km. güneydoğusunda yer alan yerleşim (Resim 4) yaklaşık 120-100 m. ölçülerindedir. Üzerinde ve çevresinde yakın dönemde terk edilmiş yoğun bir yerleşim olduğu için pre/protohistorik dönem bulguları oldukça sınırlıdır.

Höyükte Demir Çağ'a tarihlenen çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

8 Layard A., *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon; with Travels in Armenia, Kurdistan and the Desert: Being the Result of the Second Expedition undertaken for the Trustees of the British Museum*, 1853: 42-65; Algaze, G., "A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 48, No 4, 1989: 249-252

5. Çobanbey (Silerut) Höyüğü

Şırnak merkezin 8.5 km. güneybatısında, Çobanbey Köyü'ndeki höyük, yaklaşık 300-300 m. ölçülerindedir ve Nerdüş Çayı'nın güney kıyısındadır. Çobanbey Köyü, höyüğün üzerine kurulmuştur. Modern yapılaşmanın yanı sıra özellikle kuzey ve batı eteklerde yoğun olmak üzere tüm höyükte tarımsal faaliyetler ve meyve bahçeleri tahribata yol açmıştır (Resim: 5).

Höyükte Demir Çağ'a ait az sayıda çanak çömlek parçası bulunmuştur.

6. Divin Yerleşmesi

Şırnak merkezin yaklaşık 14 km. güneydoğusunda, İkizce Beldesi'nin 4.5 km. güneyinde ve Cudi Dağı'nın kuzeybatı eteklerinde yerleşim, Nerdüş Vadisi'nin doğusundadır (Resim: 6). Yerleşim üzerinde terkedilmiş modern Divin Köyü'nün kalıntıları bulunmaktadır. Yerleşimde kaçak kazı çukurları vardır.

Höyükte Demir Çağ'a ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

7. Şah Vadisi (Singuber) Yerleşmesi

Şırnak merkezin yaklaşık 14 km. güneyinde, Cudi Dağı'nın kuzeybatı eteklerinde, Nerdüş Çayı'nın hemen doğu sekisi üzerindeki yamaç yerleşimi (Resim: 7), vadi içinde açılmış kaçak kazı çukuru ile tesadüfen bulunmuştur.

Yerleşimde Geç Neolitik Dönem'e tarihlenen Hassuna türü çanak çömlek parçaları bulunmuştur (Çizim: 1).

GÜÇLÜKONAK

1. Finik Yerleşimi, Finik Kaya Kabartmaları ve Finik Höyük

Şırnak merkezin yaklaşık 35 km. güneybatısında, Güçlükönak'a bağlı Eskiyağı ve Damlarca Köylerinin arasında, Dicle Nehri'nin kuzeyinde, Gabar Dağı'nın güney eteklerinde, Dicle ile birleşen derin Finik Çayı Vadisi'nde

Orta ve Yakın Çağ'a ait kale, yerleşim ve nekropol bulunmaktadır⁹. Yerleşim birimleri vadi boyunca hem doğu hem batı eteklerde devam etmiştir. Etrafı surlarla çevrili yerleşim, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir.

Finik 1 No.lu Kaya Kabartması: Dicle'nin ve Finik vadisinin yaklaşık 1.5 km. kuzeydoğusunda bulunan ve daha önceki çalışmalarda tespit edilmiş olan¹⁰ kaya kabartması üzerinde belgeleme çalışmaları yapılmıştır. 172-190 cm. ölçülerindeki bir silme içinde iki insan figürü vardır. Baş kısmı tahrip edilmiş figürlerin arasında birkaç satır (3?) yazıt yer almaktadır (Resim 8). Parth Dönemi'e aittir.

Finik 2 No.lu Kaya Kabartması: 1 No.lu kabartmanın yaklaşık 2 km. batısında, Finik İç Kale'nin kuzeyinde, yüksek bir kayalığın kuzeybatı yamacında yer alır. İşlendiği kayalık tahrip edilmiştir. 82-142 cm. ölçülerindeki silme içinde bir insan figürü vardır (Resim: 8). Kabartmanın yapıldığı kayalığın hemen önünde su kanal sistemi vardır. Kanal sistemi kalenin doğusundan başlayıp batıya doğru kaleyi çevreler. İlk kez yüzey araştırmamız sırasında bulunan kabartmanın belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Parth Dönemi'e aittir.

Finik Höyük: Finik yerleşmesinin güney ucunda, Şırnak-Güçlükönak karayolunun güneyinde, Dicle'nin kuzey sekinde olup Finik Çayı'nın Dicle Nehri ile birleştiği alanın hemen batısında yer alır. Finik yerleşiminin nehir kıyısındaki devamıdır. İki ayrı höyükten oluşur. Özellikle doğu höyük üzerinde yoğun Ortaçağ kalıntıları vardır. Yanı sıra Finik yerleşimini çevreleyen sur sisteminin devamı da izlenmiştir. Her ikisi de yoğun tarımsal faaliyetler sebebiyle oldukça tahrip edilmiştir.

Erken ve Orta Demir Çağ'a ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

9 Layard A., *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon; with Travels in Armenia, Kurdistan and the Desert: Being the Result of the Second Expedition undertaken for the Trustees of the British Museum*, 1853: 42-65; Algaze, G., "A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 48, No 4, 1989: 249-252; Top M., K., Özkurt, "Hakkari ve Şırnak İlleri ile İlçeleri Yüzey Araştırması 2006", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 25-3, 2008: 478.

10 Layard A., *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon; with Travels in Armenia, Kurdistan and the Desert: Being the Result of the Second Expedition undertaken for the Trustees of the British Museum*, 1853: 54; Algaze, G., "A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 48, No 4, 1989: 250.

2. *Avina Deresi (Zeve) Yerleşimi ve Dirheler*

Şırnak merkezin 35 km. güneybatısında, Güçlükönak Akdizgin Köyü'nün yaklaşık 3 km. kuzeyinde, Gabar Dağı'ndan kaynağını alıp güneyde Dicle Nehri ile birleşen Avina Çayı'nın aktığı derin vadi içinde yer alan yerleşim, bölge halkınca iki ya da üç katlı oluşu nedeniyle "Apartman Mağara" olarak adlandırılmıştır. Mimari izler Avina Suyu'nun doğusundaki yamaçlarda da devam eder. Finik yerleşiminin bir bölümüne benzer şekilde ana kaya oyularak yapılmış birimlerden oluşur. Yerleşim, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir.

Avina Deresi vadisinin kuzeyinde, Gabar Dağı'nın güney yamaçlarında iki adet dirhe tespit edilmiştir. 1 No.lu dirhe vadinin batı, 2 No.lu ise doğu yamaçlarına inşa edilmiştir. Dirhelerin Gabar Dağı'nın zirvesine doğru devam ettiği yerel kaynaklarla yapılan görüşmelerde öğrenilmiştir.

Avina Deresi 1 No.lu Dirhe: Şırnak merkezin 37 km. güneybatısında, Güçlükönak Akdizgin Köyü'nün yaklaşık 3.5 km. kuzeyindedir. Kareye yakın dikdörtgen biçimlidir (Resim: 9). Batı duvarında 6 sıra taş dizisi korunmuştur. Duvar örgüsü iri ve yarı işlenmiş taşlardan oluşmuştur. 9x10 m. ölçülerindedir. Korunmuş batı duvarın kalınlığı 1.60 m.dir. Duvar yüksekliği 5.5 m.'dir.

Avina Deresi 2 No.lu Dirhe: 1 No.lu dirhenin yaklaşık 500 m. güneydoğusunda ve Avina Deresi'nin hemen doğusundadır. Neredeyse tamamen yıkılmıştır (Resim: 9). Duvar örgüsü iri ve yarı işlenmiş taşlardan oluşmuştur. 9.5x9 m. ölçülerindedir. Korunmuş batı duvarın kalınlığı 1.60 m.'dir. Geç dönemlerde farklı amaçlar için kullanılmıştır.

3. *Ormaniçi Vadisi Dirheler, Kale ve Kaya Mezarı*

Şırnak merkezin yaklaşık 41 km. güneydoğusunda, Gabar Dağı'ndan kaynağını alan ve güneye doğru derin bir vadi içinde akararak Dicle Nehri ile birleşen Ormaniçi Deresi Vadisi'nde, çoğu hayvancılık faaliyetlerinde geçici olarak kullanılmış yakın dönem mağara yerleşimleri vardır. Bu mağara yerleşimleri Finik ve Avina Vadisi yerleşimleri ile benzer karakterlidir, yalnızca daha seyrek bir dağılım gösterir. Vadinin kuzeyine doğru ise Gabar Dağı'nın

güney yamaçlarında 4 adet dirhe, dirhelerin kuzeyinde yakın dönemde terk edilmiş bir yerleşimin altında kale ile doğu yamaçta bir kaya mezarı tespit edilmiştir.

Dirhelerin tamamı vadinin doğu yamaçlarına inşa edilmiştir. Vadiyi kontrol edecek biçimde yüksek sırtlara konumlandırılmış dirhelerin tıpkı Avina Vadisi'nde olduğu gibi Gabar Dağı'na doğru devam ettiği yerel kaynaklarla yapılan görüşmelerde öğrenilmiştir.

Ormaniçi Vadisi 1 No.lu Dirhe: Şırnak merkezin 41 km. güneybatısında, Güçlükönak Ormaniçi Köyü'nün yaklaşık 2.7 km. güneydoğusundadır. Ormaniçi Vadisi'nin güneyindedir. 9.30x8.30 m. ölçülerinde, kareye yakın dikdörtgen biçimlidir. Duvarlar tamamen yıkılmıştır, yalnızca temel izleri takip edilmektedir (Resim: 10). Temelde iri ve yarı işlenmiş taşlar kullanılmıştır. Dirhe temellerinin üzerine daha sonra çeltik harmanı için yuvarlak bir yapı inşa edilmiştir

Ormaniçi Vadisi 2 No.lu Dirhe: 1 No.lu dirhenin yaklaşık 400 m. kuzeyindedir. Yüksek bir uçurumun kenarında, vadiyi kontrol edecek şekilde inşa edilmiştir. 6.70x6.70 m. ölçülerinde kare formudur. Yapı üste doğru daralır ve üst kısımda küçük yıkılma ve taş düşmeleri dışında tamamına yakını ayakta'dır (Resim: 10). Mevcut yükseklik yaklaşık 8 metredir. Kesilmiş iri düzgün bloklar ile temelden yukarı doğru küçülen düzgün kesilmiş taşlar kullanılarak inşa edilmiştir. Kuzey kısımda 95x65 boyutlarında pencereye benzer bir boşluk bulunmaktadır.

Ormaniçi Vadisi 3 No.lu Dirhe: 2 No.lu dirhenin kuş uçuşu yaklaşık 150 m. kuzeyindedir. 5x5 m. ölçülerinde kare formudur (Resim: 10). Düzgün iri bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. Büyük ölçüde yıkılmış olup mevcut yüksekliği 2 m.'dir.

Ormaniçi Vadisi 4 No.lu Dirhe: 3 No.lu dirhenin kuş uçuşu yaklaşık 100 m. kuzeyindedir. 4.710x5.10 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen formudur (Resim 10). Düzgün iri bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. Büyük ölçüde yıkılmış olup mevcut yüksekliği yaklaşık 2 m.'dir.

Ormaniçi Kale (Kela Goşth): Güçlükönak Ormaniçi Köyü'nün yaklaşık 2.5 km. güneydoğusundadır. Dirhelerin kuzeyinde yakın dönemde terk edilmiş

bir yerleşimin altındadır (Resim: 11). Üstteki yoğun yakın dönem yerleşimin- ce ağır tahribe uğradığı için planı belirlenememiştir.

Ormaniçi Kaya Mezarı: Ormaniçi Vadisinin sarp doğu yamacında, 1 ve 2 No.lu dirhelerin arasında yer alır. Dikdörtgen bir giriş kapısına sahiptir (Re- sim: 11). Yaklaşık 4x3 m. ölçülerinde ve tek odalıdır. İçinde kline bulunma- maktadır.

4. Güçlükönak Dirheler ve Kale

Güçlükönak ilçe merkezinin yaklaşık 1 km. güneyinden itibaren güneye doğru konumlanmış dirheler ve kale. Gabar Dağı'ndan kaynağını alan ve güneye doğru derin bir vadi içinde akarak güneyde Dicle Nehri ile birleşen Güçlükönak'ın doğusundaki nehir vadisinin batı yamaçlarında yer alır.

Güçlükönak 1 No.lu Dirhe: Güçlükönak ilçe merkezinin yaklaşık 1.3 km. gü- neyindedir. 10x7.50 m. ölçülerinde dikdörtgen formudur (Resim: 12). Düz- gün iri bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. Kuzeyinde 5.70 m. yükseklikte korunmuş duvarları var. Duvar kalınlığı yaklaşık 2 m.'dir.

Güçlükönak 2 No.lu Dirhe: 1 No.lu dirhenin yaklaşık 150 m. güneyindedir. 9.30x4.50 m. ölçülerinde dikdörtgen formudur. Düzgün iri ve orta boy blok- lar kullanılarak inşa edilmiştir. Güneybatı kısmında 170x72 cm. ölçülerinde dikdörtgen formu bir kapı girişine sahiptir (Resim: 12). Duvarlar büyük öl- çüde yıkılmıştır, korunabilmiş kısmı 2.50 m. yüksekliktedir

Güçlükönak 3 No.lu Dirhe: 2 No.lu dirhenin yaklaşık 1.5 km. güneyindedir. 1 ve 2 No.lu dirhelerin aksine vadinin doğu yamacında yer alır. Muhtemelen batı yamaçta 2 veya 3 dirhe daha olmalıdır. 8.70x9 m. ölçülerinde kareye ya- kın dikdörtgen formudur. Düzgün iri ve orta boy bloklar kullanılarak inşa edilmiştir (Resim: 12). Duvarlar büyük ölçüde yıkılmıştır, korunabilmiş kısmı 2.60 m. yüksekliktedir.

Güçlükönak 4 No.lu Dirhe ve Kale (Kela Kurik): Güçlükönak ilçe merkezinin yaklaşık 3 km. güneydoğusundadır. Vadinin doğu yamacında sarp bir kayalık üzerine kurulmuştur. Hem kaleye ait duvar izleri hem de dirhe bulunmakta- dır (Resim: 13). Her iki yapı da batıdaki derin vadiyi kontrol edebilecek şekil- de konumlandırılmıştır. Kale düzleştirilmiş ana kaya üzerine oturmaktadır. Kalenin doğu kısmındaki yamaçta 4 adet yan yana sıralanmış su sarnıcı yer

almaktadır. Bu sarnıçlardan sonra kaleye çıkılmaktadır. Kale üzerinde halen duvar izleri bulunmaktadır. Kalenin güneybatı kısmında keskin bir uçurumdan aşağı inen merdivenler yapılmıştır. Ayrıca Kale üzerinde mimari yapılara ait temel izleri vardır. Dirhe ise kalenin kuzey uç kısmına yerleştirilmiştir. Dirhe diğer örneklerden farklı olarak yaklaşık 4 metre yükseklikteki bir ana kaya üzerinde yükselmektedir. Düzgün iri ve orta boy bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. 8x8 m. ölçülerinde kare formludur.

2017 Yılı çalışmaları coğrafi olarak iki alt birimde gerçekleştirilmiştir. Şırnak Merkez İlçe çalışmalarında çoğu höyük türü yerleşimler bulunmuştur. Özellikle Cudi Dağı'ndan kaynağını alan ve ovalık alanda Dicle Nehri ile birleşen Nerdüş Vadisi, oluşturduğu elverişli çevresel koşullarla hemen her dönemde yerleşmek için seçilmiş bir bölge izlenimi vermektedir.

Gabar Dağı eteklerinde, Şırnak'ın Güçlükönak İlçesi'nde, daha önce Urartu kültürel sınırlarında gerçekleştirilmiş yüzey araştırmalarında bulunan dirhe (dev evi) türü mimari yapı örneklerinin varlığı belgelenmiştir. Gabar Dağı'nın güney yamaçlarındaki derin vadileri kontrol edecek şekilde düzenlenmiş, yüksek sırtlara konumlandırılmış bu kule benzeri yapılar, büyük bir denetleme ve yanı sıra savunma siteminin parçasıdır. Yüksek dağ yamaçlarında, birbirini takip edecek şekilde bulunmuş bu kulelerle birlikte, çağdaş olduğu düşünülen kaleler de tespit edilmiştir.

Katalog

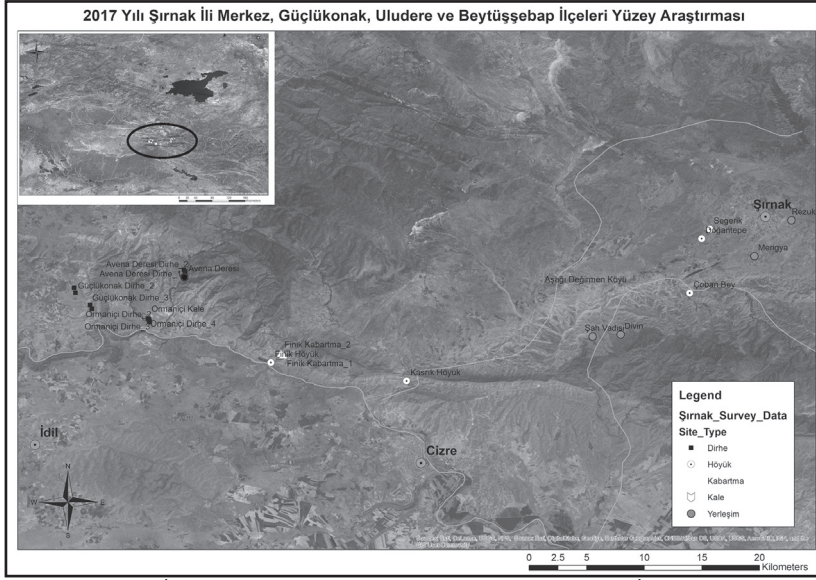
Çizim 1

1. Açık kahverengi (10 YR 6/4) hamurlu, kaba kum-taşçık-bol bitki katkılı, kötü pişirilmiş, el yapımı. R: 22 cm.
2. Açık kahverengi (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle açık koyulu renk değişimleri var, kaba kum-taşçık-bitki-kireç katkılı, kötü pişirilmiş, dışı hafif açkılı, el yapımı, koyu kiremit (10 YR 3/4) boya bezemeli.
3. Krem (7.5 YR 7/4) hamurlu, kaba kum-taşçık-bol bitki katkılı, kötü pişirilmiş, el yapımı.

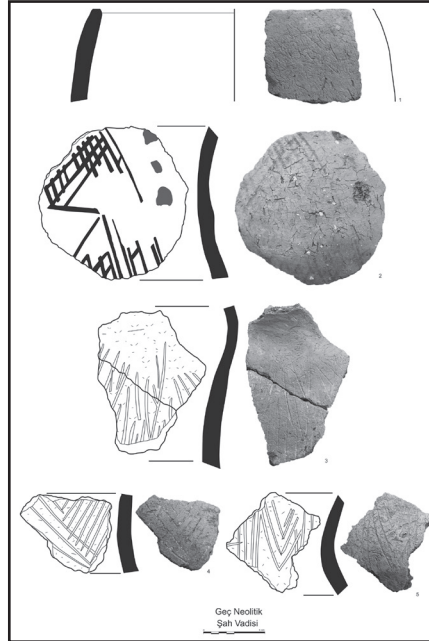
4. Açık kahverengi (7.5 YR 6/6) hamurlu, pişme nedeniyle siyahtan kreme değin renk değişimleri var, kaba kum-taşçık-bol bitki katkılı, kötü pişirilmiş, dışı hafif açık, el yapımı.
5. Açık kahverengi (7.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle içi siyah görünümlü, kaba kum-taşçık-bol bitki katkılı, kötü pişirilmiş, el yapımı.

KAYNAKÇA

- ALGAZE, G., "A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 48, No 4, 1989: 241-281.
- ALGAZE, G., M. ROSENBERG, "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1989", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, VIII, Ankara, 1991: 137-163.
- ALGAZE, G., E. HAMMER and B. PARKER, "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project. Final Report of the Cizre Dam and Cizre-Silopi Plain Survey Areas", *Anatolica*, XXXVIII, 2012: 1-115.
- ERKANAL, H., "1986 Cudi Dağı Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, V-2, Ankara, 1987: 111-119.
- KOZBE, G., "Şırnak İli, Silopi Ovası Yüzey Araştırması, 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII-1, Ankara, 2005: 293-309.
- KOZBE, G., "Şırnak İli, Silopi Ovası Yüzey Araştırması, 2005", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV-1, Ankara, 2006: 307-327.
- LAYARD, A. H., *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon; with Travels in Armenia, Kurdistan and the Desert: Being the Result of the Second Expedition undertaken for the Trustees of the British Museum*, 1853.
- LUCKENBİLL, D. D., *Ancient Records of Assyria and Babylonia. Vol I. Historical Records of Assyria from Earliest Times to Sargon*, The University of Chicago Press, 1926.
- RASSAM, H. 1987. *Asshur and Land of Nimrod*, 1987.
- TOP M., K., ÖZKURT, "Hakkari ve Şırnak İlleri ile İlçeleri Yüzey Araştırması 2006", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 25-3, 2008: 469-488.

Harita 1: Şırnak İli Merkez, Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap İlçeleri Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışma Alanı ve Tespit Edilen Merkezler.

Çizim 1: Şah Vadisi (Singuber) Yerleşmesi Geç Neolitik Dönem Çanak Çömlekleri

Resim 1: Doğantepe (Se Grik 1) Höyüğü

Resim 2: Se Grik 2 Höyüğü

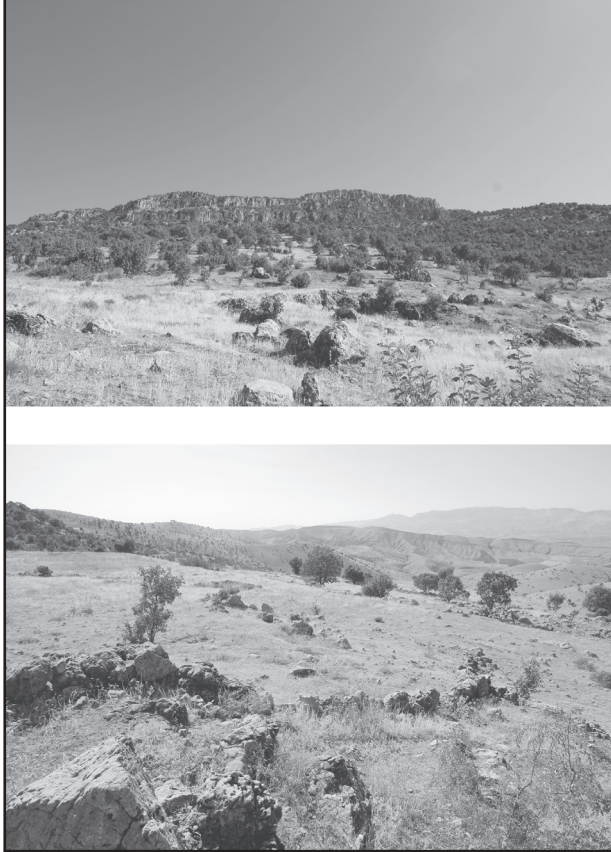
Resim 3: Kasrik Höyüğü (Hazine Tepe), Su Yolu ve Kasrik Kabartması.

Resim 4: Merigya Yerleşimi

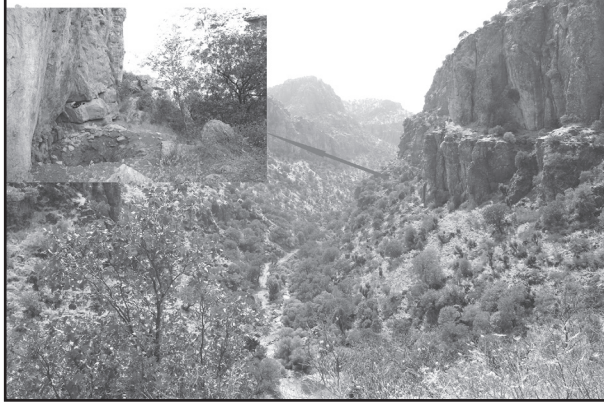

Resim 5: Çobanbey (Silerut) Höyüğü

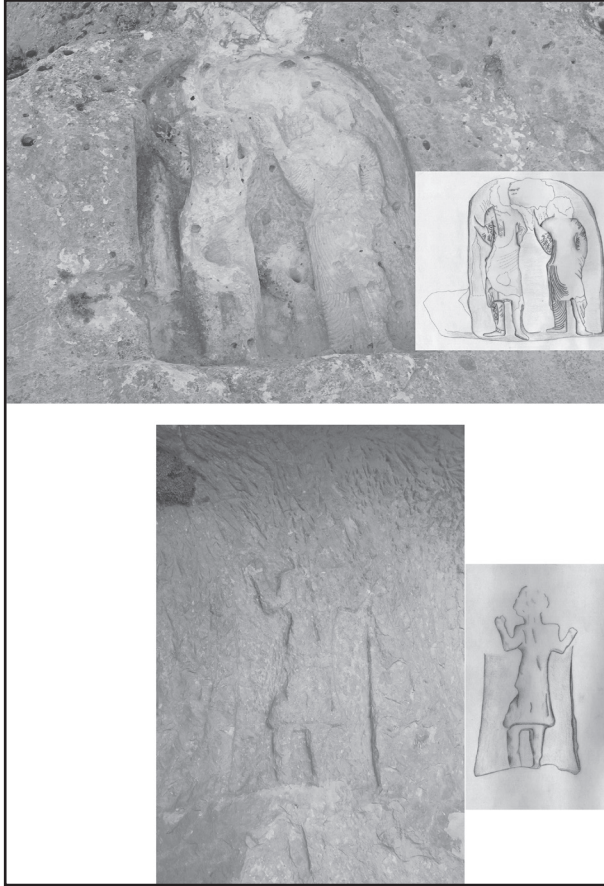

Resim 6: Divin Yerleşmesi

Resim 7: Şah Vadisi (Singuber) Yerleşmesi

Resim 8: Finik 1 ve 2 No.lu Kaya Kabartmaları

Avina Deresi 1 nolu Dirhe

Avina Deresi 2 nolu Dirhe

Resim 9: Avina Deresi 1 ve 2 No.lu Dirheler

Resim 10: Ormaniçi Vadisi 1-4 No.lu Dirheler

Ormaniçi Vadisi Kale

Ormaniçi Vadisi Kaya Mezarı

Resim 11: Ormaniçi Kale (Kela Goşth) ve Kaya Mezarı

Güçlükönak 1 nolu Dirhe

Güçlükönak 2 nolu Dirhe

Güçlükönak 3 nolu Dirhe

Resim 12: Güçlükönak 1-3 No.lu Dirheler

Güçlükönak 4 nolu Dirhe ve Kale (Kela Kurik)

Güçlükönak 4 nolu Dirhe

Güçlükönak 4 nolu Kale (Kela Kurik)

Resim 13: Güçlükönak 4 No.lu Dirhe ve Kale (Kela Kurik)

AKSARAY YÜZEY ARAŞTIRMASI 2016 VE 2017 YILI ÇALIŞMALARI: İLK YERLEŞİK TOPLULUKLAR

Nurcan KAYACAN*
Nigel GORING-MORRIS
Güneş DURU
Zehra F. TAŞKIRAN
Başar YÜCEL

GİRİŞ

Orta Anadolu'nun Kapadokya olarak bilinen kesiminde, Aksaray İli sınırları içerisinde kalan Melendiz nehri ve kolları çevresinde gerçekleştirilen "Avcı-Toplayıcı-Göçer Yaşamdan Yerleşik Yaşama Geçiş - Aksaray İli Sistematik Yüzey Araştırması" ilk kez 2016 yılında başlamış, 2017 yılında ikinci kez gerçekleştirilmiştir. Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına İstanbul Üniversitesi, Hebrew Üniversitesi-İsrail, Arizona Üniversitesi-ABD ve Centre National de la Recherche Scientifique-Fransa olmak üzere çok uluslu bir ekip araştırmayı yürütmüştür.

Aksaray ve çevresinde 1990'lı yıllardan bu yana S. Omura¹, S. Gülçur² ve N. Balkan Atlı³ başkanlığındaki ekipler tarafından yüzey araştırmaları yapılmıştır. Çalışmalar bölgenin farklı dönemlere ait yoğun iskanına ve obsidiyen

---

* Öğr. Gör. Dr. Nurcan KAYACAN, İstanbul Üniversitesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Fatih-İstanbul.
Prof. Dr. Nigel GORING-MORRIS, Hebrew University, Jerusalem
Dr. Güneş DURU, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
Dr. Zehra Fűrzen TAŞKIRAN, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ulus/Ankara
Ark. Başar YÜCEL, Aksaray Arkeoloji Müzesi, Aksaray İli.

1 Omura,1992.

2 Gülçur, 1995.

3 Balkan-Atlı ve Cauvin, 1997; Balkan-Atlı vd. 2008.

kaynaklarına dayalı yontmataş işçiliğinin tarihöncesi dönemler için önemine dikkati çekmiştir.

2016 yılı çalışma sezonunda ilki gerçekleştirilen araştırma, dünya genelinde Pleistosen'den (Son Buzul Çağı) Holosen'e geçiş döneminden sonra değişen iklim koşullarının bir sonucu olarak görülen, insan topluluklarının göçer yaşam biçimini terk etmeye başlayarak yerleşik yaşama geçiş sürecinin Orta Anadolu'da hangi dinamiklerle yaşandığını konu almaktadır. 1989 yılından bu yana araştırılmakta olan Aşıklı Höyük söz konusu dönüşümün hemen sonrasında yerleşilmiş bölgenin bilinen, en eski köyüdür⁴. 2010 yılı itibariyle yerleşmenin en alt tabakaları olan M.Ö. 9.bin yılın ortalarına ait dolgularına inilmesi ile birlikte, yerleşik yaşamın en erken aşamalarına ilişkin veriler elde edilmeye başlanmıştır⁵. Bu durum uzun süredir tartışılan Orta Anadolu'daki bağımsız gelişim modeline⁶ ilişkin önemli bir kanıt olmuştur. Douglas Baird'in Konya çevresinde yaptığı yüzey araştırmalarında saptanan, Aşıklı'nın en eski tabakalarıyla çağdaş olan Boncuklu'dan ve Karaman'da, Hotamış gölü kıyısında bulunan Pınarbaşı Epipaleolitik tabakalarından elde edilen sonuçlar, bölgenin bağımsız bir neolitikleşme süreci geçirdiğini göstermektedir.⁷ Söz konusu verilerin yanı sıra, ayrıca son on yılda Orta Anadolu dışında kalan komşu coğrafyalara ilişkin pek çok veri de Volkanik Kapadokya'da sistematik bir yüzey araştırmasının gerekliliğini ortaya koymuştur⁸. Daha açık bir ifadeyle Batı Kapadokya'da, 1989 yılından bu yana kazılan tek Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait yerleşme Aşıklı Höyük'tür.⁹ İlk yerleşiklik ile toplulukların yaşam pratiklerindeki dönüşümün tek bir yerleşme ile açıklanamayacağı, dolayısıyla bu dönemin, bölgedeki diğer yerleşme ve topluluklardan elde edilecek verilerle birlikte değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmanın amaçlarından biri Aşıklı Höyük'ün en erken tabakaları ile çağdaş başka toplulukların kalıntılarını bulmak böylelikle, bölgedeki ilk yerleşiklik sürecini geniş kapsamda, karşılaştırmalı ve bütüncül olarak ele alınabilmesini sağlamaktır.

---

4 Esin, 1991.

5 Özbaşaran, 2011.

6 Esin ve Harmankaya, 1991; Özbaşaran 2011.

7 Baird vd 2012; 2013; Watkins 1996; Duru (baskıda)

8 Ereğ, 2012; Frahm ve Hauck. 2017.

9 Özbaşaran, 2013.

Araştırmanın diğer bir amacı, bölgede avcı toplayıcı, gezgin topluluklarının varlığının sorgulanmasıdır. Arkeolojik veriler Kapadokya obsidiyeninin günümüzden 30.000 yıl önce Suriye’de bulunan Epipaleolitik topluluklar¹⁰, 14.000 yıl önce yine Levant’ta bulunan Geç Natuf toplulukları da kapsayacak şekilde dağılımını göstermektedir¹¹. Dolayısıyla bölgede M.Ö. 9. binyıl öncesinde gezgin avcı-toplayıcıların yaşamış oldukları dolaylı olarak bilinmektedir. Bölgenin, obsidiyen değiş tokuşu yoluyla Konya Bölgesi, Kahramanmaraş ve Doğu Akdeniz kıyıları ile etkileşimde olduğu açıktır, ancak bu etkileşimin Kapadokya bölgesindeki aktörleri bilinmemektedir. Bu bağlamda yüzey araştırması çalışmalarında, ilk kalıcı yerleşmelerin ortaya çıkışındaki etkenler, toplulukların hareketlilik biçimleri, mevsimsel geçici yerleşimler, ihtiyaç ve hammadde kaynaklarının kullanımı (su, obsidiyen, av hayvanları, yabani bitki vb gibi) gibi konular günlük yaşam pratikleri bütününden elde edilen veriler ile anlaşılmalı çalışılmaktadır.

Söz konusu amaçlara yönelik olarak 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırması, bölgenin ilk yerleşik ve göçer toplulukları barındırdığını daha ilk yıllarda elde edilen sonuçlar ile ortaya koymuştur.

YÖNTEM

Yeni arkeolojik alanların tespitine yönelik olarak gerçekleştirdiğimiz arazi çalışmasında 7-12 kişilik bir ekiple, 20-60 m. (arazinin yapısına göre vadi, kayalık alan vs gibi zorunlu durumlarda bu mesafe değişebilmektedir) değişen aralıklarla tarama yapılmıştır. Yürüyüşler sırasında her işletim sisteminde kullanılabilme özelliği bulunan ve açık kaynak olduğundan ücretsiz ulaşılabilen iki akıllı telefon uygulaması tercih edilmiştir.

Her iki uygulama da araştırmacı ekibin tüm üyeleri tarafından kullanıldığından eş zamanlı kişisel kayıt tutulmasına olanak sağlamıştır. Bu uygulamalardan biri olan “ViewRanger” yürüyüş güzergahını, buluntu noktalarını, buluntu alanlarının büyüklük yükseklik ve koordinat bilgilerini ayrıca araş-

---

10 Frahm ve Hauck. 2017.

11 Valla vd. 2007.

tırmacı ekibin yürüme hızı ve irtifalarını kaydetmesi bakımından avantajlı olmuştur. Uygulama, skyline eklentisi sayesinde buluntu alanlarının lokasyon bilgilerini içeren fotoğraflar çekilmesine de imkan vermiş, çevrimdışı harita kullanımı, yürüyüş sırasında ekip üyelerinin koordinatlarının takip edilebilmesi özellikleriyle pratiklik sağlamıştır. Arazide kullanılan bir diğer uygulama olan Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ne bağlı "Parsel Sorgulama" ile idari konum sorgulaması yapılabilmüş, bu sayede buluntu yerlerinin il, ilçe, mahalle, ada, parsel bilgileri belgelenmiştir. Son olarak da tüm veriler Arc GIS programına kaydedilmektedir.

Arazi taraması sırasında saptanan arkeolojik buluntu alanları ikinci kez ziyaret edilerek detaylı ve yoğun tarama ile tekrar incelenmiştir. Bu detaylı tarama buluntu alanının niteliğine göre iki farklı yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri belli ölçeklerde (1-4 m²'lik) oluşturulan karelemelerde; diğeri ise şerit yöntemi olarak adlandırabileceğimiz belirli aralıklarla (1-4 m.), doğrusal hatlarda (10-15 m.'lik) yapılan sistematik toplamadır.

Bu iki yöntem bulmayı hedeflediğimiz dönemin teknolojisini oluşturan mikrolit ve mikrolit teknolojisine ait yontmataşların (oldukça küçük, yaklaşık 2cm) bulunabilmesine olanak sağlamaktadır. Nitekim söz konusu yöntemler başarılı olmuş, hedeflediğimiz dönemlere ait tanımlayıcı buluntular elde edilebilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada, önerilen program dahilinde, Aksaray'ın Merkez, Gülağaç ve Güzeyurt ilçeleri incelemeye alınmıştır (Harita: 1)¹². Araştırmalarda Paleolitik, Epipaleolitik ve Çanak Çömleksiz Neolitik dönem özelliği gösteren tekil ve yoğun buluntu alanlarına rastlanmıştır. Bu buluntu alanlarından dördü bulmayı hedeflediğimiz niteliklere sahiptir.

2016 ve 2017 yılı çalışmalarında Gülağaç İlçesi en yoğun incelenen araştırma alanı olmuştur. Bölgede yer alan Melendiz Nehri'nin kollarından biri olan Karasu'nun oluşturduğu Karasu Havzası su kaynağının yanı sıra, hemen do-

---

12 Kara, 1997.

ğusunda yer alan Nenezi Dağ ve Göllüdağ volkanlarının oluşturduğu bazalt ve obsidiyen gibi alet yapmaya uygun hammadde kaynakları ile tarihöncesi topluluklar için yaşanabilir bir ortam oluşturmaktadır.

Karasu Havzası'nda bulunan arkeolojik alanlardan ikisi araştırma konumuz için önemli veriler sağlamıştır. Bunlardan ilki Balıklı arkeolojik buluntu yeridir. Doğal bir yükselti üzerinde yer alan Balıklı'nın etrafı sulak ve bataklık alanlarla çevrilidir. Üzerinde sekiz tahribat çukuru bulunmaktadır. Bunlardan ikisi arkeolojik dolgulara zarar vermiştir. Bu alanlar dışında arkeolojik malzemenin yoğunlaştığı on iki alanda kareleme yapılarak (2x2, 3x3 ve 4x4 m.'lik) yoğun toplama gerçekleştirilmiştir. Yoğun toplama Epipaleolitik dönemin tanımlayıcı aletleri olan mikrolitlerin bulunabilmesini sağlamıştır.

Balıklı yontmataş endüstrisi üzerine yaptığımız incelemeler, obsidiyenin temel hammadde olduğunu ve genelinin Göllüdağ obsidiyen kaynaklarından sağlandığını göstermektedir. Buluntular aletler ve yontmataş üretimine ait teknik parça ve atıklardan oluşur. Bu durum yongalamanın Balıklı'da yapıldığına işaret eder. Endüstri geometrik olmayan mikrolitlerle karakterize olan bir geleneğe sahiptir ve mikrolit üretiminde mikro-kalem tekniği kullanılmıştır. Alet tiplerini, verrev budanmış dilgicikler, deliciler, sırtlı dilgiler ve dişliler oluşturur. Mikrolit aletlerin yanı sıra az sayıda okucu, kazıyıcı, verrev budanmış dilgi ve kalemlere de rastlanmıştır (Resim: 1).

Karasu Havzası içinde bulunan diğer bir buluntu alanı ise Pınarlı Kaya Sığınağı'dır. Havza içinde bulunan kurumuş göl alanına yakın bir konumda olan kaya sığınağı kurumuş bir doğal su kaynağının da hemen yanındadır. Pınarlı Kaya Sığınağı'nın hemen önünde ve çevresinde farklı dönemlere ait olduğu anlaşılan obsidiyen buluntulara rastlanmıştır. Kaya sığınağının içinde Orta Paleolitik döneme ait Mousterien bir uç (Resim: 2), hemen önünde Epipaleolitik döneme ait iki minik çift taraflı kazıyıcı (Resim: 3), bir dilgicik çekirdeği ve düzeltisiz dilgicikler, yaklaşık 10 m. güneyinde ise Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait birçok çekirdek ve çekirdek parçası, omurgalı dilgi, düzeltili dilgi ve yonga bulunmuştur.

Aksaray'ın merkez ilçesine bağlı Sevinçli Kasabası'nın güney sınırında yer alan İğdeli Mevkii'nin yüksek kayalık bir alanında obsidiyen buluntulara rastlanmıştır. Alanda birbirine yakın mesafelerde konumlanan buluntu yo-

ğunlukları kaydedilmiştir. Bunlardan biri Epipaleolitik dönem özelliği göstermesi açısından araştırma sorunsalımız için önemlidir. Dönemi temsil eden yarımaya biçimli 1 mikrolit, 2 mikro-kalem, 4 sırtlı dilgi, 1 verev budanmış dilgi, 1 uçlu dilgi, 1 kalem ile birlikte 115 dilgi ve 39 yonga üzeri alet kaydedilmiştir (Resim: 4).

Diğer bir önemli buluntu alanlarından biri Güzelyurt İlçesi'nde yer alan Melendiz Nehri'nin geçtiği İhlara Vadisi'dir. Vadi'nin Ilısu Köyü ile İhlara Kasabası arasında kalan kısmında, Melendiz nehrinin menderes yaptığı bir alanda, karşılıklı yüksek sırtlarda yoğun obsidiyen buluntulara rastlanmıştır. Bu sırtlardan biri olan Çat Mevkii'nde Epipaleolitik, Çanak Çömleksiz Neolitik'in geç evreleri, Kalkolitik ve Demir Çağı'na ait buluntular gözlemlenmiştir. Alanda buluntu yoğunluğu veren kısımlarda sistemli yoğun toplama yapılmıştır. Toplama alanın biçimi nedeni ile "Şeritleme Yöntemi" olarak adlandırabileceğimiz yöntemde toplama, 80m uzunluğunda bir doğru üzerinde 10 ayrı birimde gerçekleştirilmiştir.

Alanda bulunan Epipaleolitik buluntular dilgicikler, verev budanmış dilgiler, sırtlı dilgi ve bir adet yarımaya biçimli mikrolit (Resim: 5), Çanak Çömleksiz Neolitik'in geç evrelerine ait iki baskı düzeltili okucu, bir kazıyıcı, bir arapara, iki vurma düzlemli bir dilgi çekirdeği ve bu çekirdek biçimine ait dilgilerdir. Aynı alanda Kalkolitik ve Demir Çağı'na ait çanak çömlek parçaları da mevcuttur.

Çat Mevkii'nin Melendiz Nehri ile ayrılan hemen karşı sırtında ve yamaçlarda Akyamaç Mevkii yer alır. Bu alanda Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin geç evrelerine ait iki yönlü çıkarımlı bir çekirdek, bu tarz çekirdeklerden elde edilmiş dilgiler, bir arapara ve düzeltili dilgiler kaydedilmiştir.

Konumuzun odağını oluşturan Epipaleolitik ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem dışında araştırma sırasında Paleolitik döneme ait buluntuların varlığı araştırma ekibimizin dikkatini çekmiştir. Tekil olarak birbirinden bağımsız bir şekilde farklı alanlarda Orta Paleolitik döneme tarihlenebilecek buluntular kaydedilmiştir. Gülağaç İlçesi'nde yukarıda da bahsedildiği üzere Pınarlı Kaya Sığınağı girişinde kaya sığınağını oluşturan kayaların arasında bulunan bir Mousterien uç (Resim: 2), yoğun Kalkolitik buluntuları ile bilinen Çakılbaşı Mevkii'nde bir Levallois çekirdek ve bir yonga, Büyükgöl deresinin yakın-

da bir adet disk biçimli çekirdek ve bir yonga, Cinse Deresi ile Ayarın Deresi arasında kalan alanda bir adet Levallois çekirdek, Güzelyurt İlçesi'nde, Ilısu Nehri'nin menderes yaptığı bir alanda mousterien dışbükey bir kenar kazıyıcı (Resim: 6) Orta Paleolitik dönem buluntularını oluşturmaktadır.

SONUÇLAR

2016 ve 2017 yılında Aksaray İli'nde sistematik tarama yöntemi ile gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması, hedeflediğimiz avcı-toplayıcı-göçer yaşamdan yerleşik yaşama geçiş süreci ile ilgili yeni veriler veren arkeolojik buluntu alanlarının keşfine olanak sağlamıştır. Taradığımız alanlarda gözlemlerimiz önerdiğimiz araştırma alanının arkeolojik açıdan oldukça verimli olduğu ve projenin araştırma sorularına cevap verecek nitelikte olduğudur. Belgelediğimiz arkeolojik buluntu alanlarının çeşitliliği de bu görüşü destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçlarına göre bölgede Paleolitik, Epipaleolitik ve Neolitik dönemin farklı evrelerinin olduğu anlaşılmıştır. Orta Paleolitik dönem buluntuları tekil olarak bulunurken, Epipaleolitik döneme ait buluntular yüksek ve kayalık alanlarda konumlanmaktadır. Bu alanların Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin geç evrelerinde de kullanım gördüğü anlaşılmaktadır. İlk yerleşik topluluklara ait buluntular ise sulak alanlar, göl ve nehir kenarlarında yer alır.

Pınarlı Kaya Sığınağı, Çat ve İğdeli buluntu alanları Epipaleolitik dönem, Balıklı buluntu alanı ise Çanak Çömlekli Neolitik dönemin erken evreleri ile beraber düşünülmelidir. Çıkış noktamızı oluşturan Aşıklı Höyük verileri ile bu alanlara ait buluntuları beraber değerlendirdiğimizde bölgenin göçer ve ilk yerleşik topluluklarına ait yontmataş geleneğini geometrik olmayan mikrolitlerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Geometrik formda yarım ve üçgen biçimli mikrolitler nadiren görülmektedir. Bölge genelinde mikrolitlerin mikro-kalem tekniği ile üretildiğini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, M.Ö. 9. binyıl ortalarında başlayan Aşıklı Höyük yerleşmesinin çağdaşı ve öncüllerinin keşfine odaklı yürüttüğümüz çalışma ilk iki yılında hedefine ulaşmıştır. Bu öncü sonuçlar, Orta Anadolu Bölgesi neolitikleşme süreci ile ilgili mevcut varsayımları değiştirecek niteliktedir. Önümüzdeki

yıllarda, bölgede devam ettirmeyi planladığımız araştırmalarla bu sonuçlar daha detaylı olarak değerlendirilebilecektir.

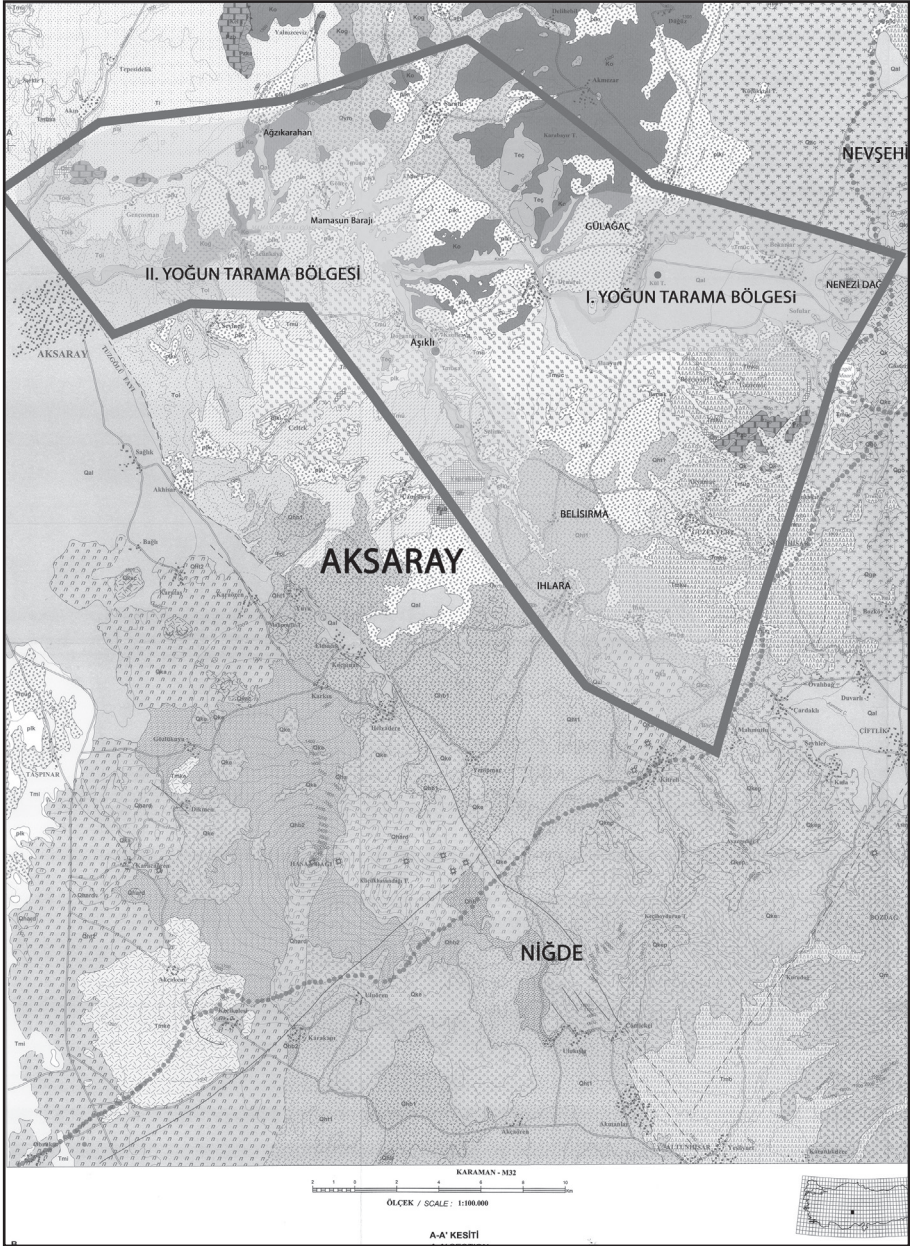
TEŞEKKÜRLER

Projenin başlaması ve yürütülmesinde idari ve bilimsel olarak aktardığı değerli deneyimleri için Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran'a, çalışmalarımızın bölgede sorunsuz gerçekleşmesi için desteğini esirgemeyen Aksaray Müze Müdürü Yusuf Altın'a teşekkür ederiz. 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması ekip üyeleri; Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran, Dr. Catherine Kuzucuoğlu, Prof. Dr. Mary C. Stiner, Conn Herriot, Neta Friedman, Melis Uzdurum, Nilay Çetin, Sera Yelözer-Kılıç, Dr. Müge Ergun, Fatma Kalkan, Özlem Altungül ve Muhammed Kahraman'a teşekkür ederiz. Bu Proje, İstanbul Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (Proje No: SBA-2017-25121) tarafından desteklenmiştir, teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

- BAIRD, D., A. FAIRBAIRN, L. MARTIN, C. MIDDLETON (2012). "The Boncuklu Project", in *The Neolithic in Turkey, New Excavations, New Research, Central Turkey*, Eds. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, Istanbul, 219-244.
- BAIRD, D, E. ASOUTI, L. ASTRUC, A. BAYSAL, E. BAYSAL, D. CARRUTHERS, A. FAIRBAIRN, C. KABUKÇU, E. JENKINS, K. LORENTZ, C. MIDDLETON, J. PEARSON ABD A. PIRIE (2013). "Juniper Smoke, Skulls and Wolves'tails. The Epipalaeolithic of the Anatolian Plateau in its South-West Asian Context; Insights from Pınarbaşı", *Levant* 45.2: 175-209
- BALKAN-ATLI, N., M.-C. CAUVIN (1997). "1995 Yılı Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması", *14. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1, 293-311.
- BALKAN ATLI, N., N. KAYACAN, B. DİNÇER, Y. ÇAKAR, L. ASTRUC, (2008). "Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırması (Göllü Dağ Obsidiyen Araştırmaları) 2007", *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 3. Cilt, 329-346.
- DURU, G. (baskıda-2018 Aralık). "Değişen Zaman Dönüşen Geçmiş: Volkanik Kapadokya'da Neolitik", *Anadolu/ Anatolia*, 44.

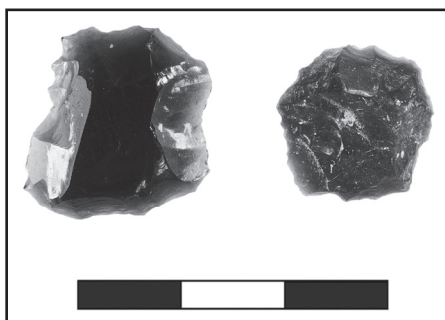
- EREK, M. (2012). "Güneybatı Asya Ekolojik Nişi İçinde Direkli Mağarası Epipaleolitik Buluntularının Değerlendirilmesi", *Anadolu/Anatolia*, 38: 53-66.
- ESİN, U. (1991). "Aşıklı Höyük (Kızılkaya-Aksaray) Kurtarma Kazısı 1989", *Türk Arkeoloji Dergisi XXIX*: 1-34.
- ESİN, U., S. HARMANKAYA (1991). "Aşıklı Höyük: Akeramik Neolitik Evrede Yeni Bir Kültür Modeli", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 54/55, 2-12.
- FRAHM, E., T. C. HAUCK, (2017). "Origin of an Obsidian Scraper at Yabroud Rockshelter II (Syria): Implications for Near Eastern Social Networks in the Early Upper Palaeolithic", *Journal of Archaeological Science: Reports* 13, 415-427.
- GÜLÇUR, S., (1995). "Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırması", *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 191- 214.
- KARA, H. (1997). *1/100 000 Ölçekli Açın-sama Nitelikli Türkiye Jeoloji Haritaları Serisi*, MTA, Ankara.
- OMURA, S., (1992). "1990 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları", *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 69-90.
- ÖZBAŞARAN, M. (2011). "The Neolithic on the Plateau". *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: (10.000-323 B.C.E.)*, Eds. S. Steadmann, G. McMahon, Oxford University Press, 99-124.
- ÖZBAŞARAN, M. (2013). "Orta Anadolu'nun Neolitikleşme Sürecinde Aşıklı", *Colloquium Anatolicum XII*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1-14.
- VALLA, F.R., H. KHALAILY, H. VALLADAS, E. KALTNECKER, F. BOCQUENTIN, T. CABELLOS, D.A.B.-Y. MAYER, G. Le DOSSEUR, L. REGEV, V.CHU, S.WEINER, E. BOARETTO, N. SAMUELIAN, B. VALENTIN, S. DELERUE, G. POUPEAU, A. BRIDAULT, R. RABINOVICH, T. SIMMONS, I. ZOHAR, S. ASHKENAZI, A. D. HUERTAS, B. SPIRO, H. K. MIENIS, A. M. ROSEN, N. PORAT and A. BELFER-COHEN (2007). "Les Fouilles de 'Ain Mallaha (Eynan) de 2003 à 2005: Quatrième Rapport Préliminaire", *Journal of the Israel Prehistoric Society* 37: 135-383.
- WATKINS, T., (1996). "Excavations at Pınarbaşı: e Early Stages", In *On the Surface: Çatalhöyük 1993-95*, Ed. Ian Hodder, 47-57, McDonald Institute Monographs 22. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.

Harita: 1

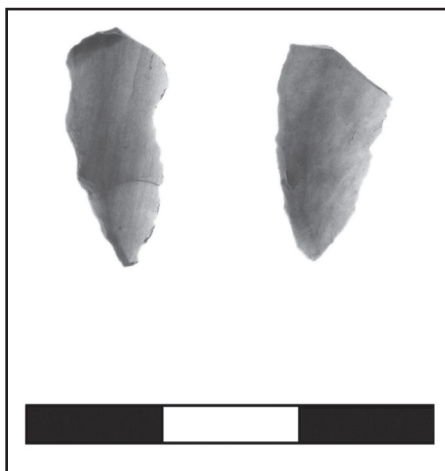
Resim: 1

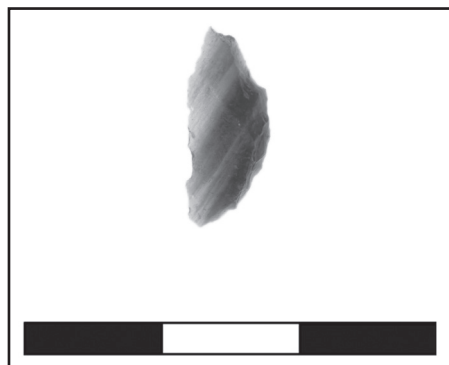
Resim: 3

Resim: 2

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

BALIKESİR İLİ MARMARA KIYILARI ANTİK LİMAN YERLEŞİM VE BATIK POTANSİYELİNİN TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2017

OktaY DUMANKAYA*

Evren AÇAR

Serkan GÜNDÜZ

Ahmet BİLİR

Çağlar AKDAĞ

Araştırma alanımız antik dönem Mysia Bölgesi, günümüz Balıkesir İli, Bandırma İlçesi sınırları içerisinde kalmaktadır (Resim: 1). Bölgenin, coğrafi özellikleri Mysia Bölgesi'nin tarihini şekillendirme hususunda önemli bir paya sahiptir. Ancak fiziki coğrafyanın farklılığı bölge sınırlarının belirlenmesinde farklı yorumların yapılmasının yolunu açmıştır.

Karadeniz ile Akdeniz Havzası'ndaki medeniyetlerin birbirleri ile kültürel etkileşimlerini sağlayan en kısa yol Marmara Denizi'nden geçmektedir. Çanakkale Boğazı'ndan veya İstanbul Boğazı'ndan geçmek isteyen Antik Çağ'ın yelkenli ve kürekli gemileri dip akıntıları ve fırtınaların sebep olduğu olumsuz şartlardan dolayı kıyı şeridini takip etmek, uygun rüzgârları ve dip

* Dr. Öğr. Üyesi, Oktay DUMANKAYA, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Avşar Yerleşkesi-Kahramanmaraş/TÜRKİYE.

Araş. Gör, Dr. Serkan GÜNDÜZ, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Görükle-Bursa/TÜRKİYE.

Araş. Gör, Evren AÇAR, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Bornova-İzmir/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BİLİR, Düzce Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Düzce/TÜRKİYE.

Arkeolog, Çağlar AKDAĞ, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Avşar Yerleşkesi-Kahramanmaraş/TÜRKİYE.

akıntılarını beklemek için stratejik noktalarda demirlemek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla gemilerin takip ettikleri bu rotalarda birçok kıyı yerleşimi kurulup gelişmiştir.

Antik yazar, çeşitli kaynak ve araştırmalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda araştırma alanımız olan Kuzey Mysia Bölgesi'nde Lampsakos, Abarnis, Paisos, Adrasteia, Parion, Pitya, Didymon Teikhos, Sidene, Linon, Priapos, Harpagion, Zeleia, Elaphonnesos, Prokonnesos, Artake, Kyzkios, Daskyleion, Plakia, Skylake ve Artaiouteikhos kentleri yer almaktadır (Resim: 2). Söz konusu bu kentlerden birçoğunun tam olarak lokalizasyonu yapılamamış antik çağ yazarlarının vermiş oldukları bilgiler doğrultusunda lokalizasyonlar yapılmaya çalışılmıştır.

Kuzey Mysia Bölgesi'nde daha önce yapılan kazı ve araştırmalara katkı niteliğinde, Kuzey Mysia Bölgesi'nde günümüze kadar tespit edilmemiş veya araştırma yapılmamış arkeolojik kültür varlıkları üzerinde bilimsel çalışmalar yapmak, Balıkesir İli Marmara kıyısının antik liman, yerleşim ve batık potansiyelini belirlemek amacıyla T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınan izin doğrultusunda, üç yıllık bir proje hazırlanmıştır. 2017 yılında projenin ilk etabı Bandırma İlçesi Şirinçavuş Mahallesi kıyı hattında gerçekleştirilmiştir¹. Araştırma kapsamında sualtında tespit edilen kültür varlıkları, liman ve liman yapıları karadaki arkeolojik kültür varlıklarıyla birlikte ele alınmıştır. Böylece su altındaki yapı ve arkeolojik buluntular ile kıyıda yer alan arkeolojik kalıntıların ilişkisi saptanmaya çalışılmıştır.

- 1 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Bodrum Sualtı Müzesi görevlilerinden Arkeolog Mehmet YILDIZ'ın temsilci olarak katıldığı yüzey araştırması 30/06/2017-15/07/2017 tarihleri arasında TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 94949537-163.02-E.130082 sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir. Bakanlık Proje No: SA011001-2017. Yüzey araştırması Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından Desteklenmiştir. Proje No: 2017/4-38 M. Araştırmaya Düzce Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BİLİR, Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Araş. Gör. Dr. Serkan GÜNDÜZ, Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Araş. Gör. Evren AÇAR, Sinop Üniversitesi Boyabat Meslek Yüksekokulu Harita ve Kadastro Bölümü Öğr. Gör. İlke EKİZOĞLU, Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Doktora öğrencisi Mustafa Uğur EKMEKÇİ, Sütçü İmam Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi Çağlar AKDAĞ ve arkeoloji öğrencisi Ümit YILDIRIM ekip üyesi olarak katkı sunmuşlardır. Katkılarından dolayı başta Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazılar Daire Başkanı Melik AYAZ'a, Kazılar Şube Müdürü Umut GÖRGÜLÜ'ye, Arkeolog İlknur SUBAŞI'na bakanlık temsilcisi Arkeolog Mehmet YILDIZ'a ve tüm ekip üyelerine teşekkür ederim.

2017 yılı araştırmasına 40°18'32.08"K - 27°43'33.41"D Koordinatlarında yer almakta olan ve halk tarafında "Taş Liman" olarak adlandırılan Şirinçavuş Antik Limanı'ndan başlanmıştır Osmanlı Haritaları'nda *Kala/kale Tepesi* olarak adlandırılan tepelik alanın kıyı hattında yer almakta olan antik liman, doğu ve batıdan yay şeklinde iç bükey formda büyük moloz taşların yığılmasıyla oluşturulmuştur (Resim: 2-3). Total station ile yapılan ölçüm çalışmalarında antik limanın batı dalgakıranı yaklaşık 200 m. doğu dalgakıranının ise 110 m. uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir. Dalgakıranların polygonal taşlarla yapılmış olması standart bir ölçü yerine bazı bölümlerin geniş bazı bölümlerin ise daha dar olmasına neden olmuştur. Yer yer bu genişlik bazı bölümlerde 10 m.'ye ulaşmaktadır. Dalgaların limanda demirleyen teknelere zarar vermesini engellemek amacıyla dalgakıranlar deniz seviyesinden 1-2.5 m. aralığında yükseltilmiş ve liman girişi daraltılmıştır. Limanın iç kısmında, doğu dalgakıranına yakın daha küçük ölçekte yığma moloz taşlardan yapılmış başka bir dalgakıran tespit edilmiştir. Söz konusu dalgakıranın uzunluğu 45 m. genişliği ise 5 m.'dir. Bu dalgakıran daha küçük ölçekte gemiler veya tekneler için kullanım gördüğü izlenimi verse de hangi amaçla yapıldığı? Büyük dalgakıranlar ile aynı dönemde kullanılıp kullanılmadığı gibi sorulara tam olarak açıklık getirilememiştir (Resim: 3).

Araştırmanın yapıldığı yaz döneminde dahi limanda demirleyen herhangi bir gemi veya teknenin olmadığı gözlemlenmiştir. Nitekim bölge halkı ve Bandırma liman başkanlığı ile yapılan görüşmelerde limanın dalgaların yıpratıcı etkisine karşı koruyucu özelliğini kayıp ettiği, fırtınalı günlerde limanda demirleyen teknelerin zarar gördüğü bilgisine ulaşılmıştır. Dalgakıranların dışında ve liman havzasında yapılan sualtı araştırmalarında herhangi bir arkeolojik kültür varlığı tespit edilememiştir. Bu durum liman havzasında dolgu seviyesinin fazla, sedimantasyon hızının ise oldukça yüksek olduğunu işaret etmektedir. Limanın niteliğinin kayıp olmasına etken olan sebepleri belirleyebilmek ve sedimantasyonun hızını tespit etmek amacıyla limanın batimetrik haritasına yönelik ölçüm ve çizim çalışması yapılmıştır (Resim: 4). Ancak çalışmanın yapıldığı tarihlerde fırtınalı günlerin fazlalığı batimetrik

haritasında sapma payının yüksek olabileceği kanaatini oluşturmuştur. Farklı günlerde yapılan derinlik kontrollerinde sapma payının yüksek olduğu ve limanın batimetrik haritasının doğru sonuçlar vermeyeceği anlaşılmış bu sebeple harita çalışması 2018 yılına ertelenmek zorunda kalmıştır.

Dalgakıran ve Kıyı Yapıları

Araştırmalar sırasında limanın yaklaşık 600 m. doğusunda, 40°18'29.97"K – 27°43'59.71"D koordinatlarında, hemen hemen tamamı sualtında kalmış başka bir dalgakıran ve kıyı boyunca uzanan yapı kalıntıları tespit edilmiştir (Resim: 5). Batıya doğru iç bükey formda kavislenerek uzanmakta olan dalgakıranın uzunluğunun 125 m. genişliğinin ise maksimum 4 m. olduğu belirlenmiştir. Dalgakıranın yer aldığı kıyı hattında ve su altında bir sıra boyunca, yaklaşık 200 metre uzunluğunda, temel seviyesinde korunmuş yapı duvarları gözlemlenmiştir. Yapı duvarlarının kıyı hattında yer almaları, bu kalıntıların limanla ilişkili depo ya da çeşitli ticari mekânlar olduğunu düşündürmektedir. Bu kıyı hattında dalgakıran ve çevrelerinde gerçekleştirilen dalışlarda yaklaşık 5 m. derinlikte (40°18'31.33"K – 27°43'59.70"D koordinatlarında) M.S. 7. ve M.S. 13. yüzyıla ait olduğunu düşündüğümüz amphora parçaları tespit edilmiştir (Resim: 6-7). Bu iki amphora parçası haricinde sualtında başka bir arkeolojik kalıntı tespit edilememiştir.

Şirinçavuş Antik Limanı'nın ve 600 m. doğusunda yer alan dalgakıranın yığma moloz taşlardan yapılmış olması, antik liman havzasında yapılan sualtı araştırmalarında herhangi bir arkeolojik kültür varlığına rastlanmamış olması, limanın tarihlendirilmesini engellemiştir. Bu sebeple kıyı hattında, liman ve çevresinde yüzey araştırması yapılmış, mimari ve seramik dağılımı, bölgesel ve dönemsel yoğunluk tespit çalışması gerçekleştirmiştir.

SERAMİK VE KÜÇÜK BULUNTULAR

Prehistorik Dönem Buluntuları

Liman ve dalgakıranlar arasında yapılan yüzey araştırmasında liman çevresinde iki, dalgakıran çevresinde iki olmak üzere toplam dört adet Prehis-

torik Dönem'e ait taş eser ele geçmiştir (Resim: 8-9). Bölgede yapılan yüzey araştırmalarında PPNA-B Dönemi'e ait benzer buluntu örnekleri Yılanlık ve Taraççı gibi merkezlerde tespit edilmiştir². Toplam beş buluntu bizlere Şirinçavuş ve çevresinin tarih öncesi dönemlerden başlanarak yerleşim için uygun bir alan olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma yapılan bölgenin Geç Roma ve Bizans Dönemi'nin yanında Prehistorik Dönem içinde önemli veriler içerdiği anlaşılmıştır.

Klasik ve Helenistik Dönem Seramikleri

Antik liman ve dalgakıran çevresinde, liman içinden bir, dalgakıranlar bölgesinden üç adet olmak üzere Klasik ve Helenistik Dönem'e tarihlenen toplam dört seramik buluntusu ele geçmiştir. Bu seramiklerin en erken örneğini dışa çekik ağızlı daldırma firnisli kâse parçası oluşturur. Kâse Sardis ve Daskyleion örneklerinden yola çıkarak M.Ö. 4. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilmiştir³. Diğer örnekler M.Ö. 3. ve 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Resim: 10).

Geç Roma Seramikleri

Liman ve dalgakıranın çevresince Geç Roma Dönemi'ne ait Foça (Phokaia) üretimi seramikler⁴ ve üretim yeri henüz tam olarak tespit edilememiş, açık renk (Light Colored)⁵ seramiklerle birlikte toplam 12 seramik parçası tespit edilmiştir⁶ (Resim: 11). Troas bölgesi kentlerinden olan Parion⁷, Priapos, Antandros'ta⁸ ve Troas'a komşu Mysia yerleşimi Daskyleion'da⁹ yapılan çalışmalarda yoğun miktarlarda bu seramik gurubuna ait parçalar açığa çıkartılmıştır.

2 PPNA-B: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem. Özdoğan - Gatsov 1998, 209-232.

3 Bulut 2009, 60-62, Fig. 3-18.

4 Phokaia üretimi seramikler için Bkz. Waage 1933, 303-304; 1948, 52; Hayes 1972, 323, 368; 2008, 83, 85.

5 Açık renk seramikler için Bkz. Hayes 2008, 91-92; Ergüner 2012, Kat. no. 422-429.

6 Ergüner 2012, 194.

7 Ergüner 2012, Kat. no. 422-429.

8 Açar 2017, 115-120, 66-68 B.

9 Doğer 2014, 31, Tab. 1-3, No. 1-9.

Orta ve Geç Bizans Seramikleri

Liman ve dalgakıran çevresinde yapılan kıyı araştırmasında ve dalgakıran çevresinde Orta ve Geç Bizans Dönemi'ne tarihlenen toplam 17 adet seramik parçası açığa çıkarılmıştır (Resim: 12-13). Bizans seramiklerinin yoğunluğu batıda yer alan limandan doğudaki dalgakıranların olduğu bölüme doğru azalmaktadır. Bizans seramiklerinin en yoğun olduğu alan liman ve hemen çevresidir. İkinci sırada, liman ve dalgakıranlar arasında kalan bölüm gelir. Dalgakıranların olduğu bölümde seramik oranlarının oldukça azaldığı gözlemlenmiştir. Seramikler kırmızı ve beyaz hamur yapılarına göre iki ana gruba ayrıldıktan sonra bezeme ve üretim teknikleri açısından alt gruplara ayrılır. Kırmızı hamur grubu içerisinde giren Zeuksippus tipi seramikler en yoğun gruba oluşturmaktadır. Bu gruba ait seramikler yerleşimlerin genellikle üst tabakalarında ve belirli bir stratigrafi göstermeden ele geçtikleri için hamur, üretim teknikleri bezeme özellikleri yardımıyla gruplanmaya çalışılmıştır. Şirinçavuş'un seramikleri bölgeye yakın olan Daskyleion örnekleriyle oldukça benzerlik gösterirler¹⁰. Orta ve Geç Bizans Dönemi'ne ait bu seramikler benzer örneklerinin yardımıyla genellikle M.S. 11-13. yüzyılları arasına tarihlendirilmiştir.

TAŞ ESERLER

Antik limanın kıyı hattında yer alan restoran bahçesinde ve limanın yaslandığı tepelik alanda toplamda 15 adet taş eser tespit edilmiştir. Söz konusu taş eserler sütun, sütun başlığı, sütun kaidesi, korkuluk levhası (templon payesi), monolitik postamentten oluşmaktadır. Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirdiğimiz bu eserlerin çalınma ihtimali olmasından dolayı Bandırma Müzesi'ne teslim edilmiştir. Aynı zamanda limanın yer aldığı kıyı hattından götürüldüğü belirtilen ve antik liman ile köy arasında uzanmakta olan yolun kenarında çeşme teknesi olarak kullanılmakta olan lahit teknesi ve çeşmenin çevresinde lahit kapağı, sütun altlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu eserler kayıt altına alınması için Bandırma Müzesi Müdürlüğü'ne bildirilmiştir (Resim: 14).

10 Daskyleion örnekleri için Bkz. Doğer 2014, 32-59, Tablo 4-62.

SONUÇ

“Balıkesir İli Marmara Kıyısı, Antik Liman Yerleşim ve Batık Potansiyelinin Tespiti” isimli yüzey araştırmasının 2017 yılı çalışmalarının ilk etabı Bandırma İlçesi Şirinçavuş Mahallesi kıyı hattında gerçekleştirilmiştir. Şirinçavuş Mahallesi kıyı hattında ve sualtında gerçekleştiren araştırmada tespit edilen arkeolojik kültür varlıkları beraberinde birçok soruya da getirmektedir. Antik Liman, dalgakıran ve kıyı hattında tespit edilen yapılarda kullanılan taşların nereden getirildiği? Antik limanın inşa tarihi, limanın kullanım amacı gibi temel araştırma soruları ile birlikte, tespit edilen arkeolojik buluntular doğrultusunda limanın önemi ve çevredeki kentlerle ilişkisi üzerine birden fazla araştırma sorusunu ortaya çıkartmıştır.

Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 09.02.1991 tarih ve 1572 Salı kararı ile Şirinçavuş Antik Limanı ve yakın kıyı hattı I. Derece, çevresi ise III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir. Araştırmamıza bilimsel katkı niteliğinde kurtarma kazıları 2014 yılında Bandırma Müzesi tarafından mahallenin doğusunda yer alan denize hâkim tepelik alanda, farklı parsellerde (2261 – 2260 – 2203 – 2198 – 2197 – 2196 – 2195 – 2193 – 2192 parseller) gerçekleştirilmiştir¹¹. Söz konusu arkeolojik kazılarda Geç Roma-Erken Bizans Dönemi yapı kalıntıları, su künkleri, çeşitli yapılara ait olduğu düşünülen duvar temelleri ve seramik parçaları tespit edilmiştir. Gerek tarafımızca tespit edilen taş eserler, yapı kalıntıları ve seramikler araştırma alanında belirli dönemlerde kullanım gören bir antik kentin olabileceğini işaret etmektedir. Kıyı hattında tespit edilen arkeolojik buluntular doğrultusunda Şirinçavuş Mahallesi kıyı hattının Geç Roma Dönemi’nden Orta/Geç Bizans Dönemi’ne kadar yoğun olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Limanın hinterlandında tespit edilen Prehistorik Dönem buluntuları tarih öncesi dönemlerden başlanarak yerleşim için uygun bir alan olduğunu; Klasik Dönem siyah firnisli kâse parçaları ise araştırma bölgesinin, Geç Klasik Dönem’ den itibaren kullanıldığını işaret etmektedir.

---

11 Arkeolojik kazılara ilişkin bilgiler Bandırma Müzesi Müdürlüğü’nün 2014/286 sayılı kazı sonuç raporundan alınmıştır.

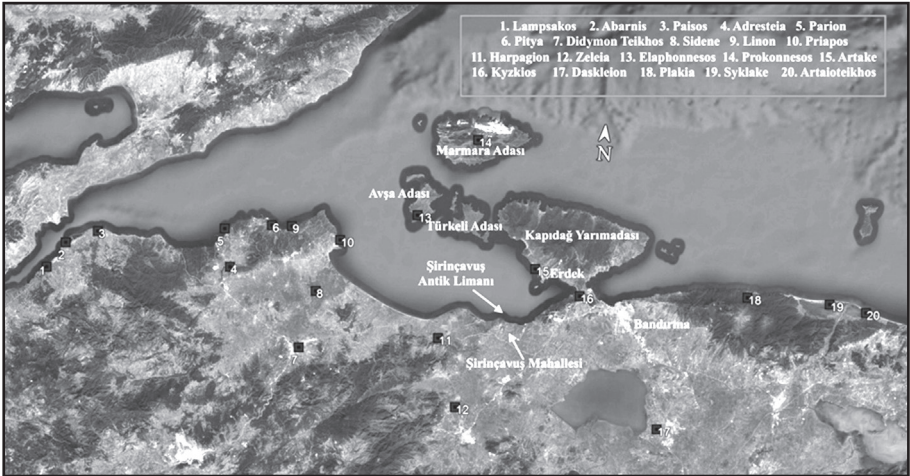
2017 yılı araştırmasında Şirinçavuş Antik Limanı'nda ve kıyı hattında yer alan yapılarda kullanılan taşların Şirinçavuş ve Misakça Mahallesi arasında yer alan bir taş ocağından getirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Antik Taş ocağı olarak düşündüğümüz yerin yoğun bitki örtüsü ile kaplı olmasından dolayı inceleme ve gözlemlerde bulunulamamıştır. Araştırmanın yapıldığı 2017 yılı Temmuz ayında meydana gelen fırtınalardan dolayı yapılması planlanan kapsamlı sualtı araştırmaları gerçekleştirilmemiştir. Bu sebeple 2018 yılı araştırmasında aynı bölgede olası arkeolojik buluntuların tespiti için sualtı araştırmalarının yapılmasına devam edilecektir.

KAYNAKÇA

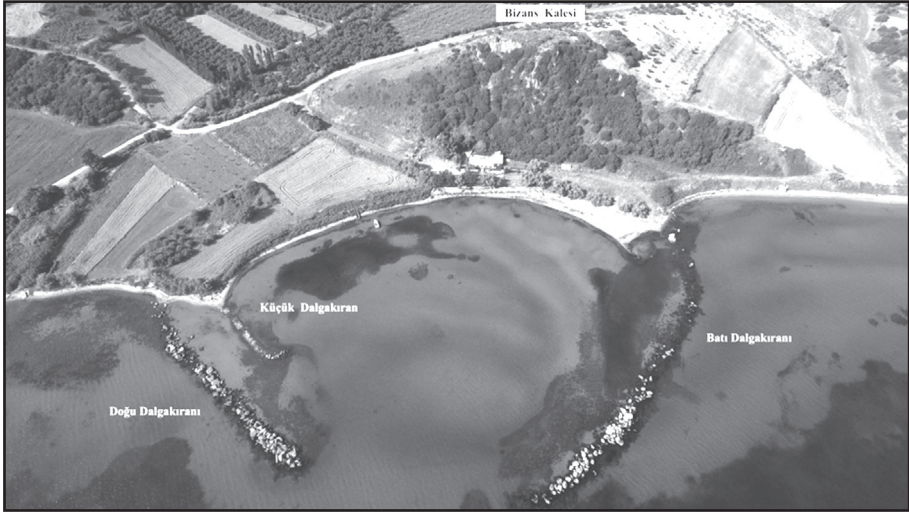
- AÇAR 2017, Açar, E., 2017, *Antandros Nekropolü Geç Roma Yerleşimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- BULUT 2009, Bulut, H., 2009, The Destruction Date of the Bulla Archive at Daskyleion Reconsidered: The Evidence from the Black-Glazed and Partially-Glazed Pottery, *ÖJh, Band 78*, 55-68.
- DOĞER 2014, Doğer, L., 2014, *Daskleion 2 - Hisartepe - Daskyleion Kazısı Bizans Seramikleri*, Ege Yayınları, İstanbul.
- ERGÜRER 2012, Ergürer, H. E., 2012, *Parion Roma Dönemi Seramiği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- HAYES 1972, Hayes, J. W., 1972, *Late Roman Pottery*, British School at Rome, London.
- HAYES 2008, Hayes, J., 2008, *Roman pottery: Fine-ware imports*, N.J: American School of Classical Studies at Athens, Vol. 32, Princeton.
- ÖZDOĞAN – GATSOV 1998, Özdoğan, M., Gatsov, I., 1998, "The Aceramic Neolithic Period in Western Turkey and in the Aegean", *Anatolica 24*, 209-232.
- WAAGÉ 1933, Waagé F. O., 1933, "The American Excavations in the Athenian Agora: First Report", *Hesperia 2*, No. 2, 1933, 279-328.
- WAAGÉ 1948, Waagé, F. O., 1948, "Hellenistic and Roman Tableware of North Syria", in *Antioch on the Orontes IV. 1, Ceramic and Islamic Coins*, 1-60.

Resim 1: Antik Mysia Bölgesi

Resim 2: Kuzey Mysia Bölgesi Antik Kentleri ve Araştırma Alanının Lokalizasyonu.

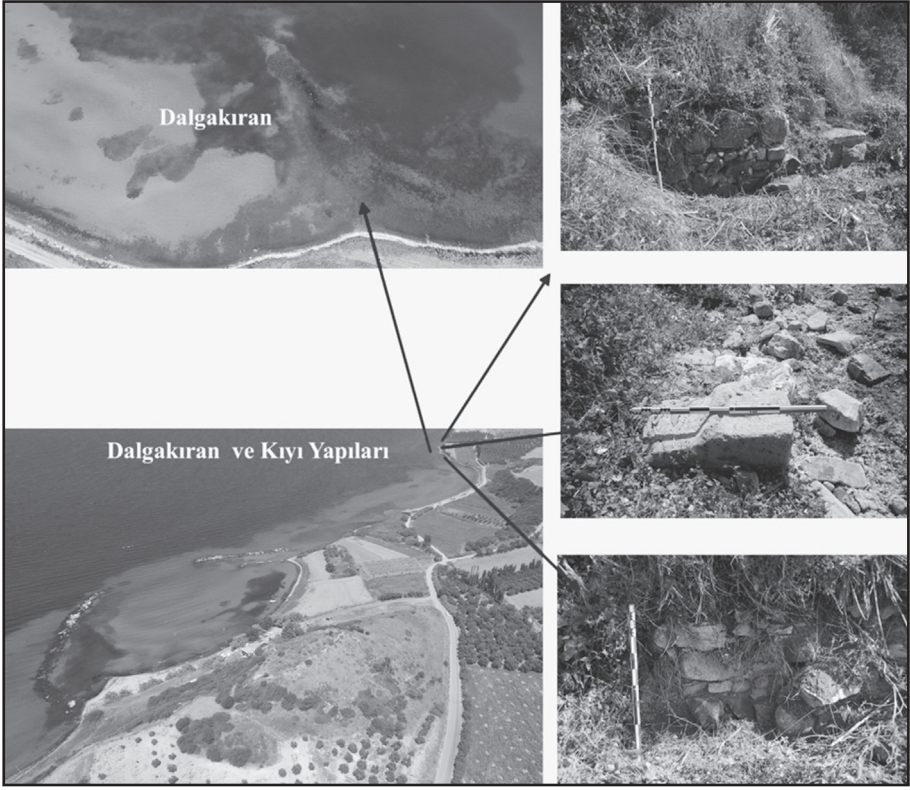

Resim 3: Şirinceavuş Antik Limanı'ndan Görünüm.

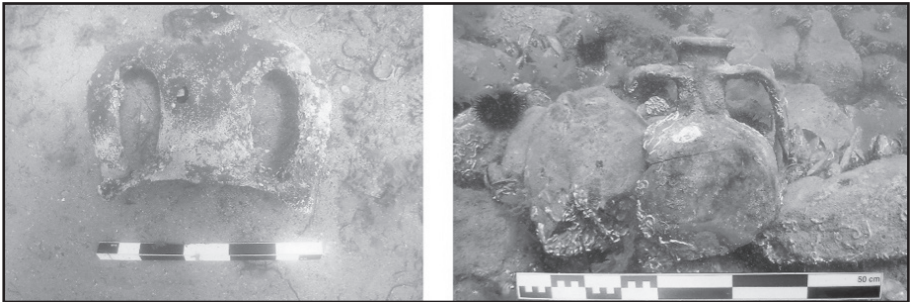

Resim 4: Batı Dalgakıranından ve Çizim ve Batimetrik Harita Çalışmasından Görünüm.

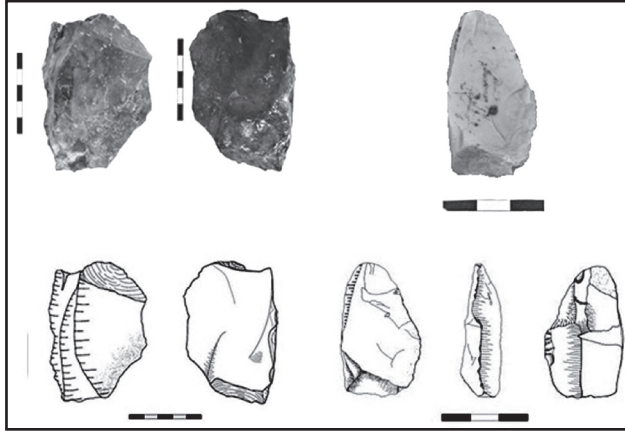

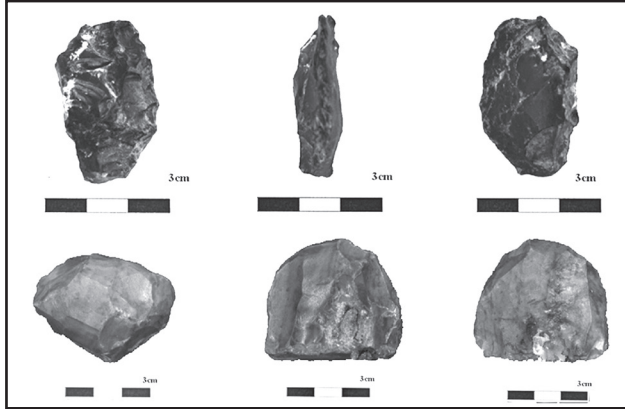
Resim 5: Dalgakıran ve Kıyı Yapılarından Görünüm.

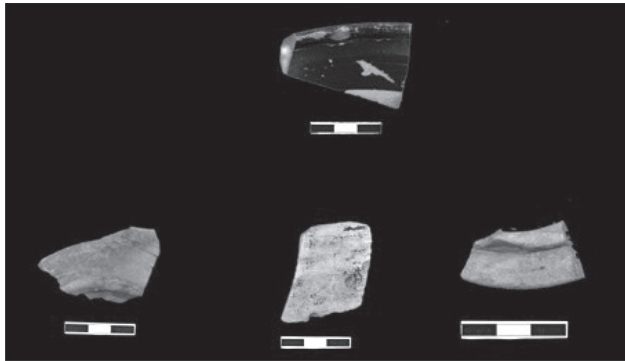
Resim 6-7: Dalgakıran Çevresinde Tespit Edilen Bizans Dönemi Amphoraları.

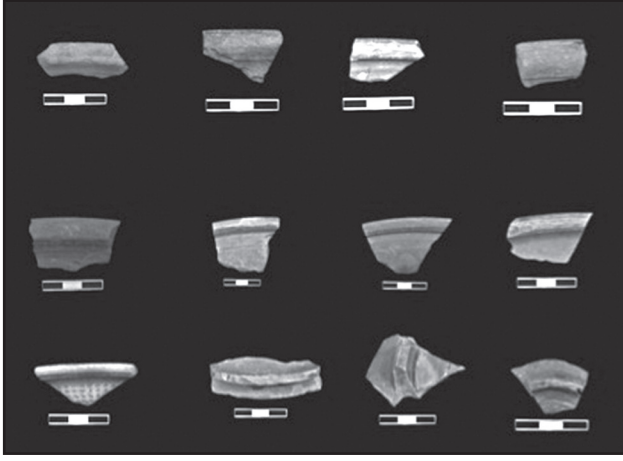
Resim 8: Ön Kazıyıcılar.

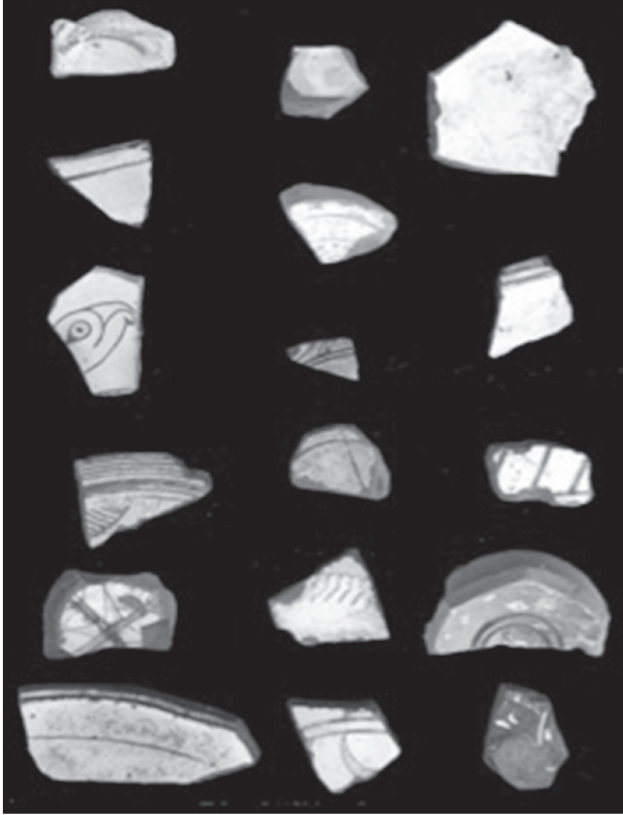
Resim 9: Yonga Çekirdeği ve Obsidyen.

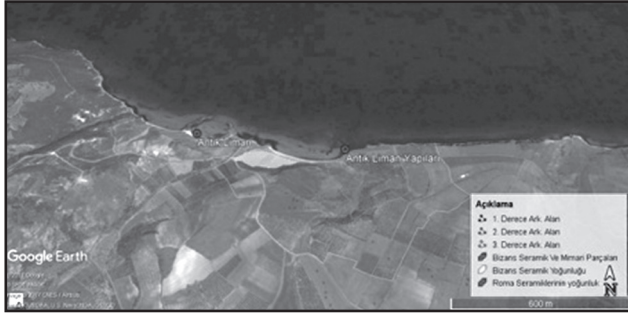
Resim 10: Klasik ve Helenistik Dönem Seramik Örnekleri.

Resim 11: Geç Roma Seramiklerinden Örnekler

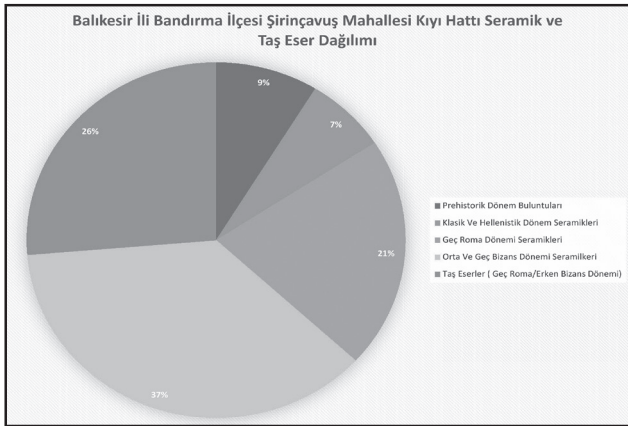
Resim 12: Bizans Dönemi Seramik Örnekleri.

Resim 13: Resim: 13: Şirince Limanı ve Dalgakıran çevresinde Ele Geçen Seramiklerin Dağılımı.

Resim 14: Roma Erken Bizans Dönemi Taş Eserleri

Resim 15: Roma-Erken Bizans Dönemi Taş Eserleri

ZENGİBAR KALESİ (KONYA/BOZKIR) 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Osman DOĞANAY*

Mehmet ALKAN

Mehmet KURT

İsmail İNCE

Zengibar Kalesi 2017 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmalarına 06.09.2017 tarihinde başlanmış ve araştırmalar 19.09.2017 günü sonlanmıştır. Bakanlık Temsilcisi olarak Antalya Müzesi'nden Serkan Turan'ın yer aldığı çalışmalara ekip üyesi olarak Dr. İsmail İnce, Doç. Dr. Mehmet Kurt ve Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet Alkan katılmıştır

Çalışmalarımıza Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Erdoğan Muştı ve Ramazan Çoban ile Aksaray Üniversitesi Harita Mühendisliği Bölümü'nden Murat Kaya da öğrenci olarak katılmıştır¹.

13 gün olarak sürdürülen çalışmaların 2 günü (14-15.09.2017) konaklama mekânlarının düzenlenmesi, temizliği, ayrıca bu zamana kadar yapılan arazi

---

* Doç. Dr., Osman DOĞANAY, Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE..

Dt. Öğrt. Üyesi Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karaman/TÜRKİYE.

Dr., İsmail İNCE, Selçuk Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Konya/TÜRKİYE.

1 Çalışmalarımız esnasında Koç Holding, Hacılar Muhtarlığı ve Bozkır Belediyesi tarafından bizlere sağlanan konaklama mekânlarında kendi imkânlarımızla ve Hacılar Köyü sakinlerinin desteğiyle konaklanmıştır.

çalışmalarının raporlanması için araziye çıkılmadan konaklama mekânlarında yapılan iş ve işlemler şeklinde devam etmiştir. Diğer günlerde ise arazi çalışmaları yapılmıştır. Bütün çalışmalar gün gün aşağıdaki gibi sürdürülmüştür;

06.09.2017-Karayahya Köyü Çalışmaları: Karayahya Köyü, Çal, Erenler ve Ahmetçe Tepeleri ile Kuşça, Pıncık ve Yolören (Fart) köyleri arasında kalmaktadır. Köyün en eski yerleşimi Selimiye olarak bilinen yerd. Ancak 1870’li yıllardan sonra köy şimdiki yerine taşınmış ve Karayahya adını almıştır. Tarımın bölgedeki ilginç bir örneği olarak köylüler yörede meşhur olan bir karpuz türü yetiştirip çevre yerleşmelerde satmaktadır. Bunun dışında köyde küçük ölçekli büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık yapılmakta, ayrıca tarımın diğer kollarıyla uğraşmaktadır.

Zengibar Kalesi’nden gelip Ulupınar Köyü üzerinden kuzeydeki Karayahya Köyü yönündeki Erenler Dağı Yarıktaş Mevkii’nden geçen eski bir yol iki kol halinde Karayahya Köyü’nden güneye ve batıya doğru inmektedir (Resim: 1-2). Karayahya Köyü’nde iki kola ayrılan yolun birisi Pıncık-Sorgun-Sopran ve Suğla Gölü civarından güney ve batıya bağlanmakta, yolun diğer kolu ise Karayahya Köyü’nden sonra Mavi Boğazı-Avdan ve Alan köyleri üzerinden Konya’ya ulaşmaktadır. Modern zamanda da halen kullanılmakta olan bu yolların antik döneme uzanan izleri yer yer takip edilebilmektedir.

2017 yılı Zengibar Kalesi Yüzey Araştırmaları kapsamında ise Zengibar Kalesi Kent Kapısı’ndan çıkan bir süre takip edilebilen antik yolun kuzeyde Karayahya Köyü ile olan bağlantısına dair önemli izlere rastlanmıştır (Resim: 3). Yaklaşık 5 km.’lik bu yol Erenler Dağı ile Ahmetçe Tepesi arasındaki Yarıktaş diye adlandırılan boğazdan geçmektedir. Yol, kayalık alanların yer yer kesilmesiyle oluşturulduğu için buralar Yarıktaş adını almıştır. Yolun Karayahya Köyü’ne yakın taraflarında halen kullanılan bir sarnıç bulunmaktadır (Resim: 4).

07.09.2017-Karayahya Köyü Çalışmaları: Bu yol dışında Karayahya Köyü’nde kayda değer bir antik kalıntıya rastlanmamıştır. Ancak Karayahya Köyü’ne Bozkır yönünden gelen şimdiki yolun köy girişinde Örenarası olarak adlandırılan mevkiden 70-80 yıl kadar önce getirilen bir ostotek kapağı halen köydeki bir evin önünde korunmaktadır (Resim: 5). Karayahya Köyü’nde Hayrettin Amuca’nın evinin avlusunda korunan ostotek kapağı yöresel kireçtaşından

yapılmıştır. Üçgen alınlıklı tipik Isauria Bölgesi örneğini yansıtan ostotek kapağı üzerinde ayakları iki yana doğru açılmış şekilde duran aslanın başı kopmuş, gövdesi üzerinde de yer yer tahribatlar vardır. Bunun dışında ostotek kapağı iyi korunmuştur. 117x57x64 cm. ölçülerindeki ostotek kapağındaki aslanın korunan kısımlarında özellikle ayak ve kuyruk detayları seçilebilmektedir.

Ostotek kapağının iki kısa yüzünden biri bulunduğu yerdeki evin duvarına yaslıdır. Diğer kısa yüzdeki üçgen alınlığın ortasında ise bir kalkan kabartması görülmektedir. Kapağın uzun yüzünün birinde 3 satırlık bir yazıt iyi korunmuştur.

Karayahya-Ulupınar antik yolunun Ulupınar Köyü yönündeki kısmı bugünkü Bozkır-Konya karayolu ile kesilmektedir (Resim: 6). Şimdiki Bozkır-Konya karayolunun Bozkır'dan Sarıoğlu'na uzanan bir başka antik yol güzergâhı olduğunu düşünürsek Karayahya-Ulupınar antik yolu Ulupınar yönünde şimdiki modern yola ulaştığı yerde üç kola ayrılıyor olmalıydı. Şimdiki Konya yönüne doğru uzanan muhtemel antik yol Sarıoğlundaki Dalisandes antik kentine ulaşıyor ve buradaki kavşaktan da İç Anadolu ve Akdeniz kıyılarına ulaşan diğer yollara bağlanmaktaydı. Dalisandes kavşağından itibaren söz konusu antik yola dair kaynağımız vardır. Karayahya-Ulupınar yolunun bir diğer kolu Bozkır yönüne gidiyor olmalıydı. Bu yöndeki yolun izleri Kızıldüz Mevkii'nde daha önceki Zengibar Kalesi Yüzey Araştırmaları-mız sırasında tespit edilmiştir.

08.09.2017-Karayahya Köyü Çalışmaları: Karayahya-Ulupınar yolunun araştırmalarımız için en önemli kısmı olan Zengibar Kalesi'ne ulaşan 2-3 km.'lik kısmı Ulupınar Köyü'ne doğru takip edilmeye çalışılmıştır. Meşe Ağaçlarından oluşan engebeli araziideki uzun uğraşlarımıza rağmen yolun Zengibar Kalesi Kent Kapısı'ndan çıkan izlerine Ulupınar Köyü'ne bağlanması gereken izlerine rastlanmamıştır. Kayalık engebeli arazide kısmen görülen izleri antik yol olarak tanımlamak biraz güçtür. Buradaki çalışmalarımız sırasında bir çeşmede devşirme malzeme olarak kullanılan arkeolojik eserleri rastlanmıştır (Resim: 7).

Musluk olarak adlandırılan çeşmenin duvarına batı yönde ters olarak yerleştirilen bir mezar steli dikkatimizi çekmiştir. Bölgede çokça örnekleri gö-

rülen kemer alınlıklı mezar stelinin alınlığı sınırlayan iki kenarı üzerindeki akroterler görülebilmektedir. Alınlık ortasında olasılıkla ayakta duran iki fiğürün izleri seçilebilmektedir. 88x37x15 cm. ölçülerindeki mezar stelinin alt kısmı ve yanları büyük oranda tahribata uğramıştır (Resim: 8).

Aynı çeşmenin doğu tarafındaki duvar yüzeyinde ise 60x51x18 cm. ölçülerinde yazıtlı bir başka arkeolojik eser devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.

Çeşme 30 sene kadar önce yapılmış ve her iki eser de Zengibar Kalesi Batı veya Kuzey Nekropolü civarından getirilerek burada tekrar kullanılmıştır. Bunun dışında Karayahya-Ulupınar antik yolunun Ulupınar yönünde kesintiye uğrayan 2-3 km'lik kısmında yola dair herhangi bir ize rastlanmadığı gibi herhangi bir arkeolojik eser de kaydedilmemiştir.

09.09.2017 Kuşça Köyü Çalışmaları: Köy yedi mahalleden oluşmaktadır. Kargıcılar, Hatıplar, Boz Alan, Piriler, Irgınlar, Ahmetler ve Ayşeler. Tepeliğin, Yarıkaş, Çakılası, Söğütcük, Kızılburun, Dişbudaklı ve Karamuklu tepeleri arasında kuruludur. Köy halkı yakın zamana kadar tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktaydılar. Şimdilerde ise daha çok dışarıya işçi olarak çalışmaya giderek yaşamlarını sağlamaktadırlar. KOP Projesi kapsamında inşa edilen sulama sistemleri ile ilgili olarak sık sık gündeme gelen Mavi Boğazı Kuşça Köyü yakınlarında yer almaktadır. Köy Karayahya, Pınarcık, Aydınkışla, Ulupınar, Tahtalı ve Akören İlçesi Avdan ve Dutlu köyleri ile çevrilidir. Mavi Boğazı olarak bilinen derin kanyonun doğu yönündeki tepeler üzerinde konumlanan Kuşça Köyü Bozkır İlçesi'nin en büyük köylerinden biridir.

Köyün çeşitli yerlerinde zaman zaman yapılan hafriyat çalışmaları esnasında olasılıkla antik dönem yapılarına ait düzgün kesme taş blokların ve büyük depolama kaplarına ait seramik parçalarının ortaya çıktığı öğrenilmiştir. Öreniçi ve Gavur Mezarı mevkileri bu tür yerlerden biridir.

Piriler Mahallesi'nde Piriler Çeşmesi olarak adlandırılan bir çeşmenin duvarında devşirme malzeme olarak yöreye özgü bir mezar stelinin kullanıldığı tespit edilmiştir (Resim: 9). Mezar stelinin nereden ve ne zaman buraya getirildiği konusunda köy sakinlerinden kimsenin bilgisi yoktur. Olasılıkla 80-100 sene kadar önce Öreniçi Mevkii'nden getirilerek burada kullanıldı. Çeşme duvarına yan olarak yerleştirilen mezar steli yerel kireçtaşıdan yapılmıştır.

Yarısına kadar toprağa gömülüdür. Görünen haliyle mezar steli 64x60x22 cm. ölçülerindedir. Ortada kemer alınlıklı bir niş ve niş dışında her iki yanda ise asma yaprakları ve üzüm salkımlarından oluşan bir süsleme unsuru simetrik olarak durmaktadır. Niş içerisinde ise ayakta duran bir erkek ve bir kadın yer almaktadır. Erkek figürünün sol elinde bir çelenk olduğu anlaşılmaktadır. Kadın figürünün ise sol eli aşağıya doğru sarkmakta, sağ eli ise sol omuzu üzerinde durmaktadır. Eser üzerinde herhangi bir yazıt görülmemiştir.

10.09.2017 Kuşça Köyü Çalışmaları: Aynı mahallede, Piriler Çeşmesi'nin hemen arkasında Memiş Güray'a ait evin avlu duvarında bir başka mezar steli devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Resim: 10). Bir önceki mezar steli gibi bunun da nereden ve ne zaman buraya getirildiği konusu net değildir. Ancak bunun da daha önce Piriler Çeşmesi'nde kullanıldığı öğrenilmiştir. Mezar steli yöresel kireç taşından yapılmıştır. Üst ve sol kısımlarında kopmalar ve kırıklar vardır. Yüzeyde de yer yer aşınmalar ve sonraki kullanıma dair izler vardır. Korunduğu kadarıyla 45x62x24 cm. ölçülerindedir. Yine Isauria Bölgesi tipik mezar steli örneklerinden biri olarak üzerinde kemer alınlıklı bir niş ve niş içinde ayakta duran bir bayan ve bir erkek figürü yer almaktadır. Sol taraftaki nişi sınırlayan plaster sütun ve bayan figürünün bir kısmı kopmuştur. Mezar stelinin sağındaki alan ise 9 satırlık bir yazıt alanı olarak düzenlenmiştir. Stelle birlikte yazıtında da üst kısmında büyük oranda kopmalar vardır. İkinci kullanımı esnasında yüzeyine 4 ayrı delik açılmış.

Kuşça Köyü'nde Hacı Ahmetler Mahallesi Bağında, Mustafa Özdemir'e ait bir bağın içinde sürdürülen tarımsal faaliyetler sırasında bir şarap işliğinin altlığı olması gereken blok ortaya çıkarılmıştır (Resim: 11). Yapıldığı dönemde iki parçaya ayrıldığı anlaşılan bloğun diğer yarısına rastlanmamıştır. Ortaya çıkan altlık üzerinde preste sıkılan üzümün suyunun akması için açılan oluk ve akıtma kanalcığı görülebilmektedir. Korunan kısmıyla pres altlığı 98 cm. çapında ve 30 cm. kalınlığındadır.

Bunların dışında Kuşça Köyü çalışmalarımız esnasında herhangi bir arkeolojik malzemeye rastlanmamıştır.

11.09.2017 Taşbaşı Köyü Çalışmaları: Köyün bilinen en eski adı Taşbaşı'dır. Köyün en eski yerleşimi Çoka Mevkii'nde olmalıydı. Köy, Yelbeyi, Bağbaşı, Armutlu, Hacılar, Yeniköy, Kınık, Işıklar ve Kuzören köyleri ile çevrilidir.

Köy Gölcük, Eğiste Deresi, Çoka Deresi, Kelbağ ve Çomaklı tepeleri ile çevrilidir. 80 hanenin ikamet ettiği köydeki yaklaşık 200 nüfus tarımdan ziyade hayvancılık faaliyetleriyle uğraşmaktadır.

Köy içerisindeki bazı evlerin duvarlarında, cami, çeşme ve köy odası duvarlarında Örenler Mevkii'nden getirilen bazı arkeolojik eserler devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.

Taşbaşı Köyü Büyük Camii'nin inşasında genellikle Örenler Mevkii'nden getirilen düzgün kesme taş bloklar kullanılmıştır. Camii'nin önündeki büyük bir plaster kaide halen korunmaktadır (Resim: 12). 102x100x52 cm. ölçülerindeki plaster kaide yerel sert taştan yapılmıştır.

Köy içerisinde çeşitli yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılan mezar steli ve ostotek gövdeleri tespit edilmiştir. Bunlar;

Mezar Steli 1: Köy içinde Ali Tekin'e ait taş evin kuzey duvarında Örenler Mevkii'nden getirilerek yapı taşı olarak kullanılmıştır (Resim: 13). Mezar steli kenarlarındaki kopmalar ve yüzey aşınmaları dışında iyi korunmuştur. Yöresel sert taştan yapılan mezar steli 68x56x27 cm. ölçülerindedir. Tipik Isauria örneklerinde olduğu gibi ortada kemer alınlıklı bir panelden oluşmaktadır. Panel içerisinde ayakta duran bir kadın ve bir erkekten oluşan iki figürün arasında yüksekçe bir podyum üzerinde ayakta duran bir çocuk tasvir edilmiştir. Yüzey aşınmaları sebebiyle kabartma detayları seçilememiştir. Panel dışındaki alanda rozet bezemeye yer verilmiştir. Stelin üst kısmındaki profile tek sıra bir yazıt olduğu anlaşılmıştır. Fakat aşınmalar sebebiyle yazıt okunamamıştır.

Mezar Steli 2: Köy içindeki Ali Akça'nın evinin duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Yerel taşla inşa edilen evin duvarındaki iki ahşap hatıl arasına yerleştirilen mezar steli olasılıkla diğer örnekleri gibi Örenler Mevkii'nden getirilmiştir. Yöresel sert taştan yapılan mezar steli kenar kısımlarında gayet iyi korunmuştur. Ancak orta kısımdaki figüratif alan oyularak tahrip edilmiştir (Resim: 14).

Tipik Isauria örnekleri ve bir önceki örneğinde olduğu gibi ortada kemer alınlıklı bir panel içerisinde büyük olasılıkla bir cenaze yemeği sahnesi vardı. Bu sahneye ait olması gereken ahşap klinenin ayakları yanlarda görülebil-

mektedir. Ortadaki sehpanın bir yanında ayakta duran bir kadının dizlerinden aşağısı, diğer yanında ise elinde tek kulplu bir sürahiyle ayakta duran daha küçük ölçülerdeki bir erkek figürünün büyük bir bölümü korunmuştur.

Panel dışındaki alan altta sarmaşık yaprağı, üstte ise rozet betimlidir. Mezar stelinin üst kısmındaki 2 satır yazıt gayet iyi korunmuştur. 72 cm. yüksekliğinde ve 65 cm. genişliğindeki mezar stelinin kalınlığı stel evin duvarına yerleştirildiği için alınamamıştır.

Taşbaşı Köyü'nde Pınar olarak bilinen ve yakın zamana kadar çamaşırlık olarak kullanılan bir çeşme yapısının duvarlarında yer yer antik dönem yapı taşlarının kullanıldığı görülmüştür. Çeşme 100 yıl kadar önce yapılmıştır. Çeşmenin yapı taşları arasında 2 mezar steli görülmüştür. Bunlar;

Mezar Steli 3: Yöresel sert taştan yapılmıştır. Pınar olarak bilinen çeşmenin sağındaki duvarda kullanılmıştır (Resim: 15). Büyük bir kısmı çeşme duvarına gömülü şekildedir. Görünen durumuyla mezar steli 65x65 cm. ölçülerindedir. Olasılıkla üçgen-kemer-üçgen alınlıklı bir geometrik düzenlemeye sahip. Sol-daki üçgen alınlık duvar içine gömülü durumdadır. Ortadaki kemer alınlıklı panelin içinde ayakta duran bir erkek ve bir kadın figürü vardır. Figürlerin yüzleri korunabilmiştir. Sağdaki üçgen alınlıklı panel tahrip olmuştur. Üçgen alınlık dışında sarmaşık yapraklarından oluşan bezeme öğeleri vardır. Mezar stelinin hemen bitişiğindeki bir başka blok üzerinde de benzer şekilde düzenlemeyi andıran kısmi izler görülmüştür.

Mezar Steli 4: Pınar olarak isimlendirilen çeşmenin beden duvarında taşlık kısmında bir başka mezar steli görülmüştür. Yine yöresel sert taştan yapılmış olan stelin üzerindeki bezemeler oldukça kaba ve tahribat sebebiyle de mevcut şematik düzenleme ve figüratif öğelerin detayları seçilememektedir. 65x58x18 cm. ölçülerindeki mezar steli üzerinde anlaşıldığı kadarıyla kemer alınlıklı bir panel içerisinde ayakta duran 2 figür, panel dışında ise sağda 2, solda ise 1 figür ayakta tasvir edilmiş olmalıdır.

Ostotek Gövdesi 1: Yıkılmış durumdaki eski köy odasının duvarında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. İki ahşap hatıl arasına yerleştirilen ostotek gövdesi yöresel sert taştan yapılmıştır. İki kısa tarafı ve alt tarafında büyük oranda kopmalar vardır. Yüzeyinde yer yer aşınmaların olduğu ostotek gövdesi korunduğu kadarıyla 101x53x47 cm. ölçülerindedir.

Ostotek, gövdeki ion başlıklı üç sütun arasında girland ve rozet bezemelidir. Köşelerde ise Nike tasvirlerine yer verilmiştir. Ancak sadece ortadaki ion sütunu büyük oranda korunmuş, diğer ikisi tahrip olmuştur. Görünen bir kısa yüzde de girland bezeme olduğu anlaşılmıştır. Ostotek gövdesinin üst profilinde 3 sıra yazıt tahrip olduğu için okunamamıştır.

Ostotek Gövdesi 2: Daha önceleri Taşbaşı Köyü Medrese Mevkii'ndeki bir çeşmede yapıtaşı olarak kullanılmış ancak şimdi boş bir arazide durmaktadır. Yöresel benekli sert taştan yapılmıştır. Yüzey aşınmaları dışında iyi korunmuştur. 108x65x54 cm. ölçülerindedir. Isauria Bölgesi'ne özgü monoblok ostotek tiplerindendir. 3 tarafı kaba yonu olarak bırakılmış, sadece bir uzun yüzü bezemelidir. Bezemeli alanda ortadaki kemer alınlıklı bir panel içinde ayakta duran üç figürden ikisi erkek, birisi kadındır. İon başlıklı iki sütunun sınırladığı bu panelin solunda büyük bir rozet, sağında ise büyük bir sivastika motifi bulunmaktadır. Ostotek gövdesinin üst kısmında 3 satır Grekçe bir yazıt vardır.

Kapı Sövesi: Nazif Taşbaşı'a ait evin avlu duvarında haç motifli bir kapı sövesi tespit edilmiştir. Korunduğu kadarıyla 66x32x23 cm. ölçülerindedir.

12.09.2017 Zengibar Kalesi Çalışmaları:

Isaura Yolağı Çalışmaları: 2017 yılı çalışmaları kapsamında Karayahya Köyü'nde yaptığımız araştırmalar neticesinde Karayahya Köyü'nden Ulupınar Köyü'ne ulaşan ve buradan antik bir yolla Isaura Kent Kapısı'na bağlanan yolun Karayahya Köyü civarındaki izlerinin koordinatları alınarak bu noktalar hâlihazır üzerine işlenmiştir.

Isaura Kent Planı Çalışmaları: Isaura'nın kullanılabilir güncel bir kent planı şimdiye kadar yapılmamıştır. 2017 yılı çalışmaları kapsamında daha önceki çalışmalarımız sırasında Konya Büyükşehir Belediyesi desteğiyle çıkartılan hâlihazır üzerine yeniden kentteki tüm arkeolojik kalıntıların işlenmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda kentin güneyinden batısına doğru uzanan sur duvarları ve bunlar üzerindeki kulelerin planlarını çıkarmaya yönelik olarak koordinatlar alınmıştır. Böylelikle kentin bu yönündeki bilhassa savunma yapılarının sayısal olarak verileri büyük oranda elde edilmiş

oldu. İlerleyen günlerde Kent Kapısı'ndan itibaren diğer yönlerdeki savunma yapılarının koordinatları alınıp hâlihazır üzerine işlenecektir.

13.09.2017 Zengibar Kalesi Çalışmaları:

Taş Ocağı Çalışmaları: Isaura antik kentinde 5 adet taş ocağı bulunmaktadır. Bunlar; Akropol Kapısı'nın sağında, Akropol Kapısı'nın solunda, kentin kuzeyinde, kent merkezinde ve kentin batı kısmındadır. Antik taş ocaklarında kent planına işlemek üzere koordinat alınarak sayısal ortama aktarılmıştır. Antik taş ocaklarında işlenen taşlar ile ocağa yakın yapı unsurlarındaki (sur, kule ve diğer yapılar) taşların makro ve mikro özellikleri ile sertlik özellikleri karşılaştırılacaktır.

Kent Planı Çalışmaları: Bir önceki gün başlanan kent planına yönelik koordinat alma çalışmalarına bugün de devam edilmiştir. Isaura'nın batı yönündeki Kent Kapısı ve bu kapıdan kuzeye doğru uzanan sur duvarların, bu duvarlar arasındaki kulelerin koordinatları alınarak sayısal ortama aktarılmıştır. Çalışmalar sırasında daha önceki yıllarda rastlanmayan iki ayrı yazıtlı blok da kayıt altına alınmıştır.

14-15.09.2017: Konaklama Evinde Sürdürülen Çalışmalar: Zengibar Kalesi 2017 Yılı Yüzey Araştırmaları kapsamında bir süredir Hacılar Köyü'nde konakladığımız mekanların fiziki altyapısını iyileştirmek ve mekanları daha kullanışlı, hijyenik ve sağlıklı hale getirmek için bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunların dışında çalışmalarımızın ilk 9 gününü değerlendirmek, raporlama, koordinat ve diğer digital çalışmaların verilerini sayısal ortama aktarmaya yönelik olarak yapılması gereken ofis çalışmalarının önemli bir kısmı tamamlanmıştır.

16.09.2017 Zengibar Kalesi Çalışmaları:

Kent Planı Çalışmaları: Kentin kuzey yönündeki Kiremitli Tepesi'nin batısında yer alan ve ana savunma sistemleri ile bağlı olmayan iki kule yapısı ve arasındaki sur duvarlarının detaylı koordinatları alınmıştır. Daha sonra bir önceki gün tamamlanamayan ana savunma sisteminin kuzeyindeki sur du-

varları ile buradaki bir kule yapısı ve kentin doğu kayalıklarındaki sur duvarı temelleri ve ana kaya üzerindeki düzenlemelerin koordinatları alınmıştır. Böylelikle Isaura'nın savunma yapılarının planını çıkarmaya yönelik sayısal veriler elde edilmiş oldu.

Daha sonra kent içindeki yapıların planlarını çıkarmak için nokta alımlarına başlandı. İlk olarak kuzey yöndeki kayalık üzerinde yer alan bir vaftizhane, bir şapel ve çok sayıdaki kaya oyma sarnıçların koordinatları alındı. Çalışmaların devamında ise Kent Kapısı yakınlarındaki batı sur duvarlarına yakın bir noktada tespit edilen ve sur duvarına ait olduğu düşünülen blok üzerindeki bir yazıt kayıt altına alındı. Kentin agorasından Kent Kapısı'na doğru uzanan antik yolun izleri agoranın güney batısında tespit edilmiştir. Ayrıca burada niteliğini henüz kesin olarak anlayamadığımız bir yapının bitişiğinde yazıtlı bir heykel kaidesi görülmüştür.

Isaura Agorası'nda yer alan ve stoa olduğu sanılan bir yapı ile buradaki kayalık tepede yer alan bir başka kilise yapısının da gün içinde koordinatları alınarak bu yapıların kent planına eklenmesine yönelik sayısal veriler elde edilmiş oldu.

Çalışmalar sırasında ayrıca Hacılar Mahallesi'ndeki mezarlığın duvarında kıvrık dal motifli 22x22 cm. ölçülerinde bir mimari parça tespit edilerek kayıt altına alınmıştır.

17.09.2017 Zengibar Kalesi Çalışmaları:

Kent Planı Çalışmaları: Güney Nekropolü'nde yer alan üç ayrı kilise yapısı ve üç anıt mezarın planlarını çıkarmaya yönelik koordinatlar alındı. Ayrıca kent surları içerisinde yer alan bir başka kilise ile agoradan Kent Kapısı'na uzanan yola dair kalıntılar, yol kenarlarında niteliği kesin olarak saptanamayan mimari yapılar, sütunlu caddenin yukarısındaki tiyatronun sahne binası kalıntıları ve son olarak da doğu kayalıklarının gerisinde yer alan Bizans Dönemi bir yapı kompleksinin sayısal verileri alınarak bütün bu yapıların kent planına işlenmesine yönelik arazi çalışmaları yapılmıştır.

Çalışmalar sırasında üzerinde 15 satır Grekçe yazıt olan 89x62x56 cm. öl-

çülerindeki bir heykel kaidesi de gerekli belgeleme çalışmalarıyla kayıt altına alınmıştır.

İsa'ra'nın Güney Nekropolü'ndeki anıt mezarlar ve niteliği kesin olarak saptanamayan duvar kalıntılarının planlarını çıkarmaya yönelik olarak koordinat alım çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra kent surları içerisinde bazilikal planlı bir kilisenin, yol izlerinin ve Bizans Dönemi duvarlarının koordinatları alınmıştır.

Epigrafi Çalışmaları: 2017 çalışma planına göre Zengibar Kalesi'nde kısa süreli epigrafik çalışmalar da yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar daha çok önceki çalışmalarımız sırasında tespit edilen yazıtların daha önce yayınlanmış olanlarını belirlemeye yönelik olmuştur. Bu çalışmalar sırasında ise yeni bazı yazıtlı bloklar da görülmüş ve bunlar da kayıt altına alınmıştır. Bu yeni yazıtlar;

- 1- Güney Nekropolü'ndeki Balpınarı Suyu'nun hemen doğu bitişiğinde yer alan bir kilisenin giriş kısmındaki arşitrav bloku üzerinde 2 sıra bir yazıt. Yazıt içeriğine göre söz konusu blok esasında bir anıt mezara aittir ve bu kilisede sonraki dönemlerde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. 6,5-7 cm. arasında değişen harf karakteriyle kenttin ilginç yazıtlarından biridir.
- 2- Güney Nekropolü'nde anıt mezar olması gereken kalıntılar sahasında defineciler tarafından yapılan kaçak kazılar esnasında çıkartılan 40x34x13 cm. ölçülerindeki bir blok üzerinde 2 satır yazıt. 3-3,5 cm. harf karakterine sahip. Buradaki kalıntılar arasında yine defineciler tarafından açığa çıkartılan ancak üzerinde herhangi bir yazıt bulunmayan 105x100x24 cm. ölçülerinden bir mezar steli de kayıt altına alınmıştır.
- 3- Sütunlu Cadde'den Kent Kapısı'na doğru uzanan yolun solundaki kalıntılar arasında yer alan bir heykel kaidesi üzerinde 15 satır yazıt tespit edilmiştir. Ancak yazıt mülaj almaksızın okunabilecek durumda olmadığından önümüzdeki yıllarda bu yazıtlı blok üzerinde detaylı çalışmalar yapılması düşünülmektedir.
- 4- Kuzey sur duvarlarında tespit edilen yazıt bir blok. Bölgede yaygın olarak görülen kemer alınlıklı niş şeklinde bir düzenlemeye sahip yazıtlı mezar taşı sur duvarında daha sonraları devşirme malzeme olarak kul-

lanılmıştır. 97x76x28 cm. ölçülerindeki mezar steli, üzerindeki Aurelius ifadesinden dolayı M.S. 3. yüzyıldan sonra sur duvarında kullanılmış olmalıdır.

- 5- Agoradaki bazilikal planlı kilisenin apsisine yakın bir noktada parçalanmış olarak görülen bir mezar steli üzerinde yer alan 4 satır yazıt kayıt altına alınmıştır. 47x45x28 cm. ölçülerindeki blok bölgede yaygın olarak bulunan mezar steli örneklerindendir. Blokun sol kısmında büyük oranda kopma olduğundan yazıt ifadeleri üzerinde uzun zaman çalışmak gerekecektir.

18.09.2017 Zengibar Kalesi Çalışmaları:

Epigrafi ve Kent Planı Çalışmaları: Daha önceki çalışmalar esnasında tespit edilen ve kısmen kayıt altına alınan yazıtlı arkeolojik eserlerin daha okunaklı fotoğrafını elde etmek ve önümüzdeki yıl için planlanan estambaj çalışmalarının hangi yazıtlar için gerekli olduğunu belirlemek amacıyla kısa süreli bir gözleme dayalı araştırmalar yapılmıştır. Bunun için bilhassa Agora'dan Kent Kapısı'na doğru uzanan antik yol üzerindeki yazıtlar, devamında ise Kent Kapısı'ndan Ulupınar Köyü'ne doğru uzanan antik yol üzerinde daha önce tespit ettiğimiz yazıtlar tekrar görülmüştür.

2017 yılı çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturan kent planı çalışmalarına yönelik GNSS cihazıyla koordinat alma çalışmaları devam etmiştir. Ancak bu çalışmalar daha çok yapı bazında eksik mimari uzantıların koordinatını alma şeklinde sürdürülmüştür.

Sonuç: Zengibar Kalesi 2017 yılı çalışmaları planlandığı gibi yapılmıştır. Büyük önem arz eden kent planı çalışmalarının arazi safhası yarı oranında tamamlanmış, önümüzdeki yıllarda da bu çalışmalar devam edecektir. Epigrafi çalışmaları ise daha çok önce yayınlarda geçen yazıtların tespiti şeklinde sürdürülmüş, ilerideki benzer çalışmalar için planlama yapılmıştır. Ayrıca yeni yazıtlar da kayıt altına alınmıştır. Çalışmaların bilhassa konaklama ve iâşe şeklindeki fiziki alt yapısına yönelik olarak da iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca çalışmalarımız esnasında tamamlanan iki ayrı Doktora Tezi çalışmasının yayınlanması, diğer çalışmaların da yayına hazırlanması yönünde çalışmalar yapılmıştır.

Resim: 1

Resim: 2

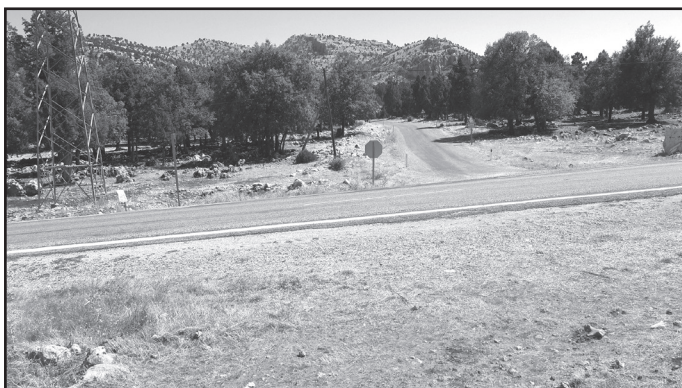
Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

AFYONKARAHİSAR İLİ VE İLÇELERİ 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Özdemir KOÇAK
Ömür ESEN
Rahim KIZGUT
Musa KAYA

Afyonkarahisar İli ve ilçelerindeki¹ çalışmalarımız T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Türk Tarih Kurumu'nun desteği ile gerçekleştirildi^{2*}. Bu kurumlara ve yetkililerine teşekkür etmek isteriz. Çalışmalarımız Bakanlık Temsilci olarak Eskişehir Bölge Koruma Kurulu'ndan Sanat Tarihçi Pınar AKIN, Pamukkale Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Uzman Arkeolog Dr. Mustafa BİLGİN ve Arkeolog Pınar Kızıltepe BİLGİN; Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ, Dr. Esra BULUT, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi Gülay UYAR ve Lisans öğrencisi Fatma ERDEM ile birlikte yürütülmüştür. Bütün ekip üyelerine uyumlu ça-

* Prof. Dr. Özdemir KOÇAK, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kampus-Konya/TÜRKİYE. Uzman Ömür ESEN, Selçuk Üniversitesi İnşaat Daire Başkanlığı, Kampus-Konya/TÜRKİYE. Dr. Öğr. Üyesi Rahim KIZGUT, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Giresun, Musa Kaya, Harita Teknikeri, Konya/TÜRKİYE.

- 1 Koçak 2004 a; Koçak 2004 b, 173 vd.; Koçak 2005, 19 vd.; Koçak 2006, 83 vd.; Koçak 2009, 51 vd.; Koçak 2010, 287 vd.; Koçak 2011, 181 vd.; Koçak 2012, 231 vd.; Koçak 2013 39 vdd.; Koçak 2014, 75 vdd.; Koçak 2015, 355 vdd.; Koçak- Bilgin 2005, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2010, 9 vd.; Koçak-Işık 2007, 357 vd.; Koçak-Işık 2008, 85 vd.; Koçak-Bilgin 2013, 31 vd.; Koçak vd. 2016 a, 21 vdd.; Koçak vd. 2016 b; Koçak-Küçükbezci 2017, 489 vdd; Koçak vd. 2017, 233 vdd.
- 2 Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü: "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2017-2018 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (Proje no: 17401020).

lışmalarından dolayı teşekkürü borç bilmektediriz. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Mevlüt ÜYÜMEZ ve Arkeolog Ahmet İLASLI (şu an emekli olan) ile beraber bütün Müze çalışanlarına ayrıca teşekkür etmek isteriz.

Bu çalışma döneminin başlangıcında Afyonkarahisar Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Arkeoloji Müzesi, Merkez İlçe, Çobanlar ve Sinanpaşa ilçelerinde ilgili güvenlik birimleri ziyaret edilerek konuyla ilgili bilgi verildi.

Yüzey araştırmalarımızın başladığı ilk dönemlerde Akarçay Havzası'nın Bolvadin-Çay-Çobanlar hattındaki doğu kısmı araştırılmıştı. Bu çalışma döneminde bu kesimin Afyonkarahisar Merkez ilçeye doğru uzanan alanlarının araştırması planlandı (harita). Bu amaçla çalışmalara Afyonkarahisar-Çay yolunun güneybatısında ve Merkez ilçenin en doğusundaki köyü olan Gözsüzlü kesiminden başlandı. Gözsüzlü Köyü muhtarı Nihat Erata'nın rehberliğinde Höyük Başı Höyüğü ve Kamış(lı) Höyüğü'nün yerleri tespit edildi.

Bu yerleşmelerden Höyük Başı Höyüğü, Gözsüzlü Köyü'nün 1900 m. kadar doğusunda yer alır. Burası Derbent Altı Mevkii olarak bilinmektedir. Afyonkarahisar-Çay yolunun hemen doğu bitişiğinde, Kamış(lı) Höyüğün 2 km. güneydoğusunda ve Değirmendere Köyü'nün 5 km. kadar güneydoğusunda yer alır. Höyük Başı'nın kuzey kesimi, muhtemelen buradaki su kaynağı ve bataklıktan dolayı büyük oranda tahrip olmuştur. Burada bir adet Kalkolitik Çağ ve az sayıda İTÇ seramiği görölmüştür. Höyükbaşı Höyüğü'nde ağırlıkla OTÇ buluntuları görölmür⁴. Bunlar arasında krem astarlılar daha fazla görölmür. Burada ayrıca Demir Çağı, Helenistik-Roma dönemleri seramikleri de vardır. KD-GB: 170, KB-GD: 150, h: 5 m.

Höyükbaşı Höyüğü'nün 2 km. kadar kuzeybatısında Hamam Ovası Mevkii olarak bilinen alanda Kamış(lı) Höyüğü yer alır. Burası Afyonkarahisar-Çay yolunun 100 m. kadar kuzeydoğusunda, Gözsüzlü Köyü'nün 2200 m. kuzeydoğusunda ve Değirmendere Köyü'nün 3900 m. doğusundadır. Yerleşmede İTÇ, gri Demir Çağı seramikleri ve Roma dönemi buluntularına rastlanmaktadır. 220x220 m., h: 13 m.

3 Emre 1978; Mellaart-Murray 1995; Seheer 2000; Bilgen 2005; Üyümez vd 2008; Üyümez vd 2009; Üyümez vd 2010; Üyümez vd 2011.

Gözsüzlü Köyü'nden sonra 4 km. kadar güneybatıdaki Kızıldağ Köyü ve Çobanlar İlçesi sınırlarında yer alan bazı alanlar araştırıldı. Burada Kızlar Höyüğü Mevkii incelendi. Kamış(lı) Höyüğü'nün 2.5 km. kuzeyinde ve Değirmendere'nin 4.8 km. kuzeydoğusunda yer alır. Bu yerleşmenin üzerinde bir ağıl vardır. Yerleşmede Demir Çağına ait olabilecek gri seramikler görülür. Ayrıca Antik Çağa ait çok sayıda çatı kiremitlerine rastlanmaktadır. 100x100 m, h: 3 m.

Yine Çobanlar kesiminde Kızlar Höyüğü Mevkii'nin 2100 m. kadar kuzeydoğusunda Tapan Höyüğü incelenmiştir. Hamidiye Köyü'nün 4.4 km. güneybatısında ve Afyonkarahisar-Konya demiryolunun 50 m. kuzeyinde yer alır. Yerleşmenin batı ve güneybatı etekleri tren yoluna doğru uzanmaktadır. Batı yamaçlarında eteklere doğru uzanan alanda 6-7 adet bead-rimli OTÇ seramiği bulunmuştur. Demir Çağı ve Roma dönemi buluntularına da rastlanmaktadır. 180x180 m, h: 7 m.

Çobanlar İlçesi'nin güneyindeki çalışmalar Heybeli Kaplıcalarının hemen kuzeyindeki Hamam Öreni yerleşmesinde sürdürüldü. Burasının kuzeydeki 1/3 lük kısmı Afyonkarahisar Merkez ilçesi, güneydeki 2/3'lük ana bölüm Çobanlar İlçesi sınırlarındadır. Değirmendere Köyü'nün 4.1 km. kuzeydoğusunda, Kamış(lı) Höyüğü'nün 1.6 km. kuzeyinde ve Kızılkilise yerleşmesinin 800 m. güneydoğusunda yer alır. Yerleşmenin güney etekleri Heybeli kaplıcalarının içine doğru uzanır. Yayvan bir yerleşme olan Hamam Ören'de Geç Helenistik, Roma ve Geç Roma dönemine ait seramikler görülmektedir. DB: 170, KG: 120, h: 3 m.

Heybeli Kaplıcaları ve Hamam Öreni yerleşmesinin kuzeybatısında Kızılkilise Höyüğü araştırıldı. Değirmendere Köyü'nün 3.5 km. kuzeydoğusunda, Hamamöreni'nin 800 m. kuzeybatısında ve Kızlar Höyüğü'nün 1350 m. güneybatısındadır. Yerleşme üzerinde zayıf İTÇ buluntularına rastlanmaktadır. Bunun yanında Roma dönemi Geç Antikçağ ve Erken Osmanlı dönemlerine ait sırlı seramikler görülmüştür. KG: 280, DB: 190, h: 7 m.

Bu kesimdeki araştırmalar batıya doğru yönlendirildi. Tapan Höyüğü'nün batısında yer alan Totaoglu Höyüğü araştırıldı. Çobanlar İlçesi'nin 5.3 km. güneydoğusunda, Değirmendere'nin 5 km. kuzeydoğusunda ve Kızlar Höyüğü'nün 1.8 km. kuzeybatısında yer alır. Kuzey-kuzeydoğu yamaçlarında yo-

ğun olarak İTÇ seramikleri görülmektedir. Muhtemelen yerleşme Helenistik-Roma dönemlerinde güneybatıya doğru genişlemiştir. OTÇ'ye ait olabilecek iki adet bant bezemeli örnek vardır. Burada ayrıca Helenistik, Roma ve Geç Antik Çağa ait seramiklere rastlanır. 200x200 m., h: 8 m.

Biraz daha batıda ve Çobanlara doğru uzanan alanda Çalca Höyüğü araştırıldı. Çobanlar İlçesi'nin 2.4 km. güneyinde, Totaoglu yerleşmesinin 4 km. kuzeybatısında ve Afyonkarahisar-Konya demiryolunun 300 m. güneyinde yer alır. Burası doğal kayalık bir alandır. Bu alanın üst kotlarında muhtemelen iki adet tümülüs vardır. Kuzey-kuzeydoğu üst kesimlerde ana kayaya işlenerek oluşturulan at nalı formunda, kutsal alan (?) olabilecek bir yer vardır. Bu doğal kayalığın güney ve batı eteklerine yayılmış halde az sayıda İTÇ seramiğine rastlanır. Bu yamaç yerleşmesinde Helenistik ve Roma dönemi seramikleri ise daha yoğundur. Buradaki kayalığın konumu erken bir yerleşmeye işaret etmektedir. Nitekim güneybatı eteklerde bir adet GNÇ'ye ait ve form veren seramik ele geçmiştir. KG: 100, DB: 50 m.

Çalışmalarımıza Çobanlar ilçe merkezinin çevresinde devam edildi. Bu çalışmalar sırasında ilçenin hemen kuzeydoğusunda birbiri ile bitişik iki höyük incelendi. Bunlardan büyük olanı Taşdibi Höyük'tür. Burası Halil Tepesi olarak da isimlendirilmektedir. Yerleşme Çobanlar İlçesi'nin 1.4 km. kuzeydoğusunda ve Kadiyeri yerleşmesinin 80 m. batısında yer alır. Bu yerleşmede bol miktarda OTÇ seramikleri görülür. Bu döneme ait büyük küp parçaları yaygındır. Yerleşme üzerinde İTÇ (İT2,3), Geçiş malzemeleri (İTÇ'den OTÇ'ye) görülür. 120x120 m., h: 12 m.

Buradaki ikinci yerleşme Kadiyeri Höyüğü'dür. Çobanlar İlçesi'nin 1.5 km. kuzeydoğusunda ve Halil Tepesi yerleşmesinin 80 m. doğusunda yer alır. Bu yerleşme üzerinde az sayıda İTÇ ve bunun yanında daha çok sayıda da OTÇ seramikleri görülür. Ayrıca Demir Çağı buluntularına da rastlanır. KG: 150, DB: 120, h: 5 m.

Çobanlar İlçesi'nin kuzeybatı çıkışında ve Sülümenli Kasabası yolu üzerinde Karahöyük yerleşmesi bulunur. Çobanlar İlçesi'nin 2.2 km. kuzeybatısında, Sülümenli Kasabası'nın 3 km. güneydoğusunda ve Çobanlar-Sülümenli yolunun 250 m. güneybatısında yer alır. Burası bu çevrenin en büyük ve en önemli OTÇ yerleşmesi sayılabilir. Burada az sayıda İTÇ seramikleri

görülür. Bunun nedeni muhtemelen geç dönem tabakalarının bu döneme ait buluntuları örtmesidir. ODC'ına ait gri seramiklerle beraber GDÇ buluntuları görülür. Ayrıca Erken Helenistik (yak. M.Ö. 300-250) Batı Yamacı'nın taklidi lokal üretimlere işaret eden yarım küre karınlı kaseler vardır. KG: 250, DB: 240, h: 7 m.

Araştırmalarımız Sülümenli Kasabası ve Çavdarlı Köyleri çevresindeki sürdürüldü. Bu çalışmalar sırasında Sülümenli Kasabası'nın güneyinde Sarıbekir Tepe yerleşmesi incelendi. Bu yerleşme Sülümenli Kasabası'nın 2.9 km. güneybatısında, Afyonkarahisar-Sülümenli yolunun 700 m. güneyinde ve Akarçay'ın 450 m. güneyinde yer alır. Buradaki ana seramik grubunu OTÇ'ye ait olanlar oluşturmaktadır. KG: 250, DB: 200, h: 6 m.

Sülümenli'den Çavdarlı'ya giden yol üzerinde Kovalık Mevkii araştırıldı. Bu alanda birbirine bitişik birkaç yükselti görülmektedir. Bu alan Çavdarlı Köyü'nün 1.9 km. güneyinde, Sülümenli Kasabası'nın 2.5 km. kuzeybatısında ve Çavdarlı Höyüğü'nün 2.4 km. doğusunda yer almaktadır. Üzerinde yoğun OTÇ seramikleri ve İT3'e tarihlenen az sayıda buluntu ele geçmiştir. h: 4 m.

Çalışmalar bu kesimden biraz daha güneydoğuya doğru yönlendirildi. Çavdarlı Köyü sınırları içerisinde yer alan Çavdarlı Höyük araştırıldı. Çavdarlı Köyü'nün 2.7 km. güneybatısında, Kovalık yerleşmesinin 2.4 km. batısında, Afyonkarahisar-Sülümenli yolunun hemen güneyinde ve Akarçay'ın 1.9 km. kuzeyinde yer almaktadır. Burada İT2'ye ait belirgin seramiklerle beraber İT3, ODC ve Geç Antik Çağ buluntularına rastlanır. DB: 220, KG: 190, h: 6 m.

Bu havzadaki çalışmalarımız biraz daha kuzeyde Gebeceler Kasabası çevresinde devam ettirildi. Belediye başkanı Hüseyin Toğuluk'un direktifiyle Belediye çalışanı Ramazan Özkan'ın rehberliğinde araştırmalarımızı sürdürdük. Kasaba içinden Susuz kesimine doğru uzanan ana yol ve hızlı tren yolu çevresi araştırıldı.

Gebeceler Kasabası'nın kuzeydoğu çıkışında Gebeceler Höyük (Karatepe) yerleşmesi bulunmaktadır (Çizim: 1). Yerleşme üzerinde İTÇ, OTÇ, DÇ ve Roma dönemlerine tarihlenecek seramikler bulunmaktadır. Burasının ana malzemelerini OTÇ ve gri Demir Çağı seramikleri oluşturur. KG: 300, DB: 240, h: 16 m.

Gebeceler'in batısına doğru hızlı tren hattı üzerindeki alan araştırıldı (*Eyyüboğlu Mevkii*). Bu çalışmalar sırasında birbiriyle ilişkili olması muhtemel üç yerleşmede çalışıldı. Susuz Kasabası sınırları içerisinde kalan bu yerleşmelerden ilki Yörük Yatağı Höyüğü'dür⁴ (Resim: 1-2; Çizim: 2). Bu yerleşme Susuz Kasabası'nın 6.3 km. güneydoğusunda, Gebeceler Kasabası'nın 6 km. kuzeybatısında, Gebeceler-Susuz yolunun hemen güneyinde, Çeşmealtı Mevkii'nin 50 m. doğusunda ve Dikilitaş Mevkii'nin de 350 m. kadar güneybatısında yer alır. Burası hızlı tren güzergahının tam üzerindedir. Üzerinde GNÇ, Kalkolitik Çağ, İTÇ, OTÇ seramiklerine rastlanmaktadır (Resim: 3). 160x160, h: 8 m.

Yörük Yatağı yerleşmesinin hemen kuzeyinde doğal bir kayalık alan bulunur (Çizim: 2). Burası Susuz Kasabası'nın 6.5 km. güneydoğusunda, Gebeceler Kasabası'nın 5.8 km. kuzeybatısında, Gebeceler-Susuz yolunun 250 m. kuzeyinde, Yörük yatağı'nın 350 m. kuzeydoğusunda ve Çeşmealtı yerleşmesinin 480 m. kuzeydoğusunda yer alır. Dikilitaş Mevkii olarak bilinen bu kayalığın üzerinde zayıf bir GNÇ/Kalkolitik Çağ yerleşmesi vardır. Bununla beraber kayalığın üzerindeki bazı mimari buluntular ve gri seramik örnekleri buradaki bir Demir Çağı kalesine işaret eder. Bu durum, bu alanın güneyindeki dar vadiye hakim olmasıyla ilgili olmalıdır. Bu alanın da üstünde muhtemelen bir tümülüs yer almaktadır.

Yörük Yatağı Höyüğü'nün hemen batısında Çeşmealtı Mevkii yer alır (Resim: 1-2; Çizim: 2). Burası da hızlı tren yolu güzergahı üzerindedir. Susuz Kasabası'nın 6.1 km. güneydoğusunda, Gebeceler Kasabası'nın 6.1 km. kuzeybatısında, Susuz-Gebeceler yolunun 70 m. güneyinde, Yörük yatağı yerleşmesinin 50 m. batısında ve Dikilitaş yerleşmesinin 480 m. güneybatısında yer alır. Üzerinde Kalkolitik Çağ seramikleri ile beraber Roma Dönemi buluntularına rastlanır. Bir adet EKÇ'ye tarihlenebilecek boya bezemeli seramik parçasına rastlanmıştır (Resim: 4, alt sıra en sağ). Az sayıda obsidyen ve taş alet parçaları dikkat çekicidir. Bu yerleşmede pişmiş topraktan yapılmış envanterlik nitelikte bir adet kirman ve bir adet düğme tespit edilmiştir. Muhtemelen burada daha eski bir yerleşme üzerinde İTÇ'ye tarihlenen taş-sandık mezar-

4 Bu çevrede Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında kurtarma kazıları yapılmaktadır. Bu kazılar sonucu elde edilecek veriler alanın tarihlenmesi için önemli olacaktır.

lar vardır. Ancak bu çevrede başlatılan kazılar daha kesin bilgiler sunacaktır. KG: 130, DB: 180, h: 3 m.

Gebeceler Kasabası sınırları içerisinde yer alan Sarıkaya Mevkii'nde çalışmalar yapıldı (Çizim: 3). Gebeceler Kasabası'nın 2.7 km. güneydoğusunda ve Sülümenli Kasabası'nın 4 km. kuzeydoğusunda yer alır. Çobanlar-Sülümenli yolu üzerinde yar alan ve konumu oldukça belirgin olan bu höyükte tahribat gözlenir. Yerleşmede az sayıda İTÇ, çok sayıda OTÇ buluntusu vardır⁵. KG: 130, DB: 120, h: 4 m.

Araştırmalarımız Çobanlar İlçesi'nin doğusunda daha önceki yıllardan bildiğimiz Pirenlik, Kazlar, Pani ve Tokat Mevkii'nde sürdürüldü. Öncelikle 2004 yılında araştırdığımız Pirenlik Mevkii (Kamışlı) incelendi⁶. Bu yerleşme Kocaöz Kasabası'nın 3 km. güneybatısında ve Kazlar yerleşmesinin 1600 m. kuzeybatısında yer alır. Burada GKÇ, İTÇ, OTÇ, ODÇ, Helenistik ve Roma dönemi seramikleri bulunmaktadır. KG: 250, DB: 140, h: 4.5 m.

Daha sonra Kazlar Höyük araştırıldı. Kocaöz Kasabası'nın 3.8 km. güneyinde, Pirenlik yerleşmesinin 1600 m. güneydoğusunda ve Pani yerleşmesinin 1.9 km. batısında yer alır. Höyüğün kuzeyinde, höyükle bitişik konumda ve daha küçük boyutta ikinci bir höyükleşme olduğu görülmektedir. Yerleşmede Kalkolitik Çağ, İTÇ ve OTÇ seramikleri bulunmaktadır.⁷ KG: 290, DB: 228, h: 11.4 m.

Kazlar kesiminin doğusunda Pani Höyük yerleşmesi incelendi. Kocaöz Kasabası'nın 4.2 km. güneydoğusunda, Hamidiye Köyü'nün 2.5 km. güneybatısında ve Kazlar yerleşmesinin 1.9 km. doğusunda yer alır. Yerleşmenin büyük kısmı sürülmüştür. Burada GNÇ, Kalkolitik Çağ, İTÇ ve Roma dönemi seramikleri görülmektedir. Yerleşmenin Prehistorik buluntuları, çevredeki Pirenlik ve Kazlar höyüktekilere oranla çok daha yoğundur. Bu yerleşme üzerindeki EKÇ boyalı seramikleri bölge açısından önemlidir (Resim: 5)⁸. KG: 210, DB: 230, h: 6.50 m.

5 Emre 1978; Mellaart-Murray 1995; Seheer 2000; Bilgen 2005; Üyümez vd 2008; Üyümez vd 2009; Üyümez vd 2010; Üyümez vd 2011.

6 Koçak 2004 b.

7 Koçak 2004 b.

8 Koçak 2004 b; Koçak-Bilgin 2010.

Pani Höyüğün güneyindeki Helenistik-Roma dönemlerine tarihlenen Tokat Mevkii'nin ölçüleri: KG: 119, DB: 193, h: 2 m.

Bu araştırma döneminde Sincanlı Ovası çevresinde 2008-2009 yıllarında incelediğimiz bazı yerleşmelerde ayrıntılı çalışmalar yapılması planlandı. Bu kesimde Ayvatlı Höyük ve Mezarlık, Kınık Höyük ve Eyice yerleşmelerinde bu planlama çerçevesinde harita çalışmaları da yürütüldü.

Bu çalışmalardan ilki Düzağaç Kasabası sınırları içerisinde kalan Ayvatlı Höyük ve Ayvatlı Mezarlık'ta gerçekleştirildi⁹. Düzağaç Belediye Başkanını Muammer Işıklı'ya bilgi verildi. Başkan tarafından görevlendirilen Ahmet Elmas'la birlikte bu ören yeri ile beraber Kınık Höyük yerleşmesi de incelendi. Bu yerleşme Düzağaç Kasabası'nın 4.6 km. kuzeydoğusunda ve Akdeğirmen'in 4 km. kuzeybatısında yer alır. Burada yapılan çalışmalar sırasında, Afyonkarahisar İTÇ buluntuları arasından da bilinen (bir çömleğin akıtacağı üzerine aplike edilmiş olabilecek) bir figürin parçası tespit edildi (Resim: 6)¹⁰. Ayvatlı Höyük'te EKÇ, İTÇ, OTÇ, ODÇ ve Roma dönemlerine ait seramikler görülmektedir. Mezarlık alanda ise OTÇ, Demir Çağı ve Roma Dönemi buluntularına rastlanır¹¹. KG: 210, DB: 261, h: 19.3 m.

Ayvatlı Höyük figürin parçası (Resim: 6): Kazı Envanter No: 1; Eserin Adı: Figürin; Eserin Yapıldığı Madde: P.T.; Eserin Devri: İTÇ; Ölçüleri: Yükseklik: 32.3 mm.; Genişlik: 22,5 mm.; Kazıda Bulunduğu Yer ve Tabakası: Sinanpaşa İlçesi, Düzağaç Kasabası Ayvatlı Höyük; Tanımı: Sarımsı kırmızı hamurlu (5YR 5/8 yellowish red), ince kumlu, mika, kireç ve taşçık katkılı, koyu kırmızı astarlı (2.5YR 6/6 light red), iyi pişmiş, açık; bir çaydanlığın ağız parçası (?), figürin.

Kınık Köyü çalışmaları için de Muhtar Selim Eser bilgilendirildi. Düzağaç Kasabası'nın 1.5 km. güneybatısında ve Kınık Köyü'nün 3 km. kuzeydoğusunda Kınık Höyük yer alır. Bu yerleşme, bütün Afyonkarahisar çevresinin

9 Koçak 2010.

10 Bununla ilgili karşılaştırma için bkz. Bittel-Otto 1939, 26, Taf.14:9; Korfmann 1979, 187 vd; Ay-Efe 2006, 90 vd. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'nde bu figürinler/kap parçaları ile ilgili bir grup örnek sergilenmektedir.

11 M.Ö. II. Bin yıl seramiklerinin benzerleri için bkz. Emre 1978; Mellaart-Murray 1995; Seheer 2000; Bilgen 2005; Üyümez vd 2008; Üyümez vd 2009; Üyümez vd 2010; Üyümez vd 2011.

en büyük höyüklerinden biridir. Ana malzeme grubunu OTÇ'ye ait olanlar oluşturmaktadır. Bu yerleşmede İTÇ ve M.Ö. II. binyıl seramikleri görülmektedir. KG: 410, DB: 310, h: 8.5 m.

Eyice Köyü ve Küçükhöyük Kasabası çevresinde 2008-2009 yıllarında incelenen bazı yerleşmelerde ayrıntılı çalışmalar yapıldı. Eyice çalışmaları sırasında ilk önce Mercimektepe ve Mezarlığı araştırıldı¹². Bu alan Eyice Köyü'nün güneyindeki doğal bir kayalık üzerine konumlanır. Bunlardan Mercimektepe yerleşmesinde Kalkolitik Çağ, İTÇ, OTÇ ve Roma dönemlerine ait seramikler görülmektedir. Mercimektepe Mezarlığı ise Kalkolitik/İTÇ dönemlerinde kullanılmış olabilecek taş-sandık mezarlardan oluştuğu gözlenen bir mezarlıktır.

Eyice Köyü'nde Eyice Hüyük ismi verdiğimiz yerleşme de araştırıldı. Burası Eyice Köyü'nün 1.8 km. güneyinde ve tren yolunun 80 m. doğusunda yer alır. Yerleşmede GNÇ/EKÇ, İTÇ, M.Ö. II. binyıl, Demir Çağı, Helenistik ve Roma dönemi buluntuları tespit edilmiştir¹³. Özellikle batı yamaçlarından çok sayıda boyalı GNÇ/EKÇ çanak-çömleği toplanmıştır (Resim: 7). Eyice yerleşmesinin bu döneme tarihlenen boyalı seramikleri önemlidir. DB: 185, KG: 165, h: 19 m.

Küçükhöyük Kasabası'nda ise Küçükhöyük yerleşmesi incelendi¹⁴. Burası Küçükhöyük Kasabası'nın 1.5 km. kuzeydoğusunda ve Saraycık Köyü'nün 1.3 km. güneybatısında yer alır. Bölgenin en önemli M.Ö. II. bin yıl ve Demir Çağı yerleşmelerinden birisidir¹⁵. Kuzeybatısındaki höyükleşme ve bunun üzerindeki tümülüs belirgindir. Bu alan hariç yerleşmenin her tarafında yoğun tarımsal faaliyetler sürmektedir. Burada özellikle M.Ö. II. binyıl ve Demir Çağı seramiklerinin yanı sıra İTÇ ve Roma dönemi buluntuları da görülmektedir. KG: 520, DB: 470, h: 9 m. (Tümülüs zirvesi yak. 20 m.)

Daha sonra çalışmalar tekrar Afyonkarahisar Merkez kesime doğru yönlendirildi ve Nuribey Kasabası ile Salar Kasabası çevresinde çalışıldı. Bunlar-

---

12 Koçak 2010.

13 Koçak 2010; Koçak-Bilgin 2010.

14 Koçak 2011.

15 Emre 1978; Mellaart-Murray 1995; Seheer 2000; Bilgen 2005.

dan Nuribey Kasabası, Afyonkarahisar il merkezinin 10 km. güneydoğusunda bulunmaktadır. Nuribey Kasabası'nda belediye başkanı Hazım Kaya bize rehber olarak İsmail Kaya'yı verdi. Nuribey Kasabası Kırınardı Höyük yerleşmesi, kasabanın 1 km. güneyinde ve çimento fabrikasının 800 m. kuzeyinde yer alır. Seramik malzeme daha çok batı yamaçlardan toplandı. Batı etekte bir adet GNÇ/EKÇ seramiği tespit edildi. Burada İTÇ ve M.Ö. II. bin yıl buluntuları vardır. M.Ö. II. bin yıl buluntuları oldukça yoğundur. Yerleşmede M.Ö. II. bin yıla ait olması muhtemel üç adet piramidal ağırlık ve bir adet kirmen (ip eğirme aleti) tespit edilmiştir. Burada bir adet yarım ay biçimli ağırlık parçası da görülmektedir. Bead-rimli seramikler arasında turuncu-kahverengi astarlı ve açıkli olanlar göze çarpmaktadır. Bunlar Paşadağ çevresindeki benzer formdaki mat yüzeyli örneklerden farklılık gösterirler. Aynı zamanda Kumalar malzemelerinden de ayrılmaktadır. Burada ayrıca bir adet meyvelik ayağı parçası görülmüştür. KB-GD: 110, GB-KD: 250, h: 7 m.

Nuribey Kasabası'nda Akçaşehir Mevkii araştırıldı. Burası Nuribey Kasabası'nın 3 km. güneyinde yer alır. Burada geniş bir kesimde Roma-Geç Antikçağa tarihlenebilecek yerleşim ve mezarlık alanı bulunur. Buradaki çeşmede Bizans dönemine ait mimari plastik parçalar devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.

Nuribey Kasabası'nda Akçadere kesiminde Kale Mevkii araştırıldı. Burası Şuhut Efeköy Kasabası'na doğru uzanan bir yola hakimdir. Konumu ve buradaki mevcut bazı büyük taşlar, burasının kale olarak kullanılmış olabileceği fikrini vermektedir.

Nuribey Kasabası Bozyer Mevkii İmirönü kesimi araştırıldı. Burası ovanın ortasında alçak ve yayvan bir höyüktür. Üzerinde Roma dönemi seramikleri görülmektedir.

Salar Kasabası çalışmaları sırasında Belediye Başkanı Cengiz Taşpınar'a bilgi verildi. Başkan, bize bir belediye çalışanını rehber olarak görevlendirdi. Bu çalışmalar sırasında Salar Kasabası ve Çukurköy arasında yer alan Cenkeçi Höyüğü incelendi. Bu yerleşmenin önemli bölümü Çukurköy Köyü'nün sınırları içerisinde yer alır. Çukurköy Örnekevler Mahallesi'nin 170 m. güneybatısında, Salar Kasabası'nın 5.4 km. kuzeydoğusunda ve Afyonkarahisar-Konya ana yolunun 1.9 km. kuzeyinde yer alır. Höyüğün 10 m. kadar

batisından Akarçay geçmektedir. Kapalı bir höyüktür ve çok fazla malzeme vermemektedir. Üzerinde Kalkolitik Çağ, İTÇ ve M.Ö. II. binyıl seramikleri vardır. KG: 145, DB: 185, h: 8 m.

Susuz Kasabası, Akçin Köyü ve Afyonkarahisar Merkez’de çalışmalar sürdürüldü. Susuz Kasabası sınırları içerisindeki Darboğazlar Mevkii araştırıldı. Bu yerleşme Susuz Kasabası’nın 3.7 km. güneydoğusunda, Afyonkarahisar ana yolunun 2.8 km. doğusunda ve Akçin Köyü’nün 5.1 km. doğusundadır. Burası kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan 7-8 m. kadar yükseklikteki doğal bir kayalık üzerinde konumlanmıştır (KB-GD: 140, GB-KD: 80). Yerleşmenin 400 m. kadar güneybatısında Delikli Mevkii yer alır. Burada taştan yapılmış bir mezar odası ortaya çıkmıştır. Yerleşme üzerinde Kalkolitik Çağ, İTÇ, M.Ö. II. bin yıl, Demir Çağı, Helenistik ve Roma dönemlerine ait seramikler görülmektedir. Burada İT2 dönemine tarihlenebilecek *saklı astar* bezemeli bir seramik ve *Lydion* türünde bir örnek dikkat çeker.

Susuz Kasabası Belediye Başkanı Cengiz Yıldız ve Akçin Köyü Muhtarı Hasan Özçınar’a bilgi verildi. Bu çevrede yaptığımız araştırmalar sırasında Akçin Köyü Höyük Mevkii kesimine de gidildi. Ancak yerleşme tarımsal faaliyetlerden dolayı tümüyle düzleşmiş olduğundan ve üzerindeki tarım ürünlerinden dolayı incelenemedi.

Çalışmalarımızın devamında Afyonkarahisar il merkezinin 4 km. kadar kuzeydoğusundaki Organize Sanayi Bölgesinde yer alan bir yerleşme incelendi. Çapak Höyük (Organize Sanayi) isimli bu yerleşme Sanayi Sitesinin ortasında ve Organize Camii’nin doğusunda yer alır. Üzerinde Kalkolitik Çağ, İTÇ, M.Ö. II. bin yıl ve Demir Çağı seramikleri vardır. 100x100, h: 12 m.

Susuz Kasabası’nın 2.8 km. güneydoğusunda yer alan yüksek bir kayalık alan incelendi. Burası Yörük Yatağı ve Çeşmealtı Mevkii yerleşmelerinin 3.5 km. kadar kuzeybatısında ve hızlı tren güzergahının hemen kuzeyinde yer alır. Taşlı Dere Mevkii isimli bu kayalığın üzerinde geniş bir düzlük vardır. Bu düzlük üzerinde iskana dair herhangi bir buluntu yoktur. Fakat burada görülen bazı buluntular taş alet endüstrisi ile ilgili olabilir.

Afyonkarahisar’ın kuzeydoğusundaki araştırmalar sürdürüldü. Beyyazı ve Çıkrık Kasabalarında çalışıldı. Bunlardan Beyyazı Kasabası çalışmaları

sırasında Belediye Başkanı Asım Altıntaş'a bilgi verildi. Belediye Fen İşleri teknikeri Hüseyin Manap'ın rehberliğinde Hüyük Mevkii incelendi. Buradaki yükseltinin üzeri bütünüyle modern ve terk edilmiş kerpiç köy evleri tarafından örtülmüştür. Bundan dolayı yüzeyde herhangi bir seramik bulunmaya rastlanmadı. Ancak konumu ve şekli itibarıyla erken dönem iskanlarını andırmaktadır.

Çıkrık Kasabası'nda Belediye Başkanı Lokman Çetinaktı'ya bilgi verildi. Belediye çalışanı Ahmet Çetinaktı rehberliğinde Çıkrık Hüyük Mevkii incelendi. Burası Çıkrık Kasabası'nın 2.2 km. güneydoğusunda, Beyyazı Kasabası'nın 4.7 km. kuzeydoğusunda ve Çıkrık Kasabası-Çalışlar Köyü yolunun güneyinde yer alır. 50 m. kadar güneyinde Karakuyu Mevkii ve 300 m. kadar kuzeydoğusunda ise Kepez Mevkii vardır. Burada Kalkolitik Çağ, İTÇ ve M.Ö. II. bin yıl seramikleri görülmektedir. Arazinin durumu ve yapılan kaçak kazılardan anlaşılan, bu alanın doğu ve güney kesimlerinin İTÇ'da olasılıkla erken bir iskanın üzerine mezarlık olarak kullanıldığdır. Yine bu kaçak kazı izlerine göre mezarlık alanın çevresi muhtemelen M.Ö. II. bin yılda tekrar yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. Buradaki mezarlık alanda ise taş-sandık mezar geleneği görülmektedir. Dikdörtgen planlı bu mezarların dört kenarına iri ve tek bir yassı taş yerleştirilmiştir. Mezarların üzerine ise üç ya da dört adet iri yassı taş yerleştirilmiştir. Mezarlar ortalama 150x100x50 cm. boyutlarındadır. 150x150, h: 8 m.

Afyonkarahisar İli Halihazır Harita Çalışma Raporu (Tablo 1)

Burada söz edilen çalışma alanları Afyonkarahisar İli Merkez İlçesi'ne bağlı Gebeceler Höyük (Karatepe), Sarıkaya ile Susuz Kasabası Yörükyatağı Höyük, Çeşmealtı Mevkii ve Dikilitaş Mevkii'dir.

Yerleşim alanlarının halihazır harita çalışmalarında Topcon Hyper V GNSS alıcısı ile gerçek zamanlı kinematik (GZK) koordinat üretimine imkan veren TUSAGA-Aktif (Türkiye Ulusal Ana GPS Ağı- Aktif (CORS-TR (Continuously Operating Reference Station-Türkiye)) ağına dayalı olarak VRS (The Virtual Reference Station) düzeltme tekniği kullanılarak 1 sn kayıt aralığında 3 epok ölçü ile WGS 84 Uluslararası sistemine uygun olarak ITRF 96 koor-

dinat sisteminde 3 derecelik dilimde nokta koordinatları (x, y) ve elipsoid al yüksekliği (h) belirlenmiştir.

Elde edilen arazi ölçülerinin hesap ve çizimleri NetCAD Halihazır Harita Modülü kullanılarak hazırlanmış ve ED-50 koordinat sistemine dönüştürülmüştür.

Değerlendirme

Afyonkarahisar çalışmaları sırasında Akarçay Havzası ve kuzeyde İhsaniye kesimine doğru olan alanla beraber Sinanpaşa, Çobanlar, İscehisar, Şuhut ilçeleri de dahil olmak üzere geniş bir alanda çalışmalar yapılması planlandı. Ancak yoğun yeni buluntular ve çok sayıda yerleşmede harita çalışmalarının yürütülmesi bu alanın sınırlandırılmasına neden oldu. Ancak buna rağmen 2017 yılı çalışma programında ana hedeflerimize ulaştık. Çünkü öncelikle Çay İlçesi'nin batısından itibaren Akarçay Havzası'nın özellikle doğu kesimi Afyonkarahisar Merkez ve Çıkrık Kasabası'na kadar incelendi. Bu alanda Çobanlar İlçesi ve Kocaöz Kasabası'na kadar uzanan alanlar ayrıntılı bir şekilde araştırıldı. Daha önce hiç çalışmadığımız 23 ören yerinde ve özellikle Kocaöz Kasabası ile Sinanpaşa çevresinde daha önceden çalıştığımız 8 ören yerinde harita çalışması ve ayrıntılı çalışmalar yapıldı. Harita çalışmaları önceden planladığımız bazı prehistorik yerleşmeler ile (özellikle Neolitik ve Kalkolitik Çağa tarihlenenlerle) M.Ö. II. bin yıla tarihlenen ören yerlerinde yapıldı. 2016 yılında 21, 2017 yılında ise 19 alanda harita çalışmaları tamamlandı. Bu çalışma döneminde Eyüboğlu, Kınık Höyük, Pani Höyük ve Tokat Mevkii gibi bazı alanlarda geniş yerleşim birimleri ve bunların çevreleri haritalandı. Yani bir önceki yıla göre daha geniş bir alanın haritası yapılmış oldu. Son iki yıldır Selçuk Üniversitesi'nden harita mühendislerinden oluşan bir ekip ile yaptığımız bu çalışmalar önümüzdeki yıllarda daha büyük bir proje için zemin oluşmasına katkı sağladı.

Bu çalışma döneminde Çeşmealtı ve Yörük Yatağı başta olmak üzere yeni Neolitik-Kalkolitik Çağ yerleşmeleri tespit edildi. Bunun yanında Taşdibi, Kadiyeri, Sarıbekir Tepe, Kovalık, Gebeceler Höyük, Sarıkaya, Kırınardı Höyük ve Çıkrık Hüyük başta olmak üzere çok sayıda yerleşmede M.Ö. II. bin

yıla ait zengin buluntu grubuna rastlandı. Önümüzdeki dönemde Akarçay havzasının batısı ve İhsaniye kesimine doğru uzanan alanda çalışmalar yapılması planlanmaktadır. Buralarda inceleyeceğimiz bazı ören yerlerinde ve önceki yıllarda tanıdığımız bazı ören yerlerinde de harita çalışmaları başta olmak üzere ayrıntılı çalışmalar yapılması planlanmaktadır.

Tablo 1: 2017 Yılında Çalışılan Ören Yerleri ve Harita Çalışması Yapılan Yerler

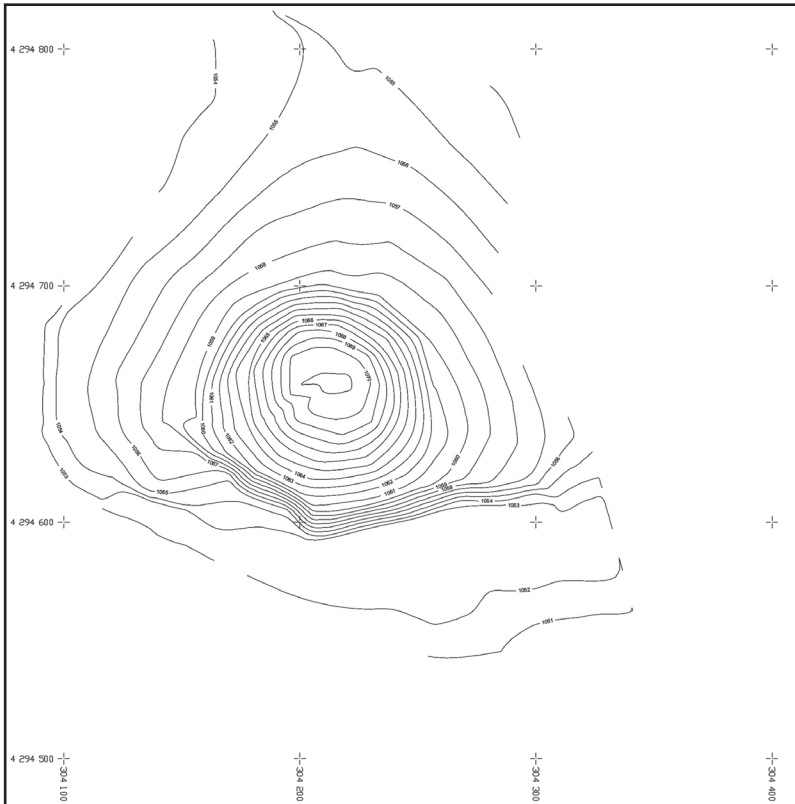
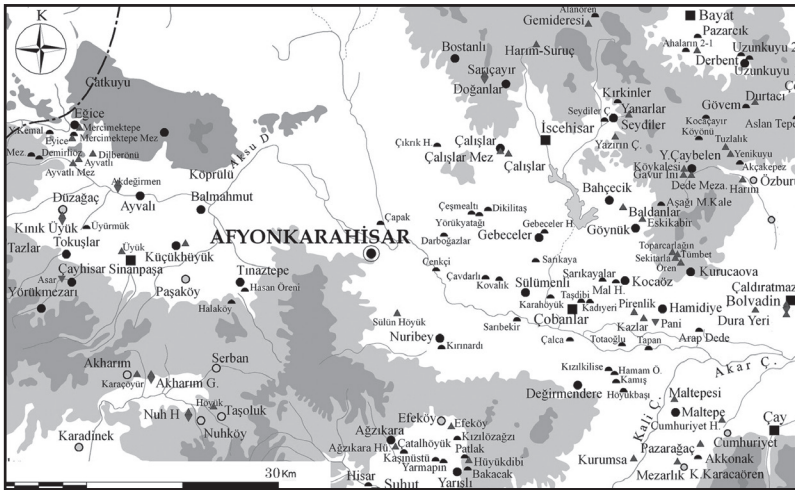
No	İlçe/Köy	İsim	Harita	No	İlçe/Köy	İsim	Harita
1	Merkez/Gözsüzlü Köyü	Höyük Başı Höyüğü	+	17	Merkez/Susuz Kasabası	Çeşmealtı Höyüğü	+
2	Merkez/Gözsüzlü Köyü	Kamuş Höyüğü	+	18	Merkez/Sülümenli Kas.	Sarıkaya Mevkii	+
3	Çobanlar/Çobanlar	Tapan Höyü.	+	19	Çobanlar/Çobanlar	Pirenlik	+
4	Çobanlar/Çobanlar	Hamam Öre.	-	20	Çobanlar/Çobanlar	Kazlar Höyük	+
5	Çobanlar/Çobanlar	Kızılkilise	-	21	Çobanlar/Çobanlar	Pani Höyük	+
6	Çobanlar/Çobanlar	Totaoglu Höy.	-	22	Sinanpaşa/Düzağaç Ka.	Ayvatlı Höyük-Mez.	+
7	Çobanlar/Çobanlar	Çalca	-	23	Sinanpaşa/Kınık Kö.	Kınık Höyük	+
8	Çobanlar/Çobanlar	Taşdibi	-	24	Sinanpaşa/Eyice Köyü	Mercimektepe-Meza	+
9	Çobanlar/Çobanlar	Kadıyeri	-	25	Sinanpaşa/Eyice Kö.	Eyice Höyük	+
10	Çobanlar/Çobanlar	Karahöyük	+	26	Sinanpaşa/Eyice Köyü	Küçükhöyük	-
11	Merkez/Çavdarlı Köyü	Sarıbekir Tepe	+	27	Merkez/Nuribey Kasaba.	Kırınardı Höyük	-
12	Merkez/Çavdarlı Kö.	Kovalık	+	28	Merkez/Çukurköy	Cenkçi Höyüğü	-
13	Merkez/Çavdarlı Köyü	Çavdarlı Höy.	-	29	Merkez/Susuz Kasabası	Darboğazlar Mevkii	-
14	Merkez/Gebeceler Kasabası	Karatepe Höyük	+	30	Merkez	Çapak Höyük (Organize Sanayi)	-
15	Merkez/Susuz Kasabası	Yörük Yatağı Höyük	+	31	Merkez/Susuz Kasabası	Susuz Höyük	-
16	Merkez/Susuz Kasabası	Dikilitaş Mevk.	+				

KAYNAKÇA

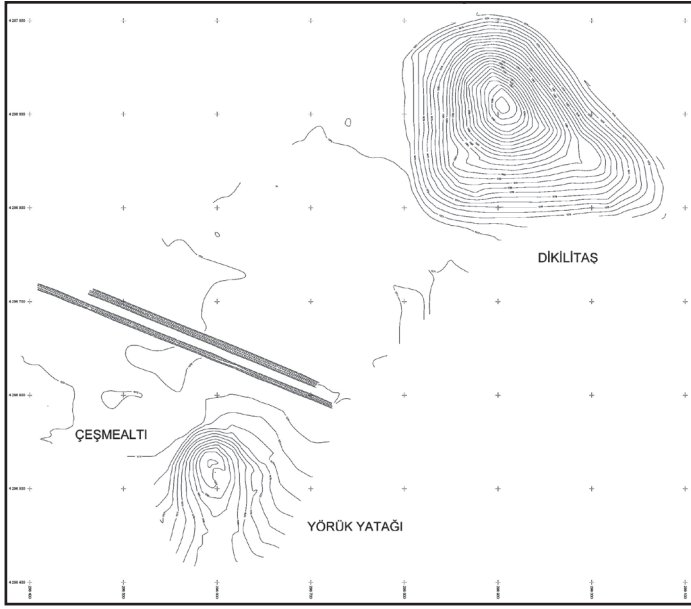
- BİLGİN, A. N. 2005, *Çavulm, Eskişehir Alpu Ovası'nda Bir Orta Tunç Çağ Mezarlığı*, Eskişehir.
- AY-EFE, DENİZ Ş. M. 2006, "Küllüoba'da Bulunmuş Olan Pişmiş Toprak Figürinlerden Birkaç Örnek", *Hayat Erkanal'a Armağan; Kültürlerin Yansıması/ Studies in Honor of Hayat Erkanal Cultural Reflections*, 90-94.
- BITTEL, K.- H. OTTO 1939, *Demirci-Hüyük, Eine Vorgeschichtliche Siedlung an der Phrygisch-Bithynischen Grenze, Bericht über die Ergebnisse der Grabung von 1937*, Berlin.
- EMRE, K. 1978, *Yanarlar Afyon Yöresinde Bir Hitit Mezarlığı*, Ankara.
- KOÇAK (2004 a), *Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri*, Konya.
- KOÇAK, Ö. (2004 b), "Afyon-Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağına Kadar)", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI-1, 173-184.
- KOÇAK, Ö. (2005), "Bolvadin- Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXII-1, 19-28.
- KOÇAK, Ö. (2006), "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII-1, 83-94.
- KOÇAK, Ö. (2009), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI/2, 51-72.
- KOÇAK, Ö. (2010), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVII-2, 287-312.
- KOÇAK, Ö. (2011), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2009 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVIII/2, 181-200.
- KOÇAK, Ö. (2012), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIX/1, 231-261.
- KOÇAK, Ö. (2013), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXX/2, 39-52.
- KOÇAK, Ö. (2014), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXI/2, 75-96.
- KOÇAK, Ö. (2015), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Uşak İli Sivasslı İlçesi 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXII/1, 355-374.

- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2005), “Taşlı Höyük: An Important Early Bronze Age Settlement and Necropolis in Bolvadin-Dişli Village”, *Anatolia Antiqua*, XIII, 85-109.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2010), “Afyonkarahisar’da İki Önemli Son Neolitik / İlk Kalkolitik Yerleşme Yeri: Eyice ve Pani Höyük”, *TÜBA-AR, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi-Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology*, 13, 9-38.
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2013), “Afyonkarahisar Üçin Buluntuları Işığında Batı Anadolu Prehistoryası Üzerine Yeni Gözlemler”, *Adalya*, XVI, 31-48.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2007), “2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIV/1, 357-380.
- KOÇAK, Ö.- A. IŞIK (2008), “2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXV-2, 85-102.
- KOÇAK, Ö.- H. G. KÜÇÜKBEZCİ- R. KIZGUT (2016 a), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2014 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXIII/1, 21-46.
- KOÇAK, Ö.- H. G. KÜÇÜKBEZCİ- R. KIZGUT (2016 b), “İçbatı Anadolu Bölümü’nde Yerleşim Modelleri ve Konumları (Neolitik Çağ’dan Tunç Çağı Sonuna Kadar)”, *I. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu*, 22-23 Ekim 2015, Muğla (baskıda).
- KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN-H. G. KÜÇÜKBEZCİ (2017), “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2015 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXIV/1, 233-264.
- KOÇAK, Ö.- H. G. KÜÇÜKBEZCİ (2017), “Yukarı Menderes Vadisinde Erken Dönem Yerleşmeleri”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, 37, 489-514.
- KORFMANN, M. 1979, “Eine Weibliche Gottheit in der Frühbronzezeit Anatoliens”, *Prähistorische Zeitschrift*, 54, 187-200.
- LLOYD, S.-MELLAART, J. 1955, “Beycesultan Excavations: First Preliminary Report”, *Anatolian Studies*, 5, 39-92.
- MELLAART, J.- A. MURRAY (1995), *Beycesultan, VOL. III, Part II*, Ankara.

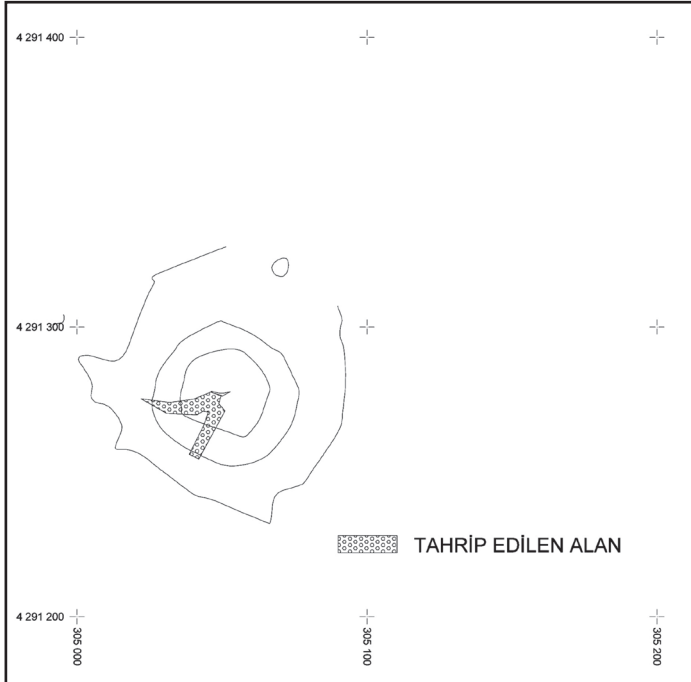
- OY, H. (2017 a), "Gediz Kiyısında Önemli Bir İlk Tunç Çağ Yerleşmesi: Gerdekkayası", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 36-44.
- OY, H. (2017 b), "Uşak İli'nde Bulunan Neolitik ve Kalkolitik Bir Yerleşim: Altıntaş Höyük", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2017/3, Sayı: 28, 337-358.
- SEEHER, J. 2000, *Die Bronzezeitliche Nekropole von Demircihöyük-Sarıket: Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts in Zusammenarbeit mit dem Museum Bursa 1990-1991*, Tübingen.
- ÜYÜMEZ, M.- Ö. KOÇAK-A. İLASLI 2008, "Afyonkarahisar/Bayat İlçesi Dede Mezarı Orta Tunç Çağı Nekropolü 2006 Yılı Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XXIX/2, 403-416.
- ÜYÜMEZ, M.- Ö. KOÇAK-A. İLASLI 2009, "Dede Mezarı Nekropolü 2007 Yılı Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XXX/3, 183-196.
- ÜYÜMEZ, M.- Ö. KOÇAK- A. İLASLI 2010a, "Dede Mezarı Nekropolü Kazıları 2008 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XXXI/2, 183-194.
- ÜYÜMEZ, M.- Ö. KOÇAK- A. İLASLI 2011, "Dede Mezarı Nekropolü Kazıları 2009 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XXXII/2, 117-132.

Çizim 2: Yörük yatağı, Çeşmealtı ve Dikilitaş Mevkii halihazır harita.

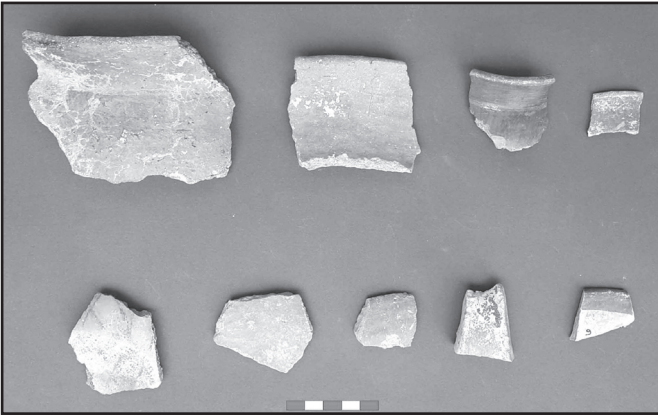
Çizim 3: Sarıkaya Mevkii halihazır harita.

Resim 1: Dikilitaş Mevkii'nden Yörük Yatağı (sol) ve Çeşmealtı (sağ) yerleşmeleri.

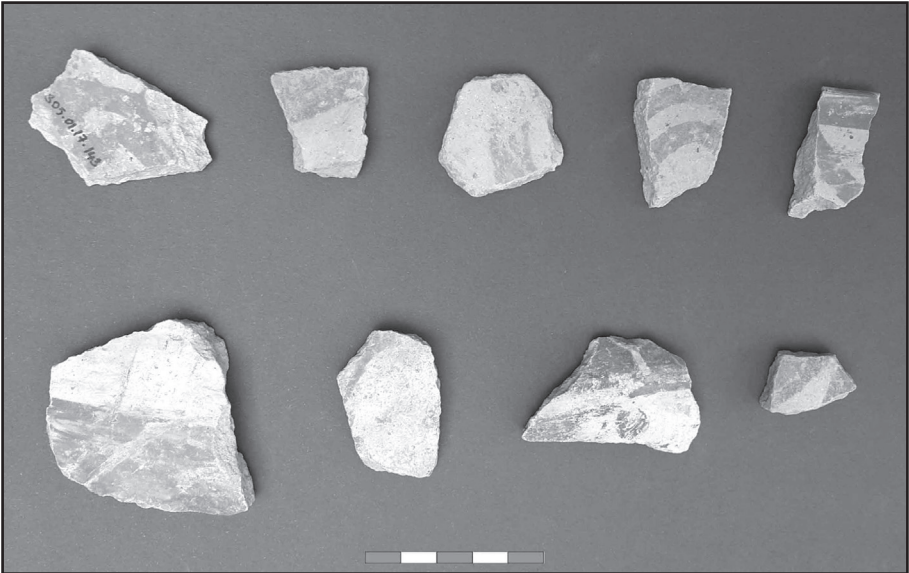
Resim 2: Çeşmealtı (ön) ve Yörük Yatağı (arka planda) yerleşmeleri.

Resim 3: Yörük Yatağı seramikleri.

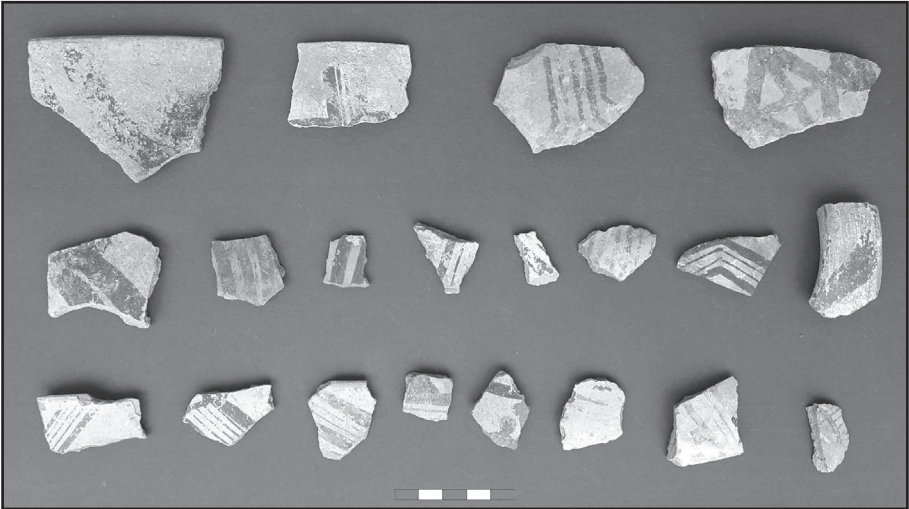
Resim 4: Çeşmealtı seramikleri.

Resim 5: Pani (Pan) Höyük seramikleri.

Resim 6: Ayvatlı Höyük buluntusu.

Resim 7: Eyice Höyük seramikleri.

ESKİŞEHİR İLİ YAZILIKAYA/MİDAS VADİSİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017

Rahşan TAMSÜ POLAT*

Yusuf POLAT

Hacer SANCAKTAR

M. Baran YÜRÜK

Eskişehir İli Seyitgazi ve Han İlçeleri sınırlarında yer alan Yazılıkaya/Midas Vadisi Yüzey Araştırması, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi denetiminde 1-15 Ağustos 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

* Dr. Öğr. Üyesi Rahşan TAMSÜ POLAT, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-111, 26470, Tepebaşı-Eskişehir/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf POLAT, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-105, 26470, Tepebaşı-Eskişehir/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Hacer SANCAKTAR, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Mehmet Baran YÜRÜK (MA), Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, C-114, 26470, Tepebaşı-Eskişehir/TÜRKİYE.

- 1 Araştırmamız, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi denetiminde gerçekleştirilmiştir. Eskişehir Eti Arkeoloji Müze Müdürü Sayın Asuman ARSLAN'a ve Müze Araştırmacısı Sayın Arda AKÇEL'e, ekip üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Yusuf POLAT'a, Dr. Öğr. Üyesi Hacer SANCAKTAR'a, Arş. Gör. Doktora Öğrencisi M. Baran YÜRÜK'e, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Nurten KANBUR'a, Anadolu Üniversitesi Arkeoloji Bölümü lisans 4. Sınıf öğrencisi Serpil TUNA'ya, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Restorasyon Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı Müdürü Sayın Ali Osman AVŞAR'a, uzman ekip üyeleri Burak AYDOĞDU, Ebru KOCAPINAR, Bekir ERZURUMLUOĞLU'na, özverileri çalışmalarından ötürü teşekkürü bir borç biliriz. Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında 1703E058 no'lu "Yazılıkaya/Midas Vadisi'nde Bulunan Arkeolojik Verilerin Değerlendirilmesi" Genel Amaçlı proje kapsamında desteklenmektedir. Ayrıca araştırmamıza sağladıkları lojistik desteklerinden ötürü Eskişehir Odunpazarı Belediyesi ile Eskişehir Han Belediyesi'ne, şahsi katkılarından dolayı Sayın Aydın KOYUNCU ve Simin Gümtüş'e teşekkürlerimizi sunarız.

Yazılıkaya/Midas Vadisi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında, farklı hedefler üzerine odaklanılmıştır. Araştırma yapılması planlanan saha, topografik özelliklerinin elverişliliği ile pek çok kültüre ev sahipliği yapmasına karşın, vadiyi sınırlandıran yüksek kayalık platolar üzerinde, Phryg yerleşimleri, kayalık platolarının yamaçlarında kaya mezarları ile Ana Tanrıça Matar için yapılmış, Phryg kültürü ve dini mimarisinin en ünik örnekleri olan kaya anıtları bulunmaktadır. Bu çalışmada, vadide dönem ayırt etmeksizin saptanacak olan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını detaylı olarak araştırmak ve belgelemek ilk hedefimizdir.

Çalışmanın asıl odak noktasını, Phryg anıtlarının en anıtsal örneklerinin yer aldığı Midas Kale yerleşimi oluşturmaktadır. Bu amaçla yüzey araştırması çalışmaları ile öncelikli hedefimiz, kazı çalışması gerçekleştirmeden Yazılıkaya/Midas Kale başta olmak üzere alanın çevresi ile birlikte araştırılması, ileriye dönük olarak, Yazılıkaya/Midas Kale gibi oldukça önemli bir yerleşimde gerçekleştirilmesi düşünülen kazı çalışmaları için gerekli bilimsel alt yapıyı sağlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda oluşturduğumuz çalışma programı arkeolojik çalışmalar, arkeojeofizik araştırmalar, harita ve 3D modelleme çalışmaları, vadideki anıtsal ölçekli fasadların, altarnların ve mezar anıtlarının koruma çalışmalarıdır.

1. Arkeolojik Çalışmalar

Araştırmanın yapıldığı bölge, Phryglerin² başkent Gordion dışında en etkin oldukları Eskişehir, Kütahya ve Afyon İlleri arasında kalan ve Dağlık Phrygia³ olarak adlandırılan alanın güneydoğu kesimindedir. Bölgenin güney ve güneydoğusunda, deniz seviyesinden yüksekliği 1200-1500 m. arasında değişen yükseltiler ve bu yükseltilerin derin vadileri bulunmaktadır. Bu vadilerden Yazılıkaya/Midas Vadisi Eskişehir'in yaklaşık olarak 70 km. güneyinde yer alır⁴.

2 Antik Dönem yazarlarının verdiği bilgilere göre Avrupa'da Brygler adını taşıyan Phrygler, M.Ö. 1200'lerde Makedonya ve Trakya'dan göç ederek, Boğazlar yoluyla Anadolu'ya gelen Thrak halklarındandır. Herodotos (Herodotos, VII, 73), Strabon (Geographia XII, 3.20), Plinius (Naturalis Historia V, 41. 145) ve Stephanus Byzantinos (Etnicorum quae supersunt 186, 12).

3 Haspels 1971, 20.

4 Polat 2008, 16.

Vadileri sınırlandıran yüksek kayalık platolar üzerinde, Phryg yerleşimleri, kayalık platoların yamaçlarında kaya mezarları ile Ana Tanrıça Matar için yapılmış, Phryg kültürü ve dini mimarisinin en ünik örnekleri olan kaya anıtları bulunur. Bu nedenle bu vadiler, aslında farklı dönemlerde, farklı kültürler tarafından yerleşim görmesine karşın, Phryglerle özdeşleştirilerek “Phryg Vadileri” olarak adlandırılmıştır⁵.

Dağlık Phrygia’daki vadiler arasında, Prehistorik Dönemlerden, Osmanlı Dönemi içlerine kadar yerleşim gören, özellikle Phryg Uygarlığına ait yerleşimlerin ve kaya anıtlarının en anıtsal ve eşsiz örneklerini barındıran vadi, Yazılıkaya/Midas Vadisi’dir. Han ve Seyitgazi İlçeleri sınırlarında kalan vadinin kuzey ucunda Akpara Kale, güneydoğusunda ise Yazılıkaya/Midas Kale bulunur.

Midas Kale, Yazılıkaya Köyü’nün hemen batısındadır. Köy, 1885 yılında Kafkasya’dan göç eden Çerkez göçmenleri tarafından iskân edilmiş olup, adını da köyün hemen güneybatısında bulunan anıtsal boyutlarda, üzerinde Paleo-Phrygce yazıtın bulunduğu Yazılıkaya’dan yani Midas Anıtı’ndan almıştır⁶. Üst kısmı düz kayalık platodan oluşan yerleşimde, Phryglerin tapınımda bulundukları Ana Tanrıça Matar adına yapılmış çok sayıda fasad, altar ve nişlerden oluşan kült anıtları vardır⁷. Yerleşimin üzerinde anıtsal ve küçük ölçekte sarnıçlar, su biriktirme havuzları, tonozlu tüneller de görülmektedir. Alan Phryg, Helenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlenen kaya mezarları ve kaya mekânları ile çevrilidir. Bu yerleşme, kült yapılarıyla donatılmış, adeta bölgenin kutsal alanı görünümündedir. Midas Kale’den kuzey yöne doğru bakıldığında, birbiri ardına sıralanmış, vadiyi kuzey ve batı yönden sınırlandıran ve koruyan kale tipi yerleşimler görülmektedir. Bunlar sırasıyla; Akpara, Gökgöz, Pişmiş ve Kocabaş Kalelerdir⁸ (Resim: 1). Vadiyi sınırlandıran noktalarındaki kaya formasyonu yerleşim alanları dışında alanın farklı dönemlerde nekropol alanları olarak da kullanımına olanak sağlamıştır.

---

5 Tüfekçi-Sivas – Sivas 2009

6 Haspel 1981, 2.

7 Tamsü- Polat 2008, 439.

8 Polat 2009, 111, Harita 4.

Araştırmanın asıl odak noktasını, farklı kültürlere ait kalıntıların bulunduğu Phryg anıtlarının da en anıtsal örneklerinin yer aldığı Yazılıkaya/Midas Kale yerleşimi oluşturmaktadır. Bu yerleşimde 1936-1939 yılları arasında İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü tarafından yapılan kısa süreli birinci dönem kazıları⁹ ile 1948-1951 yıllarda aynı ekip tarafından alanda temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir¹⁰. Eski eserler ve Müzeler genel Müdürlüğü Restorasyon Bölümü adına 1970 yılında Ankara Müzesi'nin, yaptığı kazılarda kalenin batı bölgesinde bir adet çatılı mezar odası bulunmuştur¹¹. 1990-1993 yılları arasında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün yapmış olduğu çalışmalar kapsamında, sarnıç ve anıtların çevresi temizlenmiş, 1970 yılında ortaya çıkartılan kaya mezarının klineleri restore edilmiştir¹². Bu kısa süreli çalışmaların dışında vadide uzun soluklu araştırmalar yapılmamıştır. Bu araştırma vadideki Phryg Dönemi'nin yanı sıra farklı dönemlere ait kültür kalıntılarının da araştırılmasını da amaçlamaktadır. Ayrıca çalışmanın asıl odak noktasını, Phryg anıtlarının en anıtsal örneklerinin yer aldığı Midas Kale yerleşimi oluşturmaktadır. 15 gün olarak planlanan çalışmanın ilk aşamasında, Midas Kale'nin çevresindeki Kaleler araştırılmıştır. İlk olarak Yazılıkaya Köyü'nün kuşuçuğu 2,5 km. kuzeydoğusunda deniz seviyesinden 1349 m. yüksekliğinde yer alan Gökgöz Kale'ye çıkılmıştır. Kalenin 850 m. kuzeydoğusundan Gökgöz deresi geçmektedir. Bu kalenin 1200 m. kuzeybatısında Akpara Kale bulunmaktadır. Kale'nin batısında nişler, ahşap mimari konstrüksiyona ait ahşap yuvalar vardır. Kalenin üst kısmında Bizans Dönemi'ne tarihlenen az miktarda seramik parçaları bulunmuştur. Batı yönde ise defineciler tarafından kazılmış alanlar, patlatılmış kayalar belgelenmiştir.

Gökgöz Kale'nin ardından Kale'nin 470 m. güneyinde yer alan Pişmiş Kale araştırılmıştır. Pişmiş Kale, deniz seviyesinden 1375 m. yüksekliktedir. Savunma amaçlı kaleler arasındaki Pişmiş Kale, Yazılıkaya Vadisi'ne hâkim bir noktadadır. 950 m. güneydoğusunda Kocabaş Kale, 1250 m. batısında ise Areyastis Anıtı yer almaktadır. Kalenin etrafı doğal kayaların oyulması ile elde edilen

9 Gabriel 1948, 225-227; Haspels 1943, 535- 537.

10 Gabriel 1965, 1.

11 Haspels 1981, 1-3.

12 Özçatal 1992, 209- 232 – Pehlivaner 1994, 227- 243.

bir duvarla çevrilmiş, içinde kayaya oyulmuş odalar bulunmaktadır. Bunların bir bölümü erzak deposu olarak kullanılmış olmalıdır. Kalenin kuzeyi ve kuzeydoğusunda nişler, arcosoliumlu mezarlar, su biriktirme alanları belgelenmiştir. Alanda yapılan araştırmalarda taş aletlerin yanı sıra az miktarda Phryg, Roma ve Bizans Dönemlerine tarihlenen seramikler bulunmuştur.

Pışmış Kale'nin güneyinde, anakayaya yapılmış bir Phryg mezarı belgelenmiştir. Mezar, önde kare şeklinde bir ön oda (stomion) ve arkada dörtgen mezar odasından oluşur. Mezarın güneyinde ise, kuzey-güney yönlü anakayaya açılmış antik yol tespit edilmiştir (Resim: 2). Yolum korunan kısmı 85,80 m. uzunluğunda olup, Phryg mezarının önüne kadar izlenebilmektedir.

Yazılıkaya Köyü'nün 2 km. doğusunda, Kocabaş ya da Topbaş Kale olarak da adlandırılan bir diğer kale yer alır. Sık ağaç dokusunun bulunduğu kalenin doğu tarafında dikleşen ve 64 m'lik yüksekliğe ulaşan yamaç, kaleye bu açıdan bakıldığında heybetli bir görünüm vermektedir. Pışmış Kale'nin bir ön karakolu niteliğindedir. Aynı zamanda dağlık bölgenin kuzey sınırını teşkil eder.

Seyitgazi İlçesi sınırları içinde yer alan Çukurca Köyü'nün 970 m. doğusunda, Yazılıkaya Vadisi'nin girişinde Akpara Kale de araştırılan kalelerden bir diğeridir. Kalenin eteklerinde, kuzey ve batı yönde olasılıkla Kalkolitik Dönem'e (?) tarihlenen yoğun miktarda çakmaktaşı alet bulunmaktadır. Kale ve çevresinden ele geçen seramikler Phryg ve Helenistik Döneme tarihlenir. Akpara Kale'nin konumu nedeniyle Yazılıkaya Vadisi'ne giriş ve çıkışı kontrol altında tutmayı sağladığı söylenebilir.

Akpara Kale'nin hemen kuzeydoğusundaki tepenin eteklerinde, toplam 12 adet kaya mezarı ilk olarak tarafımızdan çalışılmıştır. Bunlardan ikisi tek odalı oda mezar, diğerleri ise arcosoliumlu tekneli mezarlardır. Akpara Kale'nin eteklerindeki mezarlar, benzerlerinden yola çıkarak M.S. 3.-4 yy. aralığına tarihlendirilmiştir¹³ (Resim: 3).

Çukurca Köyü'nün 1.850 m. kuzeybatısında Deveboynu ve Doğanlı Kale çevresinde de araştırmalar devam etmiştir. Kalenin güneyindeki tarlalarda,

13 Tamsü-Polat 2018, 273-295.

Hamamkaya Mezarları'nın doğusunda yoğun olarak çakmaktaşı aletler ile az miktarda seramik parçaları ele geçmiştir. Aynı zamanda Hamamkaya'nın doğusunda eski mezarlık alanında sütun tamburları, yuvarlak planlı bir yapının temeline ait mimari bloklar (2 adet) ve bir baluster paçası görülmüştür.

Vadiye hâkim konumdaki Doğanlı Kale, Phryg Dönemi dışında Roma ve Bizans Dönemi'nde yeraltı geçitleri ve mezarlar eklenerek kullanımına devam edilen bir başka kaledir. Doğanlı Kale'nin batı, güney ve güneybatı eteklerinde yapılan araştırmalarda, sürülen tarlalardan yoğun miktarda seramik parçaları bulunmuştur. Seramikler Phryg, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenmektedir.

Doğanlı Kale'nin 130 m. doğusunda Deveboynu Kale yer alır. Kayalığın kuzeybatı yamacında ise iki adet Phryg kaya mezarı bulunmaktadır. Kale yerleşmesi Phryg ve Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir. Deveboynu Kale'nin güneydoğusunda yapılan araştırmalarda yoğun miktarda ve tek bir alanda gözlemlenen baskı tekniği ile yapılmış dilgiler ile disk biçimli kenar kazıyıcı dikkat çekicidir (Resim: 4). Çakmaktaşıdan yapılmış olan bu kazıyıcının en yakın benzeri bölgede Neolitik Dönem'e tarihlenen Keçi Çayırı'ndan bilinmektedir¹⁴. Yoğun taş aletlerin yanı sıra, ortasında ip delik yeri açılmış bir adet taş boncuğun bulunduğu alan önemlidir. Alanda tespit edilen çakmaktaşı aletlerin fazla sayıda olması, bu alanda bir üretimin olduğunu düşündürmektedir.

Midas Kale'nin çevresindeki kaleler araştırıldıktan sonra, Yazılıkaya/Midas Kale ve çevresindeki alanlar araştırılmıştır. Kayalık plato üzerinde, Bitmemiş Anıt'ın batısında yeni kaya altarlara, idolleri ve nişleri saptanmıştır. Alandaki çalışmalarda çoğunlukla ele geçen seramikler, M.Ö. 9.- 6. yy.'lar arasına tarihlenen krater, düz ağızlı ve omurgalı kaplardan oluşan Phryg seramikleridir. Ayrıca alanda Roma ve Bizans Dönemi seramik parçaları da bulunmuştur. Bu çalışmaların yanı sıra, 1948-1951 tarihleri arasında A. Gabriel denetiminde Kale'de yapılan eski kazı alanlarının kontrolleri, matbu haldeki çizimlerin sayısalılaştırılarak koordinatlı olarak alana işlenmesiyle yapılmıştır.

14 Efe - Türkteki 2007, 82 (Res:3); Gatsov - Nedelcheva 2011, 89-95.

Yazılıkaya Vadisi'nin kuzeybatısında, günümüz Yazılıkaya-Yapıldak asfalt yolunun karşısında, yöre halkı tarafından Süpiyanlar Mevkii olarak adlandırılan alan ile Yazılıkaya Köyü'nün 1300 m. kuzeybatısı, Nızıllı Kamışlı Kaya Mevkii'nde Bizans Dönemi kaya işaretleri saptanmıştır. Yine Midas Kale'nin yaklaşık olarak 2 km. kuzeybatısında, çamlık alan içerisinde 30 m. çapında bir tümülüs tespit edilmiştir (Resim: 5). Tümülüsün üst noktasında, defneciler tarafından 6 m. çapında bir tahrip çukuru açılmıştır. Bu çukurun içinde, tümülüsün mezar odasına ait yapının duvar kalıntıları da görülmektedir. Yazılıkaya-Yapıldak karayolunun hemen batısındaki kayalık alanlar da incelenen saha içerisindedir. Bu alanda anakayaya açılmış khamosorion mezarlar belgelenmiştir. Bu çalışmalarda seramik parçalarının yanı sıra¹⁵ envanterlik nitelikte buluntular da ele geçmiştir (Resim: 6).

2. Arkeojeofizik Çalışmalar

Arkeolojik çalışmalara ek olarak, jeofizik çalışmaları Yazılıkaya/Midas Kale'de 07-13.08.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar kentin kuzey kısmında Magnetometre, jeoradar (GPR) (Resim: 7) ve jeoelektrik (ERT) testi kullanılarak yapılmıştır¹⁶ (Resim: 8).

Yapılan çalışmaların tüm sonuçları orthofoto ile birlikte ArcGis 10.3'de sunulmuştur. Ana metodu olarak GPR kullanılmıştır. Neticenin iyi olması için 400 Mhz'lik anten kullanılmıştır. GPR taş temelleri belirlemek ve kesin derinlik bilgisini elde etmek için yeterlidir. Bu metot toprağın yapısı yüzünden kısıtlanmıştır. Topraktaki kil ve yüksek nem radar dalgalarının nüfuz ettiği derinliği bir kaç santimetreye kadar düşürmüştür. GPR ile 1,00 m. kadar derine ulaşmıştır, ancak yansımalar oldukça yetersiz olduğundan etkili sonuçlar alınamamıştır. Bu durumun en büyük nedeni tuf anakaya üzerindeki toprak çok fazla kil minerali içermesindendir. Buna karşın ERT sonuçları oldukça

-
- 15 Vadideki araştırmalarda tespit edilen seramikler, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi Sayın Nurten KANBUR tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır. Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında 1802E026 no'lu , "Yazılıkaya/Midas Vadisi Araştırmalarında Bulunan Seramiklerin Değerlendirilmesi" konulu, yüksek lisans tez projesi kapsamında desteklenmektedir.
- 16 Jeofizik çalışmaları GGH Solutions in Geosciences firmasından, Yüksek Jeoloji Mühendisi Christian HUBNER tarafından yapılmıştır.

iyi sonuçlar vermiştir. 300 Ohm*m ye kadar anakayayı ve 300-800 Ohm*m arasında da kültür tabakası tespit edilebilmektedir ve kültür tabakası 50 cm. ile 200 cm. kalınlığındadır. Zaman dilimlerinde duvarlar ve taşlar beyaz renkte sunulmuştur (Resim: 9).

3. Yazılıkaya/Midas Kale 1/500 Ölçekli Hâlihazır Harita Üretimi

Araştırma çalışması kapsamında, Yazılıkaya/Midas Kale ve vadi seviyesine kadar, 57,5 hektarlık alanın tamamının 1/500 ölçekli hâlihazır haritası hazırlanmıştır (Resim: 10). Yapılan ölçümler GPS-RTK yöntemiyle ve Topcon 3003 Totalstation aletiyle yapılmıştır. Alanlar 3 ve 6 derecelik ED50 ve ITRF 96 formatında, GPRS ana nivelman ağı hesap yöntemi kullanılarak DWG ve DXF dosya uzantılı olarak yapılmıştır. Nivelman ölçü ve hesabı D.S.İ. Bölge Müdürlüğü sınırları içerisinde bulunan “Eskişehir Kırka Gökbahçe Gölet’i Sulama Projesi’ndeki J2530276 ve J2530277 No.lu nivelman noktalarından alınarak ölçü ve hesap noktaları hazırlanmıştır. Aynı zamanda haritalar GOOGLE dosyasında koordinatlı ve ArcGis, NETCAD ve AUTOCAD programlarında hazırlanmıştır. Yapılan haritalama çalışmalarına ek olarak alanda bulunan Arkeolojik verilerin koordinatları alınmış ve alınan Koordinat Noktaları Dosya Haline getirilmiştir.

Yapılan çalışmanın en önemli katkılarından biri de hazırlanan haritalar üzerine, üretilen ortofoto görüntüleri koordinatlı bir şekilde ArcGis 10.3 programına aktararak, gelen ziyaretçilere kolaylık sağlaması için kısa ve uzun tur olarak gezi güzergâhının çıkartılmış olmasıdır (Resim: 11).

4. Yazılıkaya/Midas Kale’nin 3D Modellenmesi

Yazılıkaya/Midas Vadisi ve (Doğanlı, Gökgöz, Kocabaş, Akpara, Pişmiş Kale) bölgedeki kalelerin havadan fotogrametrik yöntemlerle 2 ve 3 Boyutlu modellerinin hazırlanması, ortofotoların üretilmesi, havadan 360 derece ve georeferans edilmiş panoramik görüntüler hazırlanmıştır. Hazırlanan bu görüntüler Google Maps ve web entegrasyonuna hazır hale getirilmiştir.

Fotogrametrik çalışmalarda dış yöneltme işlemi için kullanılacak yer kont-

rol noktalarının koordinatlarının ölçülmesi jeodezik yöntemlerle hassas olarak yapılmıştır. Yer kontrol noktalarının koordinatları GPS/GNSS alıcıları ile statik yöntemle veya total station cihazı ile yersel yöntemlerle ölçülmüştür.

Yazılıkaya/Midas Kale'nin 3D modellenmesi için öncelikli olarak orthofoto oluşturulmuştur. Ortofoto görüntü oluşturmak için toplam 2803 hava fotoğrafı kullanılmıştır. Elde edilen fotoğraflar Agisoft PhotoScan ile birleştirilerek 3 boyutlu (3D) hale getirilmiş, kale üzerinde arkeolojik veriler eklenerek sanal gerçeklik oluşturulmuştur. Bu sayede web tabanlı hazırlanan www.midaskent.com adresine apliance edilerek uzaktan erişime açılmıştır (Resim: 12).

5. 360 Derece Panoramik Görünüm

Her panoramik 360 görüntü için 25 adet fotoğraf seti, her fotoğraf seti -0,3 - 0 - +0,3 olarak 3 farklı ekspozisyon çekilmiştir. Bir panoramik fotoğrafın her biri 20MP olan 75 adet fotoğraftan oluşmakta ve fotoğraflarda eşit aydınlanmaya dikkat edilerek çalışılmıştır.

Panatour Pro programı ile her panorama fotoğraf koordinat, pusula yönü olarak hassas olarak kalibresi yapılmıştır. Web entegrasyon için panoramalar sıraya dizilerek, ekran kontrol tuşları eklenmiş, yanda açılan Google Map entegrasyonu sağlanmıştır. Google Map üzerinde görüş açısı ile gerçek panoramadaki gerçek görüntü yönleri eşleştirilmiş, panoramalarda gözüken ilgi noktaları işaretlenerek ve hazırlanmış olan web adresine linkleri apliance edilmiştir (Resim: 13). Bu doğrultu yapılan tüm çalışmalar web kodlarına dönüştürülmüştür. Web kodları bilgisayar ve mobil cihazları otomatik olarak tanıyacak şekilde hazırlanarak mobil cihazlarda da sayfaların sorunsuz açılması sağlanmıştır. Elde edilen görüntülere www.midaskent.com adresinden ulaşılabilir.

6. Anıtların Koruma Çalışmaları

Phryg Anıtları ve vadideki mezar anıtları doğa ve insan tahribi ile karşı karşıyadır. 13.04.2015 tarihinden itibaren UNESCO Geçici kültür mirası liste-

sinde yer alan Phryg Vadilerinden¹⁷ Yazılıkaya Vadisi için koruma planlaması çalışmaları yapılmıştır.

Yazılıkaya/Midas Kale ve Vadisi'nde birçok anıt bulunmasına karşın günümüze kadar yapılmış olan çalışmalar genellikle en anıtsal olan Yazılıkaya/Midas Anıtı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Yazılıkaya-Midas Anıtı ile ilgili ilk koruma proje çalışmaları, Eskişehir Valiliği'nin 2.12.1981 gün ve 1882 sayılı yazıları ile Anadolu Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Öğretim üyelerinden oluşan bir ekip ile başlamıştır. Yerinde yapılan ilk incelemelerden sonra bir rapor sunulur; İkinci çalışma Anadolu Üniversitesi'nin girişimleri ile 1983 yılında gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığında çeşitli üniversitelerden oluşturulan bir heyet, anıtı yerinde inceler ve yapılması gerekli işlerle ilgili bir rapor hazırlar; Üçüncü çalışma, 1988 yılında Eskişehir Valiliği'nin başkanlığında başlatılmıştır. *"Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu"* 191 Konu başlığı ile ilgili ilk inceleme raporları valiliğe sunulduktan sonra Eskişehir Valiliği ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi arasında 88-02-01-05 kod numaralı *"Midas (Yazılıkaya) Anıtı'nın Fotogrametrik Belgelenmesi"* konulu bir proje sözleşmesi imzalanmasına karşın bir sonuca ulaşmaz. Son olarak 1994 yılında Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün isteği üzerine Anadolu Üniversitesi adına Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü *"Midas Şehri ve Yazılıkaya Köyü Koruma ve Çevre Düzenlemesi"* adı altında bir proje hazırlamıştır. Proje, 1995 yılında Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na teslim edilmiş, fakat proje aşamasından ileriye gidememiştir.

Son olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yatırım Bütçesinden aktarılan ödeneklerle hazırlanan Midas Anıtı rölöve ve restitüsyon projeleri Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 01.07.2013 tarih ve 1595 sayılı karar ile, restorasyon ve çevre düzenleme projeleri ise 04.12.2013 tarih ve 1975 sayılı karar ile onaylanmıştır. İhalesi ise Ankara Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından 02.03.2015 tarihinde gerçekleştirilen *"Eskişehir Yazılıkaya Midas Anıtı Restorasyonu"* işine

17 <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/6040/> (Erişim Tarihi: 16.05.2018)

yönelik çalışmalar 27.03.2015 tarihinde yer teslimi yapılarak başlanılmış ve 2016 yılında çalışmalar tamamlanmıştır.

Araştırma kapsamında 2017 yılında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvar Müdürlüğünden Sn. Ali Osman Avşar'ın başkanlığındaki uzman ekip tarafından, Yazılıkaya/Midas Vadisi ve Doğanlı Vadisi'nde bulunan anıtlar yerinde incelenerek gerekli olan konservasyon ön çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yazılıkaya/Midas Kale'de inceleme yapılan anıtlar; Yazılıkaya/Midas Anıtı, Sarnıçlar, Bitmemiş Anıt, Sümbüllü Anıt, Altarlar ve vadide bulunan Areyastis Anıtı'dır. Aynı zamanda Doğanlı Vadisi'nde bulunan Doğanlı Kale ve Gerdek Kaya Mezarı da incelenerek, üzerlerinde görülen bozulmalar tespit edilmiştir¹⁸ (Resim: 14).

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

HERODOTOS, Herodot Tarihi (çev. M. Ökmen), İstanbul, 1991.

PLINIUS, Naturalis Historia (çev. H. Rackham), London, 1947.

Stephanus Byzantinos, Etnicorum que supersunt (ed. A. Meineke), Berlin, 1840.

STRABON, Coğrafya: Kitap: XII-XIII-XIV (çev. A. Pekman), 1987.

Modern Kaynaklar

EFE-TÜRKTEKİ 2007, T. Efe, M. Türkteki, "Keçiçayırı (Seyitgazi-Eskişehir) 2007 Yılı Kurtarma Kazıları", *Colloquium Anatolicum* VI, 2007, 75-84.

GABRIEL 1948, A. Gabriel, "Friky'a'da Midas Şehri Kazıları", *TTK Kongresi* IV, Ankara, 225-227.

GABRIEL 1965, A. Gabriel, Phrygie. *Exploration Archéologique* IV. *La Cité de Midas Architecture*, C. I- II, Paris, İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü.

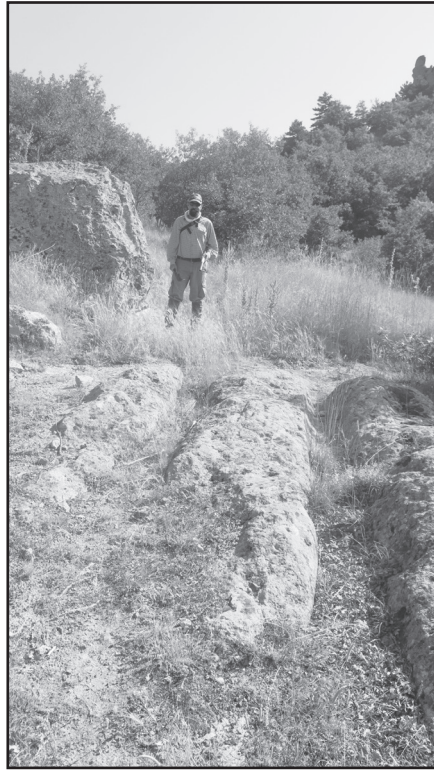
18 Detaylı raporlar analiz sonuçlarının incelenmesi sonucunda hazırlanarak sunulacaktır.

- GATSOV – NEDELICHEVA 2011, I. Gatsov – P. Nedelcheva, “Neolithic Chipped Stone Assemblages in Northwestern Anatolia, Turkey”, *Eurasian Prehistory*, 8 (1-2), 2011, 89-95.
- HASPELS 1943, C. H. E. Haspels, “Frigya’da Midas’ın Şehrinde Yapılan Kazılar”, TTK Kongresi III, Ankara 535- 537.
- HASPELS 1971, C. H. E. Haspels, *The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments* Vol. I-II, Princeton.
- HASPELS 1981, C. H. E. Haspels, “Midas Şehri”, *Belleten*, XLV/2, 178, 1981, 1- 4.
- ÖZÇATAL 1992, M. F. Özçatal, “Yazılıkaya, Uluçayır ve Karasakaltekke Kazı, Onarım ve Çevre Düzenleme Çalışmaları”, *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 209- 232.
- PEHLİVANER 1994, M. Pehlivaner, “Han ve Yazılıkaya’da Temizlik Çalışmaları, 1992”, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Marmaris, 227- 243.
- POLAT 2008, Y. Polat, M.Ö. IV. Binyıl- M.Ö. I. Binyıl Arasında Dağlık Phrygia Bölgesinde Yerleşim Modelleri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- POLAT 2009, Y. Polat , “Dağlık Phrygia Bölgesi Yerleşim Tiplerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ile İncelenmesi”, *Kültür Varlıklarının Belgelenmesi* (ed. A. Çabuk – F. Alanyalı), Eskişehir.
- TAMSÜ-POLAT 2008, R. Tamsü Polat, “Observations On The Phrygian Rock-Cut Altars”, *SOMA 2005 Proceedings of the IX Symposium on Mediterranean Archaeology*, Chieti (Italy), 24-26 February 2005, Bar International Series, Vol: 1739, England.
- TÜFEKÇİ SİVAS – Sivas 2009, T. Tüfekçi Sivas – H. Sivas, *Frig Vadileri (Friglerden Türk Dönemine Uzanan Kültürel Miras)*, Eskişehir.

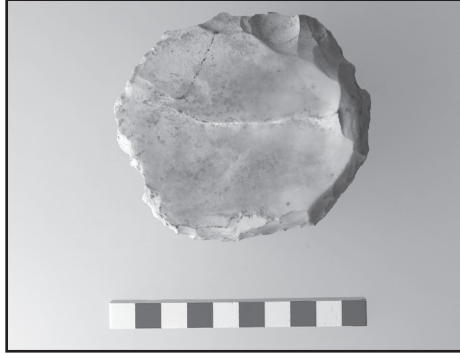
Resim 1: Midas Kale'den Kaleler genel bakış.

Resim 2: Pışmış Kale'nin güneyi, antik yol.

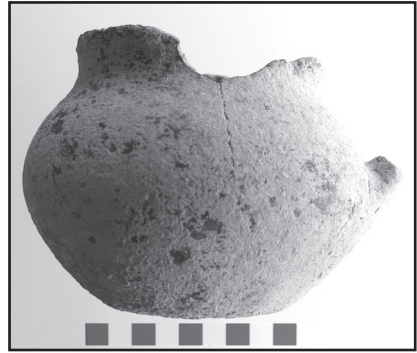
Resim 3: Akpara Kale'nin kuzeyindeki kaya mezarları.

Resim 4: Disk biçimli kenar kazıyıcı, Deveboynu Kale'nin kuzeyi.

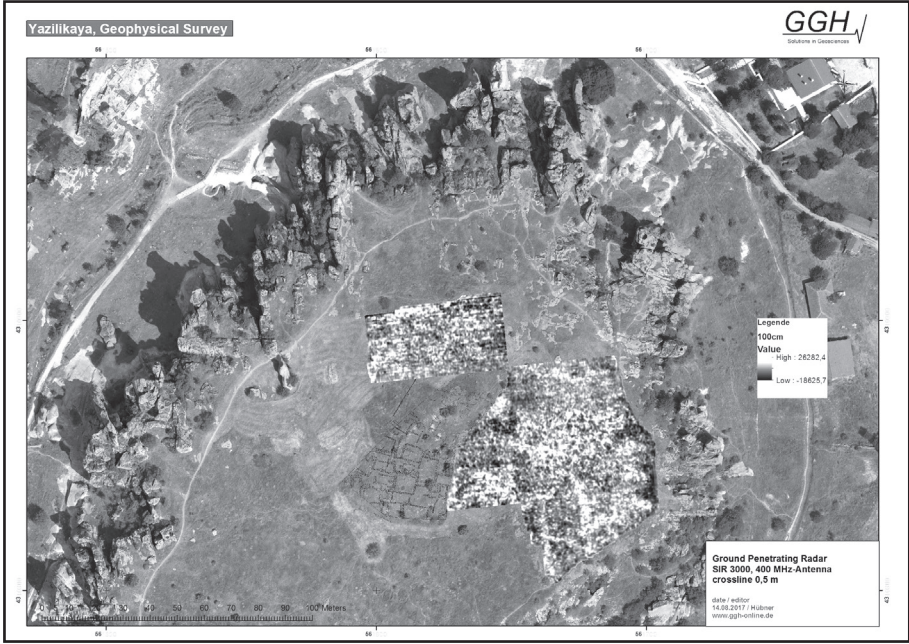

Resim 5: Midas Kale'nin yaklaşık 2 km kuzeybatısındaki tümülüs.

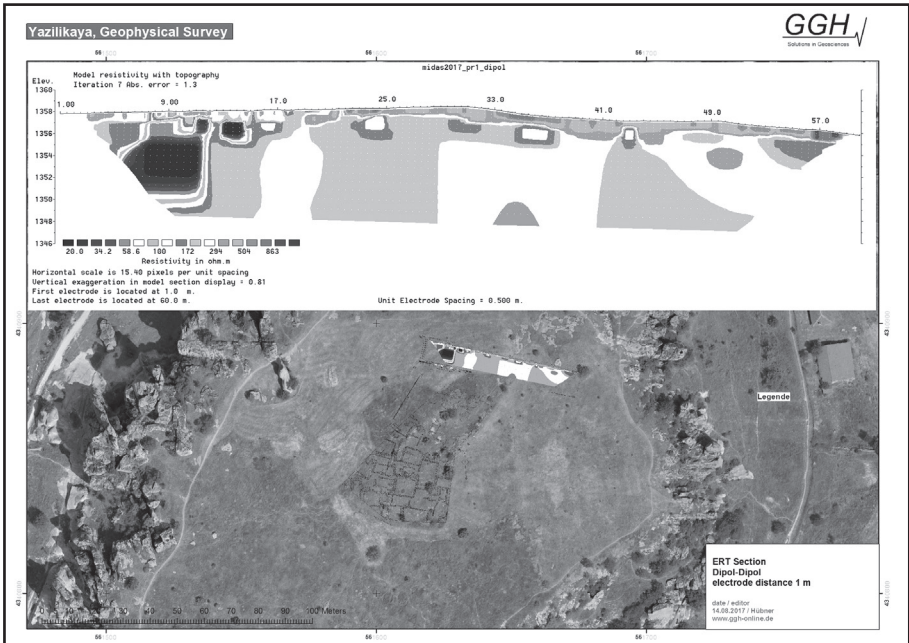

Resim 6: Pişmiş toprak kap, Midas Kale.

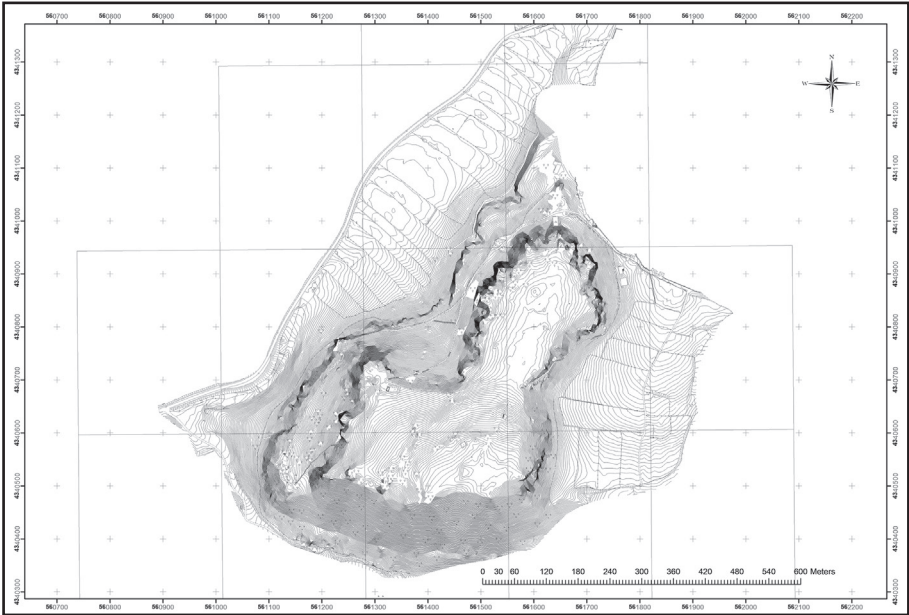
Resim 7: Midas Kale, GPR Sonuçları.

Resim 8: Midas Kale, ERT Sonuçları.

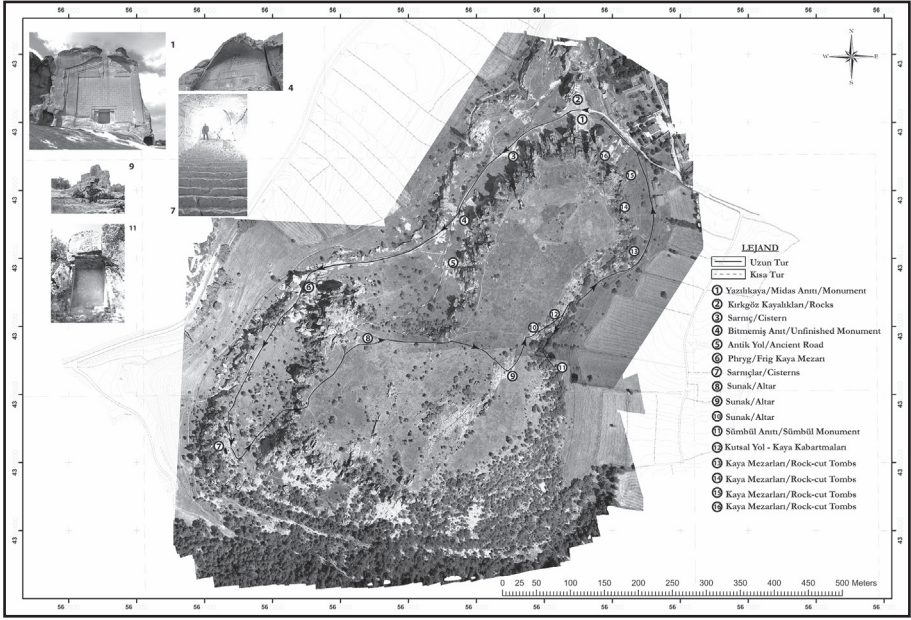

Resim 9: Midas Kale Magnetometre Sonuçları.

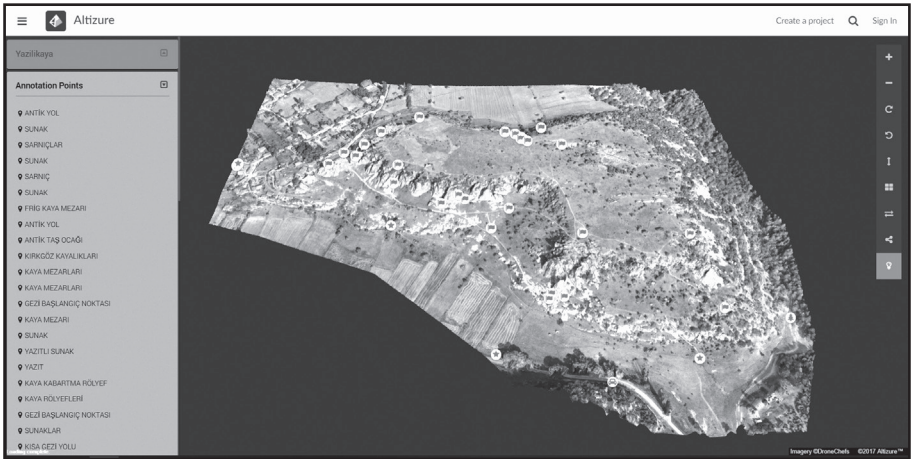

Resim 10: Midas Kale'nin 1/500 ölçekli hâlihazır haritası.

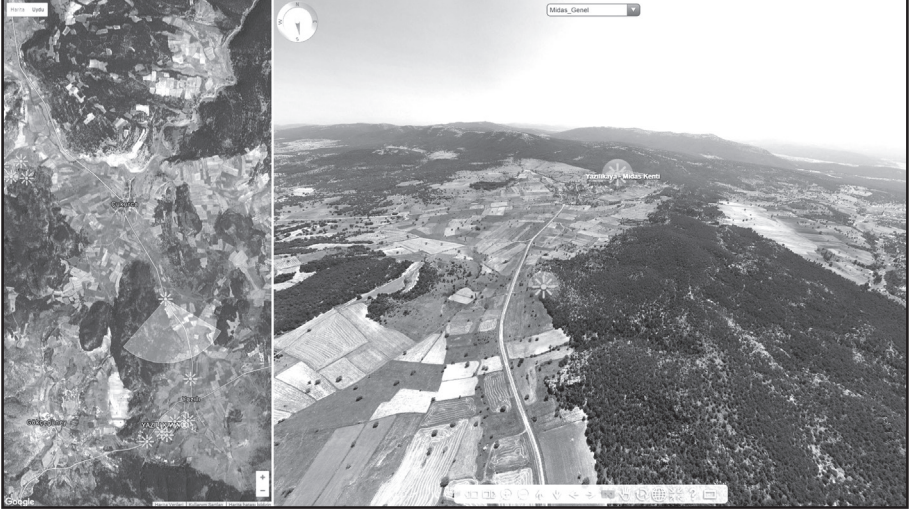

Resim 11: Midas Kale gezi güzergâhı.

Resim 12: Midas Kale'nin 3D modellemesi.

Resim 13: Vadinin 360 derece panoromik görüntüsü.

Resim 14: Koruma çalışmalarına yönelik incelemeler.

2017 YILI ŞEREF HÖYÜK / KOMAMA VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Ralf BECKS*

B. Ayça POLAT BECKS

Merkezini Burdur İli Bucak İlçesi Ürkütlü Köyü yakınlarındaki Şeref Höyüğü oluşturduğu, höyük ve egemenlik alanında 2014 yılından bu yana Genel Müdürlüğümüzün izniyle sürdürülen “Şeref Höyük ve Çevresi Yüzey Araştırması” 2017 yılı arazi çalışmaları 2-25 Ağustos tarihleri arasında sürdürülmüştür¹. Şeref Höyük Geç Kalkolitik Dönem’den itibaren kısa kesintilerle

* Doç. Dr. Ralf BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

Doç. Dr. B. Ayça Polat BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

- 1 Verdikleri izinle çalışmamıza olanak sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne içtenlikle teşekkür ederiz. 2017 yılında araştırmamıza bakanlık temsilcisi olarak görev alarak özveri ile bizimle birlikte çalışan Akşehir Müzesi uzmanlarından Sn. Saadet ÖZKADİF’e yardımları ve emekleri için çok teşekkür ederiz. Burdur Müze Müdürü Hacı Ali EKİNCİ’ye, Elmalı Müze Müdürü Yunus Reyhan TAŞÇIOĞLU’na işbirlikleri ve yardımları için teşekkür ederiz. Başladığı günden bu yana Araştırmamıza destek veren Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’ne sağladıkları destekler ve yardımları için minnettarız. Araştırmamız Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’nce 0435-GÜDÜMLÜ-17 no.lu proje ile destelenmiş olup, komisyon üyelerine ve koordinatörlük çalışanlarına yardımları için teşekkürlerimizi sunarız. “Kazı ve Yüzey Araştırması destekleri” kapsamında sağladıkları destekle Araştırmamızın gerçekleşmesinde payı bulunan Türk Tarih Kurumu’na çok teşekkür ederiz. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi bu yıl da sağladıkları maddi destek için Koç Üniversitesi Suna-İnan Kırak Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi - AKMED’e teşekkürü bir borç biliriz.

Şeref Höyük / Komama Yüzey Araştırması 2017 yılı arazi çalışmalarında aşağıda adı geçen bilim insanları ve öğrenciler görev almıştır: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Doç. Dr. Ralf BECKS (Araştırma Başkanı) ve Doç. Dr. B. Ayça POLAT BECKS (Başkan Yardımcısı); Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tarih Bölümü’nden Prof. Dr. Hasan BABACAN ve Yrd. Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ; Süleyman Demirel Üniversitesi Coğrafya Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Çetin ŞENKUL ve Arş. Gör. Mustafa DOĞAN; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi’nden Yrd. Doç. Dr. Alp KÜÇÜKOSMANOĞLU ve Anıl GÜZEL; Ankara Üniversitesi DTCF Prehistorya Bölümü’nden Arş. Gör. Betül FINDIK; Arkeologlar Didem Elif ÇATALKÖPRÜ, Eda KARADAL, Melike KARAYİĞİT, Murat ARPACI ve Nazım ÜLKÜ; arkeoloji öğrencisi Hakan KORKMAZ. Tüm ekip üyelerine gayretli ve özverili çalışmaları için içtenlikle teşekkürü bir borç biliriz.

Roma İmparatorluk Dönemi içlerine dek devam eden tabakalanması ve büyüklüğü ile yörede ön plana çıkar². Projemizle Kalkolitik-Tunç Çağları'nda Burdur-Antalya Kültürü'nün önemli bir parçası olan Şeref Höyük, Prehistorik Dönem'den başlayarak geniş bir zaman diliminde, egemenlik alanıyla bir arada ele alınarak araştırılmaktadır. Bu sayede bölgedeki yerleşim sistemleri ve hiyerarşisinin anlaşılması, yerleşimlerin arazi kullanımında zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin gözlenmesi yanı sıra hakkında pek bilgi sahibi olmadığımız yörenin gömü adetleri, kült pratikleri gibi sorulara yanıtlar aranmaktadır.

Bu soru ve amaçlar doğrultusunda Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2017 sezonunda, Höyüğün kuzey egemenlik sahasında tespitlere ek olarak ölçüm, çizim gibi detaylı belgeleme çalışmalarına ağırlık verilirken; güney egemenlik sahasında geçtiğimiz yıl başlanan ilk tespit ve ön belgelemelere devam edilmiştir (Harita: 1). 2017 yılı çalışma programımız dahilinde 1950-60'larda DSI'nin politikalarıyla kurutulan Eski Kestel ve Anbahan Gölleri'nin havzalarında sondaj denemeleri yapılarak bölgenin paleoklimatolojisi ve palinolojisi hakkında bilgi edinmek amacıyla örnekler alınmıştır. Yörenin eski çağlardaki bitki örtüsü ve eko sistemini anlamak amacı güden çalışmalara 2018 yılında da devam edilmesi ve polen açısından veri güvenliğine sahip olduğunu düşündüğümüz noktalarda karotlar alınması planlanmıştır. Tarihçi ekip üyelerimiz ile yöremizin Osmanlı Dönemi'ne ait kitabeli mezar taşlarının tespiti ve okunması gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı Yüzey araştırmalarımız sırasında Bucak sınırlarında 28, Korkuteli sınırlarında 34 olmak üzere toplam 62 buluntu yeri ziyaret edilmiştir. Bu yıl 3 tipte çalışma gerçekleşmiştir: 1. geçtiğimiz yıl ziyaret edilen bazı yerleşimlerde durum kontrolü, belgeleme ve plan çıkarmaya yönelik çalışmalardır. 2.'si daha önce ilk kez ziyaret edilen alanlarda gerçekleştirilen ilk keşif, tespit ve ön belgelemelerdir. 3. sü Palinolog ve Jeomorfolog katılımcılarla birlikte gerçekleştirilen ölçüm ve sondajlardır. 2017 yılında da tespit edilen buluntu yerlerinden pek çoğu daha önce literatüre girmeyen yerler olup, ilk kez ekibimizce keşfedilmiştir.

---

2 Becks v.d. 2015b: 185-192; Becks v.d. 2016: 267-287; Becks 2015a: 33-43.

Burdur İli sınırlarında kuzey egemenlik alanına giren kesimlerde kontrol ve ölçüm çalışmaları yanı sıra daha önce çalışma fırsatı bulunmayan Karaaliler Köyü çevresindeki yerleşimler ziyaret edilmiştir. Belgelemeler kapsamında Bucak Merkez Tepecik Höyük, İncirdere, İncirdere Höyük ve Çayırılık Höyük, Üzümlübel Çingen Burnu Höyük, Keçili Mezar Tepe, Anbahar Heybeli Höyük, Ürkütlü Şeref Höyük ve Kemikli Höyük'ten yüzey keramikleri ve taş aletler toplanarak bunların çizimi ve tanımları yapılmış, renk skalasındaki yerleri belirlenmiş ve buluntular alana geri bırakılmıştır. 2017 sezonunda sayıları 1000'in üzerinde keramik parçası ve 277 adet taş alet incelenmiş ve çalışılmıştır. Her yıl olduğu gibi bu yıl da araştırma sahamız içerisindeki höyükler durum tespiti ve tahribat kontrolü amacıyla rutin olarak ziyaret edilerek fotoğraflanmıştır. Her yıl olduğu gibi 2017'de de çalışmaların ağırlıklı ayağını belgeleme olmuştur. Plan ve ölçüm çalışmaları kapsamında Şeref Höyük civarındaki podiumlu anıt mezarlardan Ürkütlü Temaşalık, Çomaklı Bacaksızın Taşı ve Çomaklı Anıt Mezarı Total Station yardımıyla ölçülerek taş planları çıkartılmış ve podiumların görünüş çizimleri yapılmıştır (Resim 1). Ayrıca Yuva Gavurdamı gibi kaya mezarlarında plan-kesit-görünüş çizimleri tamamlanmıştır.

2017 yılında Şeref Höyük çevresinde daha önceden bilinmeyen höyükler tespit edilmiştir. Kör Höyük, Karayer Höyük ve Pazaryeri Höyük gibi örneklerden bazıları Şeref Höyüğe sadece 500 m. mesafededir. Bunlardan Pazaryeri höyükte kaçak kazılarla taban seviyesine dek inildiği görülmüş olup, atık toprak içerisinde pek çok malzeme yanı sıra İTÇ 2 evresine tarihlenen Çaykenarı tipinde idole rastlanmıştır. Kör Höyük'te bulunan Levallois tekniğinde yapıldığı anlaşılan Orta Paleolitik Döneme tarihlenen taş alet Bucak İlçesi'nde Paleolitik Döneme aidiyeti kesin olarak ortaya konan ilk buluntu olma özelliği taşımaktadır³.

2017 yıl arazi çalışmaları kapsamında Burdur İli Bucak İlçesi sınırlarında kalan kuzey egemenlik alanında Karaaliler, İncirdere, Deliktaş, Kuşbaba,

3 Yüzey araştırmasında tespit edilen taş aletler ve yongalar Araş. Gör. Betül Fındık tarafından çalışılmaktadır. Kendisine titiz ve dikkatli çalışmaları için, Prof. Dr. Harun Taşkıran'a Paleolitik Döneme ait aletler hakkında bildirdiği görüşler için çok teşekkür ederiz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arkeometri Araştırmalarında: B. Fındık, R. Becks, B.A Polat Becks "Şeref Höyük ve Çevresi Yontmataş Buluntularına İlişkin İlk Gözlemler".

Kestel, Üzümlü, Keçili, Heybeli, Yüreğil, Ürkütlü Köyleri'nin arazilerinde çalışılmıştır.

Kestel Köyü yakınlarındaki Kaynar Kale kuzey territoriumdaki kent nitelikli önemli yerleşimlerden biridir. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi 2017'de de çevresindeki arazilerin ve tepelerin kontrolüne devam edilerek 2 yerleşim dışı mahalle daha tespit edilmiştir. Bu tespitler, Helenistik – Roma Dönemleri'nde Pisidya / Milyadeis'te yerleşim organizasyonu ve arazi kullanımı hakkında geçtiğimiz senelerde yapılan çalışmalar sonrası ortaya konan, dağınık yerleşim şemasını bir kez daha onaylamıştır⁴. Bu mahallelerden biri olan Mendillitaş Dutdere'nin hemen kuzey kesiminde, kayalık tepenin eğimli yamaçlarına konumlanır (Harita: 1). Mahalle birkaç yapı ve ışlık birimlerinden oluşmaktadır. Yerleşimin içerisinde lahit mezarlara ait parçalara rastlanmıştır. Özellikle batı kesimde büyükçe, düzgün kesilmiş bloklardan örülmüş, çok mekanlı yapılar dikkati çeker. Yüzey malzemeleri M.S. 1-5. yy.lar arasında tarihlenmekte olup en sık rastlanan formlar arasında sigillata tabaklar, kaseler, sofra amphorası, testiler ve pithoslar sayılabilir. Diğer mahalle Harmancık Mevkii Kaynar Kale'ye daha yakındır (Harita: 1). Geçtiğimiz yıllarda ekibimizce belgelendirilen Ağılıtaş yerleşiminin karşısında, vadinin diğer yakasındadır. Yüzeyde pek çok duvar kalıntısı, düzgün kesilmiş bloklar ve mimari bezeme parçaları göze çarpar. Yapı kalıntılarından biri içerisinde zeytin presine rastlanması yerleşim dışı mahallelerin kırsal üretim işlevini gözler önüne sermesi açısından önemlidir (Resim: 2). Öte yandan araları inci-boncuk dizisi ile ayrılmış 3 fascialı architrav bloğu alt yüzündeki soffit bezemesi ile ev veya ışlık kullanımının ötesinde bir aktiviteye işaret eder. Bloğun yakınlarında konik sunağa ait parça ve giyimli bir figürü betimleyen oldukça yıpranmış mermer heykele ait kırık parçaya rastlanmıştır.

Kuzey egemenlik sahasında en yoğun buluntuların geldiği bir diğer köy Yüreğil'dir. Kestel dağının doğu ve güneydoğuya bakan yarı yüksek yamaçlarında çok sayıda yerleşim ve nekropol saptanmıştır (Harita: 1). Bunlar arasında en nitelikli ve büyük boyutlu olanı Kavacık Mevkii'ndeki Gavur Evleridir. Çok mekanlı, büyükçe yapılar topluluğundan oluşan yerleşimde sur

4 Polat Becks 2015: 627-635.; Becks, R. – B.A. Polat Becks 2017: 249-258; Becks v.d. 2017: 671-690.

bulunmaz. Kaçak kazılarla tahrip edilen yapılardan birinin tonozlu üst örtüye sahip olduğu dikkati çeker. Köy etrafındaki yamaçların Roma Dönemi'nden Bizans içlerine dek yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Karaaliler Köyü merkezinde adını köyden alan büyük ve yüksek bir höyük bulunmaktadır (Harita: 1). Karaaliler Höyük araları alçak ve kısa bir sırtla bağlı iki yükseltiden oluşur. Asıl yükselti üzerinde hemen her yerde büyükçe taş bloklarla inşa edilmiş Helenistik ve Roma Dönemlerine ait yapı kalıntıları mevcuttur. Kuzeydoğudaki daha alçak tepelikte ise Antik evre daha zayıf temsil edildiğinden yüzeyde Erken Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na ait bol miktarda keramikler mevcuttur (Resim: 3).

Şeref Höyük yakınlarında tespit edilen 3 höyük yerleşiminden ilki Bozburun kayalık burnun gerisinde yer alan Pazaryeri Höyüktür (Harita: 1). Derbent adı verilen ve taş döşeli yol kalıntısının izlendiği geçidin önünde kalır. Yaklaşık 60 m. çapında yassı ve ufak bir höyüğün merkezinde yaklaşık 8,70 x 6,60 m. ölçülerinde, derinliği 5 m.yi bulan büyük bir kaçak kazı çukuru açılmıştır. Yüzey malzemelerinden höyüğün Erken Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü anlaşılır. Kırmızı, kahverengi, devetüyü, gri ve siyah astar üzerine açılan kaliteli mallar ve 1-2 metal taklidi parça temel mal gruplarıdır. Bunlar dışında çakmaktaşı aletlere, taştan yapılma üzerinde kazıma çizgileriyle bezemeler bulunan topuz başına, ezme taşlarına rastlanmıştır. Buluntular arasında en dikkat çekici olan pişmiş topraktan yapılma Çaykenarı tipindeki minyatür idoldür (Resim: 4). İTÇ 2 Döneminde yapıldığı bilinen bu idollerin adını aldığı Çaykenarı Höyük 14 km. kadar güneyde kalır. Kaçak kazı çukuru profillerinde kültür tabakaları, döşemeler, duvar ve çukurlar izlenir. Höyükteki kültür tabakaları günümüz ova seviyesi altına devam eder. Bilgi kaybının en aza indirilmesi adına kurtarma kazısı yapılması yerinde olacaktır.

Kör Höyük Ürkütlü'nün 1-1,5 km. kadar güneyinde yassı ve alçak bir höyüktür (Harita: 1). Höyüğün yüzeyinde bol miktarda çakmaktaşı ve obsid-yenden yapılma dilgi ve aletlere rastlanmıştır. Dilgi ve kenar düzelteli dilgi yanı sıra, minyatür aletler, yuvarlak kesici biçimli aletler, yarımaya benzer aletler dikkati çeker. Çakmaktaşı aletlerin sayıca fazlalığı ile karşılaştırıldığında yüzey keramiklerinin miktarı oldukça azdır. Neolitik Dönemde kullanılan tiplere benzeyen taş balta ele geçmiştir (Resim: 5). Koyu gri-geçirimsiz ve açık

gri-saydam, çizgili, dumanlı parlak obsidiyenin yanı sıra, makroskobik gözlemler ışığında göre 1 adet Melos kökenli olabilecek parça tespit edilmiştir. Kör Höyük buluntuları arasında en dikkat çekici olanlar Orta Paleolitik teknolojiye işaret eden, 1 adet levallois tekniğinde yonga ile yine radyolaritten iri çontuklu bir alettir⁵.

Şeref Höyüğün 500 m. kadar batısında Karayer Höyük yer alır (Harita: 1). Tarlaların içerisinde 1-1,5 m. yükseltiye sahip alçak bir höyüktür. İncelemelerde Erken Tunç Çağı, Helenistik ve Roma Dönemlerine ait keramiklere rastlanmıştır.

Şeref Höyüğün güney egemenlik alanı, ovayı sulayan çayların açtığı vadiler boyunca İsinda'ya (Korkuteli) kadar ulaşır. 2017 yılında bu alanda Garipçe, Çomaklı, Çukurca, Yeşilyayla, Karakuyu, Leylekköy, Bozova, Çaykenarı, Yalınlıgediği, Büyükköy, Küçükköy, Köseler, Karataş ve Kargın Köylerinin arazilerinde çalışılmıştır (Harita: 1). Geçtiğimiz yıl yapılan ilk tespitler, daha önce sistemli olarak araştırılmamış bu alanların arkeolojik açıdan bilinenden çok daha zengin olduğunu gözler önüne sermiş, bu yıl keşfedilen höyükler, mağaralar, yerleşim ve nekropoller bu öngörüyü desteklemiştir.

Çomaklı Köyü'nde geçtiğimiz yıl tespit edilen Esköy Höyüğün doğuya, Ovaya bakan alt yamaçlarında ve önünden devam eden tarlalarda yerleşim aktivitelerine işaret eden çok sayıda kalıntı gözlenmiştir (Harita: 1). Tarlalar içerisinde ve kenarlarındaki taş konsantrasyonları arasında pek çok devşirme mimari parça mevcuttur. Mimari parçalar arasında işliklerde kullanılan ağırlıklar ve pres kolu yuvaları göze çarpar. Teraslar halinde doğuya açılan alanda yüzeyde çok yoğun Roma sigillatalarına, künk parçalarına ve çatı ki-remitlerine rastlanmıştır. Esköy tepesinin Prehistorik ve Demir çağlarında yerleşim olarak kullanıldığı, Roma Dönemi'nde ise yerleşimin doğuya açılan yamaçlardaki teraslara indiği anlaşılmaktadır.

Karakuyu Köyü'nün güneyindeki Asar Tepe yerleşimi ziyaret edilmiştir (Harita: 1). Geçtiğimiz yıl ekibimizce keşfedilen ve Antalya Kurulunca aka-binde SİT alanı ilan edilen Nekropolis Asar Tepe'nin vadiye bakan batı ya-

---

5 Bakınız: B. Fındık – R. Becks – B.A Polat Becks “Şeref Höyük ve Çevresi Yontmataş Buluntuları-na İlişkin İlk Gözlemler”.

maçlarındadır ve yerleşime ait olmalıdır. Uçurumlu sarp yamaçlara sahip kayalık tepe üzerine konumlanan Asar'a doğudan dar bir vadiyle ulaşılır. Ulaşımı zor olmasına rağmen yerleşimin etrafı kuvvetli surlarla çevrilmiştir. Yapılar tepenin zirvesi yanı sıra doğu ve batıya bakan yamaçlara yayılmıştır. Surlar tepeyi doğu yönden sınırlayan kayaların üzerinden giderek kenti kapatır. Batı yöndeki dik yamaçlarda kayma meydana geldiğinden pek çok yapı kalıntısıyla birlikte, surlar da tahrip olmuştur. Sur duvarları farklı duvar örgü teknikleri bir arada kullanılarak inşa edilmiştir. Bazı kesimlerde düzgün kesilmiş büyük bloklarla *isodomos* veya *pseudo isodomos* örgü gözlenirken, çoğu yerde düzensiz kenarlı bloklardan polygonal örgü tercih edilmiştir (Resim: 6). Yerleşim içerisinde çok sayıda sarnıç tespit edilmiştir. Asar Tepe'nin gerek yüzey keramikleri gerekse yapılarda karşımıza çıkan taş işçiliği ve bosaj detaylar Geç Helenistik Dönem'den başlayarak Roma İmparatorluk Dönemi boyunca yerleşim gördüğüne işaret eder.

Yüzey araştırmalarımız kapsamında ziyaret edilen Büyükköy çevresinde pek çok buluntu yeri tespit edilmiştir. Bunlardan biri olan Büyükköy Höyük, Yalınligediği'nden köye sapan yolun güneyinde kalır (Harita: 1). Yüksekçe, doğal bir tepeliktir. Üst kesimlerinde yerleşim mevcuttur. Halen tarım amaçlı kullanıldığından tüm yüzeyi sürülmektedir. Tarla kenarlarında bazıları oldukça büyük taşlar biriktirilmiştir. Aralarında mil yuvaları ve ezme taşları da vardır. Yüzeyde Arkaik, Helenistik ve Roma Dönemi keramiklerine rastlanmıştır. Arkaik malzemeler arasında konsantrik daire motifliler, bant bezemeli dikkati çeker.

Büyükköy'ün Eski Mezarlık alanı aynı zamanda küçük bir yamaç yerleşimidir (Harita: 1). Yüzeyde el yapımı çanak çömleklere, Roma sigillataları ve yeşil-kahve sırlı Osmanlı malzemeleri eşlik etmektedir. Köy içerisinde, bahçe duvarlarına dayalı veya örülü halde çok sayıda devşirme mimari parçalara, kabartmalı sunağa ve 8 satırlık Hellenice yazıta rastlanmıştır.

Büyükköy'ün 2 km. kadar güneybatısında, barajın hemen altında Efeoluğu veya Çürükin adıyla bilinen höyük mevcuttur (Harita: 1). Doğal yükselti üzerine konumlanan höyüklerinin bir diğer örneğidir. Höyük yüzeyinde bir hayli tahribat söz konusudur. Tarım amaçlı kullanılan höyükte teraslar halinde 1 m.den fazla kod indirilmiş; en yüksek kesiminde derin ve geniş bir

çukur açılmış; çıkartılan taş ve topraklar güney kenarına sürüklenerek aşağı dökülmüştür. Tarla kenarına toplanan taşlar arasında ezme ve öğütme taşları, mil yuvası, havaneli gibi örneklerle rastlanmıştır. Doğuya bakan kod indirilen kesitte, kemiklerin net biçimde görülebildiği taş sandık mezarlar izlenmektedir. Elmalı Müze Müdürlüğüne tahribat ve mezarlar hakkında bilgi verilmiştir. Yüzeyde keramikleri Höyüğün Neolitik, Kalkolitik, Erken Tunç, Roma Dönemlerinde kullanıldığına işaret eder (Resim: 7).

Kemerağzı Höyük, Küçükköy Ovası'nda, köyün yaklaşık 4 km. kadar doğusunda çay kenarında yer alır (Harita: 1). Yüzeyi halen tarla olarak sürülen höyüğün ovadadan yükseltisi 4 m. kadardır. Höyükte derinliği 12 m.yi bulan bir kaçak kazı çukuru açılmıştır. Yüzey malzemeleri ağırlıklı olarak Roma Dönemi'nde kullanım gördüğüne işaret eder. Kaçak kazının atık toprağı içinde az miktarda Geç Kalkolitik çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır.

Küçükköy'ün doğusundaki yamaçlardan kayalıkların olduğu kısımda halk arasında Dolaca adıyla bilinen kayalık mevkii yer alır (Harita: 1). Burada kayalar üzerinde taş kesme yerleri, murç aleti izleri, çukurluklar izlenmektedir. Antik çağda taş ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Karain Mevkii; Küçüköy'ü Gümüşköy Ovası'ndan ayıran yükseltiler içerisinde (Harita: 1). Gerçek bir mağara olmayıp yan yana sıralı kaya kovuklarından oluşur. Yüzey keramikleri yok denecek kadar azdır. Çakmaktaşıdan yapılmış iki adet işli parçaya rastlanmış olup, biri ok ucu diğeri dilgidir.

Köseler Köyü ilk kez 2017 yılında ziyaret edilerek, köylülerin verdikleri bilgiler doğrultusunda yakınlarda pek çok kaya mezarı tespit edilmiştir. Bunlardan biri köyün sırtını dayadığı kayalıkların kuzeybatıya bakan yüzünde konumlanan İncedere Kaya Mezarıdır (Harita: 1). Ovadan yaklaşık 80 m. yüksekte, dik bir yamacın üstündedir. Mezar küçük bir ön oda ve gerisinde mezar odasından oluşur. Kuzeye doğru yükseltiler boyunca tarla yollarından devam ederek Kocaboğaz denilen Mevkii'ye gelinmektedir (Harita: 1). Burada Antalya Büyükşehir Belediyesi'nce yol yapımında kullanılan taş ve kum ocağı açılmıştır. Ocağın hemen üst kesiminde, yan yana iki kaya mezarı göze çarpar. Çok dik ve yüksek bir yamaç olduğundan yanına çıkmak mümkün olmaması, 2018 sezonu çalışma programına dahil edilmiştir.

Kocaboğazdan kuzeye tarla yolundan devam edildiğinde köyün yaklaşık 1,5-2 km. kadar kuzeyine düşen kısımları Kırkkavak Mevkii adıyla bilinir ve

Çaykenarı Köyü arazisinde kalır (Harita: 1). Burada 4 adet kaya mezarı tespit edilmiş olup alanın nekropolis olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. 1 ve 2 No.lu kaya mezarları yöredeki nitelikli örneklerdendir. 1 No.lu kaya mezarı bir ön oda ve gerisindeki mezar odasından oluşan, iyi işçilikli bir örnektir. Beşik çatılı mezarda mahya plastik olarak belli edilmiştir. Ön odanın fasadı düz damlıdır ancak kayalar üzerindeki oyuklardan önüne beşik çatılı bir konstrüksiyon geldiği anlaşılır. Asıl odaya girilen kapının lentosu üzerine kazınana haç motifi geç dönemde yapılmış olmalıdır. 2 No.lu kaya mezarı hemen güneyindeki kayalıkların güneye bakan yüzündedir. Ön oda ve asıl mezar odasında oluşur. Beşik çatılı mezarın mahyası plastik olarak gösterilmiştir (Resim: 8). Ön odanın fasadı da beşik çatılıdır ve dış konturları çerçevelemiştir.

Köseler'den Karataş'a giderken kayalar üzerinde Karain adıyla bilinen mağara yer alır (Harita: 1). Ovadan yaklaşık 70 m. yüksekte olup, ağzı batıya bakar. Giriş kısmı oldukça büyük ve yüksek tavanlıdır. Arkaya doğru teraslar halinde yükselir. Günümüzde ağıl olarak kullanılmaktadır. Önündeki akıntı toprakta bol miktarda Osmanlı parçalarına rastlanmıştır. Bunlara Roma sigillatası ve Kalkolitik Döneme ait olabilecek el yapımları eşlik eder.

Kargın Köyü'nün güneybatısında yolun batı kesiminde tarlaların ortasında Kargın Höyük yer alır (Harita: 1). Ovadan yaklaşık 5 m. yükseklikte bir höyüktür. Yüzeyinde ve kenarlarında büyük blok taşlar göze çarpar. Höyüğün güneybatı kenarında tabandan girilerek 6 x 15 m. ölçülerinde derinliği 5-6 m.yi bulan bir kaçak kazı çukuru açılmıştır. Çukurun profillerinde, çatılmış kiremitlerle yapılmış 5 adet mezar göze çarpar (Resim: 9). Bir tanesinde kafatası kemikleri kesitte net olarak izlenmektedir. Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü, Roma Dönemi'nde nekropolis olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Tahribat Elmalı Müzesi'ne bildirilmiştir.

KAYNAKÇA

- BECKS, R. (2015)a, "Eine chalkolithische Höhlensiedlung in Pisidien: İncirde-re Mağarası", *ADALYA XVIII*, 33-43.
- BECKS, R. v.d. (2015)b, "Güneybatı Pisidia'da Yeni Bir Araştırma: Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014", *ANMED 13*, s. 185-192.

- BECKS, R. – B.A. POLAT BECKS (2017), “ Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016”, *ANMED* 15, s. 249-258.
- BECKS, R. v.d. (2016), “Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, s. 267-287.
- BECKS, R. v.d. (2017), “2015 Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırmaları”, 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Edirne, s. 671-690.
- POLAT BECKS, B.A. (2015), “Eski Kestel Gölü Çevresindeki Helenistik Dönem Yerleşimleri”, *I. TEKE Yöresi Sempozyumu 04-06 Mart 2015*, Burdur, 627-635.

Resim 1: Ürkütlü yakınlarındaki Temaşalık Mezar Anıtında plan çıkartma çalışmaları.

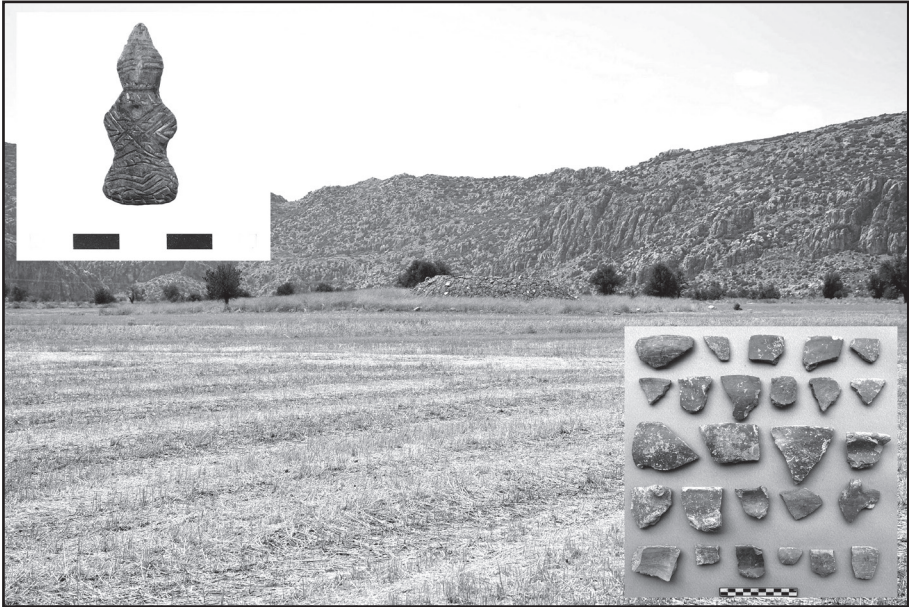

Resim 2: Harmancık Yerleşiminde zeytin işliğine rastlanmıştır.

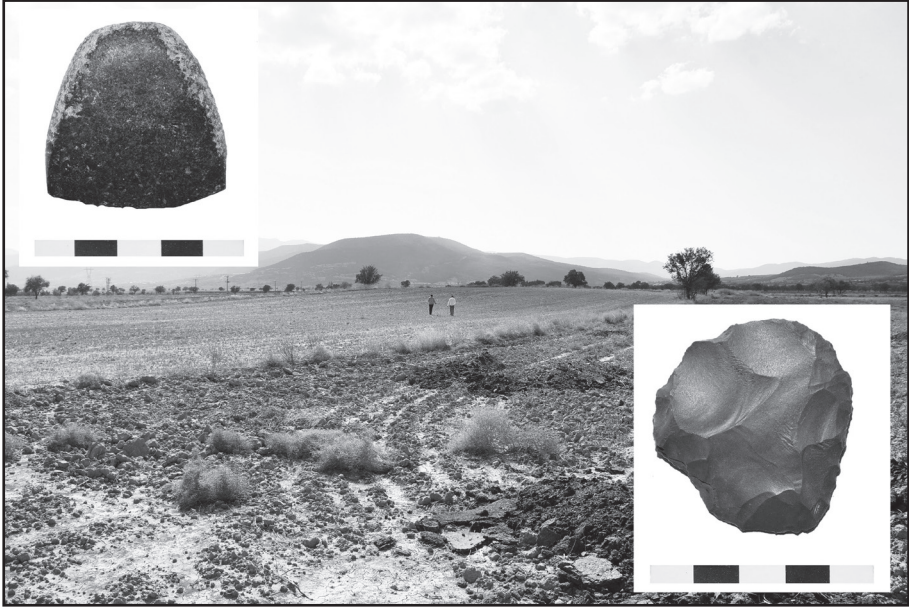

Resim 3: Karaaliler Höyük ve yüzeyinde ele geçen Hacılar boyalıları.

Resim 4: Pazaryeri Höyük ve yüzeyinde ele geçen Çaykenarı tipinde idol.

Resim 5: Kör Höyük'te Levallois tekniğinde yapılmış Orta Paleolitik alet bulunmuştur.

Resim 6: Karakuyu Asar Tepe surları üzerinde kule kalıntısı.

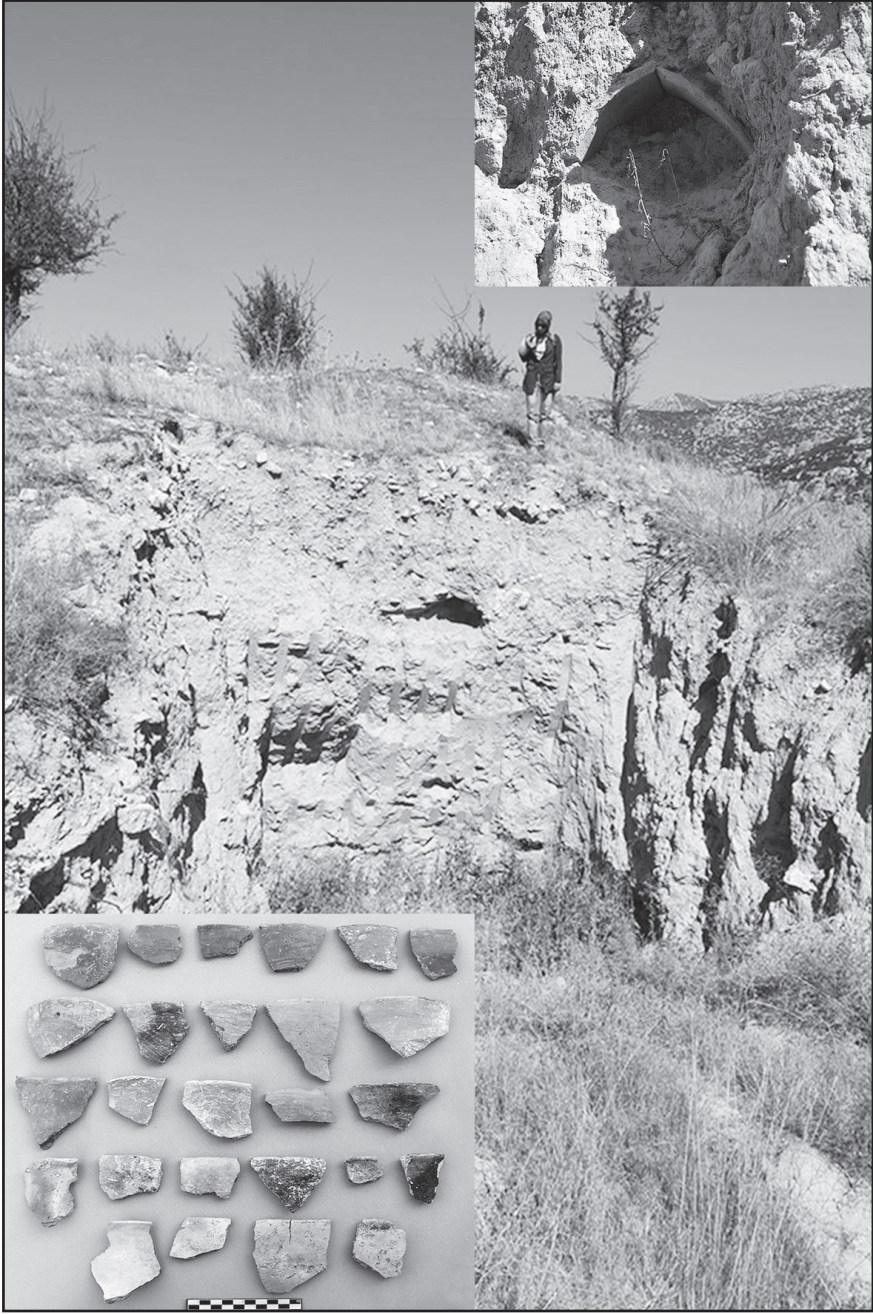

Resim 7: Efeoluğu/Çürükin Höyük ve yüzey buluntuları.

Resim 8: Çaykenarı Kırkkavak Mevkii, 2 No.lu kaya mezarı üçgen çatılı bir örnektir.

Resim 9: Kargın Höyük kaçak kazılarla büyük zarar görmüştür. Profillerde üst kodlarda ki-remit çatma mezarlar izlenmektedir.

2017 YILI GELİBOLU YARIMADASI SESTOS ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Reyhan KÖRPE*

Çanakkale İli Eceabat İlçesi sınırları içinde 2013’den bu yana devam ettiğimiz araştırmalarımız bu yıl 11 Eylül- 02 Ekim 2017 tarihleri arasında yapılmıştır. Yirmi bir gün süren yüzey araştırmasında Eceabat ilçe sınırlarında yer alan bölgelerde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. (Resim: 1)

Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Hakan BAŞYEĞİT katılmıştır. Araştırmamıza özverili katkılarından dolayı Hakan BAŞYEĞİT’e teşekkür ederiz. 2017 yılı araştırmalarımızda Gelibolu Yarımadasının tarihi ve arkeolojik potansiyelini ortaya çıkarmaya yönelik araştırmamıza yapmış olduğu destekten dolayı Türk Tarih Kurumu’na teşekkürlerimizi sunarız.

2017 yılı çalışmalarımızda aşağıdaki alanlarda yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir:

- 1- Ece Limanı, Drabos Antik Yerleşimi
- 2- Büyük Kemikli Burnu, Limnai Antik Kenti
- 3- Kilye Ovası, Koela Antik Kenti
- 4- Sestos Antik Kenti
- 5- Küçük Kemikli Burnu, Alopekonesos Antik Kenti
- 6- Kabatepe Limanı, Araplos Antik Yerleşimi
- 7- Küçük Anafarta Köyü
- 8- Kilitbahır Köyü

---

* Doç. Dr. Reyhan KÖRPE, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Tarih Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE.

1- ECE LİMANI, DRABOS ANTİK YERLEŞİMİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Araştırma sahası içinde bulunan Ece Limanı, Eceabat İlçesi'nin kuzey doğusunda, Saros körfezine bakan küçük bir doğal limandır. Geçmiş yıllarda liman çevresinde yapmış olduğumuz incelemelerde, Ece Limanı'nın doğusunda Erken Tunç Çağına ait küçük bir höyük ile oldukça geniş bir alana yayılan Geç Roma Dönemi yerleşimi tespit edilmişti. Bölgede araştırma yapmamızın asıl amacı ise antik kaynaklarda bu civarda olduğu söylenen Drabos yerleşimini tespit etmek idi. 2015 yılında Ece Limanı'nın doğusundaki küçük İncir Limanı içinde nihayet Drabos antik yerleşimine ait olduğunu düşündüğümüz bazı kalıntılar tespit edilebilmişti (Resim: 2). M.Ö. 7. Yüzyılda Miletosluların Gelibolu Yarımadasında kurmuş olduğu küçük yerleşimlerden biri olan Drabos hakkında antik kaynaklarda oldukça sınırlı bilgi vardır. Ayrıca şimdiye kadar yerleşim yerinin lokalizasyonu da yapılmış değildir.

2017 yılında Ece Limanı mevkinde tekrar gidilerek, bu alanda geçen yıllarda tespit edilmiş olan Drabos antik yerleşiminde incelemeler yapıldı. Daha önceki incelemelerimizde arazinin müsait olmaması nedeniyle sınırlı bir alanda yüzey araştırması yapılmış ve yerleşimin yayılım alanı hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştı. Bu seneki araştırmalarımızda Ece Limanının doğusundaki küçük İncir Limanı civarında çok daha kapsamlı bir inceleme yapılmıştır. Arazinin tamamen sürülmüş olması nedeniyle Liman içindeki tarlalarda yapılan yüzey araştırmalarımızda, daha önceki yıllarda da görmüş olduğumuz Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemlere ait seramik parçalarına yeniden rastlanılmıştır. Antik çanak çömleğin arazi içindeki yayılımı ve sıklığı buradaki yerleşimi genişliği ve yayılımı hakkında bir fikrin oluşmasına yardımcı olmuştur. Antik yerleşim, deniz kıyısındaki kayalık tepenin güney yamaçlarından başlayarak vadinin karşısına kadar uzanmaktadır. Bulunan seramik parçalarının yoğunluk olarak Kuzey İonia kökenli olması nedeniyle yerleşimin antik kaynaklarda da bahsedilen Miletosluların Gelibolu Yarımadasında, Saros Körfezi kıyısında kurmuş oldukları küçük Drabos olama ihtimalini de güçlendirmektedir.

Yapılan yüzey araştırmalarında M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren kullanılan yerleşimin Geç Roma Dönemi sonlarına kadar kullanıldığı görülmüştür. Arazi-

de yapılan araştırmalarda, ilk gelen kolonistlerin Ecelimanı'nın doğusundaki küçük koyun kuzey yamaçlarına yerleştiği görölmüştür. Bu bölgede ele ge- çen antik seramikler daha çok M.Ö. 6-2 yüzyıla tarihlenmektedir (Resim: 3).

Roma döneminde ise Ece Limanı'na akan derenin her iki yanı ve özellikle doğusu yoğun olarak iskan edilmiştir. Seramik buluntular bu iskanın Geç Roma dönemine kadar devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca az sayıda da olsa Geç Bizans seramiklerinin olması, Bizans dönemi sonuna kadar yerleşimin devam ettiğinin kanıtıdır.

2- BÜYÜK KEMİKLİ BURNU, LİMNAİ ANTİK KENTİNDE YAPILAN ÇALIşMALAR

Ece Limanı'nda lokalize ettiğimiz Drabos antik kenti Gelibolu Yarımada- sı'ndaki şimdiye kadar tespit edilemeyen çok sayıdaki yerleşimden sadece biridir. Yarımada'da antik kaynaklarda ismi ge- çen pek çok yerleşim halen arkeolojik kalıntılarla belirlenmiş değildir. Yarımada'da antik yerleşimleri gösteren haritalar üzerindeki konumlandırmalar çoğunlukla antik kaynakla- rın yorumlanmasıyla yapılmıştır. Bu yorumlara göre Gelibolu Yarımadası'nın batısındaki Suvla Körfezinin kuzeyinde ve güneyinde iki antik kentin bulun- ması gerekir. Haritalar üzerinde burada kuzeyde bulunan Büyük Kemikli Burnu üzerinde Limnai, güneydeki Küçük Kemikli Burnu üzerinde ise Alo- pekonesos kentlerinin bulunması gerekir. Fakat bu bölgede sadece Küçük Kemikli Burnu yakınında yer alan Lale Baba üzerinde bir antik yerleşime ait kalıntılar bulunmuştur.

Büyük Kemikli Burnu üzerinde ve civarına olduğu düşünölen Limnai an- tik kentinin tespitine yönelik 2015 yılından bu yana bölgede son derce detaylı bir çalışma yapmaktayız. Araştırmalarımız bu bölgede Büyük Kemikli Bur- nunun en ucundan başlayarak Kireç Tepenin güney yamaçlarından denize kadar inen arazi üzerinde olmuştur (Resim: 4). Burnun büyük ölçüde kayalık ve kıraç yapısı büyük bir yerleşime olanak vermese de, gene de yer yer an- tik seramiklere rastlanmıştır. Gerek bu bölgede, gerekse burnun doğusuna doğru yamaçlarda ele ge- çen seramiklerin tamamı Geç Roma dönemine aittir. Büyük Kemikli Burnunda uçtan itibaren 3 km. uzunluğunda ve doğusunda 3

km. genişliğindeki bir alan tamamen taranmış ve antik bir kent boyutlarında yerleşime rastlanılmamıştır.

2017 yılında bu bölgede tespit ettiğimiz en önemli arkeolojik kalıntılardan biri Geç Roma dönemine tarihlediğimiz bir kilise yapısıdır. Büyük Kemikli Burnu'nun 600 m. doğusunda ve denizden yaklaşık 300 m. içeride bir kiliseye ait olduğunu düşünülen kalıntıya ait duvarlar parçaları bulunmuştur. Aslında bu yapı kalıntısı Çanakkale Savaşları sırasında burada kazılmış olan siperler nedeniyle açığa çıkarılmıştır. Civarda çok sayıda siper izi ve savaşımlara ait kalıntılar bulunmaktadır. Kilisenin bulunduğu yerde kazılmış olan siper çukuru kilisenin doğusundaki yuvarlak apsisine kadar geldiğinde durmuştur (Resim: 5).

Kilise kalıntısına ait doğuda yuvarlak bir apsis belirgin bir şekilde görülmektedir. Fakat bu apsis dışında yapının apsis ile doğrudan bağlantılı duvarları saptanamamıştır. Ama gene de, doğu-batı ve kuzey-güney yönünde uzanan bazı duvar parçaları gerek siper kazısı sırasında, gerekse arazi üzerindeki izlerinden izlenebilmektedir. Yaklaşık 70 cm. kalınlığındaki apsis duvarı taş ve horasan harç yapılmıştır (Resim: 6).

Üzerindeki harç izlerinden sıvalı olduğu anlaşılmaktadır. Apsis'in tam orta yerinde sonradan açılmış bir su kuyusu bulunmaktadır (Resim: 7). Bu su kuyusunun antik çağlarda da olup olmadığı bilinmemektedir.

Kilise apsisi içinde ve kazılmış alanda yapmış olduğumuz yüzey araştırmasında Geç Roma dönemine ait terra sigillata, amphora ve başka çanak çömlek parçaları, cam parçaları ve gene Geç Roma dönemi kandil parçası bulunmuştur (Resim: 8). Bu alanda ayrıca yapıya ait döşeme taşları ile boyalı bir sıva parçası da ele geçmiştir. Yüzeyde ele geçen küçük buluntu parçaların tamamı tek bir döneme aittir. Kilisenin Geç Roma döneminde yapılmış ve kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Apsis içindeki bir kaçak kazının açığa çıkardığı, iç kısımdaki bir başka duvar parçası da kilisenin en az iki evresi olduğunu göstermektedir.

Kilise kalıntısının yer aldığı küçük tepe ve civarında yapmış olduğumuz yüzey araştırmasında arazi üzerinde bu yapıdan başka bir mimari ize rastlanılmamıştır. Çanak çömlek parçaları da gene bu küçük tepe ve civarında yoğunlaşmakta olup, arazinin diğer taraflarında görülmemektedir.

Büyük Kemikli burnunda bulduğumuz kilise kalıntısının Limnai antik kentle şimdilik bir bağlantısının olduğunu söylemek için erkendir. Civarda halen bu yapı kalıntısı ve Geç Roma seramik parçaları dışında daha erken dönemlere ait bir buluntu saptanamamıştır. Kilisenin de muhtemelen bu bölgedeki bir manastır ile ilişkili olabileceğinin söyleyebiliriz.

Büyük Kemikli burnu ve civarında Limnai antik kentini tespit etmeye yönelik çalışmalarımız gelecek yıllarda da devam edecektir.

3- KİLYE OVASI, KOELA ANTİK KENTİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Gelibolu Yarımadası'nın Eceabat İlçesi sınırlarında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında şimdiye kadar tespit ettiğimiz en önemli antik yerleşimlerden biri Koela Kenti'nin yerinin lokalizasyonudur. Gelibolu Yarımadasında Romalılar tarafından kurulduğu bilinen Koela'nın yeri şimdiye kadar tespit edilebilmiş değildi. Modern araştırmalarda antik yerleşimin günümüzde Kilye Koyu yakınlarında bir yerde olması gerektiği dışında bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca yerleşime ait civarda hiçbir mimari kalıntı ve sur benzeri yapı da görülememektedir. 2013 yılında ilk defa Kilye Ovası'nın güney batısında bu yerleşime ait izler tespit edilebilmiştir. Arkeolojik buluntuların yoğunluğu bu alanda kent boyutlarında bir yerleşimin bulunduğunu kanıtlamaktadır. Sikkeler ve seramik buluntular da bu yerleşimin geç Roma döneminde kurulduğunu ve geç Roma dönemi sonuna kadar varlığını devam ettiğini göstermektedir.

Kent Roma imparatorlarından Augustus tarafından kurulmuş, daha sonra da Roma'nın Gelibolu Eyaletinin başkenti olmuştur. Roma imparatorluğu döneminde bölgenin en büyük ve zengin kentlerinden biri olan Koela, Bizans döneminde giderek küçülmüş ve dönemin sonu gelmeden terk edilmiştir. Zaman içinde kentin izleri neredeyse silinerek yok olmuştur. Günümüzde adını verdiği "Kilye Koyu" dışında bu roma eyalet başkentini hatırlatan bir kalıntı yoktur. Antik kaynakların bahsettiği ve kentin görkemini yansıtan yapılar bu gün toprak altındadır. Bu yapılardan biri de Koela sikkelerinde tasvirini gördüğümüz ünlü Tykhe tapınağıdır. Gelibolu Yarımadası'ndaki diğer antik kentlerin çoğu gibi Koela da geçmiş yılların kazılarıyla tahrip edilmemiştir.

Üstelik cephe gerisinde kaldığı için savaşların yıkımından da kurtulmuştur. Koela, ayrıca sonraki yüzyıllarda üzerinde başka yapılar yapılmadığı için korunmuş durumdadır.

Bölgede devam eden çalışmalarımızda her yıl düzenli olarak Koela yerleşiminde yüzey araştırması yapılarak antik kente ait yeni buluntular ve kanıtlar aranmaya devam edilmiştir. Burada yapılan incelemelerimizde yerleşim yerinin zaman içinde geçirmiş olduğu herhangi bir değişiklik ya da tahribat olup olmadığına bakılmıştır (Resim: 9).

Geçmiş yıllarda yerleşimin yayılım alanı içinde çok sayıda sikke bulunmuştu. Bu yıl da burada ele geçen iki sikkeden biri gene açıkça okunabilmektedir. M.Ö. 3. Yüzyıla ait bir Koela sikkesi yerleşimin Koela olduğunu kanıtlayan buluntulardan biridir (Resim: 10).

Yerleşimin özellikle nekropol alanlarını belirlemeye yönelik gelecek yıl da aynı bölgede çalışmalarımız devam edecektir.

4- SESTOS ANTİK KENTİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

2017 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarının en önemli amaçlarından biri Sestos antik kentini çevreleyen surları tespit ederek harita üzerine yerleştirmektir. Bu amaçla antik yerleşim üzerindeki Geç Roma-Bizans kalesi (Akbaş Kalesi) ve antik kenti çevreleyen surların tespitine yönelik araştırma yapılmıştır.

Kale Geç Roma döneminde inşa edilmiş, Bizans dönemi sonuna kadar ve hatta Erken Osmanlı döneminde de bir süre kullanılmıştır. Kalede kullanılan taşların cinsi ve boyutlarına bakılacak olursa, parçaların neredeyse tamamının yerel kum taşından ve çok da iri olmayan taşlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Kalenin duvar işçiliği Procopius'un da bahsetmiş olduğu Justinianus'un Sestos'ta yaptırdığı kale olduğunu göstermektedir (Resim: 11).

Kalede kullanılmış olan taşların neredeyse tamamı kentin yapılarından toplanmış olan taşlardır. Fakat sadece kalenin güney batı köşesinde kale duvarlarının en alt sırası olarak kalmış olan duvarlarda kullanılmış olan taşlar hem cins, hem de boyutları bakımından kalenin genelinden farklıdır. Erken

Bizans kalesinin bu noktada Sestos antik kentinin surları üzerine oturtulmuş olduğu görülmektedir (Resim: 12). Ne yazık ki, şimdiye kadar antik kenti çevreleyen surlara ait sağlam bir iz-kalıntı görülmüş değildir. Bu nedenle, kent surlarının yapım tekniği hakkında bilgimiz yoktur. Kalenin bu köşesinde gördüğümüz taş sırası en azından Sestos'un eski surlarının ne tür taşlar ve nasıl bir teknikle yapıldığı hakkında kıt da olsa bilgi vermektedir.

Kalenin altında gördüğümüz eski kent surlarının en azından arazi üzerindeki izlerini takip ederek Sestos'u çevreleyen surların tespiti yönünde çalışmalara başlandı. Bu amaçla yerleşimin güney batısında bu surlara ait izler ve kalıntılar arandı. Arazi topografyasının da yardımıyla kenti çevreleyen surların en azından geçmiş olduğu yerler belirlendi. Kuzey batıda sadece çok küçük bir alanda korunmuş olan bir sur parçası dışında başka bir duvar izine rastlanmadı. Ama arazideki topografik farklılık ve yer yer görülebilen bazı taş sıraları Sestos suruna ait izler olarak yorumlanabilir. Bu izler kuzey batıdan kuzey yönüne doğru devam etmektedir. GPS ile koordinatlar alınarak sur duvarının arazi üzerinde ne yöne doğru uzandığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Antik kentte devam eden araştırmalarımızda, yerleşimin kuzey ve doğu yönündeki surlarının geçtiği yerler bulunmaya çalışılmıştır. Kentin güneyinde yaptığımız çalışmalarda Sestos surlarının kuzey batıdaki izleri kuzey köşesine kadar takip edilebilmişti. Bu köşede ise yoğun maki ve çalılar çalışmanın kuzey yönde gerçekleşmesine olanak vermemiştir. Bu kesimde sur izlerini tespit etmeye yönelik çalışmalarımızı sürdüremesek de, antik kentin bulunduğu bölgedeki tarlalara ulaşmak için açılmış olan yol bazı duvar parçalarının da açığa çıkmasına neden olmuştur. Bu duvar parçalarının bulunduğu yerden GPS koordinatları alınarak kentin kuzey doğu ve doğu yönündeki sur izleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kesimde de duvarlara ait görünür bir kalıntı görülebilmiştir. Fakat topografyadaki değişiklikler ve arazi üzerindeki izler surun geçtiği yer hakkında bir fikir vermektedir. Kentin güney doğusuna kadar bu izler takip edilerek gelinmiş fakat buradan güney batısındaki duvarlara herhangi bir bağlantı tespit edilebilmiştir. Bu kesimdeki sur izlerinin tamamen kaybolmuş olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmalarımızda Sestos antik kentinin erken dönemlerine ait in-situ durumda sur kalıntısı görülebilmiştir. Sadece geç dönem kalesinin güney ba-

tısındaki duvarların altında gördüğümüz bazı taş sıraları dışında kentin antik kaynakların bahsettiği görkemli surlarına ait görünür bir iz yoktur. Fakat bunun dışında, araştırmalarımızın bu seneki en önemli buluşlarından biri olan kentin güney batısında tespit ettiğimiz küçük bir duvar parçasıdır (Resim: 13). Yapım tekniği ve kullanılan malzemeden Geç Roma dönemine ait olduğunu düşündüğümüz bu duvar parçası Sestos kentini çevreleyen surun bir parçası olmalıdır. Antik kaynaklardan Sestos'ta bir kale inşa edilmiş olduğunu bilmekle birlikte, kentin tamamını çevreleyen bir sur yapıldığı konusunda bilgimiz yoktur. Fakat daha sonraki dönemlerde kentin surları tamamen yıkılarak sadece buradaki kale bırakılmıştır. Kenti çevreleyen sur ile kalenin bağlantısının ne şekilde olduğu ise henüz anlaşılamamıştır.

Sestos antik kenti civarında devam eden çalışmalarımızın bir başka amacı kentin nekropol alanlarını tespit etmektir. Geçmiş yıllarda bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarımızda kentin kuzeyindeki yamaçlarda yüzeyde tarla sürümleriyle çıkmış olan bazı kemik parçaları ve seramik vb. malzemelerden burasının bir nekropol alanı olabileceği düşünülmüştür. 2017 yılı çalışmalarımızda bu bölgede çok daha ayrıntılı incelemeler yapılmıştır. Alan kuzeydeki ormanlık arazi içine doğru taranmış, tarla çalışmaları ve kaçak define çukurları gibi izlerden nekropol alanının bu bölgede tam olarak nereye kadar uzadığı tespit edilmeye çalışılmıştır (Resim: 14).

Kentin nekropol alanlarını tespit etmeye yönelik araştırmalarımızdan biri de yerleşimin batısındaki tarlalar ve ormanlık arazi içinde gerçekleşmiştir. Kentin batısında, geç Roma-Bizans kalesinin (Akbaş Kalesi) hemen dışında başlayan araştırmalarımızda ilk karşılaştığımız Osmanlı dönemi yapı ve çeşme kalıntıları olmuştur. Akbaş Kalesi'nin batısında, hemen duvarlarının dışındaki sırtta günümüzde görülen küçük Osmanlı mezarlığı burada daha önce var olduğu anlaşılan küçük bir yerleşime ait olmalıydı (Resim: 15).

18-19. yüzyıla ait mezar taşlarından bir tekkeye ait olduğu düşünülen mezarlar ile ilgili yerleşime ait bir kalıntı bulunamamıştı. Fakat 2017 yılında Çanakkale Savaşları Tarihi Alan Başkanlığı'nın mezarlık alanında ve Akbaş Kalesinde gerçekleştirmiş olduğu temizlik çalışmalarıyla bölge ot ve çalılardan büyük ölçüde temizlenmiştir. Böylece geçmiş yıllarda girilemeyen çalı ve makilik alanlarda yaptığımız araştırmalarda bu mezarlarla ilgili olduğunu

düşündüğümüz yerleşime ait mimari ve çeşme kalıntıları tespit edilebilmiştir (Resim: 16). Çeşmede yalak yaşı olarak kullanılan lahitler ve diğer mimari parçaların tamamı Sestos kentine aittir. Bu parçalar kentteki antik yapılardan taşınmış ve tekrar kullanılmışlardır.

Antik kentin batısındaki tarlalarda ve orman içinde yapmış olduğumuz araştırmalarda başka bir antik mimari kalıntıya rastlanılmamıştır. Ayrıca araştırmalarımız sırasında üç bronz sikke de bulunmuştur (Resim: 17). Ara- zide oldukça seyrek olarak gördüğümüz seramik ve tuğla parçaları kentin nekropol alanlarının bu bölgeye kadar uzandığını göstermektedir.

5- KÜÇÜK KEMİKLİ BURNU, ALOPEKONNESOS ANTİK KENTİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Gelibolu Yarımadası'nın kuzeyinde, Saros körfezine bakan Suvla koyun- da bulunan iki antik kentten biri olan Alopekonnesos günümüzde Küçük Kemikli Burnu üzerindeki Lale Baba Tepesi'nin batısındaki burun üzerine yerleştirilmektedir (Resim: 18). Bölgenin en eski kentlerinden biri olan Alo- pekonesos, M.Ö. 7. yüzyılda Miletoslular tarafından kurulmuştur. Tilki ya da tilki yavrusu anlamına gelen kentin adı, bastığı sikkeler üzerindeki tilki kabartmasıyla da uyushmaktadır. M.S. 2. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş olan kent, bu tarihten sonra halkının yeni kurulan Coela'ya taşınması sonucu terk edilmiştir.

2014 yılından bu yana yapmış olduğumuz yüzey araştırmalarında yerle- şim yerinin sınırları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Büyük Kemikli'de yak- laşık 1000 m. uzunluğunda ve 200 m. genişliğinde ok ucu şeklindeki burnun uç kısmından itibaren yaklaşık 700 m.lik batı ucunda buluntular yoğunlaş- maktadır. Antik kentin asıl yerleşimi bu kısımdadır. Burun üzerinde yapılan yoğun tarımsal faaliyetler ve tarla sürümleri nedeniyle antik kent büyük ölçü- de düzleştirilmiş durumdadır. Kentin sur duvarları ve yapılarına ait mimari taşlar bu tarımsal faaliyetler sırasında çıkartılmış ve taşınmıştır. Fakat buna rağmen burun üzerinde düzeltilememiş yükselti- ler altında bulunan kalıntı- lar hakkında bir fikir vermektedir. Yerleşim yerinde yüzeyde herhangi bir sur izi görülememekle birlikte doğusunda kule olması muhtemel yükselti ve

bununla bağlantılı burnu kuzey-güney yönde kesen uzun bir tümsek göze çarpmaktadır. Olasılıkla kentin sur duvarı olan bu tümsek, kuzey yöndeki tarla düzeltilmesi sırasında ortadan kaldırılmıştır. Fakat güneydeki bölümü oldukça belirgindir.

Yüzeyde Arkaik dönemden, Helenistik dönem sonlarına kadar çok sayıda ve çeşitli seramik parçaları bulundu. Seramikler dışında çatı kiremitleri, pit-hos ve tuğla parçaları, mimari terrakota, kandil, ağırşak ve benzeri arkeolojik buluntulara rastlandı. Arazide görülen çok sayıda çanak çömlek parçaları içinde bu yıl dikkatimizi çeken iki parça bir Knidos amporası mühürlü kulbu ile gene bir Knidos amporasına ait dip parçasıdır. Arazide ele geçen parçalardan biri de dikdörtgen prizma şeklindeki pişmiş toprak dokuma tezgahı ağırlığıdır. Üzerinde kazıma olarak yapılmış "B" harfi ve bir ok dışında üzerinde bezemesi yoktur.

Fakat bu yıl arazide bulduğumuz parçalar içinde ikisi oldukça önemlidir. Bunlardan biri kentin batı surlarından yaklaşık 200 m. doğuda bulduğumuz bir bronz aynadır. Alopekonesos'un nekropolü olduğunu düşündüğümüz bu bölge aynı zamanda kente doğudan gelen yolu üzerinde bulunmaktadır. Klasik-Helenistik dönemlere ait olduğunu düşündüğümüz disk şeklindeki bronz ayna üzerinde herhangi bir bezeme izi bulunmamaktadır. Kulp yada kulpa ait bir izin de bulunmadığı ayna üç parça halinde bulunmuş ve daha sonra restorasyon ile bir araya getirilmiştir. Eserin küçük bir parçası eksiktir (Resim: 19).

Yüzey araştırmasında ele geçen bir diğer buluntu ise küçük bir bronz sikkedir. İlk bulunduğu ön ve arka yüzü anlaşılmamakla birlikte M.Ö. 4-2. yüzyıla ait bir şehir sikkesi olduğunu düşündüğümüz sikkenin temizliğinin yapılması sonucunda araştırmamızın en önemli buluntusu olduğu anlaşılmıştır. Sikkenin ön yüzünde Dionysos başı bulunurken, arka yüzünde ise yüksek ayaklı bir kantharos ve iki yanında A ve Ω harfleri yer almaktadır. Sikke ile ilgili yaptığımız araştırmada, M.Ö. 400-300 tarihlerine ait bir Alopekonesos sikkesi olduğu anlaşılmıştır. Bu sikke şimdiye kadar doğrudan buradan geldiğini bildiğimiz-bulduğumuz ilk Alopekonesos sikkesidir (Resim: 20).

Suvla Körfezi'nin her iki burnunda şimdiye kadar yapmış olduğumuz araştırmalarda burada varlığından bahsedilen Alopekonesos ve Limnai

kentlerinin yerleri her zaman sorun olmuştur. Birçok kitapta Limnai güneydeki Küçük Kemikli burnu üzerinde gösterilirken, Alopekonesos kuzeyde Büyük Kemikli burnuna yerleştirilmiştir. Biz ise araştırmamızın başlangıcından itibaren bunun tersini düşünmüş ve Alopekonesos'un Küçük Kemikli burnunda olduğunu iddia etmiştik. Bölgede bulduğumuz kalıntılar burasının bir antik kent olduğunu işaret etse de, hangisi olduğu konusunda kesin kanıtlarımız yoktu. Fakat 2017 yılında bizzat tarafımızdan bulunan bu bronz sikke Küçük Kemikli burnundaki yerleşimin Alopekonesos antik kenti olma olasılığını oldukça güçlendirmiştir.

Küçük Kemikli Burnu'ndaki arazide yüzey araştırmamız burnun ucundan doğusundaki Lalebaba Tepesi ve Tuz Gölüne kadar arazilerin incelenmesi şeklinde devam etmiştir (Resim: 21).

Lalebaba Tepesi'nin batı eteklerinden itibaren Küçük Kemikli Burnuna kadarki tarlalarda çok yoğun olmamakla birlikte klasik ve Helenistik dönemlere ait seramik parçaları görülmektedir. Lalebaba tepesinin eteklerine doğru kentin diğer nekropolünün bulunduğunu söyleyebiliriz. Lalebaba'nın Tuz Gölüne doğru inen kuzey eteklerinde ise gene çok yoğun olmamakla birlikte Geç Roma seramikleri görülmüştür.

Lalebaba Tepesinin doğu eteklerindeki araştırmalarımız gelecek yıl devam edecektir.

6- KABATEPE LİMANI, ARAPLOS ANTİK YERLEŞİMİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kabatepe çevresinde 2016 yılında başlatmış olduğumuz yüzey araştırmalarının amacı bu bölgede daha önceden lokalize edilen Araplos antik yerleşimine ait kalıntıları tespit etmektir. Antik kaynaklarda bu civarda olduğu söylenen Drabos, bölgedeki küçük yerleşimlerden biridir. Geçmiş yıllarda Kabatepe Limanının güneyindeki sahil kesimi 1. derece arkeolojik sit olarak tescil edilmiş fakat bu tescilin ne amaçla yapılmış olduğu konusunda bilgi verilmemiştir.

Gelibolu Yarımadası'nda İon kolonizasyonu sırasında M.Ö. 6. yüzyılda kurulduğu düşünülen Araplos ile ilgili en erken bilgiler M.Ö. 4. yüzyıldan

itibaren gelmeye başlar. Fakat antik kaynakları destekleyecek arkeolojik bulgularımız olmadığından Araplos'un kesin olarak hangi tarihte kurulduğu ve ne zaman terk edildiği konusunda bilgimiz yoktur. Sadece bölgede yapılan yüzey araştırmalarında bulunan bazı Geç Roma dönemi seramikler yerleşimin en azından Roma çağında ayakta olduğunu gösterir.

Çalışmalarımızda limanın kuzeyinde, Kabatepe burnuna kadar kıyı ve iç kesimlerde arazi taranmıştır. Bölgenin yoğun çam ormanları ile kaplı olması genel olarak yüzeydeki kalıntıların görülmesine engel olmaktadır. Fakat orman yolları ve kesitlerin incelenmesi bölgenin arkeolojik potansiyeli hakkında az çok fikir vermektedir (Resim: 22).

Kabatepe Limanı'nın güney kısmında yüzey araştırmalarımız devam etmiştir. Limanın bu kısmı deniz kıyısı aynı zamanda güneybirlik tesis olarak kullanılmaktadır. Çalışmalarımızda tesis içi ve güneyindeki arazi taranarak antik kalıntılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Yüzey araştırması yaptığımız alanlarda çok seyrek de olsa antik seramik parçalarına rastlanmıştır. Geç Roma – Bizans dönemine tarihlenen bu parçalar ile ilgili herhangi bir mimari kalıntı görülmemiştir (Resim: 23).

Araştırmalarımızda bu bölgede özellikle Kabatepe burnu civarında yoğun olmak üzere çok sayıda çakmaktaşı yumrusu, yonga ve alet parçaları ele geçmiştir. Yangın alanı içinde açılan yollar üzerinde bulunan çakmaktaşı parçalar bölgede prehistorik bir yerleşimi işaret etse de, çalışmalarımızda böyle bir höyük tespit edilememiştir.

2017 yılında da liman etrafında bulmayı umduğumuz Drabos antik yerleşimine ait kalıntılara rastlanılmamıştır. Gelecek yıl limanın biraz daha gerisindeki arazilerde araştırmamız devam edecektir.

7- KÜÇÜK ANAFARTA KÖYÜ CİVARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Eceabat İlçesi'nin yaklaşık 14 km. kuzeyinde bulunan Küçük Anafarta Köyü, aynı ovadaki iki Anafarta Köyü'nden biridir. Burada yaptığımız araştırma köyün eski mezarlığında gerçekleştirilmiştir. Küçük Anafarta Köyü'nün hemen güneydoğusunda, Beşyol yolunun her iki kenarında köyün eski me-

zarlığı bulunur. Mezarlık koruma kurulları kararıyla 2. Derece Arkeolojik Sit sınırları içine alınmıştır.

Burada kayalık bir çıkıntı üzerinde geniş bir alanı kapsayan İslami mezarlık vardır. Bazıları üç metre yüksekliği bulan yerel taşlardan çok büyük, yekpare bloklar mezar taşı olarak kullanılmıştır. Köşeleri kabaca işlenmiş, yüzeyleri düzeltilmemiştir. Bazı araştırmacılar tarafından mezar taşları “menhir” ya da “megalit” olarak tanımlanmış olsa da, Osmanlı Dönemi köy mezarlığıdır. Mezar taşları bir hizada dizilmiş görünmektedir. Hem kullanılan taşların tipi ve hem de bir hizada dizilmiş olmaları, onların tipik Türk mezarlarından farklı olduğunu göstermekle birlikte köyün özgün mezarlığıdır. Gelibolu Yarımadası’nın en ilginç mezarlıklarından biridir (Resim: 24).

Mezarlık içinde yerel kaya bloklarından yapılmış mezar taşlarının yanı sıra, çeşitli tipte Osmanlı Dönemi mezar taşları da vardır. Ayrıca civardaki antik yerleşimlerden getirildiği anlaşılan bazı antik mermer bloklar da mezar taşı olarak kullanılmıştır (Resim: 25).

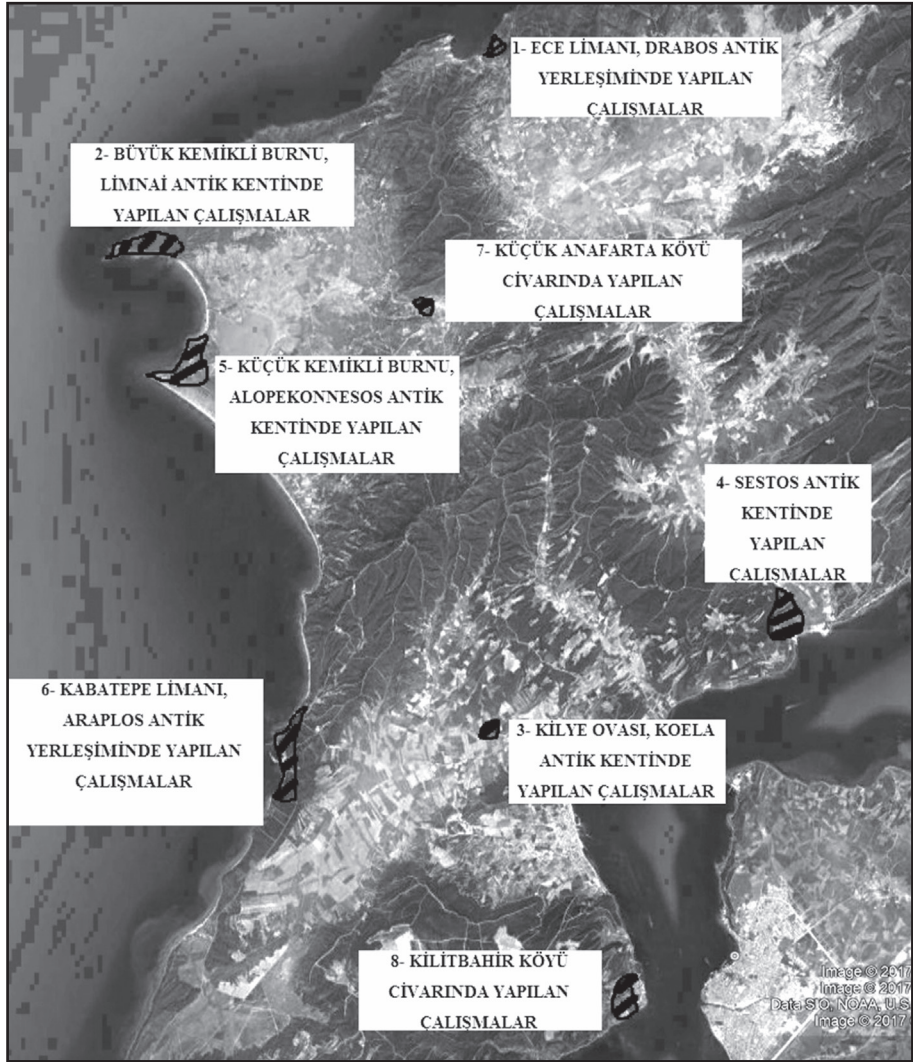
8- KİLİTBAHİR KÖYÜ CİVARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Eceabat İlçesi’nin yaklaşık 5 km. güneyinde bulunan Kilitbahir Köyü, Gelibolu Yarımadası’nın Çanakkale Boğazına dirsek yaparak uzandığı bir burun üzerinde yer alır. Bu burun aynı zamanda Çanakkale Boğazının da en dar yeridir. Hemen karşısında bulunan Çimenlik Kalesi ile birlikte, bu buruna inşa edilen Kilitbahir Kalesi, Fatih dönemi yapılarındandır.

Günümüzde Eceabat’a bağlı bir köy olan Kilitbahir antik çağlarda Kynossema olarak bilinmekteydi. Mitolojide Troia savaşlarından sonra tüm ailesini ve çocuklarını yitiren Troia kraliçesi Hekuba’nın buradaki burunda üzüntüsünden dişi bir köpeğe dönüştüğü ve mezarının buruna yakın bir yerde olduğu söylenir. Burunun bulunduğu yere yakın kıyıda M.Ö. 411 yılında Kynossema Savaşı olarak bilinen deniz savaşı olmuştur. Çanakkale Boğazında meydana gelen bu ilk deniz savaşı şimdiki Kilitbahir köyünün hemen açığında meydana gelmiştir. Antik çağlarda Kynossema olarak bilinen burunda günümüzde herhangi bir antik kalıntı görmek mümkün değildir.

Kilitbahir Köyü civarındaki yüzey araştırmaları daha çok köyün üst kısmında gerçekleştirilmiştir. Kilitbahir platosu olarak adlandırılan üst kısımlardaki düzlüklerde yapmış olduğumuz araştırmalarda antik dönemlere ait herhangi bir somut kalıntıya rastlanılmamıştır. Arazide tespit ettiğimiz kalıntılar daha çok Osmanlı dönemine ve Çanakkale Savaşlarına aittir. Bazı top siperleri ve gene topları taşımak için yapıldığını düşündüğümüz taş döşeme yollar ile cephanelik veya depo olarak kullanılmış bir tonozlu yapı dışında kalıntı yoktur (Resim: 26) (Resim: 27).

Yüzeyde bulunan çanak çömlek parçaları da Osmanlı dönemidir. Tek bir parça ise çok emin olamasak da, Geç Roma dönemine aittir. Bulduğumuz bu parça gelecek yıl bu civardaki araştırmalarımız için umut vermiştir.

Resim 1: 2017 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında çalışma yapılan bölgelerin uydu görüntüsü.

Resim 2: Ece Limanı kuzeyinde yer alan İncirli Liman içindeki antik yerleşim

Resim 3: Drakos antik yerleşiminde ele geçen arkaik ve klasik seramikler.

Resim 4: Büyük Kemikli Burnunda yüzey araştırması yapılan sahanın görünümü.

Resim 5: Büyük Kemikli’de bulunan kilise kalıntısı

Resim 6: Yüzey araştırmasında bulunan üzerinde Commodus portresinin bulunduğu Koela sikkesi ile okunamayan bronz sikke.

Resim 7: Erken Bizans kalesinin bu noktada Sestos Antik Kenti'nin surları üzerine oturtulmuş olduğu görülmektedir.

Resim 8: Geç Roma Dönemi'ne ait olduğunu düşündüğümüz bu duvar parçası Sestos kentini çevreleyen surun bir parçası olmalıdır.

Resim 9: Araştırmalarımız sırasında bulunan dört adet bronz sikke

Resim 10: Küçük Kemikli Burnu üzerindeki Alopekonnosos Antik Kenti'nin yerleşim alanı.

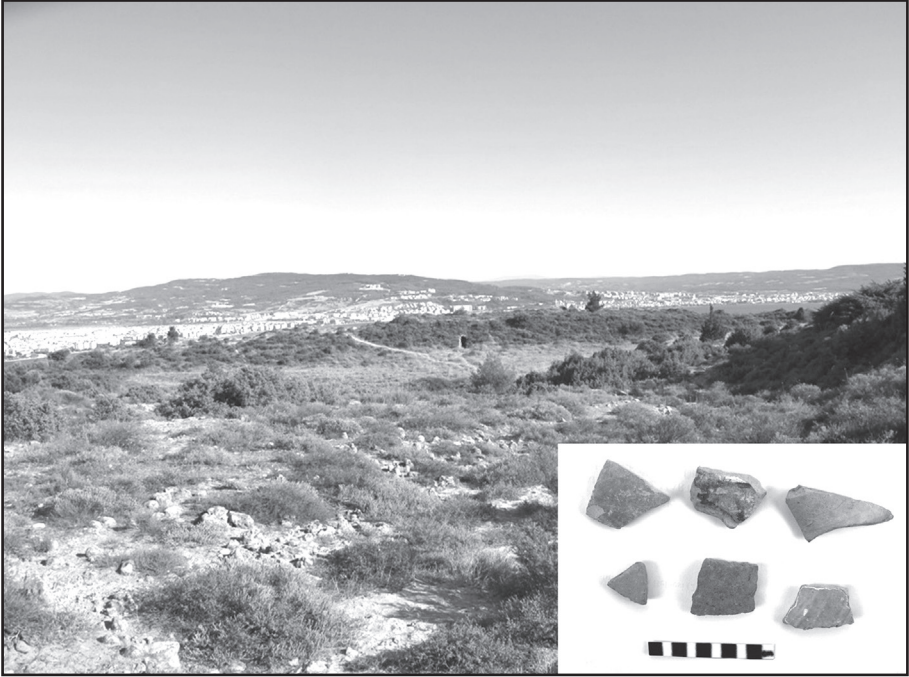
Resim 11: Alopekonnosos sikkesi

Resim 12: Kabatepe Limanı ve çevresinde yapmış olduğumuz araştırmalar.

Resim 13: Mezar taşlarından ve devşirme antik taşlardan örnek.

Resim 14: Kilitbahir Köyü civarında yapmış olduğumuz çalışmalar ve bulunan seramik örnekleri.

ĞİRESUN İLİ ALUCRA İLÇESİ

2016-2017 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Salih KAYMAKÇI*

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Giresun İli ve İlçeleri ile Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Eylül ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarımız daha önceki yıllarda sahil kesimi ve Alucra İlçesi'nde yapmış olduğumuz yüzey araştırmalarında¹ elde edinilen sonuçları desteklemek amacı ile daha çok ilin dağlık-ormanlık alanlarında gerçekleştirilmiştir. Giresun İli'nin iç kesiminde bulunan ve dağlık kesimini oluşturan Alucra İlçesi'nde devam edilen çalışmalardaki amacımız geçen yıllardan çalışmış olduğumuz ETÇ, II. Binyıl, Helenistik-Roma kültürlerinin iç kesimlerle olan bağlantılarına ulaşmaktı. (Harita: 1)² Araştırmamız öncelikli olarak Alucra-Şiran sınırında bulunan Fevzi Çakmak Köyü'nde başlamıştır.

Örenşehir I-II Yerleşmesi

Fevzi Çakmak Köyü'ndeki Yeşilyurt yolunun 300 m. kuzeyinde, Alucra Yeşilyurt Köyü yolunun 200 m. güneyinde bulunmaktadır. Alanda II. binyıl

* Dr. Öğr. Üyesi Salih KAYMAKÇI, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yalnızbağ Yerleşkesi Erzincan/TÜRKİYE.

1 Doksanaltı-Mimiroğlu 2011: 85-102; Doksanaltı vd. 2011: 163-184.

2 Giresun Müzesi Müdürü Hulusi Güleç'e ve Uzman Gökhan Gürnal'a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca yöre hakkında bilgi edindiğimiz İl Meclis Üyesi Sayın Durmuş Canikli ve Adem Soysal'a da ayrıca teşekkür ediyoruz. Araştırmalarımızda Erzincan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün desteğini aldık. Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne teşekkür ederiz. Araştırmalarımız sırasında desteğini gördüğümüz Alucra İlçe Kaymakamlığına, Alucra Belediye Başkanlığına, Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığı çalışanlarına teşekkür ederiz. Araştırmaya, İstanbul Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Derya Çığır Dikyol, Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Müzeyyen Kırlangıç ve Mustafa Kemal Üniversitesi öğrencilerinden Ahmet Çağrı Sökmen katılmışlardır. Özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine teşekkür ederim.

seramiği tespit edilmiştir. Tepe üstü yerleşmesi olarak görülmektedir. Yaklaşık olarak kuzey-güney 150 m., doğu-batı 250 m. boyutlarındadır (yükseklik 7-8 m.). Yerleşme üstünde 3 adet su sarnıcı mevcut fakat doğal yollarla dolmuş ve derinlik vermemektedir. İki evreli bir yerleşim olduğu olarak görülmektedir. Örenşehir I'ın 150 m. doğusunda Örenşehir II yerleşmesi yer almaktadır. Örenşehir II nin güney eteklerinde horasan harcı kullanarak yapılmış ve bir kısmı görünen duvar örgüsü tespit edilmiştir. Yerleşim alanında önemli oranda tahribat gözlemlenmiştir (Resim: 1-2).

Koordinatları ve yükseklik

N: 40° 19' 094" E: 38° 52' 636"

H: 1710 m.

Kalebaşı Mevkii I

Alucra – Şiran karayolunun 300 m. kuzeyinde Alucra Fevzi Çakmak Köyü yolunun yaklaşık olarak 400 m. kuzeybatısında ve muhtemelen girişi güneyde olan ve içerisinde birbirine bağlı 3 odası bulunan kaya mezarı olarak görülmektedir. Girişe bakan güney tarafından gözle seçilebilen 3 adet niş bulunmaktadır. Güneye bakan girişi tamamen tahrip edilmiştir. Sadece 50 cm. lik bir yükseltisi kalmıştır. Tahribata dayalı odalara dışardan girebilmek için sonradan açılmış girişler gözlemlenmiştir. Giriş odasının hemen üstünde tahrip edilmiş semerdamlı bir odanın olduğu görülmüştür (Resim: 3).

Koordinatları ve yükseklik

N: 40° 16' 742" E: 38° 52' 066"

H: 1747 m.

Kalebaşı Mevkii II

Güneye bakan girişi semerdamlı olan yapının girişinin önünde düzleştirilmiş bir alan mevcuttur. Girişin sağında ve solunda adaklar için nişler bulunmaktadır. Girişi kapatan bir kapının olduğu ve girişin sol tarafında kapının oturduğu sövenin olduğu görülmektedir. Girişin batı tarafında 2X2 m. boyut-

larında düzleştirilmiş alan mevcuttur. Girişin boyutları 50-60 cm., boyu 120 cm., içeri giden derinlik 130 cm.dir. İçeride büyük oranda tahribatın olduğu odanın eni 2 m., boyu 2.50 m.dir. Odanın içerisinde karşılıklı basamaklar görünmektedir. Batı tarafında ki tahrip edilmiştir. Mekanın GD kısmında sonradan açılmış bir giriş mevcuttur. Mekanın GD kısmında 1x1 boyutlarında düzleştirilmiş bir alan mevcuttur. Kalebaşı I in yaklaşık 100 m. kuzey batısında 1x1 boyutlarında düzleştirilmiş alandan başlayan ve GB ya doğru eğimli bir biçimde tırmanan giriş kapısına doğru bir yolun olduğu fakat bu yolun da tahrip edildiği gözlemlenmiştir.

Kalebaşı I ve Kalebaşı II'nin 150 m. güneyinde doğu-batı uzantısı yaklaşık 15 m. kuzey-güney uzantısı 30 m. olan açık ve düzleştirilmiş bir alanda 11 adet su sarnıcı tespit edilmiştir. Çoğu tahrip edilmiş neredeyse hepsinin içinde doğal toprak dolgusu olan ve tam derinlik vermeyen sarnıkların ebatları 1x1.5 boyutlarındadır. Alanda ETÇ, II. Binyıl seramiği tespit edilmiştir (Resim: 4-5).

Koordinatları ve yükseklik

N: 40° 16' 770" E: 38° 51' 896"

H: 1747 m.

Gavur Kalesi-Kutsal Alan

Önceki sene yaptığımız araştırmalarda tespit ettiğimiz yerleşmenin hemen karşısında bulunan kutsal alan olarak tanımladığımız kayalık alan ile ilgili çalışmalarımızı tamamlamak amacı ile bu senede Gavur Kalesi Yerleşmesini ziyaret ettik. Ana kaya ile sınırlanmış 20x20 m. boyutlarında bir tepe üstü yerleşimdir.³ Kaçak kazılarla tahrip edilen alandan çıkan molozların içinde GKÇ, ETÇ (Karaz) II. Bin yıl (OTÇ ve STÇ) ve az miktarda zayıf olarak Helenistik Roma keramikleri tespit edilmiştir.⁴ Keramiklerin tespit edildiği alan tepenin batı tarafındadır. Kutsal alan, çevresine göre hakim bir noktada bulunmak-

3 Kaymakçı 2017: 101.

4 Sikkeler korozyona uğramıştır ama tarihleme yapılabilmektedir. (Amisos Sikkesi M.Ö. 2. yy-Ön yüz Ares yada Nike arka yüz Gorgon başı Medusa)

tadır. Kutsal alanın kuzeyinde kaçak kazı çukurları gözlemlenmiştir. Kaçak kazılardan çıkan toprak yığıntısının yüzeyinde 2 adet sikke tespit edilmiştir. Önceki yıllarda hava muhalefeti nedeniyle yapılamayan kayalık alanın üst kısmında ki kutsal alanın mimari çizimi yapılmıştır (Resim: 6-7).

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 27' 637" E:38° 43' 326"

H: 2148

Bu seneki çalışmalarımız daha çok Alucra İlçesi'nin Gümüşhane/Şiran İlçe sınırını tamamlamaya yönelik olmuştur. Bu amaçla öncelikli olarak ilçenin güney doğusunda bulunan Karabörk Köyü araştırıldı. Yapılan araştırmalarda köy sınırları içerisinde herhangi bir kültür varlığı tespit edilememiştir. Yine aynı amaç ile Karabörk Köyü'nün kuzey doğusunda bulunan Yeşilyurt Köyü'nde araştırmalarımız devam etmiştir.

Kadının Deresi Mevkii

Yeşilyurt Köyü-Çalgan Köyü yolunun 500 m. güneyinde bulunan yerleşme, Yeşilyurt Köyü'nün 600 m., Yeşilyurt çayının 50 m. güneyindedir. Alan KD-GB 300 m., Doğu-batı uzantısı ise 200 m.

Yerleşmenin batısından başlayan alanda kaçak kazı çukurunun içinde bir kısmı görülen doğu-batı uzantılı taş örgü gözlemlendi. Tepeüstü yerleşmesi olarak görülen alanın yüksekliği yaklaşık 4m.dir.

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 19' 316" E:38° 54' 352"

H: 1832

Araştırma ilçenin güney sınırında bulunan Gürbulak Köyü'nde devam etmiştir. Burada yaptığımız sistematik yürüyüşlerimiz sonucunda köy sınırları içerisinde Kalecik Mevkii'ne gelindi.

Kalecik Mevkii

Gürbulak Köyü'nün 1 km. kuzeybatısında, Alucra-Siran karayolunun 700 m. kuzeydoğusundadır. Bir yamaç üzerinde erken dönem mezarlığı (OTÇ?) olarak görünen doğu-batı uzantısı 20 m., kuzey-güney uzantısı 10 m. olan mezarlık alanıdır. Mezarlık alanı tahribata uğramıştır. Önceki senelerde yapılan kaçak kazılardan elde edilen ve Kalecik'e ait mezar taşları köy içerisinde devşirme olarak kullanılmıştır. Mezarlık alanından gelen taşlara göre mezarlar taş sanduka mezarlar olarak görünmektedir.

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 17' 835" E:38° 49' 385"

H: 1683

Araştırmamız ilçenin kuzeydoğu köylerinde devam etmiştir. Bu amaçla çalışmalarımız Boyluca Köyü sınırlarında devam etmiştir. Köyün hemen içinde bulunan Garipler Mezarlığı incelenmiştir. Mezarlık üstünde horosan harçlı bir yapının olduğunu fakat yapının gözle görülemediğini tespit edilmiştir. Garipler Mezarlığı üstünde köy muhtarlığı tarafından yapımı devam eden yeni bir mezarlık alanı oluşturulmaktadır.

Gevezeli Mevkii

Boyluca Köyü içinde bulunan ve köyün 800 m. kuzeydoğusunda, Gevezeli Mahallesi'nin hemen kuzeyinden başlayan ve yamaç üzerinde bulunan, çevresi horosan harcı kullanılarak taş örgüyle çevrelenmiş bir tepe tespit edilmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı uzantısı 50 m., kuzeybatı-güneydoğu uzantısı 30 m. olan tümülüsün tepe noktasında bir oygu olduğu ve bu oygunun doğal yolla ile dolduğu gözlemlenmiştir. Tümülüsün üzerinde kuvvetle muhtemel yakın döneme ait bir yapının varlığı gözlemlenmiştir. Alan üzerinde II. Bin yıl, Helenistik- Roma (?) seramiği tespit edilmiştir.

Koordinatları ve yükseklik

N:40o 22' 749" E:38o 54' 640"

H: 1906

Araştırmamız ilçenin kuzeydoğusunda bulunan Akçiçek ve Demirözü köylerinde devam etmiştir. Fakat Akçiçek ve Demirözü köy sınırları içerisinde her hangi bir kültür varlığına rastlanmamıştır. Demirözü Köyü'nün güneybatısında bulunan Kavaklıdere Köyü'nde araştırmamız devam etmiştir.

Kale Mevkii-Kavaklıdere

Kavaklıdere köyünün 2.5 km. güneybatısında, Demirözü-Alucra yolunun 1 km. kuzeydoğusunda bulunan Kutsal alan yaklaşık olarak 200x100 m. ölçülerindedir.

Kutsal bir alan olarak görülmektedir. Coğrafyaya hakim bir noktada doğal kayaların oyularak şekillendirilmesiyle oluşan bir alan olarak gözlemlenmiştir. Oyguların çoğu kutsal alanın güney kesimindedir. Alanın güneyinde doğal kaya üzerinde ve güneydeki vadiye hakim bir konumda olan doğal taş üzerinde işlem yapılmıştır. Boyutları 130x100 cm., 50 cm. derinlik olan alan kuvvetle muhtemel kan akıtma töreni, ritüel-libasyon ile ilgili görünmektedir.

.Kutsal alanın güney kesiminde zeminden başlayarak yanyana üç oygu görülmüştür. Derinliği olmayan ve iç uzantısı olmayan bu oygular doğudaki 2 m., batısındaki iki oyguda 50 cm. en batıdaki 1 m. ene sahiptir. Bu üç oygunun üzerinde 15 cm. dairesel bir niş bulunmaktadır. Hemen üst tarafında aynı oygudan bir tane daha bulunmaktadır. Güney kesimindeki oyguların tamamı asimetriktr.

Kutsal alanın güneyinde bulunan ve adak-kan akıtma-libasyon için kullanılan doğal taşın güney kesiminde 4 adet nişin olduğu bunlardan batıda bulunan nişin doğal tahribatla tamamen kaybolduğu sadece bir kısmının görüldüğü, diğer üçünden ikisinin dış konturları belli diğer yerleri doğal tahribatla kaybolmuştur. Batı taraftaki niş 80x30 cm. boyutlarında tahribata uğramamış görülmektedir.

.Alanın çevresinde mimari yapılar mevcut ve alanın üst kısmında kaçak kazı tespit edilmiştir. Alanın çevresinde mimari yapı elemanları ve horasan harcı kullanılarak yapılmış duvar örgüleri tespit edilmiştir (Resim: 8).

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 25' 015" E:38° 46' 015"

H: 1936

Araştırmamız ilçenin güney sınırında devam etmiştir. Bu amaçla Çamlıyayla, Doludere ve Kabaktepe köylerindeki çalışmalarımızda köy sınırları içerisinde herhangi bir kültür varlığına rastlanmamıştır. İlçenin güney sınırı araştırıldıktan sonra ilçenin kuzeyinde bulunan Koman ve Suyurdu köyleri araştırılmıştır.

Koman Köyü'nde yaptığımız araştırmalarda köy sınırları içinde At Kayası Mevkii tespit edilmiştir.

At Kayası Mevkii

Doğal kaya üzerinde at kabartması ve at üstünde bir savaşçının olduğu ve elinde mızrak tuttuğu söylenen alanda herhangi bir kültür⁵ varlığına ait kalıntı olmayan At Kayası altında kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır. At Kayası'nın taban seviyesinden başlayan açık bir alan içerisinde doğal bir oyunun olduğu fakat bu oyunun zamanla dolmasından dolayı derinlik alınmamıştır. Köyün içinde Balıklı Mahallesi'nde bulunan alan Yağlıdere-Alucra yolunun 50 m. doğusunda, Koman deresinin 50 m. doğusundadır.

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 23' 558" E:38° 45' 203"

H: 1380

Tepe Tarla Mevkii

Koman köyü içinde Alucra-Yağlıdere yolunun 200 m. doğusunda Hacıili Mahallesi'nin 500 m. doğusunda bulunan bir yamaç yerleşmesi olarak görünmektedir. Yerleşmenin hemen doğusunda Koman Deresi akmaktadır. Yerleş-

---

5 Yerel yönetimlerden alınan bilgilere göre At Kayası'ndaki kabarmalar 1970'li yıllarda yol yapımı sırasında tahrip edilmiştir.

menin sınırları belli olmamakla birlikte yaklaşık 30x20 m. uzunluğundadır. Yerleşme üzerinde az miktarda amorf ETÇ ve Roma keramikleri tespit edilmiştir.

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 23' 056" E:38° 45' 335"

H: 1445

Araştırmamız ilçenin batısında bulunan Suyurdu Köyü'nde devam etmiştir.

Almoğun Yerleşmesi

Suyurdu Köyü'nün 500 m. güneydoğusunda, Moran Deresi'nin hemen kuzeydoğusunda bir yamaç yerleşmesi olarak görünmektedir. Alucra'yı Suyurdu köyüne bağlayan yolun hemen güneyindedir. Yayılım alanı belli olmayan yerleşme üzerinde ETÇ, II. Binyıl ve Helenistik-Roma keramikleri tespit edilmiştir. Yer yer insan kemik parçaları tespit edilmiştir. Yerleşme üzerindeki çalışmalarımız sırasında köy muhtarı tarafından daha önce buradan elde edilmiş bir ağırşak tarafımızca teslim alınmıştır. Muhtar ile detaylı olarak konuşulmuş ve kendisine 2863 No.lu yasa anlatıldı (Resim: 9).

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 22' 349" E:38° 43' 483"

H: 1372

Araştırmanın son günlerine doğru ilçenin kuzey sınırında bulunan Elmacık Köyü araştırılmıştır.

Kaleyeri / Kalecik Mevkii

Kuzey batı güney doğu uzantılı bir tepe üstü yerleşmesidir. Kuzeybatı-güneydoğu yaklaşık 160 m. güneybatı-kuzeydoğu uzantısı ise yaklaşık 50 m.

dir. Alucra Elmacık Köyü yolunun 300 m. doğusunda, Elmacık Köyü'nün ise 1 km. güneydoğusunda, Uzun Çayır Deresi'nin hemen 300 m. doğusundadır. Yerleşmenin güneybatı yamacında kaçak kazı çukuru gözlemlenmiştir. Yerleşme üstünde ETÇ ve II. binyıl seramiği tespit edilmiştir (Resim: 10-11).

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 28' 207" E:38° 47' 9153

H: 1816

Topalaksığ Yerleşmesi

Köyün 1 km. kuzeyinde bulunan ve hemen batısından bir çay akan tepe-üstü yerleşmesi olarak görülmektedir. Doğal kaya üzerinde ve üstünde ETÇ ve II. bin yıl ait keramikler tespit edilmiştir. Yerleşme Giresun Gümüşhane sınırında olup hakim bir tepedir. Kaya üstünde küçük bir alanda kaçak kazı çalışması yapılmış olup buradan da ETÇ (Karaz) ve II. bin yıla ait keramikler tespit edilmiştir. Tepeköy Gavurkale yerleşmesi ile aynı yol güzzerfahında bulunan Topalaksığ yerleşmesi Karaz kültürü açısından önemlidir. Keramikler daha çok doğal kayanın batı yamacında görülmüştür. Muhtemelen yağmur akıntısıyla yer değiştirmişlerdir (Resim 12).

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 28' 929" E:38° 47' 888"

H: 1922

Araştırmanın sonlarına doğru Alucra İlçesi'nin Şebinkarahisar ilçe sınırındaki Aktepe Köyü araştırılmıştır.

Aktepe Yerleşmesi

Aktepe Köyü sınırları içinde bulunan yerleşme, Alucra-Şebinkarahisar bağlantı yolunun hemen batısında bulunmaktadır. KD-GB 150 m., KB-GD 50 m. olan tepe üzerinde Orman Genel Müdürlüğü tarafından taraçalandırma

yapılmıştır. Tepe üzerinde keramik görülmeyen alanın yamaçlarında ETÇ ve II. binyıla ait keramik tespit edilmiştir. Yol güzergahı üzerinde bulunan ve ova içerisinde hakim bir noktada doğu-batı uzantılı geçiş yolunu denetleyen yerleşmenin yayılım alanı tam olarak belirlenememiştir (Resim: 13).

Koordinatları ve yükseklik

N:40° 19' 510" E:38° 42' 633"

H: 1643

Sonuç

Bu araştırma sezonu içerisinde konumuzla ilgili yaptığımız araştırmalar sırasında özellikle Alucra çevresinin Şiran-Çamoluk, Alucra-Yağlıdere-Dereli ve Alucra-Şebinkarahisar ile bağlantı noktaları üzerine yoğunlaştık. Genel olarak bakıldığında bölgede yaygın olan Erken Tunç Çağı, II. binyıl ve Helenistik-Roma kültürleri kuzey-güney uzantılı değil, doğu-batı uzantılı olarak gelişim göstermektedir. Alucra'nın doğusunda kalan ve Gümüşhane'ye bağlı olan Şiran İlçesi.⁶ Karaz, Erken Tunç Çağı ve II. binyıl kültürlerini içinde barındıran yerleşimler ile Alucra İlçesi'nde tespit ettiğimiz Gavur Kalesi Yerleşimi Karaz Kültürü açısından devamlılık göstermektedir. Alucra İlçesi'ni Şebinkarahisar'a bağlayan yol üzerinde bulunan Kalebaşı I, Kalebaşı II, Kalecik ve Aktepe yerleşmeleri Erken Tunç Çağı ve II. binyıl kültürlerini içinde barındıran önemli alanlardır. Bu alanlardan elde ettiğimiz buluntular üzerinde yapacağımız çalışmalar ile bölgenin dağlık alan kültürlerinin kendi içerisindeki durumu ve çevre kültürlerle ilişkileri açısından belirleyici rol oynayacaktır.

Yerleşmelerin Listesi

1. Örenşehir I-II Yerleşmesi
2. Kalebaşı Mevkii I

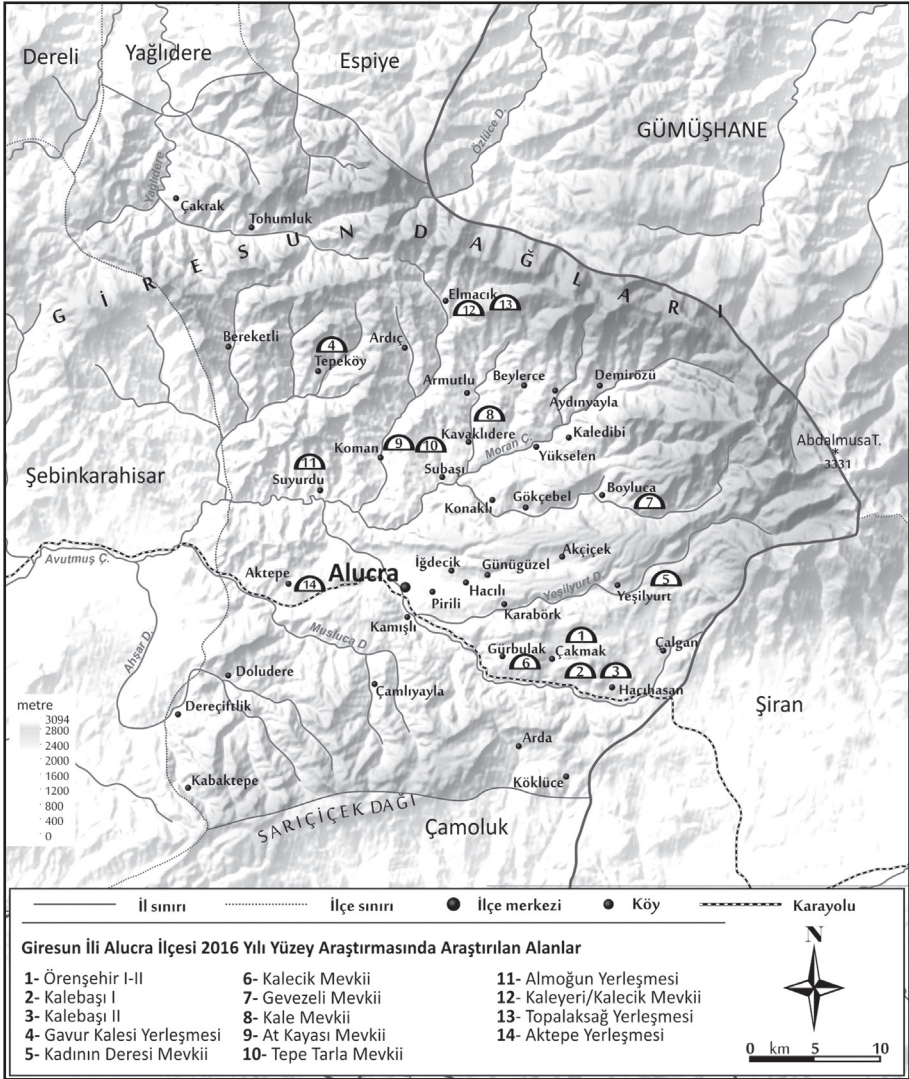
---

6 Çiğdem 2004: 293-294-300.

3. Kalebaşı Mevkii II
4. Gavur Kalesi Yerleşmesi
5. Kadının Deresi Mevkii
6. Kalecik Mevkii
7. Gevezeli Mevkii
8. Kale Mevkii
9. At Kayası Mevkii
10. Tepe Tarla Mevkii
11. Almoğun Yerleşmesi
12. Kale Yeri / Kalecik Mevkii
13. Topalaksağ Yerleşmesi
14. Aktepe Yerleşmesi

KAYNAKÇA

- ÇİĞDEM, S. VD. 2004, S. Çiğdem-H. Özkan-H. Yurttaş, 2003 Yılı Gümüşhane Yüzey Araştırması, AST 22/1, 285-300.
- DOKSANALTI, E. VD. 2010, E. Doksanaltı-E. Aslan- İ. M. Mimirolu, Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, AST 28/2, 143-162.
- DOKSANALTI, E. VD. 2011, E. Doksanaltı-E. Aslan- İ. M. Mimirolu, Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, AST 29/2, 117-145.
- KAYMAKÇI, S. 2017, Kelkit Havzası'nın Eskiçağ Tarihi ve Arkeolojisi, Kömen Yayınları, Konya.

Harita 1: Alucra İlçesi

Resim 1: Örenşehir I-II

Resim 2: Örenşehir I-II, ETÇ- II. Binyıl Keramikleri.

Resim 3: Kalebaşı Mevkii I

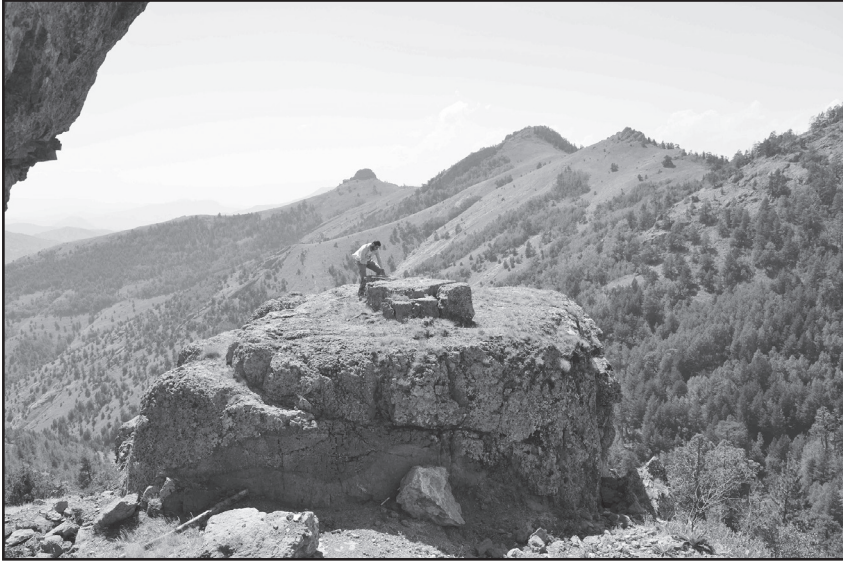

Resim 4: Kalebaşı Mevkii II

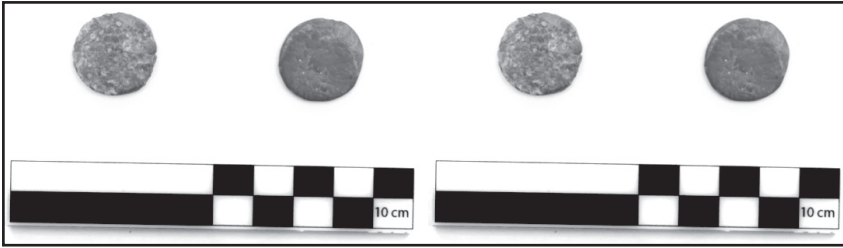

Resim 5: Kalebaşı Mevkii II

Resim 6: Gavur Kalesi- Kutsal Alan

Resim 7: Gavur Kalesi- Sikke

Resim 8: Kale Mevkii-Kavaklıdere

Resim 9: Almoğun Yerleşmesi ETÇ-II. Binyıl-Hellenistik-Roma Keramikleri

Resim 10: Kale Yeri-Kalecik Mevkii

Resim 11: Kaleyeri-Kalecik Mevkii, ETÇ-II. Binyıl-Hellenistik-Roma Keramikleri

Resim 12: Topalaksag Yerleşmesi

Resim 13: Aktepe Yerleşmesi

2017 YILI METROPOLİS ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Serdar AYBEK*
Onur GÜLBAY
Umut CANSEVEN

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.06.2017 tarih ve E.112213 sayılı izni ile başlayan çalışmalar 05.06.2017 - 16.06.2017 tarihleri arasında devam etmiştir.¹ İzmir Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Arkeolog Nuray PEHLİVAN bakanlık temsilcisi olarak görev yapmıştır. Çalışmalar arazide belgeleme, plan ve harita üzerine işaretleme faaliyetleri ile devam etmiş, sonrasında Metropolis¹ kazı evinde verilerin değerlendirilmesi ve dijital ortama aktarılması çalışmaları ile sonlandırılmıştır.

Taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmek üzere yapılmakta olan araştırmaların beş yıllık bir zaman dilimi içerisinde tamamlanması planlanmaktadır. Topografya, yollar, su kaynakları, savunma yapıları ve Metropolis'i çevreleyen küçük kome (köy) gibi bir kentin varlığını doğrudan etkileyen unsurların yanı sıra kırsal mimari ve etnoarkeolojiye de program içinde yer verilmektedir. Böylece Metropolis'in çevresiyle olan ilişkileri açıklanarak, kırsal-kent alan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan ağın Metropolis'in gelişimi-

* Prof. Dr. Serdar AYBEK, Celal Bayar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Manisa/TÜRKİYE.
Öğr. Gör. Dr. Onur GÜLBAY, Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü İzmir/TÜRKİYE.
Arkeolog Umut CANSEVEN, Bakanlık Temsilcisi
Arkeolog Nuray PEHLİVAN, İzmir Arkeoloji Müzesi, İzmir/TÜRKİYE.

1 Meriç, 1982, s.1-144.

ne olan katkısı açıklanmaya çalışılacaktır. Bu kapsam, kuşkusuz Metropolis ve çevresindeki sosyo-kültürel yapının gelişimine ve şehre olan etkilerinin açıklanmasına dair ipuçları sunacaktır (Harita: 1).

YÖNTEM

Çalışmalar sırasında karşılaşılan savunma yapıları ve su kemeri izleri yüzeyde iyi bir şekilde algılanabilmektedir. Bu nedenle, plan çıkarmaya yönelik aktiviteler bu izlere bağlı kalarak gerçekleştirilmiştir. “GPS” cihazının kullanımı ile yüzey araştırmasının rota izleri belirlenmiş ve cihaz yardımı ile konum noktaları oluşturulmuştur. “RTK-CORS” ile elde edilen hassas nokta verileri kalıntıların plan düzleminde konum hassasiyetlerini arttırmış ve dijital ortama aktarılmasında kolaylık sağlamıştır. Öte yandan, az sayıdaki tanımlanabilir yüzey seramiğinin toplanması, değerlendirilmesi eş zamanlı olarak yürütülmüştür (Resim: 1).

ÇALIŞMA ALANI VE TESPİTLER

2017 yılı araştırmaları Metropolis’in yaklaşık 15 km. uzağındaki çevre bandında sürdürülmüştür. Temel olarak Metropolis antik kentini gören erken yerleşimler, bağlantı ve su yolları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu alan Metropolis’in 14 km. kuzeyinde Ayrancılar Suyunbaşı Mevkii başta olmak üzere su kaynak alanları, 8 km. güneyindeki Gukguk Tepe (Koordinat: Enlem: 38.04956°, Boylam: 27.31285°) 4 km. batısında Uyuzdere Mağarası² (Koordinat: Enlem:38.126654°, Boylam:27.281822°) ve 12 km. doğusunda Tulum Kalesi³ (Koordinat: Enlem:38.07766°, Boylam: 27.44618°) olmak üzere sınırlandırılabilir (Harita: 1). Böylece, kuzeyden güneye Metropolis’in etki alanında yer alabilecek doğu-batı doğrultudaki yerleşim izleri, topografik izler, mağaralar ve su yolları takip edilerek Metropolis’in stratejik konumunun öneminin vurgulanması amaçlanmıştır. Araştırmalarda elde edilen sonuçları genel olarak tahkimatlı tepe yerleşimleri, su yolları ve mağaralar başlıkları altında üç kısma ayırmak mümkündür.

---

2 Meriç, 2013, s. 25-85.

3 Meriç, 2009, s. 59-61.

TAHKİMATLI TEPE YERLEŞİMLERİ:

Önceki yıllarda yapılan çalışmalarda mevcut planları ve konumu dijital ortama aktarılan Alaman Dağı'nın (Gallesion) üst kotlarında yer alan Özbey Köyü-"Karataş Kale" ve kuzeyde Sağlık köyü-"Avlutaş Kale" yerleşimlerinde belirlenen mimari ve yerleşim özelliklerine sahip alanların 2017 yılında yapılan çalışmalarda detay çizimleri tamamlanmıştır. Metropolis' in güneyinde yer alan Ahmetli Köyü'ndeki "Ahmetli Kale" (Koordinat: Enlem:38.08019°, Boylam:27.34906°) Helenistik ve Roma dönemi ağırlıklı seramik örnekleri (Çizim: 1) ile bölgenin genel şemasına uygundur. Yerleşimin bulunduğu tepe ile Metropolis Akropolü birbirini rahatlıkla görebilecek konuma sahiptir. Benzer durum Metropolis'in güney doğusunda ve Tulum Mahallesi sınırlarında yer alan "Tulum Kalesi" (Resim 2) için de geçerlidir. Her üç yerleşimin yüksekliklerinin birbirine yakın seviyelerde olması dikkat çekicidir. Tulum Kalesi'ne ait sur duvarları Helenistik duvar örgüsüne sahiptir (Resim 3), seramik yoğunluğu Helenistik ve Roma dönemi ağırlıklıdır (Çizim 2). Alanı çevreleyen Helenistik sur içinde yoğun Roma iskânını gösteren duvar kalıntıları ve çatı kiremitleri görülmüştür.

Helenistik döneme tarihlenen bu yerleşim alanları, Helenistik surlarla çevrili Metropolis Akropolü ile yükseklikleri bakımından bağlantılıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilen geç geometrik-arkaik kale yerleşmelerinin yaklaşık 400-650 m. seviye aralığında, Helenistik dönem yerleşimlerinin ise 100-150 m. seviye aralığında konumlandığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Metropolis çevresindeki eş yükselti tepeler üzerinde yer alan yerleşimlerin birbirleriyle tarihsel dönem ilişkisi olduğu düşünülmektedir (Resim: 4).

Özellikle geç geometrik-arkaik olarak bahsi geçen erken savunma yerleşim alanlarının yapılma amacı, Lydia Krallığı'nın Ephesos'un limanına ihtiyaç duyması ile ilişkilidir. Bu nedenle bölge halkı, yüksek tepelerde savunma amaçlı yapılar kurarak Karabel geçidinden Ephesos'a kadar olan hattaki sınır ve yol güzergâhını kontrol etmeyi amaçlamıştır.⁴ Metropolis-Ephesos yol güzergâhı üzerindeki 400-650 m. yükselti eğrileri içerisindeki erken savunma yerleşmeleri (Karataş, Avlutaş, Gukguk) bu karakterdedir (Resim: 5). Genel-

4 Roosevelt 2012, s. 897-907.

likle yığma taşlardan inşa edilen bu kaleler yuvarlak bir plana yakın olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Resim: 6). Seramik yoğunluğu geç geometrik – arkaik dönem ağırlıklıdır (Çizim: 3).

Özellikle tarihsel coğrafya ile ilişkili olarak aynı yol güzergâhı üzerindeki, savunma ihtiyacının daha azalması nedeniyle Helenistik dönemle beraber tespit edilen yerleşmeler (Tulum, Metropolis, Ahmetli) 100-150 m. yükselti eğrileri arasında Metropolis ve çevresinde karşımıza çıkmaktadır (Resim: 4). Fakat bunların hepsinde de bir sur sisteminden bahsetmek mümkündür.

SUYOLLARI

Araştırma kapsamında izlenen rotalardan bir diğeri de Metropolis'e gelen su yolu hattıdır. Yüzey üzerinde izlenebilen suyla ilişkili mimari kalıntılar belgelenecek Metropolis'in su kaynaklarıyla ilişkisi gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Kente gelen su yolu hattı Triyanda'dan (Ayrancılar) bugün halk tarafından Küçük Su ve Büyük Su olarak adlandıran iki kaynaktan başlayıp Metropolis'e doğru ilerlemiş olduğu tespit edilmiştir (Harita: 2).⁵

Bu görüşü destekleyecek en somut buluntu su kaynağına 6 km. uzaklıkta, yaklaşık 110 metrelik uzunluğa ve 3,5 metre yüksekliğe sahip biçimde korunmuş su kemerleridir. Su kemerleri bugün özel mülkiyet konumundaki tarım arazileri içinde yer almaktadır. 55 m. kotunda başlayan kemer yaklaşık 100 m. kadar izlenebilmektedir Koordinat: (Enlem:38.19895°, Boylam:27.31095°) (Şekil: 1 ve 2), doğrultusu Torbalı ovası ve Gallesion Dağı eteklerinden Metropolis'e uzanan hattı işaret eder.

Yer yer kaybolan su kemeri hattı Bademgediği yerleşim alanının doğusunda yer alan otoyolun böldüğü tepe yamacının doğusunda 4-5 m. uzunluğunda takip edilebilmektedir (Koordinat: Enlem:38.17301°, Boylam:27.30719°). Su kemerleri arazi üzerinde izlenebilen tüm noktalarda yaklaşık olarak 60-55 m. kotundadır. Bir kısmı günümüze kadar korunabilmiş olan su kemerleri bir Maksem - Rezervuar yapısı (Koordinat: Enlem:38.159455°, Boylam:27.31354°) ile son bulmaktadır. Bu yapı ile Metropolis arasında kalan alanda suyun ta-

---

5 Weber 1904, s.86-101.

şınmasına ilişkin başka bir kalıntıya rastlanılmamıştır. Araştırmalar sonucunda Maksem-Rezervuar bölgesinden sonra suyoluyla alakalı herhangi bir kalıntının tespit edilememesi Ayrancılardan başlayan hattın Metropolis'e kadar gelmemiş olabileceği savını düşündürmektedir. Bu olasılık kentte suyun nasıl tedarik edildiği sorusunu da akla getirmektedir (Resim: 7). Rezervuar olarak nitelendirilen dikdörtgen yapı 12x17 m. boyutlarındadır, horasan harçlı, yerel kireç taşı ile inşa edilmiştir. Tabanı horasan içine dikey biçimde saplanmış kırık mermer parçaları ile kaplanmıştır.

MAĞARALAR

Araştırmalar kapsamında bölge içerisinde daha önce varlığı bilinmeyen Dedecik mağarası kaydedilmiştir (Harita: 1). Buna ek olarak bölgede bulunan ve daha önce kayıt altına alınmış olan İncirli mağara ile Uyuzdere 1-2 Ana tanrıça kült mağaraları ziyaret edilerek çizimleri ile beraber gerekli inceleme ve araştırmaları yapılmıştır.

Dedecik mağarasının 33 m. uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir (Koordinat: Enlem:38.11763°, Boylam:27.32759). Bu mağara araştırmaları kapsamında ele geçen seramikler çizilerek fotoğraflanmış ve kayıt altına alınmıştır. Mağaradaki sarkıt-likitler, mağaranın doğal oluşum olduğunu düşündürmektedir (Resim: 8). Dedecik mağarada Türk Dönemi seramik parçaları, İncirli Mağara ile Uyuzdere Mağaraları'nda da Helenistik-Roma Dönemine tarihlendirilen seramik buluntularına rastlanmıştır. Bu mağaralarda daha erken dönemlere ait herhangi bir arkeolojik kalıntıya rastlanmamıştır.

DEĞERLENDİRME

2017 çalışmaları sonucunda 2016 yılında tespit edilen Avlutaş ve Karataş⁶ tahkimatlı kale yapılarına ek olarak, Gukguk Tepe (Resim: 5) Mevkii'nde 650 m. yükseklikte sarp bir kayalık alan üzerinde iki tahkimatlı yapı kaydedilmiştir. Sardes ve Smyrna'dan gelerek Metropolis ve Ephesos'a bağlanan yol hat-

---

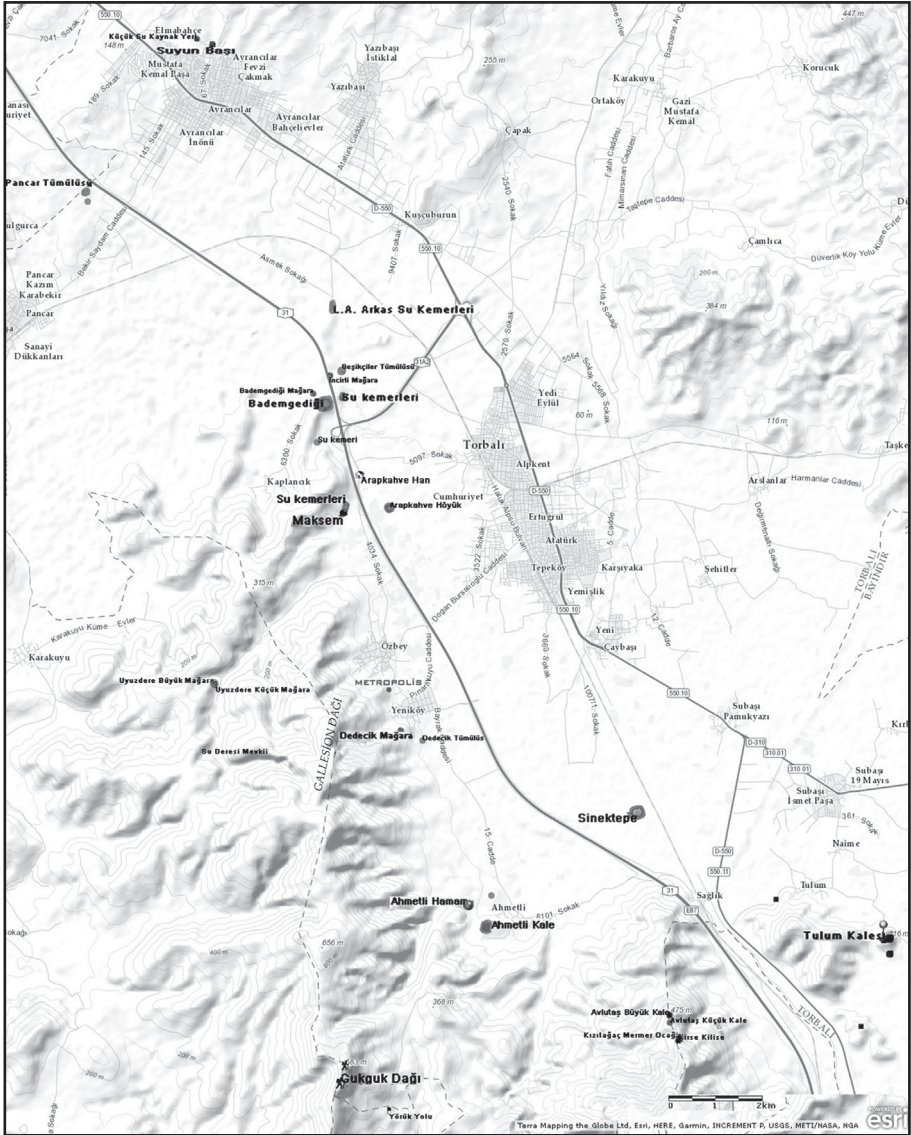
6 Aybek vd., 2017, s. 303-318 .

tını çok iyi bir şekilde görmekte olan yerleşimler, geometrik- arkaik dönemler içine tarihlendirilmektedir. Yığma taş bloklardan inşa edildiği anlaşılan surlar 2 kale şeklinde hem Avlutaş hem de Karataş karakterine çok benzemektedir. Benzer bir şekilde Ahmetli Köyü'nde de bir Helenistik yerleşim tespit edilmiştir. Böylece bölgenin erken geometrik-arkaik savunma tarzı ile Helenistik savunma karakteri araştırılarak bölgenin tarihi coğrafyası daha iyi anlaşılma-ya başlanmıştır. Bununla beraber çalışma programında yer alan suyollarının takibi ve kayıt altına alınması işlemleri gerçekleştirilmiş, bölgenin su yol ağı anlaşılma-ya çalışılmış, bu ağın Metropolis ve çevresindeki kırsal alanlardaki tarımsal faaliyetlere olan etkisi incelenmiştir.

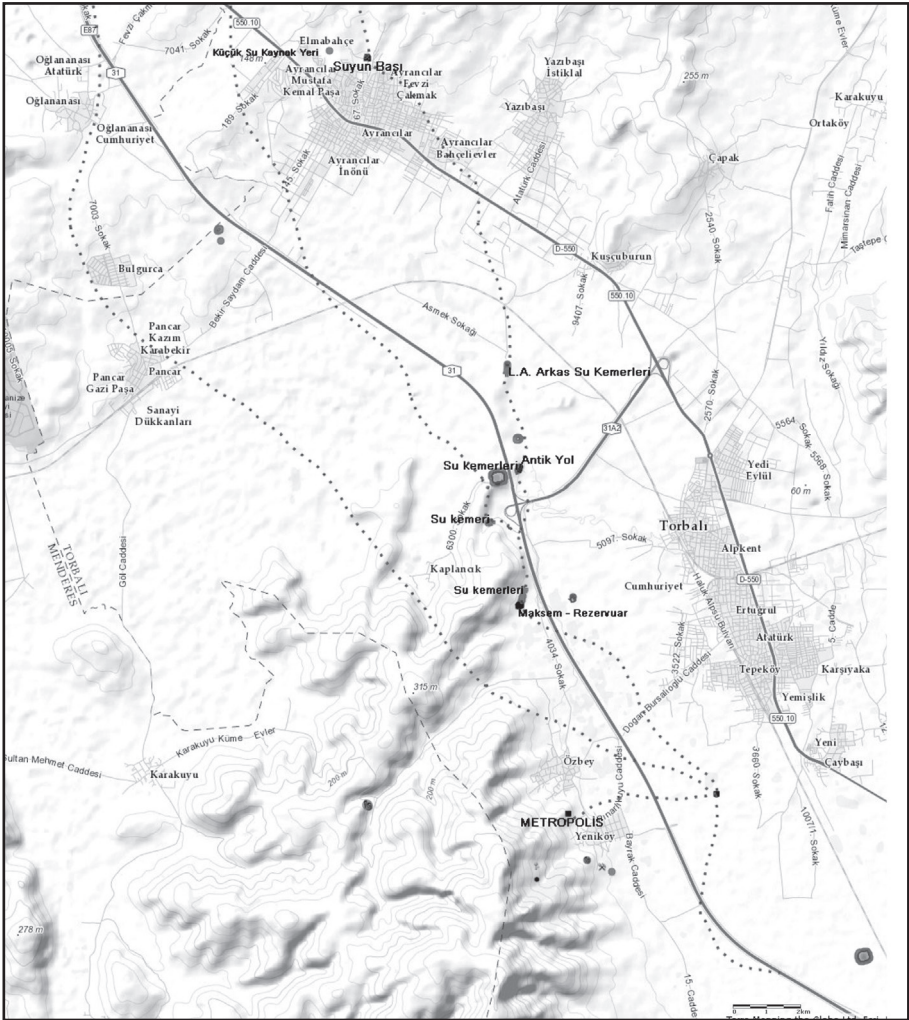
Bu yıl ilk defa bölgeyle ilişkili mağara araştırmalarına da değinilerek mağara literatüründe daha önce bilinmeyen "Dedecik" prehistorik yerleşmesine yakın olduğu için "Dedecik Mağara" (Resim 8) olarak adlandırılan bir mağara keşfedilmiş, daha önce bilinen İncirli Mağara ve Uyuzdere 1-2 kült mağaraları da bu kapsamda yeniden arkeolojik açıdan incelenerek değerlendirilmiştir. Yüzey araştırması kapsamında kalan ve tespit edilen mağara yerleşmelerinin gelecek yıl proje kapsamında araştırmasına devam edilmesi planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

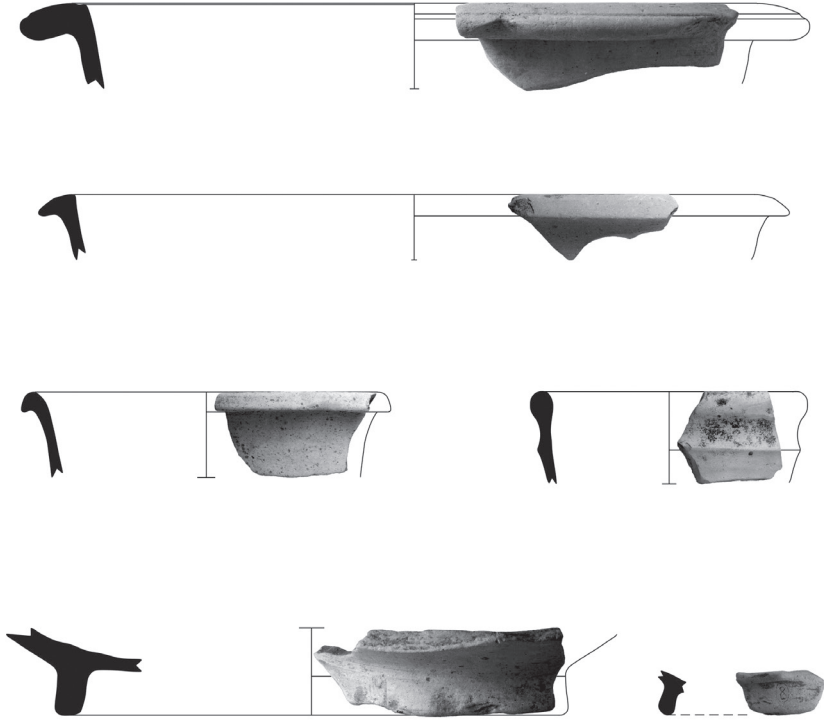
- AYBEK, S., GÜLBAY, O., KILIÇ, M., ARSLAN, B., BALIM, Y., CANSEVEN, U., 2016 Yılı Metropolis Çevresi Yüzey Araştırması, 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Bursa, 2017.
- ROOSEVELT C. H., *Iron Age Western Anatolia: The Lydian Empire and Dynastic Lycia, A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East, First Edition*, 2012.
- WEBER, G., *Wasserleitungen in kleinasiatischen Städten*. Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin, V 19,1904.
- MERİÇ R., *Das Hinterland von Ephesos, Archäologische-topographische Forschungen im Kaystros-Tal*, Wien, 2009.
- MERİÇ, EKİN A., *Ana Tanrıça Kutsal Mağaraları*, Metropolis III, İstanbul, 2013.
- MERİÇ R., *Metropolis Ionien:Ergebnisse Einer Survey-Unternehmung in der Jahren 1972-1975*, Königstein, Hain 1982.

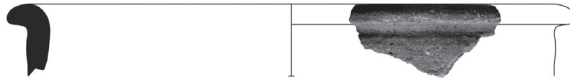
Harita 1: Metropolis Antik Kenti Çevresinde Arkeolojik Yüzey Araştırması Çalışmalarında Tespit Edilen Yerler

AHMETLİ KALE

%50 oranında küçültülmüşlerdir.

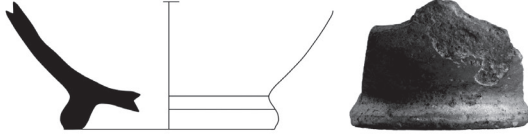
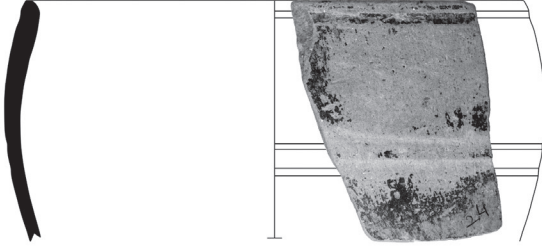
%25 oranında küçültülmüştür.

Çizim: 1

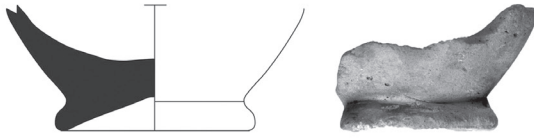
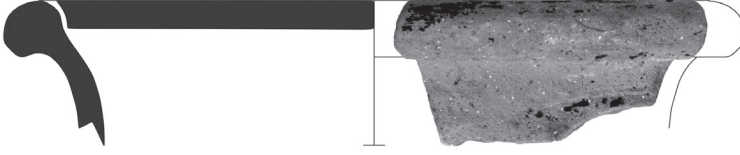

TULUM KALESİ

Çizim: 2

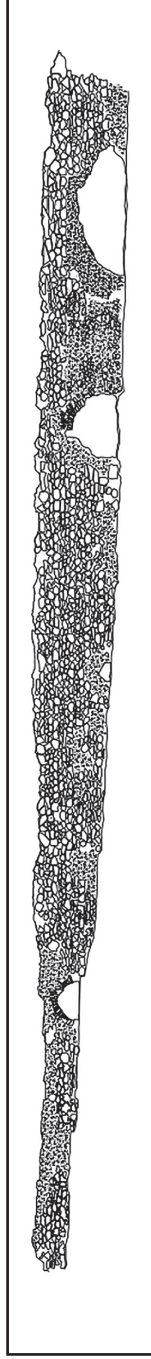
GUKGUK TEPE

Çizim: 3

Şekil 1: Arkas Tarım Arazisi'nde Yer Alan ve Günümüze Kadar İyi Korunmuş Olan Su Kemerinin Nokta Bulutu İle Elde Edilen Ortofoto Görünümü.

Şekil 2: Arkas Tarım Arazisi'nde Yer Alan ve Günümüze Kadar İyi Korunmuş Olan Su Kemerinin Ortofoto Yöntemiyle Çizimi.

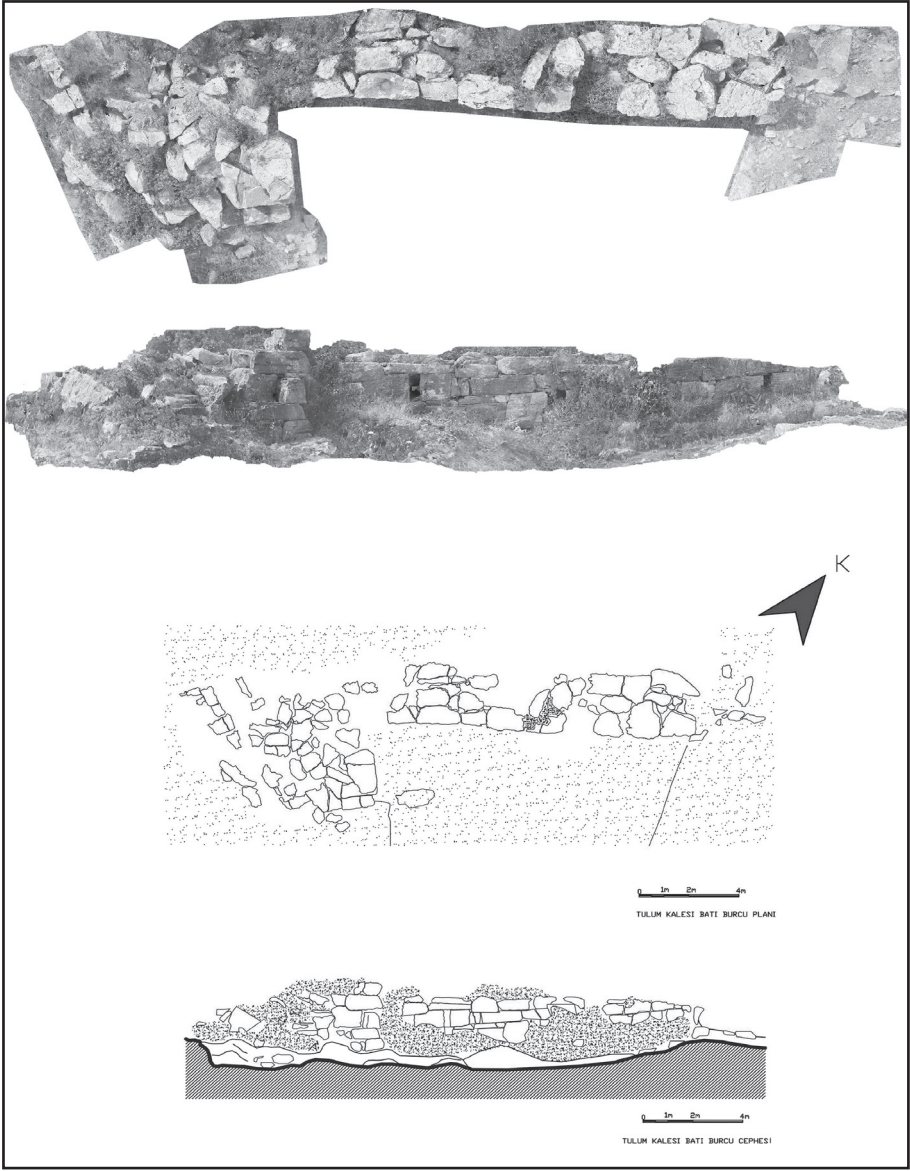

Resim 1: Yüzey Buluntularını Tespit Etme Çalışması

Resim 2: Tulum Kalesi Hava Fotoğrafı

Resim 3: Tulum Kalesi Batı Burcu Plan, Cephe Görsel ve Mimari Çizimleri

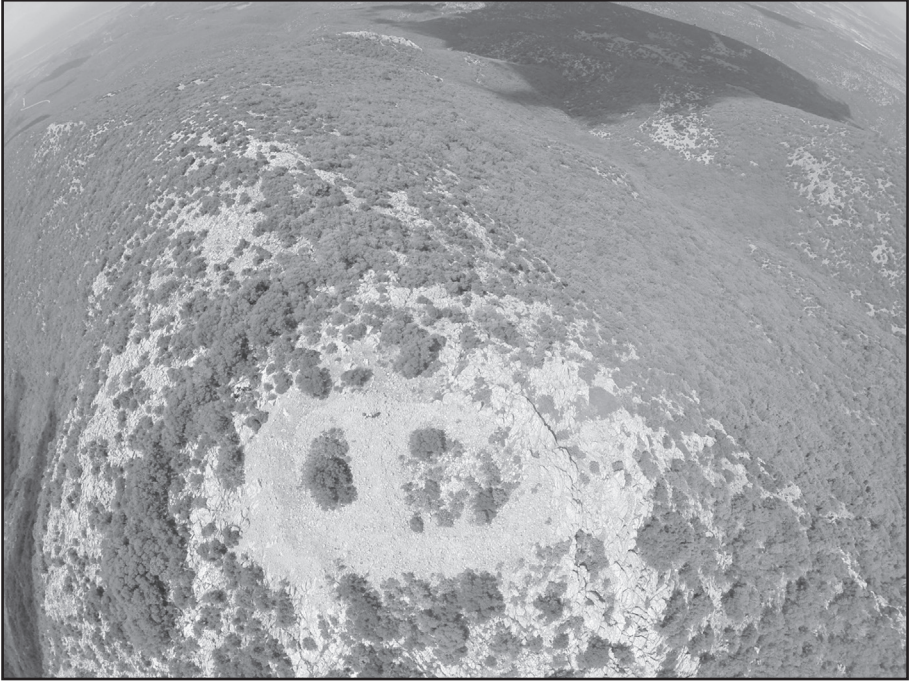

Resim 4: Metropolis Antik Kenti çevresinde bulunan yerleşimlerin konumları

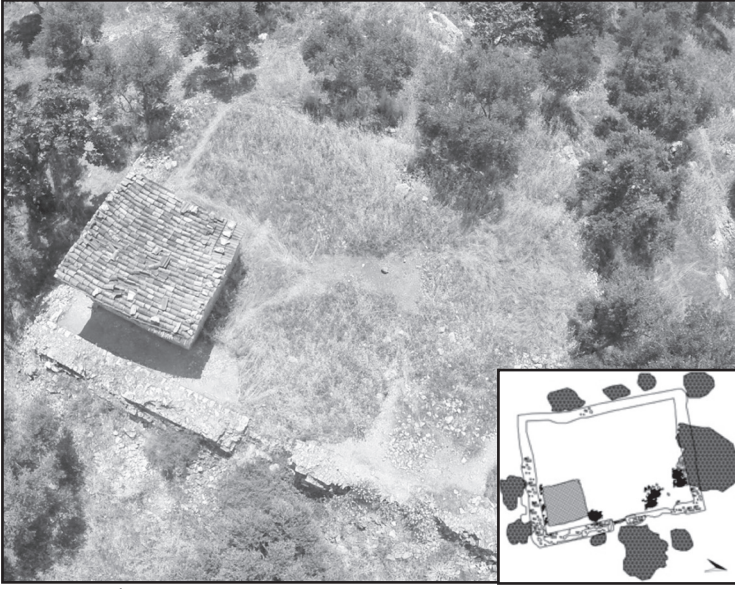

Resim 5: Gukguk Tepe 1 ve Gukguk Tepe 2

Resim 6: Gukguk Tepe 1

Resim 7: Maksem-Rezervuar Yapısı

Resim 8: Dedecik Mağara Sarkıt-Likit Oluşumları

DEMİR ÇAĞ VE HELENİSTİK DÖNEM TUNCELİ YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2017

Serkan ERDOĞAN*

Tunceli il sınırları kapsamında Demir Çağ ve Helenistik Dönem'e ait arkeolojik kalıntıların saptanması amacıyla Bitlis Eren Üniversitesi - Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü tarafından 2016 yılında başlatılmış olan Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli Yüzey Araştırması Projesi'nin ikinci arazi çalışma sezonu 26. 09. 2017 – 10. 10. 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). 2017 yılı yüzey araştırmasına Arş. Gör. Korkmaz Şen ile mimar Merve Bahur ekip üyesi olarak katılmıştır. Tunceli İli ve ilçelerindeki çalışmalarımız T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün desteği ile yürütülmüştür**.

2017 yüzey araştırması sezonunda Çemişgezek, Pertek ve Tunceli il merkezi çevresine odaklanılmıştır. Yüzey araştırması kapsamında toplam 13 arkeolojik merkez gezilerek gerekli görülen yerlerde yüzeyden seramik kırıkları ve küçük buluntular toplanmıştır. Söz konusu yerleşim alanları fotoğraflama, çizim ve koordinat alma yöntemleriyle belgelenmiştir.

* Arş. Gör. Dr. Serkan ERDOĞAN, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Rahva Yerleşkesi, Beş Minare Mahallesi, Ahmet Eren Bulvarı, 13000 Bitlis/TÜRKİYE.

** Bu yüzey araştırması, Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2017.14 numaralı proje ile desteklenmiştir. Çalışmalarımıza gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve çalışanları ile Bitlis Eren Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi aracılığıyla üniversitemize teşekkürlerimi sunarım. Yüzey Araştırması boyunca bize desteklerini esirgemeyen Çemişgezek Belediye Başkanı Ahmet Şadan Ersoy'a, Çemişgezek Kaymakamı Harun Kazez'e ve Tunceli Valiliği'ne bu vesileyle teşekkürlerimi iletmek isterim.

I. PERTEK

Kurbizak/Kurmizak Kalesi

Tunceli iline bağlı Pertek İlçesi'ne karayolu ile 35 km. kuzeybatısında bulunan Kurbizak ya da Kurmizak Kalesi, Akdemir (Avşeker) Köyü'nün 3 km. güneyinde, Bulgurtepe (Celador) Köyü'nün ise 3.5 km. güneydoğusunda konumlanmıştır. Günümüzde kale, Bulgurtepe Köyü'nün sınırları içerisinde yer almaktadır (Resim: 1).

Arkeoloji literatürüne ait çeşitli kaynaklarda atıf yapılmış olmasına karşın¹ Kurbizak/Kurmizak Kalesi, 2017 yılı içerisinde gerçekleştirilen "Tunceli & Demir Çağ ve Helenistik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması" kapsamında belgelenmek suretiyle arkeolojik olarak tanımlanabilmiştir. Daha önce herhangi bir tescil çalışması yapılmamış olan kalede Orta Çağ yapıları daha ağırlıktadır. Bu nedenle Orta Çağ öncesine ait çeşitli yapılar saptanmış olsa da kalenin günümüzdeki görünümüyle esas kimliğini Orta Çağ'da kazandığını belirtmek gerekir.

Kale tipindeki bir yerleşimi temsil eden Kurbizak Kalesi, yaklaşık olarak 15 km²'lik geniş bir alana yayılmıştır. Kale kuş uçuşu 150 x 100 m. ebatlarına sahiptir.

Kaleye girişin kuzeybatı yönünde olduğu saptanmıştır. Yerleşimin dik ve sarp bir tepede bulunmasından ötürü giriş yerine kadar sur duvarı, tesviye edilmiş toprak yüzeyi üzerine örülmüştür. Böylelikle hafif meyilli bir giriş yolu rampası yapılmıştır. Kalenin girişi, iklim koşulları ve defineciler tarafından tahribata uğramasından ötürü harap bir vaziyette günümüze ulaşmıştır. İki kemer tarafından taşınılan tonozlu bir girişinin olduğu mevcut kalıntılardan saptanabilmektedir.

Kalede saptanan basamaklı kaya tüneli, iki açık hava tapınım alanı, sarnıçlar ve nişli bir mekân Orta Çağ öncesine tarihlenebilecek başlıca mimari yapıları oluşturmaktadır.

Kalenin kuzeybatısında yer alan basamaklı kaya tüneli spiral formludur (Resim: 2). Farklı ebatlarda yarı işlenmiş taşlardan giriş kısmı inşa edilmiştir.

1 Taylor 1868: 321; Sinclair 1989: 80-81; Danık 2010: 75-76.

Giriş aksının devamında ana kayanın oyulmasıyla yapılmış tünelin toplam basamak sayısı 21 adettir. Dikdörtgen formuna yakın bir su toplama galerisine açılan tünelin çıkışı olduğuna ilişkin herhangi bir veri yoktur. Basamaklı tünelin üzeri tonozlu yapıdadır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar bu gibi basamaklı tünellerin Urartu Dönemi'nden ziyade Helenistik/Roma dönemlerine tarihlendirilmesi gerektiğini önermektedir².

Kalenin güneyinde şimdiki görünümüyle düzlenmiş bir kaya platformu tespit edilmiştir. Urartu açık hava tapınım alanlarında sıkça karşılaşılan bu mimari uygulama, Urartu ve Frig tapınım alanlarından bilinmektedir³. Öteki bir kutsal alan sitadelin güneybatı cephesinde ve kanallı iki adet sarnıçtan oluşan alanın 20 m. doğusunda yer almaktadır. Burada eğimli olan ana kayanın oyularak teraslandırılmasıyla 2.82 x 1.68 m. boyutlarında düz bir platform elde edilmiştir. Bu platformun orta yerine 0.15 m. derinliğe sahip 0.80 x 0.80 m. kare formlu, düzgün işçilikli bir kaide yapılmıştır (Resim: 3). Söz konusu kaide, bir yazıt veya stelin yerleştirilmesi için yapılmış olmalıdır. Aynı zamanda bu mekân, kutsal alan olma potansiyeli taşımaktadır.

Kurbizak Kalesi'nde Orta Çağ'a ait üç yapı tespit edilmiştir. Bu yapılar I – II –III No.lu yapılar olarak adlandırılmıştır.

I No.lu Yapı:

Yapı, iç kalenin zirvesine yakın kuzeybatı tarafında yer almaktadır. Dikdörtgen planlı, tek sıralı sivri kemerli üçayak ile mekân üç sahna ayrılmıştır (Resim: 4). Üzeri beşik tonoz örtülüdür. İç mekânının içerisi kemer üzengi taşlarına kadar taş ve toprak ile dolmuştur. Bu dolgu nedeniyle işlevi tam olarak belirlenememiştir. Yapının girişi, güneydoğu köşesinde yer alan bir açıklık ile sağlanmaktadır. Ayaklar ve kemer alınlıkları düzgün kesme taştan yapılmış olup, tonoz örtüsü moloz taş malzemedendir. Kuzeydoğu duvarının bitiminde bir açıklık ile iç mekân aydınlatılmıştır. Fakat izlerden tonozlarda da açıklıkların olduğu anlaşılmaktadır. Yapıyla ilişkili çeşitli tadilatların yapıldığı görülebilmektedir. Yapıya plan ve mimari yönüyle bakıldığında burasının bir mescit olabileceğini ifade etmek mümkündür.

2 Köroğlu - Danışmaz 2018: 177-120

3 Işık 1995: 56 vd.

II No.lu Yapı:

Yapı, iç kalenin doğusunda, sur duvarına bitişik iki mekândan oluşmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda konumlandırılan mekânlar dikdörtgen bir plana sahiptir. Her iki mekân da beşik tonoz örtülüdür. Tonozların ortasında birer dikdörtgen açıklık bırakılmıştır. Yapılan incelemede her iki mekânda da herhangi bir giriş veya giriş olabilecek bir açıklık saptanamamıştır. Yapının dört bir yanı Horasan harç katkılı moloz taş ile örülmüştür. Herhangi bir arkeolojik kazı yapılmaksızın Orta Çağ'a ait bu yapının fonksiyonunu belirlemek mümkün değildir.

III No.lu Yapı:

Kalenin güneybatısında yer almaktadır. Üç tarafı ana kayanın yontulması ile oluşturulmuş 7 x 8 m. ebatlarında düzleştirilmiş bir mekândır. Ön tarafı 0.80 m. ölçüsüne sahip bir duvar ile örülmüştür. Duvarın üst kısmı tamamen yıkılmış olup sadece temeli günümüze ulaşabilmiştir. Hangi amaç için yapıldığı veya kullanıldığı tanımlanamamaktadır.

Kale sitadeline giriş yolundaki kuzeybatı yamaçta, yıkılmış olan sur duvarına ait taş yığınları arasında Arap harfleriyle yazılmış iki adet yazıt parçası tespit edilmiştir. Yazı stilinden parçaların iki farklı kitabeye ait oldukları anlaşılmaktadır. Birbirinden farklı olan iki yazıt parçasının birinin inşa, diğerinin ise tamirat kitabesi olduğu düşünülmektedir. İnşa yazıtı olduğu düşünülen yazıt parçası üzerinde "Mahmud" ismi okunmakta olup 0.63 x 0.60 cm. ebatlarında ve 0.44 m. kalınlığındadır. Tamirat kitabesi parçası ise 0.50 x 0.40 m. ölçülerindedir ve 0.40 m. kalınlığındadır. Her iki yazıt parçasının boyutları anıtsal nitelikteki yazıtlara ait olduklarını göstermektedir (Resim: 5). Kitabe fragmanlarının çevirisini şu şekilde yapabilmek mümkündür:

Birinci Kitabe;

El-Adil Bin Mahmu(d)...

(Mes') ud Es-sekman....

Bin.....

İkinci Kitabe;

Bi amareti Mevla (na)...

El kamil.....

Kale üzerinde ele geçen seramik kırıklarının büyük çoğunluğu Orta Çağ ve sonrasına aittir. 13 - 14. ve 16. yüzyıla tarihlenebilecek Türk - İslam Dönemi yeşil sırlı seramik kırıkları ile Bizans Dönemi özellikleri gösteren hardal rengindeki sırlı seramik kırıkları bunlar arasında dikkat çekmektedir. Orta Çağ ile ilişkili çanak çömlek kırıklarının önemli bir bölümü kaba günlük kullanım kaplarından oluşmaktadır. İçlerinde muhtemelen Demir Çağı'na tarihlenebilecek kızıl - kahverengi astarlı seramik kırıkları da bulunmaktadır.

Konaklar & Deren Tepesi Kalesi

Deren Tepesi yerleşimi, Pertek ilçe merkezinin 34 km. güneybatısında yer alan Konaklar (Doğikan) Köyü'nün yaklaşık olarak 3 km. kuzeyinde bulunmaktadır (Resim: 6).

Kale tipindeki yerleşim, kireçtaşı ve yer yer kumtaşından oluşan bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Yerleşimin en önemli özelliği güney yamacında bir arada bulunan tek odalı dört adet (A -B-C- D) kaya mezarıdır (Resim: 7). Bunların haricinde kalenin doğu eteğinde ve "Kilise Tepe" denilen ayrı bir alanda bir adet (E) kaya mezarı daha tespit edilmiştir. *Arcosolium*lu tipteki söz konusu kaya mezarlarının mimari döşem bağlamında ortak özellikleri mezar teknesi ve *kline* barındırmalarıdır. Bu mezarların mimari döşemleri Geç Helenistik ya da Roma Dönemi'nde yapıldıklarına işaret etmektedir. Kalenin kurulmuş olduğu tepenin zirvesinde muhtelif yapılara ait olabilecek taş yığınları bulunmaktadır. Tescili bulunmayan kale üzerinde çeşitli defineci çukurlarının varlığını da gözlemek mümkündür.

Deren Tepesi Kalesi'nde saptanan seramik kırıkları Demir Çağ ve ekseriyetle Orta Çağ ile ilişkili görünen günlük kullanım kaplarından oluşmaktadır.

Beydamı & Keşiştepe Kalesi

Yerleşim, Pertek ilçe merkezinin 28 km. kuzeydoğusunda bulunan Beydamı (Balışer) Köyü'nün 500 m. kuzeybatısında konumlanmıştır. Kale, yerden yüksekliği 57 m. olan bir tepe üzerinde yer almaktadır. (Resim: 8).

Tepenin güneybatı ucunda tahkimat ile ilişkilendirilebilecek 1.5 x 1 m. ve 1 x 1 m. ebatlarındaki kabaca yontulmuş taşlardan oluşan kiklopik bir tarza sahip kalıntılar tespit edilmiştir. Bununla birlikte yerleşim üzerinde aynı ebatlardaki kiklopik yapım tekniğine sahip yarı işlenmiş taşlardan yapılmış muhtelif yapılara ait olabilecek taş örgüsü dizileri de bulunmaktadır. Yerleşimin güneybatı tarafında kaya bloklarının kabaca yontulmasından oluşturulmuş bir açık hava kutsal alanı fonksiyonuna sahip olabilecek bir yapının varlığı da belgelenmiştir. Kaya mihrabı şeklinde düzenlenmiş kutsal alanın muhtemel işlevi sunu çanak yuvası olan bir mimari döşemi bulunmaktadır.

Daha öncesinde tescil edilmemiş kale üzerinde saptanan seramik kırıkları ekseriyeti, Helenistik – Roma dönemleri ve Orta Çağ’a aittir. Az da olsa bazı seramik kırıklarını Eski Tunç Çağı ile ilişkilendirmek mümkündür. Envanterlik bir eser olarak gövde çapı 3.6 cm., yüksekliği 2 cm. olan pişmiş topraktan yapılmış bir ağırşak kale üzerinde ele geçmiştir.

Beydamı & Kale (Dat) Yerleşimi

Pertek ilçe merkezinin kuzeydoğusunda yer alan kale, Beydamı (Balışer) köyünün 1 km. batısında konumlanmıştır. Beydamı köyü, Pertek ilçe merkezine 28 km. kuzeydoğunda, Tunceli il merkezinin ise 25 km. güneyinde yer almaktadır. Kalenin yerden yüksekliği 135 m. olup ortalama olarak 150 m. x 30 m.’lik alanda buluntuların yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Seramik kırıkları ve düzensiz taş sıraları, kalenin güney ve güneydoğuya bakan zirve ve yamaçlarında yoğunlaşmıştır. Kalenin doğu ve güneydoğu cephesindeki zirveye yakın yamaçları yarı işlenmiş büyük kaya bloklarıyla teraslandırılmıştır. Söz konusu kaya bloklarından oluşturulmuş terasın fonksiyonu üzerine inşa edilmiş yapılar için olmalıdır. Yerleşim üzerindeki kabaca yontulmuş taşlar tahkimata ve muhtelif yapılara ilişkin olduğu düşünülmektedir. Yerleşimdeki kaba yapımlı seramik kırıklarından elde edilen izlenim Orta Çağ’a ait oldukları yönündedir.

Mercimek & Boğö Tepesi Yerleşimi

Boğö Tepesi yerleşimi, Pertek ilçe merkezinin 11 km. kuzeyinde yer alan Mercimek Köyü’nün 1 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Yerleşim, ortalama yerden yüksekliği 110 m. olan bir tepe üzerine kurulmuştur.

Kısmen toprak altında kalmış taş örgülerinden oluşan muhtelif yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Ele geçen çanak çömlek parçaları ekseriyetle Orta Çağ'a aittir.

II. ÇEMİŞGEZEK

Çemişgezek & İn Delikleri

Çemişgezek ilçe merkezinin batısında ve Tahar Çayı Vadisi'nin sarp kal-ker kayalarına oyulmuş yirmi civarındaki kaya odalarından oluşmaktadır. Yerel halk tarafından "İn Delikleri" ya da "Derviş Hücreleri" olarak isimlendirilen bu kompleks yapının ortalama rakımı 1650 m. civarındadır (Resim: 9).

Geçen yıldan beri sürdürdüğümüz İn Delikleri'ndeki belgeleme çalışması⁴ bu yıl tamamlanmıştır. Kaya blokları içerisine oyulmuş mekânlar grubundan oluşan İn Delikleri, dört katlı biçimde düzenlenmiş beş ana bölüme ayrılabilen bir yapı görünümündedir (Çizim: 1). Bu kompleks yapıyı dört kısım olarak kuzeyden güneye A-B-C-D-E şeklinde adlandırıp ayırt edebilmek mümkündür. Dört kat halinde sıralı odalar ve bu odaları birbirine bağlayan koridorlar ile kaya basamakları İn Delikleri'nin genel görünümünü tasvir etmektedir. D yapısı odalarına doğru açılan kayalara oyulmuş koridor şeklindeki yol, tapınak olarak değerlendirdiğimiz söz konusu yapı bölümlerinin birbirleriyle bağlantısını sağlaması açısından önemlidir. Bununla aynı önemdeki bir diğer yol, yapının E yapısı odalarına açılan kaya koridoru bu yılki çalışma da belgelenmiştir. Yapılan gözlemlerde girişi oldukça zor ulaşılabilir olan yapının E bölümüne bir kaya patikası ile gidilmekte ve bu bölümde kaya merdivenleri ile inilmek suretiyle diğer odalara açılmaktadır (Resim: 10). E bölümünün bazı odalarının moloz taşlar ve toprak dolgu malzemeye kaplı olduğu anlaşılmaktadır. E bölümü içerisinde yerel halk tarafından "Bey Odası" denilen oda içerisinde tabana oyulmuş oval bir formlu sarnıç benzeri bir mimari uygulamanın olduğu gözlemlenmiştir.

Geçen yılki çalışmada saptayamadığımız yapı içerisinde üçüncü katta bulunan ve tarafımızca "C Yapısı" olarak isimlendirilen alan tespit edilmiştir.

4 Erdoğan 2017: 449 vd.

Küçük bir kaya koridoru ve içerisinde 5 adet oda bulunan C Yapısı'nın duvarlarında yer yer Ermeni alfabesiyle kazınmış grafiti şeklinde yazılar bulunmaktadır.

İn Delikleri içerisinde nişlerin, kaya oluklarının, sunu çanak yuvalarının ve pencerelerin bulunması, yapılış amacının tapınma amacı taşıdığına işaret etmektedir. Mimari özellikleri ve planı, Urartu ve Roma mimari anlayışıyla uyusmamaktadır. Tapınağın yerel özellikler barındırması yerel bir tanrı ya da tanrıçaya ithafen yapıldığına yönelik kanıt oluşturabilir. Bu tapınak Roma Dönemi öncesinde Geç Demir Çağı'nda ya da Helenistik Dönem'de yapılmış olmalıdır.

Ulukale & Pırkani Kaya Mezarı

Geçen yıldan beri belgeleme çalışmaları sürdürülen kaya mezarı⁵, Çemişgezek İlçesi'ne 26 km. güneydoğusunda bulunan Ulukale Köyü'nün 3 km. güneybatısındaki Çaybaşı Mezrası sınırları içerisinde yer alır. Ulukale Kalesi'ne ise 4 km. mesafede olan tek odalı kaya mezarının bulunduğu alana yerel halk tarafından "Pırkani Mevki" denilmektedir.

Pırkani Kaya Mezarı, doğu-batı yönünde konumlanmıştır. Mezar odasına, doğu yönünde yer alan 1.75 x 1.40 m. ebatlarındaki düzensiz kemer formu tek bir kapı açıklığıyla giriş sağlanmaktadır. 1.75 x 1.25 m. ölçülerine sahip dikdörtgen planlı kaya mezarı tek odalıdır (Resim: 11). Mimari döşem bağlamında oldukça sade bir görünüme sahip olan mezar odası bir *kline*, *kline* içerisine yapılmış muhtemel işlevi bir sunu çanak yuvası olan bir oyuk ve düz bir mezar teknesinden oluşan üç mimari elemana sahiptir. Mezar içerisinde boydan boya uzanan seki biçimindeki *kline* 1.75 x 0.65 m. boyutlarında olup mezarın güney duvarına bitişik olarak yapılmıştır. *Kline* ile kapı açıklığının kesiştiği yerde muhtemelen sunular için yapılmış olan parabol formu bir oyuk yer alır. Mezar odasının kuzeyinde yine boydan boya uzanan 1.75 x 0.60 m. ölçülerinde düz bir platform bulunmaktadır. Bu platform görünüşe göre bir mezar teknesi işlevindedir. Mezar odasının üzeri eğimli bir tarza sahip tonozu yakın bir yapıyla örtülüdür.

5 Erdoğan 2017: 452.

*Arcosolium*dan ve Roma Dönemi'ne ait öteki başlıca mimari unsurlardan yoksun olan kaya mezarı, muhtemelen Helenistik Dönem gibi daha erken bir dönemde yapılmıştır.

Ulukale & Yünlü (Reşol) Kaya Oda Mekânı

Çemişgezek İlçesi'nin 26 km. güneydoğusunda bulunan Ulukale Köyü'nün yakınlarında yer almaktadır. Tam olarak yeri Ulukale Köyü'nün 4 km. güneybatısındaki Yünlü (Reşol) Mezrası'nda olan kaya oyma mekânı, Ulukale Kalesi'nin ise takriben 4.5 km. güneybatısında bulunmaktadır (Resim: 12).

Ulukale Çayı'nın geçtiği vadiye bakan bir kaya yüzüne oyulmuş söz konusu kaya oyma mekânı, doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Giriş açıklığı mekânın doğu yönünde bulunmakta olup 1.70 x 0.80 m. ölçülerindeki kemer formlu tek bir girişe sahiptir. 0.10 m.'lik bir eşikle girilen tek odalı mekânın, iç ölçüleri 1.30 x 1.20 m.'dir ve kemer formuna sahip bir plan sergilemektedir. Kaya odasının üzeri tonozlu bir yapıdadır. Oda mekânın içerisinde 0.50 m. çapında fonksiyonu tam olarak belirlenmesi mümkün olmayan bir oyuk yer almaktadır. Söz konusu oyuk kapı eşiğine kazınmış küçük bir kanal vasıtasıyla oda mekân girişinin hemen doğusunda bulunan oval formlu üç kuyu ile ilişkilendirilmiştir. İçi molozla dolu bu üç kuyunun çapları 1.50 m. ile 1.10 m. arasında değişmektedir. Söz konusu kuyuların ortak özellikleri diplerine yakın tarafta açılmış kanallar aracılığıyla birbirleriyle ilişkili olmalarıdır. Dolayısıyla oda mekânın içerisinde başlayan bir libasyon ya da bir sıvıyla ilgili bir işlem en son kuyuya değin ulaşmaktadır. Kaya odasıyla ilgili tüm bu kuyular ve kuyucuklar çeşitli ritüel uygulamaları ya da bir işliğin bir unsuru olarak yapılmış olmalıdırlar.

Herhangi bir seramik buluntusu içermeyen bu kaya oda mekânını Orta Çağ öncesine tarihlendirmek mümkündür.

Çemişgezek & Sakyol (Pulur) Höyüğü

Sakyol (Pulur) Höyüğü, Çemişgezek ilçe merkezinin 25 km. kadar güneyinde yer almaktadır. Höyük takriben 60 m. çapındadır (Resim: 13). Keban

Barajı kurtarma kazıları kapsamında arkeolojik kazısı yürütölmüş olan höyü-
gün⁶ Eylül – Ekim aylarında baraj sularının mevsimlik olarak çekilmesinden
dolayı incelenebilme olanağı bulunabilmektedir. Sakyol (Pulur) Höyüğü’nde
baraj gölü sularının aşındırması, çeşitli dönemlere ait seramik kırıkları ile ob-
sidiyen ve sileks taşlarından yapılmış farklı alet tiplerinin açığa çıkmasına ne-
den olmuştur. Bunların arasında saman yüzlü Kalkolitik Çağ seramiğı, Erken
Transkafkasya seramiğı, Eski Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı’na tarihlenebile-
cek Malatya – Elâzığ boyalı seramiğı ve yeşil sırlı Orta Çağ seramiğı başlıca
seramik gruplarını oluşturmaktadır. Seramik kırıklarının yanı sıra taş aletle-
rin ve obsidiyen malzemenin varlığı höyük yüzeyinde seçilebilmektedir.

Sakyol (Pulur) Köyü’nün 500 m. güneybatısında “Kösesu” adı verilen
mekide kabaca yontulmuş taşlardan meydana getirilmiş ovale yakın formlu
az sayıda mezar tespit edilmiştir. Eylül – Ekim aylarında Keban Baraj Gölü
sularının mevsimlik olarak çekilmesinden dolayı açığa çıkan az sayıdaki bu
mezarlar doğal nedenlerden ötürü epey bir tahribat görmüştür. Üzerinde az
sayıda bulunan seramik kırıkları tam olarak tanımlanamasa da tunç çağları
ile ilişkili görünmektedir.

Çemişgezek & Sakyol – Körkuyular Nekropolü

Körkuyular Nekropolü, Tunceli İli Çemişgezek İlçesi’nin 25 km. güneyin-
deki Sakyol (Pulur) Köyü’nün yakınlarında yer almaktadır. Nekropol, Sakyol
(Pulur) Höyüğü’nün 2 km. güneydoğusunda, Yeniköy (Gâvur) Höyüğü’nün
ise 3 km. kuzeydoğusunda konumlanmaktadır. Eylül-Ekim aylarında mev-
simlik olarak Keban Baraj Gölü sularının çekilmesinden dolayı nekropol ala-
nında inceleme fırsatı bulunulabilmiştir. Nekropol alanındaki mezarların be-
lirgin biçimde açığa çıkmasında baraj gölü sularının yıllardır süren gelgitleri
önemli rol oynamıştır.

Nekropol alanını, dört blok taştan meydana getirilmiş dikdörtgen formlu
mezar yapıları oluşturmaktadır. Ölçüleri 0.60 m. x 0.70 m. – 1.40 m. x 1.30 m.
arasında değişen taş sanduka görünömlü mezarların üzerleri yassı bir plaka

6 Koşay 1969: 320 vd; Koşay 1970: 139 vdd; Koşay 1971: 99-101; Koşay 1972a: 127 vdd; Koşay
1972b: 53 vdd; Koşay 1976a: 1 vdd; Koşay 1979: 77 vdd.

taşıyla örtülmüştür. Nekropoldeki tüm mezarlar taş sanduka mezar tipinde bir görünüm sergilemektedir (Resim: 14). Söz konusu mezarların ölçüleri birbirinden farklı olsa da tek tip bir tarzda yapıldıkları anlaşılmaktadır. Mezarların en önemli özelliklerinden biri ekstramural ölü gömme geleneğine sahip olmasıdır.

Dikdörtgen ve kare formuna yakın mezarlardan oluşan Körkuyular nekropolündeki mezarlara karşılaştırılabilecek en yakın örnekler Ermenistan'daki Elar yerleşiminde bulunmaktadır⁷. Bununla beraber Gürcistan sınırları içerisinde Erken Transkafkasya kültürüne ait muhtelif yerleşimlerde taş sanduka mezarların varlığı da bilinmektedir⁸.

Körkuyular nekropol alanında tespit edilen az sayıda ki seramik kırıkları arasında ağırlıklı olarak siyah astarlı Erken Transkafkasya seramiği bulunmaktadır. Bunun yanı sıra polikrom özellikteki Malatya-Elâzığ boyalı seramik kırıkları adedi az olmakla birlikte mezarların çevresinde ele geçmiştir. Bu iki seramik grubu dışında başka seramik gruplarına ait herhangi bir buluntu tespit edilmemiştir.

El yapımı, parlak ağırlıklı ve siyah monokrom astarlı sahip olan Erken Transkafkasya seramiği genel olarak Yukarı Fırat Bölgesi'nde M.Ö. 3500 (Geç Kalkolitik Çağ – ETÇ I) – 2000 (ETÇ III) yılları arasına tarihlendirmek mümkündür⁹. Yukarı Fırat Bölgesi'nin boyalı seramiğinin ortaya çıkışı ETÇ II'nin (takriben M.Ö. 2750) başlangıcıyla ilişkilendirilmekte ve bölgedeki bu seramiğin takriben M.Ö. 2000 yıllarına, ETÇ'nin bitimine ve hatta OTÇ I'e kadar varlığını sürdürdüğü ifade edilmektedir¹⁰. Körkuyular mezarlarında Erken Transkafkasya seramik grubunun görece daha fazla bulunması söz konusu nekropolün ETÇ III'den önce yapılmış olduğuna işaret etmektedir. Malatya-Elâzığ boyalı seramik grubu olarak varlığı ise nekropolün ETÇ II ve muhtemelen ETÇ III dönemlerinde de kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

Körkuyular nekropolü Anadolu'da şimdiye kadar saptanmış Erken Trans-

7 Khanzadyan 1979: 38 vd. fig. 42, 45; Sagona 1984a: 56; Sagona 1984b: fig. 135/2-3.

8 Işıklı 2011: 108.

9 Işıklı 2011: 256, 275 vd; Marro 2011: 291 vdd.

10 Marro 2011: 300, 304; Burney 1958: 170, 174, 194.

kafkasya kültürüyle ilişkilendirilebilecek tek merkez olma özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda Körkuyular nekropolü, Yukarı Fırat Bölgesi ile Güney Kafkasya arasında ölü gömme gelenekleri bağlamında bir ilişki olduğuna da işaret etmektedir.

Çemişgezek & Yeniköy (Gâvur) Höyüğü

Çemişgezek ilçe merkezinin 25 km. güneyindeki Sakyol (Pulur) Köyü'nün 3 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Günümüzde Keban Baraj Gölü suları altında kalmış Laluşağı Köyü'nün 3 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Keban Barajı kurtarma kazıları kapsamında kısmen arkeolojik araştırması yapılmış söz konusu höyüğün¹¹ üzerindeki baraj sularının Eylül-Ekim aylarında mevsimlik olarak çekilmesinden dolayı incelenebilme olanağı bulunabilmektedir. Baraj suyunun mevsimlik olarak çekilmesine karşın Yeniköy (Gâvur) Höyüğü'nün kara ile bağlantısı yoktur ve günümüzdeki görünümü bir ada şeklindedir. Takriben 100 m.lik bir çapa sahip olan höyük ile kara arasında 50 m.lik bir mesafe bulunmaktadır.

Höyük üzerinde yer yer yanık izi taşıyan kerpiç duvarları izleyebilmek mümkündür. Höyükte tespit edilen bol miktarda seramik kırıkları arasında Kalkolitik ve Tunç çağlarına ait kaplar çoğunluktadır. Bu kaplar arasında Eski Tunç Çağı'na ait siyah açkılı Erken Transkafkasya seramik grubu ile bölgeye has olan Malatya-Elâzığ boyalıları önemli yer tutar. Bununla birlikte fazla olmamakla birlikte obsidiyen alet ya da alet parçalarının yerleşim üzerinde varlığı saptanmıştır. Yeniköy (Gâvur) Höyüğü üzerinde çapı 10.8 cm., kalınlığıysa 1 cm. ölçülerinde olan ETÇ ya da OTÇ dönemlerine ait olabilecek bir adet çeç mühür ele geçmiş olup söz konusu mühür Elazığ Müzesi'ne kazandırılmıştır.

III. TUNCELİ İL MERKEZİ

TSK Lojmanı Höyüğü

Tunceli İli Atatürk Mahallesi sınırları içerisinde yer alan höyük, eski Tunceli Yüksekokulu bahçesinde bulunmaktadır. Günümüzde ise burası Tunceli

11 Koşay 1976b: 175 vdd.

Komando Taburu'na ait TSK lojmanı içerisinde yer almaktadır. 923 m. rakımlı olan höyüğün yerden yüksekliği 4 m.'dir. Höyük, 70 x 70 m.'lik bir alana yayılmıştır.

Daha önce tescillenmiş olan höyük, önemli ölçüde tahribata uğramıştır. Geçmişten bu yana yüksek okul ve lojman gibi kamu kuruluşlarının bir parçası olmasıyla birlikte yakın zaman öncesinde höyüğün mezarlık olarak kullanılmış olması ve yakınlarında yer alan barajın olumsuz etkisi, yerleşime ilişkin tahribatın oluşmasında ana etkenlerdir. Höyük üzerinde ele geçen seramik kırıkları Eski Tunç Çağı (Erken Transkafkasya kültürü) ve Orta Çağ özellikleri göstermektedir. Daha önce yapılmış bir araştırmaya göre Tunç Çağı boyalı seramik kırıklarıyla prehistorik dönemlere tarihlenebilecek obsidiyenler, çakmaktaşıdan aletler, taş aletler, dilgiler ve kesici aletler höyük kalıntıları üzerinde tespit edilmiştir¹².

Burmageçit Urartu Yerleşimi

Tunceli il merkezinin 22 km. güneyindeki Burmageçit (Şihzo) köyü sınırları içerisinde yer alan Burmageçit yerleşimi takriben 2000 m²'lik bir alana yayılmıştır. Yerleşimin yerden yüksekliği 35 m.'dir.

Üzerinde önemli bir tahribata rastlanmayan Burmageçit yerleşimi 1980'li yıllarda yapılan yol çalışmaları esnasında açığa çıkarılan Urartu metal eserleri ile tanınmıştır¹³.

BİBLİYOGRAFYA

BELLİ 1993: O. Belli, "Der beschriftete Bronzehelm des Königs Menua aus der Festung Burmageçit bei Tunceli", *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors, Studies in Honor of N. Özgüç* (Ed. M. J. Mellink – E. Porada – T. Özgüç), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 61- 67.

BURNEY 1958: C. A. Burney, "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age" *Anatolian Studies* 8, 1958, s. 157 – 209.

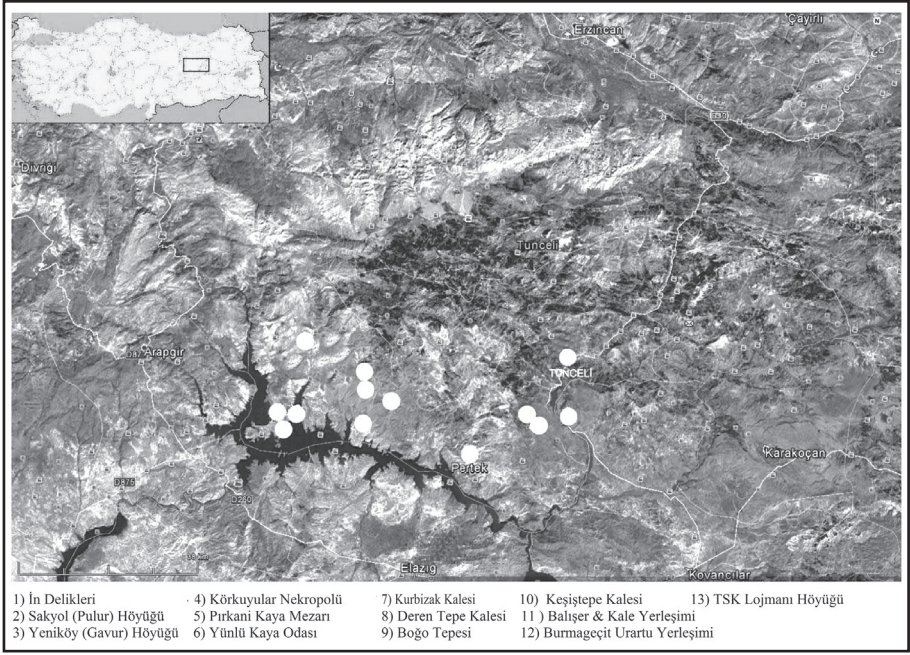
12 Parlitt-Güngör- Parlitt 2017: 350.

13 Belli 1993: 61 vdd; Yıldırım 1991: 131 vdd.

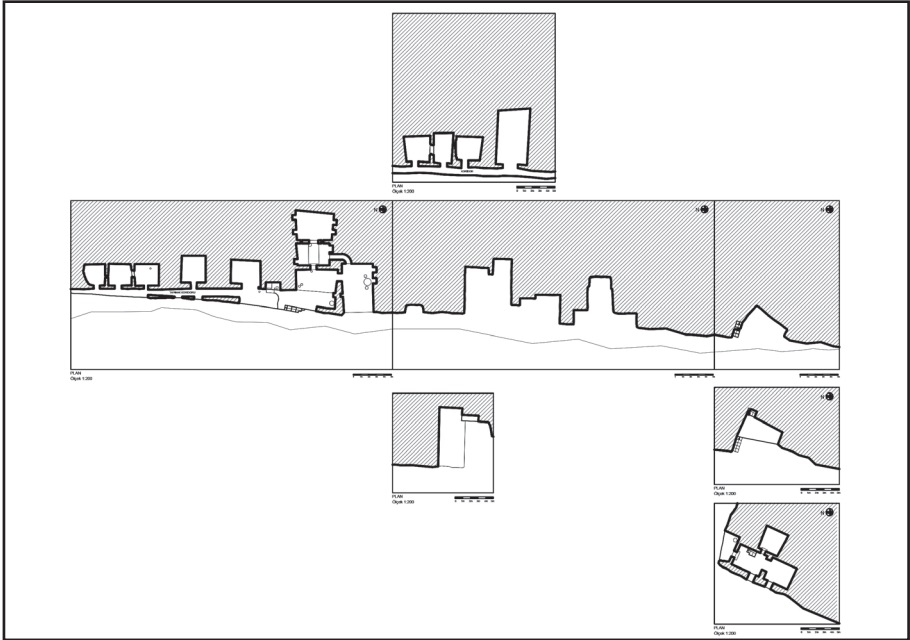

- DANIK 2010: E. Danık, *İşuwa'dan Tunceli'ye Tarih ve Kültür*, Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.
- ERDOĞAN 2017: S. Erdoğan, "Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli Yüzey Araştırması – 2016", 39. *Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı – Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bursa, 2017, s. 447 - 468.
- IŞIK 1995: F. Işık, *Die Offenen Felsheiligtümer Urartus und ihre Beziehungen zu Denen der Hethiter und Phryger*, Gruppo Editoriale Internazionale, Roma, 1995.
- IŞIKLI 2011: M. Işıklı, *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü – Çok Bileşenli Gelişkin Bir Kültürün Analizi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2011.
- KHANZADYAN 1979: E. V. Khanzadyan, *Elar – Darani*, Erevan, 1979.
- KOŞAY 1969: H. Z. Koşay, "Pulur in the Keban Region", *Archaeology* 22/4 (October), 1969, s. 320-321.
- KOŞAY 1970: H. Z. Koşay, "Pulur (Sakyol) Kazısı 1968 Ön Raporu" 1968 Yaz Çalışmaları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 139-142.
- KOŞAY 1971: H. Z. Koşay, "Pulur (Sakyol) Kazısı, 1969", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 99-101 (Levha 73-79).
- KOŞAY 1972a: H. Z. Koşay, *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Ankara, 1972a, s. 127-138.
- KOŞAY 1972b: H. Z. Koşay, "Sakyol (Pulur) Tarih Öncesi Kazısı", VII. TTK (Ankara 25-29 Eylül 1970) Kongreye Sunulan Bildiriler I, Ankara, 1972b, s. 53-56.
- KOŞAY 1976a: H. Z. Koşay, *Keban Projesi Pulur Kazısı, 1968-1970/Keban Project Pulur Excavations 1968-1970*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Ankara, 1976a.
- KOŞAY 1976b: H. Z. Koşay, *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları, Ankara, 1976b, s. 175-194 (Levha 100-119).

- KOŞAY 1979: H. Z. Koşay, "Kebanın Pulur (Saktol) Höyüğü Kazısında Bulunan Kutsal Ocaklar", *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler I*, Ankara, 1979, s. 77-80 (Levha 41-44).
- KÖROĞLU - DANIŞMAZ 2018: K. Köroğlu - H. Danışmaz, "The Origin of Stepped Rock-cut Tunnels in Eastern Anatolia" *ANES* 55, 2018, 107-124.
- MARRO 2011: C. Marro, "Eastern Anatolia in the Early Age Bronze", *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia – 10.000 – 323 B.C.E.* (Ed. by S. R. Steadman - G. Macmahon), Oxford – New York, 2011, s. 290 - 309.
- PARLITI - ÖNCEL - PARLITI 2017: U. Parliti - K. Öncel - N. Parliti, "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Arkeolojik Açıdan Az Bilinen Bir Bölge: Tunceli" *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 7(2), 2017, s. 343-363.
- SAGONA 1984a: A. G. Sagona, *The Caucasian Region in the Early Bronze Age I*, B.A.R. International Series 214, Oxford, 1984a.
- SAGONA 1984b: A. G. Sagona, *The Caucasian Region in the Early Bronze Age III*, B.A.R. International Series 214, Oxford, 1984b.
- SINCLAIR 1989: T. A. Sinclair, *Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey III*, The Pindar Press, London, 1989.
- TAYLOR 1868: J. G. Taylor, "Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan and Upper Mesopotamia, with Notes of Researches in the Deyrsim Dagħ, in 1866", *Journal of Royal Geographical Society of London* 38, 1868, s. 281-361.
- YILDIRIM 1991: R. Yıldırım, "Urartian Belt Fragments from Burmageçit, Now on Display in Elazığ Museum", *Anatolian Iron Age II* (Edited by A. Çilingiroğlu - D. H. French), Oxbow Books, Oxford 1991, s. 131- 148.

Harita 1: Tunceli Demir Çağ ve Helenistik Dönem - 2017

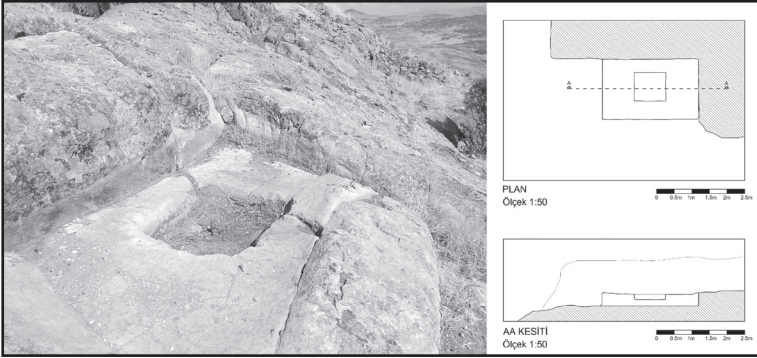

Resim 1: Kurbizak Kalesi'nin Kuzeyden Görünümü

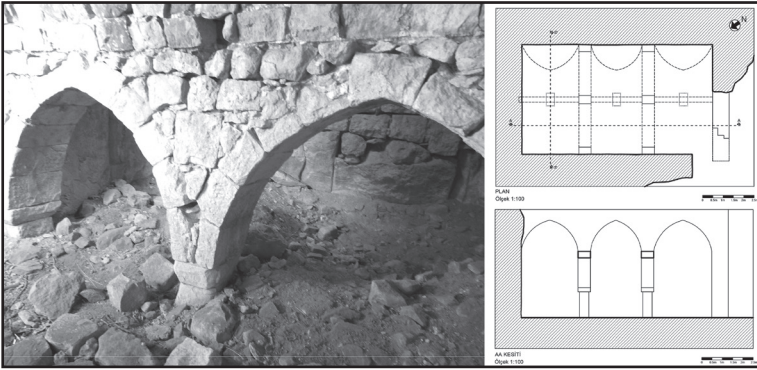

Resim 2: Kurbizak Kalesi - Basamaklı Tünel

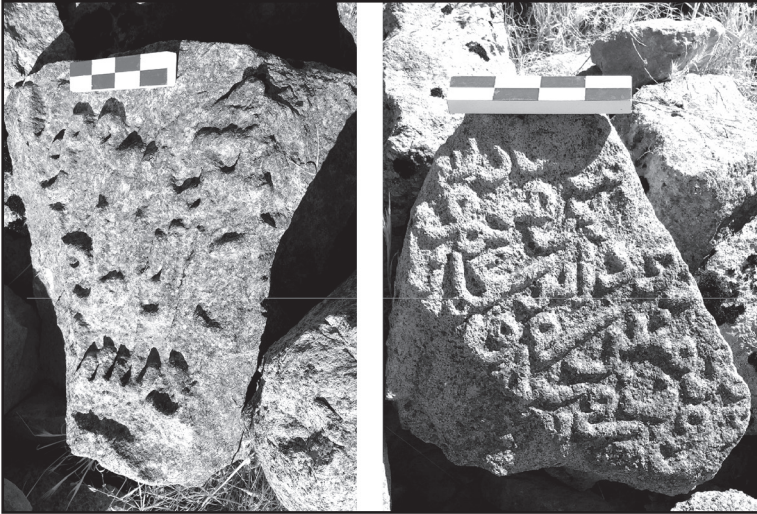

Resim 3: Kurbizak Kale Sitadelinde Bulunan Kaideli Platform

Resim 4: Kurbizak Kalesi - I No.lu Yapı

Resim 5: Kurbizak & Orta Çağ İnşaat Kitabesi (Sol) ve Orta Çağ Tamirat Kitabesi (Sağ)

Resim 6: Konaklar & Deren Tepesi Kalesi'nin Doğudan Görünümü

Resim 7: Konaklar & Deren Tepesi Kalesi Kaya Mezarları

Resim 8: Beydamı & Keşiştepe Kalesi'nin Doğudan Görünümü

Resim 9: Çemişgezek & İn Delikleri'nin Genel Görünümü

Resim 10: Çemişgezek & İn Delikleri'nin E ve C Bölümü

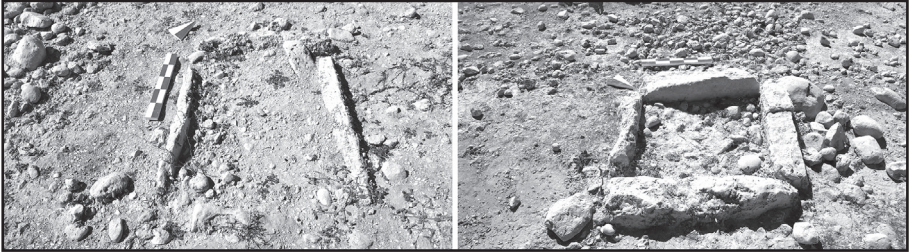
Resim 11: Ulukale & Pırkani Kaya Mezarı

Resim 12: Ulukale & Yünlü (Reşol) Kaya Oyma Mekanı

Resim 13: Sakyol (Pulur) Höyüğü'nün Kuzeyden Genel Görünümü

Resim 14 Sakyol (Pulur) & Körkuyular Nekropolü'nden Bazı Mezar Örnekleri

2017 MALATYA ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Sevgi DÖNMEZ*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izni ile Malatya İli, Battalgazi ve Yeşilyurt İlçeleri’nde, “Geç Bronz Çağı ve Demir Çağı Araştırmaları” kapsamında 25 Eylül – 6 Ekim 2017 tarihleri arasında arkeolojik yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir.¹

Araştırmaya başlamadan önce, Malatya İli sınırları içerisinde ve çevresinde daha önceden yapılmış arkeolojik araştırmalar incelenmiş ve elde edilen sonuçlara göre çalışma sırasında nasıl bir yöntem uygulanacağı saptanmıştır. Daha önceden yapılan çalışmalardan yola çıkarak arkeolojik bilgi boşluklarının tamamlanmaya çalışılması hedeflenmiştir. Gidilecek noktalar planlanırken ilk etapta daha önceden tespiti yapılmış arkeolojik alanların uydu görüntüleri ve harita üzerindeki konumları değerlendirilmiştir. Malatya Ovası’nın bir kısmını kapsayan araştırma yapacağımız alanlarda, daha önceden Prof. Dr. Gian Maria di Nocera² başkanlığında İtalyan araştırma ekibi tarafından yapılan arkeolojik araştırmaların sonuçları da göz önüne alınarak çalışma-

* Dr. Öğr. Üyesi, Sevgi DÖNMEZ, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Malatya/TÜRKİYE.

1 Yüzey araştırmasına, Malatya Müzesi’nden Engin Gül, Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak katılmıştır. Yüzey araştırması sırasında Malatya Valiliği ve Malatya Büyükşehir Belediyesi ihtiyaç duyulan araç, barınma ve beslenme giderlerini karşılamıştır. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyeleri Prof. Dr. Salim Cönce, Prof. Dr. Neslihan Durak, Doç. Dr. Recep Özman Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Ali Çifçi, Bitlis Eren Üniversitesi’nde Araştırma Görevlisi Dr. Serkan Erdoğan ve Malatya Büyükşehir Belediyesi’nden Arkeolog Taylan Kızıldağ arazi çalışmaları ve buluntuların değerlendirilmesinde büyük katkı sunmuşlardır. Projenin yürütülmesinde destek olan tüm kurum ve kuruluşlara teşekkürü bir borç bilirim.

2 di Nocera 2004, 2005a, 2005b, 2008, 2012; D’anna, Laurito ve Ricci 2008; Piccione 2008.

mızı Tohma Çayı'nın Karakaya Barajı'na döküldüğü alandan başlayarak, Yeşilyurt ve Battalgazi ilçe sınırları içerisindeki arkeolometalürjik buluntu verebilecek dağlık alanlarda yoğunlaştırmaya karar verdik. Amacımız Doğu Anadolu Bölgesi Geç Bronz Çağı ve Demir Çağı araştırmaları açısından bilgi boşluklarının doldurulmasına yeni katkılar sunmaktır. Nitekim İtalyan Araştırma Heyeti'nin yaptığı çalışmalar Malatya ovası, Malatya ovasına bitişik dağ etekleri ile vadiler arası alanlarının araştırılmasını hedeflemiştir.

Malatya İli ile ilgili arkeolojik buluntuların değerlendirilmesinde özellikle Aşağı ve Yukarı Fırat Bölgesi araştırmaları, arkeolojik çalışmalar için büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda C. Burney³, M. Özdoğan⁴, Ü. Serdaroğlu⁵, H.F. Russell'ın⁶ çalışmaları ile Arslantepe kazıları⁷ sonuçları ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Keban Barajı ve Karakaya Barajı kurtarma kazıları bölgedeki arkeolojik çalışmaların gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁸

Araştırma yapılan alanlar jeolojik anlamda farklılık gösteren iki bölgede gerçekleştirilmiştir (Harita: I). Birincisi Fırat'ın güneyinde, Malatya düzlüğü'nün büyük bir kısmını içine alan 800-900 m. yükseklikte zengin bitki örtüsüne ve akarsu kaynaklarına sahip, Tohma Çayı'nın Karakaya Barajı'na döküldüğü alandaki zengin alüvyal toprakların olduğu düzlük yerleşimlerdir. Araştırmamızın yoğunlaştığı ikinci bölge ise yüksekliği 2545 metreyi bulan Güneydoğu Torosların bir kolu olan ve Malatya Ovası'nın güneyinde kalan, yüksek ve morfolojik anlamda dalgalı bir yapıya sahip, çeşitli yönlerden gelen akarsularla parçalanmış Malatya dağlarının yer aldığı sahayı kapsamaktadır.⁹

Planı yapılan ve harita üzerinde işaretlenen alanlara ulaşan araştırma ekibi, çalışma yapılacak arazinin konumu, jeomorfolojik özellikleri, tarım alanları, bitki örtüsü gibi bilgilerin ve arkeolojik buluntuların saptanması amacıyla arazi üzerinde düzenli aralıklarla, birbirine paralel, yaya olarak ilerlemiştir.

3 Burney, 1958.

4 Özdoğan, 1977.

5 Serdaroğlu, 1977.

6 Russell, 1980.

7 Frangipane, 2004; Manuelli, 2012, 2013.

8 Bkz. Keban Projesi Çalışmaları Serisi 1968; 1969; 1970; 1971; 1972; 1973; 1974-1975; 1976-1979; Aşağı Fırat Projesi Çalışmaları, 1987.

9 Karadoğan 2001: 28; Malatya Kültür Envanteri 2014: 3.

BULUNTULAR

Çalışmamız öncelikle tespiti yapılmış arkeolojik yerleşim yerleri üzerinde yoğunlaşmış ve bu alanların kültür sahaları belirlenmeye çalışılmıştır. Yüzey araştırmasının ilk haftasında Yeşilyurt İlçesi sınırları dâhilindeki alanlar gezilmiştir. Tohma Çayı'nın Karakaya ile birleştiği noktadan itibaren civardaki mahalleler araştırılmıştır. Araştırma sırasında özellikle yerel idare ile tam bir işbirliği sağlanmış ve köylülerin bilgilerine başvurulmuştur. Bu kapsamda özellikle oldukça tahrip olmuş arkeolojik materyal sunan yerlerin geçmiş dönemlerdeki durumları hakkında bilgi toplanmıştır. Yeşilyurt İlçesi sınırları içerisinde Samanköy Mahallesi'ne bağlı Samanköy Höyük (K 38° 14' 21"; D 38° 14' 21") ilk etapta ziyaret edilen yerleşim yeridir. Höyüğün Kuzey, Güney, Batı ve Doğu yamaçları ekip tarafından düzenli aralıklarla gezilmiştir. Höyüğün güney yamacının hemen yanında asfalt köy yolu yer almaktadır. Yüzeyde Eski Tunç Çağı III'e tarihlendirilebilecek boya bezemeliler¹⁰ ile Demir Çağı¹¹, Roma¹² ve Geç dönem sırlı keramik özellikleri taşıyan örnekler (Resim: 1) toplanmıştır.

Samanköy Höyük ile kültürel ilişki içerisinde olabileceği düşünülen Topraktepe Mahallesi'ne bağlı Altıntepe yerleşim yeri (K 38°27' 27"; D 38° 12' 43") doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. Yerleşimin tepe noktasında 3 m. derinliğinde 90 cm. genişliğinde bir kaçak kazı çukuru yer almaktadır. Kaçak kazı gerçekleştirilen alanda taş duvar kalıntıları göze çarpmaktadır. Tepenin vadiye açılan yamacı sarp kayalıktır. Altıntepe yerleşim yerinde yüzeyde Geç Bronz Çağı'nın düz, bezemesiz kap örneklerine benzer parçalar¹³, Demir Çağı'na ait olabilecek baskı bezemeliler¹⁴ ve Roma dönemi özellikleri¹⁵ taşıyan amorf keramik parçalar (Resim: 2) bulunmuştur.

Sütlüce Mahallesi Şakşak Mevkii olarak adlandırılan bölgede (K 38°30' 00" D 38° 13' 04") yoğun keramik parçaları yer almaktadır. Tohma Çayı'nın

10 Darga, 1987: 297, Lev. 186.

11 Bilgi, 1987: 222, Lev. 139.

12 Bilgi, 1987: 221, Lev. 138.

13 Umurtak, 1988: 47-48, Lev. 25

14 Konyar, 2004: 500, Lev. XCV.2,4.

15 Bilgi, 1987: 190, Lev. 127.A210

Karakaya Barajı'na döküldüğü alanda yer alan bu yerleşim yeri yaklaşık 100 x 80 m. ebatlarında olup, höyük özellikleri taşımaktadır. Yüzeyde Eski Tunç Çağı I'e ait olabilecek koyu yüzlü açkılı mallar¹⁶ ve Eski Tunç Çağı III'e tarihlendirebileceğimiz boya bezemeli amorf keramik örnekler¹⁷ (Resim: 3) toplanmıştır. Höyük olduğunu düşündüğümüz bu alanda modern tarım ve kaçak kazılar nedeniyle yoğun tahribat oluşmuştur. Gerek kaçak kazılar, gerekse modern tarımın yarattığı tahribat sonucunda, höyükte, taştan yapılmış duvar kalıntıları (Resim: 4) açığa çıkmıştır.

Yeşilyurt İlçesi'nin Tohma Çayı ile sınırını oluşturan alanlar içerisinde tespiti yapılan önemli iki yerleşim Kırkpınar Mahallesi'nde saptanmıştır. Kırkpınar Mahallesi'nin Dışlık Tepe Mevkii'nde (K 38°30' 14" D 38° 08' 38") yer alan 140 x 130 m. ebatlarında oldukça tahrip olmuş bir yerleşim höyük özellikleri taşımaktadır (Resim: 5). Dışlık Tepe yerleşiminin kuzey yamacı tamamen kayalık alandan oluşmaktadır. Höyüğün 500 m. kuzeyinde Tohma Çayı geçmektedir. Yerleşimin ortasından geçen asfalt köy yolu, höyüğü oldukça tahrip etmiştir. Kaçak kazılar ve yol çalışmasının yarattığı tahribat nedeniyle açığa çıkan alanlarda geç dönemlere ait taş temelli ve duvarları taşla örülmüş bir mimari yapının kalıntısı açığa çıkmıştır. Taş temelli yapının hemen altında, ikinci bir taş temelli yapının varlığı yol çalışmasının yarattığı tahribat nedeniyle açığa çıkmıştır. Yerleşim, Kırkpınar Mahallesi'nin yaklaşık 2 km. batısında yer almaktadır. Höyüğün yüzeyinde Geç Kalkolitik döneme tarihlendirilen çark yapımı saman katkılı mallarla¹⁸ paralellik gösteren kap parçaları, Erken Tunç Çağı I'e ait iyi perdelanmış, kırmızı-siyah astarlı Erken Transkafkasya seramiğinin özelliklerini taşıyan kap parçaları¹⁹, Erken Tunç Çağı III'e tarihlendirilebilecek boya bezemeli mallar²⁰ ile Roma ve Geç döneme ait olabilecek keramik buluntular (Resim: 6) yer almaktadır.

Kırkpınar Mahallesi Sarılık Tepe olarak adlandırılan yerleşim yeri (K 38°30' 20" D 38° 09' 18") Malatya Ovası'na hâkim doğal bir tepe üzerine kurulmuştur (Resim: 7). Tepenin güney yamacında iki noktada yapılan kaçak

16 Özdoğan, 1977: Lev. 68.1; Esin, 1987: 99, Lev. 55.23

17 Russell, 1980: 76-78, Fig. 12

18 Russell, 1980: 63, fig. 6.

19 Kiguradze ve Sagona, 2003: 38 vd.; Palumbi, 2003: 84 vd.; Palumbi, 2008: 215 vd.

20 Özfırat, Sagona, 1996-1997: Fig. 10.

kazılarla açığa çıkan alanda taş duvar kalıntıları göze çarpmaktadır (Resim: 8). Yerleşimin tepe noktasında Erken Demir Çağı'na ait olabilecek yatay oluklu-yivli keramik özellikleri taşıyan²¹ örnekler bulunmuştur. Bu yerleşim Dışlık Tepe Höyüğü'nün yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Yüzey araştırmasının ilerleyen günlerinde çalışmamızı arkeometalürjik buluntu verebilecek alanlar üzerine yoğunlaştırdık. Bu program kapsamında Yeşilyurt İlçesi sınırları içerisinde arkeometalürjik buluntu veren birkaç yerleşimin tespiti yapıldı. Kadıruşağı Mahallesi Kumluk Tepe Mevkii (K 38°13' 28" D 38° 13' 24") olarak adlandırılan alanda Demir Çağı'na ait olabileceğini düşündüğümüz yerleşim izlerine rastlandı. Yerleşim doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. Tepenin kuzey, kuzeybatı ve doğu yönlerini çevreleyen ve muhtemelen savunma amaçlı kullanılan bir yapının kalıntıları hala korunmuştur (Resim: 9). Kaba, elle yapılmış, saman katkılı amorf keramik buluntular göze çarpmaktadır. Kırmızımsı kahverengi astarlı, şamot, kum ve ince saman katkılı iyi pişirilmiş çanak çömlek örnekleri²² ile baskı bezemeli²³ çanak-çömlek parçaları Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir. Yerleşim Kuyuluk adı verilen mevkideki (K 38° 13' 04" D 38° 13' 44") maden işletme yerlerinin yaklaşık 1 km. kuzeyinde yer almaktadır. Kuyuluk Mevkii'nde bol miktarda, etrafa saçılmış demir madeni cevheri ve cürufları (Resim: 10) ele geçmiştir.

Kumluk Tepe arkeolojik yerleşiminin yaklaşık 2.5 km. batısında, Atalar Mahallesi'nde Kaletepe (K 38°12' 34" D 38° 12' 29") olarak adlandırılan doğal tepelik alanda yerleşim izlerine rastlanmıştır. Tepenin kuzey yamacı doğal dik bir anakaya üzerine yaslanmıştır. Tepenin kuzeybatı yamacına kadar uzanan ve tepelik alanı çevreleyen muhtemelen savunma amaçlı kullanıldığı düşünülen taş bir mimari kalıntı söz konusudur (Resim: 11). Kaletepe'nin özellikle güney ve kuzeybatı yamaçlarında kaba, çarkta yapılmış, mineral katkılı çok iyi pişirilmiş Roma dönemine ait olabilecek keramik buluntuların yanı sıra elde yapılmış, kabartma bezemeli, baskı bezemeli ve yivli keramik parçaları, Erken Demir Çağı özelliklerini taşımaktadır²⁴ (Resim: 12). Kaletepe, ma-

21 Konyar, 2004: 421, Lev. XVII.

22 Bilgi, 1987: 222, Lev. 140, I.

23 Anastasio, 1999: 186, Fig. 4: b-c

24 Özdoğan, 1977: Lev. 78 (Grik Tepe 15, 18); French, Summers, 1994: Fig. 5.2; Şenyurt, 2005: Fig. 80-81.

den kaynakları olarak nitelendirilebilecek Kuyuluk Mevkii (K 38° 13' 04" D 38° 13' 44") ve Mullanın Mahali Mevkii'ne (ulaşımı oldukça zor olduğundan GPS alınamadı) yakın bir konumda yer almaktadır. Kaletepe'de Roma dönemine ait olduğunu düşündüğümüz, muhtemelen bir libasyon çukuru olarak kullanılan oyuntu, tepelik alanın en üst noktasında yer almaktadır.

Yeşilyurt İlçesi sınırları içerisinde yer alan, madencilik ve hayvancılık temelli bir ekonomiye sahip olduğu düşünülen kültür bölgeleri ile ilişkili olabilecek, tespiti yapılan yerleşim yerlerinden birisi de Şabandede Mevkii Kaletepe Höyük'tür (K 38° 17' 01" D 38° 13' 05"). Dört tarafı vadi ile çevrili bu yerleşim yerinin kuzey ve kuzeydoğu yamacı modern tarım nedeniyle kısmen zarar görmüştür. Höyüğün özellikle tepe noktasında çeşitli noktalarda kaçak kazı izleri belirlenmiştir. Kaçak kazıların yarattığı tahribattan Orta Çağ ve Roma Dönemi'ne ait olabilecek üst üste yapılmış taş duvar kalıntıları açığa çıkmıştır. Kaletepe Höyüğü'nde Geç Demir Çağı'na tarihlendirilebilecek ağız kenarları baskı ve kabartma bezemeli keramik parçaları bulunmuştur.²⁵

Salkonak Köyü'nün yaklaşık 2 km. doğusunda asfalt yolun hemen kuzeyinde dik bir yamaç üzerinde yer alan Salkonak Mağarası I (K 38° 08' 08" D 38° 22' 50") Demir Çağları'ndan beri madenci topluluklar ve yayla kültürleri tarafından kullanılmış olmalıdır. Mağaraya ulaşım çok zor olduğundan ölçümleri yapılamamıştır (Resim: 13). Fakat mağaranın etrafında ve yamaçlarında bol miktarda Erken Demir Çağı ve sonrasına tarihlendirilebilecek kabartma bezemeli amorf keramik parçaların yanı sıra elde yapılmış, kırmızımsı kahverengi hamurlu, yoğun kum ve mika katkılı mallar bulunmuştur.²⁶ Mağaranın yer aldığı yamaçlardan aşağıya doğru bol miktarda demir madeni cürufu etrafa saçılmıştır. Mağaranın konumu ve maden buluntulardan yola çıkarak, burasının Demir Çağları'ndan itibaren bir maden işletme yeri olarak kullanıldığını önerebiliriz.

Arkeometalürjik veri sunan ve Yeşilyurt İlçesi sınırları içerisinde bulunan önemli bölgelerden birisini de Gözene Mahallesi oluşturmaktadır. Gözene Mahallesi Kale Mevkii olarak bilinen alanın (K 38° 10' 20" D 38° 03' 25") Roma

25 Duru, 1979: Lev 5.6; Bilgi, 1979: 222, Lev. 140.1

26 Konyar, 2004: Lev. LXXI: 1; Şenyurt, 2005: Fig. 81.

döneminde iskân gördüğüne dair bulgular gerek keramik gerekse mimari buluntularla desteklenmektedir. Muhtemelen Geç Roma – Bizans dönemine ait kaya mezar üzerinde (K 38° 10' 20" D 38° 03' 25") bir libasyon çukuru tespit edilmiştir. Kale Mevkii'nde yer alan evlerden birinin balkonunu destekleyen sütun, Roma dönemine ait olabilecek sütun kaidesi kullanılarak yapılmıştır. Etrafta Eski Tunç Çağı III tarihlendirebileceğimiz “Simple Ware”²⁷ olarak adlandırılan Kuzey Suriye etkili, açık krem astarlı, çark yapımı, yivli kadeh parçası, Erken Demir Çağı'na tarihlendirilebilecek ağız kenarları oluk bezemeli ya da yivli çömlek parçaları ele geçmiştir. Yerleşimin en az iki dönem iskân edildiğine dair bulgular, kaçak kazılar neticesinde açığa çıkan alanlarda, kalınlığı 1 m. ve 1.5 m. olarak ölçülen, birbirini kesen, duvar kalıntılarından anlaşılmaktadır. Savunma amaçlı kullanıldığı düşünülen bu yerleşim yeri aynı zamanda Tepeyurt Mevkii (K 38° 10' 37" D 38° 04' 03") ve İbicek Mevkii (K 38° 10' 34" D 38° 04' 07") olarak bilinen, arkeometalürjik (maden cürufları ve cevherleri) veriler sunan tepelik alanların yaklaşık 1 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Gözene Mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve höyük olduğunu düşündüğümüz 155 x 120 m. ebatlarındaki önemli bir yerleşim yeri Gözene Mahallesi'nin yaklaşık 1 km. doğusunda yer almaktadır. Kale Ardı Mevkii olarak adlandırılan höyük (K 38° 10' 48" D 38° 03' 13"), doğudan batıya doğru eğimli bir arazi üzerine kurulmuş olup, kuzeybatıdan doğuya doğru kayalık alanlar ile çevrelenmiştir. Höyük, modern tarım nedeniyle yoğun tahribat görmüştür. Höyüğün yüzeyinde yapılan kaçak kazılardan dolayı düzgün planlı, dizili taş duvarlar açığa çıkmıştır. Höyüğün yoğun malzeme veren alanı, muhtemelen işlik olarak kullanılan alanıdır. Bu alanda işlenmemiş demir cevherleri ve cüruflar etrafa dağılmıştır. Höyüğün yüzeyinde yer alan yoğun keramik buluntular, Eski Tunç Çağı'na tarihlendirilen “Simple Ware” (yalın keramik)²⁸, Geç Bronz Çağı ve Erken Demir Çağı'na tarihlendirilebilecek derin ve sığ tabaklar²⁹ ile Roma, Bizans ve Geç Dönem özellikleri taşımaktadır.

27 Mazzoni, 1985: 9, Fig. 6: 6; Ezer, 2014: 235, Resim: 4: 1

28 Mazzoni, 1985: Fig. 6: 14

29 Güneri, 2002: pl. 13. 8-10.

Yeşilyurt İlçesi Kuşdoğan Mahallesi Elemendik Mevkii'nde (K 38° 21' 05" D 38° 07' 38") yer alan, 140 x 170 m. ebatlarında olan ve höyük özellikleri taşıyan yerleşim yerinde, tarla yolu ve modern tarım nedeniyle ortaya çıkan tahribat alanlarında, savunma amaçlı kullanıldığı düşünülen, yaklaşık 1 metre kalınlıkta, 170 m. takip edilebilen taş duvar kalıntısı yer almaktadır. Yüzeyde yer alan amorf keramik parçaları Demir Çağı ve Geç dönem özellikleri taşımaktadır. Dalgalı yivli, kabartma bezemeli ve kırmızımsı kahverengi astarlı, baskı bezemeli mallar Demir Çağlarının keramik özelliklerini yansıtmaktadır.³⁰

Yeşilyurt İlçesi sınırları içerisinde daha önceden tespiti yapılmış Görgü Mahallesi'ne bağlı Tavşantepe (Örentepe) Höyük ve Kadı Kalesi Tepe ziyaret edilmiştir. Yaklaşık 170 x 140 m. ebatlarında olan Tavşantepe yerleşiminin Geç Kalkolitik- Eski Tunç Çağı I'den itibaren iskân edildiğine dair bulgular yüzeyde toplanan ve Erken Transkafkasya keramiği olarak nitelendirilen siyah veya kırmızı astarlı iyi perdahlanmış el yapımı keramik örneklerden anlaşılmaktadır.³¹ Höyüğün yüzeyinde toplanan yivli ve baskı bezemeli keramik parçaları Demir Çağlarına tarihlendirilmiştir.³²

Yüzey araştırması çalışması bu yıl ağırlıklı olarak Yeşilyurt İlçesi ovalık alan ve dağlık alanlarda yürütülmüştür. Battalgazi İlçesi sınırları içerisinde ise arkeometalürjik buluntu verebilecek alanlar ve buralarla bağlantılı olabileceği düşünülen Yaygın Höyük, Biretepe Höyük ve İçmesu Tepe Höyük ziyaret edilmiştir. Yaygın, İçmesu Tepe ve Biretepe yerleşimlerinde Eski Tunç Çağı'na tarihlendirilebilecek Kura-Aras ve Malatya-Elazığ boyalıları grubuna koyabileceğimiz parçaların yanı sıra, Demir Çağı'na ait kabartma ve yivli bezemeli örnekler bulunmuştur. Malatya dağları olarak adlandırılan bölge içerisinde Kubbe Dağı ve Şillan-Maden Deresi Mevkii Demir Çağı'na tarihlendirilen kırmızımsı kahverengi astarlı, kum ve mika katkılı sıg kâselerin³³ yanı sıra madencilik faaliyetlerine ışık tutacak buluntular vermiştir. Birden çok demir madeni işliklerine rastlanılan bu alanlarda yoğun olarak demir cevheri

30 Duru, 1979: Lev. 5: 6; Winn, 1980: Lev. 56. 10, 15; Bilgi, 1987: Lev. 140. 1.

31 Özdoğan, 1977: Lev. 65.1; Russell, 1980: 105.

32 Winn, 1980: Lev. 56. 8, 13; Şenyurt, 2005: Fig. 80.

33 Winn, 1980: Pl. 58. 27; Muller, 1999: Abb. 10. ABO8.

ve cürufu bulunmuştur. Bu bölge Demir Çağı ve sonrasında demir kaynakları açısından önemli olmalıdır.

ARKEOLOJİK ALAN	ENLEM (K)	BOYLAM (D)	YÜKSEKLİK
SAMANKÖY HÖYÜK	38° 23' 34"	38° 14' 22"	866 m
ALTINTEPE	38°27' 27"	38° 12' 43"	731 m
ŞAKŞAK MEVKİİ	38°30' 00"	38° 13' 04"	713 m
KÜLLÜMAĞARA KAYA MEZARI (?)	38° 29' 38"	38° 15' 09"	721 m
DIŞLIK TEPE (HÖYÜK)	38°30' 14"	38° 08' 38"	788 m
SARILIK TEPE	38°30' 20"	38° 09' 18"	752 m
KUMLUK TEPE	38°13' 28"	38° 13' 24"	1521 m
KALETEPE (ATALAR MAH.)	38°12' 34"	38° 12' 29"	1618 m
KUYULUK MEVKİİ	38° 13' 04"	38° 13' 44"	1477 m
KALETEPE HÖYÜK (ŞABANDEDE)	38° 17' 01"	38° 13' 05"	1024 m
BÜRÜCEK YAYLASI MEZARLIK ALAN I	38° 11' 49"	38° 19' 27"	1904 m
BÜRÜCEK YAYLASI MEZARLIK ALAN II	38° 11' 40"	38° 19' 10"	1872 m
BIRINBURNU MEVKİİ	38° 08' 53"	38° 20' 44"	1448 m
SALKONAK MAĞARASI I	38° 08' 08"	38° 22' 50"	1529 m
KALE (GÖZENE MAH.)	38° 10' 20"	38° 03' 25"	1444 m
TEPEYURT MEVKİİ	38° 10' 37"	38° 04' 03"	1623 m
İBİCEK MEVKİİ	38° 10' 34"	38° 04' 07"	1661 m
KALE ARDI HÖYÜK (GÖZENE MAH.)	38° 10' 48"	38° 03' 13"	1343 m
ELEMENDİK MEVKİİ	38° 21' 05"	38° 07' 38"	916 m
TAVŞANTEPE (ÖRENTEPE)	38° 17' 06"	38° 06' 22"	1100 m
KADI KALESİ	38° 16' 01"	38° 06' 31"	1304 m
YAYGIN ARKEOLOJİK YERLEŞİMİ	38° 17' 26"	38° 30' 47"	1081 m
KUBBE DAĞI ÇAD MEVKİİ	38° 14' 17"	38° 35' 05"	1749 m
MADEN DERESİ ŞİLLAN MEVKİİ	38° 12' 41"	38° 35' 50"	1635 m
KIRMIZIDERE MEVKİİ	38° 13' 51"	38° 33' 02"	1562 m
İÇMESU TEPE HÖYÜK	38° 20' 57"	38° 34' 28"	852 m
BİRETEPE HÖYÜK	38° 23' 06"	38° 37' 06"	837 m

Tablo I: Yüzey Araştırması Sırasında Ziyaret Edilen Arkeolojik Alanlar

KAYNAKÇALAR

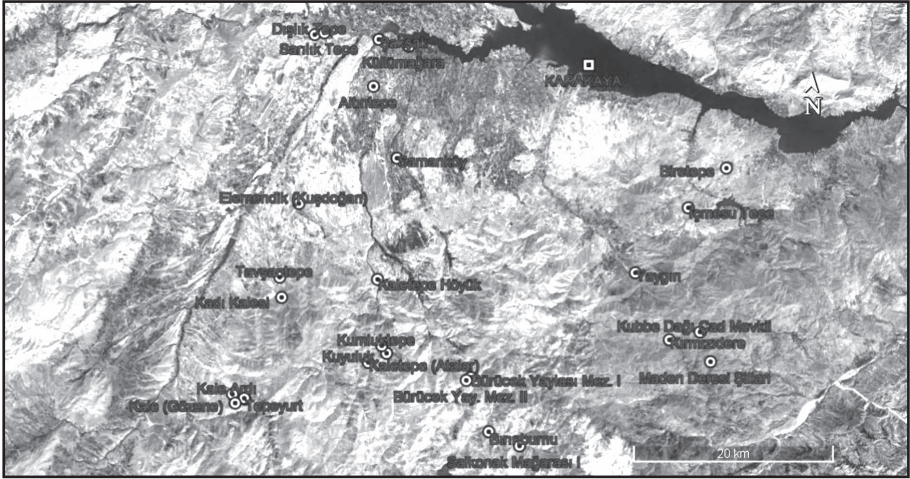
- ANASTASIO, S. 1999, "Prospection archéologique do Hour-Khabar occidentale (Syria du N.E.). Preliminary Information on the Pottery of the Iron Age", A. Hausleiter, A. Reiche (yay.) *Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia*: 173-191. Ugarit-Verlag, Münster.
- Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları 1987, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları, 1/3, Ankara.
- BİLGİ, Ö., 1987, "Köşkerbaba Höyük Kazısı, 1978", *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları*: 189-216, Levha 115-131. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları 1/3, Ankara.
- BİLGİ, Ö., 1987, "Köşkerbaba Höyük Kazısı, 1979", *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları*: 217-248, Levha 132-150. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları 1/3, Ankara.
- BURNEY, C.A., 1958, "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies*, VIII: 157-209.
- D'ANNA, M.B., R. LAURITO VE A. RICCI 2008, "Walking on the Malatya Plain (Turkey): Preliminary remarks on Chalcolithic pottery and occupation. 2003-2005 Archaeological Survey Project" *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, April 3-8 2006*, Madrid: 567-573.
- DARGA, M., 1987, "Şemsiyetepe Excavations, 1978-1979", *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları*: 295-298, Levha 179-188. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları 1/3, Ankara.
- Di NOCERA, G.M. 2004, "2003 Archaeological Survey in the Malatya Territory", 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 325-336.
- Di NOCERA, 2005a, "Mobility and Stability: Preliminary observations on Early Bronze Age settlement organisation in the Malatya Plain", *Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan*, Band 37, Berlin: 63-70.
- Di NOCERA, 2005b, "Ricognizione archeologica nel territorio di Malatya / Malatya Yöresi Yüzey Araştırması", *Dall' Eufrate Al Mediterraneo, Ricerche delle Missioni Archeologiche Italiane in Turchia / Fırat'tan Akdenize'e, Türkiye'deki İtalyan Arkeoloji Heyetlerinin Araştırmaları*, 22-24 novembre / kasım 2005: 55-63.

- Di NOCERA, 2008, "Settlements, population and landscape on the Upper Euphrates between V and II millennium BC. Results of the Archaeological Survey Project 2003-2005 in the Malatya Plain", *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, April 3-8 2006*, Madrid: 633-645.
- Di NOCERA, 2012, "The Beginning of the Second Millennium BC in the Upper Euphrates: Isolation or Strong Regional Identity?" N. Laneri, P. Pfälzner, S. Valentini (eds.) *Looking North. The Socio-Economic Dynamics of the North Mesopotamian and Anatolian Regions during the Late Third and Second Millennium BC*, Tübingen: Studien zur Urbanisierung Nordmesopotamiens: 105-115.
- DURU, R., 1979, "Değirmentepe Höyüğü Kazısı 1973", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*: 13-24, Levha 1-6. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları 1/6, Ankara.
- ESİN, U., 1987, "Değirmentepe Kazısı, 1979", *Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları*: 89-101, Levha 39-66. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları 1/3, Ankara.
- EZER, S. 2014, "Gedikli Karahöyük ve Tilmen Höyük Plain Simple Ware / Simple Ware Grupları ve İsimlendirilmesi Üzerine Düşünceler", *Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Antakya: 227-238.
- FRANGIPANE, M. (eds.) 2004, *Alle Origini del Potere. Arslantepe, La Collina dei Leoni*, Milano: Mondadori / Electa.
- FRENCH, D.H. ve G.D. Summers, 1994, "Pre-Urartian and Urartian Pottery in Muş Region", *Anatolian Studies* 44: 77-84.
- GÜNERİ, S., 2002, "Cultural Connections Between Anatolia and Caucasus-Central Asia During The Late Bronze-Early Iron Age", *Anatolia Antiqua* X: 11-77.
- KARADOĞAN, S. 2001, "Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1: 27-56.
- Keban Projesi Çalışmaları* 1968; 1969; 1970; 1971; 1972; 1973; 1974-1975; 1976-1979, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Keban Projesi Yayınları.
- Malatya Kültür Envanteri* 2014, Malatya.

- KIGURADZE, T. ve A. Sagona, 2003, "On the origins of the Kura-Arax cultural complex", A. Smith ve K. Robinson (eds.) *Archaeology in the Borderlands: Investigations in Caucasia and Beyond*: 38-94. Los Angeles: The Cotsen Institute of Archaeology UCLA.
- KONYAR, E. 2004, *Doğu Anadolu Erken Demir Çağı Kültürü: Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları Bulgularının Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- MANUELLI, F. 2012, "A View from the East. Arslantepe and the Central Anatolian World during the Late Bronze and Iron Ages: Interactions and Local Development", *ORIGINI XXXIV*: 361-374.
- MANUELLI, F. 2013, *Arslantepe Late Bronze Age. Hittite Influence and Local Traditions in an Eastern Anatolian Community*, M. Frangipane (eds.) Sapienza Università di Roma, Arslantepe IX, Roma.
- MAZZONI, S. 1985 - "Elements of the Ceramic Culture of Early Syrian Ebla in Comparison with Syro-Palestinian EB IV", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 257: 1-18
- MÜLLER, U. 1999, "Die eisenzeitliche Keramik des Lidar Höyük" A. Hausleiter, A. Reiche (eds.) *Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia*: 403-434. Ugarit-Verlag, Münster.
- ÖZDOĞAN, M. 1977, *Lower Euphrates Basin 1977 Survey*, Lower Euphrate Project Publications I, 2. İstanbul, Middle East Technical University.
- ÖZFIRAT, A., A. SAGONA, 1996-1997, "Early Bronze Age Material From İmikuşağı, East-Central Anatolia", *Mediterranean Archaeology* 9-10: 127-149.
- PALUMBI, G. 2003, "Red-Black Pottery: Eastern Anatolian and Transcaucasian Relationships around the mid-fourth Millennium BC", *Ancient Near Eastern Studies* 40: 80-134.
- PALUMBI, G., 2008 - *The Red and Black. Social and Cultural Interaction between the Upper Euphrates and Southern Caucasus Communities in the Fourth and Third Millennium BC*. Studi di Preistoria Orientale 2. Rome: Dipartimento di Scienze Storiche, Archeologiche ed Antropologiche dell'Antichità, Università di Roma 'La Sapienza'.

- PICCIONE, P. 2008, "Walking in the Malatya Plain (Turkey): The first half of the III millennium BC (EBA I and II). Some preliminary remarks on the results of the 2003-2005 Archaeological Survey Project", *Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, April 3-8 2006, Madrid*: 807-814.
- RUSSELL, H.F. 1980, *Pre-Classical Pottery of Eastern Anatolia. Based on a survey by Charles Burney of sites along the Euphrates and around Lake Van*, British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph No. 2, BAR International Series 85, Oxford.
- SERDAROĞLU, Ü. 1977, *1975 Surveys in the Lower Euphrates Basin*, Ankara.
- ŞENYURT, Y. 2005, *Büyükardıç: Doğu Anadolu'da Bir Erken Demir Çağı Tepe Yerleşmesi*, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları 2, Ankara.
- UMURTAK, G., 1988, *Hitit İmparatorluk Çağında İšuva Ülkesi Çanak Çömleği Üzerine Bir Araştırma*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- WİNN, M.M. 1980, "The Early Iron Age" M. N. van Loon (eds.) *Korucutepe: Final Report on the Excavations of the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970*, Vol. 3: 155-175, Lev. 51-61. North-Holland Publishing Company-Amsterdam, New York, Oxford.

Resim 2: Altıntepe seramik buluntuları

Resim 3: Sütölçe Şakşak Mevkii seramik buluntuları

Resim 4: Sütlice Şakşak Mevkii kaçak kazı alanı

Resim 5: Kırkpınar Dışlık Tepe güney yamacı

Resim 6: Kırkpınar Dışlık Tepe seramik buluntuları

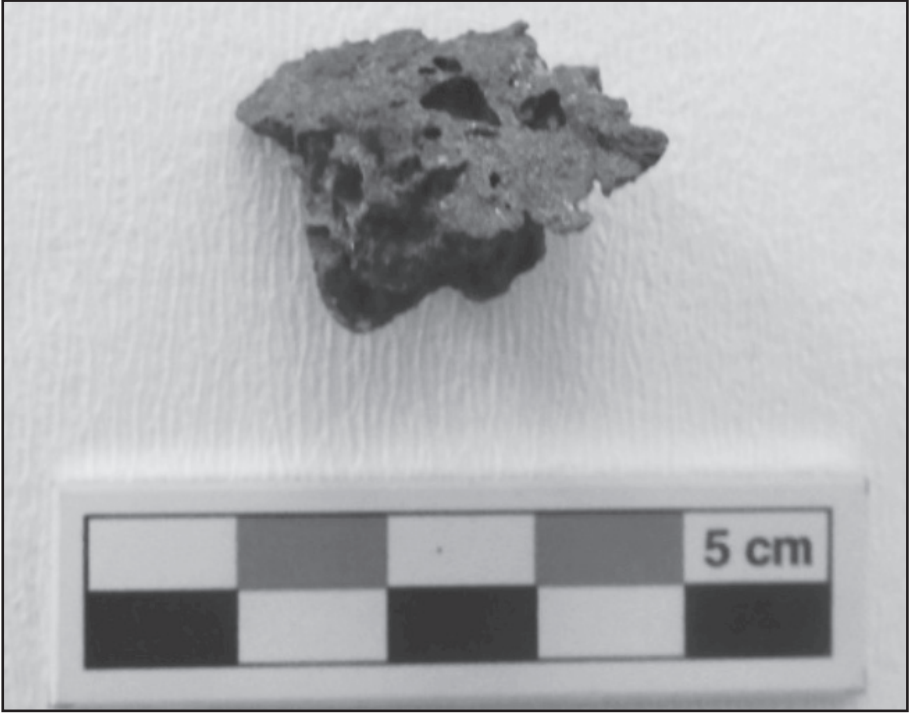
Resim 7: Kırkpınar Sarılık Tepe güney yamacı

Resim 8: Kırkpınar Sarılık Tepe kaçak kazı alanı

Resim 9: Kadiruşağı Kumluktepe taş duvar kalıntısı

Resim 10: Kadiruşağı Kuyuluk Mevkii maden cürufu

Resim 11: Atalar Kaletepe güney yamacı

Resim 12: Atalar Kaletepe seramik buluntuları

Resim 13: Salkonak Mağarası I

BAYBURT İLİ

2017 YÜZEY ARAŞTIRMASI

Süleyman ÇİĞDEM*
Haldun ÖZKAN
Hüseyin İLHAN
Hüseyin YURTTAŞ
Nurettin ÖZTÜRK

2017 Bayburt Yüzey Araştırması 15-24 Eylül 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

MADEN (44.49.039K-61.90.68 D- R:1643 m.) Köy Bayburt il merkezinin 17 km. güneydoğusundadır.

1- *HAN*: Maden Kasabası içerisinde tamamen tahrip olmuş bir han tespit edilmiştir. Hanının bulunduğu alanda 2 adet sütun altlığı zeminde mevcuttur.

2- *DÜKKANLAR*: Hanın hemen bitişiğinde bulunan 1952 tarihli 3 adet 2 katlı yapıların birinci katları kesme taştan, üst katları ise kerpiçten yapılmıştır. Dükkânların doğu bitişiğinde ise 1960 tarihli Hürriyet Çeşmesi yer almaktadır. Çeşme 1.78x1.63 m. ebatlarındadır.

---

* Prof. Dr., Süleyman ÇİĞDEM, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Erzurum/TÜRKİYE.

Prof. Dr., Haldun ÖZKAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Erzurum/TÜRKİYE.

Arş. Gör., Hüseyin İLHAN, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Bayburt/TÜRKİYE.

Prof. Dr., Hüseyin YURTTAŞ, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Erzurum/TÜRKİYE.

Prof. Dr., Nurettin ÖZTÜRK, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Erzurum/TÜRKİYE.

3- *NAHİYE BİNASI*: Çeşmenin doğu bitişiğinde Cumhuriyetin ilk yıllarında imece usulü, düzgün kesme beşgen taştan yapılmış nahiye binası yer almaktadır. 2 katlı binada toplam 6 oda bulunmaktadır. Binanın yapımı köy muhtarının verdiği bilgilere göre muhtemelen 1927 sonrasıdır (Resim: 1).

4- *ÇEŞME 2*: Maden'in Erzurum yolu çıkışında bulunan bir diğer çeşme ise üçgen alınlıklı, iki lüleli ve sivri kemerli bir yapıya sahiptir. Düzgün kesme-taştan yapılmış ve üzerinde herhangi bir kitabe bulunmayan çeşmenin 20 cm. derinliğinde bir tas nişi bulunmaktadır. Çeşme 2.55x2.27x75 m. ebatlarındadır. Çeşmenin suyu Güzeller Yurdu Mevkii'nden pöhrenklerle getirilmiştir.

5- *EV*: Bu çeşmenin hemen doğusunda han olarak hizmet vermiş, 56.75x41 cm. ölçülerinde düzgün kesme ve moloz taş duvar örgülü bir yapı bulunmaktadır. Hanın doğusu şuan ev olarak kullanılmaktadır. Evin avlusu kırman örtülü ve 2 odası bulunmaktadır. Oda duvarlarında kerpiç malzeme de kullanılmıştır. Kırman örtü 1961 yılında Cemal Saka tarafından yeniden yapılmıştır. Köy muhtarının ifadelerine Kop Savunmasında Halit Paşa bu evde kalmıştır. Hanın duvarları molon duvar örgülüdür.

Erzurum tarafından Maden'e girildiğinde çeşmenin güneydoğusu Hanlar Mevkii olarak adlandırılmaktadır. Bu Mevkii'nin doğusunda Kop ve Masat sularının birleşim noktası bulunmaktadır. Köy Muhtarının verdiği bilgilere göre Kıratlı yönünden gelen yolcular da buradaki hanlarda konaklıyorlarmış.

6- *KÖPRÜ*: Kasabanın içerisinden geçen Masat Deresi üzerine kurulmuş tek gözlü düzgün kesmetaştan yapılmış köprünün uzunluğu 46 m., genişliği 7 m. ve yüksekliği yaklaşık 7 m.'dir. Yuvarlak kemerli köprü üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır (Resim: 2). İpek yolu üzerinde önemli bir geçiş noktası olan Maden Bölgesi'nin konumu göz önüne alındığında köprünün yapım tarihinin çok eskilere dayandığı muhakkaktır.

ÖRENCE KÖYÜ(61.75.56D-44.42.064K- R:1733 m.) Bayburt il merkezinin 20 km. güneydoğusundadır.

7-*DEĞİRMEN*: Köyün girişinde yıkık durumda, birinde zink taşının bulunduğu dört ayrı bölmeden oluşan, moloztaş malzemeden yapılmış,1961

tarihli bir su değirmeni bulunmaktadır. Üst örtüsü tamamen yıkılan değirmenin kuzey yönü 14 m.'dir. Köy halkının verdiği bilgilere göre değirmenin bulunduğu alanda önceleri bir han varmış.

8- *KİLİSE 1*: Kilise, Köyün içerisindeki kilise günümüzde samanlık olarak kullanılmaktadır. Örtüsü yıkık kilisenin girişi ve duvarları sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir.

9- *MEZARLIK*: Köy içerisinde bulunan mezarlıkta 11 adet mezar fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Mezarların en erkeni 1317 en geçi 1358 tarihlidir.

10- *ÖRENCE GÖZETLEME KULESİ*: (61.43.11 D-44.42.845K) Örence Köyünün yaklaşık 4 km. batısında, Kapıkaya isimli mevkidedir. Yaylanındere (Karaçeşme) Çayı'nın doğusunda kayalık alanı su ikiye ayırmış, güneybatı yönünde yol Yaylalar Köyü'ne çıkmaktadır. Doğal kayalık bir tepede yer alan gözetleme kulesinin etrafında yoğun kaçak kazı izlerine rastlanılmıştır. Doğu yönünde tahrip edilmiş duvar kalıntıları yer almaktadır. Kulenin kuzeybatı yönünde kaya basamaklı bir su tüneli tespit edilmiştir (Resim: 3).

11- *KİLİSE 2*: Örence Köyü'nün 4 km. güneyinde, Bayburt-Erzurum yolunun yaklaşık 1 km. batısında Eski Köy Yeri isimli mevkiide tek nefli, kesme taştan yapılmış, duvarları sıvalı,doğu ve batı yönlerinde iki mazgal pencereleli bir şapeldir (Resim: 4). 11x5 m. ebatlarındadır. Şapelin bitişiğinde mezarlık alan yer almaktadır. Üzeri beşik tonoz örtülü kilisenin giriş kapısı dışında oldukça tahrip edilmiş, örtüsü ve güney dışında üç duvarı büyük ölçüde sağlam olarak günümüze ulaşmıştır.

KOP DAĞLARI: I. Dünya Savaşında Kafkas Cephesinde cereyan eden "Kop Savunması", askerî, siyasî ve sosyal açıdan önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu sonuçlar, Türkler için olduğu kadar, Ruslar için de büyük bir önem taşımaktadır. Zira I. Dünya Savaşı'nda İtilaf devletleri Çanakkale'yi aşamazken doğuda ise Ruslar Kop dağlarında önemli bir süre durduruldu. İşte bu gelişmeler İtilaf devletlerinin birçok plân ve hayallerinin istedikleri şekilde gerçekleşmesini engellemiştir.

Doğuda Ruslara karşı, "Bayburt Savunması"nın kilidi sayılan Kop Dağları'nda verilen destansı mücadele sonunda, her ne kadar Bayburt'un

işgaline engel olunamamışsa da, bu bölgede cereyan eden savunmanın ve muharebelerin Türk harp tarihindeki yeri ve önemi oldukça büyüktür. Zira, adı geçen muntıkada düşman, azımsanamayacak bir süre oyalanmış, aynı zamanda kuvvetlerinin büyük bir kısmı da yok edilmiştir. Kop Dağları'nda bulunan Yayvantepe, Sivritepe ve Kenantepe Mevkileri'ndeki siper ve mevzileri I. Dünya Savaşında önemli bir yer tutmuşlardır (Resim: 5). Kop savunması olarak tarihe geçen bu hatta, Rus birliklerinin bölgedeki yayılmaları yaklaşık olarak 1 yıl engellenmiştir. Ayrıca Kop Dağında İpek Yolu güzergahı içerisinde değerlendirilmesi gereken önemli patikalar da bulunmaktadır. Bölge halkının verdiği bilgilere göre, bu patikalar Aşkale-Pırnakapan-Kop- Arapçayırı-Çoşan-Demirkaş (Burnaz)-Gençosman-Mançur-Yeşilyurt-Bayburt ve Aşkale-Pırnakapan-Kop-Kanlıca-Çoşan-Arapçayırı-Ahmet Eren-Tercan güzergahlarında bağlantı noktalarını oluşturmaktaydı. Erzurum-Bayburt yolu üzerinde eski dönemlerde önemli bir düğrak yeri olan Aşağı Kop'ta yer alan hanlar bugün kullanılan yolun genişletilmesi esnasında ortadan kaldırılmıştır. Köy halkının ifadelerine göre, hanlar bugünkü yolun sağında Bayburt istikametinde yer alan mezarlık alanının hemen önünde bulunuyormuş. Kop hanlarından sonra Bayburt'a gelinceye kadar yol üzerinde büyük bir kısmı yok olmuş şu hanlar yer almaktadır: Müşeverek Hanı-Everek Hanı-Maden Hanları-Gez Hanları-Aksunk Hanları-Bayburt.

AŞAĞI KOP KÖYÜ: Bayburt'un 46 km. güneydoğusunda yer almaktadır.

12- ŞEYH MUHAMMED TÜRBEŚİ: Üst örtüsü bulunmayan türbenin güney duvarında... Ali oğlu yazılı bir kitabe ve bir adet kiblegah bulunmaktadır.

13-KOP KÖYÜ CAMİİ: 9.30x8.30 m. ebatlarındaki cami kırlangıç örtülüdür. Cami yenilenmiştir.

TAŞÇILAR KÖYÜ (40.10'26.26''K-40.37'09.61''D-R:2045 m.) Taşçılar Köyü Bayburt il merkezinin 35 km. güneydoğusundadır.

Taşçılar Köyü'nün yeni yerleşiminin yaklaşık 3.5 km. batısında yaklaşık 120 haneli eski köy yerleşimi bulunmaktadır. Heyelan tehlikesi sebebiyle köy

güvenli bir alana taşınmıştır. Harabe durumdaki yapıların kaliteli taş işçiliği dikkat çekmektedir.

14- *TAŞCILAR ÇEŞMELERİ*: 1932 ve 1942 tarihli çeşmeler kesmetaş malzeme ile yapılmıştır (Resim: 6-7). Birinci çeşme 2.30x1.72 m., ikinci çeşme 2.64x1.70 m. ebatlarındadır.

GEZ KÖYÜ(40.15.634K-040.12.916D- R: 1593 m.) Gez Köyü Bayburt il merkezinin 10 km. güneydoğusundadır.

Aşağı Gez Köyü'nde İpek Yolu üzerinde bulunan fakat günümüze ulaşan mimamri kalıntıları kalmayan Gez Hanlarının, köy sakinlerinden Refik Eğri Kılıç'ın (84) verdiği bilgilere göre, şuanki köyün girişinin Erzurum istikame-tinde 1 km. güneyinde yer almaktaydı.

15- *GEZ CAMİİ*: Yukarı Gez Köyü'nde yer alan 12 sıra kırlangıç örtülü köy camii 7.45x6.75 m. ebatlarındadır. Kubbe 5 taşıyıcıyla taşınmaktadır (Resim: 8). Üzerinde 1954 tarihi yer almaktadır. Cami içinde bulunan kilim ve seccadeler bulunmaktadır.

HARMANÖZÜ KÖYÜ (40.10.005K- 040.17.870D-R:1793 m.) Harmanözü Köyü Bayburt İl merkezinin 12 km. güneydoğusundadır.

16- *EV*: İki adet kırlangıç örtülü konut fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Binali Tarhan ve Haybar Koçyiğit (1960 tarihli) evleri.

DEMİRİŞİK KÖYÜ (40.06'55.40''K-40.16'05.65''D-R:2041) Demirışık Köyü Bayburt il merkezinin 16 km. güneyindedir.

Hikmet Bal' ait bir adet konut fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır.

YENİKÖY (40.03'28.52''K-40.08'48.59''D-R:1953 m.) Yeni Köy Bayburt il merkezinin 20.9 km. güneyindedir.

17-*GÖZETLEME KULESİ*: (40.03'451''K-40.10'307''D-R:2187m.)Yeniköy'ün hemen kuzeyinde yüksekçe bir dağın sırtında yaklaşık 234 m. yüksekliktedir (Resim: 9). Doğu-batı doğrultusunda konumlandırılmış olan kale70X30 m.

ebatlarındadır. Güney duvar kalınlığı 4.5 m., kuzey duvar kalınlığı 3 m.'dir. Moloztaş kaya blokları ile harçsız bir şekilde yapılan kale bu görünümü ile erken dönem özellikleri göstermektedir. Yalnız yüzeyde bol miktarda bulunan keramikler Orta Çağ ve Geç Dönemlere aittir.

18- YENİ KÖY YERLEŞİM ALANI: (40.03'28.52''K-40.08'48.59''D-R:1953 m.) Yerleşim alanı Yeniköy'ün yaklaşık 3 km. batısında, Saruhan Deresi'nin doğu tarafında yoldan yaklaşık 50 m. yükseklikte kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir doğal bir tepe üzerine kurulu bir yamaç yerleşmesidir (Resim: 10). Yerleşme Yeni Köy'ün bulunduğu vadi ile Saruhan Vadisi'nin kesişim noktasında yaklaşık 170x70 m² ölçülerindedir. Moloztaş duvar örgüsü yanında bazı kısımlarda tüf ve granit kayalardan kesme taşlar atıl durumda görülmektedir. Alandaki taşlar ve seramik parçaları tarla açmak için öbek öbek toplanmış durumdadır. Yoğun bir iskanın olduğu alan yüzeyinde Demir Çağ, Helenistik-Roma, Orta Çağ ve Yakın Dönem keramikleri ile bir adet cüruf tanımlanmıştır.

ÇAYIRÖZÜ KÖYÜ (40.23'07.27''K-40.23'.06.89''D-R:1482 m.) Çayırözü Köyü Bayburt'un 19 km. kuzeydoğusundadır.

19- EV: Köy içerisinde Sinan Haşlak'a ait olan konut 7 kat kırman örtülü ve şöminelidir.

KARŞIGEÇİT KÖYÜ (40.23'09.69''K-40.24'25.58''D-R:1470 m.) Karşıgeçit Köyü Bayburt il merkezinin 21 km. kuzeydoğusundadır.

Köy merkezinde bulunan tarihi camii 1995 yılında yıkılarak yeniden yapılmış, orijinaline dair herhangi bir iz kalmamıştır.

20- CAMİİ: Köyün kuzey kesiminde bulunan 1312 tarihli Mollaoğulları Camii'nin tavanı 5 kat kırlangıç örtü ile kapatılmış olup günümüzde depo olarak kullanılmaktadır.

21- HANEFİ OKUMUŞ EVİ: Bu camiinin hemen batısında 4 kat kırlangıç örtülü bir konuttur.

22- KÖY KONAĞI: Mollaoğulları caminin doğusunda ise 1321ve 1378 tarihli, iki kitabesi bulunan düzgün kesme taş duvar örgülü eski köy konağı bulunmaktadır. Üst örtü tamamen yıkılmış durumdadır (Resim: 11).

23- KARŞIGEÇİT YAMAÇ YERLEŞMESİ: Karşıgeçit Köyü ile Çayırözü arasında, Karşıgeçit Köyü'ne yaklaşık 1 km. mesafede Sınır Tarla denilen mevki de bir yamaç yerleşmesi tespit edilmiştir (Resim: 12). Yaklaşık bir dönümlük alanın büyük kısmı günümüzde tarla olarak kullanılmaktadır. Yüzeyde bol miktarda terracotta plakalar ve Yakın Dönem keramikleri yer almaktadır.

24- ÇEŞME: Köy merkezinde bulunan doğal aşınmaya uğramış tarihi çeşme, caminin ve konağın 50 m. doğusundadır. Düzgün kesme taştan yapılmıştır.

25-MEZARLIK: Karşıgeçit Köyü'nde 1300, 1297,1301 tarihli 3 adet tarihi mezar fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır (Resim: 13).

YAZYURDU KÖYÜ (40.43'97.23K-40.43'705.5D-R:2215m.) Yazyurdu Köyü Bayburt il merkezinin 27 km. kuzeydoğusundadır.

26- KALE: Köyün kuzeybatısında yüksek bir dağın zirvesine konumlanmış kaleye yaklaşık bir buçuk saatlik tırmanış ile ulaşılır (Resim: 14). Doğal bir kayalık alan üzerine kale konumlandırılmıştır. Kalenin kuzeyindeki vadi tabanı ile arasında yaklaşık 400 metrelik bir yükselti farkı bulunmaktadır. Alanda yapılan kaçak kazılar sonucunda 5.60x5.75 m. ölçütlerinde bir ana yapı ve buna bitişik 2.60x4.10 m. ebatlarında bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Kireç harç dolgulu moloztaş örgülü duvarların pencere açıklığında düzgün kesme taşlar kullanılmıştır. Sözkonusu yapılarda insan iskeletleri ile karşılaşmıştır. Bu yapı kompleksinin yaklaşık 20 km. kuzeyinde oval bir sarnıç bulunur. Kaçak kazılar ile temizlenmiş sarnıcın tabanınd bazı kısımlar tahrip edilmiştir. Kaçak kazılar ile yoğun bir tahribat uğramış alanda yoğun seramik buluntuları, su künkleri ve parçalanmış terracotta levhalar tespit edilmiştir. Bayburt Müze Müdürlüğünden alınan bilgiye göre yapı kompleksinin içerisinde ve dışında yer alan bol miktardaki terracotta levha parçaları bir lahite aittir. Bu parçaların bazılarının üzerinde yivler ve oluk bezemeler görülür.

Kalenin kuzeyinde ayrıca yakın dönemlere ait siperler ve savunma hatları yer almaktadır.

27-OZANSUKALE/YERLEŞİMALANI: (40.04.033K040.00'979D-R.1905M.9)
Ozansu Köyü Bayburt'un 28 km. güneybatısındadır.

Höyük köyün yaklaşık 3 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Haho Deresi olarak adlandırılan vadi boyunca yaklaşık 3 km. ilerlendiğinde doğal kayalık bir sırt üzerinde konumlanan alana ulaşılır. Yerleşim alanının etrafı harçsız moloztaşlarla koruma duvarları ile çevrelenmiştir (Resim: 15). Duvarların bazı noktalarında temel izleri bulunmaktadır. Alan yaklaşık 45x25 m. ebatlarındadır. Yerleşmenin kuzeydoğu kısmında yaklaşık 6x2x2 m. ebatlarında bir kaçak kazı çukuru yer almaktadır. Batıya bakan yamaçta yaklaşık 2 m. genişliğinde ana kayaya açılmış bir patika yol bulunmaktadır. Bu yolun bir kısmında basamak olabilecek taş dizileri tanımlanmıştır.

Resim 1: Maden Nahiye Binası

Resim 2: Maden Köprüsü

Resim 3: Örence Gözetleme Kulesi Kaya Basamakları

Resim 4: Örence Kilise II

Resim 5: Kop Dağları Siperler

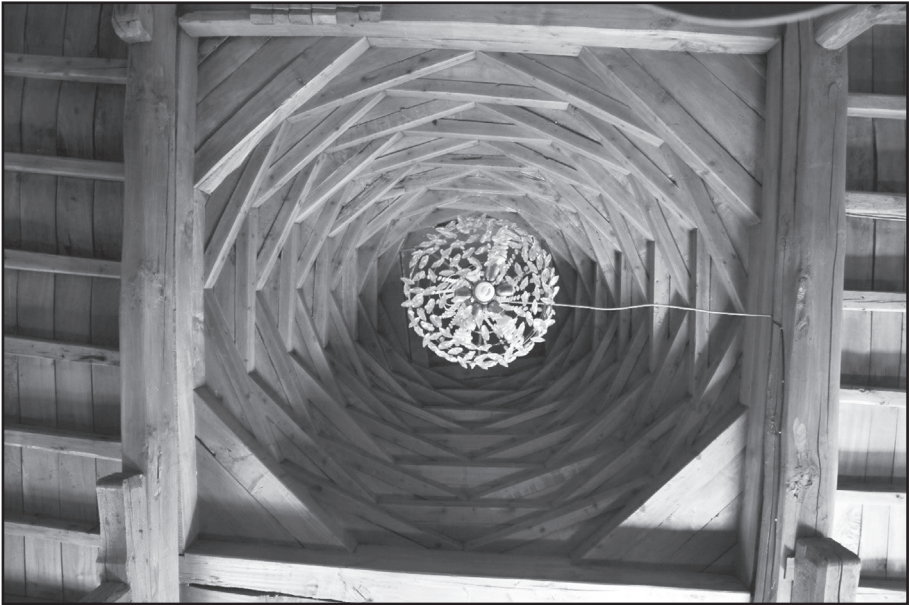

Resim 6: Taşcılar Köyü Çeşme 1

Resim 7: Taşcılar Köyü Çeşme 2

Resim 8: Gez Köyü Camii Kırman Örtü

Resim 9: Yeni Köy Gözetleme Kulesi

Resim 10: Yeni Köy Yerleşim Alanı

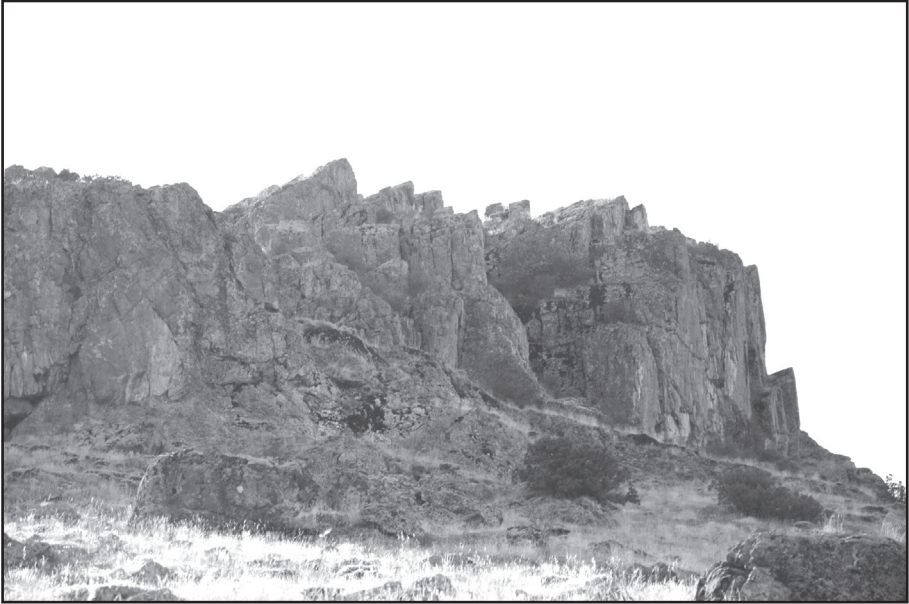
Resim 11: Karşıgeçit Köy Konağı

Resim 12: Karşıgeçit Yamaç Yereleşmesi

Resim 13: Karşıgeçit Mezarlık

Resim 14: Yazıyurdu Kalesi

Resim 15: Ozansu Kalesi

2017 YILI MARDİN VE BATMAN İLLERİNDE (TURABDİN BÖLGESİ) HIRİSTİYAN MİMARİSİ KONUSUNDA YÜZEY ARAŞTIRMASI

Tahsin KORKUT*
Yalçın KARACA

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 31.07.2017 Tarihli ve 154394 sayılı izinleriyle 2017 yılı yüzey araştırmaları Mardin İli, Midyat İlçesi'nde yürütülmüştür. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, öğretim üyesi Dr.Öğr. Üyesi Tahsin Korkut başkanlığında, yürütülen çalışmalar Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Karaca, Doktora Öğrencisi Ufuk Elyiğit (Sanat Tarihçi), Fatih Tuna (Mimari Restoratör) Yüksek Lisans Öğrencileri Elif Gül ve Hüseyin Şan'dan oluşan ekip üyeleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Mardin Müzesi'nde görevli Muaviye Şahin'in katılımıyla gerçekleştirilmiştir.¹

05.09.2017 – 15.09.2017 Tarihleri arasında önceden belirlemiş olduğumuz harita ve rota planına göre; Mardin İli Midyat İlçesi'ne bağlı Güngören, Yayvantepe, Doğançay, Çayırılı, Barıştepe, Mercimekli ve Köyü'nde araştırmalar yapılmıştır. 2017 yılında bölgede yaptığımız bu çalışmalar verimli geçmiş ve bölgedeki tarihi eserlerin aydınlatılması bakımından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok taşınmaz kültür varlığı tespit edilmiştir. Yaptığımız araştırmalarda tescilsiz taşınmaz kültür varlıkları bulunmuş ve daha önce literatürde olan mimari yapılar da incelemeye tabi tutulmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi Tahsin KORKUT, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Van/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KARACA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. Van/TÜRKİYE.

1 Desteklerinden dolayı; Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne, Mardin Valiliği'ne, Midyat Kaymakamlığı'na, Midyat Belediyesi'ne Mardin Müzesi'ne, Midyat Kütüphanesi'ne ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü'ne çok teşekkür ediyoruz.

Gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmamız bu bölgede ilk kez Ortaçağ ve sonrasını kapsayan bir araştırma olması sebebiyle önem taşımaktadır. Bölgede günümüze kadar yapılan kazı ve yüzey araştırmalarının büyük çoğunluğunun arkeologlar tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazıları olduğu görülmektedir. Gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmamız, bu bölgede ilk kez Ortaçağ ve sonrasını kapsayan bir araştırma olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Tur Abdin bölgesi; doğal güzellikleri, verimli toprakları ve İpek Yolu'nun önemli bir güzergâhı olması nedeniyle İlk ve Orta Çağlardan itibaren önemli yerleşimlerinden biri olmuştur. Bu araştırma ile bugüne kadar bütüncül olarak ele alınmamış Tur Abdin Bölgesi'ndeki Hristiyan mimarisine mensup taşınmaz kültür varlıklarını tespit edip, son durumlarını yerinde gözlemlemek, bölgenin Bizans ve Osmanlı dönemindeki mimari geleneğin gelişimini belirlemek hedeflenmektedir. Ayrıca Hristiyan dini mimarisi kapsamında tespit edilen ve öncelikle tescili bulunmayan taşınmaz kültür varlıklarını incelemek, plan ve rölöve çizimlerini yapmak ve kültür envanterine ilişkin her türlü bilgi ve arşiv oluşturmak amaçlanmaktadır.

Tarihsel olarak adlandırılan Tur Abdin Bölgesi; günümüzde Mardin İli ve İlçeleri İle Şırnak İli'nin Cizre ve İdil İlçeleri ve Batman İli'nin Hasankeyf ve Gerçüş ilçelerini kapsayan bölgeye verilen bir isimdir. Süryani Ortodoks topluluğu, Tur Abdin'de IV. yüzyıldan bu yana özgün bir yapı geleneğini sürdürmüştür. Bugün bu yapıların bazıları harabe halinde olsa da, birçoğu Süryani Cemaat tarafından günümüzde de faal olarak kullanıldığı için korunabilmiştir.

Bölgede bilimsel çalışma yapan önemli araştırmacılardan Andrew Palmer'a göre; Tur Abdin'in orijinali "turo da" "abode'dir. Abode, "manastır hayatına dair" anlamındadır.² Gabriel Akyüz ise; Süryanice'de "Tur" kelimesinin "dağ", "Abdin"nin ise "köle" anlamı taşıdığını ve böylece "Tur Abdin" adının "Köle Dağı" anlamına geldiğini belirtmektedir.³ Tur Abdin'deki tarihi yapıların çoğu Hristiyanlık dönemine denk gelse de bölge çok eski tarihlerden itibaren önemli bir yerleşim olma özelliğini sürdürmüştür.

2 Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul, 2002, s. 10.

3 Gabriel Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, İstanbul, 1998, s. 25-26.

Süryani dini mimarisi açısından zengin olan bu bölgede tarihsel olarak Sümer-Akad, Hurri- Mitani Asur, Pers, Selevkos Abgar, Doğu Roma, Hamdaniler, Artuklu, Moğollar, Akkoyunlular ve Osmanlı Devleti gibi farklı kültürlerle sahip pek çok topluluğun birlikteliğine sahne olmuştur. M.Ö. 197 yılında Romalıların bölgeyi fethetmesi sonrasında, Hristiyanlığın bölgede yayılmasıyla yeni bir döneme girilmiş ve Hristiyanlık tüm Mezopotamya halklarını dinsel ağırlıklı bir kültür etrafında buluşturmuştur. Hristiyanlıkta birleşen Tur Abdin'deki bu insanlara "Süryani" denmeye başlanmıştır.⁴ Ancak "Süryani (Suryoyo)" adının nasıl ve ne zaman, hangi nedenden dolayı kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda Süryaniler tarafından çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. Bu görüşlerden bir tanesi; Babil'i fetheden ve oradaki Yahudileri özgürleştiren Pers Kralı'nın adı olan Keyhüsrev'den (Süryanice'de Syrus) geldiği fikrini ileri sürmektedir.⁵

Süryaniler, en eski Apostolik (Havari) kiliselerinden biri olan ve Havari Aziz Petrus tarafından 43 yılında kurulan Antakya Kilisesi'ne bağlıdırlar.⁶ Süryani Kilisesi ilk olarak antik Suriye'de yayılmıştır. Antik Suriye'nin başkenti Antakya'ydı ve bugünkü Suriye'yi, Irak'ı, Türkiye'yi, Libya'yı, Ürdün'ü ve Filistin'i içermekteydi. Daha sonra Süryaniler, Hindistan'a kadar tüm doğuya dağılmışlardır.⁷

Tur Abdin bölgesinde, Hristiyanlık, 1. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlamış, 4. yüzyıla gelindiğinde ise bölge halkının büyük bir bölümü Hristiyanlığı kabul etmiştir.⁸ Süryani Ortodoks Kilisesi, Anastasius (491-518) zamanında imparatorluk nezdinde meşruluk kazanmıştır. Theodora'nın (527-548) göreve getirdiği Burudanlı Yakup, bölgeye 27 metropolit, yüz binden fazla ruhban sınıfı mensubu atayarak, monofizit olarak değerlendirilen bu geleneği

4 Keser, a.g.e. s.13.

5 Keyhüsrev, Babil'i fethettikten sonra, burada tutsak bulunan Yahudileri M.Ö. 534 yılında serbest bırakması ve asıl memleketleri olan Kudüs'e dönmelerinin sağlanması hususundaki yardımlarından dolayı, Yahudiler nezdinde saygın bir kral olarak kurtarıcı olarak anılmaya başlanmıştır. Detaylı bilgi için Bkz: Mehmet Şimşek, Süryaniler ve Diyarbakır, İstanbul, 2006, s.20; Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, İstanbul, 1987, Cilt 1. s. 1.

6 Keser, a.g.e. s.13.

7 Zeki Demir, *Süryani Ortodoks Kilisesi, Gelenekleri ve Yedi Gizi*, İstanbul, 2015, s. 19.

8 Zekay Demir, *Turabdin'de Bir Süryani Mihallemi Köyü Hapsus*, İstanbul, 2013, s. 27.

garanti altına almıştır. Anastasius ve Theodora'nın destekleri ile o dönemde pek çok yapı inşa edilmiştir.⁹

MARDİN İLİ MİDYAT İLÇESİ'NDE TESPİT EDİLEN TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI

1. Güngören (Keferbe) Köyü;

1.1. Mor Stefanos Kilisesi ve Mor Yuhannon Kilisesi:

Köy merkezinde yer alan kilise Boylam: 41,55710368, Enlem: 37,31887715 koordinatında yer almaktadır (Resim: 1). Kilisede herhangi bir yapım kitabesi bulunmamaktadır. Ancak kaynaklarda 5-7. yüzyıllarda yapıldığı belirtilmektedir. 20.48 x 9.21 cm. ölçülerinde üç nefli bazilika planında yapılmış olan kilise de, kiliseyi kullanan Süryani cemaat tarafından dönem dönem onarımlar yaptırılmıştır. Mor Stefanos Kilisesi'nin yan kısmına bitişik olarak 11.26x6.15 cm. ölçülerinde Mor Yuhannon Kilisesi'de bulunmaktadır. Mor Yuhannon kilisesinin girişi, Mor Stefanos Kilisesi'nin kuzey yönündeki nefe açılmış bir kapıdan sağlanmaktadır. Mor Stefanos Kilisesi'nin güneydoğu ucunda bölgenin iklim şartlarından dolayı yapılmış 10.17 x 12.20 cm. ölçülerinde bir yazlık ibadet mekânı yer almaktadır. Bu mekânın son dönemlerde belirli kişiler tarafından mezar alanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kiliseler günümüzde oldukça iyi durumda olup, son zamanlarda çeşitli restorasyon faaliyetlerinin yapıldığı gözlemlenmektedir.¹⁰

1.2. Güngören Köyü Papaz Evi: Köy merkezinin güneyinde yer alan ev Boylam: 41,55613778 Enlem: 37,31877580 koordinatlarında bulunmaktadır (Resim: 2). Söz konusu yapının tescil kaydının olmadığı tespit edilmiştir. Dıştan 8.79x12.09 cm. ölçülerinde ve üç mekandan oluşan bu ev günümüzde köylüler tarafından samanlık olarak kullanılmaktadır. Evin oda kısımlarına girilemediği için odalar konusunda tam bilgi sahibi olunamamıştır.

9 Keser, a.g.e. s.14.

10 Mor Stefanos Kilisesi Diyarbakır K.V.K.B.K (Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu) tarafından 21.03.2013/1277 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir.

1.3. *Mor Gabriel Manastırı*: Manastır, Mardin İli, Midyat İlçesi ile Şırnak İli, İdil İlçesi karayolunun 23. km.'sinde bulunmaktadır (Resim: 3). Mardin İli'nin Midyat İlçesi'ne bağlı Güngören Köyü sınırları içerisinde, tarihte Süryanilerin anayurdu olarak bilinen Tur Abdin platosunda bulunmaktadır. Boylam: 41,53663794 Enlem: 37,31965873 koordinatlarında yer alan Mor Gabriel Manastırı, Süryani cemaati tarafından günümüze gelebilmiş, en eski Süryani Ortodoks manastırlarından biri olarak görülmektedir. Süryani metropolit merkezlerinden biridir.¹¹

Mor Gabriel Manastırı, içinde değişik dönemlerde inşa edilmiş olan ibadet mekânlarının yanı sıra, manastır yaşamını sürdürenler ile misafirler için yapılmış sivil mimari yapılarını bünyesinde barındırmaktadır. Manastır, Anastasia Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Theodora Kubbesi, anıt mezarlar, papaz evi ve çeşitli ek mekânlar ile mutfak bölümlerinden oluşmaktadır. Manastır, günümüze kadar kullanıla geldiği için, sağlam durumda olup, manastırdaki bazı yapıların zaman zaman çeşitli onarımlar geçirdiği görülmektedir.

Mor Gabriel Manastırı'nın ana kilisesi olan Anastasia Kilisesi'nin kuruluşu 397 yılına tarihlendirilmektedir.¹² Ancak, kilise 512 yılında dönemin Bizans İmparatoru I. Anastasius'un maddi destekleri ile tamamlandığı için Anastasia Kilisesi olarak adlandırılmaktadır.¹³ Kaynaklarda, manastırın kurucuları olarak; dönemin, Mardin İli, Savur İlçesi'nde bulunan Mor Şmuel ve Mor Gabriel Manastırı'nın yakınındaki Yayvantepe (Kartmin) Köyü'nde bulunan Mor Şemun olarak belirtilmektedir.¹⁴

Manastırın dış avlusunun güneyinde yer alan kapıdan kuzey yönüne doğru devam ederek yapı kompleksine geçişi sağlayan kapıya ulaşılmaktadır. İç avlu, güneyden bir duvarla, diğer yönlerden ise yapıların dış cephe duvarlarıyla dışa kapatılmıştır. İç avluya, avlunun güneyindeki dikdörtgen formu kapıyla girilmektedir. İç avludaki bu kapı ile aynı eksen ve doğrultuda bulunan yaklaşık 10 m. ileride bulunan benzer formdaki ikinci bir kapı ile Anastasia Kilisesi'ne geçilmektedir. Kilisenin batısında, yuvarlak kemerlerle,

11 Kilise 04.06.1998 tarih ve 210 sayılı kararla, Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K. tarafından tescillenmiştir.

12 Sebastien De Courtois, *Süryaniler*, İstanbul, 2014, s.90-91.

13 Yakup Bilge, *1600 Yıllık Gelenek Mor Gabriel Manastırı*, İstanbul, 2011, s.27.

14 Bilge, a.g.e. s.27.

beş göze ayrılmış beşik tonozlu narteks kısmı yer almaktadır. Kilisenin batı cephesinin ana eksenine bir giriş kapısı açılmıştır. Naos mekanı, kuzey güney doğrultusunda 18.25x10.77 m. ölçülerinde, üzeri beşik tonozla örtülü dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Naosun doğusunda da üç bölümlü mezbah kısmı bulunmaktadır. Kilisenin kuzeydoğu cephe duvarı ile bitişik olarak küçük ölçekli bir şapel bulunmaktadır.

Anastasia Kilisesi'nin kuzey batısında bulunan kapıdan sırasıyla; Theodora Kubbesi, mutfak, anıt mezarlar ve Meryem Ana Kilisesi'ne geçişi sağlayan abbara şeklinde uzun bir koridor yer almaktadır. Bu koridorun başında, dönemin vaftizhanesi olarak kullanılan ve Theodora Kubbesi olarak adlandırılan kutsal mekân bulunmaktadır.¹⁵ Tuğla malzemenin yoğun olarak kullanıldığı kubbe, sekiz kemerle taşınmakta olup, yüksekliği 9.44 m.'dir. Ana mekân ise 10.35x10.64 m. ölçülerinde sekizgen bir plana sahiptir. Theodora Kubbesi'nin batısında, önceki dönemlerde mutfak olarak kullanılan kuzey güney doğrultusunda 17.94x6.76 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı çapraz tonozla örtülü bir mekân yer almaktadır. Bu koridorun bitimindeki küçük avlunun kuzeyinde üç bölümden oluşan anıt mezar odaları bulunmaktadır. Azizler Evi olarak da anılan bu mezar odaları 15 adet niş içerisine yerleştirilmiş mezarlardan oluşmaktadır. Bu Mezarların güneyinde ise Meryem Ana (Yoldath Aloho) Kilisesi konumlanmıştır. II. Theodosius (5. yy. başları) tarafından yapılan bağışlarla yaptırıldığı belirtilen Meryem Ana Kilisesi'ne giriş yapının kuzeyinde yer alan naos mekânının eksenine açılan kapıyla sağlanmaktadır. Naos mekânı üzeri beşik tonozla örtülü, doğu batı doğrultusunda uzanan üç neften oluşmaktadır. Naos mekânın doğu cephesi üç bölümden oluşan mezbah kısmı ile sonlanmaktadır. Kilisenin cephe duvarlarında kaba yonu taş, üst örtüde ise tuğla malzeme kullanılmıştır.

Mor Gabriel Manastırı'nda bu ana yapıların dışında çeşitli dönemlerde yapılan, Kırk Şehitler Kilisesi, Mor Şemun ve Mor Şmuel Kilisesi ile Mısırlılar kubbesi gibi dini mekânlarda bulunmaktadır.

15 Söz konusu mekânın "Theodora Kubbesi" olarak adlandırılması konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre; Mor Şmuel'in dualarıyla imparator Arcadius'un kızı Theodora'nın hastalığından kurtulması anısına yaptırıldığı diğer görüş ise kubbeyi inşa ettiren kişi Doğu Roma İmparatoru I. Justinian'ın eşi Kraliçe Theodora'dır. Detaylı bilgi için Bkz: Bilge, a.g.e. s.27.

2. Doğançay (Mizizah) Köyü

2.1. Meryem Ana Kilisesi ve Mor Yuhannon Kilisesi

Köy merkezinde yer alan kiliseler birbirine bitişik olarak Boylam: 41,44715789 Enlem: 37,37195746 koordinatlarında bulunmaktadır (Resim: 4). Kiliselerde herhangi bir yapım kitabesi bulunmamaktadır. Ancak kaynaklarda bu kiliselerin 7. yüzyıllarda yapıldığı belirtilmektedir.¹⁶ Meryem Ana Kilisesi, içten 20.87x3.50 cm. ölçülerinde, doğu batı doğrultusunda, dikdörtgen planlı, tek nefli beşik tonozlu bir plana sahiptir. Meryem Ana Kilisesi ile bitişik olan Mor Yuhannon Kilisesi de, içten 15.84x7.08 cm. ölçülerinde, dikdörtgen formlu tek nefli beşik tonozlu, parokial plan olarak adlandırılan bir plan tipine sahiptir. Söz konusu kiliseler aktif olarak kullanılmakta olup, son yıllarda çeşitli onarımlar görmüştür.¹⁷

2.2. Mor Şemun Kilisesi

Köy merkezinde bulunan kilise Boylam: 41,44886079 Enlem: 37,37100139 koordinatlarında yer almaktadır. Yapılan incelememiz esnasında henüz söz konusu bu kilisenin tescil kaydının olmadığı anlaşılmıştır. Günümüzde köy merkezinde kalan kilisenin herhangi bir inşa kitabesine rastlanmamıştır. Bu nedenle ne zaman inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. Doğu batı doğrultusunda uzanan, 16.85x4.78 cm. ölçülerindedir. Tek nefli ve iki mekândan oluşan dikdörtgen planlı kilise, daha sonraki dönemlerde bölge halkı tarafından ahır veya depo gibi çeşitli amaçlarla kullanılmışsa da, bu yapı günümüzde kendi kaderine terk edilmiştir. Yapının etrafını saran geniş bir avlu ve bu avluyu sınırlayan sivil mimari örnekleri yer almaktadır. Kilisenin batısında Haco Kasrı bulunmaktadır. Ek yapılarla beraber komple yapıların oturduğu alan 788.55 m²'dir.

2.3. Mor Barsavmo Kilisesi

Köy merkezinin güney batı yönünde yer alan kilise günümüzde yıkık durumda olup, Boylam: 41,44509510, Enlem: 37,37386061 koordinatındadır. Ya-

16 Tuma Çelik, *Turabdin'de Kalanlar*, İstanbul, 2014. s.81.

17 Mor Yuhanon Kilisesi, Diyarbakır K.V.K.B.K tarafından 18.07.2013/1601 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir.

pılan incelememiz esnasında, söz konusu bu kilisenin henüz tescil kaydının olmadığı anlaşılmıştır. Doğançay Köyü'nün batısında kalan kilise, günümüzde harabe durumdadır. Ancak yapının duvarlarından arta kalan taş yığıntıları görülebilmektedir.

3. Barıştepe (Şiluh/Salıh/Selhe) Köyü

3.1. Mor Yakup Manastırı

Köy merkezinde bulunan kilise, Boylam: 41,39691963 Enlem: 37,48332521 koordinatlarında bulunmaktadır. Günümüzde faal durumda olan manastır, 5. yy.'a tarihlendirilmektedir. Köyün batı ucunda yer alan manastır kilisesinin iç avlusunda; Mor Barşabo (Hadbşabo) Kilisesi ile daha sonraki dönemlerde inşa edilen idari, eğitim ve konaklama bölümlerinden oluşan çeşitli yapılar bulunmaktadır (Resim: 5). Mor Yakup Manastırı Ana kilisesi dıştan 23.52x18.79 cm. ölçülerinde, kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen (Manastır Plan Tipi) planlı, üzeri beşik tonozlu bir naos mekânına sahiptir.¹⁸ Bu beşik tonozun üzerindeki çatı, son yıllarda, kilisedeki din adamları tarafından yapılan restorasyonlar esnasında, betonla kaplanmıştır. Ana Kilise'nin batısında dört gözlü beşik kemerli, üst örtüsü beşik tonozlu narteks kısmı bulunmaktadır. Narteks bölümüne kilisenin güney batısında bulunan lentolu dikdörtgen bir kapı ile girilmektedir. Kilisenin naos mekanına giriş, kilisenin batı cephesine açılan, kademeli silmelerle çerçeve içine alınmış, dikdörtgen formlu, bir kapı ile sağlanmaktadır. Naos mekanının doğu ekseninde üçlü mezbah kısmı yer almaktadır.

Manastırın iç avlusunda, manastırın ana kilisesiyle benzer bir form ve planda yapılan Mor Barşabo Kilisesi, 17.09x14.35 cm. ölçülerinde inşa edilmiştir. Manastırın doğusunda Herakles Tapınağı ve güneyinde ise tahrip olmuş vaziyette sivil yapılar görülmektedir.

3.2 Mor Antonios Manastırı

Barıştepe Köyü, köy merkezinin kuzey yönünde ve yaklaşık 4 km. uzaklıkta bulunan kilise, Boylam: 41,38903573 Enlem: 37,50787536 koordinatlarında

---

18 Manastır, Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K. tarafından 19.10.2001/2699 tarih ve sayılı karar ile tescillenmiştir.

yer almaktadır (Resim: 6). Yapılan incelememiz esnasında, söz konusu bu manastırın henüz tescil kaydının olmadığı anlaşılmıştır. Ana kayaya oturtulan kilise, doğu batı doğrultusunda, 15.35x5.42 cm. ölçülerinde, dikdörtgen planlı olarak yapılmıştır. Kilisenin kuzeyinde kalan bu ana kaya, kilisenin kuzey cephe duvarını oluşturmuştur. Manastırın naos mekânının kuzey ve güney duvarında üst örtüyü destekleyen üçlü kemer dizisi yer almaktadır. Manastır Kilisesinin üst örtüsü ile doğu ve batı cepheleri büyük oranda yıkılmıştır.

3.3. *Mor Yakup İnziya Evi*

Barıştepe Köyü'ndeki Mor Yakup Manastırı'nın kuzeydoğu köşesinde yer alan ve 5.05x6.80 ölçülerindeki ev, küçük bir odaya açılan kemerli bir girişe sahiptir. Tonoz olduğu evin üst örtüsü yıkılmış ancak yan cephe duvarları günümüze kadar sağlam gelmiştir. Bu yapının tescil kaydı bulunmamaktadır (Resim: 7).

3.4. *Mor Barsavmo Kaya Manastırı*

Barıştepe Köyü'nün kuzeydoğusunda, köy merkezine yaklaşık 2 km. uzaklıkta yer alan kilise, ana kayanın oyulması şekliyle oluşturulmuştur. Kilise, Boylam: 37,491364 Enlem: 41, 403042 koordinatlarında bulunmaktadır (Resim: 8). Manastır eksende naos ve naosun yanlarında birer oda yer alacak şekilde kuzey güney doğrultusunda, dikdörtgen planlı olarak yapılmıştır. Manastır kilisesinin kuzeyinde, kiliseye dar bir koridorla bağlanan, küçük bir şapel yer almaktadır. Manastır kilisesinin avlusundaki alanın doğu cephesine açılan apsis, açık alanda ibadet etmek amacıyla yapılmıştır. Manastır toplamda 80 m²'lik bir oturum alana sahiptir.¹⁹

3.5. *Mor Eliyo (Dera Mîle) Kilisesi*

Barıştepe Köyü, köy merkezinde kalan kilise, Boylam: 41,40300403 Enlem: 37,48324486 koordinatlarında bulunmaktadır. Yapılan incelememiz esnasın-

---

19 Manastır, 09.06.2009 tarih ve 2282 sayılı karar ile Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K. tarafından tescillenmiştir.

da, söz konusu bu kilisenin henüz tescil kaydının olmadığı anlaşılmıştır. Kilisenin bir dönem köylüler tarafından kullanıldığı ve köylüler tarafından yapının üstüne ev yapıldığı, yapıda sonradan örülen kapı ve pencerelerle, yapının orijinal dokusunun bozulduğu anlaşılmaktadır. Kilisenin son dönemlerde ahır olarak kullanıldığı da görülmektedir. Kilise günümüzde işlevsiz olarak varlığını sürdürmektedir.

4. Mercimekli (Hapsus/Haspınas/Hapsinas) Köyü

4.1. Mor Şemun Dzeyte Kilisesi

Mercimekli Köyü, köy merkezinde yer alan kilise, Mor Şemun Kilisesi ile kuzeydeki Mor Zuto Kilisesi birbirine bitişik olarak yapılmışlardır. Yapılar, Boylam: 41,33797834 Enlem: 37,47261840 koordinatlarında bulunmaktadır (Resim: 9).²⁰

Kiliselerde herhangi bir kitabe rastlanmamıştır. Ancak kaynaklarda kilisesinin 5. yy. tarihlendiği ve 8. yy.'da da Mor Şemun Dzeyte tarafından yenilendiği yer alan bilgiler arasında bulunmaktadır.²¹ Mor Şemun Dzeyte Kilisesi, doğu batı doğrultusunda uzanan tek nefli, içten 15.67x7.73 cm. ölçülerinde, dikdörtgen planlı (Parokial) bir formda yapılmıştır. Benzer formda yapılan Mor Zuto Kilisesi ise Mor Şemun Dzeyte Kilisesi ile bitişik olup, 19.67x4.64 cm. ölçülerine sahiptir. Mor Zuto Kilisesi'nin güney duvarına bitişik, 13.63x5.65 cm. ölçülerinde, doğuda apsisi olan bir yazlık ibadet mekânı da bulunmaktadır. Tüm bu yapılar topluluğu 1073 m²'lik alana oturmaktadır. Günümüzde faal olan kilisede yer yer restorasyonların yapıldığı ve genel itibari ile sağlam olduğu gözlenmektedir.

4.2. Mor Loozor Manastırı

Manastır Mercimekli Köyü'nün güneyinde, köye yaklaşık 1 km. uzaklıkta, ovaya hakim bir tepe üzerinde Boylam: 41,33474884 Enlem: 3746861729

20 Kilise, 19.10.2001 tarih ve 2697 sayılı kararla, Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K. tarafından tescillenmiştir.

21 Demir, *Hapsus a.g.e.* İstanbul, 2013, s. 123.

koordinatlarında bulunmaktadır (Resim: 10). Manastırda herhangi bir kitabe olgusuna rastlanmamıştır. Ancak, manastırın yapılışı ile ilgili verilen ve çeşitli kaynaklarda kabul gören bilgilere göre; 731 yılında Harran Metropolitliği yapan ve kendisi de Mercimekli Köyü'nden olan Mor Şemun Dzeyte tarafından 4. yy.'da vefat eden Urfalı Mor Loozor'un kemiklerinin bir kısmının Mor Loozor Manastırı'nın bulunduğu yere getirilerek, Mor Loozor adına inşa edilmiş olduğu belirtilmektedir.²² Manastır, yaklaşık 3 m. yüksekliğinde, düzgün kesme taş malzeme ile örülmüş bir duvarla çevrilmiştir. Manastıra giriş, çevre duvarının güney batısına açılan bir kapı ile sağlanmaktadır. Toplam 1183 m² alana oturan manastırın, kilisesi avlunun kuzeydoğusunda yer almakta olup içten 4.60x8.00 cm. ölçülerine sahiptir. Manastırın iç avlusunda daire-sel formda ve yaklaşık 7 m. yüksekliğinde, 2.40 m. çapında bir inziva kulesi bulunmaktadır. Bu kulenin üst kısımlarının tahrip olduğu gözlenmektedir. Günümüzde terk edilen yapının genel olarak sağlam olduğu ancak defineciler tarafından yapılan kaçak kazılar sonucunda günden güne zarar gördüğü dikkat çekmektedir.²³

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Mardin ve Batman İlleri'nde (Turabdin Bölgesi) Hristiyan Mimarisi konulu araştırma projemiz, sanat tarihi disiplini içinde bölgede yapılmış olan ilk yüzey araştırması olması nedeniyle önem arz etmektedir.

Mardin ve Batman İlleri'nde (Turabdin Bölgesi) Hristiyan Mimarisi konulu araştırma projemizin 2017 yılı araştırma sezonu yukarıda sıralanan programda belirtildiği üzere konu kapsamında Mardin İli, Midyat İlçesi'ne bağlı Güngören, Yayvantepe, Doğançay, Çayırılı, Barıştepe, Mercimekli ve Köyü'nde sürdürülmüştür. İlgili merkezlerde daha önce tescil edilmemiş bulunan taşınmaz kültür varlıkları ilk kez bu çalışmayla kayıt altına alınmıştır. Mardin İli, Midyat İlçesi'ne bağlı köylerde sürdürülen 2017 yılı çalışmalarında 13 adet taşınmaz kültür varlığı tespit edilmiş olup, sanat tarihi disiplini içerisinde incelenme imkânı bulmuştur.

22 Demir, *Hapsus a.g.e.* s. 80; Çelik, *Turabdin'de Kalanlar, a.g.e.* s.87.

23 Kilise 19.10.2001 tarih ve 2698 sayılı kararla, Diyarbakır K.V.T.V.K.B.K. tarafından tescillenmiştir.

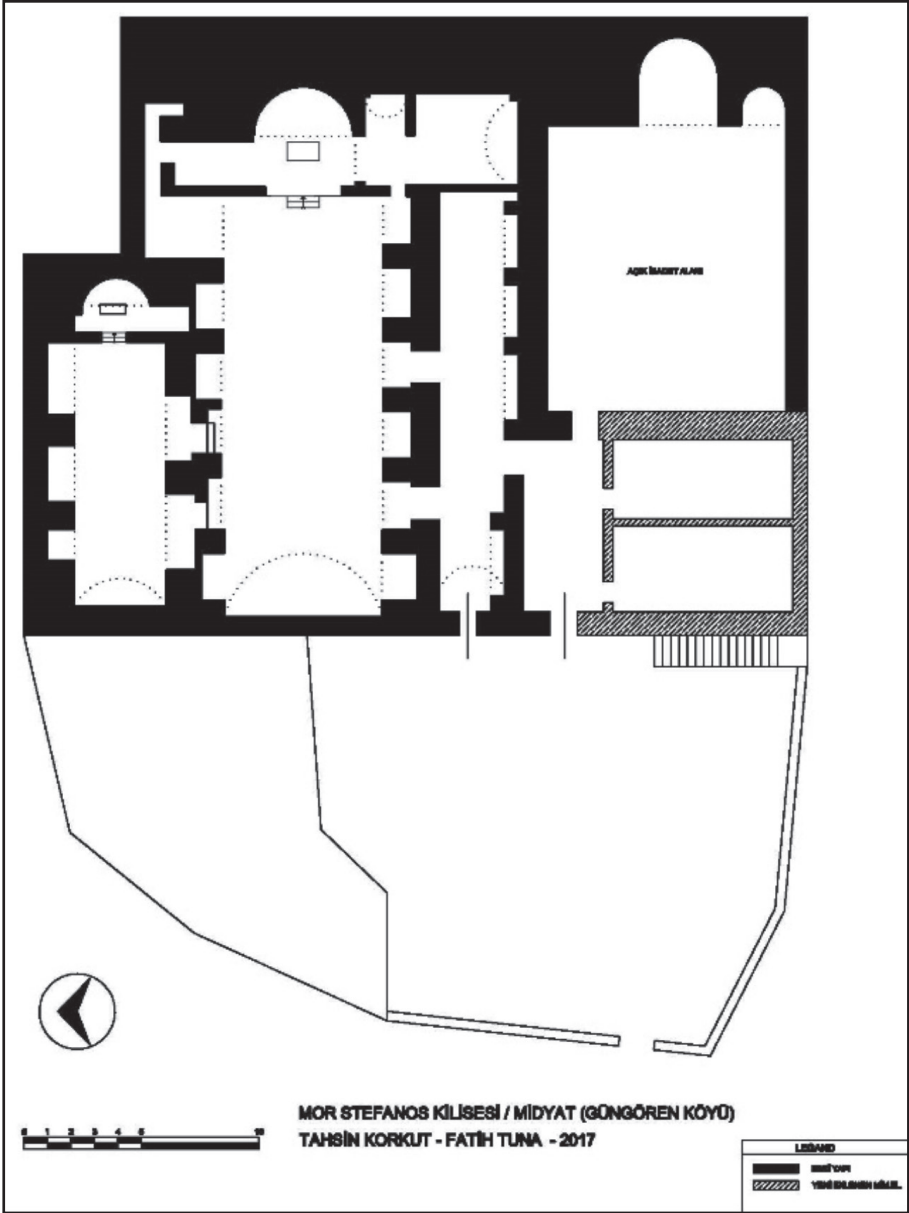
Mardin ve Batman illerinde yürütülen yüzey araştırmasında Manastır, kilise, katedral ve yazlık kilise gibi günümüze kadar kayıtlara geçmeyen yu-
karıdaki çeşitli yapılar tespit edilip incelenmiştir. Yörenin ortaçağ ve sonrası
kültür varlıklarının ortaya çıkarılmasında büyük yararı olan araştırmamızın,
2018 yılı ve sonrasında da sürdürülmesi düşünülmektedir. Bu ilk yüzey araş-
tırmamız olduğu için ön araştırma ve bölgeyi tanımaya çalışma sebebiyle
arazi çalışmamız bir hafta ile sınırlı tutulmuştur. Beklenen hedefe ulaşılmış
ancak önümüzdeki dönemlerde daha uzun süreli arazi çalışmalarıyla daha
fazla veri elde edilmesi düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

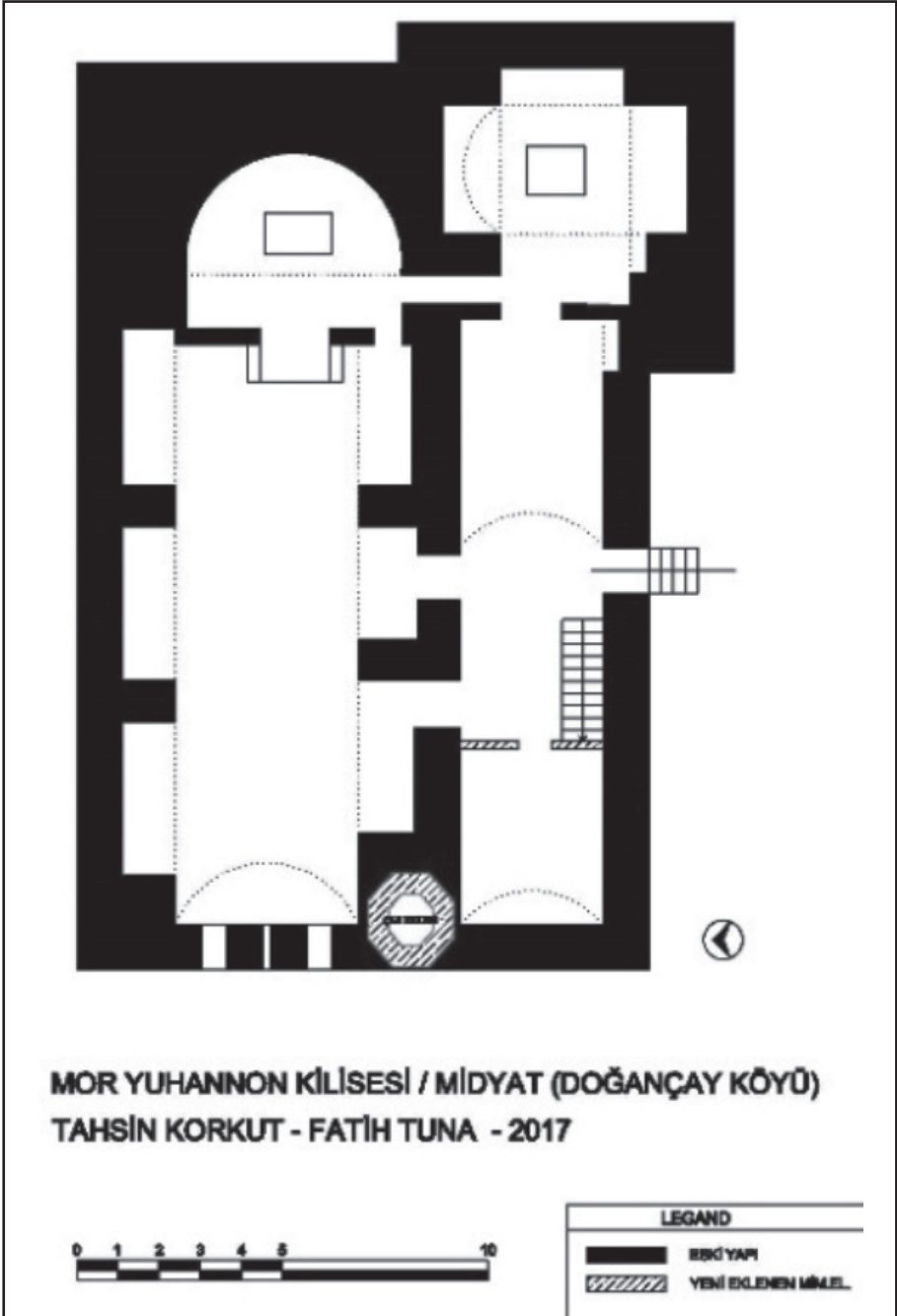
- AKYÜZ Gabriel, *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulun-
nan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, İstanbul, 1998.
- COURTOİS DE Sebastien, *Süryaniler*, İstanbul, 2014.
- ÇELİK Mehmet, *Süryani Kilisesi Tarihi*, İstanbul, 1987.
- ÇELİK Tuma, *Turabdin'de Kalanlar*, İstanbul, 2014.
- DEMİR Zeki, *Süryani Ortodoks Kilisesi, Gelenekleri ve Yedi Gizi*, İstanbul, 2015.
- DEMİR Zekay, *Turabdin'de Bir Süryani Mihallemi Köyü Hapsus*, İstanbul, 2013.
- KESER Elif, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, İstanbul, 2002.
- ŞİMŞEK Mehmet, *Süryaniler ve Diyarbakır*, İstanbul, 2006.

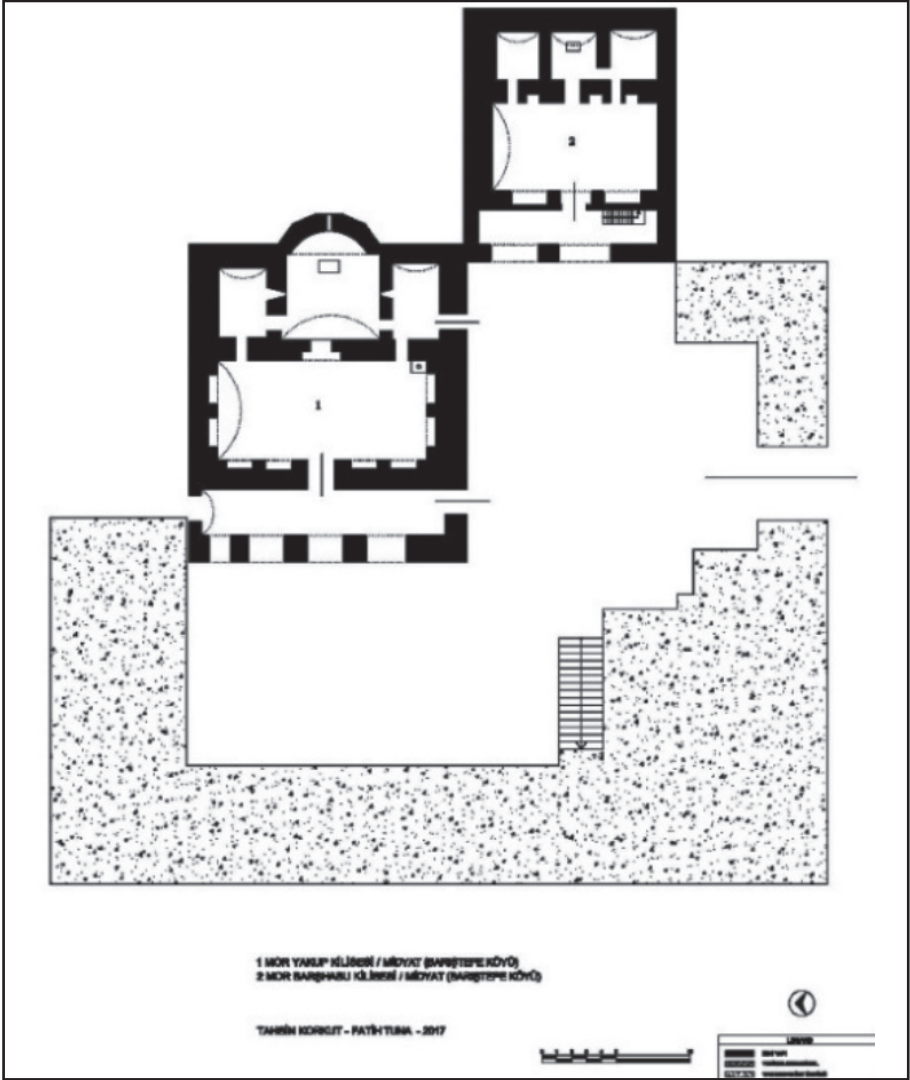
24 Anıtlı (Hah) Köyü'nde yer alan Meryem Ana Kilisesi, Mor Sobo Kilisesi ve Mor Sergios Bakhos
Kilise'sinde ön incelemelerde bulunmuş ancak detaylı çalışma ve raporlama işlemi 2018 yılında
yapılacak olan yüzey araştırmasında planlanmıştır.

Plan 1: Mor Stefanos ve Mor Yuhannon Kilisesi, Rölöve Planı.

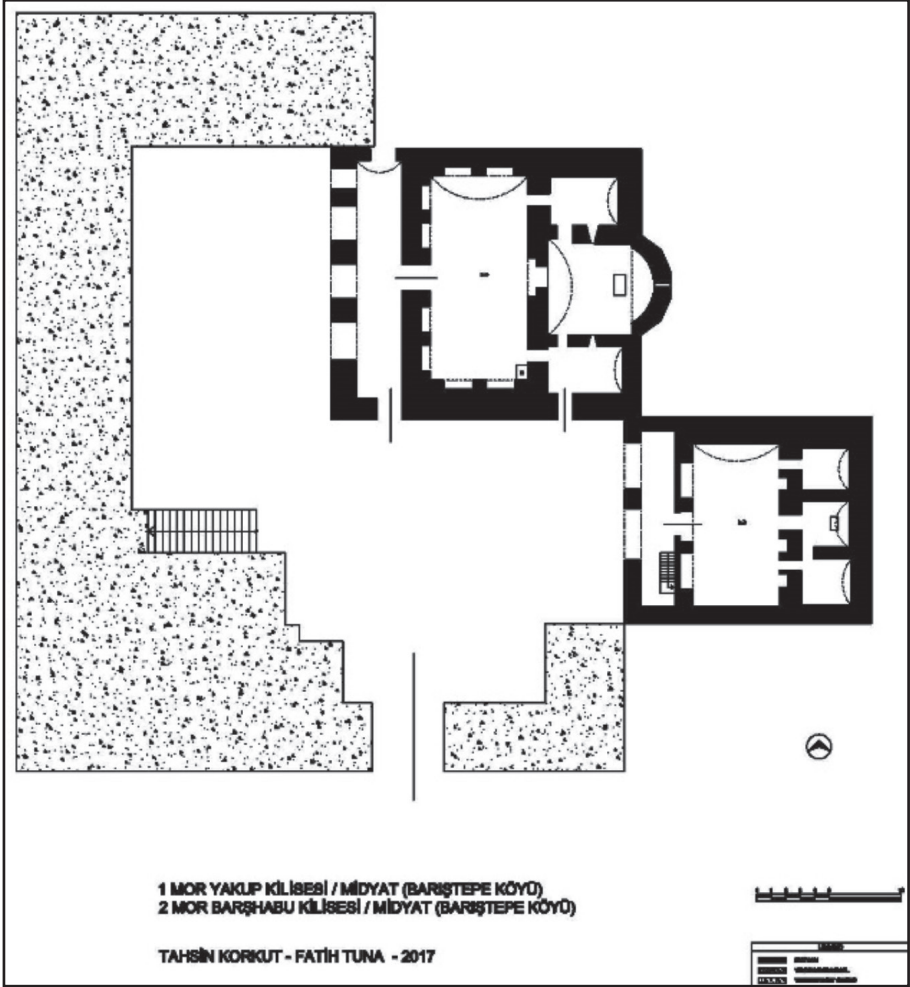

Plan 2: Meryem Ana Kilisesi ve Mor Yuhannon Kilisesi, Rölöve Planı.

Plan 3: Mor Yakup Manastırı ve Mor Barşabo Kilisesi

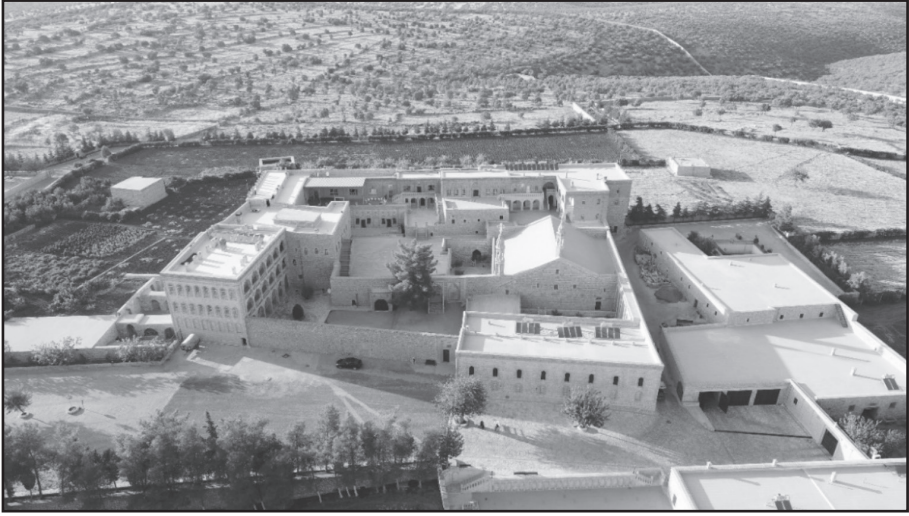
Plan 4: Mor Yakup Manastırı, Rölöve Planı.

Resim 1: Mor Stefanos Kilisesi

Resim 2: Papaz Evi

Resim 3: Mor Gabriel Manastırı

Resim 4: Mor Yuhannon Kilisesi

Resim 5: Mor Yakup Manastırı ve Mor Barşabo Kilisesi

Resim 6: Mor Antonios Manastırı

Resim 7: Aziz Mor Yakup Evi

Resim 8: Mor Barsavmo Kaya Kilisesi

Resim 9: Mor Şemun Dzeyte Kilisesi

Resim 10: Mor Loozor Manastırı

URLA YARIMADASI GÜNEY KESİMİ 2017 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Tayfun CAYMAZ*
Muammer İREÇ
Şahin MENTEŞE
Sedef ERİNCİK
M.Servet AKPOLAT
Mehmet EMEÇ

Araştırma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 15.06.2017 tarih ve 122496 sayılı izniyle 31 Temmuz-25 Ağustos 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar, bu makale yazarları ile Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü lisans öğrencileri Ayşe Yılmaz ve Ayberk Tüfekçi'den oluşan sekiz kişilik bir ekip tarafından yürütülmüş, Bakanlık Temsilcisi olarak İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Burcu Çiçek görev yapmıştır. Araştırmaya Nevşehir Üniversitesi tarafından BAP çerçevesinde (Proje No: 15S27) destek sağlanmaktadır¹.

* Dr. Öğr. Üyesi Tayfun CAYMAZ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü Nevşehir/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Muammer İREÇ, Dokuz Eylül Üniversitesi Tınaztepe Kampüsü Arkeoloji Bölümü, Buca İzmir/TÜRKİYE.

Arkeolog Şahin MENTEŞE, 9300. Sok. No.4, D.12, Karabağlar İzmir/TÜRKİYE.

Arkeolog Sedef ERİNCİK, İçmeler Mah. Küme Evleri No.4, Urla-İzmir/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Mustafa Servet AKPOLAT, 68. Sok. (Eski 19. Sok) Bahçelievler Çankaya-Ankara/TÜRKİYE.

Mehmet EMEÇ, 150. Sok. No: 13 Çeşmealtı Urla İzmir/TÜRKİYE.

Keramik ve diğer buluntu çizimlerinde Ezgi CAYMAZ ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bl. Uzm. Derya BOZKURT katkı sağlamıştır.

1 Araştırma için gerekli izni veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile destek sağlayan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne teşekkürü borç biliriz.

2017 araştırma sezonunda ağırlıklı olarak Urla adaları, Kuşçular ve Özbek kesimlerinde çalışma yürütülmüştür. İskele-Çeşmealtı, Gülbahçe, Zeytinler ve Zeytinalan sahalarında küçük ölçekli araştırmalar ve mimari çizime yönelik çalışmalar yapılmıştır. Araştırma sahası Harita: 1’de, araştırılan yerler Harita: 2’de gösterilmiştir.

I. KUŞÇULAR BÖLGESİ

Kuşçular Köyü/Mahallesi arazisi, Urla Şehri güneyinden Sığacık Körfezi’ne kadar uzanmaktadır. Bu sahanın kuzey ve orta kısımları ovalıktır. Yarımadanın başta gelen tarım sahalarından biri olan Kuşçular ovasının kuzeyi Karamersin, güneyi Mandalan olarak adlandırılmaktadır.

I.1.Çakallar

Çakallar Mevkii, Mandalan ovasının kuzeybatısında Malkaca Tepesi eteklerinde ve Çakallar Deresi kıyısında yer alır. 2015 ve 2016 yıllarında araştırdığımız² mevkide bu yıl da çalışma yürütülmüştür. Çakallar’ın kuzey kısmı İzmir-Çeşme otoyolu tarafından ortadan kaldırılmıştır. Dereye doğru hafif bir eğimle devam eden arazinin büyük kısmı tarladır.

Doğudaki Halil İlem Tarlası’nın kuzey kesiminde Geç Neolitik Çağ malzemesi yoğunluk göstermektedir. Bu dönemin keramiğinde kırmızı tonlarda astarlı-perdahlı olanlar yaygındır. Bunun yanı sıra kahve ve krem astarlı parçalara da rastlanmaktadır. Keramik monokrom karakterdedir. Sadece bir parçada kırmızı üstüne sarımsı beyaz renkte boya bezeme görülmektedir (Çizim 1: 19). Sığ çanaklar, s-kenarlı derin çanaklar, boyunlu, kısa boyunlu ve boyunsuz çömlekler, pervaz ağız kenarlı çömlekler başlıca formlardır (Çizim 1: 1-15). Dipler daha çok hafif yüksek formludur (Çizim 1: 16-18). Kapların dört tarafına simetrik olarak yerleştirildiği bilinen dikine tünel biçimli tutamaklara sık rastlanmaktadır (Çizim 1: 19-20). Bunun yanı sıra deliksiz tutamaklar da görülmektedir (Çizim 1: 21). Pişmiş topraktan diğer bir buluntu, figürin parçasıdır (Çizim 1: 22). Sürtme taş buluntular arasında, havaneli, el taşları,

2 Caymaz-Emeç 2017: 629-632; Caymaz vd. 2018: 503-504.

perdah aleti, baltalar, topuz başı ve amulet yer almaktadır (Resim 1; Çizim 2: 1-8). Yontma taş buluntuların yaklaşık dörtte biri obsidyenden, diğerleri çakmaktaşındandır. Çekirdekler daha ziyade mermi biçimlidir (Çizim 2: 9-11). En yaygın alet tipi dilgi ve dilgiciklerdir (Çizim 2: 12-13). Buluntular arasında çakmaktaşıdan söğüt yaprağı biçimli bir ok ucu da vardır (Çizim 2: 14).

Batı kesimdeki Güner Oral Tarlası'nda Erken Kalkolitik Çağ keramiği hakimdir. Bu keramik daha ziyade kahve ve gri tonlarda monokrom karakterlidir. Hamur taşçıklı, yüzeyler sade ya da perdahlıdır. Çeşitli boylarda açık çanaklar ve boyunlu çömlekler yaygın formlardır (Çizim 3: 1-10). Bazı kapların bir tarafa doğru yükselen ağız yapısına sahip olduğu görülmektedir (Çizim 3: 11). Önceki araştırmalarda sadece deliksiz tutamaklar gözlenmişken, bu yıl üstten delikli olanlar da görülmüştür (Çizim 3: 5). Her iki tip tutamak açık çanaklarda kullanılmaktadır. Çömlek gövdelerine applike edilmiş deliksiz tutamaklar da vardır. Bunlardan biri hayvan başı biçiminde şekillendirilmiş görülmektedir (Çizim 3: 14). Çömleklerde çeşitli boylarda dikey tutamaklar yaygındır. Bunların bir kısmı mahmuzludur (Çizim 3: 12-13). Düz dipler yaygındır. Bazılarının tabanlarında hasır izleri görülmektedir (Çizim 3: 17). Bazı kapların ayaklı olduğu anlaşılmaktadır (Çizim 3: 19). Perdah ve kazıma olmak üzere iki tip bezeme mevcuttur (Çizim 3: 2, 16). İç yüzü perdah bezemeli bir çanak parçası, kenarları yuvarlaklaştırılıp, ortası delinerek ağırşak haline getirilmiştir (Çizim 3: 18). Keramik dışındaki buluntular arasında, öğütme taşı ve serpantin baltacık yer almaktadır. Arazinin güney kesiminde Geç Roma-Bizans sürecine ait keramik ve kiremit parçaları yoğunluk göstermektedir.

1.2. Gazderesi

Halk ağzında *Gazderesi*, topoğrafik haritada *Kazderesi* olarak adlandırılan dere, Kuşçular köyünün doğusundaki tepelik kesimden ovaya uzanmaktadır. Bu kesimde, 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyıl başlarına ait tahrir defterlerinde *Gazideresi* olarak kayıtlı ufak bir köy bulunduğu anlaşılmaktadır³. Bölgedeki araştırmamızda bir hamam ve bir yağ değirmenine ait kalıntılar görülmüştür. Su kaynağı yakınındaki hamam kalıntıları, özel mülkiyet sahasında olup,

3 Kütükoğlu 2000: 56-57, 83-84

etrafı tel örgülerle kapatılmıştır. 2-3 m. civarında korunmuş duvarlar, kalın dallı sarılgan bitkilerin tahribatı altındadır. Duvarlar kaba yonu kireç taşları ve kireç-kum harcı ile yapılmış, pek azı korunmuş kemerlerde tuğla kullanılmıştır. “Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çift halvetli” olarak tanımlanan hamam, XV-XVI. yüzyıllara tarihlenmektedir⁴. Hamamın güneybatısında tepe üstündeki değirmen, kayalık zemin düzeltilerek yapılmıştır. Bugün kalıntıların üzerinde çok kalın gövdeli büyük bir çitlembik ağacı yer almaktadır. Araştırılan saha dahilinde Osmanlı dönemi keramiği gözlenmiştir.

1.3. Helvacılar

Gazderesi’nin kuş uçuşu 1 km. güneyindeki Helvacılar Mevkii’nde ayakta kalmayı başarmış bir cami yer almaktadır. 15. yüzyılda inşa edildiği değerlendirilen⁵ kare plânlı caminin kubbesi tam, minaresi kısmen korunmuş durumdadır. Duvarlar kaba yonu ve moloz taş, kubbe tuğla ile örülmüştür. Cami doğa ve insan tahribatına açık durumdadır. Caminin güneyinde arazi, bir yamaç oluşturarak Helvacılar Deresi’ne inmektedir. Bu eğimli kesimde eski yapı yerlerine işaret eden bol taş ve kiremit parçası görülmektedir. Burada gözlenen keramik, Osmanlı dönemine aittir.

1.4. Devederesi

Devederesi, Helvacılar bölgesinin güneyinde eski köy yeridir. 19.yüzyıl sonlarında burada aynı adlı 50 hanelik bir köy bulunuyordu⁶. Kuşçular ovasına nazır köy yeri, doğu-batı doğrultusunda uzanan Mersinliboğaz’ın güney yakasındadır. Ulu çınarların altındaki köy çeşmesi halâ akar durumdadır. Yapıların, yamaç üzerinde kademeler halinde ve aralı inşa edildiği temel kalıntılarından anlaşılmaktadır. Bunlar kaba yonu ve moloz kireçtaşlarıyla yapılmıştır. Kalıntılar arasında düz kiremit parçaları da yer almaktadır. Camii olarak tanımlanabilecek kalıntıya rastlanmamıştır. Saha dahilinde Osmanlı devri keramiği görülmektedir.

---

4 Bayrakal 2009: 57-60

5 Ünal-Çağlıtütüncügil 2016: 53

6 Aydın Vilâyet Sâlnâmesi 1307: 463

I.5. Akpınar

Devederesi'nin kuş uçuşu 1 km. kadar güneyinde Yağlıkaya Tepesi'nin ovaya bakan yamaçlarında eski bir köy yeri bulunmaktadır. Yapılar, yer yer istinat duvarları ile desteklenmiş teraslara yapılmıştır. Kalıntılar, yapıların moloz kireçtaşlarıyla yapıldığını, çatılarda düz kiremit de kullanıldığını göstermektedir. Yapı yerleri itibarıyla 40-50 hanelik bir köy olduğu değerlendirilmiştir. Köyün ovaya yakın alt kesiminde su kaynağı ve cami kalıntısı yer almaktadır. Mevkii kaynaktan dolayı *Akpınar* adıyla bilinmektedir. Ancak ulu çınarların altındaki kaynak kurumak üzeredir. Camii kalıntıları ve çevresi makilerle istilâ edilmiştir. Özellikle duvarlar sarılğan bitkiler tarafından büyük tahribata uğratılmıştır. Camii'nin doğu-batı yönünde enine dikdörtgen plânlı olduğu, duvarların genelde moloz taşlarla inşa edildiği, yer yer kaba yonu taşlarının da kullanıldığı belirtilmektedir⁷. Gerek cami, gerekse pınar bakımsızlık içindedir. Burada bulunan bir keçi ağılı çevre kirlilik ve tahribatını arttırmaktadır. Camii, plân benzerliklerine dayanarak XV-XVI. yüzyıllara tarihlendirilmektedir⁸. Cami haziresinde görülebilen üç mezar taşında 1153, 1170 ve 1202 (1741, 1757 ve 1788) tarihleri okunmuştur. Köy sahası dahilinde Osmanlı dönemi keramiği yer almaktadır.

I.6. Sariabdallar

Kuşçular ovasının güneybatı ucunda ufak bir tepede eski köy yeridir. 19.yüzyıl sonlarında köyde 35 hane bulunduğu kaydedilmektedir⁹. Eski mezarlıkta en erkeni 1700 tarihli mezar taşları görülmüştür. Saha dahilinde Osmanlı dönemi keramiği gözlenmiştir.

I.7. Yarentepe

Sariabdallar'ın güneydoğusunda Kuşçular kesimini Sığacık Körfezi'ne bağlayan boğazda yer alan tepedir (Resim: 2). Kuzeybatı-güneydoğu yönün-

---

7 Ünal-Çağlıtütüncügil 2016: 112

8 Ünal-Çağlıtütüncügil 2016: 117

9 Aydın Vilâyet Sâlnâmesi 1307: 463

de dar oval formludur. Tepenin güneydoğuya doğru hafif eğimli üst kesimi yerleşime uygun bir arazi yapısına sahiptir. Kuzeybatı kesimi 95, güneydoğusu 90 m. yüksekliktedir. Kalker kayalık tepenin batı kesimi sarpıtır. Tepe ve yakın çevresinde çam ve maki cinsi bitki örtüsü yoğunluk göstermektedir. Yarentepe, ilk olarak 1986 ve 1988 yıllarında Numan Tuna tarafından araştırılmış, yüzey malzemesi Geç Geometrik-Klâsik süreci içinde değerlendirilmiştir¹⁰. M.Ö. 5. yüzyıl sonlarında Atina'ya isyan eden Klazomenaili oligarkların sığındığı *Daphnious* yerleşiminin Yarentepe olabileceği öne sürülmüştür¹¹. Tepe, geçmişten bu yana yoğun kaçak kazılara sahne olmaktadır. Bu kazılarla yüzey delik-deşik edilmiş ve kültür dolgusu büyük tahribata uğratılmıştır. İş makinaları kullanılarak açılmış bazı çukurlarda büyük blok taşlarla inşa edilmiş olasılıkla kamusal yapı kalıntıları tahrip edilmiştir (Resim: 3). Tepenin hemen hemen her kesiminde kaçak kazılarla çıkarılmış kalıntılar görülmektedir. Çatıların firnisli düz kiremitlerle örtüldüğü anlaşılmaktadır. Bir yandan Kuşçular ovasına, diğer yandan güney denizine inen *Düden* vadisine hakim konumdaki Yarentepe, savunma sistemi tesisine uygun konumdadır. Nitekim tepenin nispeten eğimli güneydoğu kesiminde birbirine yakın iki mevkiide sur kalıntıları görülmektedir. Bunlardan batıdaki yaklaşık 6 m. uzunluğunda olup, dört sırası korunmuştur. Kabaca şekillendirilmiş blok taşlarla harçsız olarak inşa edilmiş duvarın kalınlığı 1.5 m. civarındadır. Diğer mevkiide aynı teknikle inşa edilmiş duvarlar 30 m.'ye yakın uzunlukta ve yer yer 1 m. yükseklikte korunmuş durumdadır (Resim: 4). Güney yamaçlarında Erken Tunç (Çizim 4: 1-4), savunma duvar kalıntılarının hemen iç kesiminde Orta Tunç (Çizim 4: 5-16) dönemlerine ait keramik saptanmıştır. Mevcut veriler itibarıyla Yarentepe'nin Tunç çağlarından itibaren yerleşim ve savunma maksatlı kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1.8. Suluçayır Tepesi

Yarentepe'nin doğusunda yaklaşık kuzey-güney doğrultulu ufak tepedir. Kuşçular ovasını Sığacık Körfezi'ne bağlayan boğaz bu iki tepe arasın-

---

10 Tuna 1990: 307; 1990: 282-283

11 Tuna 1990: 283; Bakır 1996: 22

dan geçmektedir. Tepenin hemen güneyinde *Çobanpınarı* olarak bilinen bir su kaynağı yer almaktadır. Vadiyi kat eden dere de aynı adı taşımaktadır. Suluçayır Tepesi kalker kayalıktır. Nispeten düz zirve kesiminde Geç Roma dönemine ait keramik ve kiremit parçaları görülmektedir. Bu tip buluntular batı yamaçlarında azalarak devam etmektedir. Batıda zirvenin hemen altında kaya yüzünde iki niş yer almaktadır. Zeminden 80 ve 50 cm. yükseklikteki nişler, 25x30x22 ve 22x15x22 cm. boyutlarındadır. Batıya ve bu yöndeki Yarentepe'ye bakan parçalı kayalık, yaklaşık 11 m. uzunlukta ve 2-2.5 m. yüksekliktedir. Kayalığın önü kademeli/basamaklı bir yapıya sahiptir. Bu oluşum, doğal bir görünüm taşımaktadır. Çevredeki keramik, zirve kesimiyle aynı karakterdedir.

II. URLA ADALARI

Urla İskelesi ve Özbek Yarımadası kıyılarına yakın bir grup ada bulunmaktadır (Resim: 5). Bir kısmı kayalık konumundaki bu adaların sayısı 16'yı bulmaktadır. Bunlardan Uzunada, 25.39 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin beşinci büyük adasıdır. Hemen güneyindeki Hekim Adası da büyükçe bir adadır (2.3 km²). Bu iki ada askeri konumludur. Adını üzerinde kurulu tesislerden alan Karantina Adası Hudutlar ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün idaresindedir. Diğerleri, Adacık, Pırnallı, Taş, Eşek, Yassıca, Akça, Kel, Nergis ve Zafer adaları ile ikişer parçadan müteşekkil Arap ve Körtaş adalarıdır.

II.1. Pırnallı Ada

Karantina Adası'nın yaklaşık 2 km. kuzeyinde kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yaklaşık 250 dönüm büyüklüğünde adadır. Kalker kayalık arazi kuzeye doğru yükselmekte ve 51 m.'yi bulmaktadır. Ada yüzeyi yoğun maki örtüsüyle kaplıdır. Adanın güneyi yan yana iki kumsal içermektedir. Bu kesimde seyrek olarak Bizans dönemi keramiği gözlenmiştir. Kuzeybatıda teknelerin yanaşmasına müsait ufak bir koy vardır. Burada kıyından yaklaşık 100 m. içeride yan yana 5 bölümden oluşan 27x5 m. ebadında uzun bir yapı ile buna 15 m. mesafede diğer bir yapıya ait duvar kalıntıları yer almaktadır. Moloz taşlarla inşa edilmiş yapıların civarında incir, badem ve zeytin ağaçları

görülmektedir. Yüzeyde gözlenen keramik, Osmanlı dönemi sonlarına aittir. Burasının olasılıkla Urla'da Rum nüfusun çoğunlukta olduğu döneme ait mevsimlik tarım ve hayvancılık yapılan bir birim olduğu değerlendirilmiştir.

II.2. Yassıca Ada

Pırnallı Ada'nın yaklaşık 1 km. kuzeydoğusundadır. Kuzey-güney doğrultulu adanın formu bir ok ucunu andırır. Kalker kayalıktan müteşekkil adanın kıyıları sivri uca doğru dik ve sarp yapılıdır. Buna karşılık güney kıyıları geniş bir kumsala ve sığ sulara sahiptir. Adanın yüzölçümü 320 dönüm civarındadır. 1960-70'li yıllarda İzmir'de otel müdürü olarak görev yapan bir Alman'ın Yassıca'da turistik tesisler inşa ettiği, ancak projenin tamamlanmadığı bildirilmektedir. Bu itibarla ada, halk arasında *Alman Adası* olarak da bilinmektedir. 2000'lerin başlarında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından adada plaj ve tatil tesisleri ile 120 m. uzunluğunda bir iskele inşa edilmiştir. Tesisler yaz aylarında halka günübirlik hizmet vermektedir. Adanın uca doğru daralan kuzey kesimi yoğun makiliktir. Eski yerleşim izlerine adanın güney kesiminde rastlanmaktadır. Ancak inşa faaliyetleri sırasında eski kültür dolgusu ve kalıntıların önemli ölçüde tahrip olduğu anlaşılmaktadır. Sahilin hemen gerisinde yol açma çalışmaları sırasında bazı taş temellerin açığa çıktığı görülmektedir. Bu çevrede düz kiremit parçaları bol miktardadır. Güney kesim genelinde gözlenen keramik çoğunlukla Bizans dönemine aittir. Bunun yanı sıra siyah firnisli kap parçaları da ele geçmiştir. Buluntular arasında pişmiş topraktan disk biçimli iki adet ağırlık yer almaktadır. Mevcut veriler, Bizans devrinde adada bir yerleşim birimi bulunduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan az miktardaki firnisli keramik, adanın M.Ö. 4. yüzyılda en azından mevsimlik faaliyetlere sahne olduğunu göstermektedir. Bunların yanı sıra bol taşçıklı hamura sahip, el yapımı bir grup keramik parçası da ele geçmiştir. Bunları prehistorik dönemle ilişkilendirmek için veriler yeterli değildir. Adada su ihtiyacı sarnıç ve kuyulardan sağlanmış olmalıdır. Yuvarlak formu taş örgülü bir kuyunun var olduğu bildirilmiş, ancak araştırma kapsamında tespiti mümkün olmamıştır.

II.3. Akça Ada

Yassıca'nın yaklaşık 1 km. kuzeybatısındadır. Kalker kayalık adanın kıyıları güneydoğu kesim dışında dik ve yüksektir. Ada, kuzeybatıya doğru

yükselen bir arazi yapısına sahiptir. En yüksek noktası 20 m.dir. Yaklaşık 70 dönüm yüzölçümüne sahip adanın yüzeyi makilerle kaplıdır. Nispeten düz alanlar içeren güneybatı kesimde Bizans dönemine ait az miktarda keramik parçası saptanmıştır. Bunların arasında biri buhar delikli iki kapak parçası dikkat çekmektedir. Diğer yandan el yapımı, bol taşçıklı amorf kap parçaları da görülmüştür. Buluntu alanının darlığı ve buluntuların azlığı, daha ziyade balıkçılıkla ilgili bir konak yerini/barınağı işaret etmektedir.

II.4. Eşek Adası

Akça Ada'nın yaklaşık 1 km. güneybatısındadır. *İncirli* adıyla da bilinmektedir. Form olarak bir çekici andırmaktadır. Kalker kayalık adanın en yüksek mevkii (27 m.) kuzeybatıdadır. Kıyılar genelde dik ve yüksektir. Güneybatı kesim geniş bir koy konumundadır. Kıyı gerisinde nispeten düz alanlar yer almaktadır. Bu kesimde Geç Roma-Bizans sürecine ait keramik ve kiremit parçaları saptanmıştır. Bunun yanı sıra siyah firnisli kap ve kiremit parçaları da ele geçmiştir. Buluntu sahası ve civarında deliceler (yabani zeytin) önemli yer tutmaktadır. Adanın bu kesiminde ilgili dönemlerde mevsimlik tarımsal faaliyet yürütüldüğü değerlendirilmiştir.

II.5. Diğer Adalar

Eşek Adası'nın hemen kuzeybatısında aynı doğrultuda iki adacık *Arap Adaları* olarak bilinmektedir. Her biri yaklaşık 2.5-3 dönümlük alana sahiptir. Kalker kayalık adacıkların kıyıları dik ve yüksektir. Bunlardan batıdaki olasılıkla Bizans devrine ait keramik ve kiremit parçaları saptanmıştır. İlgili dönemde bu adacık üzerinde bir fener yapısı olabileceği değerlendirilmiştir. Yassıca'nın yaklaşık 500 m. kuzeyinde birbirinden yaklaşık 10 m.lik bir boğazla ayrılan iki kalker kayalık *Körtaş Adaları* adını taşımaktadır. Büyüğe olan, yaklaşık 2 dönüm alana ve denizden 1 m. yükseklikte nispeten düz bir yüzeye sahiptir. Üzerinde bir fener bulunmaktadır. Bu nedenle *Fener Adası* olarak da adlandırılmaktadır. Diğer yandan bu adacık *Pita* adıyla da bilinmektedir. Üzerinde eski buluntuya rastlanmamıştır. Karantina adasının yaklaşık 300 m. güneyindeki *Taş Ada*, parçalanmış kalker kayalıktan ibaret-

tir. Martı ve karabataklar için uğrak yeri konumundadır. Uzunada kıyılarına yakın *Zafer* ve *Nergis* adacıkları, Özbek Yarımadası kuzey sahili önündeki *Kelada* ve *Çeşmealtı* önündeki *Adacık*, askeri saha içinde kalmaktadır. Bunlardan Adacık, 1980’lerde bir yolla karaya bağlanmış ve üzerine askeri lojmanlar inşa edilmiştir. Yol itibarıyla adaya *Yolluca* da denmektedir. Adacık’ın karşısında 158, 156, 161, 162, 164, 165, 166 ve 167. sokaklarda az sayıdaki boş arsada Geç Roma-Bizans sürecine ait keramik ve çatı kiremidi parçaları gözlenmiştir.

II.3. ÖZBEK YARIMADASI

Gülbahçe ve İzmir körfezleri arasında kalan Özbek Yarımadası’nda 2016 yılında başlayan araştırmalara bu yıl Özbek köyü civarında devam edilmiştir.

II.3.1. Çayırıcık

2016 yılında araştırılan ve tarafımızdan *Burgaz Tepe Kuzeyindeki Zeytinlikler* şeklinde tanımlanan¹² eski yerleşim yerinin *Çayırıcık* Mevkii olarak adlandırıldığı anlaşılmıştır. Nispeten düz arazi tarıma oldukça uygundur. Buluntular 5-6 dönümlük bir alana yayılmaktadır. Yaygın keramik Geç Roma dönemine aittir. Bunun yanı sıra siyah ve kırmızı firnisli kap ve kiremit parçaları da mevcuttur.

II.3.2. Yuvaca

Özbek köyünün kuş uçuşu 5 km. kuzeyinde, Gülbahçe Körfezi’ne inen vadinin üst kesimindedir. Burada halen kuvvetli bir akışa sahip su kaynağı bulunmaktadır. Eski yerleşim izleri kaynağın hemen yanındaki yamaçlarda ve bunun üzerindeki hafif eğimli düzlüklerde yoğunlaşmaktadır. Yüzey malzemesi, Geç Roma döneminde burada yaklaşık 15 dönümlük araziye yayılan bir yerleşim olduğunu ortaya koymaktadır. Bu döneme ait buluntular tepenin üst kesiminde yoğunluk göstermektedir. Kaynağa yakın yamaçta M.Ö. 4. yüzyıla ait keramik ve kiremit parçaları görülmektedir. Bu döneme ait bulun-

---

12 Caymaz vd.2018: 500-501

tular yaygın değildir. Bölge Osmanlı döneminde de iskâna sahne olmuştur. Burada eski kalıntıların üzerinde kurulan köy, 1478 tarihli tahrir defterinde *Yıvacalu* adıyla karşımıza çıkmaktadır¹³. Köyün 1830'larda kolera nedeniyle ortadan kalktığına dair bilgiler vardır¹⁴. Osmanlı dönemine ait keramik daha ziyade yamaç kesiminde ve pınar çevresinde görülmektedir. Buradaki ulu bir çınar ağacı, yine ulu bir selvi, çok yaşlı zeytin ağaçları ve eski bir çeşme kalıntısı bu döneme ait görülmektedir (Resim: 6). Eski yerleşimleri içeren sahanın kayaç cinsi kalkerdir. Daha kuzeyde bazalt kayaçlı arazi başlamaktadır.

II.3.3. Kolucan

Yuvaca'nın kuş uçuşu 1 km. güneydoğusunda dar bir vadi içinde yer alır. Yuvaca ile aralarında yüksekliği 200 m.'yi bulan *Akbaba Tepesi* bulunmaktadır. Bu tepede kaçak kazılarla tahrip edilmiş Klazomenai tipi lâhit mezarlar yer almaktadır. Kolucan Mevkii'ndeki eski yerleşim izleri, vadinin doğu kesiminde yer almaktadır. Geç Roma dönemine ait keramik ve çatı kiremidi parçaları yaklaşık 10 dönümlük bir araziye yayılmaktadır. Bunun yanı sıra siyah firnisli kap ve kiremit parçaları da görülmektedir. Yerleşim sahasında bir su kaynağı mevcuttur. Vadi zeytinliklerle kaplıdır. Diğer kesimler ormanlıktır.

III. DİĞER

III.1. Duba Tepe

İskele ve Çeşmealtı arasında kıyıda yer alan kuzey-güney doğrultulu oval tepedir. Kuzey etekleri kalker, diğer kesimleri bazalt kayalıktır. Bunlarla birlikte yer-yer sarı renkli çakmaktaşı da yer almaktadır. Sahil kesiminde az miktarda keramik gözlenmiştir. Serpinti konumundaki bu keramikte siyah firnisli bir kap parçası da vardır. Ancak tepenin diğer kesimlerinde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Bir tatil sitesi bünyesinde kalan güneydoğu kesimde araştırma yapılamamıştır.

---

13 Kütükoğlu 2000: 57

14 Mater 1982: 121

III.2. Eski Söğüt Köyü ve Kaya Kilise

Eski Söğüt köyü, Gülbahçe Körfezi'ne açılan kuzey-güney doğrultulu derin bir vadi içinde yer alır. Burasının yaklaşık 60 haneli bir Rum köyü olduğu ve 1914'de terk edildiği bildirilmektedir¹⁵. Köy, bir ana yolun iki tarafında yer alan müstakil yapılardan müteşekkildir. Ev aralarındaki yollardan biri yassı taşlarla döşenmiştir. Evler moloz taş ve çamurla inşa edilmiştir. Duvarları yer yer 3 m. civarında korunmuş bir yapıda kireç harcı kullanılmıştır. Bazı yapılarda dış kapı önünde iki-üç basamaklı merdiven görülmektedir. Köyün yakınında hemen hemen kurumuş bir su kaynağı bulunmaktadır. Köy çevresinde yaşlı zeytin ağaçları görülmektedir. Köyün 1 km. güneyinde vadinin doğu kanadında *Kaya Kilise* ya da *Taş Kilise* adıyla bilinen bir kutsal alan yer almaktadır. Burada kalker kayalığındaki yüksek oyukta alçak kabartma ile yapılmış, kol ve bacakları yanlara açılmış halde bir insan figürü, ayaklarının altında bir taht (?) ve ziyaretçilerin erişim ve adak sunumu için yapılmış kademeler görülmektedir. Kaya oyuğunun önünde Geç Roma-Bizans sürecine ait keramik ve kiremit parçaları nispeten yaygındır. Yakın zaman içinde açıldığı anlaşılan bir kaçak kazı çukurunda siyah firnisli kap parçaları da gözlenmiştir.

II.2.5.2. Gülbahçe ve Zeytinalan

Gülbahçe bölgesinde Değirmenaltı Höyüğü, eski iskele kalıntıları, bazilika, ılıca (hamam), eski kervan köprüsü kalıntıları ve Cindersi Tepesi Mevkileri'nde, Zeytinalan bölgesinde Sivrice Tepe Orta Çağ Kalesi'nde GPS ile çizim çalışmaları yapılmıştır.

IV. SONUÇ

2017 yılı çalışmalarında ağırlıklı olarak Kuşçular kesimi ile Urla adaları araştırılmış, Özbek Yarımadası'nda önceki yıl başlayan araştırmalara devam edilmiştir.

Kuşçular ovasını doğudan sınırlayan tepelerde dört, ovanın güney ucunda bir eski köy yeri araştırılmıştır. Yüzey buluntuları itibarıyla bu köyler, Os-

---

15 Milioris 1970: 224-225

manlı döneminde doğrudan bakir toprak üstüne kurulmuş görünmektedir.. XV-XVI. yüzyıllara tarihlenen iki cami ile bir hamam kalıntısı doğal ve insan eliyle tahribata açık durumdadır.

Kuşçular Ovasını Sığacık Körfezine bağlayan boğazda yer alan Yarentepe stratejik bir konum taşımaktadır. Savunma duvarlarına sahip bu tepenin Erken ve Orta Tunç çağlarından itibaren yerleşim ve askeri maksatlarla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kuşçular Ovası'nın kuzeydoğusundaki Çakallar Mevkii, Urla Yarımadası'nın erken köy kültürlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu itibarla büyük öneme haiz olan yerleşim yeri, her sezon öncelikle ziyaret ve kontrol edilmektedir.

Urla önünde sekiz ada ile sekiz kayalık konumlu adacık bulunmaktadır. Bunların bir kısmı askeri bölge içinde kalmaktadır. Bir yolla karaya bağlı Karantina Adası'nın, Klâsik-Roma sürecinde iskâna sahne olduğu bilinmektedir. Diğer adaların Bizans döneminde ve daha az ölçekte Geç Klâsik dönemde balıkçılık ve mevsimlik tarım gibi faaliyetlere sahne olduğu anlaşılmaktadır.

Özbek Köyü civarında Geç Roma-Bizans sürecine ait yerleşimler sayıca fazladır. Bunlardan Yuvaca Mevkii, XV. yüzyıldan itibaren buraya ismini veren eski bir Türk köyüne de ev sahipliği yapmıştır.

2017 çalışmaları neticesinde 20 (yirmi) adet envanterlik envanterlik eser ile 1 (bir) adet etüdlük eser tespit edilmiş ve Çeşme Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

KAYNAKÇA

BAKIR, GÜVEN, 1996, "Klazomenai", *Kısa Urla Tarihi*, 17-33, İzmir.

BAYRAKAL, SEDAT, 2009, *Urla ve Köylerindeki Türk Dönemi Sosyal Anıtları*, İzmir.

CAYMAZ, TAYFUN - MEHMET EMEÇ, 2017, "Urla Yarımadası Güney Kesimi 2015 Yılı Yüzey Araştırması", *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1.Cilt, 623-646.

- CAYMAZ, TAYFUN - MUAMMER İREÇ - ŞAHİN MENTEŞE - SEDEF ERİN-
CİK - M.SERVET AKPOLAT - MEHMET EMEÇ, 2018, "Urla Yarımadası
Güney Kesimi 2016 Yılı Yüzey Araştırması", 35. *Araştırma Sonuçları Top-
lantısı*, 2.Cilt, 497-505.
- KÜTÜKOĞLU, MÜBAHAT, 2000, *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal
ve İktisadi Yapısı*, İzmir.
- MATER, BARIŞ, 1982, *Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanı-
lışı Arasındaki İlişkiler*, İstanbul.
- TUNA, NUMAN, 1988, "İonia ve Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araş-
tırmaları, 1985-1986", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 303-357.
- 1990, "İzmir İli Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, 1988", *VII.Araştırma Sonuçları
Toplantısı*, 279-294.
- ÜNAL, RAHİMİ HÜSEYİN - ERSEL ÇAĞLITÜTÜNCÜGİL, 2016, *Urla'nın Ta-
rihi Camiileri ve Hazireleri*, İzmir.

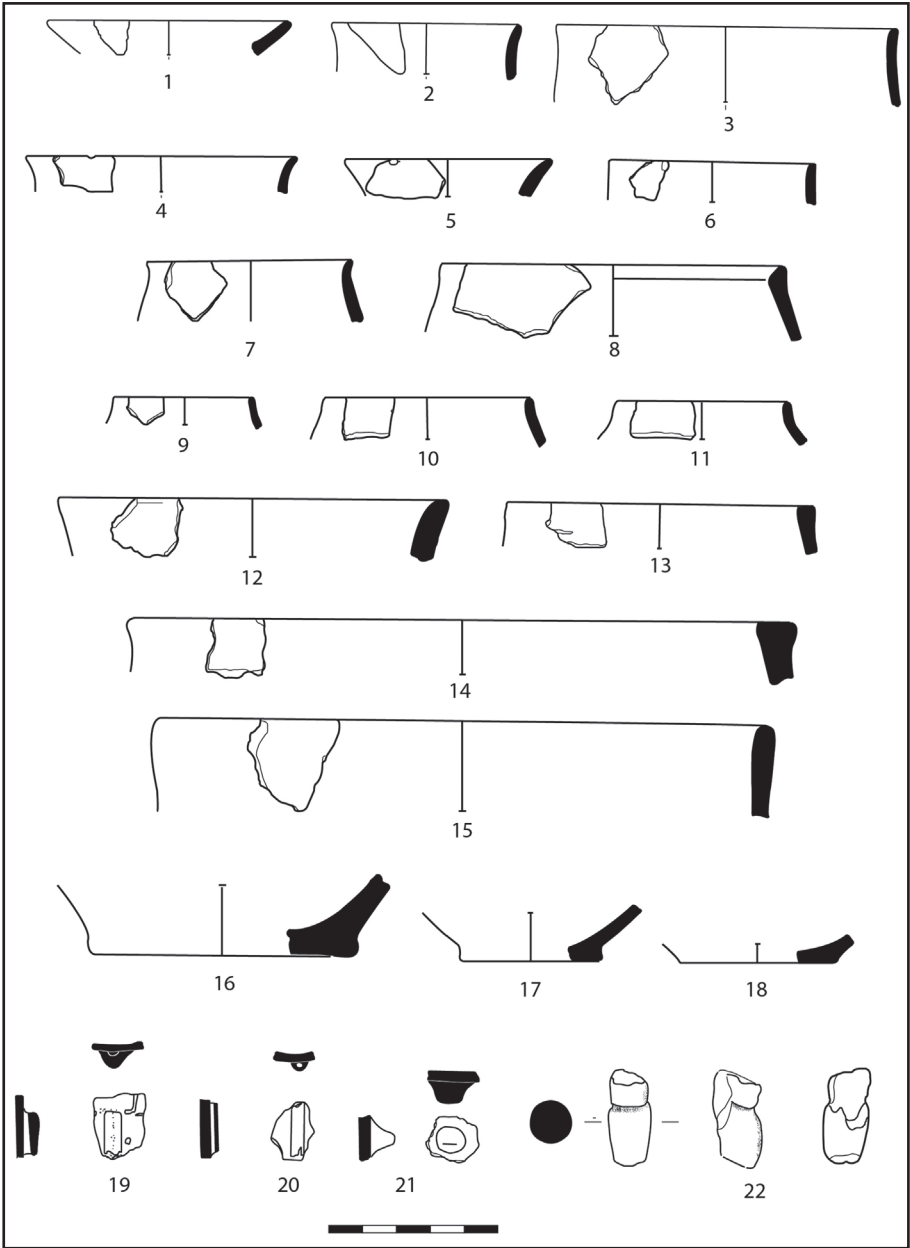

Harita 1: Araştırma sahası

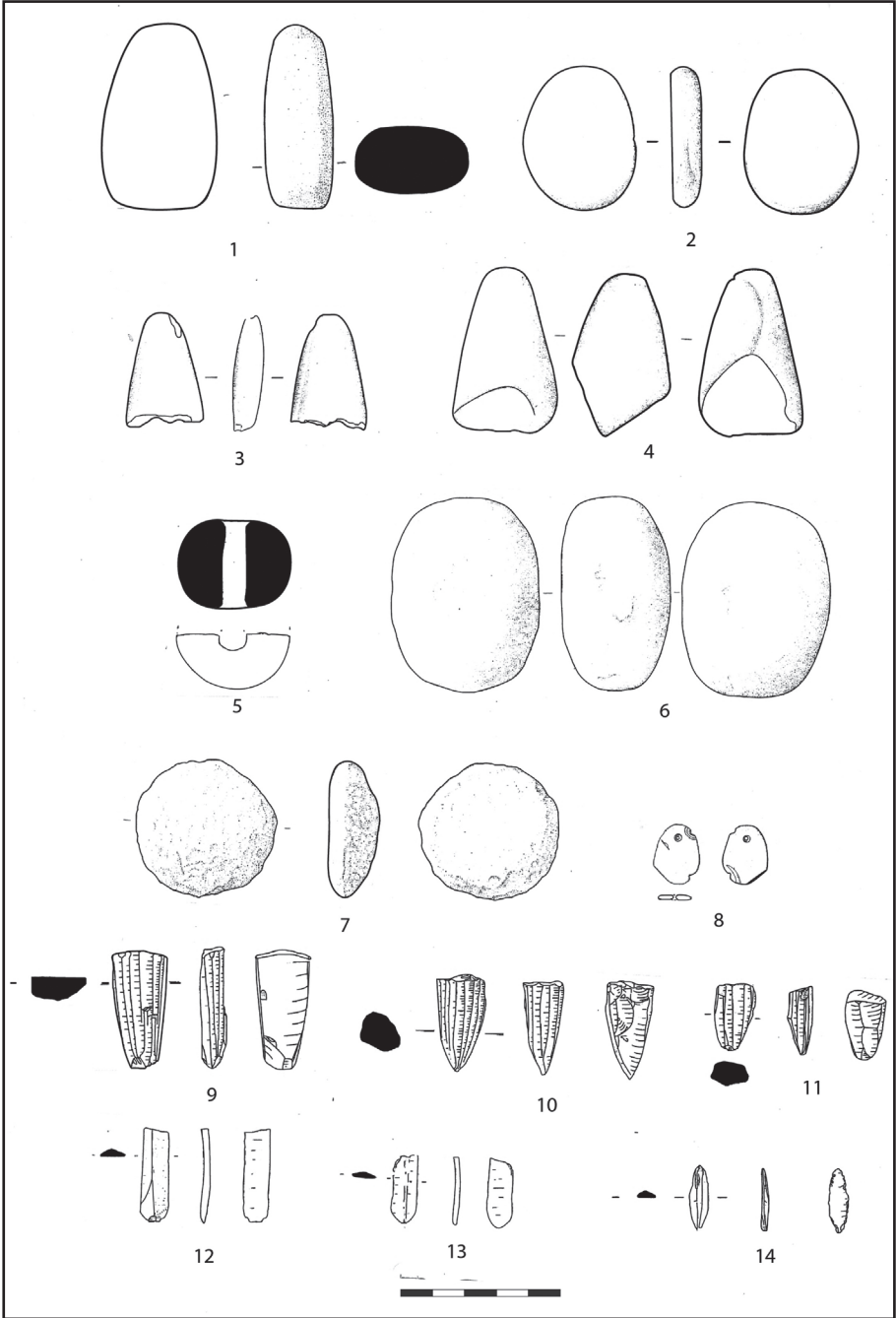

Harita 2: 2017 Yılında Araştırılan Yerler

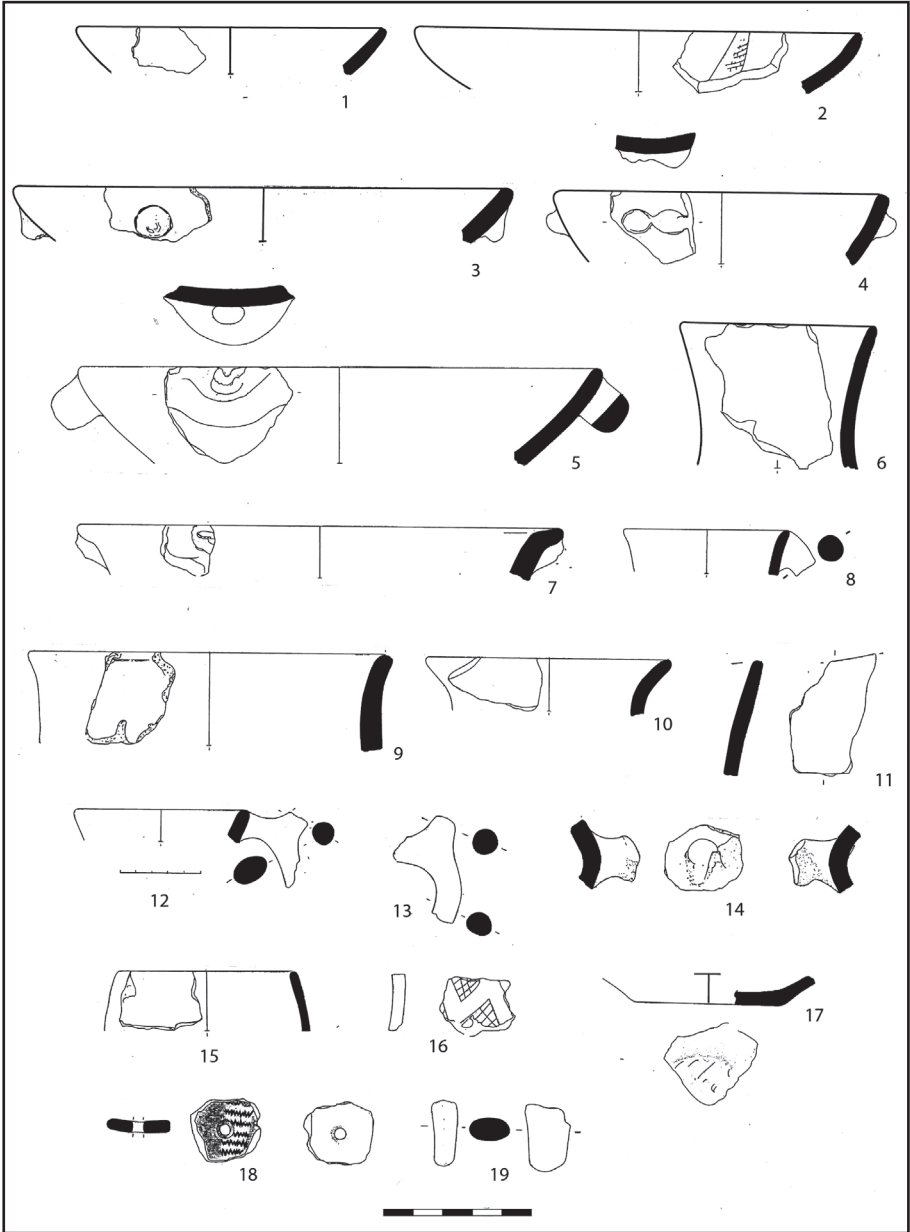

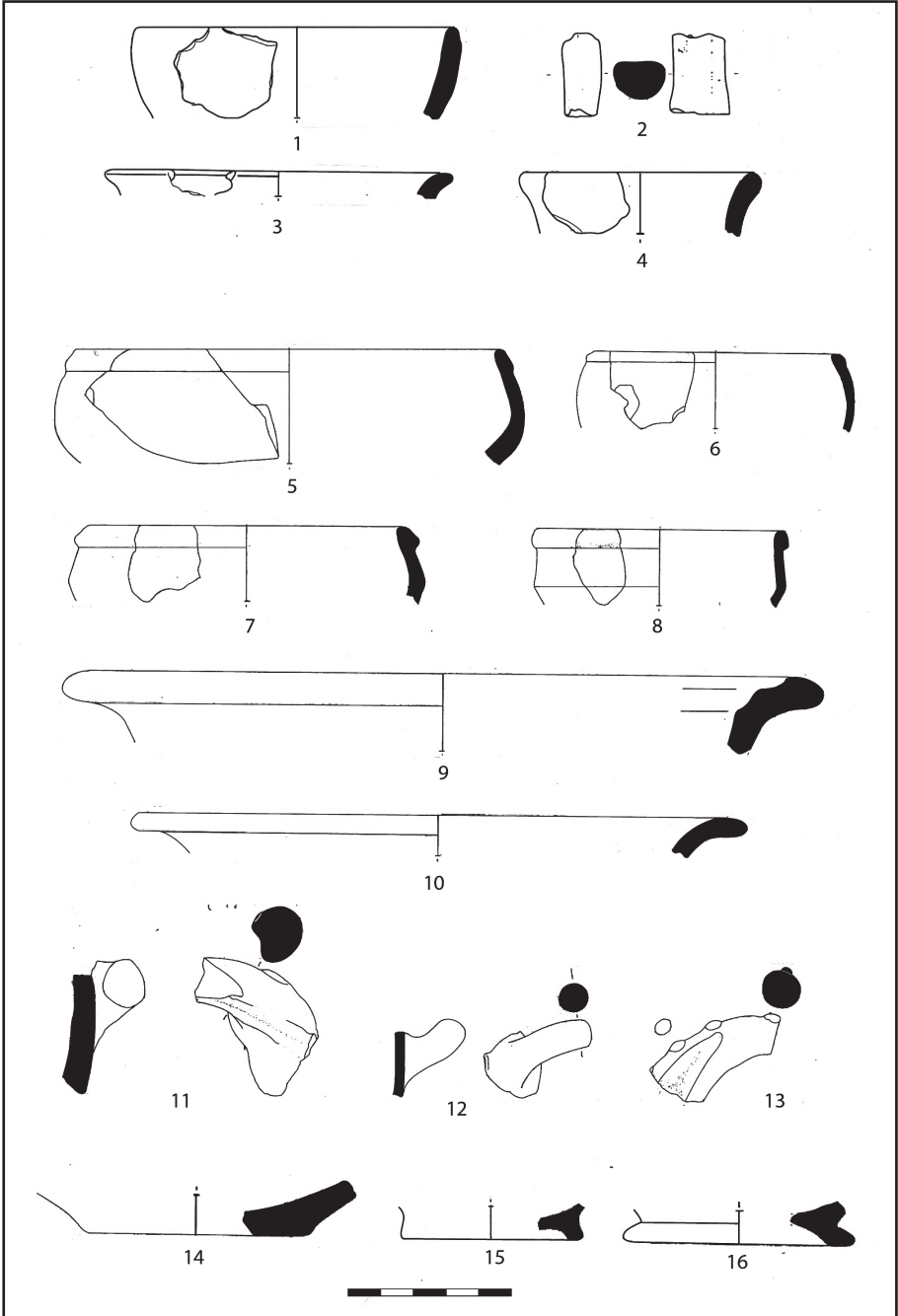
Çizim 1: Çakallar Geç Neolitik keramik buluntuları

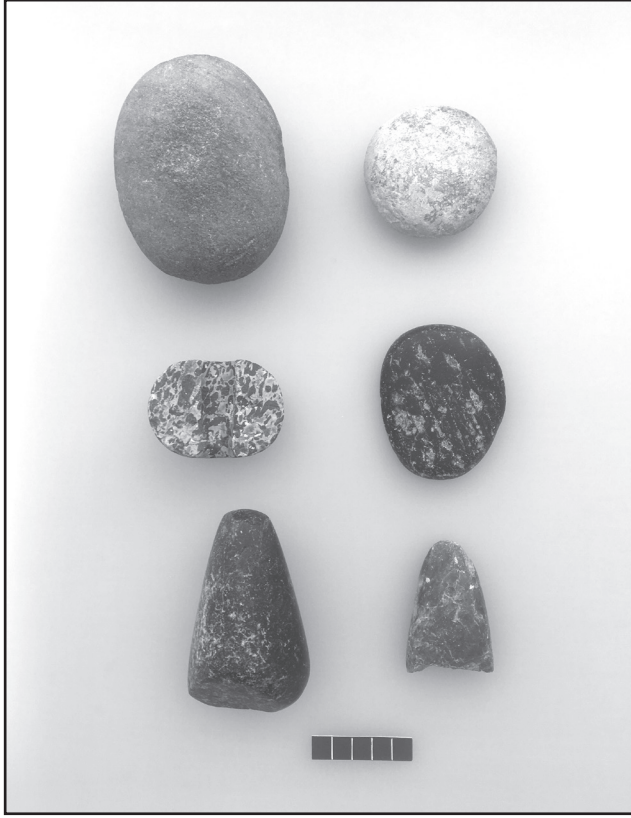
Çizim 2: Çakallar Geç Neolitik sürtme ve yontma taş buluntuları

Çizim 3: Çakallar Erken Kalkolitik keramik buluntuları

Çizim 4: Yaren Tepe Erken ve Orta Tunç keramik buluntuları

Resim 1: akallar Geç Neolitik srtmetaş aletler

Resim 2: Yarentepe'den Sığacık Körfezi

Resim 3: Yarentepe’de kaçak kazı tahribatı

Resim 4: Yarentepe sur kalıntıları

Resim 5: Urla adaları

Resim 6: Yuvaca eski köy yeri

AŞAĞI GÖKSU ARKEOLOJİK KURTARMA YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ 2017 SEZONU VE ÇEVRE BÖLGELERDEKİ İNCELEMELERİN SONUÇLARI

Tevfik Emre ŞERİFOĞLU*

Mersin İli Silifke, Mut ve Gülnar İlçe sınırları içerisinde bulunan Aşağı Göksu Vadisi'nde inşa edilecek Kayraktepe Barajı dolayısıyla sular altında kalacak arkeolojik alanların tespiti ve belgelenmesi amacıyla 2013 yılında başlatılan ve 2017 yılı itibarıyla Göksu Nehri'nin tüm kolları ve çevresindeki bölgeyi de içine alacak şekilde araştırma alanı genişletilen projemizin beşinci sezonu 5-18 Eylül 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014; 2015a; 2015b; Şerifoğlu 2015; 2016; Şerifoğlu, Mac Sweeney, Colantoni, Collar ve Eve 2016; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2017; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Eve 2018). 2017 arazi çalışması sezonu bizler için aslında Aşağı Göksu Yüzey Araştırması Projesi'nin bitişi ve Taşeli-Karaman Arkeoloji Projesi'nin başlangıcını temsil eden kısa bir geçiş sezonu niteliğinde olmuştur.

2017 sezonunun bir kısmı geçen yıllarda olduğu gibi Aşağı Göksu Vadisi ve yakın çevresine odaklanırken kalan kısmı vadinin güneyindeki sahil hattı ve kuzeyindeki Karaman Ovası'ndaki genel incelemelere ayrılmıştır. Bu bağlamda önce Erdemli ile Anamur arasındaki kıyı hattı, daha sonra Silifke Gülnar arasındaki bölgeyle Gülnar İlçe Merkezi çevresi ve son olarak da Karaman Merkez İlçesi'nde bazı incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu inceleme ziyaretleri esnasında uydu görüntüleri ve haritalar yardımıyla belirlenen arkeolojik alan adaylarına ziyaretler yapılmış, bunlar içerisinde arkeolojik

* Doç.Dr.Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Rahva Yerleşkesi, 13000 Bitlis/TÜRKİYE.

materyale sahip olanlar fotoğraflanmak ve GPS koordinatları alınmak suretiyle belgelenmiş, yüzeydeki buluntular arazide fotoğraflanmış ve çizilmiştir. Sezonun Göksu Vadisi'ne odaklanana kısmındaysa geçmiş yıllarda olduğu gibi hava fotoğrafları, uydu görüntüleri ve haritalar yardımıyla belirlenen arkeolojik alan adayları ziyaret edilmiş ve arkeolojik buluntuyla karşılaşılması durumunda bunlar yukarıda belirtilen şekilde belgelenmiştir.

Silifke-Anamur kıyı hattında yapılan çalışmalar esnasında ziyaret edilen arkeolojik alan adaylarından sadece Bozyazı İlçe merkezinin doğu ucunda bulunan Paşa Belen Tepesi'nde Orta ve Geç Demir Çağı'na ait olması muhtemel seramik örnekleriyle karşılaşmıştır (Resim: 1). Söz konusu alan zaten geçmişte kazıları gerçekleştirilmiş Nagidos antik kentinin bir kısmını oluşturmakta olup buradaki küçük çaplı çalışmamız Helenistik Dönem öncesine ait olması muhtemel kültürel materyalle karşılaşmış olması açısından önemlidir (Durugönül 2007). Sahil hattında uzaktan algılamayla yeni arkeolojik alan tespitindeki başarısızlığımız burası için gelecekte farklı yöntemlerle tespit yapılması gerekliliğine işaret etmektedir.

Ekibimiz bu sezon Göksu Vadisi'yle sahil hattı arasında kalan Gülnar İlçesi'nde de ilk kez daha detaylı çalışmalar gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Gülnar İlçe merkezi çevresindeki çalışmalarda tespiti yapılan en önemli arkeolojik alan Demirözü Köyü Mevkii'nde bulunan Hortu Maltepe'dir (Resim: 2). Burada Erken ve Orta Tunç Çağı'na ait olması muhtemel seramik örnekleriyle karşılaşmış olsa da Ermenek yolu üstündeki bu tepe üstü yerleşimin daha ziyade Helenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'nde iskân edildiği anlaşılmış, arkeolojik alan fotoğraflanmak ve GPS koordinatları alınmak suretiyle kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Hortu Maltepe'de bulunan ve jeton olarak niteleyebileceğimiz bir yassı yuvarlak tunç ağırlık etütlük eser olarak Silifke Müzesi'ne teslim edilmiştir. Köy halkından alınan bilgi doğrultusunda 1960'lı yıllarda bölgede görev yapan bir tabip tarafından resmi izinle kazısı gerçekleştirildiği anlaşılan Hortu Maltepe'nin tescil edilerek koruma altına alınması için Silifke Müzesi tarafından söz konusu incelemelerimiz sonrasında çalışma başlatılmıştır. Ekibimiz bu bölgede son olarak Gülnar kent merkeziyle Demirözü arasındaki yol üzerinde tespit ettiğimiz bir kaya mezar odasını da fotoğraflamak ve GPS koordinatlarını almak suretiyle kayıt altına almıştır (Resim: 3).

2017 sezonunun Karaman İl sınırları içerisinde gerçekleştirilen kısmı il merkezinin kuzeyinde yer alan Karadağ'ın güney doğusundaki düzlük alana, Karadağ kraterine ve Karadağ'ın kuzeybatısında yer alan Kızıldağ'a odaklanmıştır. Karadağ'ın zirvesine nispeten kolay çıkış sağlayan güneydoğu yamacının altındaki düzlük alanda yer alan arkeolojik alanların tespitine yönelik gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda Kılbasan Köyü Mevkii'nde bulunan Sisan Höyük ve Dinek Köyü içerisinde bulunan Dinek Höyük'te küçük çaplı çalışmalar yapılmıştır. Erken ve Orta Tunç Çağı'na tarihli olması muhtemel seramik örnekleriyle karşılaşmış olsa da yüzeydeki arkeolojik materyal genel olarak Sisan Höyük'ün Demir Çağı'ndan Ortaçağ'a kadar kesintisiz olarak iskan edilmiş genişçe bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir (Resim: 4). Öte yandan günümüzde üzerinde bir köy camisi bulunan Dinek Höyük üzerindeki arkeolojik materyal bu alanın da Demir Çağı'ndan Bizans Dönemi'nde de iskân edilmiş olduğunu göstermektedir (Resim: 5).

Ekibimiz 2017 sezonunda Karadağ'ın zirvesindeki Mahalaç Tepe'deki Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı radar istasyonu alanı içerisinde bulunan Luvice yazıtı da bir ziyarette bulunarak yazıt ve çevresinde inceleme çalışmaları yapmak istemiş ancak ilgili istasyonun bağlı olduğu Ankara Ahlatlıbel Hava Radar Mevzi Komutanlığı'ndan daha önce resmi izin alınmadığından bu anıtı ulaşmak mümkün olmamıştır (Sayce 1909; Ramsay ve Bell 2008: 505-507; Hawkins 2000: plate 241, 6-7). 2018 sezonunda ilgili izinlerin alınarak bu anıt ve çevresinde sistematik arkeolojik incelemeler yapılması planlanmaktadır.

Karaman İl sınırları içerisindeki çalışmalarımızın bir önemli kısmını da geçmişte birçok biliminsanı tarafından ziyaret edilerek belgelenen Kral Harpapus anıtıyla bir Luvice ve bir Grekçe yazıtı ev sahipliği yapan Kızıldağ ve yakın çevresinde yapılan inceleme ve gözlemler oluşturmuştur (Börker-Klähn 1977; Gonnet 1983; Bittel 1986; Hawkins 2000: 429-442; Karağuz et al. 2002; Ramsay and Bell 2008: 504, 507-512). Bu bağlamda öncelikle anıt ve yazıtta fotogrametrik yöntemlerle bazı belgeleme çalışmaları yapılmış, söz konusu kültürel varlıklar üç boyutlu modeller oluşturmak üzere farklı yönlerden ve RTI (Reflectance Transformation Imaging) yöntemiyle incelenmek üzere farklı yönlerden yapay ışık verilerek fotoğraflanmıştır (Resim: 6-7). Ayrıca Kızıldağ üzerinde yapılan incelemelerde tespit edilen seramik örneklerinden bu alanın

ilk kez Geç Tunç Çağı'nda kullanılmaya başlandığı ve Roma Dönemi'ne dek kullanımın devam ettiği görülmüş, Kızıldağ'ın zirvesinde bulunan ve Demir Çağı'na tarihli olması muhtemel sur duvarları fotoğraflanmak ve yüksek hassasiyetli GPS-CORS cihazı yardımıyla koordinatları alınmak suretiyle belgelenmiştir.

Bu çalışmanın hemen ardından Kızıldağ'ın güney eteğine bitişik olan Mezzelli Höyük ziyaret edilmiş, burada tespit edilen arkeolojik materyalden de bu alanın Orta ve Geç Demir Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne dek iskân edildiği anlaşılmıştır. Fotoğraflanmak ve GPS koordinatı alınmak suretiyle belgelenen höyüğün Demir Çağı'ndan Bizans Devri'ne dek Kızıldağ'da bulunan kalenin altında konumlanmış bir aşağı şehri temsil ettiği söylenebilir (Resim: 8).

Karaman'daki çalışmalarımızın son aşamasında daha önce kazıları gerçekleştirilmiş ve Karaman İl merkezinin kuzeydoğusundaki Alaçatı Köyü'nde yer alan Canhasan höyüklerine bir ziyaret gerçekleştirilmiştir (Resim: 9; French 1998; 2005; 2010). Bu alandaki kısa süreli çalışmamız ve gözlemlerimiz esnasında Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı seramik örneklerinin yanı sıra Orta ve Geç Demir Çağı'na ait olması muhtemel örneklerle de karşılaşmıştır. Bölgede prehistorya ve protohistorya dönemleri söz konusu olduğunda sistematik bilimsel kazısı gerçekleştirilmiş tek höyük olması sebebiyle özel bir öneme sahip olan Canhasan'da gerçekleştirdiğimiz bu küçük çalışma bölgede ekibimizce tespit edilen seramik örneklerinin daha sağlıklı bir biçimde tasnifi ve tarihlendirilmesinde bizlere yardımcı olacaktır. Nitekim Karaman İl sınırları içerisinde ziyaret edilen Sisan Höyük, Dinek Höyük, Kızıldağ ve Canhasan'dan toplanan az sayıda seramik örneği Karaman Müze Müdürlüğü'nden alınan izin doğrultusunda sezon sonunda Bitlis Eren Üniversitesi Arkeoloji Laboratuvarı'na götürülmek üzere teslim alınmış olup bu örnekler üzerindeki çalışmalarımız sürmektedir.

2017 arazi çalışması sezonunun ikinci yarısı geçen yıllarda olduğu gibi Göksu Vadisi'ne odaklanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Mut kent merkezinin güneybatısında yer alan ve Ermenek Çayı'yla Göksu Nehri'nin birleştiği alüvyon ovası ve çevresinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. 2006 yılında tarafımca gerçekleştirilen Doktora araştırması kapsamındaki arazi çalışması esnasında ilk kez tespiti yapılan ve Selamlı Köyü Mevkii'nde bulu-

nan Selamlıtepe'ye bir ziyaret gerçekleştirilerek doğal bir tepe üzerinde yer alan höyükte görülen bazı seramik örneklerinden buraya ilk kez Erken Tunç Çağı'nda yerleşilmiş olabileceği ancak bu yerleşimin terk edilmesi sonrası tepenin ancak Bizans Dönemi'nde tekrar iskan edildiği ve tepe ile çevresinin yakın zamana dek yerleşim alanı ve mezarlık olarak kullanımının sürdüğü anlaşılmıştır (Resim: 10).

Projemizin 2014 sezonunda belgeleme çalışması yapılan ve Mut kent merkezinin güneybatısındaki Aşağı Deveciler Köyü Mevkii'nde bulunan Örentepe höyüğünün hemen kuzeybatısında uydu görüntüleri yardımıyla tespit edilen bir alanda yapılan incelemelerde burada Helenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait seramik örnekleriyle karşılaşmıştır (Şerifoğlu et al. 2015a). Köy içinde kalan ve Örentepe II adıyla kayıt altına alınan alanda tespit edilen bu arkeolojik materyalin buradaki modern köyün öncülü bir yerleşimin izleri olduğu kanısına varılmıştır (Resim: 11).

Ekibimiz bu bölgede son olarak daha güney bir noktada yer alan ve uydu görüntüleri yardımıyla tespit edilen Mucuktepe'de inceleme ve belgeleme çalışması yapmıştır (Resim: 12). Mucuk Köyü Mevkii'nde bulunan doğal bir tepe üzerindeki yerleşime ait arkeolojik katmanlar toprak kaymasıyla birlikte büyük ölçüde yok olmuş olsa da, tepe üzerine ve çevresine yayılan seramik örneklerinden buranın Orta ve Geç Demir Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne dek iskan edildiği anlaşılmış, Göksu Nehri'nin menderes yaptığı verimli bir alan içinde yer alan yüksek tepenin aynı zamanda vadiyi gözlemeye elverişli stratejik bir noktada olması sebebiyle bir kale olarak da kullanılmış olabileceği kanaatine varılmıştır. Tepe üzerine açılmış 10 metreye 15 metre ebatlarındaki dikdörtgen biçimli çukurun da su toplama amaçlı bir havuz olabileceği tarafımızca düşünülmektedir.

2017 sezonunda Aşağı Göksu Vadisi içerisinde yapılan bir başka çalışma Zeyne kasabasıyla Gülnar ilçe merkezi arasındaki dik eğimli alanın uydu görüntüleri ve haritalar yardımıyla incelenmesi ve buradaki muhtemel arkeolojik alan adaylarına yapılan ziyaretler olmuştur. Uzaktan algılama ile arkeolojik alan tespit oranının son derece düşük olduğu bu engebeli bölgede belgeleme çalışması yapılabilen tek alan Arıkuyusu Köyü Mevkii'nde bulunan bir geniş boyutlu yerleşim olmuştur. Çok sayıda kaya mezarı ile bir taş duvarlı

tapınak yapısıyla karşılaştığımız alan daha ziyade Helenistik, Roma ve Bizans Dönemlerinde iskân edilmiş olmakla beraber bazı seramik örnekleri buraya Orta ve Geç Demir Çağları'nda ilk kez yerleşildiğine dair ipuçları vermektedir. Bu alanda insansız hava aracı yardımıyla hava fotoğrafları çekilmiş, tapınağın üç boyutlu bir modeli oluşturulmuş, arkeolojik alan fotoğraflanmak ve GPS koordinatları alınmak suretiyle kayıt altına alınmıştır (Resim: 13). Bu alanda maden üretimi faaliyetleri yapıldığına işaret eden çok sayıda cüruf parçasıyla da karşılaşmış, ayrıca yüzeyde tespit edilen bir tunç sikke etütlük eser olarak Silifke Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Geçmiş sezonlarda Göksu Nehri'ni besleyen önemli su kaynaklarından Kurtsuyu Çayı boyunca çeşitli arkeolojik çalışmalar yapılmış, burada yerleşim tarihleri Demir Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne uzanan altı arkeolojik alan tespit edilerek belgelenmiştir. 2017 sezonundaysa Kurtsuyu Çayı'nın kaynaklarından birini barındıran ve 1000 metre üzerinde rakıma sahip Karacaoğlan Köyü Mevkii'ne de bir ziyaret yapılmıştır. Burada daha önce Silifke Müzesi uzmanlarınca tespitler yapılan Karakız tepesi çevresinde gerçekleştirdiğimiz incelemelerimiz esnasında gözlemlenen seramik örnekleri söz konusu alanda Orta ve Geç Demir Çağı'ndan Bizans Dönemi'nde dek yerleşildiğini göstermektedir. Öte yandan Erken Tunç Çağı'na ait olması muhtemel bazı seramik örnekleriye iskanın daha erken bir dönemde başlamış olabileceğine işaret etmektedir.

2017 sezonunda belgeleme çalışması yapılan son arkeolojik alan Silifke kent merkezinin batısında yer alan Esenbel Köyü Mevkii'ndeki Tekirköy olmuştur. (Resim: 14). 1960'lı yıllarda James Melaart ve David French tarafından ziyaret edilerek incelenen ve Silifke Deltası'nın kuzey ucunda yer alan höyük üzerinde teraslama, kanal açma, zeytin ağacı ekimi ve hatta ev inşaatı dolayısıyla yoğun bir tahribat gerçekleştiği görülmüştür (Mellaart 1954: 181; French 1965: 181). Höyüğün hemen kuzeybatısında bir de mezarlık bulunmaktadır. Höyük yüzeyinde gözlemlenen seramik örnekleri buraya ilk kez Erken Tunç Çağı'nda yerleşildiğine ve höyüğün kesintilerle Bizans Dönemi'ne dek iskân edildiğine işaret etmektedir.

2017 sezonunda önceki sezonlarda belgeleme çalışmaları yapılan ve kısmen baraj gölü suları altında kalması beklenen Kilise Tepe ve Çingentepe hö-

yüklerinde belgeleme çalışmalarına devam edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle Kışla Köyü Mevkii'ndeki Kilise Tepe'de 2015 yılında başlatılan insansız hava aracıyla hava fotoğrafı çekimi ve yerleşimin üç boyutlu görüntüsünün oluşturulması çalışmasına devam edilmiş ve bu çalışma tamamlanmıştır (Resim: 15). Bu noktada 2017 yılı Nisan ayında Göksu Vadisi içinde geçmişte sistematik kazılar gerçekleştirilmiş tek höyük olan Kilise Tepe çevresinde küçük çaplı bir jeofizik tarama da yapıldığını ancak bu çalışmanın sonuçlarını halen analiz edildiğini eklemek gerekir. Anamurlu Köyü Mevkii'ndeki Çingentepe'deyse höyüğün iş makineleriyle tahrip edilmiş doğu yamacının detaylı fotoğraflarının çekilerek yine fotogrametrik yöntemlerle kesitin üç boyutlu bir fotoğrafının oluşturulması çalışmaları başlatılmış olup bu çalışmalara gerekli izinlerin verilmesi halinde 2018 yılında da devam edilecektir.

2017 sezonu arazi çalışması ekibimiz yürütücü olan şahsım dışında seramik ve küçük buluntu uzmanı Dr. Naoise Mac Sweeney, veritabanı uzmanı Dr. Stuart Eve, teknik çizimci ve fotoğrafçı Nazlı Evrim Şerifoğlu ve arkeolog Francesco Carrer'den oluşmuştur. 2017 sezonunda projemiz Bakanlık Temsilciliği görevini Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden Halil Görgülü yürütmüştür. Uzman ekip dışında çalışmalara Yüksek Lisans öğrencisi Nevra Arslan katılmıştır.

2017 sezonuyla resmi anlamda tamamlanan Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırma Projesi sonuçlarının bir kitap halinde yayınlanması için çalışmalarımız tüm hızıyla sürmektedir. 2018 sezonunda yine Aşağı Göksu Vadisi'nde ufak çaplı incelemeler yapılması planlansa da bundan sonraki süreçte Taşeli-Karaman Arkeoloji Projesi adı altında yürüteceğimiz araştırmalarımız daha ziyade Göksu Vadisi'ni içinde bulunduğu geniş coğrafya içinde inceleyecek, güney Orta Anadolu'nun Anadolu Akdeniz sahili ve ötesindeki Doğu Akdeniz coğrafyasıyla kültürel ve sosyo-ekonomik ilişkilerini arkeolojik veriler ışığında daha iyi anlamayı ve çok yönlü olarak incelemeyi hedefleyecektir.

Son olarak projemiz kapsamında 17 Kasım 2017 tarihinde Mersin Üniversitesi'nde, Bitlis Eren Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ve Mersin Üniversitesi Restorasyon ve Koruma Merkezi ortaklığında "Dağlık Kilikya'da Arkeolojik ve Kültürel Peyzaj Çalışmaları" adıyla düzenlediğimiz çalışmaya

da değinmekte yarar vardır. Bölgedeki hızlı kalkınma ve yapılaşma sürecinde tehlike altındaki soyut ve somut kültürel varlıkların durumunun tartışıldığı ve çözüm önerilerinin sunulduğu toplantıya Bitlis Eren ve Mersin üniversiteleri dışında Ege, Mimar Sinan Güzel Sanatlar, Aarhus, Leicester ve Newcastle üniversitelerinden akademisyenler ve Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan uzmanlar katılmış olup son derece verimli geçen çalıştayın sonuçlarının kitaplaştırılması çalışması sürmektedir. Bu çalıştay 2016 yılında Silifke Müzesi ortaklığında sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları yerel temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirdiğimiz toplantının devamı niteliğinde olup projemizin bölge kültürel mirasının korunmasının sağlanması ve halkın bu yönde bilinçlendirilmesi yönündeki çalışmalarının bir parçasıdır. Önümüzdeki yıllarda da bu yönde toplantıların gerçekleştirilmesi umulmaktadır.

Teşekkür

Bitlis Eren Üniversitesi ve Leicester Üniversitesi ortaklığında gerçekleştirilen projemizin 2017 yılı arazi çalışması Britanya Akademisi'nin Newton Fonu çerçevesinde sağladığı maddi destekle gerçekleştirilmiştir. Britanya Akademisi'ne, Bitlis Eren Üniversitesi'ne ve Leicester Üniversitesi'ne projemize verdikleri destek dolayısıyla teşekkür ederiz. Arazi çalışmalarımıza Bakanlık Temsilcisi göreviyle katılan Halil Görgülü'ye, bizlere bölgede araştırma yapma imkânı veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve bizden yardımlarını hiçbir aşamada esirgemeyen Kazılar Dairesi persone-line şükranlarımızı sunarız.

KAYNAKÇA

BITTEL, K., 1986. "Hartapus and Kızıldağ". J.V. Canby, E. Porada, B. S. Ridgway ve T. Stech (ed.), *Ancient Anatolia: Aspects of Change and Cultural development. Essays in Honor of Machteld J. Mellink*. University of Wisconsin Press, Madison: 103-109.

BÖRKER-KLÄHN, J., 1977. Die Hartapus-Kartusche Kizildağ 2. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 67.2: 260-268.

- DURUGÖNÜL, S., 2007. *Nagidos: Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları*. Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul.
- FRECH, D.H., 1965. Prehistoric Sites in the Göksu Valley. *Anatolian Studies* 15: 177-201.
1998. *Canhasan Sites 1, Canhasan 1: Stratigraphy and Structures*. The British Institute at Ankara, Londra.
2005. *Canhasan Sites 2, Canhasan 1: The Pottery*. The British Institute at Ankara, Londra.
2010. *Canhasan Sites 3, Canhasan 1: The Small Finds*. The British Institute at Ankara, Londra.
- GONNET, H., 1983. L'Inscription No 2 De Kızıl Dağ. *Hethitica* 5: 21-28.
- HAWKINS, J. D., 2000. *Corpus Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Volume I*. Walter de Gruyter, Berlin.
- RAMSAY, W.M. ve G.L. BELL, 2008. *The Thousand and One Churches; with a New Foreword by Robert G. Ousterhout and Mark P.C. Jackson*. The University of Pennsylvania, Philadelphia.
- KARAUĞUZ, G., H. BAHAR ve H.İ. KUNT, 2002. Kızıl Dağ Üzerine Yeni Bazı Gözlemler. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi* 5: 7-32.
- MELLAART, J., 1954. Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey. *Anatolian Studies* 4: 175-240.
- SAYCE, A. H., 1909. The Hittite Inscriptions Discovered by Sir W. Ramsay and Miss Bell on the Kara Dag. *Proceedings of the Society of Biblical Archaeology* 31: 83-87.
- ŞERİFOĞLU, T.E., 2015. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2013 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 32/2: 43-54.
2016. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2014 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 33/2: 263-276.

- ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY ve C. COLANTONI, 2014. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Preliminary Results of the First Season", *Anatolica*, 40: 71-92.
- 2015a. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Second Season", *Anatolica*, 41: 177-190.
- 2015b. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project: the Results of the 2013 and 2014 Seasons", S.R. Steadman ve G. McMahon (ed.), *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2011-2014) Volume I*. Cambridge Scholars Press, Newcastle upon Tyne: 228-254.
- ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY, C. COLANTONI, A. COLLAR ve S. EVE, 2016. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Third Season", *Anatolica*, 42: 11-27.
- ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY ve C. COLANTONI, 2017. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Fourth Season", *Anatolica*, 43: 103-115.
- ŞERİFOĞLU, T.E., N. MAC SWEENEY ve S. EVE, 2018. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Fifth Season", *Anatolica*, 43, *basım*da.

Resim 1: Bozyazı İlçe Merkezi yakınında bulunan Paşa Belen Tepesi'nden bir görünüm.

Resim 2: Demirözü Köyü Mevkii'nde bulunan Hortu Maltepe Höyüğü.

Resim 3: Gülnar İlçe Merkezi'ni Demirözü Köyü'ne bağlayan yol kenarında bulunan kaya mezarı.

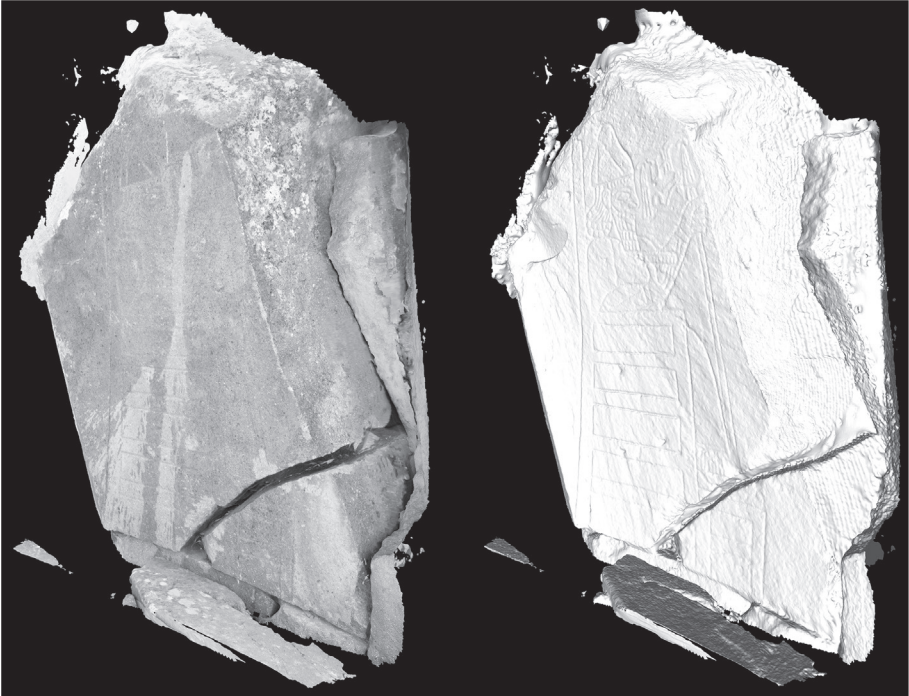

Resim 4: Sisan Höyük.

Resim 5: Dinek Höyük.

Resim 6: Kızıldağ Hartapus anıtının üç boyutlu modeli

Resim 7: Kızıldağ'daki Luvice yazıtlardan birinde RTI (Reflectance Transformation Imaging) çalışması.

Resim 8: Mezelli Höyük ve arkasında Kızıldağ.

Resim 9: Canhasan'dan bir görünüm.

Resim 10: Selamlıtepe Höyüğü.

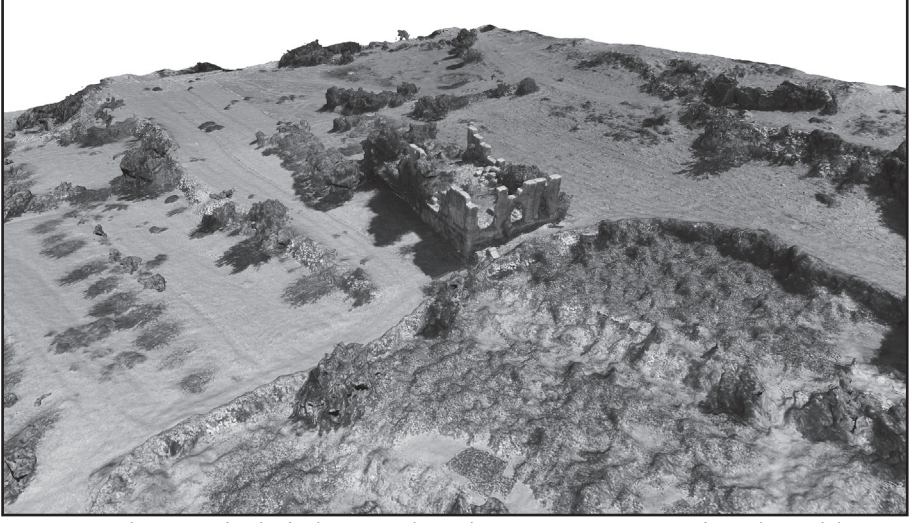

Resim 11: Örentepe II arkeolojik alanı.

Resim 12: Mucuktepe'den bir görünüm.

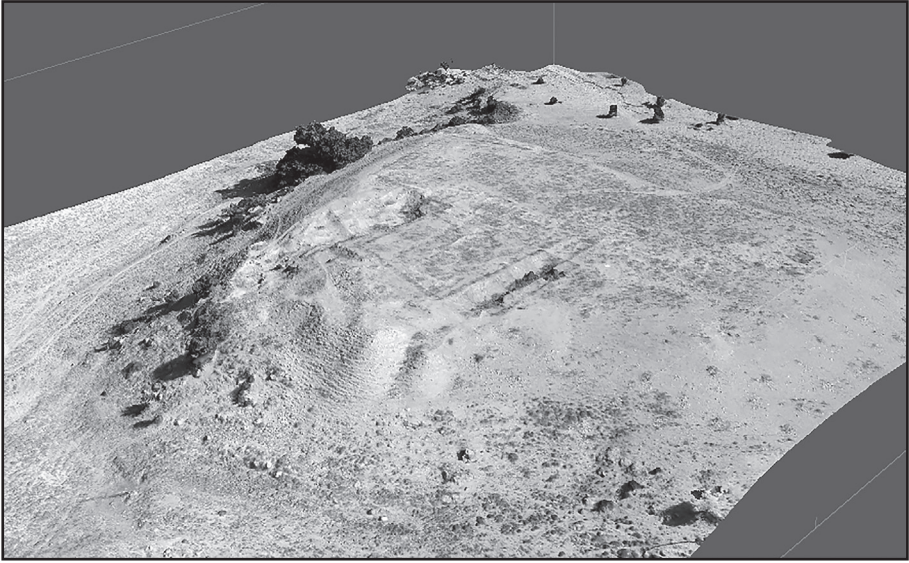

Resim 13: Arıncıyusu arkeolojik alanı ve Helenistik Dönem tapınağının üç boyutlu modeli.

Resim 14: Silifke İlçe Merkezi yakınında bulunan Tekirköy Hüyükü.

Resim 15: Kilise Tepe'nin üç boyutlu modeli.

MUĞLA MENTEŞE İLÇESİ PİSYE- PLADASA KOİNONU YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2017¹

Ufuk ÇÖRTÜK*
Şahin GÜMÜŞ

Yüzey araştırması Muğla İli sınırları içinde, kuzeyde ve batıda Menteşe İlçe sınırı ile güneyde Gökova deniz kıyı şeridi ile sınırlandırılmıştır. 2017 yılı çalışmaları Yeşilyurt Aldıran Asarı, Çiftlikköy (Londeis), Çırpı (Leukoideis) ve Yeniköy (Koloneis) yerleşimleri ve territoriumlarının taranmasıyla devam etmiştir. Geçen yıl tarafımızdan tespit ve belgelenmesi yapılan alanlarda çalışma süremizde tekrar gidilerek kontrol edilmiştir. Çalışma ile 10 farklı alanda yeni tespitlerde bulunulmuştur (Harita: 1).

YEŞİLYURT (PİSYE) ALDIRAN ASARI KALESİ:

Yüzey araştırması çalışmamızın gerekçelerinden biri de günümüze kadar yapılan çalışmalarda Pisye kenti olarak lokalize edilen kalıntıların tespit edil-

* Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÇÖRTÜK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/TÜRKİYE.
Öğr. Gör. Dr. Şahin GÜMÜŞ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/TÜRKİYE.

1 Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü çalışmaları kapsamında yürüttüğümüz 2017 yılı yüzey araştırmalarına verdiği izinle destek veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürü borç biliriz. Pisye - Pladasa Koionu Yüzey Araştırması, AKMED tarafından KU AKMED 2017/P.1006 No.lu projesi ile desteklenmiştir. AKMED'e vermiş oldukları destek ve katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Ayrıca Muğla Menteşe İlçesi Belediye Başkanlığı nezdinde Başkan Sayın Bahattin Gümüş ve Başkan Yardımcısı Sayın Mehmet Güven'e vermiş oldukları önemli lojistik destek ve katkı için teşekkürlerimizi sunarız. Çalışmalarımız boyunca gösterdikleri ilgi ile araştırmalarımıza bilimsel katkı sağlayan Bakanlık temsilcisi Ümit CAN'a teşekkür ederim. Ayrıca araştırmaya katılan ve tüm özverileriyle çalışan arkeoloji öğrencileri Abdullah Buğra ÇAKICI'ya ve Ali Diren AKKAYA'ya teşekkür borçluyum. Çalışmamız sırasında tespit edilen kaçak kazı alanları konusunda gerekli hassasiyeti gösteren ve araştırmamıza destek veren Muğla Müze müdürlüğüne ve uzmanlarına ayrıca teşekkür etmem gerekir.

mesi ve söz konusu lokalizasyon önerilerinin doğruluğunun anlaşılmasıdır.² Bu bağlamda kent planının çıkarılması ve kalıntıların dağılımı, kentin kimliğinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. 2017 yılı çalışmamız Aldıran Asarı'nda geçen yıl çıkartılan kale planı ve kale içinde yer alan yapı gruplarının planlarının kontrolü ile başlanmıştır.³ Elde ettiğimiz veriler kale içinde yoğun bir yerleşmenin olduğunu bizlere göstermektedir. 2016 yılı çalışmalarında tespit edilen 23 mekan kalıntısına 2017 yılı çalışmaları sonucunda sur içinde özellikle orta düzlükte ve doğuya doğru birleşik ya da tekil durumda 12 yeni mekan kalıntısı daha tespit edilerek plana işlenmiştir (Resim: 1). 2017 yılı sonunda Aldıran Asarı Kalesi'nde toplam 35 mekan kalıntısı plana işlenmiştir. Aldıran Asarı güneyinde yer alan Ören ve Aslanlı Mevkii'nde kente ait kalıntıların mevcut durumlarının kontrolü yapılmıştır.

Aldıran Asarı'nın bulunduğu tepenin orta bölümü düz topografyası ile yerleşim ve yapılaşma için uygun araziye sahiptir. Mekanlar, bir yön bütünlüğü gözetmeksizin, birbirlerine bitişik tekli, çiftli ve üçlü odalardan oluşan dikdörtgen bir plan sergilemektedir. 6x8 ile 8,50 x 17 metre arasında değişen ölçülere sahip mekanların bazıları kaba yontulmuş iri blok taşlardan inşa edilmişken bir kısmı da şekilsiz küçük taşlardan örülmüştür (Resim: 2). Mekanların duvar kalınlıkları 0,60-1,10 metre arasında değişen ölçülerdedir. Tepe düzlüğünde bu yapı kalıntıları içinde iki yapı plan ve buluntu grubu ile farklılık göstermektedir. Planda mekan 12 olarak tanımlanan yapının içi önceki yıllarda kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Kaçak kazı atık toprağı içinde kenara bırakılan piramidal formlu pişmiş toprak tezgah ağırlıkları bulunmuştur. Kale içinde yüzeyde farklı formlarda günlük kullanım kaplarına ait yoğun seramik grupları olmasına rağmen Mekan 12 de tespit edilen ağırlıklar, endüstriyel bir yapının varlığını göstermesi açısından önemlidir. Doku-ma tezgahı ağırlıkları yüzey buluntuları ile ele alındığında Helenistik Dönem içinde değerlendirilebilir.⁴

Tepe düzlüğünde diğer alanlara göre daha kompleks yapı grupları olduğu söylenebilir. Bu anlamda bu yıl planı çıkarılan ve mekan 5 olarak tanımlanan

2 Debord - Varinlioğlu 2001, 26-29.

3 Çörtük-Gümüş 2018, 532-537, Resim: 1.

4 Aydoğmuş 2017, 232 vd.

yapı boyut ve planı ile diğer örneklerden ayrılmaktadır.⁵ Mekan, yüzeyden görülebilen birleşik 4 odalı ve 35.50x6.50 m. ölçülerinde olup giriş açıklıkları güney yönde bulunmaktadır. Batı yönde iki odası, orta bölümde büyük bir avlu ve doğuda eklenmiş olabilecek bir oda daha bulunmaktadır. Konumu ve boyutları yapının kamusal bir yapı olabileceğini düşündürmektedir. Aldıran Asarı'ndaki yerleşimin planlı bir yapılaşma içinde olup olmadığını veya dönemsel farklılığı sur içindeki yapı gruplarının plan ve belgelemesi 2018 yılında tamamlandığında söylemek mümkün olabilecektir.

Aldıran Asarı güneyinde yer alan Ören ve Aslanlı Mevkii'nde kente ait kalıntıların mevcut durumlarının kontrolü yapılmıştır. Bu alanlarda yer yer kaçak kazı ve tarımsal faaliyetler ile tahribatların olduğu görülmüştür.

ÇİFTLİKKÖY (LONDEIS) KOCAKIR MEVKİİ:

Londeis antik kentinin lokalize edildiği Çiftlikköy, Muğla, Menteşe İlçesi sınırları içinde, Kafaca Mahallesi'nden geçerek güneye devam eden Yerkesik ve ayrıca kıyıya Akbük Koyu'na kadar uzanan mahalleler arası ulaşımı sağlayan yol güzergahı üzerinde yer almaktadır.⁶ Çiftlikköy'de bir evde bulunan yazıt Londeis antik kentinin Çiftlikköy'e yakın bir yere lokalize edilmesinin önemli delili olarak durmaktadır. M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen yazıtta Zeus Karios için bir su kaynağı ve nypheum inşası ile ilgili bilgileri içeren yazıt Londeis topluluğundan söz etmesiyle önemli bir belgedir.⁷ Çiftlikköy'ün doğusunda yer alan ve bu yerleşimin ovasını oluşturan düzlüğün, doğuda sırtını dayadığı Çardak Çukuru Tepesi'nin batıya bakan ovaya dönük yamaçları Kocakır olarak adlandırılmaktadır. Kocakır'ın Çiftlikköy'e bakan batı yamacında kuzey-güney doğrultulu yayılmış vaziyette kaya işçilikleri, kaya oygu mezarlar ve nişler tespit edilmiştir (Resim: 3).

Kaya mezarları bölgede sıkça görülen dromos ve mezar odasından oluşan bazı örneklerinde ölü yatağı bulunan mezarlardan oluşmaktadır (Resim: 3).

5 2016 araştırmasında yapının bir bölümü tespit edilmiş, 2017 çalışması sonucunda planı değişmiştir. Bkz. Çörtük-Gümüş 2017, Resim: 1.

6 Debord - Varinlioğlu 2001, 43,44.

7 Debord - Varinlioğlu 2001, 148-150, No. 39.

Mezarlar Kocakırın dayandığı tepenin güney ve batı yamacına yapılmış dromos yönleri ovaya bakmaktadır. Yamaçta 6 kaya oygu mezar, iki kaya işçiliği ve niş tespit edilmiştir. Kaya oygu mezar cephelerinde korunan nişler bağımsız duran nişlerinde aynı işlevde olduğunu düşündürmektedir.

Yapılan tespit ve belgeleme alanın nekropol olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu mezarlar içinde yamacın güneyinde planı ile ayrılan mezar nekropol alanında tekildir. Mezarın oyulduğu kaya kütesinin üzerinde mezarın girişine doğru basamak şeklinde inen merdivenler bulunmaktadır (Resim: 3 M5). 6 basamaklı merdivenin altta 2. basamağının kuzeyinde dikdörtgen bir sunu çukuru görülmektedir. Mezar odasının dromosu 1,02 metre genişliğinde, 1,30 metre derinliğindedir ve güneye doğru yaklaşık 2,03 metre düzleştirilmiş ana kaya kütesi ile sınırlandırılmıştır. Dromostan mezar odası girişi tamamen dolgu altındadır. Odanın üzerinde oluşturulan piramidal⁸ yükselen bir üst yapı ve kaya basamaklarının yanlarında yer alan, sunu çukurları da üst alanın seromoniler için kullanıldığını düşündürmektedir. Kocakır Mevkii'nde ovada muhtemelen nekropol alanına ait olabilecek stel altlığı ve silindirik altar da belgelenmiştir.

Çiftlikköy Kocakır Mevkii'ndeki nekropol alanına ait yerleşim izlerinin bulunması amacıyla tepe üzerinde araştırma yapılmıştır. Ancak nekropolün dayandığı tepe üzerinde yerleşim izine rastlanmamış sadece birkaç odadan oluşan konut olabilecek iki yapı belgelenebilmiştir.

ÇİFTLİKKÖY (LONDEIS) NOHUTÇU TEPESİ YERLEŞİMİ:

Çiftlikköy ovasını çeviren tepe araştırmalarında köyün güneybatısında Nohutçu Tepe üzerinde etrafı herhangi bir surla çevrili olmayan rüstik karakterli bir yerleşime ait mekan kalıntıları tespit edilmiştir (Resim: 4). Tepe düzlüğü kuzey-güney doğrultuludur ve yapılar bu düzlükte yer almaktadır. Yüzeyde korunmuş duvar izlerinden kalıntıların bazılarının birçok odadan oluşan kompleks çiftlik evi tarzında iken bazıları bir iki odadan oluşan basit mekanlar şeklindedir (Resim: 4). Nohutçu Tepesi'nde çiftlik evi karakterli 2 yapı tespit edilmiştir. Çiftlik evleri tepenin kuzeyinde yer almaktadır. Genel plan itibarıyla büyük bir avluyu çeviren odalardan oluşmaktadır. Odalar dik-

8 Muğla 2013, 47.

dörtgen ya da kare planlı 3-4x4-5m boyutlarında, 0.80 m. duvar kalınlığına sahiptir. Yapı gruplarındaki duvar kalınlıklarının büyük oranda aynı olması konutların birlikte yapıldığını düşündürmektedir. Yüzeyde günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları dışında çatı kiremitleri de yoğundur. Yüzey buluntularına göre Geç Antik Çağ yerleşimi olarak yorumlanabilir.

ÇİFTLİKKÖY (LONDEIS) KİLİSEPİNAR MEVKİİ:

2016 yüzey araştırmalarında Kilisepınar Mevkii'nde kaçak kazılarla tahrip edilmiş harçlı moloz örgülü duvarları olan bir mekanın atık toprağında gri kireç taşından yapılmış bir stel tarafından taşınan Yunanca yazıt tespit edilmişti. Theotokos (Tanrı doğuran – Tanrı'nın annesi) ve Bakire Meryem'in dokunulmazlık sınırını belirleyen yazıttan elde edilen bilgiler ışığında, yazıtın buluntu yeri yakınlarında bir kilise ya da bazilika aranması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak bu mevkiide 2017 yılı içinde araştırma planına dahil edilmiştir. Alanda yapılan çalışmalarda 2 harçlı duvarlara sahip mekan kalıntısı, bazilika, ayazma ve bir kireç ocağı tespit edilmiştir (Resim: 5).

Kilisepınar Mevkii'nde, ayazmanın oluşturduğu küçük bir vadinin başlangıcında, dere yatağı yamacında bir bazilika yer almaktadır (Resim: 5).⁹ Doğu-batı doğrultulu bazilikanın doğudaki apsisi korunmuştur. Biri güneyde daha alt kodda diğeri güney kenardan bu apsisde dayanmış bir üstte kodda başka bir apsis yer almaktadır. Kuzeydeki apsis içten içe 4,20 metre çapında, korunan yüksekliği 2 metre ve duvar kalınlığı 0,70 metredir. Bu apsisin kuzey duvarı doğuya doğru 2,40 metre, güney duvarı ise 1,80 metre kadar izlenebilmektedir. Büyük apsisin güneyindeki apsis 3,50 metre çapında ve korunan yüksekliği 2,50 metredir. Bazilikanın güney apsisinin güney duvarı 1 metre uzunluğunda korunmuştur. Beden duvarının kalınlığı 0,45 metredir. Bu apsisin daha güneyinde 3x2,80 metre ölçülerinde ve yaklaşık 2,50 metre yüksekliğinde korunmuş L şeklinde başka bir duvar sırası daha bulunmaktadır.

Apsisler arasındaki bağlantıların olmaması bazilikada dönemsel küçülmeler olduğunu düşündürmektedir. Narteks ve neflerin olduğu bölüm kaçak

9 Kilisepınar Mevkii'nde tespit edilen Bazilika özellikle Karia Bölgesi'nde Bizans Dönemi kiliselerinin en yoğun olduğu kentlerden biri olan Kedreai (Sedir Adası) yerleşiminde tespit edilen Bazilikalara yakın durmaktadır. Bkz. Diler- Özyurt Özcan, 2012, 453-492.

kazılar dışında dere yatağında oluşan erozyon nedeni ile büyük oranda tahrip olmuştur. Bu bazilika, Mekan 1’de bulunan yazıtın ifade ettiği bazilika olmalıdır (Resim: 5). Özellikle M.S. 8.-9. Yüzyılda Rahibe Meryem adına burada büyük bir bazilikanın olduğu ve bu yapının izlerinin tespit edilmesi, bölge ve Londeis antik kentinin dönemsel gelişiminin belirlenmesi için önemli bir veridir.

ÇİFTLİKKÖY (LONDEIS) DEMİRCİ KULESİ ÇEVİRMELERİ:

Çiftlikköy’ün kuzeyindeki 1067 metre rakımlı Demirci Kulesi Dağı 3 tepe yükseltisinden oluşmaktadır. Güneydoğu-kuzeybatı yönünde uzanan tepe sıraları üzerinde, güneydoğu zirvede ve bunun hemen karşısındaki kuş uçuşu 400 metre kuzeybatısındaki orta tepe yükseltisinde birer çevirme yer almaktadır. Demirci Kulesi’nin güneydoğu zirvesindeki çevirme Demirci Kulesi 1, kuzeybatısındaki çevirme Demirci Kulesi 2 olarak adlandırılmıştır. Her iki çevirmede kırsal yerleşim karakteri göstermekle birlikte bulundukları tepe düzlüğü tüm topografyaya hakim konumu ile savunma veya yol güvenliğine de yönelik yerleşimler olmalıdır.

Demirci Kulesi 1:

Çiftlikköy’ün kuzeyindeki Demirci Kulesi Dağı’nın güneyindeki Küp Gediği Mevkii’ne bakan yükselti üzerinde yer almaktadır. Çevirme, tepe doruğunu çevreleyen halka sur niteliğindeki bir çevirme ve içten buna bitişik yapılmış odalar ile bu odaların açıldığı bir avludan oluşmaktadır (Resim: 6). Çevirme yaklaşık 35 metre çapında ve ölçülebilen duvar kalınlığı yaklaşık 1,20 metredir. Çevirmenin hattı yanlara akan taş yığınlarından ancak izlenebilmektedir. Sadece güney ve güneybatıda çevirme içi odaları kısmen izlenebilmektedir. Çevirme duvarına bitişik yapılan mekanlar ortada bir avlu etrafına dağılmış şekilde yapılmıştır (Resim: 6). Odalar yaklaşık 4,50x3 metre ölçülerindedir. Duvarların neredeyse tamamı tahrip olmuştur. Çevirmenin kuzeybatısında eski kaçak kazı çukurlarının birinde iç odaların birisinin duvarları kısmen izlenebilmektedir. Duvar karakteri küçük moloz yığma örgü şeklindedir. Çevirmede yoğun olmamakla birlikte seramik parçaları göze çarpmaktadır.

Demirci Kulesi 2:

İlk çevirmenin kuzeybatısındaki tepe yükseltisi üzerinde yer almaktadır. Demirci kulesi 2 çevirmesinin oturduğu tepe doruğunun 5- 6 metre alt yamacını çevreleyen halka sur ve tepebaşını çevreleyen yine başka bir daha küçük boyutlu iç sur ve bu sura içten dayandırılmış merkezdeki avluya açılan odalardan oluşan bir çevirmeden oluşmaktadır (Resim: 6). En dıştaki çevirme 95x50 metre ölçülerinde bir alanı çevrelemektedir. Alt yamaçtaki halka surun duvar kalınlığı 1,80-2 metre arasındadır. Üst doruğu çevren iç çevirmenin doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde çevirme hattı izlenmemektedir. Tepedeki iç çevirme 40x12,50 metrelik bir alanı kapatmaktadır. İç surun duvar kalınlığı ise yaklaşık 2 metre ve sura bitişik mekanlar yer alır. Bu mekanlardan en iyi korunmuş örnek batı çevirmesine bitişik 4,30x3,50 metre ölçülerinde ve duvar kalınlığı 0,75 metre olan mekandır. Yüzeyde herhangi bir tarihleyici seramik bulunmamakla birlikte kaçak kazılarla etrafa atılmış çatı kiremitleri ve amorf seramik parçaları izlenmektedir. Halikarnassos Yarımadası'nda Pedasa kenti territoriumu içinde tespit edilen Kocaören compound çiftlik yapısı sergilemiş olduğu plan ve mimari yapısı ile Demirci Kulesi 1 ve 2 çevirmeleriyle yakın benzerlik içindedir.¹⁰

ÇİFTLİKKÖY (LONDEIS) İNBAŞI MEVKİİ:

Çiftlikköy'ün güneyinde Meke Mahallesi'ne devam eden yol güzergahı üzerinde yer alan İnbaşı Mevkii'nde çiftlik evi, kaya oygu mezar ve kaya nişleri tespit edilmiştir (Resim: 7).

Çiftlik evinin bulunduğu alanda uzun yıllar yapılan tarımsal faaliyetler ve tarla duvarları nedeniyle büyük oranda çiftlik evi tahrip olmuştur. Modern yolun kuzeyinde tepe yamacında güneybatı köşesi korunmuş 1-1.50 metre yüksekliğindeki yapı duvarı alanda görülebilen en iyi korunmuş bölümdür. Güneybatı köşesi korunmuş duvar batıda ve güneyde modern tarla sınırı olan duvarın altında kalmaktadır. Duvarın 20 metre batısında kaya yüzeyine açılmış yan yana 3 niş bulunmaktadır (Resim: 7). Alanda yüzeyde görülen çatı kiremitleri, bir litus ve kaçak kazı çukurlarından etrafa atılan demir cürüfları,

¹⁰ Radt 1970, 115-118, Bei. 11, Abb. 13.

bu alanda zeytinyağı ve demirci atöyelerinin de olduğu bir Roma dönemi yerleşimini işaret etmektedir (Resim: 7). Ayrıca yüzeyde Geç Antik Çağa ait yoğun amphora ve kiremit parçaları da bulunmaktadır. Antik çağdaki çiftlik evinin sınırları kısmen belirlenebilmektedir.

Yolun güneyinde yüzeyde seramik yoğunluğu devam etmektedir. Bu alanda kaya oygu mezar ve kuzeydoğu köşesi korunmuş bir duvar yer almaktadır (Resim: 7). Kaya oygu mezarın girişi kuzeye dönük derin dar bir dromosla sağlanmıştır. Dromostan mezar odasına geçişi sağlayan kapı açıklığının bütün kenarları kırılmıştır. Mevcut ölçüleri 0,90x0,96 metre ve kalınlığı 0,40 metredir. Mezar odası 3x2,19 metre ölçülerinde ve korunan yüksekliği 0,98 metredir. Mezar odasının sağında ve solunda 0,77 metre genişliğinde ve 2,53-2,44 metre uzunluğunda iki ölü yatağı/kline yer almaktadır. Sağdaki klinenin kapıya doğru olan kısa kenarında 0,35 metre genişliğinde bir taş yastık yer almaktadır. Mezar İnbaşı Mevkii çiftlik evinde yaşayanlardan birine ait olmalıdır.

ÇIRPI (LEUKOIDEIS) GELİNCİK DÜZÜ MEVKİİ YERLEŞİMİ:

Çırpı Mahallesi Çiftlikköy'ün kuzeybatı sırtında yer almaktadır. Çırpı Mahallesi'nde bir evin bahçesinde bulunan ve Rhodoslu Theon oğlu Sôpatros'un Leukoideis koinonu tarafından onurlandırma dekretini taşıyan bir yazıtlı stel Leukoideis antik kentinin Çırpı yakınlarında lokalize edilmesi gerektiğinin en önemli delili olarak durmaktadır.¹¹ Modern yerleşimin doğusunda yükselen tepe yamaçlarındaki yerel adı Gelincik Düzü olan bölgede, etrafı herhangi bir surla çevrili olmayan rüstik karakterli bir yerleşime ait mekan kalıntıları tespit edilmiştir (Resim: 8).¹²

Birleşik odalardan oluşan yapı grupları doğal terasların kısmen düzeltilmesi ile oluşturulan alanlarda yerleşiktir. Anakaya yükseltisinin fazla olduğu noktalarda düzeltilmeden anakaya, duvarla birlikte kullanılmıştır. Olasılıkla konut yapıları ile birlikte 3 oda mezar ve ana yerleşimin kuzeydoğusunda

11 Debord – Varinlioğlu 2001, 139, No. 36.

12 Debord – Varinlioğlu 2001, 44,45.

kaya oygu mezar bulunmaktadır. Yerleşimin bulunduğu yamaç doğuya doğru yükselmekte ve bitki örtüsü yoğunlaşmasına rağmen bu alanda da yer yer duvar izleri görülmüştür. Yerleşimin sınırları belirlenmesi bir sonraki yılki çalışma programına alınmakla beraber Çırpı mahallesinin doğu ve güney bölümlerinde modern konut ve bahçe sınırları içinde görülen duvar izleri kalıntıların köy yerleşik alanına kadar yayıldığını göstermektedir.

Planı çıkarılabilen 5 yapı kalıntısından güneyde olanı 3 odalı ve girişi batı odasından sağlanmıştır. Kuzeydoğu duvarı anakaya yükseltisine dayandırılmış konutun duvarları 0.50-1 metre yüksekliğinde korunmuştur. Belirlenen diğer dört konut tek odalı kare ya da dikdörtgen plana sahiptir (Resim: 8). Konutların 15 metre doğusunda 25 metre uzunluğunda 0.95 metre genişliğinde 0.50-0.70 metre yüksekliğinde korunmuş duvarın işlevi anlaşılamamıştır. Uzun duvar sırası, batıda geç dönem eklentileri ile değiştirilmiş bir oda ile son bulmaktadır. Konut olarak tanımlayabildiğimiz yapı grupları diğer kırsal yerleşim alanlarından daha farklı inşa karakterine sahiptir. Konutların yapısında büyük bloklar fazla düzeltilmeden kullanılmıştır (Resim: 8). Konutlar teraslar üzerinde düzensiz bir plan içindedir.

Kalıntılar arasında çeşitli tiplerde mezarlar da tespit edilmiştir (Resim: 9). Burada tespit edilen 7.80x5.05 metre ölçülerinde temenosla çevrili oda mezarın batı cephesi anakaya teras düzlemine dayanmaktadır (Resim: 8 M1). Doğu-batı doğrultulu uzanan mezarın derinliği yaklaşık 0,50 metre olarak ölçülmüştür. Mezarın içi moloz dolgu altındadır. Dikdörtgen bir plan sergileyen mezar 1,60 x3 metre ölçülerindedir. Mezar odası duvarları küçük paket taşlardan örülmüştür. Mezar odasının üstünü 2x0,50 metre ölçülerinde ve 0,27 metre kalınlığında 3 yekpare blok kapatmaktadır. Bu blokların uzun kenarlarında birbirlerine kilitlenmesi için dışa doğru L profillendirmeler görülmektedir. Bu alanda benzer tipte bir mezar daha tespit edilmiştir (Resim: 9 M2).

Konutların bulunduğu alanın yaklaşık 40 metre doğusunda tespit edilen mezar diğer örneğe göre daha iyi korunmuştur (Resim: 8 M3). Girişi güneybatıdan, 0,40 metre derinliğinde ve 0,65 metre genişliğinde bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Kapı açıklığı güneybatıdan akan moloz ve toprakla dolmuştur. Mezar odası 2,65x1,55 metre ölçülerinde ve korunan yüksekliği 1,30

metredir. Mezar odası tabanı toprak dolgu altındadır. Mezar odasının güneydoğu uzun kenarında duvara gömülü iki parça bloktan oluşan 2,20 metre uzunluğunda 0,55 metre genişliğinde ve 0,11 metre kalınlığında bir ölü yatağı/bankı yer almaktadır.¹³ Mezar odası duvarı tabandan itibaren 0,80 metre dikdörtgen paket taşlardan yükseldikten sonra içe yekpare bloklarla yalancı tonoz benzeri bir üst örtü ile kapatıldığı görülmektedir. Bu uygulama diğer uzun kenarda görülmemektedir. Mezarın güneydoğusunda bir kaya oygu mezar daha tespit edilmiştir (Resim: 9 M4).

Sözkonusu yerleşim kalıntılarının tarihsel süreci Leukoides olarak lokasyonu konusunda kısıtlı veriler nedeniyle kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün görünmemektedir. Önümüzdeki yıl çalışma döneminde Pencerele Kaya ve Çırpı Asarı ile birlikte değerlendirilmesi planlanmaktadır.

ÇIRPI (LEUKOIDEIS) PENCERELİ KAYA MEVKİİ YERLEŞİMİ:

Muğla, Menteşe İlçesi'ne bağlı Çırpı Mahallesi'nin güneyinde, doğusunu Kapız Deresi'nin oluşturduğu derin bir vadi ve vadiye bakan doğu ve kuzeydoğu kenarları yüksek ve dik bir anakaya kütlesi ile sınırlandırılmış Pencerele Kaya olarak adlandırılan düzlükte dikdörtgen ve kare planlı, tekli ve çoklu odalardan oluşan mekânların olduğu bir yerleşim tespit edilmiştir. Derin vadinin batısını sınırlayan kaya kütlelerinin ve de yerleşimin güneydoğusunda tespit edilen bir kaya oygu mezardan dolayı mevkii Pencerele Kaya olarak adlandırılmaktadır. Yerleşim orman yolu tarafından ikiye bölünmüştür. Mekânların büyük bir çoğunluğu orman yolunun doğusunda kalmışken batısında ve arazinin daha üst kodu olan alanda iki mekan bulunmaktadır. Alanda toplam 22 mekân kalıntısı kayıt altına alınmıştır.

Yerleşimin bulunduğu topografya doğu, güney yönde dik kayalıkla sonlanır. Kuzey yönde daha az eğimli yamaç bulunurken batıda ise yükselen tepe yerleşimi büyük oranda gizlemektedir. Doğru yönde yerleşim Çırpı ovasını ve Çiftlikköy gibi geniş bir görüş açısına sahiptir. Bulunduğu konumu ile yerleşim yerinin belirli bir amaca yönelik seçildiğini düşündürmektedir.

13 Özellikle karia Bölgesi oda mezar mimarisinde ölü yatağı/bankı için bkz. Çörtük 2007, 37-60.

Yerleşim orman yolu ile ikiye bölünse de yapıların çoğunluğu doğu düzlükte yer alır ve konumları, inşa karakterleri ve planları ile aynı dönem içinde yapıldıklarını göstermektedir. Pencerelessi Kaya yerleşiminde doğu düzlüğündeki hafif yükseltilerden biri üzerinde kuzey -güney yönde uzanan yanlarda iki kule ile desteklenmiş ve doğudaki mekanlar ile batıdaki mekanları birbirinden ayıran iki kuleli kapı tipinde bir oluşum tespit edilmiştir (Resim: 10). Güneydeki kule 3,30x2,55 metre ölçülerinde ve korunan yüksekliği 1,65 metredir. Duvar kalınlığı ise 1,10 metredir. Güney kulesinin 8 metre kadar kuzeyindeki kuzey kulesi ise 2x6,10 metre ölçülerinde ve korunan duvar yüksekliği 1,40 metredir. Duvar kalınlığı ise 1 metre olarak ölçülmüştür. Kuzey kulesinden itibaren kuzeye doğru tepenin kuzeydoğusunu ve doğusunu sınırlayan derin uçuruma kadar ilerleyen bir duvar hattı izlenmektedir. Bu duvar hattı yaklaşık 31 metre ilerleyerek sonlanmaktadır. Güney kulesinden güneye doğru yine aynı şekilde ilerleyen bir duvar hattı, bu noktada en güneyde yer alan ve devamı derin bir uçurum olan Mekan 20'ye kadar ilerleyip sonlanmaktadır. Polygonal ve trapezoidal taşlarla örülen kule duvarlarında düzgün bir işçilik izlenmektedir (Resim: 10). Gerek iki kuleli kapı gerekse devamlarındaki duvar hatları Pencerelessi Kaya yerleşiminin savunma sistemine dönük olarak yapılmıştır.

Yerleşim içinde sur içinde güney yönde sura bitişik birbiri ile bağlantılı dört mekan tespit edilmiştir. Benzer şekilde kuzey yönde de dört odadan oluşan yapı yamaca yakın konumdadır. Bununla birlikte sur içi düzlükte bağımsız kare planlı tekil odalardan oluşan beş yapı daha belgelenmiştir (Resim: 11). Sur içinde toprak yüzeyinde yoğun bitki örtüsü bazı yapı duvarlarını görmeyi engellemektedir. Bu nedenle sur içinde daha fazla yapı grubunun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sur dışında farklı konumlarda iki veya daha fazla odalı konutlar tespit edilmiştir. Planı tanımlanabilecek kadar duvar yükseklikleri korunan konutların konumuna göre giriş yön açıklıkları belirlenmiştir (Resim: 11).

Yapılarda odalar yaklaşık 4x4 metre duvar kalınlıkları 0.70 metre ölçülerindedir. Planlarda görülen asimetrik odalar ihtiyaca göre oda eklendiğini düşündürmektedir. Nohotçu Tepe yerleşiminin aksine avlu çevresine yerleşmiş oda birimleri yoktur. Sur dışındaki yapıların inşasında kabaca işlen-

miş büyük blokların kullanımı dikkat çekmektedir. Yerleşim, izole konumu nedeniyle yoğun kaçak kazıya maruz kalmıştır. Yüzeyde ve kaçak kazı atık topraklarında neredeyse bütün mekanlarda pithos gövde, dip ve ağız kenarı parçaları görülmektedir ki bu parçaların birçoğu süslemelidir (Resim: 11). Yerleşim yüzey buluntularına göre Geç Helenistik-Erken Roma Dönemi yaşam izlerine sahiptir.

Yerleşime adını veren kaya mezarı güneybatıda, yönünü vadiye doğuya doğru dönmüş dik bir kaya yüzeyinde yer almaktadır (Resim: 12). Doğu- batı doğrultulu kaya mezarı bir ön ve arka odadan oluşmaktadır (Resim: 12). Ön odaya kaya cephesinden ki yerden yaklaşık 3-,350 metre yukarıdaki 1,23 metre yüksekliğinde ve 0,95 metre genişliğinde bir kapı açıklığı ile girilmektedir. Ön oda 2,89x1,85 metre ölçülerinde ve ortadan yüksekliği 1,70 metredir. Ön odaya girişi sağlayan açıklığın iki kanatlı bir kapı ile kapatıldığını eşik ve lentodaki mil yuvaları göstermektedir. Ön odanın sağında ve solunda birer ölü yatağı/kline yer almaktadır. Ön odadan arka odaya 1,04 metre yüksekliğinde 0,24 metre derinliğinde ve 0,80 metre genişliğinde bir açıklıkla girilmektedir. Arka odanın girişi de yine iki kanatlı bir kapı ile kapatılıyor olmalıdır. Eşik taşında ve lentosundaki 11x13 cm. ve 12x15 cm. ölçülerindeki mil yuvaları bunu göstermektedir. Arka oda 3,40x2,37 metre ölçülerinde ve 1,73 metre yüksekliğindedir. Sağda ve solda birer ölü yatağı/kline görülmektedir. Arka odanın arka kısa kenarında bir kline ve bunun daha arkasında bir loculus bulunmaktadır. Arka kline 0,90x1,88 metre ölçülerindedir. Arka klineden, arka duvarın kısa kenarını da kapsayacak şekilde 0,60 metre derinliğinde, 1,88 metre genişliğinde ve 0,50 metre yüksekliğindeki loculus ile birlikte kaya mezarı 6 ölü yatağı/kline içermektedir (Resim: 12). Mezar odalarının her ikisinin de tavanları en üstte düz yan duvarlara doğru eğrisel dönerek tonoz şeklinde yapılmıştır.

ÇIRPI (LEUKOİDEİS) KARATAŞ MEVKİİ YERLEŞİMİ:

Çırpı mahallesi sınırları içinde, mahallenin güneyinde, Pencereli Kaya Mevkii'ne ulaşımı sağlayan Paşa yolu güzergahı üzerinde, kuzeybatısını Acilin Deresi'nin sınırladığı ve Karataş Sarnıcının bulunduğu düzlüğün güneyinde ve batısında dikdörtgen ve kare planlı, tekli ve çoklu odalardan oluşan

bir yerleşim tespit edilmiştir (Resim: 13). Yüzeyde bol miktarda görülen koyu renkli taşlardan dolayı alan Karataş olarak adlandırılmaktadır. Etrafı herhangi bir surla çevrili olmayan rüstik karakterli bir yerleşime ait mekan kalıntıları batıdaki alçak yükseltiye doğru uzanmaktadır. Yerleşimde konutlar birbirine eklemeli dikdörtgen ve kare planlı odalardan oluşmaktadır (Resim: 13). Bazı konutların ön bölümünde küçük avlular yer almaktadır. Konutlar arasında yer yer küçük sokak dokusu şeklinde geçişler görülmektedir. Toprak harçlı ve küçük moloz taşlardan yapılan konutlarda bir yön birliği görülmez. Duvar kalınlıkları 0.60-0.80 m. arasında değişmekte ve çoğu yapı temel seviyesinde korunmuştur.

Yerleşimin güneyindeki alçak tepe yamacındaki yapı farklı plan ve konuma sahiptir. Güney duvarını yamaca yaslanan yapının ikili paralel sıra halinde uzanan 12 odası bulunmaktadır. Odaları ve planı kalıntının endüstriyel amaçlı bir yapı olduğunu düşündürür ki depolama amaçlı kullanılmış olabileceğini söyleyebiliriz. Yerleşimin tarihi konusunda yüzeyde görülen çatı kiremitleri ve günlük kullanım kapları Geç Antik Çağı işaret etmektedir.

Yerleşime ait kalıntıların dışında aynı adla anılan biri sağlam diğeri göçmüş iki sarnıç bulunmaktadır.

YENİKÖY (KOLONEİS) TETRAPHYGOS:

Yeniköy'ün kuzeyindeki Asar Tepe olarak adlandırılan tepe yükseltisinde doğu- batı doğrultulu girişi muhtemelen doğudan ve dört köşesinde birer kule ile desteklenmiş bir tetraphygos bulunmaktadır (Resim: 14).¹⁴ 30x30 metre ölçülerindeki alan dört köşeden birer kule ile desteklenmektedir. Sur kalınlığı 1,40 metre olan ve güneyde en iyi korunmuş yerden yüksekliği 2 metre ölçülen sur duvarlarında trapezoidal duvar işçiliği görülmektedir. Sur duvar işçiliğinde blokları oturtmak için duvar taşlarının L formunda kesildiği ve bu kesim yerlerine küçük ve ya büyük taşların oturtulduğu görülmektedir. Tetraphygos'un güney suru en iyi şekilde izlenebilen ve korunan hattıdır (Resim: 14). En çok tahrip gören sur hattı ise batı yönde olmaktadır. Kulelerde ise daha çok isodomik örgü ve köşelerde L formunda köşe derz çizgisi izlen-

14 Debord – Varinlioğlu 2001, 44.

mehtedir (Resim: 14). Güneydoğu köşedeki kule dıştan dışa 7,80 x4,30 metre, kuzeydoğu kulesi 6,75x8,75 metre, kuzeybatı kulesi 6,96x7,10 metre ve güneybatı kulesi de 7,15x6,65 metre ölçülerindedir.

Tetrapyrgos'un içinde küçük moloz taşlarla yapılmış mekanlara ait duvar izleri de kısmen izlenmektedir. Kuzeydoğu köşede tespit edilen en iyi korunmuş sur içi mekanlardan biri içten 2,85x4,85 metre ölçülerindedir. Yine Tetrapyrgos'un doğu suruna dayalı doğu-batı doğrultulu sur içi mekanlardan birine ait 4,15 metre uzunluğunda bir duvar kalıntısı kaçak kazı çukurunun kenarından görülebilmektedir. Karia Bölgesinde tetrapyrgos planlı savunma yapılarını Koloneis dışında Theangela¹⁵ ve Latmos¹⁶ kentlerinde de görmekteyiz.

GENEL DEĞERLENDİRME:

Yüzey araştırmasının isminde geçen "*Pisye-Pladasa Koinonu*" ifadesindeki "*Koinon*" sisteminin içeriğini kısmen de olsa 2017 araştırmalarında doldurmay çalıştık. *Koinon* ve *Polis* arasındaki belirgin farkın, koinonlarda belirgin bir şehir merkezinin olmayışı, dağınık ve düzensiz bir yerleşim formu sergilemeleri, politik bir birlikteliğe dönük düzenlenmiş kırsal köy ve mahallerin kendilerini düşmanlarına karşı savunmak için oluşturdukları bir topluluk şeklinde ifade edilebilir.¹⁷ Pisye'nin, bugün Gökova Körfezi'nin kuzeybatısında yer alan Akbük Koyu'nu da içine alan bir territoriuma sahip olan *Pladasa* (Sarnıç köy) ile bir *koinon* (birlik) oluşturduğunu ve birliğin merkezi konumunda olduğunu gösteren epigrafik belgeler, bu bölgenin *koinon* (birlik) sisteminde yönetildiğini göstermektedir.¹⁸ *Pladasa*'nın ismi M.Ö. 5. yüzyıl Atina Vergi Listelerinde geçmesine karşın Pisye adı yer almamaktadır.¹⁹ Bunun nedeni de Pisye yerleşiminin deniz kıyısında olmayışı ile açıklanabilir. Pisye-Plada-

15 Bean-Cook 1955, 112,113.

16 Peschlow 1989, 71, fig.2.

17 Konu ile ilgili olarak bkz. LaBuff 2010, 20.

18 Epigrafik belgeler için bkz. Blümel 1991, 166, 167, Nr. 751; Debord - Varinlioğlu 2001, 95-113, Nr. 1-6.

19 *Pladasa* kenti Atina vergi listelerinde ilk olarak M.Ö. 448 yılında görülmekte ve M.Ö. 441'de listelerden bir iki yıllığına kaybolmakta ve M.Ö. 440/39'da tekrar ortaya çıkmaktadır. Meritt et al. 1939, 380-81. Karia kentlerinin Atina vergi listelerindeki durumu için ayrıca bkz. Doğan 2013, 108.

sa Koinonu ifadelerini içeren birçok yazıt, bu iki kent arasındaki birlikteliğin arkeolojik kanıtlarıdır. Özellikle Yeşilyurt Aslanlı Mevkii'nde bulunan M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen mezar taşları üzerindeki yazıtlarda, birçok vatandaşına *Pisye ve Pladasa Koinonunun ortak cenaze töreni* düzenlediği ifadesinin geçmesi bu iki kent arasındaki birliğin yansımalarıdır.²⁰

Pisye ve Pladasa'nın oluşturdukları koinon veya ortaklık ilişkisi ile ilgili verilerin M.Ö. 197 yılından önceye gidebileceğini bizlere aktaran başka bir yazıt daha bulunmaktadır. Aslanlı/Ören Mevkii'nde bulunan ve M.Ö. 3. yüzyılın 2. veya 3. çeyreğine tarihlenen yazıt tersane inşaatı için Pisyelilerin, ve Pisyelilerle birlikteki Pladasalıların toplumuna, dorea olarak para yardımında bulunan bir bağış listesi içermektedir.²¹ Pladasa'nın olası limanı olan bugün Akbük Körfezi'nde bir tersane (Neoria) yapımında Pisye ve Pladasa'nın Koinon olarak hareket etmeleri, bu siyasal birlikteliğin askeri bir yönünün de olduğunu da düşündürmektedir. Her iki kentin territoriumunda yapılan araştırmalarda bu yönde yapılaşma faaliyetlerinin olduğunu göstermektedir. 2017 yüzey araştırmasında tespit edilen Çiftlikköy (Londeis) Nohutçu Tepesi yerleşimi, Çırpı (leukoideis) Gelincik Düzü Mevkii yerleşimi, Çırpı (Leukoideis) Pencereci Kaya Mevkii yerleşimi ve Çırpı (Leukoideis) Karataş Mevkii yerleşimlerinin ortak karakteri olan etraflarının herhangi bir surla çevrili olmadan rüstik karakterli bir yerleşim modeli sergilemeleri, bölgedeki Koinon sisteminin birer yansımaları olarak değerlendirilebilir. Leukoideis yerleşiminin de yine bir Koinon sistemine dahil olduğunu bu bölgede tespit edilen yazıtlar açık bir şekilde göstermektedir. Sonuç olarak Pisye ve Pladasa kentlerinin oluşturduğu bir üst Koinon sisteminin olduğu ve yine aynı territorium içinde Leukoideis kentinin de içinde olduğu belki de alt koinonların olduğu bir yönetim şemasının çizilmesi yanlış olmayacaktır.

20 Aslanlı Mevkii'nde bulunan ve M.Ö. 150-101 yıllarına tarihlenen bir yazıtta "Kelimareus, Artemidoros'un halka açık cenaze töreni için Pisyetai ile birleşik olarak Pisye ve Pladasa Koinonunun ortak cenaze törenine ithafen" ifadesi geçmektedir. Debord - Varinlioğlu 2001, 106,107, Nr. 3. M.Ö. 2-1. Yüzyıla tarihlenen bir yazıtta (Benndorf 1892, 63,64; van Gelder 1896, 193,194, Nr. 8; Blümel 1991, 166,167, Nr. 751; Debord - Varinlioğlu 2001, 108-110, Nr. 4) ve M.Ö. 100/1 yılına tarihlenen başka bir yazıtta "Rodoslu Theudoros kızı Antiochis'in halka açık cenaze töreni için Pisye ve Pladasa Koinonunun ortak cenaze törenine ithafen" ifadeleri geçmektedir. Debord - Varinlioğlu 2001, 110-111, Nr. 5.

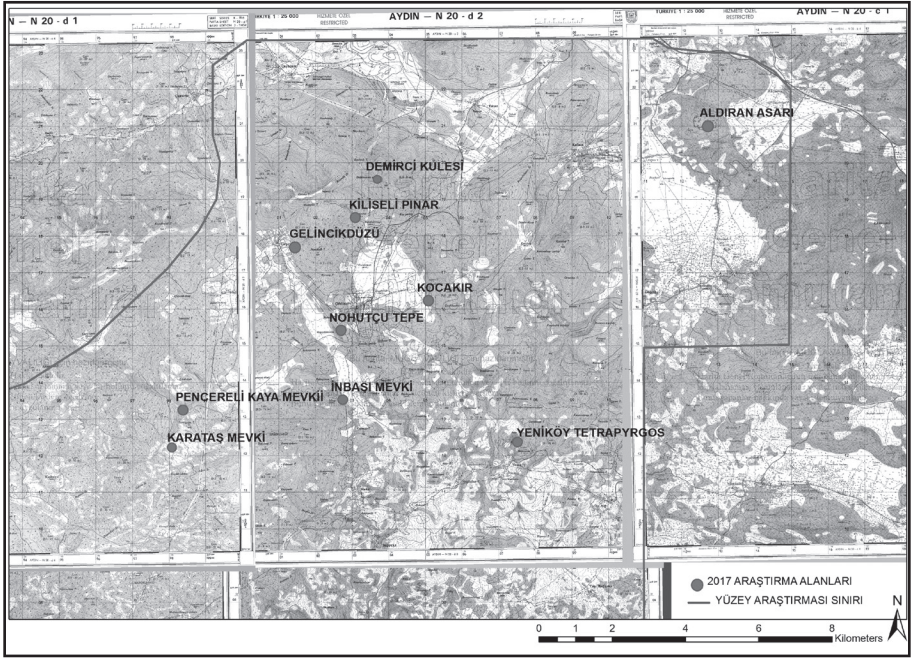
21 Varinlioğlu 1997, 297-307; SEG XLVIII (1998), no. 1344; Debord - Varinlioğlu 2001, 95, Nr. 1. Yazıtın Türkçe çevirisindeki yardımlarından dolayı sayın Güray Ünver'e teşekkür ederiz.

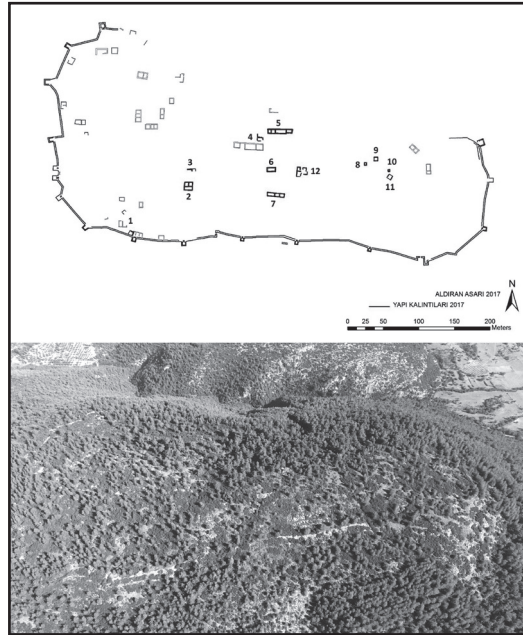
KAYNAKÇA

- AYDOĞMUŞ 2007: N. Aydoğmuş, 2015-2016 Yılı Myrina ve Gryneion Yüzey Araştırmalarında Bulunan Pişmiş Toprak Ağırlıklar, in: M. Çekilmez-E.D. Poulin (Eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Belgeler ve yeni Araştırmalar* (Ankara 2017) 225-236.
- BEAN-COOK 1955: G.E. Bean.- M. J. Cook, The Halicarnassus Peninsula, *BSA* 50, 85 - 171.
- BENNDORF 1892: O. Benndorf, Bericht über eine Reise im Orient, *AAWW* 29, 1892, 59-74.
- BLÜMEL 1991: W. Blümel, *Die Inschriften der Rhodischen Peraia. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien* 38 (Bonn 1991).
- ÇÖRTÜK 2007: U. Çörtük, Kuzey Karia Akçay (Harpasos) Vadisi Mezar Mimarisini Hakkında Bir Araştırma, *III.-IV. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu Anadolu / Anatolia, Ek Dizi No.2*, Ankara, 2007, 37-60.
- ÇÖRTÜK-GÜMÜŞ 2018: U. Çörtük- Ş. Gümüş, Muğla Menteşe İlçesi Pisye Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması (2016), *AST* 35.2. Cilt, Bursa, 2018, 531-554.
- DEBORD – VARİNLİĞİOĞLU 2001: P. Debord- E. Varinliğioğlu, *Les Hautes Terres De Carie* (Bordeaux 2001).
- DİLER – ÖZYURT ÖZCAN 2012: A. Diler – H. Özyurt Özcan, Byzantine Period in Kedraei (Sedir Island): Churches, *OLBA* 20, 2012, 453-492.
- DOĞAN 2013: A. Doğan, *Atina Vergi Listeleri'nde Karia Vergi Bölgesi* (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Muğla 2013).
- LABUFF 2010: J. LaBuff, Karian Sympoliteiai: Causes And Implications Of Political Merger At The Periphery Of The Greek World (Yayınlanmamış doktora tezi, University of Pennsylvania) (Pennsylvania 2010).
- MERİTT et al. 1939: B. D. Meritt- H.T. Wade Gery- M. F. McGregor, *The Athenian Tribute Lists*, Volume I, Harward University Press, (Princeton 1939).
- MUĞLA 2013: Muğla Valiliği Muğla Kültür Envanteri III.1 A. Diler (ed.), *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi* (İstanbul 2013).

- PESCHLOW 1989: A. Peschlow, Die Umgestaltung von Latmos in der ersten Hälfte des 4. Jhr. v. Chr. In: T. Linders and P. Hellström (Eds.), *Architecture and Society in Hecatomnid Caria. Proceedings of the Uppsala Symposium 1987* (Uppsala 1989), 69-76.
- RADT 1970: W. Radt, Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos unter besonderer Berücksichtigung der archaischen Epoche, *IstMitt Beiheft 3* (Tübingen 1970).
- VAN GELDER 1896: H. van Gelder, *Ad Corpus Inscriptionum Rhodiarum, Mnemosyne* 24, 1896, 72-98+179-198+248-261.
- VARİNLİOĞLU 1997: E. Varinlioğlu, *Pisye in Caria. XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina*, Roma 18-24 Settembre 1997, Roma 1997, 297-307.

Harita 1: Yüzey Araştırması Alanı

Resim 1: Aldiran Asarı, Plan ve Hava Fotoğrafi

Mekan 1

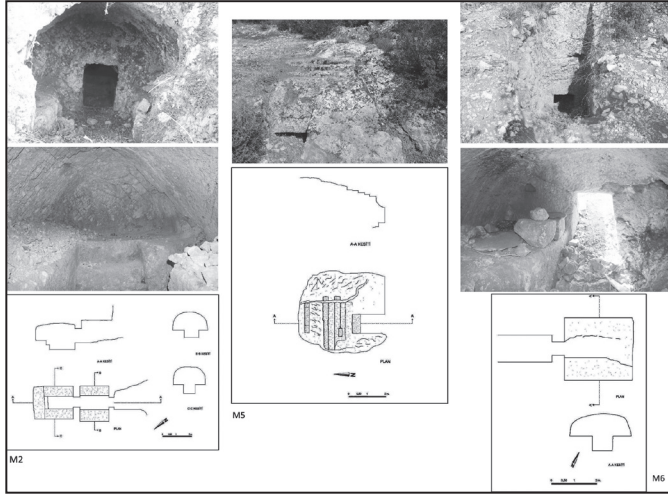
Mekan 2

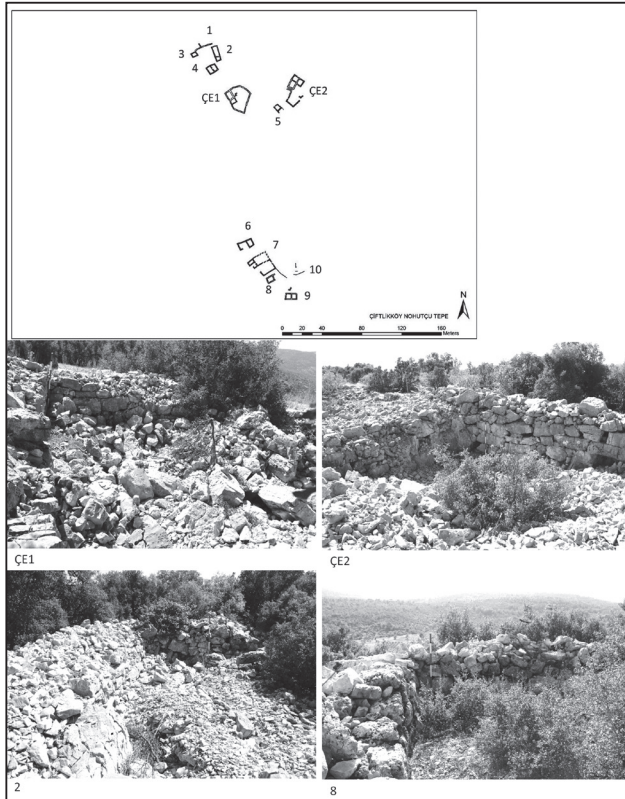
Mekan 5

Resim 2: Aldıran Asarı, Mekanlar

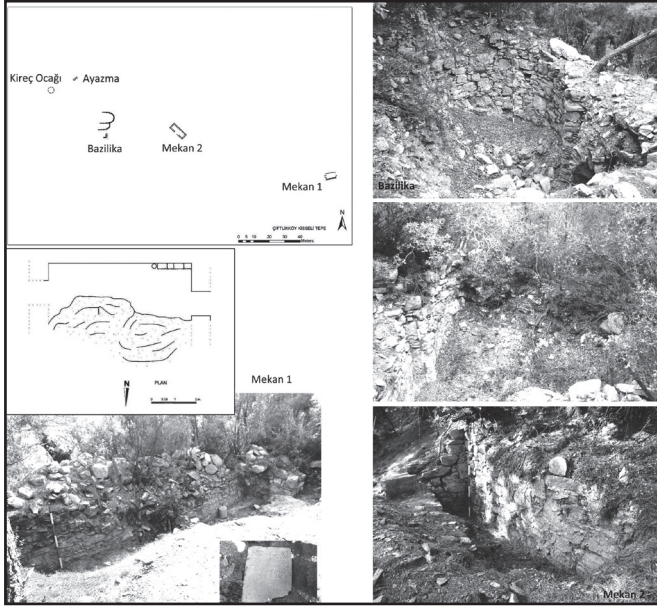

Resim 3: Çiftlikköy (Londeis) Kocakır Mevkii, Mezarlar

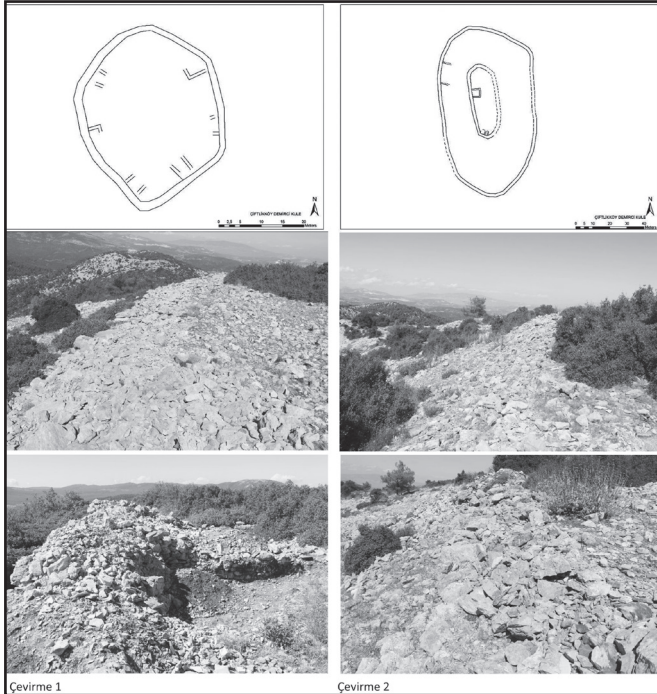

Resim 4: Çiftlikköy (Londeis) Nohotçu Tepesi Yerleşimi, Kalıntılar

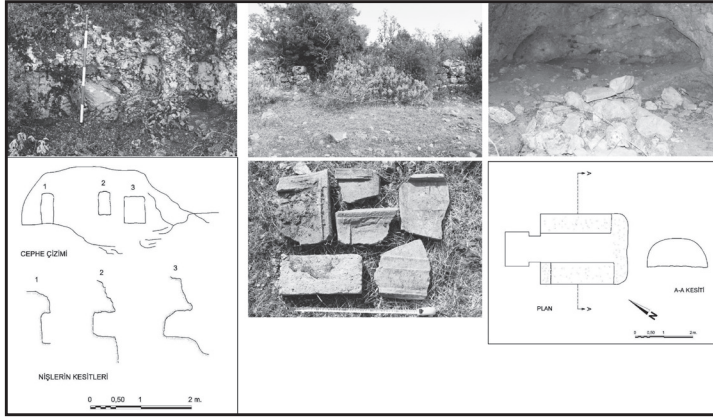

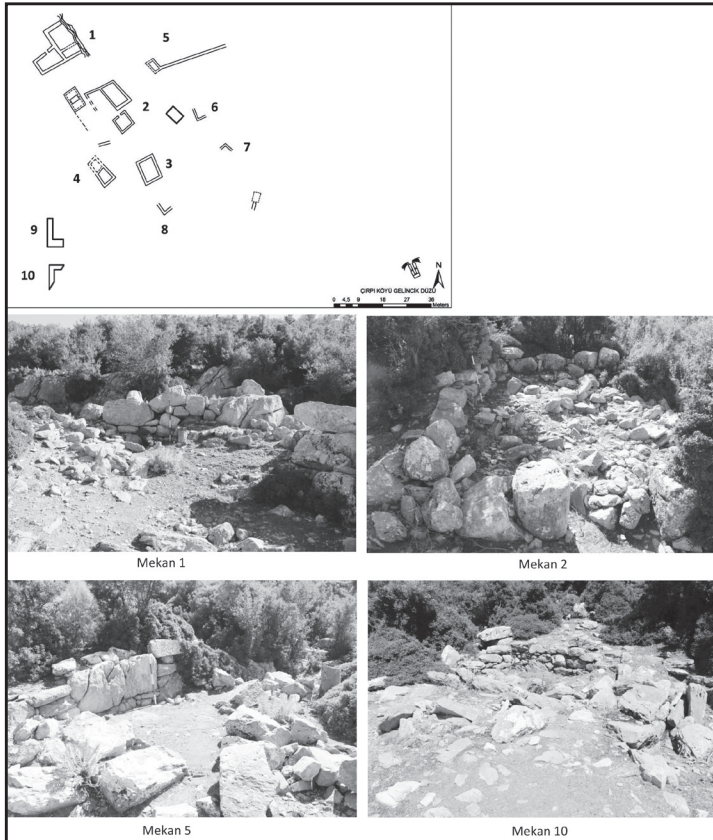
Resim 5: Çiftlikköy (Londeis) Kilisepınar Mevkii, Kalıntılar

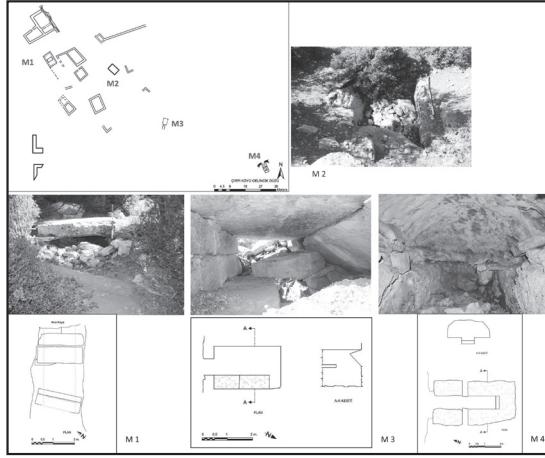
Resim 6: Çiftlikköy (Londeis) Demirci Kulesi, Çevirmeler

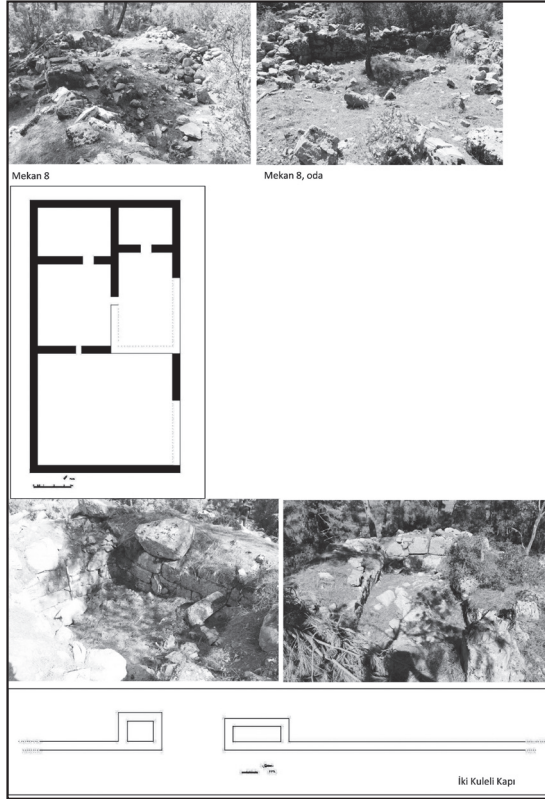
Resim 7: Çiftlikköy (Londeis) İnbaşı Mevkii, Kalıntılar

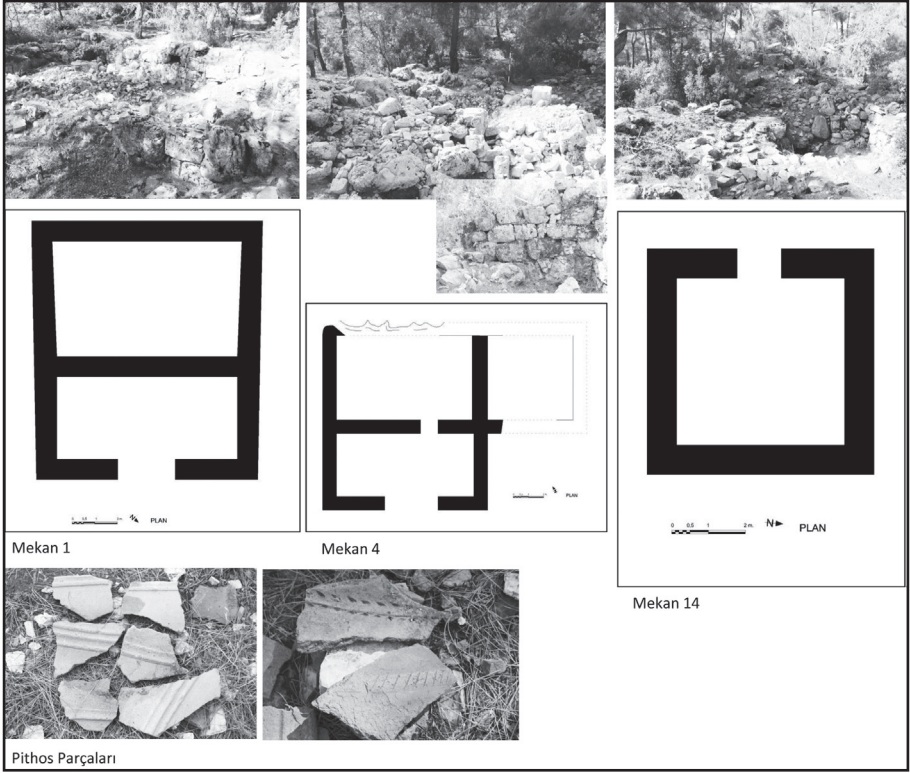
Resim 8: Çırpı (leukoideis) Gelincik Düzü Mevkii Yerleşimi, Mekanlar

Resim 9: Çırpı (leukoideis) Gelincik Düzü Mevkii Yerleşimi, Mezarlar

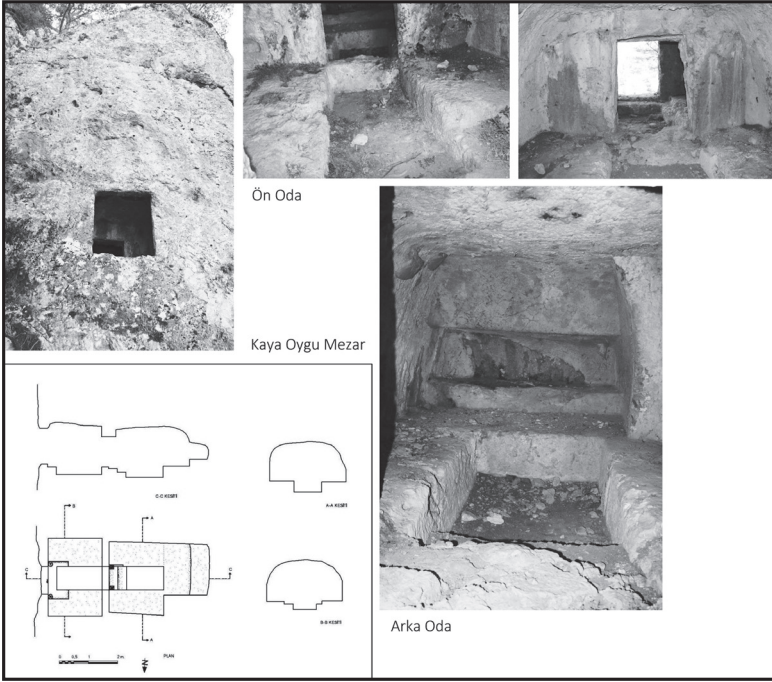

Resim 10: Çırpı (leukoideis) Pencereless Kaya Mevkii Yerleşimi, Mekanlar ve Kapı

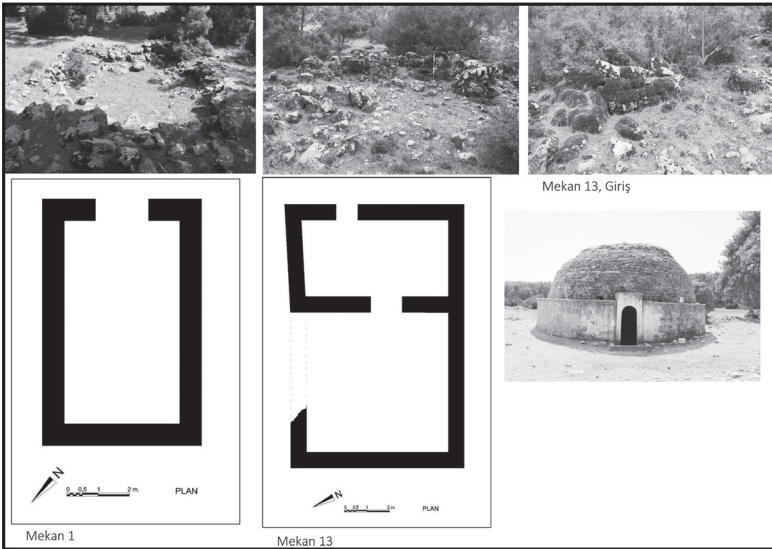

Resim 11: Çırpı (leukoideis) Pencereli Kaya Mevkii Yerleşimi, Mekanlar

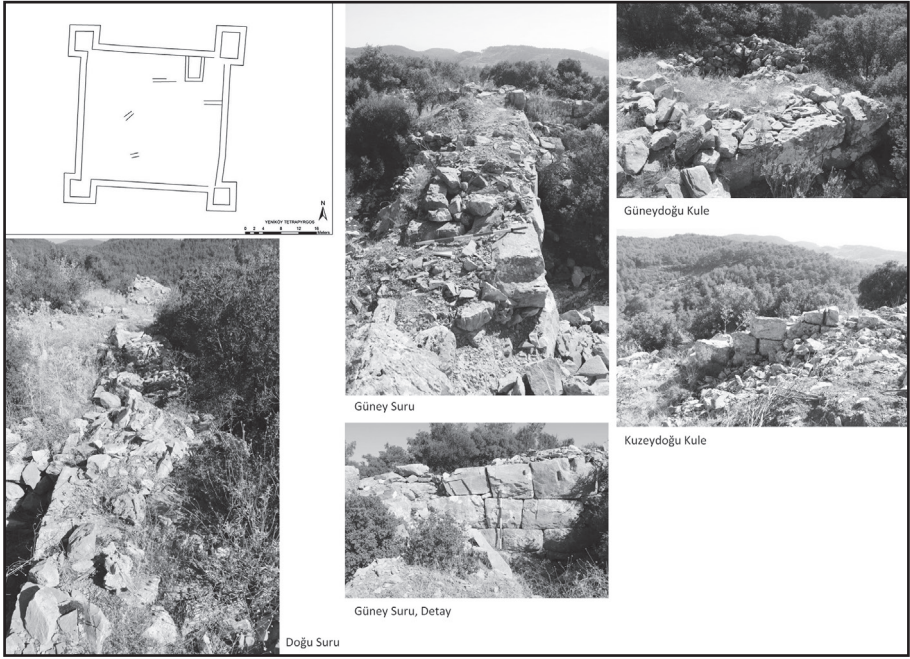

Resim 12: Çırpı (leukoideis) Pencereless Kaya Mevkii Yerleşimi, Kaya Mezarı

Resim 13: Çırpı (leukoideis) Karataş Mevkii Yerleşimi, Kalıntılar

Resim 14: Yeniköy (Koloneis), Tetrapyrgos

DAĞLIK KILIKIA'DA ANTİK DÖNEMDE KENTLEŞME VE KIRSAL YERLEŞİMLER ARAŞTIRMASI 2017

Ümit AYDINOĞLU*

Ahmet MÖREL

Sinan MİMAROĞLU

Mersin İli'ne bağlı Erdemli ve Silifke İlçeleri arasındaki dağlık bölgede, Lamos (Limonlu) ve Kalykadnos (Göksu) Nehirleri'yle coğrafi olarak sınırlandırılan ve Helenistik Dönemde Olba Territoriumu olarak adlandırılan, Diokletianus Dönemi ile birlikte Isauria eyaletine dahil olduğu bilinen alanda, Antik Dönem'e ait yerleşimleri tespit etmek ve bunların oluşturdukları bölgesel yerleşim düzenlemesini ortaya çıkarmak amacıyla başlatılan arkeolojik yüzey araştırmaları 2017 yılında da sürdürülmüştür.¹

Bölge, sahip olduğu uzun kıyılarıyla, Güney Anadolu sahillerinin bir bölümünü oluşturmanın yanı sıra, Doğu Akdeniz için önemli bir konumda yer alır. Bölgenin sahip olduğu bu stratejik önemi göz önüne alındığında, kentleşme açısından gelişmiş olması beklenir. Ancak, kuzey sınırını oluşturan Toros

* Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Çiftlikköy Kampüsü, 33343 Mersin/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MÖREL, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Isparta/TÜRKİYE.

Dr. Öğr. Üyesi Sinan MİMAROĞLU, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Hatay/TÜRKİYE.

1 2017 sezonu arazi çalışmalarına Doç.Dr. Ümit AYDINOĞLU (Mersin Üniv. Arkeoloji Bölümü), Bakanlık Temsilcisi olarak Kürşet KOÇER (Osmaniye Müzesi), Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MÖREL (Süleyman Demirel Üniv. Arkeoloji Bölümü) Dr. Öğr. Üyesi Sinan MİMAROĞLU (Mustafa Kemal Üniv. Sanat Tarihi Bölümü), doktora öğrencisi Okan ÖZDEMİR (Mersin Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı), öğrenciler Aylin ALIŞ (Mersin Üniv. Arkeoloji Bölümü) ve Gizem CAN (Mersin Üniv. Arkeoloji Bölümü) katılmışlardır. Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi ve Mersin Müze Müdürlüğü çalışmalarına katkı sağlamıştır. Arazi çalışmaları, Mersin Büyükşehir Belediye Başkanlığının sağladığı maddi destek ile gerçekleştirilmiştir.

dağlarının kıyıya paralel gitmesi nedeniyle, geniş alanların bulunmaması ve dağlık coğrafya bu bölgedeki kentleşmeyi etkiler. Bu sebeple, sahillerde antik kentler, dağlık alanda ise bu kentlerle bağlantılı kırsal yerleşimden oluşan bir yerleşim düzenlemesi görülür.

Söz konusu bölgede sürdürdüğümüz yüzey araştırmalarında, bugüne kadar farklı dönemlere ait ve farklı büyüklüklerde çok sayıda yerleşim kayıt altına alınmıştır. Bunların çoğu iyi korunmuş kalıntılarıyla dikkat çeker. Yerleşimlerde tespit edilen kalıntılar Helenistik Dönem'den başlayan ve Geç Antik Dönem'e kadar devam eden iskana işaret eder. Buradaki Helenistik Dönem özellikleri taşıyan yerleşimler ortak bir savunma ve yerleşim sisteminin parçalarıdır. Sürdürdüğümüz araştırmalar sonucu, Helenistik Dönem yerleşim düzenlemesi konusunda kapsamlı incelemeler yapılmış ve bunların sonuçları yayınlanmıştır. Son dönemlerde gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda, söz konusu bölgede çok sayıda Helenistik Dönem kırsal yerleşimi olduğu da tespit edilmiştir. Helenistik Dönem sonrası bu yerleşimlerin kullanımları devam eder. Ayrıca Roma Dönemi ve sonrasında çok sayıda kırsal karakterli yeni yerleşimin kurulduğu bilinir.

Söz konusu bölgede, iç bölgelerle sahil arasında ulaşım bağlantısının kolaylıkla sağlanabileceği vadilerin ve yolların varlığı yerleşimlerin kurulmasını etkileyen coğrafi şartlardan biridir. Bu yol rotalarında çok sayıda yerleşimin tespit edilmiş olması antik kentler ve *khora* arasındaki ilişkiyi açıklaması açısından önem taşır. Bu kapsamda, 2017 sezonunda Diocaesarea antik kenti çevresindeki yerleşimler incelenerek antik kent *khora* ilişkisi üzerine sonuçlar elde edilmesi hedeflenmiştir.² Diocaesarea antik kenti çevresinde gerçekleştirilen araştırmalarda çok sayıda kırsal yerleşim tespit edilmiştir. Bu kırsal yerleşimlerdeki yapıların bazılarının sahip oldukları polygonal duvarlar, yerleşimlerin Helenistik Dönemden beri kullanımda olduklarını gösterir. Yeğenli Köyü yakınlarındaki Eserli yerleşimi, etrafındaki tarımsal küçük çöküntülere hakim tepelik üzerinde yer alan bir çiftlik karakterine sahiptir ve

2 Diocaesarea antik kenti, Mersin İli Silifke İlçesi'nin 30 km. kuzeyinde, dağlık alandadır. Zeus Olbios Tapınağı'nın etrafında gelişen antik kent, Helenistik Dönem'de bölgenin idari merkezidir ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde anıtsal karakterine kavuşmuştur, Wannagat 2005. Antik kent Nymphaeum, Tyche Tapınağı, Podyumlu Tapınak, Zeus Olbios Tapınağı, iki Sütunlu Caddesi ve bunun üzerinde yer alan iki Anıtsal Kapı gibi iyi korunmuş önemli yapılarla bezelidir.

buradaki çiftlik evinin sahip olduğu polygonal duvarlar bölgedeki Helenistik Dönem yerleşimlerinin karakteristik özelliğidir (Resim: 1). Bununla birlikte, Geç Antik Dönem'e ait küçük kesme taşlardan eklentilerle tamirler yapıldığı da görülmektedir. Yeğenli Köyü yakınlarındaki bir diğer kırsal yerleşim olan Aşkar'daki kalıntılar arasında, polygonal duvarlara sahip mekan içinde, işlikler vardır. Mekanın önünde anakayaya oyulmuş bir avlu duvarı ve duvarda çeşitli nişler görülür. Ayrıca, Çaltıbozkır-Yeniçiktı'da gerçekleştirdiğimiz incelemelerde, Halkalı Mevkii'nde çevredeki yollara ve alanlara hakim noktada kurulu bir kale yerleşim tespit edilmiştir (Resim: 2). Bu, Diocaesarea antik kenti *khora*sında Helenistik Dönem'e ait bir savunma mimarisinin varlığını kanıtlar. Burası, büyük polygonal taşlardan oluşan çift sıra duvar örgüsüne sahip, yaklaşık olarak 50x40 m. ölçülerinde korunmuş bir akropol yerleşimi görünümündedir. Erekil'de tespit ettiğimiz çiftlik yerleşimi, geniş tarımsal koyaklara hakim kayalık bir tepe üzerinde yer alır. Bu yerleşimde de ilk dikkati çeken polygonal duvarlara sahip mekanlardır (Resim: 3). Bu mekanların Helenistik Dönem yapıları olduğu ve eklentilerle günümüzde Yörükler tarafından kullanılmaya devam edildiği anlaşılar. Tepe üzerindeki polygonal duvarlı mekan çiftlik evidir ve önünde geniş bir harman yeri, sarnıç ve bir kaya mezarı tespit edilmiştir. Yeğenli Köyü'ndeki Bol Mevkii'nde bulunan yerleşim de benzer şekilde yamaca kurulmuştur ve sahip olduğu polygonal duvarlarla bölgedeki Helenistik Dönem kırsal yerleşimlerinden biri olduğuna işaret eder.

Diocaesarea çevresindeki kırsal yerleşimlerin kurulu oldukları konumları da bölgedeki diğer kırsal yerleşimlerle benzerlik gösterir. Zeynelin Çukuru olarak adlandırılan çöküntü düzlük, dağlık bölgede kırsal yerleşimlerin kurulması için aranan uygun koşulları sağlar. Bölgedeki diğer örneklerde de olduğu gibi, bu geniş çöküntü düzlük etrafında çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir. Bunlar genellikle bir çiftlik evi, etrafındaki üretim mekanları, sarnıçlar ve khamosorion mezarlardan oluşan kırsal yerleşimlerdir. Bu yerleşimlerden biri, sahip olduğu polygonal duvarlı mekanlarıyla öne çıkar (Resim: 4). Mekanların yapımında, alanın topografik şartlarına uygun olarak anakaya da kullanılmıştır. Yerleşimlerin yakın zamanlarda Yörükler tarafından da kullanıldıkları dikkat çeker.

Diocaesarea'nın batısında kalan Çaltıbozkır-Yeniçikti bölgesinde da çok sayıda kırsal yerleşim tespit edilmiştir ve bunların da kurulması için benzer coğrafi şartların arandığı görülür. Tirekli Mevkii'nde, küçük tarımsal çöküntülere hakim alanın teraslandığı ve bu alanda çiftlik yerleşiminin kurulu olduğu görülür (Resim: 5). Kayalık alana kurulmuş olan çiftlik evi polygonal duvar örgüsüne sahiptir ve bu durum Helenistik Dönem yapılanmasına işaret eder. Aynı alanda Halkalı yerleşimi de benzer bir yapılanmaya sahiptir. Bu alanda, tarımsal düzlüklere hakim noktada kurulan yerleşime ait çok sayıda sarnığın yanı sıra anakayaya oyulmuş mekanlar tespit edilmiştir.

Yeğenli Köyü yakınlarındaki Sayın Mevkii'sinde, vadiye hakim tepelik alanda kurulu yerleşim de sahip olduğu anakayaya oyulmuş mekanlar ve sarnıç, pres ve khomosorium örnekleriyle bölgedeki kırsal yerleşim örnekleri arasındadır. Buradaki çiftlik evi, anakayaya oyulmuştur, ön cephesi kesme blok taşlardan örülmüş tek bir mekandan oluşan yapı, önünde bir avlu ve anakaya içinde niş ve ışıklarle birlikte iki kademedan oluşan büyük bir sarnıça sahiptir. Yahya Bağlı olarak adlandırılan mevkide de çok sayıda kırsal yerleşim tespit edilmiştir. Burası vadilik bir alandır ve vadiye hakim alçak tepeliklerde küçük kırsal yerleşimler tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerin kayalık üzerinde yer aldıkları görülür, yoğun tahribat sebebiyle sadece birkaç duvar parçası izlenebilmektedir. Yerleşimlerde, anakayaya oyulmuş baskı kollu presler, sarnıçlar ve Khamosorium'lar tespit edilmiştir.

Benzer bir konuma sahip yerleşim ise Canbazlı Köyü yakınlarında tespit edilmiştir. Cambazlı-Yeğenli arasındaki çöküntü düzlükte yapılan incelemelerde, bu alanda bir çiftlik yapılanmasının olduğu tespit edilmiştir. Bu alanda, büyük kesme blok taşlardan tek sıra duvardan oluşan bir ana mekan ve bunun etrafında yer alan diğer mekanlar tespit edilmiştir.

Diocaesarea çevresindeki yerleşimlerin karakterleri arasında da farklılıklar görülür. Antik kentin *khora*sında çiftliklerin yanı sıra köy yerleşimleri de tespit edilmiştir. Sayın yerleşimi bir köy karakterine sahiptir. Geniş bir araziye yayılmış tepe üzerindeki yerleşimdeki kalıntılar Roma ve Geç Antik Dönem'e aittir. Yerleşimde Roma Dönemi'ne ait üç tonozlu mezar anıtı tespit edilmiştir (Resim: 6). Yerleşim boyunca yayılmış çok sayıda konuta ait kalıntı ve iki kilise de tespit edilenler arasındadır.

2017 çalışmalarında, araştırma programında yer aldığı üzere, daha önceden tespit ettiğimiz kırsal yerleşimlerde yayına yönelik çalışmalar nedeniyle belgeleme çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Tapureli’nde gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında antik yerleşimin sahip olduğu konut mimarisi hakkında veri elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda konutların sahip oldukları duvar teknikleri, planları, kapı ve pencere sistemleri gibi çok sayıdaki veri derlenmeye başlanmış, bu amaçla bazı konutlar belirlenmiş ve çizim çalışmaları başlatılmıştır. Karaböcülü antik yerleşimi, sahip olduğu özellikleriyle bölgedeki Helenistik Dönem’den Geç Antik Dönem’e kadar kesintisiz iskan görmüş yerleşimler için iyi bir örnektir. Daha önceki araştırma sezonlarında antik yerleşimde incelemeler gerçekleştirilmiş ve özellikle zengin mezar tipolojisi için belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Yerleşimde bulunan peristyl avlulu konutlar da belgelenmiş ve bir yayın olarak değerlendirilmiştir.³ Bu sezon çalışmalarında Karaböcülü’nün sahip olduğu yerleşim düzenlemesi hakkında yapılacak yayın için incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla yerleşimdeki konutlar hakkında incelemeler yapılmış, sahip olduğu kilise vb. kamu yapıları araştırılmış ve mezar mimarlığı hakkında eksik olan belgeler yapılmıştır.

Yüzey araştırmasının çalışma konularından biri ise bölgedeki kırsal yerleşimlerde görülen kentsel mimarinin sebepleri olmuştur. Bölgedeki yerleşimlerin sahip oldukları kırsal karakterlerin yanı sıra yerleşimlerin bazıları bir antik yol, anıtsal kapılar, kiliseler ve çiftlik villaları gibi kentsel mimari örneklerle de sahiptirler. Bu yapıların bölgedeki kırsal yerleşimlerde görülmesinde, tarihsel süreç, bölgenin askeri açıdan sahip olduğu stratejik önem, kentlerin territorium üzerindeki politik, kültürel ve ekonomik etkisi rol oynamış olmalıdır. Bölgede özellikle M.S. 2. yüzyıl sonu - 3. yüzyıl başlarında kırsal yerleşimlerin sayılarının artmaya başladığı gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarıyla tespit edilmiştir. 3. yüzyılda imparatorluğun genelinde yaşanan ekonomik krizle bağlantılı olduğunu düşündüğümüz bu süreçte, bölgedeki kırsal yerleşimlerde yeni düzenlemelere ait izler görülür, nüfusun yoğunlaşmasıyla birlikte kırsal yerleşimler çoğalır, büyür ve kentsel mimari yapılar inşa edilir. Kırsal alanlarda çeşitli yapılarda mozaikli süslemeler, peristyle av-

---

3 Aydınoglu 2017.

lular, anıtsal kapılar ve anıt mezarlar gibi öğeler sıklıkla kullanılmaya başlanır. Bu süreçte, 3. yüzyılın sonuna doğru devletin vergilerini aynı olarak, yani et, şarap, yağ vb. ürünler olarak tahsil etmesi, askerlerine de bu şekilde ücret vermeye başlaması, kentlerde oturarak arazilerini köylülere kiralayan büyük arazi sahiplerinin, ekonominin bozulması ile birlikte bizzat topraklarının başına geçmek zorunda kalmaları, İmparatorluğun kırsal alanlardaki üretime ekonomik kriz sonrası daha da önem vererek, kırsal yerleşimleri koruma altına alması gibi durumlar kırsalın gelişmesine ve bununla bağlantılı kırsal yerleşimlerde kentsel mimarinin görülmesine imkan sağlamış olmalıdır.⁴ Bu gelişim süreci aslında Roma İmparatorluk Dönemi'nden beri bölgenin askeri öneme sahip olmasıyla da bağlantılıdır. Özellikle Severuslar Dönemi'nde bölge imar hareketliliği açısından altın çağını yaşar ve bu durum ordu seferleri nedeniyle bölgenin öneminin artmasıyla paraleldir. Bu dönemde bölgedeki kentlerin ve kırsal yerleşim sahibi kent seçkinlerinin tarımsal üretimlerinin büyük bir kısmını ordular sayesinde pazarlayarak ekonomik güçlerini arttırmaları sonucu, imar hareketliliğine parasal kaynak sağlamış olduğu önerilir.⁵ Bu önem, sonrasında da devam eder. Diocletianus'un gerçekleştirdiği idari ve askeri yapılanma sonucu imparatorluğun birçok noktasında çok sayıda karargah kurulduğu ve bunların özellikle kırsal alanlardaki ekonomiyi kontrol etmeyi ve huzuru sağlamayı amaçladığı bilinir. Bu süreçte, ordu faaliyetleriyle, kırsal alandaki kentsel mimarinin paralel şekilde geliştiğine dair kanıtlar vardır. Örneğin, M.S. 602-610 yılında Cappadocia'daki çeşitli manastırların yenilenmesinde olduğu gibi, orduların geçiş ve konaklama merkezlerinde yer alan territoriumlarda, önemli gelişmeler görülür.⁶

Kentlerin territoriumlar üzerindeki politik etkilerine bağlı olarak, dönemler içinde kırsal yerleşimlerin karakterlerinin ve statülerini değiştirdiği, bazı köy yerleşimlerinin kente dönüştüğü ya da köy ve kent arasında yeni statülere sahip yerleşimlerin ortaya çıktığı bilinir. Dağlık Kilikia bölgesindeki kırsal yerleşimlerde de benzer çok sayıda örnek bulunmaktadır, bunların Helenistik Dönem kale yerleşimlerden Geç Antik Dönem köylerine olan değişimleri

4 Bölgedeki kırsal yerleşimlerde kentsel mimarinin görülmesi hakkında bkz. Aydınoglu 2017.

5 Kaplan 2011, 114.

6 Trombley 2001, 227.

bugün net olarak bilinmektedir ve bu değişim sürecinde, yerleşimlere kentsel mimari yapıların da eklendiği görülür.⁷

Çalışmalar kapsamında, geçen sezonlarda sıklıkla ziyaret edilen Akkale liman yerleşiminde de incelemeler gerçekleştirilmiş ve bunun sonuçları yayınlanmıştır.⁸ Mersin İli'ne bağlı Erdemli İlçesi sınırları içerisinde yer alan Akkale, Doğu Dağlık Kilikia bölgesinin doğu sınırını oluşturan Lamos (Limonlu) nehrine oldukça yakın konumu ile gerek ekonomik gerekse stratejik açıdan önemli bir noktada yer alır. Doğal limanlarının oluşmasına olanak sağlayan dağlık coğrafyanın ve topografyanın hissedilir şekilde değişmeye başladığı alanda kurulmuş olan Akkale, aynı zamanda, bölgenin art alanlarındaki kırsal yerleşimler ile bağlantılı antik yol rotaları üzerindedir. Yerleşimde tespit edilen çok sayıda kalıntı da burasının bir liman yerleşimi olarak kurulduğunu ve bu çerçevede geliştiğinin kanıtlarına sahiptir. Yerleşimde bulunan liman, hamam, sarnıçlar, konaklama mekanı ve depolama alanları da Akkale'nin bir liman yerleşimi olarak işlev üstlendiğinin diğer göstergeleridir. Akkale'nin, art alanındaki kırsal yerleşimlerden elde edilen ürünlerin ihracatına katkı sağladığı, Soli ve Elaiussa Sebaste arasındaki konumu ile Antik Dönem'in deniz ulaşımının günlük limitleri doğrultusunda kullanılan önemli bir ara liman yerleşimi olarak kırsal ve kent arasındaki bağlantıyı sağlayarak geliştiği düşünülmektedir.

Önceki sezonlarda ziyaret edilen ve belgelenmeleri gerçekleştirilen Öküzlü yerleşiminde de incelemeler yapılmış ve elde edilen veriler yayınlanmıştır.⁹ Mersin iline bağlı Erdemli İlçesi sınırları içerisindeki Öküzlü antik yerleşimi, Dağlık Kilikia bölgesinde Elaiussa Sebaste'nin *khora*sında yer almaktadır ve bugün Kumkuyu (Ayaş) kasabasının yaklaşık 9 km. kuzeyindedir. Yerleşimde, çok sayıda arkeolojik kalıntı tespit edilmiştir ve bunlar Öküzlü'nün Helenistik Dönem'den gelen, Roma ve Geç Antik Dönem'de devam eden kırsal karakterine işaret eder. Öküzlü, sahilden iç bölgelere giden rotalar üzerindedir. Bir tepe üzerindeki konumuyla, batısındaki tarım yapmaya elverişli geniş teraslara ve büyük bir çöküntü düzlüğe hakim noktadadır. Öküzlü'nün korunmuş kalın-

7 Pash yerleşiminin Helenistik Dönem kale yerleşiminden bir kırsal yerleşime dönüşüm süreci hakkında bkz. Aydınoglu 2013, 87. Sömek Özköy yerleşimindeki benzer değişim süreci için bkz. Mörel 2014, 157.

8 Mörel 2017.

9 Mimaroglu-Aydınoglu 2017.

tları arasında çok sayıda konut vardır. Yerleşimin en dikkat çekici yapısı iyi korunmuş durumdaki Kuzey Kilise'dir. Bununla birlikte, biri yeni tespit edilen iki kilise daha yerleşimde yer almaktadır. Öküzlü'nün kırsal karakterine işaret eden üç atölye, üretim donanımları ve harman yerleri de tespit edilmiştir. Mezarlar ise bölgedeki kırsal yerleşimlerin karakteristik özellikleridir ve Öküzlü'de lahit ve khomosorium tipli örnekler bulunmaktadır. Ayrıca yerleşimin içerisinde bir antik yolun varlığı da saptanmıştır. Öküzlü'nün sahip olduğu kalıntıları ve yerleşimi şekillendiren coğrafyasıyla bölgedeki benzer kırsal yerleşimler için açıklayıcı veriler sağlayabileceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AYDINOĞLU 2013, Ü. Aydınoglu, "Paslı: Dağlık Kilikia'da Bir Kırsal Yerleşimin Değişim Süreci", *OLBA* 22 (2013), 71-100.
- AYDINOĞLU 2017, Ü. Aydınoglu, "Doğu Dağlık Kilikia'daki Kırsal Yerleşimlerde Peristyl Avlulu Konutlar", *Adalya* 20 (2017), 291-314.
- KAPLAN 2011, D. Kaplan, "Doğu Dağlık Kilikia'da Roma İmparatorluk Döneminde İmar Hareketliliğinin ve Üretim Artışının Nedenleri", *TÜBA-AR* 14 (2011), 107-114.
- MİMAROĞLU-AYDINOĞLU 2017, S. Mimaroglu - Ü. Aydınoglu, "Dağlık Kilikia'da Geç Antik Dönem Kırsal Yerleşim Düzenlemesi: Öküzlü Örneği", *Rural Settlements and Urban Centers in Mediterranean during Antiquity/Antik Dönem'de Akdeniz'de Kırsal ve Kent*, Mersin, 2017, 120-139.
- MÖREL 2014, A. Mörel, "Dağlık Kilikia Bölgesinde (Olba Territoriumu) Özköy Antik Yerleşimi: Tarımsal Organizasyon ve Yerleşim Düzenlemesi", *Arkeoloji'de Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri*, YAS 4 (2014) 147-171
- MÖREL 2017, A. Mörel, "Doğu Dağlık Kilikia Bölgesinde Bir Liman Yerleşimi: Akkale". Ü. Aydınoglu-A. Mörel (eds.) *Rural Settlements and Urban Centers in Mediterranean during Antiquity/Antik Dönem'de Akdeniz'de Kırsal ve Kent*, Mersin, 2017, 99-119.
- TROMBLEY 2001, F.R. Trombley, "Town and territorium in late Roman Anatolia (late 5th to early 7thc.)", *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series* 42 (2001), 217-232.
- WANNAGAT 2005, D. Wannagat, "Neue Forschungen in Uzuncaburç 2001-2004", *AA* 2005, 117-165.

Resim 1: Eserli, polygonal işçilikli duvarlar

Resim 2: Halkalı Tepe, Helenistik Dönem kale yerleşim

Resim 3: Eretil, polygonal işçilikli duvarlar ve Yörük kullanımı

Resim 4: Zeynelin Çukuru

Resim 5: Tirekli, çiftlik evi ve hakim olduğu çöküntü düzlük

Resim 6: Sayın, tonozlu mezar anıtı

EMİNLER HÖYÜK 2016 VE 2017 YILLARI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Yalçın KAMIŞ*

Giriş

Kuzeyden volkanik Karadağ, güneyden Karaman Platosu ve Toros Dağları ile sınırları belirlenen Karaman Ovası, Orta Anadolu Platosu'nun güney ucunda (Harita: 1). Karaman Ovası bu konumuyla, Toros Dağları'nı aşarak Çukurova'ya inen geçitlerin hemen yanı başında yer almaktadır. Karaman Ovası ve yakın çevresinde, J. Mellart¹, D. French², S. Güneri³ ve H. Bahar⁴ gibi araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen araştırmalar, daha çok höyüklerin saptanmasına yönelik olarak yürütülmüştür. 2015 yılında planlanan Karaman Ovası yüzey araştırmaları, izlenen yöntem açısından eski araştırmalarından ayrılmaktadır. Araştırmanın planlama aşamasında, Eminler Höyük ziyaret edilmiş ve höyüğün M.Ö. III. ve II. binyıl kültürleri açısından zengin veriler sunduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle, Karaman Ovası'nda M.Ö. III. ve II. binyıllardaki yerleşim dinamiklerinin araştırılmasını hedefleyen geniş kapsamlı yüzey araştırmalarından önce, Eminler Höyük'te *intensive* (yoğun) yüzey araştırmaları gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Bölgenin seramik geleneklerinin daha yakından tanınmasına olanak sağlayacak Eminler Höyük *intensive* (yoğun) yüzey araştırmalarının tamamlanmasını müteakiben araştırmanın ikinci ve üçüncü aşamaları başlatılacaktır. Araştırmanın ikinci aşamasında, Karaman Ovası'nın M.Ö. III. ve II. binyıl yerleşimleri, Eminler'den

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalçın KAMIŞ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE.

1 Mellaart 1963.

2 French 1965.

3 Güneri 1989.

4 Bahar vd. 1996.

edilecek veriler ışığında değerlendirilecektir. Araştırmanın üçüncü ve son aşamasında ise özellikle M.Ö. II. binyılın sonlarındaki gelişmeler açısından önem taşıyan Karadağ ve Kızıldağ'da çalışmalar yürütülmesi planlanmaktadır.

Bu çalışmada Eminler Höyük 2016 ve 2017 yılları yüzey araştırmalarının ilk sonuçları kısaca sunulmuştur⁵.

Eminler Höyük

J. Mellaart⁶ ve S. Güneri'nin⁷ daha önceden ziyaret ettiği Eminler Höyük, Karaman il merkezinin yaklaşık 20 km. kuzeybatısında yer almaktadır (Harita: 1). Höyük, Karadağ'ın eteklerinin Karaman Ovası ile birleştiği alanda, Eminler köyünün bitişiğindedir. Eminler Höyük'ün Anadolu'da yaygın biçimde karşımıza çıkan höyükleşme süreçlerinden ayrıştığı, fiziki yapısından kolaylıkla anlaşılabilir. Höyük, kuzey-güney yönünde yaklaşık 800 metre, doğu-batı yönünde ise 500 metre ölçülerine ulaşan bir alan içerisinde, birbiriyle bağlantılı 5 farklı yükseltiyi içermektedir (Resim: 1). Birden beşe kadar numaralandırılan yükselti 32 hektarlık bir alana yayılmıştır. Höyüğün deniz seviyesinden en yüksek noktası 1034 metredir. Beş yükselti içinde en yüksek olan 2 numaralı höyük, doğu batı yönünde 200 m., kuzey güney yönünde ise 250 m. uzunluğundadır (Resim: 1). Çevresindeki ovadan yüksekliği 25 metreye ulaşan höyük, kuzeyden 1 numaralı höyüğe, güneyden ise 3 numaralı höyüğe bağlanması nedeniyle merkezi bir konuma sahiptir. 2 numaralı höyüğe kuzeyden bağlanan 1 numaralı höyük, yaklaşık 330 m. uzunluğa ve 150 m. genişliğe sahiptir. 1 numaralı höyük ova seviyesinden 13 m. yüksekliğe ulaşmaktadır. 2 numaralı höyüğe güneyden bağlanan 3 numaralı höyük, 220x150 m. ölçülerindedir. Ova seviyesinden yüksekliği 6 m. civarındaki höyük 2 ve 4 numaralı höyükler arasında nispeten alçak bir düzlük

5 Eminler Höyük yüzey araştırmalarına katkılarından dolayı, 2016 yılı bakanlık temsilcisi Filiz Kocaeli ve 2017 yılı bakanlık temsilcisi Bünyamin Akbulut'a teşekkürlerimi sunarım. Yüzey araştırmalarına Dr. Öğr. Üyesi F. Volkan Güngördü, Dr. Öğr. Gör. Pınar Çaylı, Faruk Ersoy, Polatcan Polat, Sinem Yıldız, Selin Özyer, Deniz Boztepe, Dilek Yücecan ve Diler Aydın katılmıştır.

6 Mellaart 1963: 207.

7 Güneri 1989: 100.

şeklinde uzanmaktadır. 3 numaralı höyüğe kuzeyden bağlanan 4 numaralı höyük, 210x190 m. ölçülerinde olup, çevresinden yüksekliği 8 metreye ulaşmaktadır. 4 numaralı höyüğün doğusundaki 5 numaralı höyük ise 230x200 m. ölçülerindedir. Höyüğün çevresinden yüksekliği 12 metreye ulaşmaktadır.

Eminler Höyük Yüzey Araştırması Metodolojisi

Eminler Höyük'te 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, höyükteki kültür dönemlerinin tespit edilmesi ve farklı yükseltilerin dönemlere göre değişik yoğunluklar gösterip göstermediğinin anlaşılması ile seramik veri tabanı oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Yukarıda kısaca tanımlandığı gibi, Eminler Höyük geniş sayılabilecek bir alana yayılmakta ve oldukça hareketli bir topografik yapı sergilemektedir. Bu durum, Eminler Höyük'te hızlı ve verimli bir şekilde hayata geçirilebilecek *intensive* (yoğun) yüzey araştırması yöntemi geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, yüzey araştırmasının Coğrafi Bilgi Sistemleri'ni (CBS) temel alan bir stratejiye dayandırılması öngörülmüştür. Bu stratejinin başlangıç adımı olarak höyüğün tüm detaylarının rahatlıkla izlenebileceği 3 boyutlu modellemeye yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Eminler Höyük'ün 3 boyutlu modelinin oluşturulmasında en hızlı ve uygun yöntemin havadan görüntüleme sistemleriyle elde edilecek fotoğrafların fotogrametrik yöntemlerle işlenmesi olduğuna karar verilmiş ve insansız hava aracıyla höyük üzerinde 90 m. yükseklikten uçuşlar gerçekleştirilmiştir (Resim: 2). Uçuşlar sonucunda elde edilen fotoğraflar 3 boyutlu höyük modelinin oluşturulması için temel sağlamıştır. Hava fotoğraflarının 3 boyutlu modele dönüştürülmesi için gereken koordinatlar yüksek hassasiyetli GPS/GNSS cihazı ile höyüğün 9 farklı noktasından alınmıştır. Yerden alınan koordinatlar ve hava fotoğraflarının işlenmesiyle Eminler Höyük'ün 3 boyutlu modeli elde edilmiştir. 3 boyutlu modelin elde edilmesiyle birlikte höyüğün dijital yükseklik modeli (DEM) (Resim: 3) ve yüksek çözünürlüklü ortofotosu üretilmiştir. Dijital Yükseklik Modelinden (DEM) höyüğün topografik haritası üretilmiştir (Resim: 4).

Eminler Höyük'te 3 boyutlu modelin elde edilmesi ve buna bağlı topografik haritaların üretilmesini müteakiben höyükten arkeolojik malzeme toplanmasına ilişkin stratejinin belirlenmesi aşamasına geçilmiştir. Bu stratejinin

temelini höyüğün toplama birimlerine ayrılması ve karelerde tespit edilen tüm kültür varlıklarının değerlendirilmesi oluşturmıştır. Höyüğün geniş bir alana yayılması nedeniyle, toplama birimlerinin 30x30 m. boyutlarında olmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede, Eminler Höyük ve yakın çevresi 30x30 m. boyutlarındaki 450 kareye ayrılmıştır. Toplama birimlerinin araziye uygulanmasıyla birlikte açmalardan çanak çömlek parçaları gibi taşınır kültür varlıklarının toplanmasına geçilmiştir. Bu aşamada açmalarda tespit edilen taşınır kültür varlıkları toplanarak arazide kurulan çalışma masasına getirilmiş, teknik özellikleri açısından değerlendirilmiş ve arazi formlarına istatistiksel özellikleriyle kaydedilmiştir (Resim: 5). 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında alanın yaklaşık % 80'inde çalışmalar tamamlanmıştır.

Eminler Höyük Yüzey Araştırması

2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalarla, 5 numaralı höyük dışındaki tüm yükseltilerde yüzey araştırması tamamlanmıştır. 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalar, Erken Tunç Çağı'ndan başlayarak Orta Çağ'a kadar uzanan bir yerleşim tarihine işaret etmektedir. Höyüğün yerleşim tarihinin ana hatlarıyla ortaya çıkarılmasını sağlayan seramik çalışmalarına ilişkin özet istatistikî bilgiler şu şekilde sunulabilir. Eminler Höyük'te yüzey araştırması tamamlanan karelerden yaklaşık 11000 seramik parçası toplanmıştır. Toplanan seramik parçalarının dönemlere göre istatistik çalışması arazide tamamlanmış ve yaklaşık 10500 parça toplandıkları karelere geri bırakılmıştır. Eminler Höyük'te değerlendirmeye alınan parçaların dağılımına bakıldığında ise yaklaşık 6000 parçanın dönemsellik özellikleri açık olarak tanımlanamayan amorf örneklerden oluştuğu görülmüştür. Dönemsellik özellikleri belirlenebilen seramik örneklerinin dağılımına bakıldığında, 2000 parçanın Erken Tunç Çağı'nın farklı evrelerine, 2500 parçanın M.Ö. II. binyıla, geriye kalan az sayıdaki parçanın Demir Çağı ve sonrasına tarihlendirilebileceği anlaşılmıştır. Höyük'te az sayıda da olsa Demir Çağı ve daha geç dönemlere tarihlenen seramiğin tespit edilmesi bir yeniliktir. Eski araştırmalarda Erken Tunç Çağı ve M.Ö. II. binyıl yerleşimi şeklinde tanımlanan höyüğün Demir Çağı ve sonrasında da yerleşim gördüğü ortaya çıkarılmıştır.

Eminler Höyük'te 2016 ve 2017 yıllarında toplanan ve dönemsel özellik gösteren seramiklerin yaklaşık % 50'si M.Ö. II. binyıl seramikleridir. M.Ö. II. binyılın farklı dönemlerine tarihlenen seramikleri kabaca iki grup halinde ele almak mümkündür. Bu gruplardan ilki hızlı çarkta üretilmiş kırmızı astarlı ve perdahlı seramiklerdir. Kırmızı astarlı seramiklerin form özellikleri Kültepe, Acemhöyük ve Konya Karahöyük gibi Asur Ticaret Kolonileri Çağı merkezleriyle benzerlik göstermektedir. M.Ö. II. binyıl seramiğinin ikinci grubunu yalın seramikler oluşturmaktadır. Yüzey ve hamur özelliklerinin fazla tanımlayıcı olmaması nedeniyle dönemlere ayrılması zor olan yalın seramiklerin form özellikleri dikkate alındığında, bu grubun Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Geç Tunç Çağı örneklerini içerdiği görülmüştür. Bu grup içerisinde, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın tipik formların yanı sıra Hitit İmparatorluk Çağı seramik formlarıyla benzerlik taşıyan seramik tiplerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Eminler Höyük yalın seramikleri içerisinde dikkati çeken bir diğer husus ip baskı bezemenin yaygınlığıdır. Nitekim J. Mellaart'ın Beycesultan Geç Tunç Çağı II ip baskılı mutfak kaplarının benzerlerinin bulunduğu merkezler arasında Eminler'i de saydığı bilinmektedir⁸.

Eminler Höyük 2016 ve 2017 yılları çalışmalarında tanımlanabilen seramiklerin yaklaşık % 40'ı M.Ö. III. binyıl seramikleridir. ETÇ'nin farklı dönemlerine tarihlenen seramikler hamur ve form özellikleri açısından geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. M.Ö. III. binyıl seramikleri içerisinde yaygınlık açısından iki grup ön plana çıkmaktadır. Bunlar, el yapımı kırmızı astarlı seramikler ve Orta Anadolu metalik seramiğidir. El yapımı kırmızı astarlı seramikler J. Mellaart'ın Konya Ovası'nda topladığı örneklerle⁹ paralellik göstermektedir. Orta Anadolu'nun güney bölümünün en karakteristik seramik grubunu oluşturan metalik seramikler bölgede çok sayıda yerleşimden bilinmektedir¹⁰.

2016 ve 2017 yıllarında Eminler'de gerçekleştirilen çalışmalar höyükte bulunan yükseltilerin yerleşim tarihine ilişkin ipuçları da sunmuştur. Höyükten toplanan seramiklerin dağılımına ve yoğunluğuna bakıldığında, Erken Tunç

8 Mellaart ve Murray 1995: 104, Harita 4.

9 Mellaart 1963: 215, fig. 8

10 Mellaart 1963: 228-229.

Çağı örneklerinin höyüğün tamamına yayıldığı görülmüştür. M.Ö. II. binyıl seramiklerinin seramiklerinin 1 ve 2 numaralı höyüklerde yoğunlaştığı, diğer yükseltilerde eser miktarda bulunduğu anlaşılmıştır. Demir Çağı seramikleri 2 numaralı höyüğün tepe kısmında yoğunluk göstermektedir. Geç dönemlere tarihlenen seramik örnekleriyle ise daha çok höyüğün kuzey-batı eteklerinde karşılaşmıştır.

Eminler Höyük'te gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında farklı dönemlere tarihlendirilen seramik parçalarının yanı sıra hilal biçimli pişmiş toprak ağırlıklar, tunç iğneler, tunç obje parçaları, kurşun halka gibi küçük buluntularla karşılaşmıştır. Söz konusu küçük buluntuların tamamı 1 ve 2 numaralı höyüklerde tespit edilmiş olup, M.Ö. II. binyıla tarihlenen örnekleri içermektedir.

Eminler Höyük araştırmalarında dikkati çeken bir diğer husus, özellikle höyüğün kuzeybatı eteğinde temel seviyesinde korunmuş şekilde izlenebilen yapı kalıntıları olmuştur (Resim: 6). Yüzeyden kolayca tespit edilebilen çeşitli boyutlardaki yapıların plan özelliklerinin belirlenmesi ve çizimlerinin üretilmesinde 3 boyutlu modelden elde edilen yüksek çözünürlüklü ortofo-todan yararlanılmıştır. Çizimi tamamlanan yapılardan birinin kuzey-güney yönünde 77 metreye, doğu-batı yönünde ise 76 metreye ulaştığı tespit edilmiştir (Çizim: 1). Farklı boyutlardaki çok sayıda mekândan oluşan yapının temellerinde yer yer 1 metreye kadar ulaşan iri boyutlu taşların kullanıldığı görülmüştür. Eminler'de özellikle kuzeybatıda izlenebilen yapıların höyük dolgusunun açılarak inşa edilmiş olması, geç dönem yerleşimi olasılığını akla getirmektedir. Modern Eminler köyünün 19. yüzyıl sonlarında göçmenler tarafından kurulduğu bilinmektedir¹¹. Osmanlı belgelerine bakıldığında, 16. yüzyılda aynı yerde Eminler adını taşıyan bir başka köyün bulunduğu görülmektedir¹². Bu nedenle Eminler'in kuzeybatısında bulunan yapı gruplarını şimdilik eski Eminler köyüyle ilişkilendirmek akla yatkın görünmektedir.

Eminler'de 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları Orta Anadolu'nun güney ucunda, Karadağ'ın eteklerinde konumlanan hö-

---

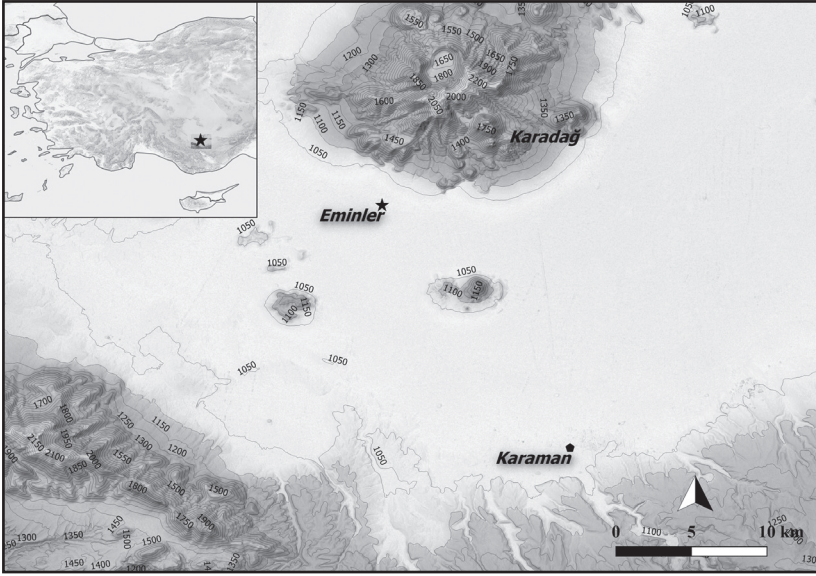
11 Gümüşçü 2001: 51.

12 Gümüşçü 2001: 59.

yüğün detaylı analizine ilişkin ilk sonuçların elde edilmesini sağlamıştır. Elde edilen ilk sonuçlar, bölgenin M.Ö. III ve II. binyıl kültürlerine dair kabul edilen kimi noktaların yeniden ele alınması gerekebileceğine işaret etmektedir. Eminler Höyük araştırmalarının tamamlanmasından sonra, bölgede gerçekleştirilecek geniş kapsamlı yüzey araştırmaları bu sonuçların daha geniş bir zeminde tartışılmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

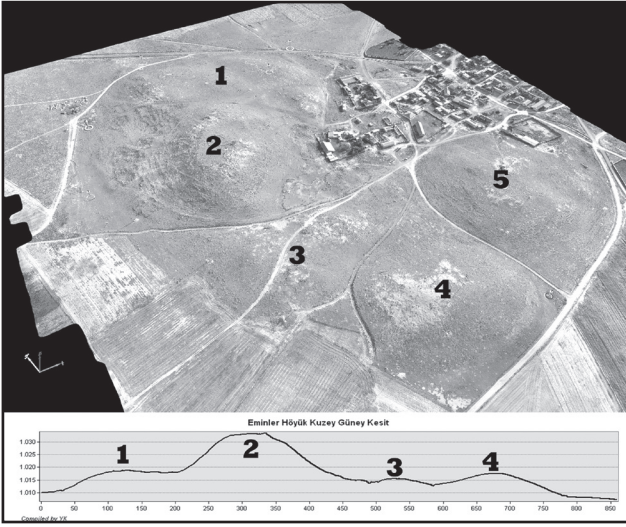
- BAHAR 1996, H. Bahar, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 1* (1996).
- FRENCH 1965, D. H. French, "Prehistoric Sites in the Göksu Valley" , *AnatSt* 15, 1965, 177-201.
- GÜMÜŞÇÜ 2001, O. Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus* (2001).
- GÜNERİ 1989, S. Güneri, "Orta Anadolu Höyükleri. Karaman-Ereğli Araştırmaları", *TAD* 28, 1989, 97-144.
- MELLAART 1963, J. Mellaart, "Early Cultures of the South Anatolian Plateau II: The Late Chalcholithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain", *AnatSt* 13, 1963, 199-236.
- MELLAART-MURRAY 1995, J. Mellaart ve A. Murray, *Beycesultan Vol.III Part II* (1995).

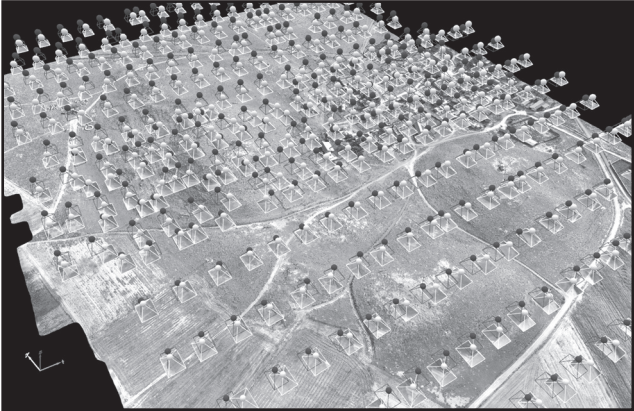
Harita: 1

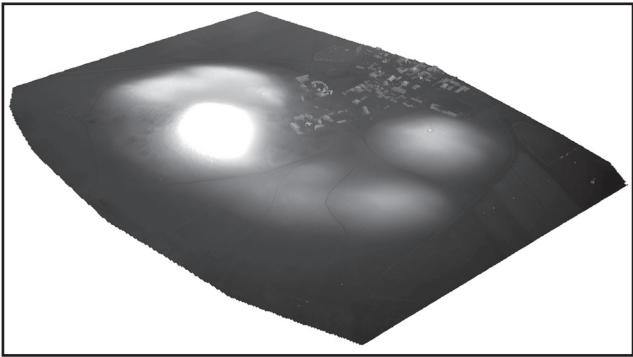
Çizim: 1

Resim: 1

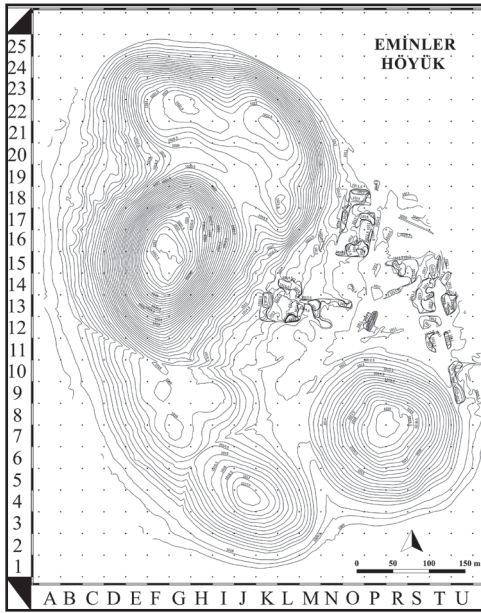

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

2017 YILI KARABÜK İLİ VE İLÇELERİ ROMA VE BİZANS DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Yaşar Serkal YILDIRIM*

Karabük, Batı Karadeniz Bölgesi'nde doğusunda Kastamonu batısında Zonguldak ve Bolu, kuzeyinde Bartın, güneyinde Çankırı yer almaktadır. Karabük'ün İlçesi olan Safranbolu ise Karabük'ün 7 km. doğusunda, Merkez İlçe, Ovacık ve Eflani, Bartın ve Kastamonu ile çevrilidir. Karabük ve Safranbolu'nun büyük bölümü dağlık ve ormanlık arazilerle kaplıdır. Karabük ve Safranbolu'nun en yüksek noktasını Sarıçiçek Dağı oluşturur

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün vermiş olduğu izin doğrultusunda "Karabük İli ve İlçelerinde Roma ve Bizans Dönemi Yüzey Araştırması" ilk olarak 16 Eylül-02 Kasım 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Projenin sonunda bulunan etütlük nitelikteki az sayıdaki eser Kastamonu Müzesine teslim edilmiştir¹. 2017 araştırmaları kapsamında Karabük merkez ve Safranbolu'nun çevresindeki Roma ve Bizans Dönemi eserleri araştırılmıştır². Bu amaçla ilk olarak Safranbolu'nun 60 civarındaki köyüne gidilmiş ve köylerdeki yerel halk ile özellikle de köy muhtarları ile iletişim kurularak çevredeki arkeolojik eserlerden yerleri bi-

* Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Serkal YILDIRIM, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karabük/TÜRKİYE. e-mail: yasaryildirim@karabuk.edu.tr

1 Kurumsal desteklerinden ve katkılarından dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Karabük Üniversitesi'ne, Karabük İl Özel idaresine, Karabük Belediyesi ve Safranbolu Belediyesine teşekkür ederim.

2 2017 Yılı Yüzey araştırması ekip üyeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi olarak İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Emrah KAHRAMAN'a, Bartın Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Şahin YILDIRIM'a, Karabük Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Anar AZİZSOY, Arş. Gör. Durmuş GÜR'e, Karabük Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Sinan YILMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Sinan ZAVALSIZ'a, Karabük Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Ümit DAĞCI ve Abdullah KARAKÜLAH'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

linenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle engebeli ve bitki örtüsünün yoğun olduğu alanlarda bu daha da önem kazanmaktadır. Daha sonrasında tüm arazi mümkün olduğu ölçüde gezilerek çalışmalar tamamlanmıştır.

Safranbolu köyleri, Safranbolu'dan Kastamonu'ya uzanan yolun güneyi, kuzeyi ve Bartın tarafı denilerek toplamda üç kısımda incelenmiştir (Harita: 1). Safranbolu'nun coğrafi yapısına bakıldığında zaman özellikle derin kanyonlar ve vadiler göze çarpmaktadır. Safranbolu'nun güney sınırını oluşturan Soğanlı Vadisi arkeolojik eserler açısından en zengin bölgesidir. Tarihi dönemlerde Paphlagonia Bölgesi sınırları içinde bulunan Karabük, ve Safranbolu çevresine Gaskalar, Hitit, Kimmer, Dor, Paphlagonlar, Kappadokialar, Hellen, Part, Galatya, Bithynia, Roma, Bizans ve Osmanlı'nın hakim olduğu bilinmektedir³. Kastamonu karayolunun güneyinde kalan bölgede ki Üçbölük (Ilbarıt), Hacılarobası, Gündoğan, Aşağıgüney ve Çavuşlar gibi köyler yüzeyde en yoğun Roma ve Bizans eserlerinin tespit edildiği köylerdir. Buna karşın Bartın tarafına gidildikçe buluntu sayısı azalmaktadır.

Safranbolu'da yapılan çalışmalarda tespit edilen kalıntılar bölgenin özellikle kaya mezarı ve işlik açısından zengin olduğunu gösterir. Yolbaşı, Aşağıgüney Köyü ve Çerçen'de ele geçen birkaç duvar örneği dışında mimari yapılara dair toprak üzerinde herhangi bir kalıntı tespit edilememiştir.

Bölgede tespit edilen mezar yapıları, kaya mezarları ve tümülüs mezarlar olarak iki ana başlık altında incelenmiştir. Kaya mezarlarını ise kendi içinde kaya mezarı, üstü açık kaya mezarı ve *khamosorion* tarzı mezarlar olmak üzere üç alt başlık halinde incelenmiştir. Yerel halk arasında "in" ya da "mağara" olarak adlandırılan mezarlar kaya mezarları başlığı altında incelenmiştir. Anakayaya oyulmuş, üstü açık, genellikle dikdörtgen planlı ve tek girişi olan daha küçük kaya mezarları da "üstü açık kaya mezarı" olarak adlandırılmıştır. *Khamosorion* olarak adlandırılan mezarlar ise kaya mezarları içinde en basit ve en küçük olan mezarlardır. Bunlar ölünün sırt üstü yatırıldığına sığabileceği boyutlarda anakayanın içine oyulmuş, dikdörtgen biçimde, basit kaya mezarlarıdır.

3 Gököğlu 1952: 12; Yıldırım ve Gür, 2016: 507-508.

Safranbolu Çevresindeki Kaya Mezarları

2017 yılı çalışmaları kapsamında Safranbolu merkez ve köylerinde 44 kaya mezarı bulunmuştur. Safranbolu merkezdeki kireçli *konklemere* 2 kaya mezarı dışında genel olarak yarı mermerleşmiş kireç taşı kayalara oyulduğu gözlemlenmiştir. Bu kayalar daha sert ve dayanıklı olması sebebi ile kaya mezarı inşasında özellikle tercih edilmiştir.

Karabük merkezin kuzeyinde ve batısındaki köylerde yapılan incelemelerde kaya mezarından çok, yer altı tonozlu taş mezarların varlığı dikkat çekicidir. Şimdilik kaya mezarı olarak sadece Kahyalar Köyü'nde bulunan bir yer altı kaya mezarı dışında mezar bulunamamıştır. Ancak Soğanlı Vadisi içerisinde kalan Karabük merkeze bağlı köylerde çok sayıda kaya mezarının olduğu bilinmektedir. 2018 yılında yapılması planlanan araştırmalarda Soğanlı Vadisi içerisinde kalan köylerde çalışmaların sürdürülmesi düşünülmektedir.

Kaya mezarlarının yayılım alanlarına bakıldığında coğrafi ve topoğrafik yapıya bağlı olarak da değişiklik gösterdiği görülür. Özellikle Soğanlı Vadisi'nin yamaçlarındaki kayalarda yoğunlaşan kaya mezarları Karabük ve Safranbolu'nun kuzeyine doğru azalmaktadır.

Eray Dökü'nün Paphlagonia Bölgesi'nin kaya mezarları, üzerine hazırlanmış olduğu doktora tezinde, Safranbolu'nun da içinde yer aldığı Paphlagonia Bölgesi'ndeki kaya mezarı geleneğinin kökenleri araştırılmıştır⁴. Araştırmacı Paphlagonia'da Phryg etkisi ile M.Ö. 5. yüzyıl da ortaya çıkan kaya mezarı geleneğinin mimari ve bezeme açısından benzer özellikler göstermesine rağmen detaylarda bazı farklılıklara sahip olduğunu ve Roma Dönemi'ne kadar gibi geniş bir zaman dilimi içerisinde devam ettiğini belirtmektedir⁵. Özellikle bölgenin ölü gömme gelenekleri üzerinde, tümülüs mezarlarının da gösterdiği üzere Phryg kültürünün etkileri görülür.

Kaya mezarları, genel olarak doğu-batı, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu ve dikdörtgen planlıdır. Çavuşlar ve Hacılarobası Köyü'ndeki birkaç örnek dışında kaya mezarlarının giriş bölümü kemerlidir (Resim: 1). Phryg kaya mezarlarına benzer şekilde mezar odası tek odalıdır.

4 Dökü 2008, XX.

5 Dökü 2008, XX.

Kaya mezarlarındaki mezar odalarında genellikle tek, çift ve üç gibi farklı sayılarda *arcosoliumların* olduğu tespit edilmiştir. Tavan sistemleri ise Çavuşlar ve Hacılarobası'ndaki nadir bir kaç örnek dışında beşik tonozludur. Kaya mezarlarının tamamı soyulmuştur. Mezar odalarının içinden bir kaç küçük seramik parçası dışında her hangi bir buluntu tespit edilememiştir.

Üçbölük (Ilbarıt) ve Hacılarobası Köyleri'nde olmak üzere iki kaya mezarının giriş bölümünde "*tabula ansata*" yer alır. Üçbölük (Ilbarıt)'deki günümüzde okunamayacak durumdadır (Resim: 2). Hacılarobasındaki ise tahrip edilmiş olmasına rağmen yazıt kısmen de olsa görülebilmektedir.

Kaya mezarları üzerinde nadir görülen bu yazıtlardan "Hacılarobası Kaya Mezarı 6'nın" (Resim: 3) üzerindeki yazıt ile ilişkili olarak Laflı ve Christof bu yazıtın M.S. 2. yüzyıla ait olduğunu belirtmişlerdir⁶. Bu yazıtın varlığı bölgedeki diğer kaya mezarlarının tarihlendirilmesi açısından da büyük öneme sahiptir. Giriş bölümlerinde yazıtların dışında asma dalları, üzüm yaprakları vb. bitkisel motifler yer aldığı çeşitli süslemeler de bulunabilmektedir (Resim: 2).

Çalışma kapsamında Karabük merkezde 1, Safranbolu'nun köylerinden Çavuşlarda 2, Üçbölük (Ilbarıt)'de 1, Akören'de 1, Aşağıçiftlik'de 1, Kuzyakaöteköy'de 1 olmak üzere toplamda 7 üstü açık kaya mezarı tespit edilmiştir. Mezar odalarının zemini 0.60-1.50 - 1.80-2.10 m. ölçülerinde, dikdörtgen şeklindedir. Üstten altta doğru genişleyen bir tarzda oyulmuştur. Genel olarak doğu tarafına bakan kısa kenarında bir giriş bölümü yer alır (Resim: 4).

Khamosorion, kaya mezarları arasında en basit plana sahip olandır. Çalışmalar kapsamında Safranbolu'nun Kuzyakahacılar, Kuzyakaöteköy, Üçbölük, Çavuşlar Köyleri'nde (Resim:5). 10 *khamosorion* tipi mezar tespit edilmiştir. *Khamosorionların* sayısının tespit edilenden çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Ancak anakaya üzerine açılmış olan bu mezarların yoğun bitki örtüsü ve kayalar arasında tespit edilmesi diğer mezarlara göre daha zordur. 2017 yılı çalışması boyunca gidilebilen Karabük merkeze bağlı köylerde ise tespit edilememiştir. *Khamosorion* tipi mezarlarda tahribatın fazla olması,

6 Laflı-Christof 2012, 76-77.

bulunan mezarların tamamının önceden soyulmuş olması gibi nedenlerden dolayı tarihlendirilmeleri oldukça güçtür. Khamosorionların basit ve işçiliğinin daha kolay olması nedeniyle Helenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar geniş bir zaman dilimi içerisinde kullanılmış olduğu düşünülebilir. Ancak kaya mezarlarının tarihi baz alınacak olursa özellikle Roma Dönemi'nde daha yoğun olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Tümülüsler

Karabük ve Safranbolu çevresinde kaya mezarlarının yanı sıra pek çok tümülüs mezar bulunur. 2017 yılı araştırmalarında Karabük'ün Bulak Köyü'nde 1, Zopran Köyü'nde 3, Safranbolu'nun Emek ve İsmet Paşa Mahallesi'nde 3, Konarı 1, Aşağı Çiftlik ve Yukarı Çiftlik Köyleri'nde 1, Sırçalı Köyü'nde 1 ve Yolbaşı (Moğol) Köyü'nde 5 tümülüs olmak üzere toplamda birbirinden farklı yüksekliklerde ve çaplarda 16 tümülüs tespit edilmiştir. En fazla tümülüs Yolbaşı Köyü'nde bulunmaktadır. Burada bulunan tümülüslerin kaçak kazılar sonucu tahrip edildiği ve mezar odalarının soyulmuş olduğu görülmüştür. Tespit edilen tümülüsler arasında Konarı Köyü'nde bulunan Kocatepe Tümülüsü ile Safranbolu tarihi kent merkezinde bulunan Gümüş Tümülüsü en büyükleridir. Yükseklikleri 25 m. çapları ise 70 m. bulmaktadır. Gümüş Tümülüsü'nde 2012 yılından beri Kastamonu Müzesi denetiminde ve Şahin Yıldırım'ın bilimsel danışmanlığında kurtarma kazıları yapılmaktadır.

Karabük il merkezine yakın Bulak Köyü'nde 1 tümülüs mezar bulunur. Defineciler tarafından soyulmuş tümülüsün mezar odası nispeten iyi korunmuş olması açısından bölgedeki tümülüs altı mezar mimarisini anlamak için iyi bir örnektir (Resim: 6). Bu tümülüs altı mezar yapısı kısa bir *dromos* ve mezar odasından oluşmaktadır. Yöresel kireç taşlarından özenli bir işçilikle yapılmış yaklaşık olarak 3.30 x 2.86 m. boyutlarında ki dikdörtgen planlı mezar odası beşik tonoz ile örtülüdür. Benzer örnekleri Doğu Trakya'daki tümülüs mezarlarda da görülen bu plan tipi Makedonya tipi planlarla benzerlik göstermektedir⁷. Mezar odasının içinde ve çevresinde pek çok kaçak kazı çukurlarının olduğu tespit edilmiştir.

---

7 Yıldırım, 2010,156.

Karabük İl merkezine bağlı Zopran Köyü'nün güneyindeki tepelik arazide yan yana üç tümülüs bulunmaktadır. 1980'li yıllarda köyün içme suyu ihtiyacının karşılanması için su deposu yapımı sırasında mezar odası açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan bu mezar yapısı kısa bir *dromos* ve tonozlu bir mezar odasından oluşmaktadır (Resim: 7). Üst örtüsü yıkılmış *dromosun* yan duvarları nispeten iyi korunmuş durumdadır. Mezar odasının kapısı korunmuş olmakla birlikte mezar odasının defnecilerin tahribatına maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Karabük ve Safranbolu çevresinde birçok tümülüs kaçak kazılar ile tahrip edilmiş ve mezar odaları soyulmuştur. Ortaya çıkan bu mezarların tarihlendirilmesi ile ilişkili olarak bölgedeki tümülüsler üzerinde araştırma ve kazı çalışmaları yürüten Ş. Yıldırım bu tümülüs mezarların genelde benzer mimari yapılarla sahip olması nedeni ile M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilebileceğini belirtmiştir⁸.

Safranbolu Çevresinde Bulunan İşlikler

Safranbolu'nun Çavuşlar Köyü çevresinde tamamı anakayaya oyulmuş 10 işlik tespit edilmiştir. (Resim: 8). İşlikler farklı ölçülerde olmakla birlikte dörtgen bir ezme havuzu ve ezilen üzümün suyunun aktarıldığı biriktirme havuzundan oluşan benzer bir işleyiş sistemine sahiptirler. Kayanın büyüklüğü ezme teknelerinin büyüklük ve şeklini de belirlemiştir. Ezme teknelerinin kenar yükseklikleri 0.25-0.75 m. arasında değişmektedir. Genel olarak işliklerde pres kolunun yerleştirilmesi için yüksekliğin daha fazla olduğu tarafta 0.20 ile 0.30 m. arasında değişen derinliklerde dikdörtgen şeklinde pres kolu yuvaları oyulmuştur. Biriktirme havuzları ise genellikle yuvarlak ve oval biçimlidir. Biriktirme havuzlarının genellikle içleri toprak ve molozla dolu olduğu için tümünün derinlikleri tespit edilememiştir; ancak ölçülebilen 3 biriktirme havuzunun derinliğinin 0.50 m. ile 0.80 m. arasında değiştiği tespit edilmiştir. (Resim: 9).

8 Bölgenin tümülüslerinin tarihçesi hakkında verdiği bilgilerden ötürü Dr. Öğr. Üyesi Şahin YILDIRIM'a teşekkür ederiz.

Bu ışıkların bilinen yerleşim alanlarının dışında olması bunların ticari amaçla üretim yapan şarap ışıkları olduğunu düşündürür. Köyün içindeki ve çevresinde taş eserler ve bazı kaya mezarları üzerinde özellikle bağcılık ile ilgili kabartmaların bulunması, bölgede bağcılığın yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Ezme teknelerinin bulunduğu alanın çevresinde zeytin tanelerini ezmek ve yağını çıkarmak için kullanılan *trapetum* teknesi ve *orbis* gibi parçaların ele geçmemiş olması da bu ışıkların üzümü işlemek için kullanılmış olduğunu yönündeki düşüncemizi destekler niteliktedir⁹.

İşliklerin yapımı için kayanın sağlamlığı, kolay temizlenmesi gibi faktörlerin yanı sıra, üzümün güneş altında daha hızlı bir şekilde mayalanması ve güneşin su kaybını artırması ile şıranın içindeki şeker miktarını artırması gibi pratik nedenlerden dolayı özellikle açık kayalık alanlar tercih edilmiş olmalıdır¹⁰. Anadolu'nun farklı bölgelerinde de benzer form ve teknikte ışık kalıntıları bulunmuştur¹¹.

Diğer Buluntular

Sipahiler Köyü'nün yaklaşık 3 km. güneybatısında bölgeye hakim bir noktada Küre Havuzları olarak anılan bir kutsal su kaynağı ve mimari kalıntılar yer almaktadır (Resim: 10). Doğu-batı doğrultulu havuzun batısında tonozlu bir kemer yer alır. Doğusunda kesme taşlardan yapılmış dikdörtgen havuzun çevresinde yoğun olarak sütun parçaları ve yapılara ait mimari parçalar bulunmuştur. Büyük kesme taşlardan örülmüş, 11.00 x 5.50 m. boyutlarındaki havuzun duvarları kısmen tahrip olmuştur. Önünde geniş bir düzlüğün bulunduğu havuzun etrafında yivli kireç taşından yapılmış sütunlar ve mimari parçalar tespit edilmiştir.

Havuzun kuzey tarafındaki çalılık alanın içinde dikdörtgen bir yapıya ait temel kalıntıları görülür. A.Gökoğlu'nun 1952'li yıllara ait çalışmasında du-

9 Diler 1994, 505-509; Baldıran 2010, 305.

10 Diler 1995a., 446, dipnotu 13; Diler 1995b, 88, dipnotu 22.

11 Diler 1994, 505-509; Baldıran 2010, 305.

varlarının 6.50 m. yüksekliğe kadar korunduğu belirtilen yapıdan günümüze sadece temel kalıntıları kalabilmiştir¹² (Resim: 11).

Taş Eserler

Karabük ve Safranbolu'nun köylerinde yapılan incelemelerde özellikle Karabük'ün Güneşli Safranbolu'nun Çavuşlar, Hacılarobası Köyleri'nde olmak üzere Roma-Bizans Dönemlerine tarihlenen sütun, sütun kadesi, sütun başlığı, blok taşlar, mezar taşları, vb. taş eserler tespit edilmiştir (Resim: 12). Genellikle basit bir işçiliğe sahip sütun parçaları üzerinde çok az sayıda olmakla birlikte kazıma tekniğinde yapılmış haç işaretleri bulunur. Bunların dışında üzerinde mitolojik tasvirler, insan portreleri, hayvan, bitki dalları ve asma yaprakları tasvirlerinin olduğu taş eserler de bulunmuştur (Resim: 13).

KAYNAKÇA

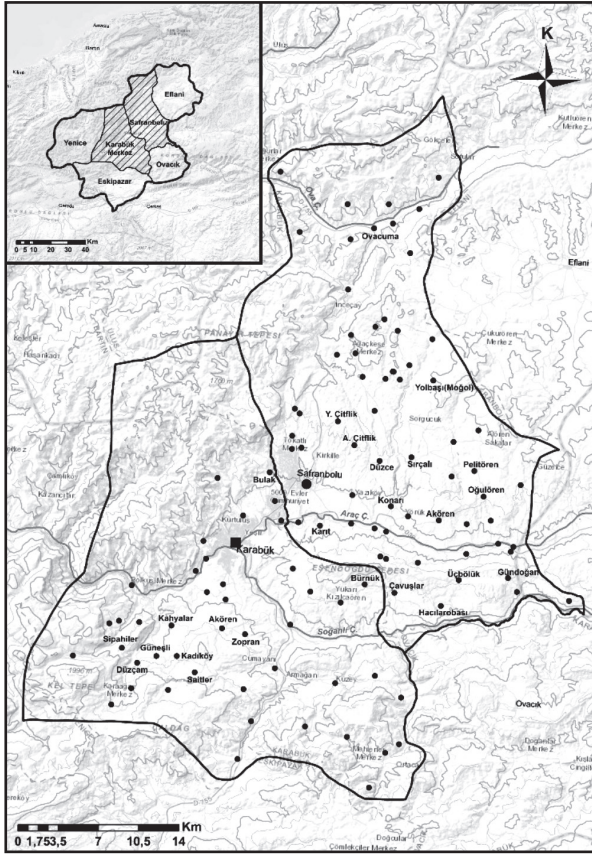
- BALDIRAN, A. 2010, "Lykaonia Bölgesi Şarap İşlikleri(Beyşehir-Seydişehir Civarı)" *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi Uluslararası Sempozyum Bildirileri 06-08 Kasım 2008, Mersin, Türkiye= Olive oil and Wine Production in Anatolia During Antiquity International Symposium Proceedings 06-08 November 2008, Mersin, Turkey/editor-Edited by Ümit Aydınoğlu-A. Kaan ŞENOL, 303-319.*
- DİLER, A. 1994, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri" *Araştırma Sonuçları Toplantısı 11, 505-520.*
- DİLER, A. 1995a, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri 1993" *Araştırma Sonuçları Toplantısı 12, 441-457.*
- DİLER, A. 1995b, "The Most Common Wine-Press Type in the Vicinity of Cilicia and Lycia" *Lykia II, 83-98.*
- DÖKÜ, F. E. 2008, "Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları", *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Antalya.*

---

12 Gökoğlu 1952, 138-139.

- GÖKOĞLU, A. 1952, *Paphlagonia Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*, Cilt 1, Kastamonu.
- LAFLI, E.- E. CHRİSTOF; Mit Einem Beitrag von Michael Metcalfe 2012, *Hadrianopolis I Inschriften aus Paphlagonia*, BAR International Series 2366, Oxford.
- YILDIRIM, Ş. 2010, “Askertepe Tümölüsü” *Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Faköltesi Arkeoloji Bölümü Dergisi Anadolu/Anatolia*, 36, sf. 149-178.
- YILDIRIM, Y. S. ve GÜR, D. (2016). “Safranbolu’ daki Roma ve Bizans Kalıntıları Üzerine Düşünceler”, *Kesit Akademi Dergisi*, S. 6. 210-241.

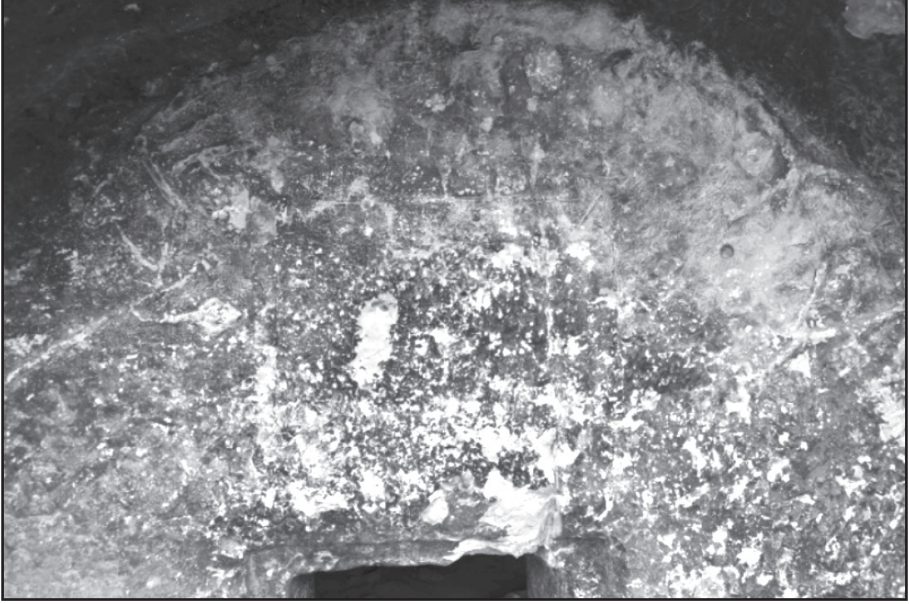

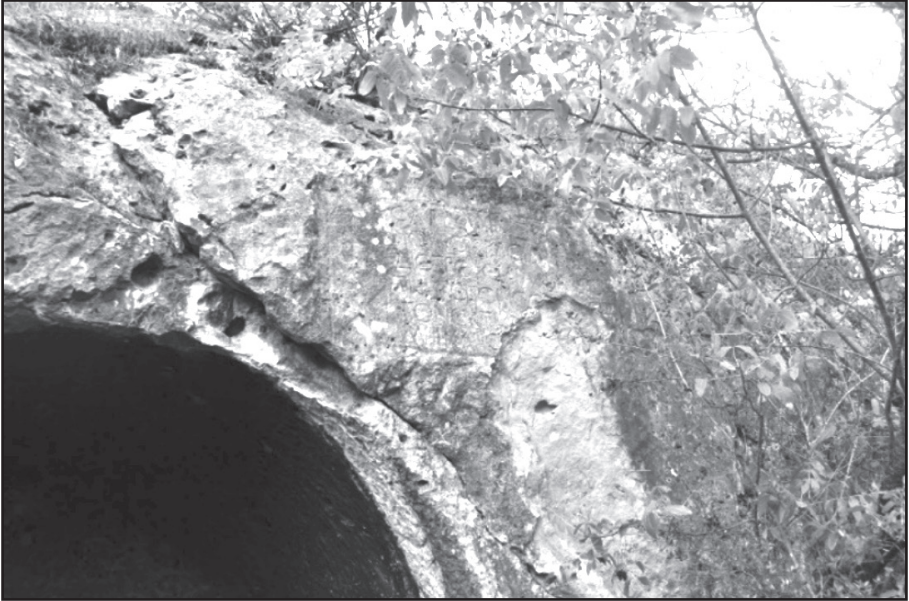
Harita 1: Karabük ve Safranbolu lokasyon haritası.

Resim 1: Safranbolu, Hacılarobası kaya mezarının kemerli girişi.

Resim 2: Üçbölük (Ilbarıt) Köyü, kaya mezarının girişi.

Resim 3: Safranbolu, Hacılarobası Köyü, kaya mezarı üzerindeki yazıt.

Resim 4: Safranbolu, Akören Köyü üstü açık kaya mezarı.

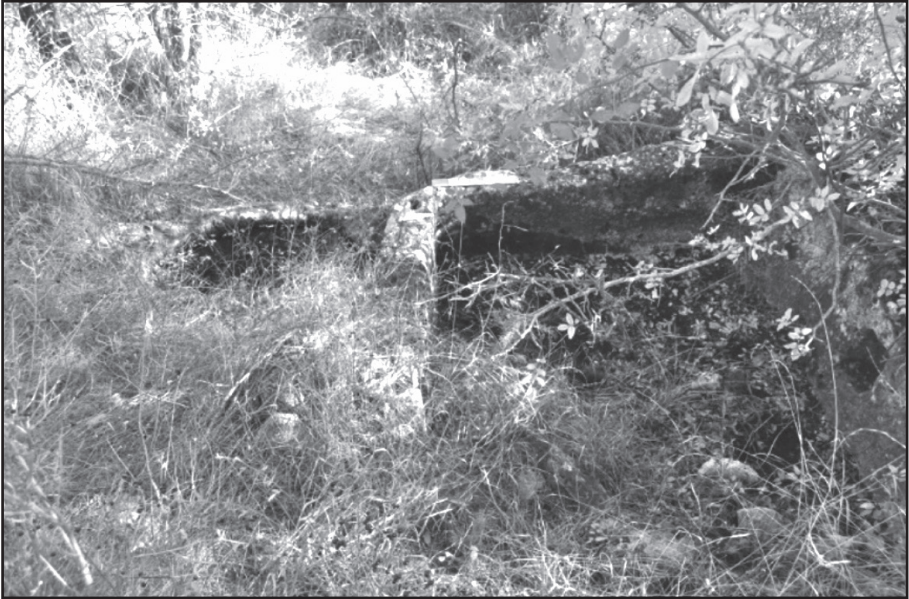
Resim 5: Safranbolu, Üçbölük (Ilbarıt) Köyü, khamosorion tipi mezar

Resim 6: Karabük Merkez İlçe, Bulak Köyü, tümülüsün genel görünüşü.

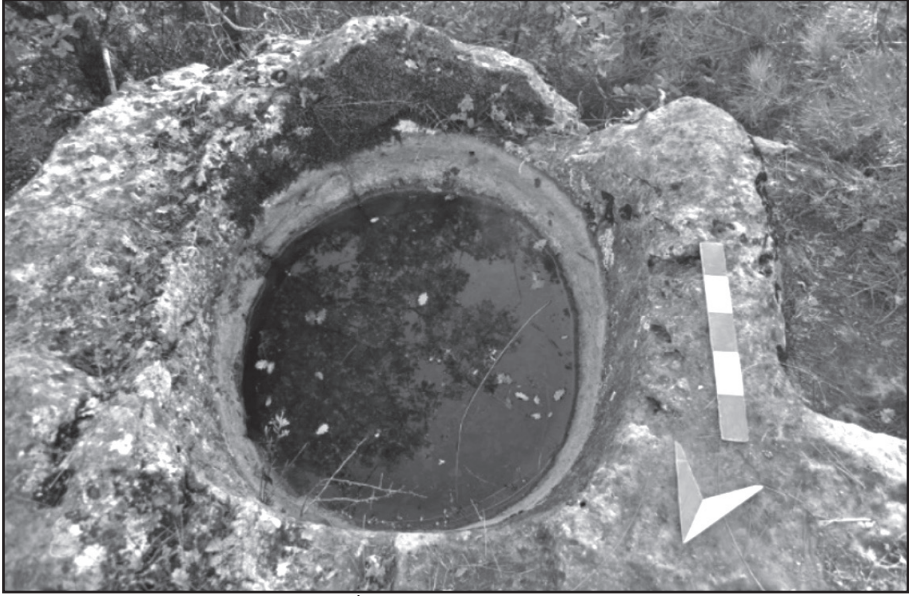

Resim 7: Karabük Merkez İlçe, Zopran Köyü, tümülüsün dromosu.

Resim 8: Safranbolu, Çavuşlar Köyü, İşliğin genel görüntüsü.

Resim 9: Safranbolu, Çavuşlar Köyü, İşliğin biriktirme havuzu.

Resim 10: Karabük Merkez İlçe, Sipahiler Köyü; Küre Havuzu.

Resim 11: Karabük Merkez İlçe, Sipahiler Köyü; Küre Havuzu'nun kuzeyi.

Resim 12: Safranbolu, Hacılarobası Köyü, sütun kaidesi.

Resim 13: Safranbolu, Hacılarobası Köyü, Kabartmalı mezar taşı.

SCIENTIFIC RESEARCH FOR CONSERVATION OF ROCK HEWN CHURCH, ÜZÜMLÜ (CAPPADOCIA) IN 2016: CHAPEL OF NIKETAS THE STYLITIS IN RED VALLEY

Yoko TANIGUCHI

Chiemi IBA

Keigo KOIZUMI

Hatice TEMUR

Uğur YALÇINKAYA

Fazıl AÇIKGÖZ

Murat GÜLYAZ

INTRODUCTION

The National Research Institute for Cultural Properties of Tokyo, the University of Tsukuba and Osaka University planned to initiate a research project in 2010 at the Üzümlü Church under the framework of UNESCO JFIT. Due to unforeseen circumstances, the project was not launched that year. However, with the permission of Turkey's Ministry of Tourism and Culture, a curtailed

---

* Associate Professor Dr. Yoko TANIGUCHI, History of Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Tsukuba. 1-1-1 Tenno-dai, Tsukuba, Ibaraki 305-8571/JAPAN. Assistant Professor Dr. Chiemi IBA, Graduate School of Engineering, Kyoto University, Katsura, Saikyo-ku, Kyoto 615-8540/JAPAN.

Assistant Professor Dr. Keigo KOIZUMI, Division of Global Architecture, Graduate School of Engineering, Osaka University, 1-1 Yamadaoka, Suita, Osaka 565-0871/JAPAN.

Hatice TEMUR, Director of Lab.-Chemical Engineer-Restorer, Ministry of Culture&Tourism, Nevşehir Directorate of Restoration and Conservation Regional Laboratory, 350 Evler Mah. Kültür Merkezi Binası No: 1 Merkez-Nevşehir/TÜRKİYE.

Uğur YALÇINKAYA, Restorer, Ministry of Culture&Tourism, Nevşehir Directorate of Restoration and Conservation Regional Laboratory, 350 Evler Mah. Kültür Merkezi Binası No: 1 Merkez-Nevşehir/TÜRKİYE.

Fazıl AÇIKGÖZ, Director of the Niğde Museum/Archaeologist and Conservator of wall paintings, Niğde Museum, 5100 Niğde Merkez, Niğde/TÜRKİYE.

Murat Ertuğrul GÜLYAZ, Director of the Nevşehir Museum, Archaeologist, Nevşehir Müzesi, 350 Evler Mahallesi, Yeni Kayseri Caddesi No. 1, 50300 Merkez-Nevşehir/TÜRKİYE.

project for the Üzümlü Church was commenced in 2014 by the University of Tsukuba with participation from members of Japanese universities, Japanese companies in Kyoto, Osaka and Mie, and cooperative research teams from other countries. Funding for the project came from the Japanese government and the Kajima Foundation.

Since 2015, heightened security risks have raised concern in Turkey owing to surrounding instabilities due to the raise of extremists. This has created difficulties for foreign students such as from Japan to access any opportunities for didactic research activities in the field. Although the first three years of the Üzümlü Church project are near completion at this stage, the main objective—to resolve problems in conserving fragile tuff rock—has not yet been achieved. Therefore, further monitoring of the status of deterioration, the micro-environment and post-intervention conditions shall be continued until the second phase of the project, as well as conservation of wall paintings in the church, is launched in due time.

1. PERMEATE APPLICATION: A NEW TRIAL

In 2015, a small tuff rock mass was chosen for a consolidation test using Permeate HS-360. A nearby tuff rock was also left untreated as a control and both were monitored for 2 years. The permeate is based on alkoxysilane containing a methyl or phenyl group. An alkoxy group is polymerised by hydrolysis with atmospheric moisture. After polymerisation, the 3D Si-O-Si structure improves bulk strength by firmly hardening in the gaps within the object. Moreover, after polymerisation, a methyl or phenyl group remains. As these groups are hydrophobic, the substance becomes water-repellent after curing. This alkoxysilane based consolidant does not form a film on the porous surface but penetrates and hardens at a depth of a few millimetres. Vapour can permeate the consolidant layer, although liquid water cannot infiltrate the layer. In practice, hydrolysis takes over 24 hours.

To quantify the degree of weathering of the tuff masses, stainless steel nails were anchored to the rock surface in September 2015. Surfaces facing in each of the four directions (north, east, west, and south) were identified and

two nails were set in each direction such that one nail was located in the upper region and one in the lower region of the surface. One nail was then located on the top, leaving a total of nine nails on each test rock. The length of the nail appearing outside of the rock was measured with a digital caliper on both right and left sides. The nail length was measured by local collaborators every few months. In the ‘control’ mass, weathered tuff powder accumulated below the rock, and four out of the nine nails fell within the first four months from anchoring. In contrast, in the ‘treated’ mass, weathered deposits were generally small and only one nail fell off. The treated surface darkened distinctly as time passed. The north side of the Üzümlü Church was also tested with the same material. However, this area showed less darkening compared to that on the rock masses.

In order to improve protection, a modified type of Permeate HS-390 was applied to another rock mass and on the north side of the church, next to the HS-360 area. 10 stainless steel anchors were placed on the new mass (Figures 1 and 2). Periodical monitoring shall be carried out in cooperation with the regional conservation lab in Nevşehir.

2. ASSESSMENT OF MICRO-ENVIRONMENT AROUND ÜZÜMLÜ CHURCH

The climatic and micro-environmental data have been measured since September, 2014, including two winters. Although some data were lost due to the data logger problems, most of the data were periodically collected by the staff members of the regional conservation lab in Nevşehir.

2.1 Annual temperature profile

Figure 3 shows the time profiles of the temperatures inside the church and outside temperatures and global solar radiation measured near Üzümlü Church from Sep. 25, 2015 to Jul. 21, 2016 (approximately 300 days). “Front” indicates the space near the entrance and “Inside” means the deepest space. Figure 4 shows the time profile of ground temperatures at different depth at

both sunny and shady sides of the church. In both figures, the data except for the outdoor temperature and solar radiation were lost from Dec. 25, 2015 to Mar. 7, 2016.

The diurnal temperature variation of outdoor air ranged over 10 degrees. The variation was 3 degrees at the entrance, and 2 degrees deep inside the church. Temperature at the entrance was susceptible to greater shifts than that inside due to airflow and solar radiation. The temperature profile is similar to that of the preceding season.

In the shady area, ground temperatures measured deeper than 50 mm. below the surface remained uniform. On the other hand, the ground temperature measured at a depth of 50 mm. in the sunny area fluctuated greatly due to solar radiation, while the temperature measured at a 300 mm. depth remained 1-3 degrees higher than that in the shady area.

2.2 Annual ground soil moisture profile

Figure 5 shows the time profile of ground soil moisture at different depth at both sunny and shady sides together with cumulative precipitation per 10 minute. Soil moisture is illustrated in water potential (energy per unit volume; [kPa]).

After rainfall in early December, underground water potential near the surface was higher than that in deeper zones. Therefore, the rock structure did not absorb significant amounts of groundwater. This tendency was same as that of the previous season. A few intervals of rainfall were observed in this area. The ground water potential seemed close to saturation until the end of March.

It is likely that the freeze-thaw cycle will occur frequently in the immediate vicinity of the ground surface when the ground water potential remains high, because the ground surface temperature tends to drop lower than that of the outdoor air due to nocturnal radiation.

2.3 Climatic condition over two winter seasons

The daily temperature (Ave./ Min./ Max.) and precipitation during two winter seasons are shown in Figure 6, and the meteorological features around

the church over two winter seasons are summarized in Table 1. The weather seemed slightly colder in the 2015-16 season than the previous. The number of frost days (where minimum temperature dropped below 0 degrees) increased relative to 2014-15. There were 10 freeze-thaw cycle s in 2015-16, assuming that the cycle corresponds to outdoor temperature changes between -4 and +4 degrees. However, because rock surface temperatures tend to be higher than outdoor temperatures in the daytime, considering the influence of solar radiation, the actual number of freeze-thaw cycles is estimated to be higher.

The total amount of precipitation in winter was very small and almost the same as that in the previous season. So far, Daily precipitation did not reach 20 mm. In the winter season, the rainfall intensity was relatively low, whereas the frequency was rather high, though it should be noted that precipitation measurements might be uncertain in the case of snow.

Table 1: Meteorological features at red valley over two winter seasons

	2015-16 Winter	2014-15 Winter
Average temp. during winter months	3.1 °C	4.0°C
Minimum temp. during winter months (date and time of occurrence)	-15.5 °C	-16.4 °C
Number of frost days (min. temperature below 0°C)	66	47
Freeze-thaw cycle (Outdoor temp. -4 °C to +4 °C)	10	6
Number of days with precipitation (daily integrated value ≥0.2mm)	37	52
Total precipitation	130.6	128.0

Figures 7 and 8 shows the outdoor, indoor and ground temperatures together with global solar radiation in December 2015 and March 2016, respectively. When we focus on December, ground temperatures around the surface in the sunny area were similar to those inside the church. A focus on March reveals that ground temperatures around the surface (at a 50mm depth) in the sunny area fluctuate more than indoor temperatures owing to the higher

solar heat. In both two months, the ground temperature did not drop below 0 deg.C even at the shady side. However, the temperature near the ground surface might become lower in January and February when the snow did not remain; whereas it never dropped in 2014-2015 winter.

3. CONSERVATION INTERVENTION: WALL PAINTINGS AT THE
ÜZÜMLÜ CHURCH

3.1 Wall paintings using Gypsum plaster

One main cause of serious ongoing damage to wall paintings at the Üzümlü church is extensive graffiti by tourists, most likely local tourists (Taniguchi, *et.al* 2016). However, there also exists areas where slight detachment along rock cracks requires proper stabilization.

Paintings at the Üzümlü Church consist of a relatively pure gypsum ground, various iron oxides (red ochre, yellow ochre), green earth and some lead oxides (Taniguchi, *et.al* 2016). No apparent organic binder has been detected so far (Takashima 2015). This means that the paintings are water sensitive, and break easily upon physical impact. Their properties restrict any watery intervention.

The origin of gypsum-based wall paintings goes back to Neolithic Anatolia such as Çatalhöyük (BC 7,500) (De Brito and Flores-Colen 2014). The method spread widely, known as the *stucco* technique in ancient West Asia and Central Asia (such as in Samarra, Iraq and the Egyptian Dynastic period), and reached the African and American continents (Burgio *et.al* 2007). Compared with lime plaster, which requires 900-1000°C temperatures to produce quick lime from limestone/corals, gypsum (hemihydrate Plaster of Paris: $\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$) requires only 120-150°C from raw gypsum ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$). The reaction to convert it to its $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ form occurs as a simple hydration process (setting) that requires only water.

Our interventions were minimal and aimed only to stabilize the current state of materials, rather than enhance aesthetic appearances, which would require reintegration and reconstruction of images. Only toning of obviously-

incised graffiti, and carbon/paint graffiti on the surface, was carried out. Materials and methods were chosen as retreatable and compatible with original gypsum plasters. Intervention materials must be of a weaker substance and lighter weight than original materials.

Materials to satisfy the above principles for gypsum plaster were basically gypsum-based mortars with compatible fillers and fluidizer, although they could be much more complicated than lime-based plaster, which has been the subject of much study and explanation. Testing for materials was conducted in Japan and Cappadocia prior to in-situ intervention in 2015 and 2016. No synthetic resin was applied in any case, because it would change the permeability of original walls.

A good injecting mortar (for grouting) for the Üzümlü wall paintings had to meet the following conditions: fluidity, chemical stability, light weight, injectability through narrow needles, limited water release ratio, viscosity, enough cohesion, enough adhesion but mechanically removable between rock and gypsum surfaces, longer working time, no shrinkage (volume loss) during setting, weakness in shear strength, and natural texture and colour to fit with tuff rocks.

3.2 *Gypsum*

$\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$ is known as Plaster of Paris, and hardens due to a hydration process setting as $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ (gypsum) when it mixes with water. This reaction is exothermic and responsible for the ease with which gypsum can be cast into various forms and shapes.

The fast gypsum (alpha-shape) sets quickly. On the other hand, the slow gypsum (beta-shape) sets in about 10 minutes. Gypsum is slightly soluble in water which may cause fatal problems such as detachment and cracking if a grouting mortar with a high water release ratio comes into contact with the traditional gypsum plaster. Some uses of synthetic resins may not be compatible with the original gypsum plaster, which is highly porous and permeable. Overall, the use of gypsum as a conservation material has various disadvantages, such as its heavy weight, short working time, low fluidity, and

high water release ratio. To facilitate its use in conservation, gypsum must be modified using light weight fillers, retarders, and thickeners.

Citric and malic acids (and their sodium neutral salts) are traditionally used as retarders (Ersen, *et.al* 2006; Lanzon, *et.al* 2012; Fukui, *et.al* 1984). For example, sodium citrate functions to slow the crystallisation process, since it creates a thin layer of calcium citrate on the surface of $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$. Although citric and malic acids work as retarders, their acidity accelerates crystallisation; therefore, organic salts are more effective as retarders than organic acids themselves.

3.3 Fillers

Shirasu microballoon (Shirafine®) is a product made from 30,000 year-old natural volcanic sediment from the Aira volcano in south Kyushu, mainly in the Kagoshima region. Shirasu volcanic ash accumulates at a thickness of 10 – 200 meters in the region and creates a broad pyroclastic plateau, which manifests poor concreteness and high permeability. Shirasu ash is non-glutinous and appears as a white cream colour. The shirasu balloon is made by boiling shirasu in kilns. It consists of hemispherical micro particles of around 20 – 1400 μm ϕ of a rather small gravity [0.4-0.6 (bulk specific gravity) / α -gypsum: 2.76, β -gypsum:2.64] (figures 9a, 9b, 10a, 10b). The microballoons are flame-retardant, possess a high melting point, and are relatively cheap. They also have less water absorbency compared to glass microspheres, which results in better fluidity for a longer time (Isayama *et.al* 1976).

The advantages inherent to this natural volcanic microballoon as a filler relative to synthetic glass microspheres are the: (1) irregular, angular particle shape, (2) less sheer strength, which eases shaping work, (3) broader particle size distribution, and (4) natural ivory-white colour. Often glass-microspheres of homogeneous particles have a dilatancy effect, which make injection through a narrow syringe very difficult. Perhaps owing to the broad particle size distribution of the shirasu microballoon, fluidity is not disturbed in the syringes.

Table 2: Semi-quantitative data of Shirasu microballoon using XRF (Kagoshima prefectural Institute of Industrial Technology) [mass %]

Shirasu	K ₂ O	CaO	TiO ₂	Na ₂ O	Fe ₂ O ₃	MgO	Al ₂ O ₃	SiO ₂
	3.83	1.13	0.15	4.12	1.46	0.23	12.10	75.00

3.4 Gums

Acrylic emersions are commonly used in conservation and industry as fluidisers or plasticisers, together with gypsum mortar. However, because acrylic resins tend to interfere with the original permeability of the gypsum mortar, or tuff rock fabric, other materials were tested. Initially, cellulose derivatives such as methyl cellulose were considered. However, these were ultimately difficult to separate from tuff rock and gypsum surfaces, likely due to their micro-fibrous characteristics.

Then, natural gums were tested, concentrating on diutan (Kelco-Crete DG®: CP Kelco.) and xanthan gums (KELZAN®: Sansyo Co.Ltd.). Both gums are known as polysaccharide biopolymers, which are used for the stabilization of emulsions, foams and suspensions such as in masonry materials like cementations and gypsum. Both gums are of high molecular weight, produced by aerobic fermentation. An aqueous solution of diutan gum was infested with mould after 1-2 days, and was therefore excluded from the test.

Xanthan gum is produced from corn starch fermented by *Xanthomonas campestris*. It has a high molecular weight between 2,000,000 and 50,000,000. It is soluble in water and ethanol and stable in both acidic and basic conditions. In order to prevent excess water from reaching the grouting mortar, ethanol was first added to the gum before more water was added. After 6 months of observation in the lab at room temperature, the xanthan gum solution in water/ethanol was not infested by any mould.

Injectability through syringe needles was also evaluated. After some laboratory and *in-situ* tests and trials, the following compositions (Table 3) were selected as edging and grouting mortars. For convenience, all solutions were

made in the Nevşehir laboratory prior to field work, and all powder was measured by volume instead of by weight.

Table 3: Composition of edging/grouting gypsum mortar (by volume: ml)

Mortar for	Gypsum	Filler (shirasu microballoon): Shirafine®		Water	Ethanol	Citric acid	Xanthan gum	Application
Edging	Natural gypsum (local) (CaSO ₄ 1/2H ₂ O)	ISM-M065	ISM-M250					
	60	30	30	50		0.025g		Spatula
Grouting	Artificial gypsum (dental grade: San Esu) (α CaSO ₄ 1/2H ₂ O)	ISM-M065		105	45	0.075g	0.15g	Syringe >18G (φ 0.92mm)
	150	150						

Table 4: Bulk specific gravities of mortars (after 1 week)

	Fast gypsum (local)	San-esu dental gypsum	Edging mortar (fast local gypsum, citric acid, shirasu S, L)	Grouting motar (San-esu dental gypsum, shirasu S, citric acid, xanthan gum)
numbers (n)	5	5	5	5
bulk specific gravity (g/cm³)	0.69	0.90	0.67	0.71
volume (cm³)	17	17	17	17
average (g)	11.67	15.36	11.39	12.12

Table 4 indicates that the grouting mortar was of a lighter weight owing to the shirasu microballoon fillers, and both edging and grouting mortars possessed similar gravities owing to the original local gypsum. No obvious cracks were observed during the setting process of any gypsum pieces.

3.5 Conservation intervention

Wall paintings were stabilized following 2015 interventions. Although most areas were relatively stable at the time of our intervention, some particu-

lar areas along the rock cracks were detached and delaminated. Those voids were filled with grouting mortar using needles to increase cohesion. Some areas were pre-wetted with an ethanol and water mixture before injection. Edging mortar was used to stabilise wall paintings that showed delamination and lacuna.

Areas marred by harsh white colouring due to scratches and incisions were toned with natural ochre powder and water. The pigments used were all natural iron oxides, from yellow to deep red [Italian/Japanese ochre: *terra rossa* 0270/ CTS; *ocra rossa* 4068/ *Roma Restauro*, *Tuscan red (Pompeii red)*/ *Kremer*; *yellow ochre*/ from Hojo, Tsukuba *product name/produced company*] without any organic binder.

Ivory black was selected for the black pigment due to its relatively heavier gravity than carbon black powder. Only areas that included recent graffiti (identified by Turkish rather than Latin, Greek, or Arabic text, as well as any dates given) were toned. Üzümlü wall paintings are one of the more important historical witnesses of historical graffiti. Several types of Greek inscriptions appear on the walls, some dating back to the 8th – 9th century AD, as do figures of horses and saints and Arabic graffiti. Also, religious vandalism on the hands and faces of saints could be of historical significance and, therefore, we established specific criteria for determining which shall be toned: only recent touristic graffiti and lines were toned, while we determined that others should remain as they are.

In the end of the mission, most of the intervention was finished. Final design for future visitors should be authorized at the relevant bureaus. Till now, all intervention was documented on transparent polyester sheets. Same base photographs were used as the first year’s documentation. Data was transferred to illustrator format and now all the record is available online.

The Üzümlü Church may not be the most magnificent example of a Byzantine church in Cappadocia. However, it certainly is endowed with unique character owing to its surrounding landscape and historical settings. It is not the same without a well-preserved environment and beautifully maintained yards. There are numerous precious gypsum-based wall paintings in the valleys, which require careful protection. This project was designed to serve as a model for bringing locals and stakeholders together for the purpose of pro-

longing cultural heritage in the context of its original local settings. Rather than any drastic intervention, modest continuous treatment would be a wiser choice in conservation.

Numerous issues must yet be tackled in the conservation field in Cappadocia. We look forward to continuing long-term study and monitoring of post-intervention conditions.

REFERENCES

- ANDALORO, M., 2008, Rock paintings of Cappadocia: images, materials and state of preservation, 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, 28 Mayıs-01 Haziran 2007 Kocaeli, pp.163-178.
- ANDALORO, M., PIGNATALE, T. AND VERDIANI, G., 2014, The Church of Meryem Ana in Göreme, Cappadocia: Correct documentation for a meaningful heritage at risk, *Conference on Cultural Heritage and New Technologies*, Vienna, Austria, November 11-13, 2013.
- AYDAN, Ö., ULUSAY, R. 2003, Geotechnical and geoenvironmental characteristics of man-made underground structures in Cappadocia, Turkey, *Engineering Geology*, 69, pp.245-272.
- BURGIO, L., et.al. 2007, Raman analysis of ninth-century Iraqi stuccoes from Samarra, *Journal of Archaeological Science*, 34, pp 756-762.
- De BRITO, J., FLORES-COLEN, I. 2014, 3. Gypsum plaster, *Materials for Construction and Civil Engineering*, pp 123-184, Springer.
- DOĞAN, U., 2011, Climate-controlled river terrace formation in the Kizilirmak Valley, Cappadocia section, Turkey: Inferred from Ar-Ar dating of Quaternary basalts and terraces stratigraphy, *Geomorphology*, 126, pp.66-81.
- ERGULER, Z.A., 2009, Field-based experimental determination of the weathering rates of the Cappadocian tuffs, *Engineering Geology*, 105, pp.186-199.
- ERSEN, A., et.al. 2006, Effect of malic and citric acid on the crystallisation of gypsum investigated by coupled acoustic emission and electrical conductivity techniques, *Journal of Material Science* 41: 7210. doi:10.1007/s10853-006-0918-6

- FUKAKUSA, S., KAWAHARA, K., NAKAZAWA, T., 2015, III-4 Nano liquid chromatography-electrospray ionization tandem mass spectrometry (Nano-LC-ESI-MS/MS) analysis of the Üzümlü wall paintings, In Tani-guchi, ed., *Scientific Studies on Conservation for Üzümlü Church and Its Wall Paintings in Cappadocia, Turkey*, vol. 1. *Annual report on the activities in 2014*, pp.103-106. University of Tsukuba.
- FUKUI, H., KITO, H., HISADA, K., KITAOKA, T., HASEGAWA, J., 1984, Effect of Sodium Citrate on Expansion Reversal of Gypsum-Bonded Investments (in Japanese), *Journal of the Japanese Society for Dental Materials and Devices*, 3, pp.303-309.
- GARLAND, K., ROGERS, J. 2006, Review of Some Past Conservation Approaches for the Treatment of Clay-Based Chinese Wall Paintings and a Set of Seventeenth-Century Chinese Gate. In L. Rainer & A. Bass Rivera (Eds.), *the Conservation of Decorated Surfaces on Earthen Architecture: Proceedings from the International Colloquium*. pp 66-77, Los Angeles: The Getty Conservation Institute.
- LANZON, M. and GARCIA-RUIZ, P. A., 2012, Effect of citric acid on setting inhibition and mechanical properties of gypsum building plasters, *Construction and Building Materials*; 28, 1; 506-511.
- LUCAS, JC. 1990, Synthetic binders' coatings for walls interior surfaces. Buildings technical information, ITE 27. *National Laboratory of Civil Engineering*, Lisbon.
- ISAYAMA, Y., et.al. 1976, On the Preparation and Utilization of the "Shirasu" Producing the hollow glass micro-sphere (Shirasu-balloons), *FLOTATION*, 23, 144-157. (in Japanese)
- PASIAN, C, et.al. 2017, Non-structural injection grouts with reduced water content: Changes induced by the partial substitution of water with alcohol, *Studies in Conservation*, 62, pp. 43-54.
- PELOSI, C., AGRESTI, G., ANDALORO, M., POGLIANI, P., SANTAMARIA, U., 2013, 'The rock hewn wall paintings in Cappadocia (Turkey). Characterization of the constituent materials and a chronological overview', *e-Preservation Science*, 10, pp.99-108.

- PELOSI, C., AGRESTI, G., ANDALORO, M., BARALDI, P., POGLIANI, P., SANTAMARIA, U., RUSSA, M.F., RUFFOLO, S.A., ROVELLA, N., 2016, Micro-Raman and micro-stratigraphic analysis of the painting materials in the rock-hewn church of the Forty Martyrs in Şahinefendi, Cappadocia (Turkey), *Archaeometry*, 58, 659–672.
- PLESTERS J., 1956, Cross-sections and chemical analysis of paint samples, *Studies in Conservation*, 2, pp.110-157.
- SILVEIRA, P. 2000, *Ancient gypsum plasters: building characterization and pathological analysis*. MSc Dissertation in Construction, Instituto Superior Te'cnico, Lisbon
- ROVELLA, N., ANDALORO, M., CRISCI, G.M., LA RUSSA, M.F., PELOSI, C., POGLIANI, P., RUFFOLO, S.A., 2014, Cappadocian rupestrian churches and conservative strategies: from the lab to the archeological site, *VIII Congresso Nazionale di Archeometria Scienze e Beni Culturali: stato dell'arte e prospettive*, Bologna, Italy, 5-7 February 2014.
- SCHWARTZBAUM, P., 1986, Conservation of the mural paintings in the rock cut churches of Göreme, In *Tokalı Kilise: 10th Century Metropolitan Art in Byzantine Cappadocia*, A. J. Wharton ed., Dumbarton Oaks, Appendix I.
- TAKASHIMA, M. 2015, ELISA (Enzyme-linked immunosorbent assay) testing for organic binding media of Üzümlü wall paintings, in Taniguchi, Y. (ed.) 2015, *Scientific Studies on Conservation for Üzümlü Church and Its Wall Paintings in Cappadocia, Turkey: vol. 1 Annual report on the activities in 2014*, 96-102. University of Tsukuba
- TANIGUCHI, Y. (ed.) 2015, *Scientific Studies on Conservation for Üzümlü Church and Its Wall Paintings in Cappadocia, Turkey: vol. 1 Annual report on the activities in 2014*, University of Tsukuba
- TANIGUCHI, Y., et.al 2016, Scientific research for conservation of the rock hewn church of Uzumlu, Cappadocia, 37. *International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry, Erzurum 11-15 May 2015*, 361-378, Ministry of Culture and Tourism, Turkey.

UNESCO, 1985, Structural conservation of Göreme. Göreme, land of fairy chimneys. Ministry of Culture and Tourism, Turkey. General Directorate of Antiquities and Museums.

ACKNOWLEDGEMENTS

The authors would like to express their appreciation to MEXT/JSPS KAKENHI (24101014) and the Kajima Foundation for their financial support on this project. The Üzümlü project has been supported by numerous individuals in both Turkey and Japan, especially staff members of the Nevşehir Restoration and Conservation Regional Laboratory Directorate: Ayça Baştürkmen, Mustafa Toptepe. And Ibrahim & Hamidiye Sakınan and children, Tolga Uyar, Giulia Caneva, Katsuhiko Sano, Shigekazu Mizukoshi, Piao Chunzu, Kunio Watanabe, Mina Shibata, Mizuho Yoshioka and Rayna Rusenko.

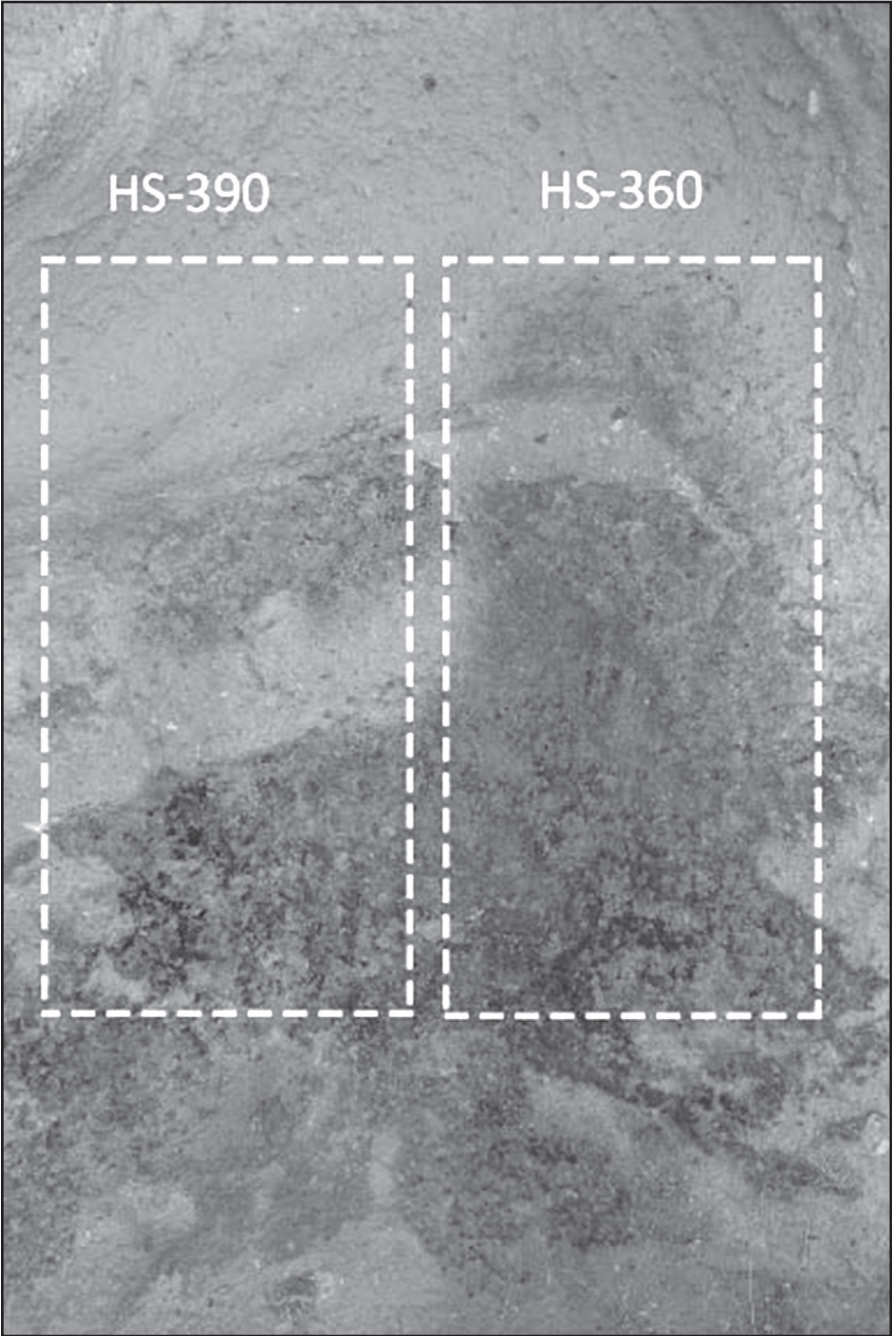

Figure 1: Surfaces 24 hours from application (HS-390) and 1 year from application (HS-360)

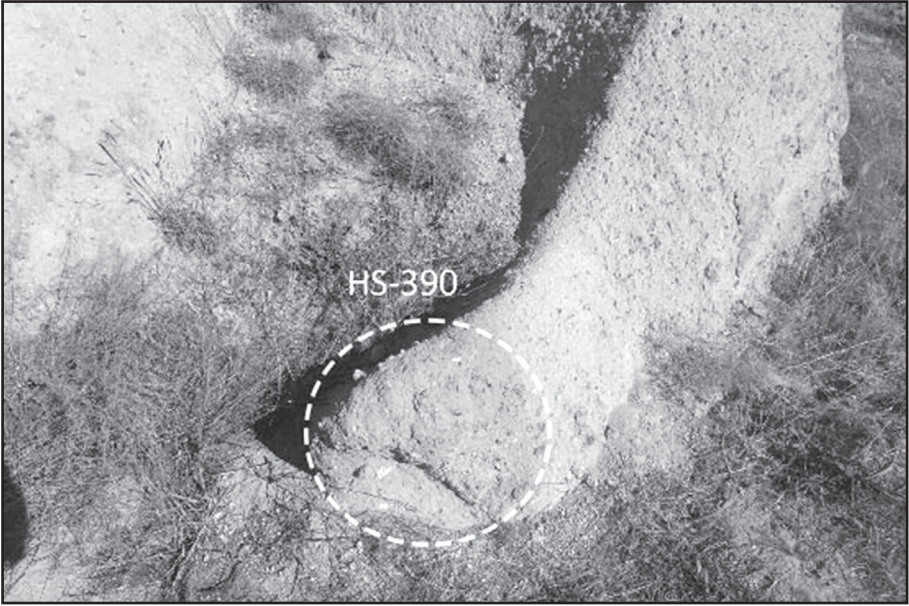

Figure 2: Surface 24 hours from application

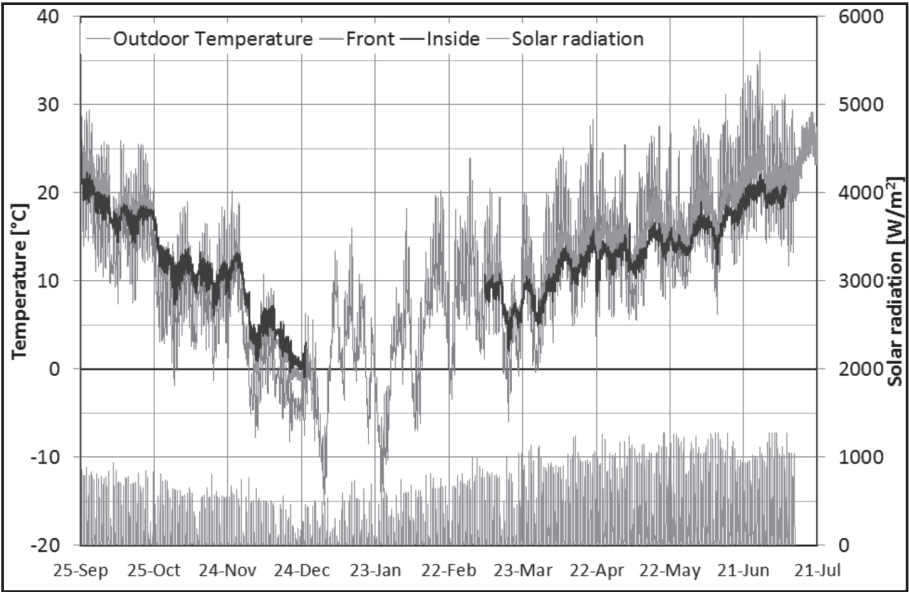

Figure 3: Time profile of indoor/outdoor temperatures and global solar radiation (from Sep. 25, 2015 to Jul. 21, 2016)

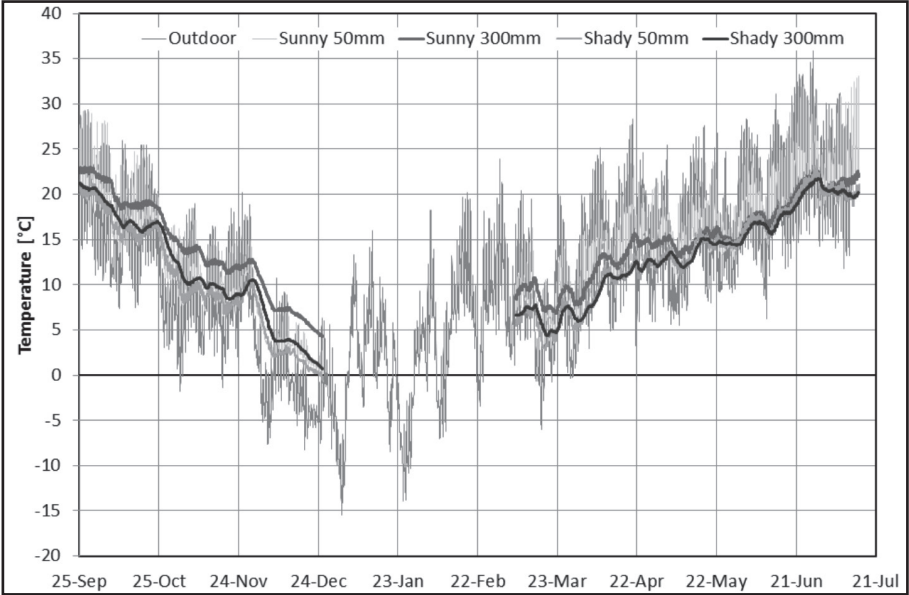

Figure 4: Time profile of ground temperatures (from Sep. 25, 2015 to Jul. 21, 2016)

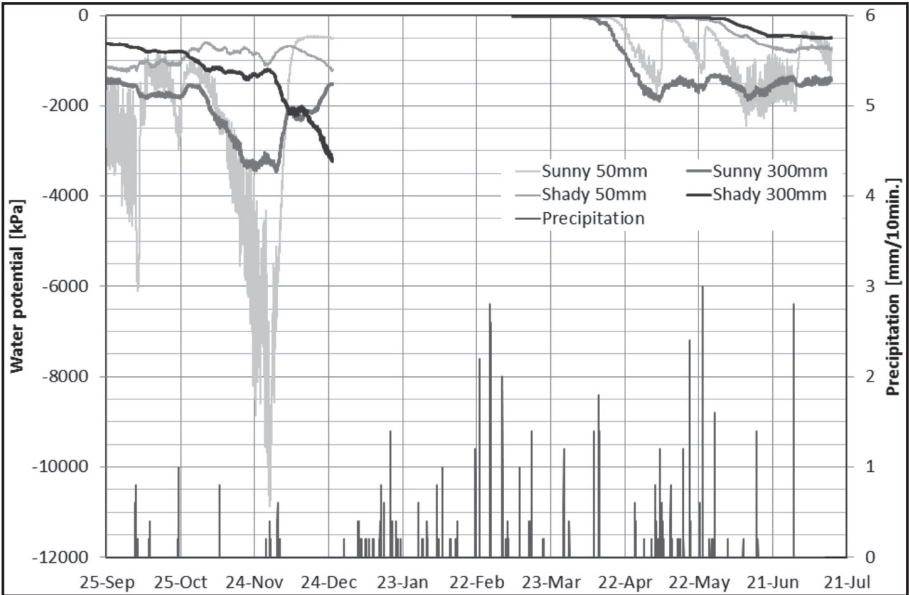

Figure 5: Time profile of ground soil moisture and precipitation (from Sep. 25, 2015 to Jul. 21, 2016)

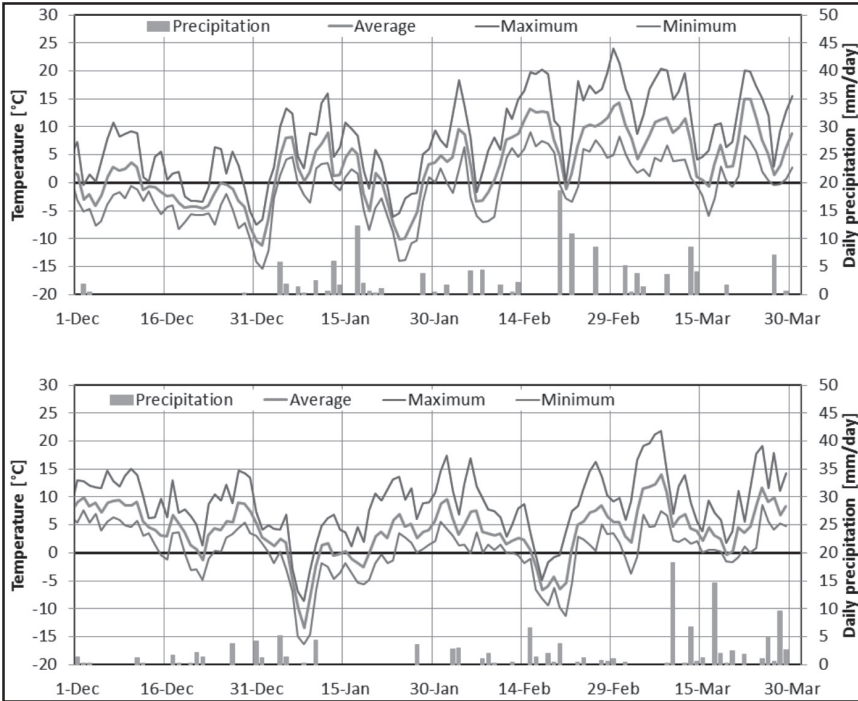

Figure 6: Daily temperature (Ave./ Min./ Max.) and precipitation during winter (Upper: 2015-16, Lower: 2014-2015)

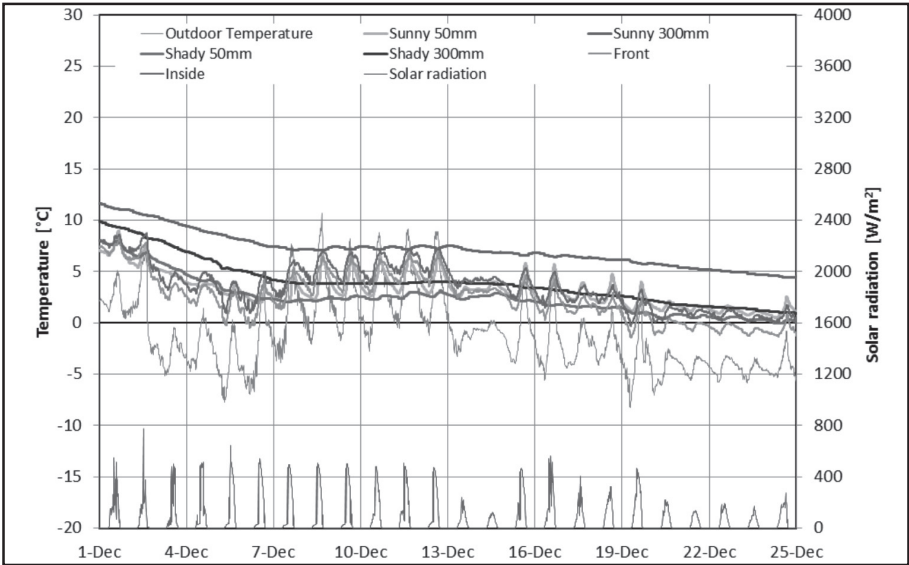

Figure 7: Outdoor/Indoor/Underground temperatures and solar radiation in December, 2015

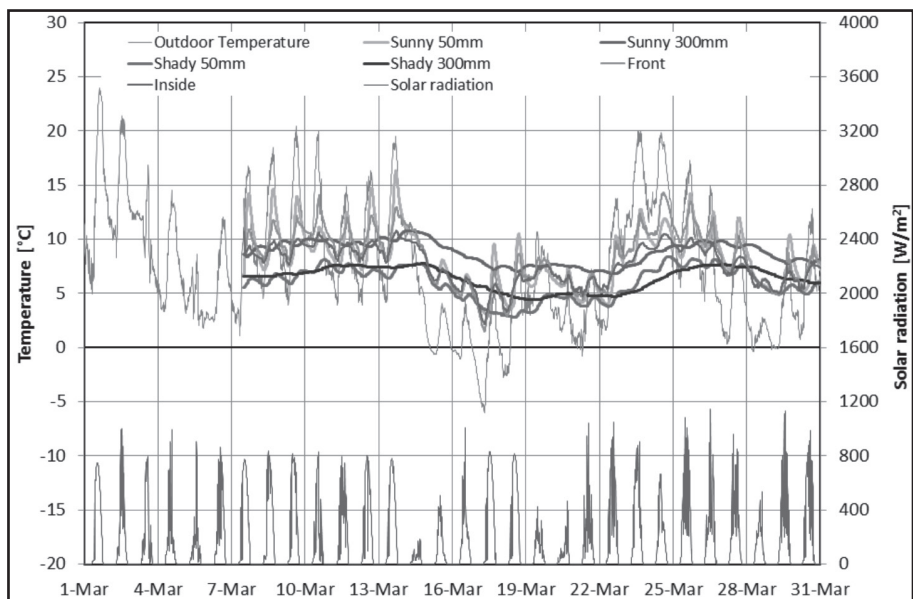

Figure 8: Outdoor/Indoor/Underground temperatures and solar radiation in March, 2016

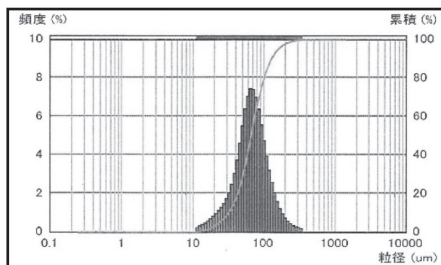

Figure 9a: Particle distribution of Shirasu microballoon, ISM-065

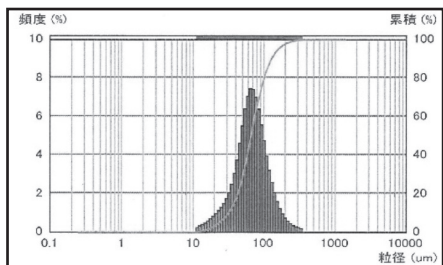

Figure 9b: Particle distribution of Shirasu microballoon, ISM-250

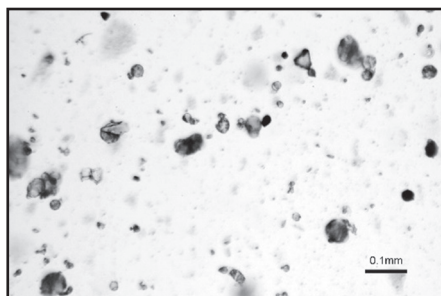

Figure 10a: Microphotograph of ISM-065 (transmitted microscope, Olympus BH-2)

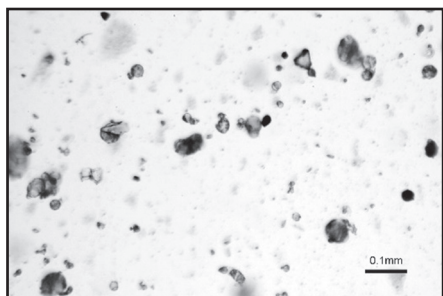

Figure 10b: Microphotograph of ISM-250 (transmitted microscope, Olympus BH-2)

Figure 11. As of September 2013.

Figure 12. After intervention in September 2016

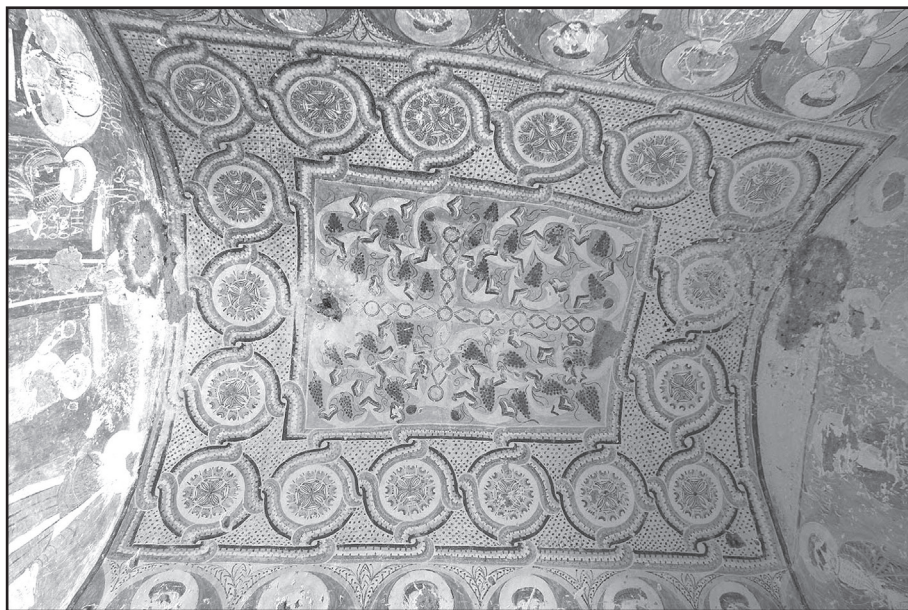

Figure 13. After intervention in September 2016 (nave)

Figure 14. After intervention in September 2016 (nave, south wall)

TEKİRDAĞ İLİ MERKEZ VE ŞARKÖY İLÇELERİ İLE ÇANAKKALE İLİ GELİBOLU YARIMADASI (TRAKYA KHERSONESOS'U) ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2017 YILI ÇALIŞMALARI

Zeynep KOÇEL ERDEM*

2017 yılı yüzey araştırması kapsamında Tekirdağ'da Şarköy, Hoşköy, Mürefte, Yukarı Kalamış, Tepeköy Köyleri ve çevrelerinde, Çanakkale Gelibolu Yarımadası'nda ise Kavakköy, Güneyli, Sötlüce, Burhanlı, Cumalı, Tayfur, Değirmendüzü (Eski Burgaz Köy), Bayırköy, Fındıklı (Eski Şeytanköy), Pazarlı köyleri ve çevreleri ile Gelibolu Merkez'de çalışılmıştır¹. Toplam 52 alanda incelemeler yapılmıştır.

Araştırma yapılan alanlar ve elde edilen bulgular aşağıda açıklanmaktadır.

Çanakkale İli Gelibolu Yarımadası İncelemeleri:

Sötlüce Köyü ve Çevresi İncelemeleri:

Yapımı süren Çanakkale 1915 Köprüsü'nün ayak ve bağlantı yollarının geçeceği alanlarda, özellikle Sötlüce Köyü çevresinde incelemeler yapılmıştır.

* Prof. Dr. Zeynep Koçel ERDEM, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No. 89, Bomonti/Şişli/ İstanbul TÜRKİYE.

1 Araştırmamız T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 13.06.2017 gün ve 120065 sayılı resmi izni ile, 03.07-14.07.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir ve MSGSÜ BAP Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: YA01591701(2017)). Ekip Üyeleri: Bakanlık Temsilcisi Özlem İyier (İstanbul V No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Uzmanı) Arkeologlar: Gülçin Karakaş, H. Arda Bülbül, Ayhan Yamantürk, Osman Yılmaz, H. İbrahim Varol, Öğrenciler: Berslan Korkut (MSGSÜ), Gizem Sayın (MSGSÜ), Ulaşım: Naim Özdemir. Çalışma iznimizi sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, hiçbir konuda desteğini esirgemeyen temsilcimiz Sayın Özlem İyier'e, Üniversitemiz Rektörlüğü BAP Birimi'ne, Gelibolu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, Gelibolu Öğretmen Evi'ne ve büyük bir yükü sırtlayan tüm ekip üyelerine candan teşekkürü borç bilirim.

Bu alanlarda antik kaynaklarda adı geçen, ancak yerleri henüz tam olarak saptanamamış Aegospotami gibi bir takım önemli yerleşmelerin lokalizasyonlarına ilişkin gözlemler yapılmıştır.

Bu nedenle Gelibolu Eceabat Yolu'nun kıyısında Keçi Deresi (Aegospotami Çayı) Köprüsü civarında ve ovada yer alan tarlalarda geniş çaplı gözlemler yapılmıştır (Resim: 1). Ancak ovada yalnızca bir takım Geç Antik Devir sırlı seramikleri gözlemlenmiştir.

- Gallipoli Otel Tepesi

Ayrıca ova çevresinde boğaza hakim tepelerde de incelemeler yapılmıştır. Gallipoli Otel'in tam karşısında yer alan yüksekçe bir höyük görünümlü, üzerinde elektrik hatları bulunan yayvan tepe araştırılmıştır. Bu tepe, üzerinde '2. Kolordu Hatıra Ormanı' bulunan tepeden hemen sonra gelen ikinci yüksek tepedir. Yükseklik yaklaşık olarak en az 15 m.'dir. Çanakkale Boğazı'na hakim bu tepe kıyıda en önemli antik yerleşmelerden biri olan Kalinora Burnu yerleşmesine de çok yakındır. Tepe üzerinde az sayıda Roma Devri seramiğine rastlanmıştır.

- 2. Kolordu Ormanı Tepesi:

Gelibolu-Eceabat Yolu kenarında yer alan yüksek tepe Sütlüce Köyü'nün Çanakkale Boğazı'na en hakim tepelerinden biridir ve adeta bir höyüğü andırmaktadır. Bu tepe ayrıca Burhanlı Hora Tepe'den önceki en yüksek tepedir ve üzerinde 2. Kolordu'ya ait çam ormanı bulunmaktadır. Yapılan incelemede herhangi bir antik kalıntıya rastlanılmamıştır.

- Sütlüce Beton Fabrikası Yanındaki Tepe:

Gelibolu'dan Bayırköy yoluna sapıldığında, Gelibolu hayvan barınağı ve mezbananın üst tarafında yer alan beton fabrikasının yanındaki arazilerde incelemeler yapılmıştır. Alan denize hakim yüksek konumu ile dikkati çekmekte ve buradan Kalinora Burnu'nda yer alan antik yerleşme de görülmek-

tedir. Bu alanlarda 1980’li yıllarda Prof. Mehmet Özdoğan tarafından yapılan yüzey araştırmalarında Prehistorik Devir seramiklerine rastlanmıştır. Ancak çevrede antik bir bulguya rastlanılmamıştır. Buradan Bayırköy’e giderken çeşitli tarlalarda da incelemeler yapılmış ancak herhangi bir antik bulgu elde edilmemiştir.

Cumalı Köyü ve Çevresi İncelemeleri:

Cumalı Köyü içerisinde ve köy ilkokulu bahçesinde herhangi bir antik bir kalıntı var olabileceği ihtimali nedeniyle gözlemler yapılmıştır. Cumalı köy kahvesinin yanında yıllar önce bir lahit kapağının çıkmış olduğunun bildirilmesi üzerine bu alanda da gözlemler yapılmış ancak çevrede antik bir bulguya rastlanmamıştır.

Cumalı Köy tepelerinde yer alan Eski Cumalı Köyü’nde de araştırma yapılmıştır. Köyün 1950’li yıllara kadar kullanılan ve sonrasında terk edilen eski yerinde hamam, cami kalıntısı ve çok güzel bir kurnası olan bezemeli çeşme incelenmiştir. Çevrede antik bir bulguya rastlanmamıştır.

Cumalı Köyü Tepe ve Yamaç Yerleşimi:

Cumalı Köyü yolunda, geçen yıl inceleme yaptığımız Cumalı-Burhanlı sınırında yer alan ve bölgenin en önemli yerleşmesi olan Hora Tepe yerleşmesinin eteklerinde, Keçi Deresi ovasına hakim alanlarda geniş çaplı gözlemler yapılmıştır. Mevkii adı bilinmeyen ve Cumalı Köyü’ne yakın tepelik bir alan araştırılmıştır. Burası bir tepe ve yamaç yerleşimi olup, çok sayıda seramik buluntu gözlemlenmiştir. Arkaik Devir amphora parçaları, M.Ö. 4. yüzyıl Ege amphoralarına ait parçalar, Helenistik Devir seramik parçaları, sigrafitto Bizans Devri seramikleri, boyalı kiremit parçaları ve bir takım blok taşlar saptanmıştır. Çevrede çeşitli su kaynaklarının da bulunduğu belirtilmiştir. Bu kaynaklardan biri Abdül Olgun Hayratı’dır. Söz konusu bu yerleşmenin Gelibolu Tersanesi’nin tam karşısında yer alan ve geçen yıl inceleme yaptığımız Hora Tepe yerleşmesi ile bağlantılı olduğu ve yerleşmenin eteklerini oluşturdu anlaşılmıştır.

Cumalı Köyü Keçideresi Mevkii Yerleşimi:

Geçen yıl inceleme yapılan Cumalı Dedeardı Mevkii'nin yaklaşık 1 km. yakınında yer alan Keçideresi Mevkii'nde araştırmalar yapılmıştır. Bu alan Keçi Deresi kaynağının yakınındaki bir alandır. Çevrede çeşitli su kaynakları bulunmaktadır. Dere yatağı etrafında bir zamanlar sütun parçalarının var olduğu da ifade edilmiştir. Çevrede Klasik ve Helenistik Devirlere ait çeşitli seramik buluntu (siyah astarlı, gri hamur ve astarlı vs.) ile sırlı sırlı seramik, pithos ve ayrıca kiremit parçaları da gözlemlenmiştir (Resim: 2). Yerleşmenin sırtlarını oluşturan ormanlık tepe eteklerinde bronz bir sikke ele geçmiştir (Resim 3). Ayrıca köylüler tarafından bu alanda yaklaşık 50-60 sene önce 100 adet gümüş ve keçi betimli (Aegospotami sikkesi) bulunduğu ifade edilmiştir.

Bir zamanlar pişmiş toprak küpler (*pithos*?) ve mezar kalıntıları çıktığı belirtilen Dedeardı Mevkii'nin tepelerinde de incelemeler yapılmış, ancak etrafta herhangi bir antik kalıntı saptanmamıştır.

Burhanlı Hora Tepe ve Cumalı Köy Çevresinde Saptanan Alanların Önemi: Cumalı Köyü çevresinde saptanan alanlar (Dedeardı ve Keçideresi mevkileri ile Cumalı tepe ve yamaç yerleşimi) kanımızca Burhanlı Hora Tepe'den başlayan ve Cumalı Köyü'nde doğru oldukça geniş bir alana yayılan antik kentin parçalarıdır ve boğaza hakim tepede yer alan Hora Tepe ana yerleşmesinin teritoryumunu oluşturmaktadır.

Gerek yeni bulgularımız ışığında, gerekse konumu da göz önüne alındığında Burhanlı Hora Tepe olasılıkla Aegospotami kentinin yeri olmalıdır. Zira söz konusu kent tarafından basıldığı bilinen keçi betimli sikkelerinin de bu alanlarda bulunmuş olduklarının belirtilmesi, aynı zamanda bilimsel yayınlarda bu yönde yer alan bilgiler kentin olası yeri hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Burhanlı Hora Tepe (Aegospotami Antik Yerleşmesi?)

Gelibolu Tersanesi'nin tam karşısında yer alan, Çanakkale boğazına hakim ve ilk kez geçen yıl incelemeler yaptığımız, oldukça yoğun seramik, blok taş vs. gibi nitelikli malzeme veren bu alanda daha detaylı gözlem ve incele-

meler yapılmıştır. Tepe ve eteklerinde Arkaik Devir'den Roma Devri'ne dek çok yoğun miktarda seramik (Resim: 4), taş alet parçaları, bronz obje parçaları gözlemlenmiş, yüzeyde 1 adet bronz sikke ele geçmiştir (Resim: 5). Ayrıca tepenin tam Sötlüce tarafına bakan ve tüm ovaya hakim yüzünde adeta tiyatro basamak sıralarını andırır biçimde basamaklar şeklinde düzenlenmiş blok taşlar görölmüştür. Ne tür bir yapıya ait olduğu henüz anlaşılamayan bu taş sıraları antik yerleşim dokusu içerisinde oldukça sağlam bir biçimde kalmıştır. Çevre halkı tarafından da bir zamanlar buradan koltuk biçimli? taşların alındığı da belirtilmiştir.

Alanın Önemi: Cumalı ve Burhanlı çevresinin en yüksek tepesi üzerinde, Çanakkale Boğazı'na tamamen hakim konumdaki bu alan çok sayıda nitelikli malzeme vermektedir. Yakında yapım gerçekleşecek olan Çanakkale 1915 Köprüsü'nün ayağı ve bağlantı yolları alanlarına çok yakın, gerek konumu gerekse çeşitli bulgular ışığında Aegospotami kentinin olası yeri² olduğunu düşündüğümüz bu antik alanın büyük bölümü tarımsal amaçlı kullanılmaktadır, ayrıca arazi sahiplerinin bir kısmı da köprü manzaralı olacak bu alanın imara açılmasını istemektedir. Kazı çalışmaları yapılırsa kuşkusuz çok önemli bilgilere ulaşılacaktır ve böylelikle bölgedeki en önemli antik alanlardan biri de daha fazla tahrip olmadan kazanılabilecektir.³

Burhanlı Cennetköy Sitesi ve Pazarlı Köyü İncelemeleri:

- Cennetköy Sitesi

Burhanlı Köyü'nü geçince ulaşılan Cennet Sitesi ve çevresi araştırılmıştır. Burasının 1. derece arkeolojik sit alanı olduğu öğrenilmiştir. Site deniz kıyısında 'Albay'ın Yeri' olarak adlandırılan tesisin tam karşısında yer almaktadır. Site içerisinde var olan pek çok ev ve aralarında betonlanmış yollar nedeniyle yüzeyde herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır. Ancak sitenin deniz

2 Aegospotami kentinin olası yerine ilişkin çeşitli saptamalar bulunmaktadır. Bkz. R. Körpe, 'The Location of Aigospotamoi', *Proceedings of the XI. Symposium on Mediterranean Archaeology (SOMA)*, Oxford, 2009, s. 226-229.

3 Antik alan geçen yıl Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir.

tarafında yer alan iskelede gözlemler yapılmış, köylüler tarafından sitenin ilk yapımı sırasında (1970'li yıllar?) bir takım mermer sütunların ve lahit çıktığı ve kepçe ile buradan denize atılıp yok edildikleri belirtilmiştir. Deniz içerisinde sığ kesimde herhangi bir antik mimari parça görülmemektedir, ancak deniz içerisinde yapılacak araştırmalarda antik parçalara rastlanabilir.

- Pazarlı Köyü Yerleşmesi:

Cennet Sitesi'nin ormanlık sırtlarında yer alan köyün hemen girişinde, Pazarlı Ana İçme Suyu Deposu'nun önünde yer alan ve yol seviyesinden yaklaşık 1 m. yükseklikteki tarlada Klasik, Helenistik ve Roma Devri seramik buluntularına ve döşeme taşı parçalarına rastlanmıştır (Resim: 6).

- Pazarlı Köyü İçeri Araştırmaları:

Köy içerisinde yapılan araştırmalarda 1974 yılında inşa edildiği öğrenilen köy camisi bahçesinde antik mimari parçalara rastlanmıştır. Bunlar, mermer bir sütun gövde parçası (çap 32, kalan yükseklik 52 cm.) ile bir Korinth sütun başlığıdır (alt çap 32, üst çap 45, yükseklik 45 cm.) (Resim: 7). Nereden getirildiği bilinmeyen ve önceden köy meydanında duran bu mimari parçaların daha sonra cami bahçesine konulduğu belirtilmiştir. Taş bloklarla örülü cami duvarında ise yer yer kenet delikli antik mermer bloklar kullanılmış olduğu görülmüştür. Parçalar yakındaki antik bir yerleşime ait olmalıdırlar. Köyden çıkarak orman yolundan denize doğru inildiğinde sahilde Cennetköy Sitesi'ne ulaşılmaktadır. Bu parçalar belki de sitenin ilk yapımı sırasında ortaya çıkan bazı kalıntılarla ilişkili olup, bir zamanlar Cennet Sitesi'nin yerinde bulunan yerleşmeye ait parçalar olabilir, Zira Pazarlı Köyü'nden deniz tarafına, sahildeki Cennet Sitesi'nin olduğu alana inerken orman içerisinde bir takım kalıntıların olduğu belirtilmiş, ancak çevrede çeşitli noktalarda yaptığımız incelemelerde yoğun bitki örtüsü nedeniyle herhangi bir buluntu saptanamamıştır. Antik yerleşim site ile köy arasına yayılmış olmalıdır. Bunun dışında söz konusu parçalar Pazarlı Köyü'nün hemen girişinde saptadığımız yerleşme (Pazarlı Köyü yerleşmesi) ile de ilişkili olabilirler.

Köy mezarlığında yapılan incelemede ise bir takım yazıtlı Osmanlı Devri mezar taşları ile gömük halde, bir kısmı görülebilen ve olasılıkla mezar taşı

olarak kullanılmış mermer bir Bizans Devri parapet parçası (17X17 ve ölçülebilen yükseklik 23 cm.) saptanmıştır.

Tayfur Köy ve Çevresi İncelemeleri:

- Tayfur Köyü Taşaltı Mevkii:

Alan geçen yıllarda incelediğimiz Manastır Mevkii'nin alt eteklerinde yer alan tarladır ve Taşaltı Mevkii olarak adlandırılmaktadır. Tayfur Köyü hidroforunun yaklaşık 800 m. ilerisinde yer almaktadır. Keçi Deresi bu mevkiden doğmaktadır. Bu alanda bugün yok olan kale kalıntıları olduğu belirtilmiş, ancak çevrede antik bir buluntuya rastlanmamıştır.

- Tayfur Köy Kybele Sunağı Çevresi İncelemeleri:

Geçen yıllarda saptadığımız, bölgede ilk kez tespit edilen ve Frigya Bölgesi ile doğrudan bağlantı kurulabilecek tipte bir sunak olan basamaklı ve kanallı kaya çevresinde (Kybele sunağı) daha detaylı gözlemler yapılmış, aynı zamanda bu önemli kalıntıya ilişkin herhangi bir tahribat olup olmadığını da kontrol edilmiştir. Sunağın karşısında yer alan anıt çınar ağacı çevresinde de bir takım gözlemler yapılmış, ancak geçen yıllarda olduğu gibi antik herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Bir zamanlar bir kilise ve kutsal bir su kaynağının da (ayazma) bulunduğu bu alanda eskiden beri her yıl geleneksel Avcı Şenliklerinin yapılmakta olduğu belirtilmiştir. Yakın köy Karainebeyli'de ise ilkbahar şenliklerinin günümüzde halen kutsal alan tepesinde sürdürüldüğü göz önüne alındığında en azından bu köylerde saptanan antik kutsal alanlardaki kült uygulamaları/töre/şenlik geleneğinin asırlardan beri yaşatıldığı ve günümüze yansıdığı söylenebilir.

- Tayfur Köy Hamamtepe (Hamamsırtı/Eşekyolu Mevkii) Yerleşmesi:

Söz konusu alan Tayfur-Cumalı yolu üzerinde, köye 7-8 km. uzaklıkta yer almaktadır.⁴ Geçen yıllarda saptadığımız Mandra Mevkii yerleşmesinin arka

4 Söz konusu alan Bursa K.T.V.K. Kurulu'nun 19.04.1992 tarih ve 2412 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Bkz. M. Tombul, *Çanakkale Kültür Envanteri. Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*, İstanbul, 2015, s. 555.

sırtlarını oluşturmaktadır. Yakında Eşekçidağ Deresi ve su kaynakları yer almaktadır. Buraya ulaşan tali tarla yolu ise Eşekçi Yolu olarak adlandırılmaktadır. Tarla olarak kullanılan bu alanda bir takım künk ve tuğla kalıntıları saptanmış, Helenistik ve Roma Devri sigillata seramiklerine (LRC) rastlanmıştır (Resim: 8). İçlerinde kemikler olan büyük pithoslardan da söz edilmektedir. Yeni gözlemler ve bulgular ışığında Mandra Mevkii yerleşmesinin daha geniş bir alana yayılı olduğu anlaşılmıştır.

- Tayfur Köy Karakaçan Mevkii Yerleşmesi:

Hamamtepe Mevkii'nin yaklaşık 1 km. doğusunda yer alan alandır. Yakınında Karakaçan Deresi bulunmaktadır. Yaklaşık 3-4 dönümlük tarlada bir takım Prehistorik Devir taş alet? parçaları ile Helenistik ve Roma Devirleri'ne ait seramik parçaları gözlemlenmiştir. Çevrede yakın zamanlarda dağıtılarak bozulan birçok su kaynağı olduğu da belirtilmiştir.

Değirmendüzü Köyü (Eski Burgaz Köy) İncelemeleri

- Çınarlı Çeşme Mevkii (Hudut Mevkii):

Tayfur'dan Değirmendüzü Köyü'ne giderken bir anıt ağaç ve çeşmenin bulunduğu 'Çınarlıçeşme Mevkii' ve bu alanın üzerinde yer alan kayalık alanda gözlemler yapılmıştır. Çevrede geçen yıllarda saptanan Tayfur kaya kutsal alanına benzer kayalık bir düzenleme olabileceği düşünülerek inceleme yapılmış, ancak kayalar üzerinde kayaların herhangi bir şekilde kullanıldıklarına ilişkin iz, sunu çukuru, platform, basamak, niş vs. izine ve arkeolojik buluntuya rastlanılmamıştır.

Fındıklı Köyü (Eski Şeytanköy) ve Çevresi İncelemeleri:

Fındıklı Köyü çevresinde höyük görünümündeki çeşitli tarlalarda yapılan incelemede herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Eski bir Rum köyü olan Fındıklı Köy içerisinde yapılan incelemelerde ise eski kilisenin camiye çevrildiği saptanmıştır. Rumlardan kalan eski çeşme in-

celenmiştir. Köyde bir kaç taş ev kaldığı görülmüş ve birkaç dibek taşı saptanmıştır. Köy içerisinde antik bir buluntuya rastlanmamıştır.

- Fındıklı Kavaklıdere Mevkii:

Kavaklıdere Mevkii olarak anılan alanda, bu mevkide yer alan Münip Bey Çiftliği ve çevresinde incelemeler yapılmıştır. Alan yakından Münip Bey Deresi geçmektedir. Çevrede antik bir buluntuya rastlanmamıştır, ancak Münip Bey Çiftliği'nde Osmanlıca yazıtı olan bir blok saptanmıştır. Yazıtı olasılıkla bir çeşme yazıtıdır.

Kavakköy Beldesi ve Çevresi İncelemeleri:

Kavakköy çevresinde geçen yıllarda bölgede saptadığımız ve tümülüsler altında oluşturulmuş mezar tipleri arasında Türkiye Trakyası'nda ilk kez rastlanan bir tip olan, kaya mezarı üzerinde oluşturulmuş tümülüs tipinin benzerinin tespiti amacıyla geçen yıllarda detaylı araştıramadığımız Demirci Göleti ve Kavak Ovası'na bakan Yüktepe/Höyüktepe Tümülüsü'ne gidilmiştir.⁵ Söz konusu bu tümülüsün altındaki mezar tipini anlayabilmek için inceleme yapılmıştır. Tümülüsün tarladan yüksekliği yaklaşık 9 m., deniz seviyesinden yüksekliği ise yaklaşık 115 m.dir. Ancak tümülüs ve çevresi Orman İdaresi tarafından ağaçlandırıldığından alt yapı hakkında net bir bilgi elde edilememiştir. Çevrede de antik bir buluntu elde edilememiştir

Kavakköy içerisinde ve çevresindeki arazilerde de detaylı incelemeler yapılmıştır. Köyün arkeolojik ve doğal sit alanı olduğu, aynı zamanda da göçmen kuşların göç alanında bulunduğu belirtilmiştir. Köyün en yaşlısı olan İsmail Öner Bey evinde ziyaret edilerek köyün tarihçesi ve arkeolojik kalıntılar hakkında bilgi alınmıştır. Kavakköy Belediye Bahçesi'nde yer alan mermer blokların, sütun gövdeleri ve sütun başlıklarından bir kısmının yakındaki Germe Tepesi'den getirilmiş oldukları ifade edilmiştir. Bu antik parçalar tekrar gözden geçirilmiştir. Roma ve Bizans Devirlerine ait mimari parçalar ve yazıt

---

5 Tümülüs tescillidir. Bkz. M. Tombul, Çanakkale Kültür Envanteri. Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları, İstanbul, 2015, s. 540.

parçalarından oluşan bu eserler olasılıkla antik kaynaklarda Kavak Çayı etrafında adı geçen, ancak günümüzde yerleri tam olarak lokalize edilemeyen yerleşmelerden birine ait olmalıdır.

Köyün tam tepesinde (Bayırbaşı Mevkii), baz istasyonu dikilen alanlarda incelemeler yapılmıştır. Bu alan köyün en tepe kısmında yer alan bir yükselti olup çevreye tamamen hakimdir. Bu alanda çeşitli çeşmeler ve su kaynakları olduğu görülmüştür. Çevrede çeşitli künk parçaları ve cüruflar görülmüştür. Bu noktadan Kavak Çayı ve Evreşe ile Evreşe'nin Saros kıyısında yer alan tescilli Gücüler Höyük görülebilmektedir.

Kavakköy Camii'nin (yapımı 1931) avlusunda oldukça büyük bir taş blok saptanmıştır (en 71, boy 1.45, yükseklik ise 55 cm.). Blok üzerinde kenet delikleri ile dübel ve kaldırma delikleri bulunmaktadır, ancak günümüzde musalla taşı olarak kullanılan bu bloğun nereden getirildiğinin bilinmemektedir. Olasılıkla Belediye Bahçesi'nde münferit duran mimari parçalar gibi köy yakınında çok önemli bir antik kent olan Germe Tepe'den getirilmiş olmalıdır. Yukarı Mahalle'de Belediye Parkı'nın hemen önünde, trafo binasının yanında aynı tarzda oldukça büyük bir taş blok daha bulunmaktadır (en 83, boy 3.55, yükseklik 37 cm.). Köy girişinde Kavak Çayı kıyısında yer alan Gözde Balık Restaurant önünde bir blok taş daha tespit edilmiştir (en 105, boy. 4.48, yükseklik 43 cm.). Bu blok yukarıda söz ettiğimiz büyük boyutlu taşlarla benzerlik göstermektedir.

- Sancaktar Baba Türbesi ve Çevresi İncelemeleri:

Köy içerisinde höyük benzeri bir yükselti üzerinde yer alan türbe incelenmiştir. Türbe çevresinde doğal taşlar kullanılarak yapılmış, bezemesiz eski mezar taşları bulunmaktadır. Çevrede antik bir buluntu saptanmamıştır.⁶ Ancak tepenin hemen altında yer alan bir ev bahçesinde halk arasında içinden su çıkan bir kaya olduğunun belirtilmesi üzerine inceleme yapılmıştır. Bahçede çakmaktaşı alet? parçaları, cam bir kap dibi (Roma?) ve cam? cüruflarına rastlanmıştır.

6 Türbe 'Kavakköy Sancaktarbaba Mezarı ve Tümülüsü' adıyla tescil edilmiştir. Bkz. M. Tombul, *Çanakkale Kültür Envanteri. Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*, İstanbul, 2015, s.542. Ancak burada bir tümülüs olup olmadığı konusunda kesin bir veri elde edilememiştir.

Köyün hemen yakınında yer alan Germe Tepe⁷ antik yerleşim alanında da incelemeler yapılmıştır. Özellikle çeşitli yayınlarda parçalarının burada olduğu belirtildiği ve M.Ö. 6. yüzyılda inşa edilip Yarımada'yı boydan boya geçtiğinden söz edilen Miltiades Duvarı'nın parçalarını tespit amacı ile gözlemler yapılmıştır. Höyüğün yol tarafından kesilen yüzünde kısmen görülebilen bir duvar parçası bulunmaktadır. Ancak saptanan bu duvar kalıntısının Miltiades duvarının parçası olup olmadığı kesin değildir. Germe Tepe, Kavak Çayı çevresinde kurulmuş ve antik kaynaklarda da sözü edilen birçok yerleşmeden biri olmalıdır ve geçen yıllarda yürütmüş olduğumuz incelemelerin de ışığı altında konumu ve yoğun nitelikli buluntularına bakılarak ovadaki en önemli yerleşmelerden biri olduğu söylenebilir.

- Kavak Deresi Ovası İncelemeleri:

Saros Körfezi kıyısında, Germe Tepe'nin alt eteklerini oluşturan bu alanda Miltiades Duvarı'nın sonlandığı ve bu duvara ait kalıntıların halen parçalar halinde görülebildiği belirtilmiş, ancak nitelik taşımayan birkaç taş blok dışında pek bir şey kalmadığı ve kalan blokların da tarla sürümü sırasında köylüler tarafından dağıtıldığı anlaşılmıştır. Bu alanda ayrıca tuzlaların olduğu ve Rumlar zamanına kadar buradan tuz elde edildiği belirtilmiştir. Antik çağda Thassos Adası'nın buradan tuz aldığı bilinmektedir.

- Laletepe Mevkii: Köyün 1 km. yakınındaki höyük benzeri bu tepede incelemeler yapılmış ancak antik bir buluntuya rastlanmamıştır.
- Değirmenaltı Mevkii: Köy içerisinde ve köyün sırtlarındaki yükselti incelenmiştir. Bu alanda hasat edilen buğdaylar toplanmaktadır ve büyük bir buğday deposu mevcuttur. Antik bir buluntuya rastlanmamıştır.
- Bu alandan daha yukarılarda bir köy evi girişinde mermer bir köşeli sütun parçası (kalan çap 18 cm., yük. 79 cm. / Bizans Devri?) belgelenmiştir.

---

7 Kavakköy Germe Tepe için bkz. M. Tombul, *Çanakkale Kültür Envanteri. Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*, İstanbul, 2015, s. 537.

- *Kayrandere Mevkii İncelemeleri:*

Alan Şarköy Kızılcaerzi'yi görmektedir ve oradaki taş ocaklarının yarat-
tığı tahribat da net olarak görülebilmektedir. Ayrıca Ortaköy Askeriyesi'nin
(Ortaköy Fahrettin Altay Kışlası) bulunduğu tepe de görülmektedir. Çanak-
kale Müzesi'nin eski kayıtlarında Kayran Dere'de bir alan sit alanı olarak tes-
cil edilmiştir.⁸ Ancak çevrede antik bir buluntuya rastlanmamıştır.

- Haznedar Çeşme Mevkii: Köye 2 km. uzaklıkta, Kayran Dere'ye ha-
kim bir alandır. Burada büyük taşlar olduğunun belirtilmesi üzerine
inceleme yapılmış, ancak taş bloklarının doğal oldukları görülmüştür.
Çevrede herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

- Haznedar Çeşme Tepe ve Yamaç Yerleşimi (Resim: 9):

Çeşmenin bulunduğu yerin üst kısımlarını oluşturan alanlarda, yaklaşık
500 m. sonraki tarlalarda yapılan incelemede Prehistorik Devir taş alet, çe-
şitli devirlere ait seramik parçaları (Klasik ve Bizans sigrafitto seramikleri)
(Resim: 10), cüruflar, döşeme tuğlası parçaları, ortası delik ve yarısı kırık yu-
varlak bir boncuk? (Resim: 11) ile 1 adet bronz Bizans Devri çukur sikkesi
ele geçmiştir. Boncuk ve sikke envanterlik eser olarak Çanakkale Müzesi'ne
teslim edilmiştir.

Güneyli Köyü Çevresi İncelemeleri:

Geçen yıllarda çalışmaları tamamlayamadığımız Güneyli Köyü'nde ince-
lemeler yapılmıştır. Güneyli Koyu'nda antik alan bir alan olan ve üzerinde
Orfoz Motel ve yanındaki Orkide Siteleri'nin bulunduğu alanın diğer tara-
fındaki (Güneyli Koyu'nun diğer yanı) tepelerde incelemeler yapılmış ancak
antik bir kalıntıya rastlanmamıştır. Ancak bu alanın tescilli olduğu ve Çanak-
kale Müzesi tarafından yapılan araştırmada Kalkolitik, Tunç, Roma ve Bizans
Devri seramiklerine rastlandığı belirtilmiştir.⁹ Ayrıca Güneyli Koyu çevresin-
deki çeşitli arazilerde ve kıyı boyunda da gözlemler yapılarak çeşitli açılardan
fotoğraflar çekilmiştir.

8 Taşınmaz K.T.V.K.Y. Kurulu 28.08.1986 tarih ve 2574 sayılı kararı ile 'Koruköy Kayrandere Yer-
leşimi' adıyla tescillidir. Bkz. M. Tombul, *Çanakkale Kültür Envanteri. Arkeolojik Yerleşim Alanları
ve Sanat Tarihi Yapıları*, İstanbul, 2015, s. 546. Alanda Ortaçağ özelliği gösteren seramik parçaları
ve pithoslardan da söz edilmektedir.

9 Bkz. M. Tombul, *Çanakkale Kültür Envanteri. Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*,
İstanbul, 2015, s. 520. Tescil Durumu : Taşınmaz K.T.V.K. Kurulu 28.08.1986 tarih ve 2574 sayılı
kararı.

Güneyli Köyü'nden ulaşılan Fatma Kadın Koyu çevresinde incelemeler yapılmıştır. Özellikle koya inen araziler taranmıştır ancak antik bir buluntuya rastlanmamıştır

Eski Dirikköy (General Kemal Doğan Kışlası):

1/25 000 ölçekli haritalarda görülen Dirikköy'ün günümüzde General Kemal Doğan Kışlası askeri alanı içerisinde kaldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle araştırma yapılamamıştır. Eski köyün çok küçük bir birim olduğu anlaşılmıştır. Günümüzde ise bu alanda yalnızca askeri tesisler bulunmaktadır.

- Dirikköy - Kardia (Bakla Burnu) antik kenti arasındaki alanlarda yapılan araştırmalar:

Dirikköy'den Saros sahiline doğru, Kardia antik kentinin bulunduğu alanın arka kısımlarını oluşturan araziler geniş ölçüde taranmıştır. Herhangi bir antik kalıntıya ya da buluntuya rastlanmamıştır. Söz konusu bu alanlarda bazı yapılaşma faaliyetleri görülmektedir.

Gelibolu Merkez'de Yapılan İncelemeler:

Hamzakoy'da bulunan Fransız Mezarlığı'nın her iki tarafındaki tepelerde incelemeler yapılmıştır. Antik bir buluntuya rastlanmamıştır. Ayrıca Gelibolu'nun Eceabat yönüne doğru çıkışında askeri tesisin tam karşısındaki tepelerde incelemeler yapılmıştır. Bu alan geçen yıllarda saptadığımız Laletepe yakınında yer almaktadır ve özel bir direksiyon kursu pist alanı arkasındaki tepedir. Söz konusu alanda bir adet Roma Devri kap ağız parçası saptanmıştır.

Tekirdağ İli İncelemeleri:

Tekirdağ'da ağırlıklı olarak Şarköy İlçesi'nde çalışılmıştır. Şarköy'de bulunan Etnografya Müzesi'nde çevreden çeşitli yollardan elde edilerek toplanan ve Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'ne kayıtlı eserler incelenerek kayıt altına alınmıştır. Söz konusu bu eserler:

- 1 Kurban sahneli Roma Devri mermer adak steli (Resim: 12)
- 2 1adet Roma Devri ostotek kapağı
- 3 Roma Devri mermer saçak parçası (Resim 13)
- 4 Haç kabartmalı mermer kilise mimari parçası

- 5 1 adet örgü motifli mermer Bizans Devri parapet parçası
- 6 1 adet Bizans Devri sütun başlığı
- 7 Yunanca yazılı haç kabartmalı Rum mezar taşı
- 8 1 adet mermer küçük boyutlu sütun kaidesi
- 9 Taş işlik (susam ya da zeytinyağı)

- *Şarköy Vakıf Tepe Nekropol Alanı?*

Şarköy Etnografya Müzesi'nde sergilenen ostotek kapağının ve bir takım mezarların çıkmış olduğunun belirtildiği Vakıf Tepe Mevkii'nde incelemeler yapılmıştır. Hoşköy Deresi'nin sırtlarını oluşturan ve Güzelköy (Melen) çevrelerini gören bu alanda ceviz ekimi yapılmış olduğu görülmüştür. Lahit kapağının da ekim yapıldığı sırada çıktığı belirtilmiştir. Ancak alanda yapılan incelemede burasının nekropol alanı olduğunu gösteren herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

- *Şarköy'de Aya Yorgi Mevkii Bizans Devri Nekropolü:*

Şarköy'ün merkezinde, Doluca Şarap Fabrikası'nın tam arkasında 'Aya Yorgi' olarak adlandırılan mevkide yer alan bir bağ evi önündeki alanda incelemeler yapılmıştır. Burada kiremit mezarlar ve iskeletlerin çıktığı belirtilmiştir. Çevrede bir takım sırlı sigrafitto seramikler, cam parçaları ve mermer profilli parçalar görülmüştür.

- *Şarköy Mürefte Yukarı Kalamış Köyü Tümülüs:*

Tepeköy yolu üzerinde, Yukarı Kalamış Köyü'nün çok yakınında, bir bağ evinin tam karşısında yer alan zeytinlik alan içerisinde, halk arasında 'höyük' olarak adlandırılan yükseltinin bir tümülüs olduğu saptanmıştır (Resim: 14). Tümülüsün kalan çapı yaklaşık 27-30 m.dir. Çevrede blok taş parçaları, yalın amorf seramik parçaları ve kemik parçaları bulunmaktadır.

Ayrıca Şarköy içerisinde yer alan ve Tekirdağ Müzesi'ne kayıtlı özel koleksiyon da incelenmiştir. Koleksiyonda çeşitli yerlerden gelen adak stelleri, figürinler, heykel parçaları, camlar ve sikkeler yer almaktadır.¹⁰

10 Koleksiyonda yer alan adak stelleri ve figürinler tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

- *Şarköy Tepeköy Dolucatepe İncelemeleri:*

Tepeköy sırtındaki Dolucatepe’de yer alan ve geçen yıllarda da incelemeler yaptığımız ve bölgenin en önemli kutsal alanlarından biri olan Apollon kutsal alanında yeni gözlemler yapmak üzere alana tekrar gidilmiştir. Tepede yer alan Türk Telekom’a ait binanın artık kullanılmadığı bildirilmiştir, ancak alanda halen çok sayıda alıcı, radar, baz istasyonu, anten vs. bulunmaktadır. Söz konusu alanda özellikle kesitlerde halen çok sayıda seramik parçası gözlemlenmektedir.

SONUÇLAR:

2017 yılında 52 farklı alanda araştırmalar yapılmıştır.

Gelibolu Kavakköy Ovası’nda adı antik kaynaklarda geçen ancak yerleri tam olarak lokalize edilemeyen yerleşmelerin araştırılmasına devam edilmiştir. Germe Tepe yerleşimi bu alandaki en önemli yerleşimlerden biridir.

Çanakkale 1915 Köprüsü yapımı nedeni ile de çalışmalarımız Söğüt ve civarında yoğunlaştırılmıştır. Söğüt çevresinde ve Keçi Deresi civarında adı antik kaynaklarda söz edildiği üzere bir deniz savaşına sahne olan Aegospotami yerleşmesinin saptanmasına yönelik çalışmalara devam edilmiş, geçen yıl konumu ve bulguları açısından Burhanlı Hora Tepe’de konumlanmış olabileceği düşünülmüş ve bu yıl çalışmalar bu yönde yoğunlaştırılmıştır. Bu yıl elde edilen bulgular görüşümüzü daha destekler durumdadır ve antik yerleşmenin yalnızca tepede değil, Keçideresi Ovası’na bakan yerleşmelerle bağlantılı olan (Dedeardı, Keçideresi, Cumalı Mevkii’leri yerleşimleri), teritoryumu oldukça geniş bir yerleşme olduğu ortaya çıkmıştır. Detaylı araştırmalar ve kazı yapıldığı takdirde kuşkusuz çok önemli bilgiler elde edilecektir.

Araştırmada Gelibolu Cumalı Köyü çevresinde, Kavakköy’de, Pazarlı Köyü’nde ve Tayfur Köyü çevrelerinde yeni yerleşim alanları saptanmıştır.

Tekirdağ Şarköy’de de Aya Yorgi Mevkii ve Vakıf Tepe’de de yeni nekropol alanları ile Mürefte Yukarı Kalamış Köyü’nde bir tümülüs saptanmıştır.

Araştırmalarımızın gelecek yıl aynı alanlarda devam ettirilmesi planlanmaktadır.

Resim 1: Gelibolu Burhanlı Hora Tepe ve Keçi Deresi (Aegospotami) Ovası

Resim 2: Gelibolu Dedeardı Mevkii seramikler

Resim 3: Gelibolu Dedeardı Mevkii bronz sikke

Resim 4: Gelibolu Burhanlı Hora Tepe çeşitli devirlere ait seramikler

Resim 5: Gelibolu Burhanlı Hora Tepe bronz sikke

Resim 6: Gelibolu Pazarlı Yerleşmesi genel görünüm

Resim 7: Gelibolu Pazarlı Köy Korinth sütun başlığı ve sütun gövde parçası

Resim 8: Gelibolu Hamamtepe/Eşekçıdağ Yerleşmesi seramikler

Resim 9: Gelibolu Kavakköy Haznedarçeşme Yerleşmesi genel görünüm, Propontis ve Şarköy yönüne bakış

Resim 10: Gelibolu Kavakköy Haznedarçeşme seramikler

Resim 11: Gelibolu Kavakköy Haznedarçeşme taş boncuk

Resim 12: Tekirdağ Şarköy Etnografya Müzesi kurban sahneli mermer adak steli

Resim 13: Tekirdağ Şarköy Etnografya Müzesi Roma Devri mimari blok

Resim 14: Tekirdağ Şarköy Yukarı Kalamış Tümlüs

